DE NAVORSCHER.

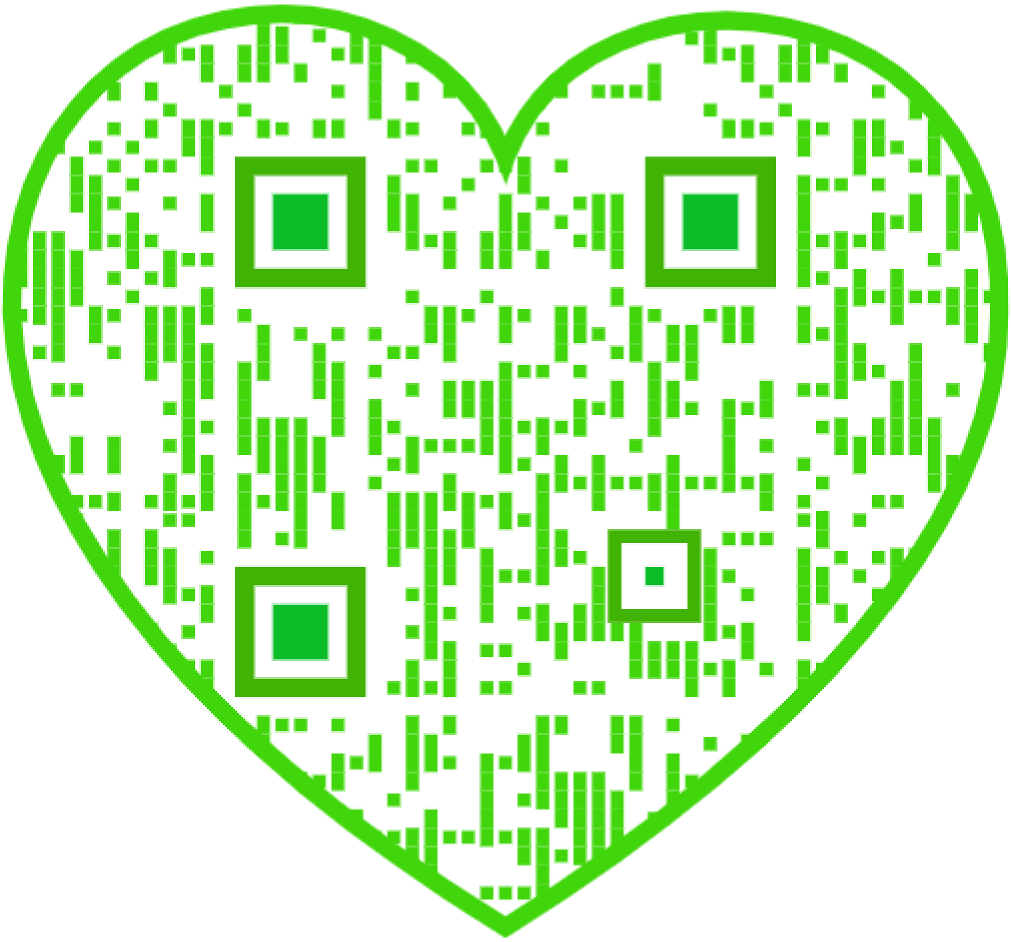

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ Wz.

NEGEN EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE.

Twaalfde Jaargang.

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1879.

BLADWIJZER.

A.

Aanhaling. Deliberante senatu perit Saguntum, 562.
Abel Eppens (Citaat van), 86.
Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 19, 202, 345.
Altius (A.), 360.
Amerongen (Boekdrukkerij te), 386.
Amsterdam. Armenische kerk op Boomsloot, 1.
Archibarbitos, 563.
Axel (Kerkgebouw te), 593.

B.

Bamis in den winter, 112, 367, 572.
Bangmakers, 486.
Begrafenis met koetsen, 282.
Begraven van jonge kinderen, 184.
Bellamy (Brief van), 23.
Bilderdijk. Brieven aan A. v. d. Kroe en J. van Panders, 293. — Brieven aan P. J. Uylenbroek en T. v. Limburg, 410.
Bing, 238.
Bokaal van eene rederijkerskamer, 204.
Bouwen (Uitvinding om haastig te), 56.
Boelen (Mr. Pieter), 87.
Brielle (Resolutien in 1567 genomen door de regeering te), 2. — De Waalsche gemeente te), 57, 121, 169, 225, 489. — De voorm. kerk van het Zuideindsche Gasthuis, in 1528 eene kweekplaats der nieuwe religie, 441. — (Privilegie in 1561 gegeven aan het gilde van S. Franciscus te), 540.
Brugge (Plaatsnamen te), 104.
Brugman, 309.
Bijen (De) in den rouw, 279.

C.

(C = K. Zie K.)

Charters (Ontvreemding van) door diefstal met braak in 1536, 537.
Christina, koningin van Zweden (Handschrift van), 622.

D.

Dagbladen (Uit onze), 487.
Dieren in den hemel, 28.
Doos (Schildpadden) met voorstelling en raadselachtig opschrift, 22.
Duarte (Caspar), 504.
Duivelsteen in de bosschen van Brederode, 358.

E.

Elios, de zon, veranderd in den H. Elias, 279.
Engeland en Cyprus, 279.
Engelsche geïllustreerde blaauwboekjes met hollandsch nieuws, 421.
Engelsche toonkunstenaars in de 16e eeuw, 465.

F.

Francisco de Hollanda, 623.
Fransche dames in den Haag, 184.
Friesen aan de hoogeschool te Keulen, 133.
Friesland (Het hof van), 184.

G.

Galatero (De dichter), 204.
Gapers, 387.
Gellert, 424.
Genealogie Huygens, 583. — v. Neck, 328.
Genealogische mededeelingen gevraagd (Eenige), 484. — (Eenige) en heraldieke vragen, 590.
Geschenk (Een), 536.
Geslacht Albers, 168, 588. — L'Ange, 328. — Apeldoorn, 520. — v. Assendelft, 50, 276. — Backer Korff en Backer, 534. — Bacx, 50. — Barneveld, 528. — v. Bassen 166, 531. — v. Belle, 471. — De Bye, 50, 592. — Blockhuyzen, 118. — du Bois 133. — v. Bombergen en Preunen, 278. — Boogaert v. Alblasserdam, 473. — Bredius, 54, 475 — le Breton, 482. — v. Buchell, 273. — Dedel, 54. — Diodati, 222. — v. Doeyenburg en Beuning, 164. — Donia v. Redinghe, 440. — Duffer en Manger, 53. — v. Dijk, 223. — Eilbracht, 107. — v. d. Ende, 165. — de la Faille, 482. — Feith, 112. — Foeyt, 434. — Grauwert, 435. — v. d. Haer, gen. de Kemp enz., 481. — Huygens 278. — de Jeanneret, 54. — de Jong, 486. — v. d. Kasteele, 53, 532. — Keyser, 52. — v. Klenck, 55. — Lemaire, 271. — v. Loon, 534. — Maes, 483. — Matenes, 592. — v. d. Meeren 440. — v. Mehen, 116. — Mom, 483. — Moons of Moens, 439. — de Moor, de Mohr, 220. — v. d. Muelen, 475, 577. — v. Muys, 46. — Muntz en Kraijenhoff, 381. — Munster, Mönster, Monster, 51, 435. — Oldenbarneveld, 166, 528, 534. — v. Ommeren, 635. — v. Omphal, 632. — v. Oort, 119, 438. — de Pagniet, 49. — Paling, 223. — du Peyrou en de Villepontous, 527. — Petreus, 526. — Philips, 49. — Piggen, 167. — Piper, 633. — v. d. Poll, 224. — Potier, 486. — de Raadt, 215, 220, 268. — de Raadt v. Oldenbarneveld en Tengnagel de Raadt, 52. — v. Raasfeld, 118, 471. — Raye, 630. — v. Riemsdijk, 224, 587. — Rombouts, 439. — v. Rotterdam en v. Limburgh, 269, 476. — Ruysch, 371, 520. — Rumelaer, 165. — Schimmelpenninck, 167, 383, 478. — Schuylenburch, 269, 633. — Schull, 277. — Smit v. Baerland, 654. — Smits en de Reiger, 53, 474. — v. Sparwoude, 325 — Sweers of Swerius, 221. — v. Thoor, 439. — de la Tour, 439, 477. — Vitringa de Wall, 51, 627, 631. — Voet, 483. — Vorsterman, 222. — Westreenen, 222. — Witsenborg, 267. — de Witt, 277. — v. Wijck, 218.
Geslachten (Harderwijker), 41, 112, 160, 213, 316. — (Amsterdamsche), 437.
Girard (Albert), 463.
Grafschrift (Een rekenkunstig), 535.
's Gravenhage. Steen op de Plaats, 329. — (Varia uit de Thesauriersrekeningen van), 547.

H.

Haantjesboek, 309.
Harlem (Die Canalbauten von), 16.
Hollingerus (H.), 344.
Hoogerbeets (Een dienaar van), 491.
Huygens (Gedichten van Const.), 252.
Huissen (St. Elizabeths klooster te), 90.
Hulst (Kapittel van kanoniken te), 239.
Hus (Johannes), 389, 489.

J.

Jonge (L. de), 206.
Jordens (Versje van G. D.), 623.

K, C = K.

Kakographie, 573.
Kinker (Een proces van mr Joh.), 360, 463.
Klokkespelers in den Haag, 424.
Kollum (Staten en zaten te), 181.
Comedianten in den Haag, 310.
Concerten te Amsterdam, 1740 en 1784, 309.
Convenent, 612.
Kwartieren Beens, 479.

L.

Latijn onder de jongens op straat, 574.
Leenbanken in Gelderland, 205, 329.
Lied van Ronse, 504. — God save the king, 507.
Liedboek (Een Vlaamsch), 147.
Lonia-state, 183.
Loosdrechtsch porcelein, 29.

M.

Major van Nederbetuwe, 389.
Mevrouw Vollers reisavonturen, 422.
Munten. Mijten, 622.

N.

Namen, (Geslacht-) met ingen en angen beginnende en sommige andere met voorzetsels en lidwoorden samengesteld, 33. — (Brugsche plaats-), 104 (Alkmaarder en Harlinger straat-), 153. — (Eenige nederl. geslacht-), 207. — Torpma, 210. — (Nederl. spot- en scheld-) 487.
Nederland, (Bevolking van), 17.
Nieuwbergen, 238.
Noot, (J. van der), 206.

O.

Onderscheidingsteeken, 204, 356.
Oort (Dichters, van) genaamd, 103.
Oorijzer (Het), 535.
Opschriften op klokken, 203. — te Ancyra, 292.

P.

Palm (J. H. van der) Knorrig, 102.
Pape van Calenberghe, 100.
Penning (Zilverenbruilofts-) van P. R. Beuckens en A. Lubeley, 22. — (Een koperen), 203, 407. — (Makelaars-) van Amsterdam, 239, 407. — (Stadhuis-), 390. — Met ruiter en monnik, 492. — van 1734, 503. — op W. Snabelius, 621.
enningen (Zeven gouden en zilveren), 18, 200. — (Houten gedenk-) of toccodilleschijven, 245.
Penningkundig Repertorium. Mededeelingen ter aanvulling der penninggeschiedenis der Nederlanden, 92, 137, 186, 240, 282, 346, 399, 456, 493, 552, 612.
Plaats van uitgave van een boek (Zonderlinge opgaaf der), 464.
Plakaat van 1548, 249, 343.
Porcelein. De zes merken, 203.
Pijlpunten (Steenen) enz. in de verzameling van Drentsche oudheden, 21.

R.

Redlef Garrels, beeldsnijder, 563.
Reinaert (Diernamen in het tweede boek van den), 252.
Ridderprent, 119, 528.
Ringen tot het meten van honden, 551.
Rip van Winkel, 28.
Ronse (Een oud lied van), 504.
Rijp (Jan Cornelisz. de), 136.

S.

Sasbout (A.), 206, 359.
Schermmeester van den Haag, 385.
Schilderij (Oude) te Zalt-Bommel, 426.
Schilderijen v.Magd.Moons en Valdez, 310.
Schuytemaker, (J. J.) 16.
Sliedrecht (Heeren van), 481.
Sluiter (W.) 421, 562.
Spectator van tooneel enz. (De), 360.
Spotprent op Nederlanders, 360.
Spraakgebruik (Opmerkingen en vragen betreffende ons). — Verandering van beteekenis, 507. — Woorden en spreekwijzen die in het bijgeloof wortelen, 39. — Woorden die niet beteekenen wat de naam schijnt aan te duiden, 40. — Vreemde woordverbindingen, 40. — Grilligheid in 't spraakgebruik, 41, 311. — Spot- en schimpnamen op standen en bedrijven, 158, 262. — Alliteratie, 159 260, 465. — Rijm, 211, 362. — Diergeluiden, 265, 510. — Menschennamen voor diersoorten, 265. —

Vergelijkingen van menschen met dieren 432. — Samenstellingen van plaats- en diernamen, 514. — Diernamen in de aanduiding van gebreken, ondeugden enz., 575.
Spreekwoorden en spreekwijzen. Vragen naar iemand welstand, 636. — Hij weet waar Abraham den mosterd haalt, 155. — Zoo zout als brem, 511. — Doctor Snel, 365. — Den draak steken, 32. — Te hooi en te gras, 266. — Van den hak op den tak, 365. — Iemand de doode hand nadragen, 216, 365, 563. — Hij heeft het in de mot, 515. — Wat ben ik in mijn nopjes, 570. — Hij is bij de pinken, 575.
Struys (J. J.) Reizen, 422.

T.

Taalgebruik (Vragen betreffende ons), 576.
Tekstkritiek. Tes coninx, 313.
Toonkunstenaars (Engelsche) in de 16e eeuw, 465.
Tractaat van 27 maart 1658, 344.
Trouwen met den handschoen, 280, 383.
Twello-gedenksteen, 358.

U.

Uileborden (De steenen), 89, 329.
Utrecht (Regeering te), 492.
Utrechtsche kerk (Handschriften betreffende de), 29.

V.

Vereeringen voor opdragten en aanbiedingen van boekwerken aan den magistraat van den Haag, 333.
Verzen (Figuurlijke), 462.
Visch (J.), 15.
Visscher (Vrouw van Roemer), 250, 408. — Eenige bijzonderheden betreffende de familie van), 557.
Vlag (Onze) gehesschen in den franschen tijd, 612.
Vlaggen (Het) 120.
Voet (Amsterdamsche), 17.
Voeten vegen (Het), 488, 635.
Vrouw (Eene) met eene vrouw getrouwd, 440.

W.

Waereldbeschouwer (De), 26.
Walsche kerken (Geschiedenis der), 386, 490.
Wapen van Buys, 481. — de Mey van Streefkerk, 368. — v. Ommeren, 635. — Pagniet, 533. — de Pauw enz. 439. — de Raet, 368. — Roobol, 55. — van lazuur met gouden helm, 438, 477. — met drie ossenkoppen, 533, — met een beer, 483, — op een glasruit, 533, — op een beker, 274, — (Vraag naar een), 328.
Wapens gevraagd, 52, 474, 526; 167; 483. — (Eenige onbekende) gevraagd, 168, 532. — (Onbekende), 206. — (Drie) gevraagd, 276. — (Een viertal onbekende), 327. — op het huis Breckelkamp, 471. — (Vier belgische) gevraagd, 534, 590. — (Twee) gevraagd, 592.
Wapenboeken der Zutfensche ridderschap, 55.
Wapenkunde, Meerminnen als schildhouders, 274, 631.
Watergeuzen, 137, 238.
Welluidendheid, 256.
Woorden (Nederlandsche) in fransche tongvallen, 157. — Diernamen in het tweede boek van den Reinaert, 252, 429. — die volstrekt niet beteekenen wat de naam schijnt aan te duiden, 255. — Vogelnamen, 266, 625.
Woorden, afgeleid, verklaard of beoordeeld. — aas, nel, 265, 431. — alff, 112. — baard, 316. — Badeloch, 431. — ballast, 314. — bamis, 112. — Berlijn 516. — blaauw, 264. — bollert, 267. — botterij, 90. — boucanier, 625. — brazielsch rood, 536. — chemin de saint Jacques, 577. — des nood, des noods, 212. — doerak, 38, 260. —

doorluchtig, 210. — Dreckmeyer, 30.— ebbenwerker, 512. — etmaal, 511. — fobitasie, 518. — froenen 515. — gade slaan, 626. — gepasseerd, verleden, 432. — ghyeselsayen, manheven, 367. — Harlingen, Harns, Groningen, Grins, 259. — den hoet dragen, 31, 312. — hopman, 434. — houtschild. 577. — calembour, 100. — kippig, 575. — cladich, 488. — cockerellen, 17, 90, 237, 281, 343, 385, 565. — courtpendu, 254, 312. — quadie, 492. — quaet, 436. — lichtomdijne, 519. — Loitmanspoort, 153. — luifel, 156. — luistervink, 39, 210, 263, 312. — maarschalk, 509. — Manta, 158, 312. — meer, 362. — minachten, 625. — monjoye, 158, 624. — Mook, 155. — niet het minste, 469. — overeind, overhoop, 517. — pippeling, 254. — pissgebed, 32, 209, 427. — prenttiende, 315. — pijnder, 469, 572. — reppen, roeren, 512. — roervink, 211, 311, 510. — Rijnvis, 155. — schenkelwijn, 111. — siphilis, 512. — veelvraat, 255. — veestgeld, 368. — veranda, 156. — Vlissingen, 625. — voorhouden, 519. — wantsnijder, 515. — wijlen, 516.

Z.

Zaamslag (Geschiedkundige bijzonderheden van), 134.

Zegel van den richter van Borne, 50, 473.

MEDEWERKERS.

A.

A., Donia v. Redinghe, 440.

A. te B., Het oorijzer, 535.

A. (H.) / B. Z. Jan Cornelisz. de Rijp, 136. — De zes merken, 203.

A. (J. C.), Mevrouw Vollers reisavonturen, 422. — Cladich, 488. — Convenent, 612.

Aarsen (A.), Een koperen penning, 203. — De bezem in den mast, 238. — Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik, 262. — De bijen in den rouw, 279 — Cockerellen-spel, 343. — Een proces van mr J. Kinker, 463. — Ned. spot- en scheldnamen, 487. — Diergeluiden, 510.

Alting (C. H.) De steenen uileborden, 89.

Andreae, Staten en zaten te Kollum, 181. — Lonia-state, 183. — Het hof van Friesland, 184. — Torpma, 210.

Anonimo, In rep en roer, 512.

Anspach (J.), Cockerellen-spel, 17, 237. — Gesl. Muys, 46. — Fam. Philips, 49. — Fam. Keyser, 52. — Uitvinding om haastig te bouwen, 56. — St. Elisabethsklooster te Huissen, 90. — Schenkelwijn, 111. — Alff, 112. — Bamis, 112. — Ridderprent, 119. — Loitmanspoort te Tiel, 153. — Begraven van jonge kinderen, 185. — Fam. de Moor, 220. — Gesl. Zwerius, 221. — Fam. Diodati, 222. — Gesl. Vorsterman, 222. — Gesl. Westreenen, 222. — Bing, 238. — Te hooi en te gras, 266. — Bollert, 267. — Gesl. Lemaire, 271. — v. Buchell, 273. — Heemraad van Overbetuwe, 282. — Prenttiende, 315. — Baard, 316. — Bijdrage tot de historie der leenbanken in Gelderland, 329. — H. Hollingerus, 344. — Afbeeldingen in kerken, 346. — A. Altius, 360. — Iemand de doode hand nadragen, 365. — Boekdrukkerij te Amerongen, 386. — Major van Nederbetuwe, 389. — Oude schilderij te Zaltbommel, 426. — Hopman, 434. — Gesl. v. Munster, 436. — Ph. de la Tour, 439. — Gesl. v. Belle, 471. — Regeering te Utrecht, 492. — Ebbenwerker, 512. — Wantsnijder enz. 515. — Froenen, 515. — Gesl. v. Bassen. 531 — Wapen Pagniet. 533. — Een geschenk, 536. — Het Brazielsche roode register, 536. — W. Sluiter, 562. — Peinder, 572. — Gesl. v. Riemsdijk, 587. — Mijten, 622.

Vitringa de Wal, 631. — Gesl. v. Omphal, 632.
Archaeophilus, Handschrift van Christina, koningin van Zweden, 622.
Asch van Wijck (L. H. J. M.), Gesl. Pagniet, 49. — Gesl. v. Assendelft, 50. — Gesl. v. Doeyenburg en Beuning, 164. — Gesl. Rumelaer, 165. — Gesl. v. Wijck, 218. — Gesl. v. Rotterdam en Limburgh, 269, 476. — Gesl. Foeyt, 434. — Gesl. Grauwert, 435. — Gesl. v. Munster, 435. — Wapens gevraagd, 474. — Gesl. v. d. Muelen, 475. — Gesl. v. d. Haar enz., 481. — Penning met ruiter en monnik, 492. — Gesl. Ruysch, 520. — Ridderprent. 528.

B.

B., Wapens gevraagd. 52. — Gesl. Blockhuyzen, 118. — Gepasseerd en verleden, 432.
B. (A. W. A.), Pippeling, 254.
B. (Const.), Wat ben ik in mijn nopjes, 570. — Vragen betreffende ons taalgebruik, 576.
B. (R.), Wapen de Pauw enz. 439.
Baan (J. van der), Fam. Eilbracht, 117. — Gesl. Bredius, 475. — Kerkgebouw te Axel, 593.
Backer van Leuven, Harderwijker geslachten, 41, 112, 160, 213, 316. — Gesl. de Raadt en de Mohr, 220. — Fam. v. Dijk, 223. — Wapen op een beker, 274. — Drie wapens gevraagd, 276. — Gesl. de Witt, 277. — Begrafenis met koetsen, 282. — Genealogie van Neck, 328. — Muntz en Kraijenhoff, 381. — Wapen Buys, 481. — Geslachtwapen met drie ossenkoppen, 533. — Gesl. v. Schuylenburgh, 633. — Gesl. Piper, 633.
Bakkenes (H. C. van) Rijnvis, 155. — Gesl. v. Sparwoude, 325. — Gesl. v. Oldenbarneveld, 526. — Ridderprent, 529.
Bär (Raimond), Onbekende wapens, 532.
Bergh (A. J. W. van den), Cockerellenspel, 281.
Berghe (R. van den), Sasbout — v. d. Noot, 359.
Bitter, Wapen van lazuur met gouden helm, 488. — Penning van 1734, 503.
B., Zegel van den richter van Borne, 50.
Brandeler (P. A. J. van den), Gesl. de Bije, 50. — Gesl. v. Assendelft, 276. — Vraag naar een wapen, 328. — Gesl. Ruijsch, 371. — Kwartieren Beens, 479. — Gesl. Petreus, 526 — Wapens gevraagd, 526. — Gesl. Du Bois, 633.
Bruyne (De), Luistervink, 313.

C.

C., Wapen gevraagd, 167.
Caland (F.), Geschiedkundige bijzonderheden van Zaamslag, 134. — M. Sasbout, J. van der Noot, 206. — Nieuwbergen, 238. — Kapittel van kanoniken te Hulst, 239. — Een plakaat van 1548, 249. — Eene vrouw met eene vrouw getrouwd, 440. — Bamis in den winter, 572. — Vier belgische wapens gevraagd, 590. — Twee wapens gevraagd, 592.
Constanter, J. J. Schuytemaker, 16. — Alkmaarder en Harlinger straatnamen, 153.
Cornette (Arthur), A. Girard, 463.
Court (J. W. C. del), Gesl. v. Klenck, 55.

D.

D. (J.) / L. Zilverenbruiloftspenning, v. P. R. Beuckens en A. Lobeley, 22. — Schildpadden doos met voorstelling en raadselachtig opschrift, 22. — Handschriften de utrechtsche kerk betreffende, 29. — J. H. v. d. Palm knorrig, 102. — Elios de zon, veranderd in den H. Elias, 279. — Engeland en Cyprus, 279. — Opschriften te Ancyra 292. — Twello-gedenk-

steen, 358. — Duivelsteen in de bosschen van Brederode, 358. — Spotprent op Nederlanders, 360. — Makelaarspenningen te Amsterdam, 407. — Engelsche geïllustreerde blaauwboekjes met hollandsch nieuws, 421. — J. J. Struys Reisen, 422. — Gellert, 424.
D. (J. A.) Alliteratie, 466.
D. (v.), Gesl. de la Faille, 482.
D. (W. J. v.), Latijn onder jongens op straat, 574.
Dirks (Mr. J.), Penningkundig Repertorium, 92, 137, 186, 240, 282, 346, 399, 456, 493, 552, 612.
Doorninck (A. van), Een versje van G. D. Jordens, 623.
Doorninck (J. I. van), Mook, 155. — Gesl. v. Munster, 406. — Zegel van den richter van Borne, 473. — Gesl. Smits en de Reiger, 474. — Gesl. Albers, 588.

E.

E., Trouwen met den handschoen, 383.
E. (W.) L. Het tweede eeuwfeest der Unie van Utrecht, 91.
Eilers (H.) Houten gedenkpenningen of toccodilleschijven, 245.

F.

F. (J. C.), Gesl. le Breton, 382. — Wapen en Gesl. v. Ommeren, 635.
Frederiks (J. G.), Mr. Pieter Boelen, ridder, 87. — Fransche dames in den Haag, 184. — De dichter Galatero, 204. — Trouwboek der Walsche gemeente te Zutfen, 490. — De doode hand, 563. — Genealogie Huyghens, 583.

G.

Gavere (de), Ridderprent, 530.
Gonnet (C. J.), Die canalbauten von Harlem, 16. — Rip v. Winkel, 21.
Goovaerts (A.), Gesl. v. Bomberghen en Preunen, 278.
Gouw (J. ter), Welluidendheid, 256.

H.

H. (A.), Gesl. Bacx, 50. — Gesl. Piggen, 167. — Gesl. Schull, 277.
Haas (W. de), Gesl. v. Raasfeld, 118, 471. — v. d. Poll, 224.
Haeger (Albert), Badeloch, 431.
Hansen (Egidius), Watergeuzen, 137.
Hoevell (Mr. A. J. W. F.), Fred. Ant. de Raadt, 268.

J.

Jager (H. de), Resolutien in 1567 door de Brielsche regeering genomen, 2. — De Waalsche gemeente te Brielle, 57, 121, 169, 225, 489. — Brieven van Mr. W. Bilderdijk aan A. v. d. Kroe en J. van Panders, P. J. Uylenbroek en T. v. Limburg, 239, 410. — De voorm. kerk van het Zuideindsche gasthuis te Brielle, in 1528 een kweekplaats van de nieuwe religie, 441. — Privilegie in 1561 aan het Brielsche gilde van S. Franciscus gegeven, 540.
Jansen, (Arn.) Cockerellen-spel, 385.

K.

K., Van Ommeren, 635.
K (H.), Joh. Hus, 389.
Kasteele (P. R. D. v. d.), Fam. v. d. Kasteele, 53.
Kluit (Mr. W. P. Sautijn), De Waereld-Beschouwer, 26.
Kremer (A. J. C.), Gesl. l'Ange, 328. — Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 345. — Onderscheidingsteeken, 204. — De doode hand, 211.
Kronenberg (Dr. J. A.), Opschriften op klokken, 203.
K. v. S., Potgieter te Antwerpen, 136. — Bokaal van eene rederijkerskamer, 204. — Onderscheidingsteeken, 204. — De doode hand, 211.

L.

L., Alliteratie, 465. — Monjoie Saint Denis, 624.

L. (T. v.), Diernamen in den Reinaert, 429.
Laboranter, Concerten te Amsterdam 1760 en 1784, 309. — Comedianten in den Haag, 310. — Vereeringen voor opdragten en aanbiedingen van boekwerken aan den magistraat van den Haag, 333. — Schermmeester van den Haag 1678, 385. — Klokkespelers in den Haag, 424.
Laurillard (E.), Dieren in den hemel, 28. — Den draak steken, 32. — Pissebed, 32. — Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik, 39, 120, 158, 211, 265, 432, 510, 514. — Het vlaggen. 575. — Montjoye, 158. — Luistervink, 210. — Vogelnamen, 266. — Meerminnen als schildhouders, 274. — Trouwen met den handschoen, 280. — Doctor Snel, 365. — Roervink, 510. — Een rekenkunstig grafschrift, 535. — Onze vlag geheschen in den franschen tijd, 612. — Vlissingen, 625.
Leendertz Wz. (P.), Den hoet dragen, 31. — Luistervink, 39. — Cockerellen, 90, 566. — Loitmanspoort te Tiel, 153. — Rijnvis, 155. — Luifel, veranda, 156. — Vrouw van Roemer Visscher, 250, 408. — Gedichten van Const. Huygens, 252. — W. Sluiter, 421. — Klokkenspelers in den Haag, 425. — Aas en nel, 431. — C. Duarte, 504. — Archibarbitos, 563.
Liefhebber (Een), Aas en nel, 265.
Loup (M. Macalester), Loosdrechtsch porcelein, 29.

M.

Magnin, Steenen pijlpunten enz. in de verzameling van Drentsche oudheden, 21. — Gesl. Bredius, 54. — Ontvreemding van charters door diefstal met braak in 1536, 537. — Ringen tot het meten van honden, 551.
Moens (W. J. C.), Gesl. Moons, 439.
Muelen (C. J. v. d.) Gesl. v. d. Muelen, 577.
Muller (Fred.), Francisco de Hollanda, 623.

N.

N., v. d. Meeren, 440. — Gesl. Schimmelpenninck, 478. — Potier, 486.
N. N., Wapens gevraagd, 483. — Gesl. Raye, 630.

O.

O., Gesl. Schimmelpenninck, 383.
O. (v.), Dichters, van Oort genaamd, 103. — L. van Oort, 119. — Gesl. v. Oort, 438. — Gesl. v. Thoor, 439. — Gesl. Bakker Korff en Bakker 534.

P.

Perk, Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 19. — Pape van Calenberghe, 100.
Pesters (J. J. de), Gesl. v. Riemsdijk, 224.
Proes (L.), J. Visch, 15. — Brief van Bellamy, 23.

R.

R., Wapen met eenen beer, 483.
R. (A. v.), Blaauw, 264. — Gapers, 387. — Niet het minste, 469. — Het voeten vegen, 488. — Overeind, 517. — Fobitasie, 518. — Voorhouden, 519.
R. (De), de Jonge, 486.
R. (J. C. D.), Steen op de Plaats in den Haag, 329. — Meer of meir, 362. — Wapen de Mey v. Streefkerk, 368.
Raadt (Joh. Theod. de), Gesl. v. Munster, 51. — de Raadt, 215. — Gesl. v. Schuylenburgh, 269. — Meerminnen als schildhouders, 274. — Wapen de Raet, 368. — Wapen van lazuur met gouden helm, 477. — De la Tour, 477. — Genealogische mededeelingen gevraagd, 484. — Gesl. v. d. Kasteele, 532. — Vitringa de Wal en v. Ammon, 627.
Raaij (Janssen v.), Hij weet waar Abraham den mosterd haalt, 155. — Doorluchtig, 210.

Renesse (Theod. graaf v.), Meerminnen als schildhouders, 632.
Riemsdijk (Th. H. F. van), Wapenboeken der zutfensche ridderschap, 55.
Rieu (Dr. W. N. du), Geschiedenis der Walsche Kerken, 386.
Roever (Mr N. de), Amsterdamsche geslachten, 437. — Eenige bijzonderheden betreffende de familie van Roemer Visscher, 537.
Rombouts (W.), Gesl. Rombouts, 439.
Roos (G. P.), Iets over Brugsche plaatsnamen, 104. — Diernamen in het tweede boek van den Reinaert, 252. — Manta, 312. — Tes coninx, 313. — Courtpendu, 313. — De steenen uileborden, 329. — Meer of meir, 362. — Van den hak op den tak, 365. — Bamis in den winter, 367. — Figuurlijke verzen. 462. — Zonderlinge opgaaf der plaats van uitgave van een boek, 464. — Alliteratie, 467. — Niet het minste, 469. — Pijnder, 469. — Bangmakers, 486. — Een oud lied van Ronse, 504. — Verandering van beteekenis, 507. — Berlijn, 516. — Wijlen, 516, — Lichtomdijne, 519. — Vragen naar iemands welstand, 636.
Rutgers van Rozenburg, Gesl. Duffer en Manger, 53. — Gesl Smits en de Reiger, 53. — Fam. Dedel, 54. — Gesl. v. Bassen, 166. — Gesl. Paling, 223.

S.

S. (A. C. S. v.), Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 20.
Saint Remy (Ph. de), de Jeanneret, 54.
Sasse (Dr. A.), Doerak, 260. — Den hoed dragen, 312.
Sassen (Aug.), Vogelnamen, 625.
Someren (J. F. van), Onderscheidingsteeken, 356.
Spichern (v.), Vitringa de Wall, 51.
Straaten Hzn. (H. de Voogd van der), Brugman, 309.

T.

Tets (H. B. van), Gesl. v. d. Ende, 165.

U.

Umbgrove (Mr W. J. L.), Penning op Wilh. Snabelius, 622.

V.

V. (D.), Gesl. Schimmelpenninck, 167.
V. (Joh. Hend.) Een tweetal onbekende wapens, 328. — Stadhuispenning, 390.
V.....r, Manta, 155. — Des nood of des noods, 212. — Afleiding van ballast, 314.
Vries, Jzn. (J° de), Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam, 1. — Zeven gouden en zilveren penningen, 200. — Makelaarspenning v. Amsterdam, 239. — Haantjesboek, 309. — Een koperen penning, 407.

W.

W., Wapen op eene glasruit, 533.
W. (G. S. v.), Gesl. Smit v. Baerland, 634.
Wagner (J. D.), Eenige onbekende wapens gevraagd, 168. — Gesl. Albers, 168. — L. de Jonge, 206. — Wapens op het huis Breckelkamp, 471. — Boogaart v. Alblasserdam, 473. — Gesl. Smits en de Reiger, 474. — Heeren v. Sliedrecht, 481. — Gesl. v. Barneveld, 528.
Werner (H. M.), Eenige genealogische en heraldieke vragen, 590.
Winkler (Johan), De geslachtsnaam Dreckmeyer, 30. — Geslachtsnamen, met ingen en angen beginnende, 23. — Doerak, 38. — Friesen aan de hoogeschool te Keulen, 133. — Een flaamsch liederboek, 147. — Nederlandsche woorden in fransche tongvallen, 157. — Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken, 202. — Eenige ne-

derlandsche geslachtnamen, 207. — Pissebed, 209, 427. —Woorden, die volstrekt niet beteekenen wat zij schijnen aan te duiden, 255. — Harlingen en Harns, 259. — Stafrijm, 260. — Luistervink, 263. — Roervink, 311. — Grilligheid in 't spraakgebruik, 311. — Rijmslagen uit de volksspreektaal, 362. — Ghyeselsayen, manheven, 367. — Veestghelt, 368. — De beeldsnijder Redlef Garrels, 563.

Witsenborg, (.W H.), Gesl. Witsenborg, 267.

Wybrands (Aem. W.), Harlingen en Harns, 259.

X.

X., Citaat van Abel Eppens, 86. — Engelsche toonkunstenaars in de 16e eeuw, 465. — Gesl. Maes, 483. — Vier belgische wapens gevraagd, 534.

X. X., Onderscheidingsteeken, 357.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

In deel XXVIII.

bl.	529,	reg.	9 v. o.	*staat:*	1541	*lees:*	1551
»	580,	»	14 v. b.	»	coupletes	»	completes
»	580,	»	14 v. o.	»	verminderd	»	vermeerderd

In deel XXIX.

bl.	3,	reg.	6 v. b.	*staat:*	Jaersvelt	*lees:*	van Jaersvelt
»	3,	reg.	7 v. o.	»	Oude	»	Oudt
»	5,	reg.	15 v. b.	»	verthoewen	»	verthoenen
»	8,	»	4 »	»	landen	»	lande
»	17,	»	18 v. o.	»	±	»	X
»	47,	»	15 v. b.	»	boven	»	borg
»	48,	»	3 »	»	Poitaucs	»	Poitauw
»	48,	»	8 »	»	z. v. a. t.	»	z. v. a.
»	50,	»	6 »	»	1500	»	1581
»	120,	noot			Doughelberghe,	»	Donghelberghe,
»	135,	»			Klovis	»	Floris
»	216,	»	3 »	»	45 cm.	»	50 mm.
»	261,	»	4 v. o.	»	nu eens dan eens,	»	nu en dan eens,
»	375,	»	23 v. b.	»	26 sept.	»	15 aug.
»	375,	»	10 v. o.	»	1627	»	1637
»	379,	»	8 v. b.	»	V	»	X
»	379,	»	9 »	»	395	»	365
»	379,	»	10 v. o.	»	Wilhelmus	»	Wilhelmina
»	380,	»	11 »	»	13 sept. 1725	»	15 sept. 1720
»	380,	»	4 »	»	15 jan.	»	18 jan.
»	380,	»	3 »	»	Jos.	»	jonkvr.
»	381,	»	2 v. b.	»	Gerard François	»	Diderik JacobArend Gerard François
»	410,	»	7 »	»	Tesselsche	»	Tessels echte
»	450,	»	4 »	»	voor tbidden van de zyelen	»	van tbidden voorden zyelen
»	451,	»	11 »	»	1567	»	1527

DRUKFOUTEN IN *DIRKS PENNINGKUNDIG REPERTORIUM.*

1879 I—XI.

I.

bl.	95,	reg.	10 v. o.	*staat:*	*Hij*	*lees:*	*Zij*
»	96,	»	4 »	»	1681	»	1685
»	97,	»	14 v. b.	»	21	»	29
»	»	»	12 v. o.	»	*allen*	»	*alleen*
»	»	»	4 »	»	*Nov.*	»	*Fevr.*
»	98,	»	17 »	»	1848 p. 284	»	1877 p. 248
»	99,	»	15 v. b.	»	1840	»	1850
»	»	»	17 »	»	12	»	72
»	100,	»	3 »	»	*Lisignuolo*	»	*Lesignuolo*
»	»	»	7 »	»	*grooten,*	»	grooten (zonder comma)

II.

»	138,	»	4 v. o.	»	*sunt insimut*	»	*sunt, insimul*
»	139,	»	20 v. b.		*in* moet wegvallen		
»	»	»	22 »		*aldus* moet wegvallen		
»	140,	»			achter 30 invullen *v. Mieris* I, blz. 171.		
»	143,	»	2 »	»	203	*lees:*	304
»	»	»	6 »	»	p. 4	»	p. 5
»	145,	»	3 v. o.	»	*seines*	»	*seiner*

					III.		
bl.	188,	reg.	20 v. b.	*staat:*	*als*	*lees:*	*dan*
»	193,	»	7 v. o.	»	*Matsys*	»	*Metsys*
»	195,	»	8 v. b.	»	68	»	60
»	197,	»	17 »	»	*vermeldt.*	»	*vermoedt.*
					IV.		
»	240,	»	1 v. o.	»	*de*	»	den
»	241,	»	16 v. b.	»	*aquile canit*	»	*aquile, canit.*
»	242.				N°. 146 achter *v. Mieris* in reg. 3 en 4 twee:		
»	244,	»	10 v. o.	»	23	*lees:*	25
»	245,	»	12 v. b.	»	1873	»	1872
»	»	»	14 »	»	1675	»	1635
»	»	»	17 »	»	*Vigilius*	»	*Viglius*
»	»	»	22 »	»	*anderhalbe*	»	*anderhalb*
					V.		
»	287,	»	12 v. o.	»	1846	»	1878
»	289,	»	2 »	»	*zich*	»	*ze*
»	291,	eerste zin van XVI			slot. bijvoegen *verkeerd.*		
					VI.		
»	347,	»	9		achter *v. Loon* invullen I		
»	»	»	6 v. o.	»	185	*lees:*	188
»	348,				n°. 191	»	194
»	349,	»	6 v. b.	»	2?	»	27
»	351,	»	12 »	»	*door*	»	*van*
»	352,	»	n°. 218	»	*Cranmer*	»	*Crammer*
»	353,				in n°. 225 te lezen *Or*(dinis) en *S. Franciscvs*		
»	354,	»	15 »	»	103	*lees:*	105
					VII.		
»	401,	»	8 v. b.	»	*make*	»	*maken*
»	»	»	15 »	»	32	»	12
»	»	»	23 »	»	359	»	559
»	402,		n°. 239	»	3	»	5
»	»	»	17 v. b.	»	1856	»	1876
»	404,	»	6 »	»	1868	»	2868
»	»	»	10 »	»	1867	»	1861
»	405,	»	2 »		*hij* moet wegvallen	»	
»	407,	»	3 »	»	1861	»	1867
					VIII.		
»	457,	»	7 »	»	bouw*kunden*	»	bouw*kunde*
»	»	»	22 »	»	*italine*	»	*italiane*
»	458,	»	10 »	»	*hier*	»	daar
»	»	»	11 v. o.	»	*In*	»	*Zie*
»	»	»	10 »	»	*Kz.*	»	*Vz.*
»	459,	»	3 »	»	*in*	»	*In*
»	460,	»	17 v. b.	»	moet 7 wegvallen	»	
					IX.		
»	497,	»	3 »	»	17	»	11
»	498,	»	8 v. o.	»	1571	»	1577
»	500,	»	17 v. b.	»	*welke*	»	*welken*
					X.		
»	555,	»	15 v. o.	»	73	»	75
»	556,	»	5 v. b.	»	715	»	115
					XI.		
»	613,	»	11 v. o.	»	*Cr*	»	*Croy*
»	»	»	3 »	»	*Rem*	»	*Remy*
»	616,	»	13 »		achter *innocens* eene komma		
»	618,	»	4 v. o.	»	354	*lees:*	334
»	620,	in 474		»	M. A. *Roest*	»	*Th. M. Roest*

GESCHIEDENIS.

Armenische kerk op Boomsloot te Amsterdam. (XXVIII, bl. 349, 508 en 593.) Het medegedeelde door dr. E. Laurillard kan worden aangevuld met hetgeen voorkomt in het Vervolg op het Werk van mr. Gerard van Loon, Beschrijving van Nederl. Historiepenningen, uitgegeven door de 2e klasse van het Kon. Nederl. Instituut van Wetensch., Letterk. en Schoone Kunsten, Ve stuk, te Amst. bij Ipenbuur & van Seldam 1848, welks bewerking evenals van het IVe stuk, mij werd opgedragen. Aldaar is op plaat XXXII n°. 342 afgebeeld eene hoogstzeldzame zeer fraaie zilveren gedenkpenning in mijn bezit en ook in het penningkabinet der Leidsche hoogeschool aanwezig, kennelijk betrekking hebbende op bovengemelde kerk Breedvoerig is deze penning door mij blz. 380 volgg. t. a. p. beschreven en zijn vele bijzonderheden omtrent de Armenische of Persiaansche kerk te Amsterdam, de vestiging en geschiedenis dier kerk en gemeente medegedeeld. De penning schijnt betrekking te hebben op een Persisch buitengewoon aanzienlijk koopman, die zich te Amsterdam met der woon had neêrgezet en lid, denkelijk ook priester, was der gemelde gemeente. Bij Wagenaar, Beschr. van Amsterdam, VIII, blz. 124, 8° uitgaaf, vindt men ook bijzonderheden omtrent kerk en gemeente. Uiterst moeielijk was het de taal der op- en omschriften van den penning uit het Armenisch te ontcijferen, waarin mij Dr. Dozy te Leiden behulpzaam was, in overeenstemming met de verklaring en uitlegging van Dulaurier, professor in het Maleisch en Javaansch aan de École spéciale des Langues orientales vivantes te Parijs en met eene andere, mij geworden van prof. H. Petermann te Berlijn. De medaille is van het jaar 1757. De Armenische gemeente was voorheen in en ander

gebouw dan dat op Krom- of Dwars-Boomsloot, gevestigd, in de Dijkstraat en vergaderde daar van 1710 af. Meerdere bijzonderheden kan men t. a. p., in het Vervolg op van Loon, door mij aangeteekend, vinden.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Resolutiën, in 1567 door de Brielsche Regeering genomen. Het oudste »Memoriaelbouck van alrehande saecken der Stede vanden Brielle" vangt aan met eene resolutie, van den 19 Aug. 1543, en eindigt met de eerste regelen van eene resolutie in Nov. 1568 genomen. Tusschen het eerste en het tweede Memoriaelbouck is eene kleine gaping, daar het tweede begint met eene resolutie i. d. 7 Jan. 1568. In 1567 zijn behalve de hier volgende nog resolutiën genomen betreffende Andries Cornelisze en de »nyeuwe religie." Deze zullen elders eene plaats vinden.

H. DE JAGER.

Up huyden soe hebben die Burgermeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Bryelle gecommitteert ende geordonneert, committeren ende ordonneren mitsdesen Mr. Pieter Pietersse ende Jan Pietersze Steur, schepenen der voors. stede vanden Bryelle.... omme vpden XXIIen der maent Februario te compareeren inden Haege vpden dachuaert, die aldaer gehouden sal werden byden gecommitteerdens vanden steden van Hollandt ende Zeelandt, gecommitteert omme tordonneren opde negociatie vande zeeneerynge ende harynckvaert, ten eynde men eenige conuoye schepen toerusten soude, omme den boodts ende buyschen te beschermen ende preserueren jegens den pyraeten, all achteruolgende tscryuen vanden Houe van Hollandt, ende aldaer te aenhoiren alsulcke propositien als byden voorn. gecommitteerdens tot welvaert vande gemeen vischerie vande harynckvaert geproponeert ende voorgehouden sal werden, ende voorts mit den zeluen gecommitteerdens daer van te accorderen ende resolueren, zoe hueren goeden raedt gedraegen sal, belouende alle tgeene wes byden voorn. Gecommitteerdens in alle tgene wes voorsz. es gedaen ende gebesoingneert sal werden ouer goet, vast, gestaede ende van waerden te houden van stadts weegen van nu ten euwygen daege. Actum... vpden VIen February anno 1567, stilo communi.

[Reeds in een paar vroeger genomen Resoluties vindt men gewag gemaakt van de »piraeten". Eene Res. van 18 Sept. 1562 luidt: »Up huyden soe hebben die Burgermeester ende die vanden Nyeuwen Gerechte deeser Stede gecommitteert ende geordonneert, committeren ende ordonneren mitsdesen Symon Jansze, schepen, ende Engelbert Jaersuelt, secretarys der voors. stede van den Bryelle, omme te reysen in den Haeghe ende aldaer te erschynen metten anderen gecommitteerdens vander zee neerynge van Hollant angaende het toerusten van seeckere schepen van oerloeghe, omme den harynck buysschen ende visschers te geleyden ende secureren jegens den *piraetten*, die althans in zee zyn" etc. — Later, den 30 Maart 1566, werden Cornelis Phillipsze, burgemeester, en Jan Pietersze Steur, schepen, gecommitteerd, »omme hem seluen te transporteren inden Hage achtervolgende zeeckere missiue van der Hove van Hollandt omme aldaer metten anderen gedeputeerden vande steden ende dorpen, hem generende mette vischerie, te delibereren ende resolueren, hoemen alder best den schepen, totter negociacie vande zee nerynge vuytgerust synde, sal moegen preserueren ende bescermen jegens den *piraeten*, mitsgaeders te anhoiren alle alsulcke difficulteyten ende zwaricheden als by eenige gedeputeerde geproponeert sal werden."]

Up huijden soe es bijden bailiiu ende die vanden Gerechte deser stede vanden Brijelle den Prinche ende hooftmans vande Rethorica deser stede ontseijt heur gebruijck vanden Camere, overmidts zekere petulantie ende schimperie, die vpte camere gheschiet zouden zijn, gelijckerwijs eensdeels tot kennisse vande stede gecommen es, ende zijn hemluijden metter daet haere priuilegien ontnomen, ter tijdt ende wijle hemluijden anders gegundt ende geordonneert zall mogen werdden. Actum coram omnibus, vpden XIX[den] Februarij anno 1567, stilo communi.

Up huyden soe hebben die Burgermeesters, Oude ende Nyeu Gerechte der stede vanden Bryelle aengenoemen Heynrick Jacobsze de Leu ende Job Thonisze van Bommenede voor buschieters deser stede, ten eynde zyluyden het schut gereet souden maecken ende het cruyt droegen ende voort den oirbaer doen, ende dat voorden tydt van een maent, ende sullen elcx maents voir gaitsge ende souldye hebben dertich schellingen grooten vlaems, mits conditie

indiender schepen van oerloege toegemaeckt werden ende daer dyenst moegen crygen, datmen hemluyden ontslaen sal, behoudelycken dat die stede die voorkuere hebben sal, off se den zeluen buschieters langer begeerden te houden. Ende hebben sulcx den behoirlycken eedt gedaen, den Burgermeesters metten Gerechte gehou ende getrou te wesen ende all te doen wes hemluyden die burgermeesters beuelen sullen. Actum... vpden IIIIen Marcij anno 1567.

Ten seluen daege soe es Euwont Cornelisze, schout, aengenoemen omme ouerman vande buschieters te wesen ende allesyns toesicht te draegen vant geschut, cruyt ende anders, ende sal alle maendts hebben xx sc. gr. vls.

Up huyden soe hebben die burgermeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Bryelle gecommitteert ende geordonneert, committeren ende ordonneren mits desen Mr. Pieter Pietersze ende Jan Pietersze Steur, schepenen, omme te reysen inden Haege, omme aldaer metten gecommitteerden vande steden van Hollandt ende Zeelandt te ordonneren ende resolueren vande vuytrustynge van zeeckere conuoyschepen, omme den boodts ende buyschen te beschermen ende preserueren jegens den pyraeten. Actum vpden VIIIen Marcij anno 1567.

[Op den 25sten Maart werden dezelfde personen gecommitteerd voor dezelfde zaak.]

Ten seluen daege (17 April 1567) es byden bailliu, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Bryelle te nyete gedaen ende geanulleert die kuere, die gepubliceert es van dat die burgers ende poorters huere goederen vuyt die stede nyet en souden moegen brengen ofte vluchten, ende es geaccordeert dat een yegelyck vryelycken ende vranckelycken diet belieft met zyne goederen sal moegen vertrecken sonder verbueren.

Ten seluen daege (17 April 1567) es geaccordeert, dat een yegelyck poorter, die begeert te vertrecken ende certifficatie versoucken, datmen die zelue certifficatie verleenen sal, mits daer inne insererende die clausule als dat zyluyden zyn vertreckende ter cause vande religie.

Up huyden soe zijn byde burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren midts desen Willem Cornelisze ende Jan Pie-

tersze Steur, omme te reysen up Delfhaeuen ende aldaer op maendach eerstcommende voer de noene metten anderen watersteden ende gecommitteerden totter electie vanden convoy schepen te procederen totter electie ende stellynge vanden cappiteynen vpte voors. schepen ter deffencie vanden harijnckvaert etc. Actum vpden Xen Mey 1567.

Up huyden soe hebben die burgermeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brijelle geordonneert ende gecommittcert, ordonneren ende committeren mitsdesen Cornelis Jacopsze, burgemeester-thesorier, Caerl Gans ende Meester Seruaes Verdstein, Secretarys der voors. stede vanden Brielle, omme te reysen tot Amsterdam aenden Gn ende Hoocheyt vanden Graue van Meghen ende Heere van Noirtcarmes, overste veltheren der Coe. Mat. omme aldaer te verantwoerden ende alle obedientie te remonstreren vpte missiue bij hun E. aen deser stadt ouergescreuen, ende voorts te verthoeuen den soberen staet ende de populatie vander stadt, ten eynde men met alle goede middelen zouden moeghen eenijge gratie ende verlichtenisse cryghen vandt apparentelyck garnisoen, dat bijnnen deser stede gesonden soude moeghen werden; onder expresse presentatie ende cautie dat de burgemeesters ende regierders der stede vanden Bryelle sullen verseeckeren, dat by haere gemeente gheen oproer, seditie ende rebellicheyt gepleecht en sal worden, maer in alle gehoersaemheyt ende obedientie van des Coe Mts wille ende beuel sullen blyuen, gelyck sy altijts geweest zijn etc. Actum vpden XIIIIen Mey anno 1567.

Ten seluen dage (14 Mei 1567) es noch bijde burgemeesters, Oudt en Nyeu Gerechte der voors. stede vanden Brielle geaccordeert alsulcken scheynckaigen byden gecommitteerden te moeghen doen aende Gn. vanden graue van Meghen ende Heere van Noirtcarmes, als zijluyden sullen bevijnden oirbaer ende profytelick te zijn.

Up huyden soe hebben die burgemeesters, Oudt ende Nyeuv gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneeren ende committeren midtsdesen Cornelis Jacopsze, burgemeester trechaurier, ende Mr. Seruaes Verdstein, secretarijs der voors. stede vanden Brielle, omme te reysen inden Haghe ende aldaer met mijn Heere van Ryswijck Mr. Cornelis Zuijs, president van Hollant, te communiceren, hoemen best tot relaxatie vanden

knechten, jegenwoerdich binnen der voors. stede gefouriert ende gelogiert, zoude connen ofte moegen geraicken etc. Actum vpden XVIIen Mey anno 1567.

Ten seluen dage (17 Mei 1567) es bij burgemeesters, Oudt ende Nyeu gerechte der voors. stede geordonneert ende gecommitteert Cornelis Heijnricxsze, Mr. Pieter Pietersze, Mr. Willen Rutgersze, omme te vernemen naer eenijge leghe huysen, diemen van stadts weghen sal inne huijeren tot gerieff ende behouff vande voorn. souldaten.

Up huyden soe hebben die burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren mitsdesen Cornelis Jacopsze, burgemeester trechaurier, ende Mr. Seruaes Verdstein, secretarys der voors. stede vanden Brielle, omme te reysen tot Antwerpen aende Hoocheyt vande Hartogijnne van Parme ende van Plasance, gouernante van dese Nederlanden etc., ende aldaer ande selue H. te presenteren van stadts wegen de reqneste, by gescryfte gecoucheert, ten fyne men tot relaxatie ende ontlastynge vanden knechten ende souldaten, binnen der seluer stede jegenwoerdich zijnde, zoude connen ofte moegen geraecken etc. Actum vpden XXen Mey anno 1567.

Ten seluen dage (20 Mei 1567) es bijde burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der voors. stede hen gecommitteerdens geaccordeert ende geordonneert van stadts wegen alzulcke propijnen ende gratuijteyten te doene, als zijluyden sullen bevinden te behoeren.

Up huyden soe zijn byde burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren mits desen Jan Jorysze. burgemeester ende Mr. Pieter Pietersze schepen der voors. stede vanden Brielle, te reysen tot Delft ende aldaer te vernemen ende te vragen aenden burgemeesters der seluer stede naer dordonnantie ende articulen, gemaect opt tractement vanden knechten, aldaer in garnisoen leggende, omme daer nae te onderhouden ende tracteren de knechten ende soldaten, binnen deser voorn. stede jegenwoerdich in garnisoen zijnde ende leggende, etc. Actum vpden XXVIen Mey 1567.

Up huyden den XXVIIen Mey anno 1567 soe es geaccordeert

byde burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle, datmen zal defroigeren ende vry houden den Cappiteijn vande knechten ende soldaten, wesende binnen der voors. stede, Thomas Maltum, wes by hem ofte voor zijne tafel aen wijn ende anders bijnnen deser voors. stede verteert ende gedroncken es, ende verder nyet.

Up huyden den XXVIIen Mey 1567 soe es byde burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle, geordonneert, dat den tresorier Boudewyn van Kerkwerne sal tot een propyne voor den commissarys de la Halle, die tot relaxatie vanden knechten inden Brielle gecoemen is, betaelen eens de somme van VI £ II sc. VI gr. vls.

Up huyden den XXVen Junij anno 1567 gecoemen zijnde tot kennisse vanden burgemeesters, Oudt ende Nyeu gerechte der stede vanden Brielle, dat die stedehouder vanden bailliu, Willem Jansze, geapprehendeert hadde een burger der voors. stede, hebben die voors. burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte den zeluen stedehouder ontboeden vpt stadthuys derseluer stede ende hem gevraecht vuyt wat zaecke hij den voors. burger geapprehendeert heeft, te weten vuyt ciuile saecke ofte criminele. Ende heeft die voors. stedehouder voor andtwoerde gegeuen, dat hij nyet en weet vuyt wat saecke hij de voors. apprehensie gedaen heeft: dan zeijde alleenlijck zekere missiue van zijnen Heer den Officier ontfangen te hebben, duer den welcken hem belast was eenyge persoenen te apprehenderen, onder den welcken die jegenwoerdige geuanghen geapprehendeert was.

Ten seluen dage (25 Juni 1567) is bijden burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der voors. stede geordonneert ende gecommitteert Jan Jorysze burgemeester ende Mr. Pieter Pietersze schepen, omme te reysen inden Hage ende aldaer met der stede aduocaet Mr. Johan van Treslong ende andere geleerden te consulleren, hoemen alderbest ende gevougelijcxste inder saecke vande apprehensie vanden jegenwoerdygen burger ende anderen burgeren, die noch in tyden ende wylen geapprehendeert mochten werden, sal moegen handelen ende reguleren etc.

Up huyden soe hebben die burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert,

ordonneren ende committeren mitsdesen Jan Jorisze burgemeester, Mr. Pieter Pietersze schepen ende Mr. Seruaes Verdstein secretarys der stede vanden Brielle, omme met Joncheer Joost vande Werue, Bailliu der voors. stede vanden Brielle ende landen van Voorne, te reysen inden Haghe ende aldaer te consuleren metten President Mr. Cornelis Zuys Heer tot Ryswyck ende die vanden Raidt van Hollandt vpte interpretatie vande twee missiuen, deen byde Ho. vande Hartoginne van Parma ende Plaisance etc., Regente ende Gouuernante etc., an deser stede ouergesonden, ende dander byden voors. President ende Raiden van Hollant, ende voorts hierinne te handelen ende besoingneren, zoe zijluyden metten seluen te raede beuinden sullen etc. Actum vpden VIIen July anno 1567.

Geordonneert byden Bailliu, burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle, considererende den soberen staet der seluer stede ende dat weynich penningen inde beurse zijn, daermen des stadts nootsaeckelycke schulden mede mach betaelen, datmen zal furneren ende vercryghen alsulcke penningen alst doenlijcke zal moegen zijn, requirerende tot dijen eynde eenen iegelick, op wyens huysen ofte eruen de voors. stede renten es lichtende, dat zijluyden de selue tot geryue vande stadt willen lossen, den penning XIIIIe, ende men sal hen daer van alsulcken acquyt doen als behoeren sal. Actum upden XIIIen Julij anno 1567.

Up huyden den XIen Julij anno 1567 soe heeft Cornelis Philipsze ouergeleuert in handen van Heynrick de Leu, busschieter der stede vanden Brielle, alle tgeschut mit de camers, daertoe dienende, toecoemende ende concernerende de gemeen reerije, te weten: IIII bassen, leggende vpde zuytpoorte, mit zeuen camers daertoe, noch twee bassen, leggende inden thoorn achter Aert Danielsze hoff, mit vijer camers, daertoe behoerende, noch II bassen, leggende inden thoorn achter Toelauers, mit vier camers, daertoe dienende, noch op den Schiedamsen thoorn twee bassen, mit vier camers daertoe behoerende, noch drie bassen vpden thoorn achter Gerrit van Axelen, mit VI camers daertoe, noch elff bassen mit XIX camers daertoe dienende.

Up huyden soe heeft Cornelis Jacopsze hem zeluen geconstitueert borghe voer de boete van L £ hollants achtervolgende der stede preuiligie, ende dat omme daer mede te bevryen alle de

goederen van Aert Danielsze, indien beuonden werdt by justitie den seluen duer misbruyck ende delict zijne goederen verbuert te hebben, ofte by refuys vandien protesteerde den seluen jegens den Bailliu Joncheer Joost vande Werue, die aldaer ten huyse vanden voorn. Aert quam, omme te nemen inuentarijs vande meubele goederen vanden seluen Aert, ten huyse aldaer wesende, van attemptaten omme hem diesangaende te beclagen daer ende alsoe hy te rade bevinden sal te behoeren. Actum opden XXIIIen July anno 1567.

Bortochten ende protestatien vt supra.

Adriaen Cornelisze coemen voor alle de goederen van Jan Commersze in forma vt supra.

Willem Jansze schipper voorde goederen van Andries de weuer in forma vt supra.

Willem Cornelisze brouwer voorde goederen van Jan Lenertsze in forma vt supra.

Willem Cornelisze voorn. ende Cornelis Philipsze voorde goederen van Jacop Mus in forma vt supra.

Lenert Reyersze ende Pieter Harmansze voorde goederen van Pieter Michielsze schoenmaker in forma vt supra.

Cornelis Jacopsze ende Cornelis Jansze Roese voorde goederen van Huych Pietersze vleyshouwer in forma vt supra.

Up huyden heeft den Bailliu vanden Brielle ende slants van Voorne Joost vande Werue geprotesteert ende protesteerde mits desen jegens den Burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle, die seyden haer Priuilegie voor te willen staen ende deffenderen, indien duer doppositie vandien ende duert beleth vande inuentorisatie eenige goederen vande poorters, die hy, Bailliu, vp huyden jegens hem in rechte geroepen hadde, ontvuert, vervreempt ofte anders in eenigherwys geinfringeert ofte vermindert werden. Actum XXIII July anno 1567.

Up huyden soe is bijden burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren mits desen Jan Jorys burgemeester, Mr. Pieter Pietersze ende Mr. Seruaes Verdstein Secretarys der voors. stede vanden Brielle, omme te reysen inden Hage ende aldaer met der stede aduocaet ende andere geleerden te consuleren, hoemen jegens den Bailliu sal procederen, indyen hy jegens tpri-

uilegie, der voors. stede gegundt, hem auancheert te procederen tot inuentorisatie vande goederen vanden burgers, ende oft tzelue priuilegie obtineert in crimen lese Maiestatis. Item of hy eenijghe particulier burgers soude moeghen nae zijnen appetijte doen citeren ende examineren, sonder gehouden te zijn eerst interrogator: hen ouer te leueren, considererende dat de zelue poorters hen in consequentie int examineren souden belasten ende beswaeren. Item hoemen zal verstaen die inde articulen vander Instructie genoempt werdden vande consistorie geweest te hebben ende off alsulcke consistorie bynnen der stadt zoude moghen verstaen worden gehouden te zijn etc. Actum vpden XXIIIen Julij anno 1567.

Up huyden soe is bijden burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren mitsdesen Jan Jorysze burgemeester ende Mr. Seruaes Verdstein secretarys der voors. stede vanden Brielle, omme te reysen inden Hage ende aldaer met der stede aduocaet ende andere geleerden te consuleren nopende de requeste bijden baillin Joost vande Werue die vanden Raede van Hollant gepresenteert, ende de missiue daer vp verleent ende geexpedieert ende by die vanden voors. Raedt van Hollant aenden Gerechte deser stede ouergesonden, belangende tinuentorieren van eenige burgers goederen etc. ende voorts hier inne te doene ende handelen, zoe zij te raiden beuinden zullen te behoeren etc. Actum vpden naestlesten Julij 1567.

Up huyden den IIIIen Augusti anno 1567 es gecompareert vpt stadthuys der stede vanden Brielle Joncheer Joost vander Werue, Bailliu der voors. stede, aldaer die burgemeesters, Oudt ende Nyeuw Gerechte vergaedert waeren, ende heeft versocht andtwoerdt te hebben vpde leste besloten missiue, by hem vanden Houe van Hollandt geimpetreert ende aenden schepenen der voors. stede ouergesonden. Eijntelijcken es hem voor andtwoerde gegeven, dat die geinteresseerde parthijen, mitsgaders die burgemeesters ende Regierders der voors. stede met heml. gevoucht, tot conseruatie van des stadts priuilegie hem geconstitueert hebben appellanten achtervolgende zekere acte, inde griffe vanden Houe van Hollandt geexpedieert vpden IIen Augusty 1567, welcke acte hem geexhibeert es geweest, ende nademael hy de zelue gevisiteert heeft ge-

hadt, heeft daervan versocht te hebben copie auctentyck, die hem geaccordeert es geweest.

Up huyden soe hebben die burgemeesters ende die vanden Gerechte deser stede vanden Brielle geeligeert ende gecommitteert, eligeren ende committeren mitsdesen Cornelis Heynricxsze, schepen der voors. stede vanden Brielle, totten ontfange ende collectatie vanden lastgelde bij die van Delft, Rotterdam, Schiedam ende Brielle, vuyten naeme vande gemeene visscherie vanden harinckvaert in Hollandt, naer voorgaende resolutie mitten generale visscherie inden Hage gehouden geconsenteert, elcxs inden heuren vanden harinck, geuangen naer Sint Jans dach lestleden, gedueerende voorts den geheelen teelt duere, vp elcx last vyff stuuers, tzij vorsch ofte gesouten, aldaer die buyschen, boots, pincken ende andere arriueren zullen, vuytgeseyt die boetsmans voeringe ende harinck in aelmisse gegeuen. Ende dit all omme te vervallen ende furneren de groote excessiue costen vanden drie oerlochschepen bijde voorn. steden vuytgerust ter deffencie vande selue vischerie, omme te beletten die inuasie vande piraten ende andere zeerouers etc., all breder blijckende by zekere lettere executoriael, daer vp byden Houe van Hollandt geexpedieert, van date den XIIen Augusti 1567 etc, Actum vp den XVIen Augusty 1567.

Up huyden soe is byden burgemeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte der stede vanden Brielle geconcludeert, datmen sal consuleren met der stede aduocaet ofte andere geleerde, hoe die stadt hem zal reguleren achteruolgende de missiue uanden Houe van Hollandt ouergesonden. Ende Jan Pieters, tinnegieter int ommevragen vande opinien, seyde hem te willen reguleren achtervolgende tinhouden vande voors. missiue, ende dijen achtervolgende heeft een billetken ouergeleuert in handen vanden secretaris, omme daer vuyt de electie gedaen te werden, protesterende dat hij hem zeluen nyet en wil draeghen voor inobedient vant Hof. Actum vpden XXVIIIen Septembris 1567.

Upten naestlaesten Septembris anno 1567, alzoe die bailliu Joncheer Joost vande Werue in absentie vanden burgemeester Jan Joorisze hem veruordert hadde te procederen tot vorder annotatie ende bescryvinge vanden goederen van zekere deffaillanten, vuyte naem vande welcke geappelleert es geweest ende die grieuen bin-

nen behoerlycken tyde onder den Hoeue van Hollandt ouergeleuert, sulcx dat hij in preiuditie vande litispendentie ende tpriuilegie, die stadt vanden Brielle verleent, nyet behoert en hadde sonder appoinctement ende expresse commissie vanden voors. Houe te procederen als boeuen; soe heeft eyntelick de gemeene vroetschap van Oudt ende Nyeuw gerechte ter instantie vande mistroestighe, schreyende ende lamenterende huysvrouwen vanden deffaillanten geordonneert ende gecommitteert den voors. Jan Joorisze ende Cornelis Jacopsze, beyde jegenwoerdige burgemeesters, ende Seruaes Verdstein, secretaris der voors. stede vanden Brielle, omme te gaen ter huyse vanden voors. bailliu ende hem te vraghen vuyt wat crachte, auctorizatie ofte commissie hy hem veruordert hadde te procederen tot verder annotatie als boeuen, ende nademael dat duer familiare coloquie die voors. bailliu voor antwoert gegeuen hadde, dat hy anders gheen commissie en hadde dan verbaele belastinghe van mijn Heer den President vanden Houe van Hollandt, omme tot verder annotatie te procederen, zijn die voors. gecommitteerde van hem gescheyden ende hebben die gemeene vroetschap daer van geaduerteert. Ende es doen byde voors. vroetschap geordonneert ende geconcludeert, datmen in prejuditie vande voors. litispendentie ende privilegie ter instantie als boeuen nyet en zal staen ouer vorder annotatie vanden deffaillanten ghoederen, ten waere by appoinctement ende sententie vanden Houe anders geordonneert en zoude werdden, in welcken geuallen sullen die vande voors. vroetschap hen draghen ende reguleren naer behoeren ende zoe zij te raide sullen beuinden. Ende by faulte vandijen sal ter instantie als boeven (indien de voors. bailliu hem sonder expresse ordonnantie ende commissie veruordert voorts te procederen) jeghens den seluen geprotesteert werdden van attemptaten ende injurien pro ut juris, van welcke ordonnantie ende conclusie die voors. bailliu tsanderdaechs geaduerteert zijnde, heeft daer van begeert acte, die hem byden burgemeesters ende die vanden gerechte geconsenteert es geweest.

Up huyden soe hebben die burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle geordonneert ende gecommitteert, ordonneren ende committeren mitsdesen Jan Jorysze, burgemeester, ende Mr. Seruaes Verdstein, secretaris der voors stede,

omme te reysen in den Haghe ende aldaer mit der stede aduocaet Mr. Johan van Treslong ende andere geleerden te communiceren ende consuleren wat acten ende munimenten zullen dienen ouergeleuert te werden anden Houe van Hollandt tot verlichtinge ende excusatie vande stadt etc. Actum vpden eersten Octobris anno 1567.

Up huyden den IIIIen Octobris anno 1567 soe es geuisiteert bijden burgemeesters, Oudt ende Nyeuv Gerechte der stede vanden Brielle zekere missiue ouergesonden vanden Houe van Hollandt, van daete den IIen Octobris anno 1567, beroerende datmen met den officier zoude procederen tot vorder annotatie vanden goeden vande voortvluchtinghe quaetdoenders ende vproerders vanden troublen bynnen der voors. stede geuallen, nyetjegenstaende eenighe geinteriecteerde appellatie, priuilegie ofte resolutie ter contrarie. Eyntelycken nae voorgaende lecture ende communicatie es gesloeten ende geresolueert, dat men ter obedientie vander voors. missiue met den Bailliu zal procederen tot vorder annotacie vanden deffaillanten ghoederen tot allen tyden alst den bailliu zal belieuen daer thoe te procederen.

Up huyden soe is byden Burgemeesters ende die vanden Gerechte der stede vanden Brielle geaccordeert ende gesloeten, datmen Kaerl Gans als bouckhouder vanden H. Geest zal insinueren, dat hy de misse vp H. Geest aultaer wederomme besteet ende laet doen by eenen priester, die hy daertoe zal kunnen gecrygen, ofte by faulte vandien, dat die vander stadt vanden Brielle voorn. hen daer inne verder versien ende prouideren zullen naer behoeren. Actum vpden lesten Octobris anno 1567.

Ten seluen daege, (31 Oct. 1567) es geordonneert den burgemeester trechaurier te doen repareren de gevangenisse deser stede, daer de gevangens nv lest vuytgebroecken zijn, mitsgaders een cousijn van buyten te doen stellen mit een trap, omme ouer poorterscamer gevangens te leggen.

Up huyden den VIen Nouembris anno 1567 nae voorgaende propositie, gedaen by mijnen Heeren den commissarissen vanden Houe van Hollant, ende communicatie daer vp gehouden, soe es by die vande stadt ende schout ende schepenen vande polders geconcludeert, datmen die wachte sal houden achtervolghende de

leste ordonnantie daer van gemaeckt, ende datmen vpten thoren wachte sal doen houden omme met een vier ofte anders by clockgeslach teycken te doen, alsmen van eenighe onraet sal vernemen. Ende alsoe by die schout ende schepenen vande polders gepresenteert werdden, dat zijluyden een karneelschip met twintich persoenen zouden gereet doen maecken, omme te water den wacht te houden, mits conditie dat die vander stadt van gelycken sulcken schip zouden toerusten, es tselue by prouisie geaccepteert, ende es henluyden daer van bedanckt geweest, ouermits het noch nyet scheen van noode te zijn alsulcke costen te doene; dan zal in plaetse vandien eenijghe bodtschepen last gegeuen wordden omme te vernemen, off zijluyden eenych onraet verhooren ende hetzelue terstont ouer te brengen aende stadt ofte an die vant lant, ende men sal hen voor heure aduertentie eerlicken loonen.

Es mede geordonneert datmen vande acht ceelen vanden schutters twee zal doen maecken, omme alsulcxs int gelyck die wacht an te doen slaen.

Es mede geordonneert, dat byden burgemeester tresoerier zes persoenen angenoemen zullen werrdden, omme by daeghe die wachte te houden inde noortpoorte met vier mannen ende inde zuytpoorte met twee mannen.

Es Heynderick de Leuw die busschieter weder voor een maent angenoemen achtervolghende zijn leste gagie.

Up huyden soe is geordonneert, dat die Baillin ende beyde die burgemeesters met Willem Cornelisze brouwer ende Cornelis Philipsze sullen naer een schip vuytsien, omme het zelue thoe te rusten achtervolghende die missiue vanden Stadthouder van Hollant vp huyden naer middage ontfangen. Actum vpden VIen Nouembris 1567.

Up huyden soe is byden baillin ende eenige vanden Gerechte deser stede vanden Brielle aengenoemen Ariaen Cornelisze schipper, omme met zijn hueschip vpt incoemen vander Maze ende elders voorden Brielle te houden goede ende getrouwe wachte jegens de rebellen ende vianden vande Coe. Mat., die eenighe abbordatien, invasien ofte anders zouden willen ofte pretenderen te doen alhier aen strange ende elders, achtervolgende tscryuen vanden Graue van Bossu, Stadthouder ende Cappitteyn generael by prouisie ouer

Hollant ende Vrieslant. Ende dit voor eenen tyt van veerthijen daegen, daer van hem beloeft ende toegeseyt is drie ponden grooten vlaems eens. Actum vpden VIIen Nouembris anno 1567.

Up huyden soe is geordonneert ende belast Jacop Pietersze, burgemeester tresoerier, datmen Ariaen Cornelisze schipper, jegenwoerdich mit zijn hueschip van stadts wegen aengenoemen totte wachtte vp Maeze ende int gat vander zee, te geuen ende laeten volgen den standaert ende trommel vanden retrosijns deser stede, ende euenverre daer eenige schade ofte mishandel aen gedaen werde ende de voors. camer van retorica weder in esse quaeme, dat hy tresoerier tselue tot coste vander stede zal doen maeken ende restaureren. Es hem voorts geordonneert den gemeen gesellen vant voors. schip te geuen van stadts wegen (voor dat sy desen dach tschip hebben helpen ballasten) een tonne mueselaers. Actum vpden VIIIen Novembris 1567.

Up huyden soe is bijden baillin, Oudt ende Nyeu Gerechte geaccordeert, datmen vpte wachte inde plaetse vanden schutters, als men ghenyge schutters kan verwilligen omme te waecken, andere ghoede burghers sal moegen annemen voorden zeeluyden, die in zee zijn, ende den ghenen, die ziecke lick te bedde leggen oft haer huys houden. Actum vpden Xen Nouembris anno 1567.

Up huyden soe is byden burgemeesters, die vanden Gerechte ende Raden der stede vanden Brielle geordonneert, datmen de nacht ende dach waecke aff sal laeten, achtervolgende het beuel vanden commissarissen vanden Houe van Hollant int affscheyden gedaen, behoudelicken datmen de poorten vande stadt sal by nachte sluyten. Actum vpden XVen Nouembris anno 1567.

J. Visch. (XXVIII, bl. 519, 551.) Johannes Visch werd geboren te Utrecht op den 9en Aug. 1757. Na zijne studiën aldaar volbragt te hebben, aanvaardde hij den predikdienst te Scherpenzeel, in Gelderland den 24 Sept. 1780. Vervolgens vertrok hij naar Gorinchem en deed er zijne intrede den 20 Febr. 1785. Na ruim drie jaren aldaar werkzaam geweest te zijn, ontving hij eene beroeping naar Schiedam, waar hij den 19 Oct. 1788 zijn dienstwerk begon en op den 3 Aug. 1794 eindigde. Te Amsterdam beroepen, ving hij zijn arbeid aldaar aan op den 20en dier maand. — Indien

nu eens een exemplaar van het Vervolg op het Kerkelijk Register der Amsterdamsche Predikanten, van H. Croese Gerardszoon, naar Eibergen afdwaalt, zal de heer J. C. K. daarin ook de teksten vermeld kunnen vinden, die bij de bevestiging, de intrede en het afscheid op de onderscheidene standplaatsen behandeld zijn.

Ik kan hierbij nog de mededeeling voegen, dat de heer Visch, dien ik in mijne jeugd als een hooggeacht leeraar der Amsterdamsche gemeente gekend heb, onder de vijftien predikanten heeft behoord, die in 1796 den eed van onderwerping aan het toenmalig staatsbestuur niet wilden afleggen en, om hunne verkleefdheid aan het huis van Oranje, van hunne bediening ontzet, doch later daarin hersteld werden. Geschriften heeft hij niet uitgegeven; maar het was aan zijne ijverige bemoeiingen te danken, dat wijlen dr. H. J. Spijker, die, als administrateur voor de zaken der hervormde en andere eerediensten, den 8 Maart 1870 overleed, en wiens ouders minvermogend waren, door de bijdragen van eenige aanzienlijke en godsdienstlievende Amsterdammers de middelen bekwam, om tot het leeraarambt te worden opgeleid. Visch stierf in 1819, en zijne eenige dochter, Johanna Maria, eerst gehuwd geweest met den heer Isaäk Theodorus de Haan Hugenholtz, predikant te Driebergen, later te Rijswijk, is, als weduwe van den heer Jacob Wijs, vóór eenigen tijd in hoogen ouderdom overleden.

Leeuwarden. L. PROES.

[Ook van de heer J. van der Baan ontvingen wij een antwoord.]

Johannes Jacobsz Schuytemaker. (XXVIII, bl. 522.) Hij was leeraar in de Vereenigde Vlaamsche en Waterlandsche gemeente, die bij 't Lam of in het nog tegenwoordig gebruikte kerkgebouw der Doopschgezinden vergaderde. In 1682 aanvaardde hij er 't leeraarambt. De notulen dier gemeente noemen hem nooit Schuytemaker, maar altijd Jan Jacobs van Ilpendam, misschien omdat hij van Ilpendam afkomstig was. Bijzonderheden zijn mij aangaande hem niet bekend; zelfs naar zijn sterfjaar zocht ik te vergeefs.

CONSTANTER.

Die canalbauten von Harlem. (XXVIII, bl. 551.) Met de haar-

lemsche kanalen worden waarschijnlijk bedoeld, de trekvaart op Amsterdam, gegraven omstreeks 1631 en die op Leiden, gegraven omstreeks 1657. Wie de jonkman was, bij Ranke vermeld, is hier niet bekend.

Haarlem. C. J. GONNET.

V R A G E N.

Bevolking van Nederland in 1648. Hoe groot was de bevolking van Nederland in 1648?

Amsterdamsche voet. Waarom hebben de Amsterdammers een voet van *elf* duim aangenomen?

Cockerellen-spel. Nopens dit middeneeuwsch, te Utrecht verboden spel leest men in het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, V (1846), bl. 104, 107, 113, 114, — op het jaar 1456: »Die raet verbiet dat *cockerellen*, by ± pont tot elker reyse"; op het jaar 1462: »Noch verbiet die raet, dat niemant en kokerellen, hi sy jonck ofte out, by 't verboeren van een pont, ende die ouders sellent voer hore kynders verantwoerden"; op het jaar 1469: »Voert verbiet die raet enen yegheliken jonc ende out, dat niemant en cockerelle binnen onser stat" (Utrecht); op het jaar 1470: »Voert verbiet die raet, dat nyemant syne kynderen of boden en late *kockerellen* langhes die straten, bi enen koer van enen ponde". Wat was dit voor een spel? 't Wordt van »boeverie" of dobbelspel, als »quaerten, keylen, kreybecken, queken, ryemken steken" nadrukkelijk onderscheiden. Hierbij kwam het grammeletten, grammeleccen, of grammetten, dat in 1396, 1410, 1414, 1443, het schossen of scossen, dat in 1410, 1413 te Utrecht verboden spel was (ibidem, bl. 64, 75, 78, 96). Ook was »botterye" in 1529 verboden spel. Al deze spelen werden om geld gespeeld, en alleenlijk vergund het »scyfspuel, alse worptafelen ofte langhen, elck spuel om een botken". Op overtreding van het verbod stond een nog al zware straf van verbeurte van 5000 steenen en uitbanning uit de stad eene mijl

ver, gedurende eene maand (ibid., bl. 96); ja, het »riemkensteken" werd met vijf- of tienjarige, soms levenslange uitbanning gestraft. In 1529 besloot de magistraat dat de overtreders aan de kaak zouden staan, met kaarten en dobbelsteenen omhangen en een schandbrief (tytelbrieff) voor hun borst, waarop dan levenslange banning uit de stad en het Nedersticht v. Utr. volgde, onder beeëdigde verklaring dat zij op verbeurte van hun leven zich voortaan met dergelijke zaken niet meer zouden afgeven (VII, 1848, bl. 137). Bijaldien het antwoord op bovengenoemde vraag eene beschrijving van laatstgenoemde spelen insluit, kan hieruit eene belangrijke bijdrage tot de kennis der middeneeuwsche volksspelen ten onzent voortspruiten. J. ANSPACH.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Zeven gouden en zilveren penningen. (XXVIII, blz. 552.) N°. 1. Familiepenning ter eere van de vijfjarige prinses Carolina, dochter van prins Willem IV. Tevens nieuwjaarspenning 1748. Vervolg van Loon pl. 25, n°. 253, blz. 254.

N°. 2. Een vriendschapspenning, zonder bijzondere beteekenis. Zij werden ter verkoop door Lagerman c. s. vervaardigd, even als dergelijke belooningspenningen voor de jeugd, enz. Het jaartal 1773 is er waarschijnlijk in gesneden.

N°. 3. Op het sluiten van een verbond van vriendschap en koophandel tusschen de staten generaal der Vereenigde Nederlanden en de Vereenigde Staten van Amerika te 's Gravenhage 7 Octb. 1782. Vervolg van Loon VIII, pl. LV, n°. 575, blz. 177.

N°. 4. Ter gelegenheid van den zeeslag op Doggersbank, 9 Aug. 1781. Vervolg van Loon VIII, pl. 53, n°. 562, blz. 153.

N°. 5. Is van 1696, in drie grootten geslagen bij gelegenheid van de oproerige bewegingen te Amsterdam. Van Loon IV, bl. 161. Voor het beteugelen van dit geweldig aansprekersoproer werden penningen geschonken. In het Kon. Kabinet is er een met den gegraveerden naam van Pieter van der Poel, luitenant, wijk 42.

N°. 6. Vijftig jarig bestaan der Ned. Huish. maatschappij 1828. In 1778, (15 Sept.) werd de eerste Vergadering van den Oeconomischen Tak te Haarlem gehouden (Zie Vervolg van Loon VII, blz. 120—123). Deze Oeconomische tak werd herhaaldelijk verdoopt. Den 10 Novb. 1796 kreeg hij van de Nationale vergadering den naam van Nationale Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij en in 1835 den bovengenoemden naam.

N°. 7. Op de krijgstogten van Koning Frederik den Grooten in 1741. Breslau gaf zich bij verdrag over.

Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken. (XXVIII, bl. 521.) Omtrent den oorsprong en de beteekenis van deze satires vind ik, toevalliger wijze, het volgende aangeteekend in een uit het Hoogduitsch vertaald boekje, in 1876 bij J. B. Huber te Groningen uitgekomen, getiteld: Over de verhouding van Vrijmetselarij en Loge tot Christendom en Kerk; — voordracht in eene vergadering van predikanten gehouden, door Carl Lerp, predikant.

Nadat eerst door den schrijver o. a. de vraag is gesteld: »of de »bestaande kunstgewrochten in Gothischen stijl, voornamelijk de »kerkelijke, niet duidelijk genoeg spreken van den geest, die hunne »bouwmeesters bezielde?" en hij daarbij verder heeft opgemerkt: »dat aan den bouw van een godshuis de Meester Vrijmetselaar [1]) »niet enkel zijn eigen' naam vereeuwigde, maar ook bijdroeg tot »de verheerlijking van het hoogste wezen, tot verspreiding van »christelijke kennis en tot aanmoediging van christelijke deugd en

[1]) Deze qualificatie wordt later door Lerp opgehelderd, als hij (op blz. 16) spreekt van de toenmalige „vrije metselaars", die zich van de kerk ontsloegen, voornamelijk om hare bedorvenheid, maar ook wegens hunne eigene grootere ontwikkeling, waarbij hij opmerkte: „zóó noemde zich het eerst het Straatsburger bouwgenootschap, „dat vroeger onder de leiding van monniken had gestaan, terwijl zij voor dien tijd „enkel broederschappen van dezen of genen Heilige heetten." Hij zegt echter verder, dat de broederschappen in 1189 door het concilie te Rouen verboden werden, en onder zeer duidelijke aanwijzing door het concilie van Avignon in 1326, dat eerst in het jaar 1717 „de Vrijmetselarij" in geheel veranderden vorm op nieuw optrad, en dat zij van toen af begon geheel en al op geschiedkundig terrein te staan, zoodat de eerste banvloek tegen de „hedendaagsche Vrijmetselarij" die was van paus Clemens XII in 1738, genoemd: „In eminenti apostolatus specula."

»vroomheid"; laat hij daarop het volgende aansluiten (blz. 15):

»Een frissche en vrije zin, — vrij en onbeschaamd wordt hij »door Hase, den schrijver der Kerkgeschiedenis genoemd — be»zielde deze gilden, vergezeld van eene gezonde en ongeveinsde »vroomheid. Dit moet men niet uit het oog verliezen bij de be»oordeeling van die bijtende spotbeelden, van die gildeteekens, »waardoor de vrijmetselaars van die dagen zich niet konden ont»houden een luid, hoewel dan ook gemetseld protest aan te »teekenen tegen de algemeen bekende ontwijding van het heilige »door een valsch en zedelijk bedorven priestendom." — In eene noot geeft de schrijver hierbij dan nog de volgende toelichting:

»Zoo zag ik te Straatsburg in de groote kerk, in den bovengang, »tegenover den kansel, een varken en een bok, die een slapenden »vos als heiligdom dragen; op het varken volgde eene teef; vóór »de processie liep een beer met een kruis en vóór dezen een wolf »met eene brandende kaars Hem volgde een ezel, die de mis voor »het altaar las. Op een altaarstuk in de kerk te Doberan draaien »op den voorgrond eenige priesters een molen, waarin de leer»stukken kort gemalen worden; boven deze afbeelding ziet men »de Maagd Maria met het kind Jezus, terwijl zij op het onderlijf »eene vlammende ster draagt. Onder dit beeld ziet men mannen »in vrijmetselaarshouding zitten. In eene andere Gothische kerk »vindt men eene ironie op den heiligen geest. In den Dom te »Brandenburg predikt een vos in geestelijk ornaat voor eene kudde »ganzen. In de kerk te Bern is eene voorstelling van »Het laatste »Oordeel": onder de verdoemden ziet men den paus, enz. enz."

Onlangs werd in de couranten (o. a. in het Haagsche Dagblad) gewag gemaakt van de voorstelling van een zwijn op een' steen, die, als ik mij niet vergis, geplaatst is of was boven den ingang van een zeer oude kerk op Texel. Men dacht toen dat het destijds geschied was om den Joden den toegang tot die kerk te bemoeielijken; anderen noemden het, ni fallor, een Sint-Antonius-varken.

Den Haag. PERK.

Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken. Vers la fin du quinzième et le commencement du seizième siècle on y ajouta deux autels, ce qui en porta le nombre à trente-trois. Des

sculptures satiriques épargnées par les iconoclastes ne le furent pas par les Calvinistes. On fit disparaître un socle représentant un singe tenant dans ses pattes une tête de mort; on enleva de dessus une porte un âne remplaçant le prêtre dans une chaire de vérité; devant l'âne se trouvait un cheval bercé par un chat. Ces allusions irrespectueuses et bien transparentes montrent une fois de plus de quelle espèce était la naïveté qu'on prête aux artistes du moyen âge.

Au nord se trouve la chaire de vérité, qui est fort belle.

NB. Er is hier sprake van de Oude Kerk te Amsterdam.

Het vorenstaande is overgeschreven uit Le Tour du Monde, no. 928, van den 19 october 1878, bl. 254. col. 1 boven aan, en getiteld: La Neêrlande, par M. Charles de Coster.

Ook bevinden zich te Haarlem in de Groote of St. Bavo Kerk op de Markt, afbeeldingen van honden en varkens (met een tasch om, of een napje in den mond) vóór het groote koperen hek. Ten minsten zoo iets dergelijks.

's Gravenhage. A. C. S. V. S.

VRAGEN.

Steenen pijlpunten enz. in de verzameling van Drentsche oudheden. Steeds blijf ik belang stellen in Drenthes geschiedenis en antiquiteiten. Is het denkbeeld, om eene verzameling van Drentsche oudheden te stichten, al niet van mij uitgegaan, ik was toch de eerste die 't in druk voorstelde en aanprees. Later werd zoodanige verzameling te Assen aangelegd. Door mij verzamelde voorwerpen, gedeeltelijk door aankoop voor eigen rekening verkregen en door mij aan de provincie geschonken, waren de eerste welke in die verzameling werden opgenomen.

Ik vermoed, dat niet alle daarin aanwezige steenen pijlpunten, lans- of spiespunten en beitels of wiggen, in Drenthe gevonden, maar met gelijksoortige uit Amerika herkomstige voorwerpen vermengd zijn.

Mijn vermoeden en de redenen daarvoor heb ik, ruim twee jaren geleden, medegedeeld aan Jhr. Mr. V. de Stuers, referendaris bij 't ministerie van Binnenlandsche Zaken, die mij herhaaldelijk heeft verzekerd, dat hij de zaak ter kennis van de heeren rijksadviseurs heeft gebragt en dat, na gedaan onderzoek, de uitslag daarvan schriftelijk aan mij zou worden medegedeeld.

Ik vernam er echter tot dus ver niets van; en daar men op ruim 82-jarigen leeftijd de afdoening van aanhangige aangelegenheden dient te bespoedigen, indien men verlangt ze beëindigd te zien, veroorloof ik mij te vragen:

Is er ook een onzer oudheidkenners, die er genoeg belang in stelt, om door onderzoek uit te maken, of mijn vermoeden al dan niet gegrond is?

Hoogwoud. MAGNIN.

Zilverenbruiloftspenning van Paulus Rombertus Beuckens en Anna Lubeley. Deze echtelieden vierden den 20 julij 1730 hunne zilveren bruiloft. De herinnering daaraan wordt bewaard door eenen grooten, fraai gesneden, zilveren gedenkpenning: *Voorzijde*: hunne wapens door veel lofwerk omgeven: dat van den jubilaris vertoont een links (heraldisch regts) gekeerden adelaar, op wiens borst een schildje, waarin drie eikels? of beukenpitten? dat van de vrouw drie in triangel geplaatste visschen.

Gaarne zoude men meer van dit echtpaar willen vernemen en wel bepaald of Beuckens een Fries was, zoo als men vermoedt. Zie Gids, Hist. Tent. van Friesland, blz. 93, n°. 196.

J. D.
L.

Schildpadden doos met voorstelling en raadselachtig opschrift. De heer W. C. C. te L. liet mij dezer dagen een ovale ronde schildpadden (?) tabaks (?) doos zien, met verzoek de voorstelling daarop voorkomende te willen ophelderen. De bewerking door stempelen verraadt den hand van een Chinees, vooral ook om de kennelijk verknoeide woorden van het opschrift op den wimpel boven het volgende tafereel: Links, een kasteel of vesting aan zee op steile rotsen gelegen: een ruiter of jager vergezeld van

honden, spoedt zich naar de openstaande hoog gelegen poort, waarin zich een man bevindt, die op den uitkijk schijnt te staan. Op den wal ziet men twee vluchtende mannen. De reden van aller angst is duidelijk. Twee schepen naderen het kasteel of de vesting. Het eene, een driemaster met boegsprietzeil, voert de Fransche drie-leliën-vlag op den achtersteven en op den grooten mast. De gespleten wimpel duidt een lands- of koningsschip aan. De vorm van het schip wijst op het einde van de zeventiende of op de achttiende eeuw. Daar achter is een galei, ook de drie-leliën-vlag voerende. Daarnevens, bij het strand, een bemande sloep. In de lucht twee zwarte wolken, (hoozen?) Boven deze voorstelling een wimpel met het opschrift: IERSEL. DARYN. GAN WANTIRK. UREDT. DU TIEH BREKENSEL.

Wij hebben den bezitter gissingen omtrent de beteekenis van het tafereel en de vrij onduidelijke woorden medegedeeld, doch zagen ook gaarne die door anderen gegeven.

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Brief van Bellamy. Het onlangs verschenen geschrift, getiteld: Uit Bellamy's nagelaten brieven en papieren, door Dr. J. Van Vloten (overgedrukt uit het Archief 3e deel 3e stuk, uitgegeven door het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen,) heeft mij herinnerd, dat ik, vele jaren geleden, een portret van Bellamy ten geschenke ontving met een daarbij gevoegden eigenhandigen brief des dichters, dien ik, als toevoegsel tot bovengenoemd geschrift, in den Navorscher wil mededeelen. Die brief is nu wel zoo bijzonder belangrijk niet; doch al wat tot de nalatenschap van een zeldzaam man behoort, heeft waarde voor wie hem hoogachten en is een welkome bijdrage tot de kennis van zijn persoon. Het schrijven is gerigt aan den heer F. van Cappelle, te Vlissingen, en luidt aldus:

den 14 Maart.

Waarde Vriend!

Gij zult mij gereedelijk vergeven, dat ik u zoo weinig geschreven heb, als ik u zeg, dat ik thans mijn handen zeer vol heb — aanstaanden donderdag moet ik preeken! — dat zal een verschriklijk leven zijn! — behalven dat ik nog verscheiden andere dingen om handen heb, die mij mijn tijd merkelijk inkorten. Hoe vaart gij, met uw beminde en uwen kleinen Jan? Ik zou hem hans wel eens willen zien! Is hij nog even vrolijk — even wild? — Hoe gaat het met de wapening der Vlissingsche burgeren? — Schrijf er mij toch veel van, en beantwoord mijn stilzwijgen niet met gelijke munt! — Hoe zitten mijne geldzaaken? — Ik begin, zoo als gij begrijpen kunt, min of meer verlegen te worden! betaalen ze nog al? Schrijf mij het een en ander, en wagt eerlang een grooter brief

Ik heb haast.

van uwen waaren vriend
BELLAMY.

Tot toelichting van dit schrijven wil ik hier het volgende bijvoegen. Boven aan den brief, links, staat aangeteekend: »Hoogstwaarschijnlijk 1784 of 1785? A. G. v. C." (van Cappelle,) terwijl het laatste jaartal is doorgehaald. Uit het geschrift van Dr. Van Vloten blijkt echter, dat het 1785 moet zijn; want wij vinden aldaar, blz. 141, een brief van denzelfden datum — 14 Maart — aan Fillis gerigt; en al wat van bladz. 135 tot 157 voorkomt, behoort tot het jaar '85. In dit schrijven aan Fillis wordt ook hetzelfde onderwerp behandeld: het preeken op aanstaanden donderdag, (den 17en) dat wil zeggen: het doen van een studentenvoorstel (over Genes. 15 : 1) onder Prof. Bonnet. Er bestaat derhalve geen twijfel, of de door mij medegedeelde brief, die op het adres de letters p. c. heeft, is in dien aan Francina Baane ingesloten geweest en door hare bezorging in handen van den heer van Cappelle gekomen, die het beheer over de gelden schijnt gehad te hebben, welke Bellamy, ten behoeve zijner studiën te Utrecht, van zijne Zeeuwsche begunstigers genoot. Men vindt de namen

van deze opgeteekend in de Gedenkzuil van Ockerse en Mevr. Kleyn, bladz. 238. De brieven, door Bellamy aan den heer Van Cappelle geschreven, zijn vermoedelijk in het bezit der familie van laatstgenoemden gebleven; ik heb althans geen schrifturen aan dat adres in de uitgave van Van Vloten (schoon de naam bladz. 34 en 56 vermeld wordt) noch ook in het werk van Ockerse aangetroffen, terwijl de brief, dien ik afschreef, ook uit de genoemde familie afkomstig is.

Men behoeft, bij eenige bekendheid met Bellamy, dit schrijven slechts vlugtig te lezen, om er de geheele eigenaardigheid van zijn persoon in te aanschouwen. Zijn goed hart, dat voor kinderen openstaat; zijn ledige beurs, die hem kwelt; zijn liefde voor het vaderland; zijn bestemming om predikant te worden, die zeker met zulk een krijgshaftige natuur al vrij zonderling zamenvalt; de verwachting, dat zijn betreden van den kansel een buitengewone beweging in de akademiestad zal te weeg brengen: dit alles komt in deze weinige regelen zóodanig uit, dat men, indien er ook geen naam onder stond, wel niet lang naar den auteur zou behoeven te zoeken.

Voorts kan de »kleine Jan" hier vermeld, naar mijne berekening, niemand anders geweest zijn, dan Johannes Pieter van Cappelle — zoon van François — die te Vlissingen geboren werd op den 9en April 1783 en derhalve, bij het schrijven van den brief, omtrent twee jaren oud was. Later hoogst bekwaam beoefenaar der wiskunde, werd hij in 1803 lector aan de wis- bouw- en zeevaartkundige school te Groningen en, acht jaren daarna, bij het opheffen dier inrigting, praeceptor aan de latijnsche scholen te Amsterdam. Toen in 1815 tot het oprigten van een leerstoel in de Nederlandsche taal- en letterkunde aan het Athenaeum aldaar besloten werd, was Bilderdijk de man, die voor het hoogleeraarsambt in dit vak bestemd scheen en ook zelf de benoeming daartoe met zekerheid verwachtte; maar de professoren Cras en Van Swinden kwamen tegen dit voornemen in zóo heftig verzet, dat curatoren er voor zwichtten en de stedelijke regering den bedoelden post niet aan Bilderdijk maar aan van Cappelle opdroeg. De naam van dezen beminnenswaardigen man en voortreffelijken leermeester, wiens onderwijs ik vier jaren genoot, blijft bij mij in weemoedig aan-

denken, omdat ik hem heb zien lijden aan de gevolgen van het gebruik van door lood vergiftigd regenwater, hetgeen destijds en later te Amsterdam niet zeldzaam was. Deze droevige kwaal veroorzaakte zijn dood, in zes en veertig jarigen ouderdom, op den 26 Augustus 1829. Zijn eervolle nagedachtenis werd den 16 December daaraanvolgende door Prof. D. J. Van Lennep in Felix Meritis op waardige wijs gehuldigd.

De vereerders van Bellamy en diens gedichten mogen met mij den heer van Vloten dank weten voor de uitgaaf van bovengenoemd geschrift, dat een volkomen afdruksel van den geest en het karakter des genialen zangers vertoont.

Leeuwarden. L. PROES.

De Waereld-Beschouwer. (XXVIII, bl. 564.) Blijkens Magazijn van Algemeen Belang, 1ste deel, 1ste stuk, januari 1800, waar in het Mengelwerk blz. 6—11 een levensbericht van Bs. Bosch voorkomt, was deze op journalistiek gebied welbekende ex-predikant de schrijver ook van dit weekblad. Het wordt vermeld in de weekbladen De Zot van 1794, no. 21, blz. 163, 164, enz., en De Domkop, of Nationaal Volks-Boek, van 1795, deel 1, blz. 337. Er moeten twee deelen van verschenen zijn, het eerste bevattende no. 1—34, het tweede no. 1—32; zie Naamlijst van Nederd. Boeken 1794—1798, blz. 16, waar no. 1—7 werdt vermeld met de aanteekening »(NB. is te *Amsteldam* verboden)", en verder blz. 90, 115 en 207. Zelf heb ik er nooit een nummer van gezien.

Omtrent den uitgever H. S. van Buma te Gouda is mij het volgende bekend. In 1787 was hij boekdrukker te Sneek. »Van zijne Drukperse" wordt bij Wagenaar, Vad. Hist. Vervolg, XXII, bl. 34, met verwijzing naar de Verzam. bij De Chalmot, VIII, blz. 37, gezegd, »was een enkele naamlijst in 't licht gekomen, getyteld, *Lyst der gevangenen, om de zaak des Vaderlands, op het gedemolicerde Blok- of Gevangenhuis te Leeuwarden.* Hij werd, bij opene Acte, op de groote Vertrekkamer van Gedeputeerde gedagvaard, en wegens het drukken en verkoopen, van de dus getytelde Lijst onderhouden. Beide bekend hebbende, werd hij onmiddelijk veroordeeld tot eene boete van honderd Gouden *Friesche* Rijders, ten behoeve der heerlijkheid van den Landschappe, binnen dertien

dage te betaalen, op straffe van Executie, boven de kosten van de opene Acte, met eene allerernstigste aanbeveeling, om zich, in het toekomende, van het drukken en verkoopen, van dergelijke stukken te onthouden, onder bedreiging van zwaarder straffe."

Niet lang daarna verviel de Patriot in herhaling. In de Bijlagen op Janus Janus-Zoon, blz. 22, toch wordt gezegd, dat H. S. van Buma, boekdrukker en boekverkooper te Sneek, in januari 1789, door burgemeesteren van Sneek veroordeeld werd in eene boete van 50 gouden friesche rijders, ter zake van het drukken en uitgeven van het 1ste nummer van het jaar 1789 der *Nieuwe Mercurius of Friesche Boode* (een veertiendaagsch periodiek tijdschrift) als daarin te hebben geplaatst een, zoo men het noemde, oproerig dichtstukje. Na nogmaals den 7den october 1789 wegens het drukken en uitgeven van hetzelfde tijdschrift door Gedeputeerde Staten van Friesland te zijn gedagvaard, en daarover onderhouden, wil men, dat Buma, om verdere vervolging te vermijden, de provincie Friesland verlaten heeft.

Korten tijd later vindt men hem te Gouda gevestigd, als drukker van de Goudasche Courant. In mijne studie over de Amsterdamsche Courant, in Nijhoffs Bijdr. N. R. deel 5, blz. 260, heb ik medegedeeld, dat, toen in de maand october 1791 de boekverkooper Johannes Wilhelmus Smit, op den Fluweelen Burgwal bij de Halsteeg, aan burgemeesteren van Amsterdam verzocht eene nieuwe courant te mogen uitgeven, die door Matthijs Koon en Hanso Leemstra van Buma te Gouda werd geschreven en gedrukt, en dit verzoek was afgeslagen met de bepaling tevens, dat ook in het vervolg geen andere couranten en nieuwspapieren meer binnen Amsterdam zouden worden toegelaten, — dat er toen, nadat de heeren van Gouda zich die weigering hadden aangetrokken, door burgemeesteren in den Oud-Raad van 27 januari 1792 uitdrukkelijk werd gewezen op »de schadelijke effecten die men sedert lang uit het misbruik der Nieuwspapieren en speciaal ook uit de vermenigvuldiging derzelve, ten nadeele van de Stads-Courant had ondervonden". Toen de Goudsche regeering zich evenwel andermaal bij missive van 16 juli 1792 de zaak aantrok, werd er in den Oud-Raad van den 31sten dier maand besloten dan maar toe te geven in de hoop, dat er te Gouda zorg zou worden gedragen, dat de schrijvers

en uitgevers bleven binnen de palen hun bij de laatste resolutie der Staten van Holland voorgeschreven, en dat zij geen aanleiding zouden geven waarom de permissie weer ingetrokken zou moeten worden; in 't bijzonder verwachtten burgemeesteren dat zij zich niet zouden toeleggen om door »morserijen" de Stads-Courant nadeel toe te brengen, als b. v. door voor mindere prijzen advertentiën in de Goudsche Courant te plaatsen; hetgeen terstond een verbod ten gevolge zou hebben.

Van zoodanig verbod is mij niets bekend. Op alle nummers dier Goudasche Courant, door mij gezien, staat dan ook te lezen, dat het blad ook uitgegeven werd te Amsterdam bij J. W. Smit. Of er te Gouda een volledig exemplaar voorhanden is, weet ik niet. Op de Bibliotheek der gemeente Rotterdam is het blad van 24 juli 1793 tot 30 december 1795 te vinden, en op de Kon. Bibliotheek te 's Gravenhage zijn de jaargangen 1795 tot 1799 te raadplegen. Het adres van Van Buma, dat eerst »in de dubbelde Buurt bij de Haven", daarna »op de Haven" was, komt het laatst voor op no. 93, van maandag 5 augustus 1799; no. 94, van woensdag 7 augustus 1799, had tot adres: »By N. Brinkman, op de Haven, te Gouda", en thans nog wordt de Goudasche Courant bij Brinkman uitgegeven. Hoe in de Constitutioneele Vlieg van 1798, blz. 174, H. L. van Buma gewezen Hoofd-Officier, en Courantier, kan worden genoemd, weet misschien een ander mede te deelen.

Amsterdam. Mr. W. P. SAUTIJN KLUIT.

Rip van Winkel. (XXVIII, bl. 561.) **Rip van Winkle,** A posthumous writing of Diedrich Knickerbocker, is te vinden in »The Sketch-book of Geoffrey Crayon" (Washington Irving) 4o. artists edition, London Bell, and Daldy 1865 page 55 sqq.

Haarlem. C. J. GONNET.

[Ook door den heer P. H. Suringar werd ons dit medegedeeld.]

V R A G E N.

Dieren in den hemel. In de Legenden en Wonderverhalen van Lodeesen, bl. 103, 104, wordt gezegd, dat, volgens den Koran,

tien beesten in 't Paradijs mochten komen: 1, de walvisch van Jonas; 2, de mier van Salomo; 3, Ismaels ram; 4, Abrahams kalf; 5, de ezel der koningin van Scheba; 6, de kameel van den profeet Salech; 7, Mozes' os; 8, Belkis koekoek; 9, Mohammeds ezel; 10, de hond der zeven slapers van Ephesen. Ik vraag, in welke Sura's van den Koran dat staat, en ook, wat eigenlijk bedoeld wordt met 4, 7 en 8. (Over 6 zie Sura VII, 71—77, XI, 67, 68. Over 2: XXVII, 18, 19. Over 1: XXXVIII, 133—138. De overige heb ik niet kunnen vinden.)

E. LAURILLARD.

Handschriften de utrechtsche kerk betreffende. Bij Bolhuis, de Noormannen, bl. 9 (a) leest men: »Welligt vindt men iets nieuws in de handschriften betrekkelijk de Utrechtsche Kerk door Pertz in het Museum Britannicum ontdekt en waarvan hij de uitgave heeft beloofd. Zie Monumenta Germ. Historica, II, 217 seqq." Zijn deze stukken uitgegeven? Zoo ja, waar zijn zij in de Monumenta te vinden?

J. D.
L.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Loosdrechtsch porcelein. (XXVIII, bl. 523.) De heer J. A. Matthes (in effecten te Amsterdam), zijn buiten hebbende te Breukelen, heeft mij in der tijd van het Loosdrechtsche porcelein gesproken. Bedriegt mijn geheugen mij niet, dan is een servies van dat porcelein in zijn bezit, of in dat van een zijner familieleden.

Zalt-Bommel. M. MACALESTER LOUP.

TAALKUNDE.

De geslachtsnaam Dreckmeyer. In Westfalen, en niet het minst in 't noordelike, aan Nederland grenzende deel van dat land, maar ook even zeer in andere landstreken die 'n saksische bevolking hebben, in Twente b. v. en in de graafschap van Zutfen, hechten van ouds de geslachts- of familienamen zich aan de landhoeven of boerehofsteden. Dat is, de eene of andere naam, gewoonlik op *ink* uitgaande (Bennink, Mellink, Essink) of op *meyer*, is aan de eene of andere landhoeve verkleefd, en wordt steeds door den tydeliken bezitter van die hoeve gedragen, ook al heeft de man oorspronkelik 'n anderen geslachtsnaam. In deze een vooral zijn zulke boerehofstede-namen veelvuldig tot vaste familienamen geworden. Van daar de in noordelik Westfalen zoo zeer talryke geslachtsnamen op *meyer* eindigende. Ook in Nederland ontbreken deze namen geenszins: ze behooren hier grootendeels aan geslachten die uit Westfalen zich in Nederland hebben gevestigd. — Over deze zaak en deze namen kan men nazien: Nav. XIX, bl. 44, 204; XX, bl. 42; XXII, bl. 469.

Dezen zomer in zekere landstreek van 't noordelike Westfalen vertoevende, noemde 'n ingezetene van die streek my verschillende van die *meyer*namen op, terwijl-i my de *meyeryen* of landhoeven, waar die namen aan verbonden zijn, aanwees: »dort wohnt der Brüggemeyer, dort der Niermeyer, da der Obermeyer, da der Erlenmeyer," enz. Ten slotte nog: »und da wohnt der Dreckmeyer." By dezen laatsten naam, die ook in Nederland (Amsterdam) als familienaam voorkomt, moest ik glimlachen, omdat ik dacht dat-i juist paste aan 'n westfaalschen boer, die in den regel zoo morsig is en vuil, als wy ons dat in Nederland niet kunnen voorstellen. Mijn lachen bemerkende, voegde men my toe: »Gy lacht wel om dien Dreckmeyer! dat is echter oorspronkelik niet Dreckmeyer, maar Dree-eekmeyer; zie maar, er staan ook *dree eeken* (westfaalsch nederduitsch voor *drie eiken*) by 't huis!" — En zoo was het inderdaad. In die drie eeuen-oude eiken is d' oorsprong van den naam Dreckmeyer te vinden.

Wien het vreemd moge schynen dat *dree-eek* tot *dreck, drek,* en niet tot *dreek* saamgetrokken zij, dien maak ik opmerkzaam dat ook in andere nederduitsche streekspraken en tongvallen deze zelfde verbastering van den tweeklank *ei* of *ee* tot onvolkomene *e* (*ek*) voorkomt, en wel in dit zelfde woord. Zoo heet de eikenboom te Leeuwarden, even als in Westfalen: *eek*; men spreekt te Leeuwarden van *eekenhout, eekene* planken, 'n *eekenhoutene* kist. N'*eek*molen is te Leeuwarden wat in Holland een runmolen hiet, en als men ergens komt waar eikenhout in voorraad leit, of verwerkt wordt, dan zeit men: »*'t ruukt hier eekerig.*" Maar de vrucht van den *eek*, de eikel, hiet te Leeuwarden niet *eekel*, zoo als 't zijn moest in overeenstemming met 't hollandsche *eikel*, 't hoochduitsche *eichel*; maar *ekkel. Ekkel*spek (spek van varkens die met eikels gemest zijn) houdt men er voor 't beste, en aan klierachtige kinders geeft men er *ekkel*koffi te drinken. Deze naam van den vrucht heeft men er zelfs weer terug gebracht op den oorspronkeliken *eek* of eikenboom; van daar de leeuwarder geslachtsnaam Ekkelboom, daar nog heden bestaande.

'N tegenhanger van deze westfaalsche *dree eeken* is de flaamsche plaatsnaam Seveneecke, zoo als 'n dorp hiet in Oost-Flaanderen, beoosten Gent, en tevens de geslachtsnaam Sevenoake, die in Engeland voorkomt.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Den hoet dragen. (XXVI, bl. 214, 301). De heer Const. B. heeft t. l. a. pl. het woord *hoet* in het vers uit het Spel vanden winter ende vanden somer verklaard door krans, bloemkrans, en dit beteekent het daar ook zonder twijfel. Maar — hoe het den vrager gaat weet ik niet — mij is het vers toch nog niet geheel duidelijk Venus zal het verschil tusschen Winter en Somer beslechten. De eerste van deze beide is daarmede, even als zijne tegenpartij, te vreden; hij zegt:

Venus, vrouwe, ghi draecht den hoet
Ende sijt vrouwe van der minnen:
Daer omme en wijstic hoe beghinnen
U tontsegghene, dat ghi begheert.

Hij geeft twee redenen op waarom hij gaarne de uitspraak aan

Venus opdraagt. De eerste is, dat zij vrouwe is vander minnen. Dit laat zich hooren: want onder de punten, waarover gestreden is, was dit niet het minste, of de minne noyaelder is te winter of te zomer. Maar de andere, dat Venus »den hoet draecht" is mij nog niet duidelijk. Want vs. 327 zegt »die cockijn":

Nu prisic den somer mit sinen hoede,

wat niet beteekenen kan met zijne bescherming, zoo als de uitgever verklaart, want *hoede* is vrouwelijk; maar wat duidelijk beteekent, met zijnen hoed, met den bloemkrans dien hij om het hoofd draagt. Dat Venus den hoed draagt kan dus, dunkt mij, niet beteekenen, dat zij vreugde onder de menschheid verspreidt, want dan zou Winter voor den hoed van Zomer even veel eerbied hebben als voor dien van Venus. Maar wat wil de dichter er dan mee zeggen, of was hij, vs. 550 schrijvende, vergeten wat hij een paar honderd verzen vroeger geschreven had?

P. LEENDERTZ WZ.

Den draak steken. (XXVII. bl. 245.) Dit behoort tot de hier en daar gebruikelijke volksspelen. Een monster, van gevlochten teenen vervaardigd en met groote vleugels voorzien, wordt bevochten door een als ridder gedost persoon, die Sint Joris voorstelt. Mij dunkt, de spreekwijze: *den draak steken met iemand*, in den zin van: *iemand voor den gek houden*, zal hieraan te verbinden zijn. Immers, die, bij 't genoemde volksspel, *den draak steekt*, doet eenvoudig een gekheid, een zotternij. Dit *met iemand* doen, is dan: iemand tot een gekheid of zotternij gebruiken. Vgl. b. v. Welters, Feesten, Zeden, Gebruiken en Spreekwoorden in Limburg, bl. 68.

E. LAURILLARD.

Pissebed. (XXV, blz. 513.) De vraag naar dezen bekenden naam van zeker diertje is zonder antwoord gebleven. Dit noopt mij, om daar de aandacht nog eens op te vestigen, te meer, wijl ik volstrekt niet bevroeden kan, waar de oorsprong van dezen naam in schuilt. Opmerking verdient hierbij, dat dezelfde naam bij de Franschen voorkomt. Zij noemen 't bedoelde diertje niet alleen *cloporte* maar ook *pissenlit*.

E. LAURILLARD.

Geslachtsnamen, met ingen en angen beginnende, en sommige andere, met voorzetsels en lidwoorden samengesteld. In het belangryke werk van Jos. Habets, De Wederdoopers te Maastricht (Roermond, 1877), wordt op bladzyde 213 de naam genoemd van een limburgschen Wederdooper, die in d' eerste helft der 16de eeu leefde. Die naam staat daar vermeld als Arnold in gen Esschenbroek; en deze by- of toenaam in gen Esschenbroek heeft klaarblykelik de beteekenis van: in den Esschenbroek, en duidt dus aan dat deze Arnold in een plaats woonde, die den naam droech van: de Esschenbroek. En in der daad vinden we nog heden in deze landstreek, na by 't stedeke Erkelenz, dat tegenwoordig tot Pruissen behoort, en niet verre van onze limburgsche grenzen, by Roermonde, een dorpke, dat den naam van Esschenbruch draacht, en waar onze Arnold de Wederdooper hoochst waarschijnlik 't huis hoorde of woonde. Alzoo — Arnold in den Esschenbroek — ja, maar in die oude oorkonden, door Habets vermeld, staat: *in gen* Esschenbroek; is dat *gen* dan een drukfout voor *den?*

Geenszins! *In gen* Esschenbroek is geschreven, zoo als in die streken tusschen Rijn en Mase gesproken wordt. In de verschillende nederfrankische tongvallen van deze landstreken (Limburg, 't oude Overkwartier van Gelderland, 't Land van Valkenburg, van Gulik en van Kleef, vooral ook te Aken en in d' omstreken van die stad, en verder aan den Neder-Rijn, Bonn, Keulen, Dusseldorp) wordt de *n*, als sluitletter van eenig woord of lettergreep, veelal met den neusklank, als zoogenoemde nasaal-n, dus ongeveer als *ng* uitgesproken [1]). Zoo luiden b. v. de woorden: geeft hem een ring aan de hand, en schoenen aan de voeten, in den tongval der stad Aken, als: *geft hem 'n reng angen hank, en schong angen puute.* Hier staat dus *angen* in de plaats van *ang den*, aan de. Zoo luidt ook 't woordje *onder* (o. a. te Sittard) steeds als *onger*, oorspronkelik als *ongder*; maar die zachte *d* is d'r uit gesleten.

---

[1]) Oudtijds was deze zonderlinge uitspraak der *n* als *ng* ook in sommige hollandsche en andere noordnederlandsche tongvallen, zeer algemeen. Onder anderen in die van Amstelland. Men zie hierover maar eens na, hoe Gerbrand Adriaensz. Brederode zijn zestiende-eeusche amstellandsche boertjes laat spreken. Ook nog heden hoort men dezen zelfden neusklank in den tongval van 't dorp Soest in de provincie Utrecht; zie mijn Algemeen nederduitsch en friesch Dialecticon.

En zoo sleet ook die *d* uit *angen*, in bovenvermelden akenschen volzin, en uit *in gen* (*ing den*), in bovengenoemden limburgschen naam. Over 't algemeen slyt de *d*, in alle nederlandsche tongvallen, zeer licht weg, en vooral ook na zoo'n dreunenden neusklank; en zoo is dus werkelik *In gen* Esschenbroek een verkeerde spelwijze voor *ing en, ing den*, in den Esschenbroek.

Al dus geeft deze oud-limburgsche toenaam ons den sleutel in de hand ter verklaring van sommige geslachtsnamen, in Nederland voorkomende, en die my tot dus verre duister waren en onverklaarbaar, zoo als wis velen met my. Deze geslachtsnamen zijn Ingenhousz en Ingenhoes, Ingenbroich, Ingenegeren, Ingenohl, Ingenhuls, Ingelath, Ingeluiff, Angenent, Angenroen, enz. Zy behooren alle, zoo ik my niet zeer bedriege, oorspronkelik in bovengenoemde landstreken tusschen Rijn en Mase t'huis. De namen Ingenhousz en Ingenhoes (oorspronkelik éen en de zelfde naam — ook aan éen en 't zelfde geslacht behoorende?) staan in de plaats van: in gen housz, ing en housz, ing den housz, in den huize of in het huis.

Ingenbroich is: in den broeke, in het broek of in het moerassige land. Deze vorm *broich* voor 't nederlandsche woord *broek*, 't engelsche *brook* en 't hoogduitsche *bruch* is juist eigenaardig aan de tongvallen tusschen Rijn en Mase, en komt dáar in menigen plaatsnaam voor, b. v. Grevenbroich, Hackenbroich, Kleinenbroich. Zoo leit er in den geslachtsnaam Ingenbroich tweemaal het bewijs opgesloten, dat-i tusschen Rijn en Maas 't huis hoort.

Verder zal Ingeluiff wel beteekenen: in de luifel [1]). Angenent is: *ang en ent*, *ang den ent*, *an den ent* of aan den ende, aan het einde.

---

[1]) Luif, in plaats van 't hollandsche luifel, is ook in de friesche taal, en in de bastert-friesche tongvallen (Leeuwarden) in gebruik. Luif is dan ook zonder twyfel een ouder en zuiverder form van dit woord, en stemt volkomen overeen met het flaamsche *love*, het hoogduitsche *laube*. Hoe komen de Hollanders aan dat *el* achter luif? Is het oorspronkelik een verkleinform, luifelyn, luifele, luifel = luifje? Nu de ouderwetsche luiven of luifels aan de huizen alom in steden en dorpen verdwenen zijn, verandert het woord ook zeer, en wordt door 't jongere geslacht onder ons, naueliks meer verstaan. Dient echter dit goede, oude woord niet weer meer in eere te komen, en gebruikt te worden (des noods als *tuinluifel, gaardeluif*) voor 't bastertwoord *warande*, dat reeds aanvankelik in dien zin burgerrecht by ons verkregen heeft, zelfs onder den wonderliken form van *vérandah*.

Noordnederlandsche tegenhangers van dezen geslachtsnaam zijn: Van den Ende, Van 't Einde, Endstra en Enstra.

De hoofdwoorden van d' andere, boven opgenoemde geslachtsnamen, Negeren of Egeren, Ohl of Nohl, Huls, Lath, Roen, kan ik niet verklaren. Maar licht is een limburgsche medewerker aan dit tijdschrift, bekend met de volkstongvallen der genoemde landstreken, daartoe wel in staat, en wil deze my en zeker menig ander, wel 't genoegen doen de verklaring dezer namen en woorden hier mede te deelen.

De geslachtsnamen Ingenhousz en Ingenhoes worden gewoonlik zóo, in éen woord geschreven. Toch vond ik ook Ingen Housz, als of dat twee verschillende namen waren, zooals b. v. Gysberti Hodenpijl, Benthem Reddingius, enz. Maar die schrijfwyze is verkeerd. Wil men dezen naam, op noord-nederlandsche wyze, in z'n samenstellende deelen scheiden, en dezen afzonderlik schryven, dat men dan schryve: In gen Housz, even als In gen Esschenbroek, Van den Berg, Ten Brink, Over de Linde, enz. In dit bizondere geval evenwel, verdient die afzonderlike schrijfwyze geen aanbeveling, ook al om dat de *g* eigenlik by de *n* behoort, en men dus diende te schryven: Ing (d)en Housz. Me dunkt echter, dat men by dezen naam beter doet om de zuid-nederlandsche wyze te volgen, en den geheelen naam, voorzetsel, lidwoord en zelfstandig naamwoord, aan elkander, in éen woord te schryven. Aldus Ingenhousz, zoo als trouens ook meest in gebruik is, even als Vandenbergh, Vandenpeereboom, Vanderauwera, Vaninthout (Van in 't Hout), gelijk de Flamingen en Brabanders hun namen schryven.

Dat de klank in 't hoofdwoord van den naam Ingenhousz niet de zelfde is als in 't nederlandsche woord *kous*, maar in der daad de hoogduitsche *u*klank, leert de verhollandschte spelling Ingenhoes. Oudtijds schijnt men in Limburg en in d'aangrenzende nederrijnsche landstreken, de eenvoudige (hoogduitsche) *u*klank, in de tongvallen dier streken voorkomende, wel meer met den franschen *ou*klank te hebben afgebeeld. Zoo vind ik b. v., nevens Ingenhousz, ook de limburgsche geslachtsnaam Op de Coul (spreek uit als 't hoogduitsche Kuhl), letterlik beteekenende: Op de Kuil. Deze naam is dus een tegenhanger van den twentschen geslachtsnaam

Ter Kuile, die in Twente door de boeren als Ter Koele ongeveer (met hoogduitsche *u*), en door de stedelingen als Ter Kule (met hoogduitsche *ü*) uitgesproken wordt. Ook de limburgsche en nederrijnsche geslachtsnaam Leemcoul levert van deze onredelike verfranschte schrijfwyze een voorbeeld op. Deze zelfde naam is in Noord-Nederland nu tot Leemkoel en Leemkool geworden, en in Duitschland tot Lehmkuhl; hy beteekent echter eenvoudig: leemkuil, en is dus een tegenhanger van den ouden overysselschen geslachtsnaam Van de Leemcule.

Nog in menig anderen, in Nederland voorkomenden geslachtsnaam, schuilt zulk een verformd en versmolten voorzetsel met een lidwoord en een zelfstandig naamwoord — ofschoon men, by oppervlakkige beschouing, zulken naam voor enkelvoudig, voor niet samengesteld, zou achten, en dien ten gevolge, ook gewoonlik in éen woord schrijft. Dat zijn b. v. Thorbecke, Tomberg, Tombeyl, Tombal, Tongronde, Utenhove, Oppedyk, enz. De eerste van deze namen is samengesteld uit Thor Becke, en samengetrokken uit den oorspronkeliken form Tho der Becke, To der Becke; dat is westfaalsch nederduitsch, in 't hoogduitsch Zurbach, in 't hollandsch By de Beek. Deze geslachtsnaam Thorbecke, die door z'n form, op westfaalschen, althans zonder twyfel op noordduitschen oorsprong wijst, is door een nederlandschen woordafleidkundige ook wel gantsch anders verklaard geworden (in scherts? als samengesteld uit de nederlandsche woorden *tor* en *bek*), en door een duitschen nog weer gantsch anders. In 't Ostfriesisches Monatsblatt (Jaargang 1876) komt een opstel voor van Dr. Kükelhan over de beteekenis der geslachtsnamen die in de oostfriesche stad Leer voorkomen. En daar wordt de geslachtsnaam Thorbeck, onder welken afgesleten form deze naam te Leer voorkomt, verklaart door: Bäcker am Thor (de bakker aan de poort wonende, de poortbakker dus); gelukkig staat er een vraagteeken achter deze zonderlinge afleiding.

Andere westfaalsche geslachtsnamen, waarin eveneens dit woord *becke*, beek, voorkomt, en die tevens ook in Nederland zijn ingeburgerd, zijn: Von der Becke (Vonderbecke; nederlandsche tegenhanger: Van der Beek) en Vorderwullbecke (Vor der Wullbecke, Voor de Wull- of Wolbeek). Deze laatste naam schrijft men gewoonlik in éen woord, maar hy is daar toe wel te lang.

Tomberg (met Tombeyl en Tombal) is samengesteld uit Tom Berg, en samengetrokken uit To dem Berg, hoogduitsch: Zum Berge, nederlandsch: Aan of By den Berg; Tongronde is Ton Gronde, To den Gronde, beteekende Aan, In, of By den Grond (het dal), en volkomen overeenstemmende met den frieschen geslachtsnaam Grondstra. Een paar hoogduitsche geslachtsnamen, die evenwel in Nederland burgerrecht verkregen, en die eveneens als Thorbecke, Tomberg, enz. zijn samengesteld, zijn: Zurmühlen, Zumbusch, Amthor, Imthor, Zumbroock (half nederduitsch) Zumthor, Imhoff, Zumhoff, Indermauer, Aufmort. De laatste naam is, zoo in éen woord geschreven, moeielik te herkennen. Hij is samengesteld en samengetrokken uit de woorden: auf dem Orte, op den oorde, op het oord, (oord, oort, ort, rivier-eiland, waard of weerd, weert), en komt in Duitschland onder den form Auf 'm Orte voor. Deze zelfde geslachtsnaam heeft twee bizondere tegenhangers, in den hoogduitschen geslachtsnaam Aus 'm Weerth, en in den nederlandschen Op ten Noort, oorspronkelik: Op den Oort. Ook de geslachtsnamen Tenoorde (Ten Oorde) en Terweert (Ter Weert) moeten hier vermeld worden.

De geslachtsnaam Oppedyk, in Friesland voorkomende, is eenvoudig een friesche uitspraak van Op den Dijk.

In de geslachtsnamen Uyttenbogaerd, Uytterdyk, Utenhove, Uitenbosch, Uteneng, Uyteneng en Utenhage vinden we weer zulke samensmeltingen van voorzetsel, lidwoord en zelfstandig naamwoord. Hierby dient ook vermeld de geslachtsnaam Wttewaal, een struikelblok ter uitspraak, voor velen. De naam beteekent eenvoudig Wt de Waal, Uut de Waal, Uit de Waal, en behoort zeker t' huis in de nabyheid van den geslachtsnaam In de Betou. Deze laatste geslachtsnaam is merkwaardig, omdat hy in d'uitspraak der laatste lettergreep (als 't nederlandsche woord *touw*) den klank bewaart van den ouden naam der hedendaachsche Betuwe, van Bat-aue. Die geslachtsnaam In de Betou is dus ongetwyfeld al zeer oud.

Toe Water en Toe Laer zyn wis ook twee zeer oude geslachtsnamen, wyl ze nog den ouden, reeds geheel verouderden form vertoonen van het hedendaachsch-nederlandsche voorzetsel *te*, hoogduitsch *zu*, even als ook de friesche namen Thoe Kingma en Thoe

Slooten. Nevens dezen ouden form Toe Water komt ook de nieuere form Te Water als geslachtsnaam voor. Toe Water wordt ook in éen woord, als Toewater geschreven, waar door deze overoude naam noodeloos verduisterd wordt.

Behalve de vast ontelbare menichte nederlandsche geslachtsnamen met Van den, Van de, Van der, Van 't, en met het uit Van der samengetrokken Ver samengesteld, zijn nog de volgende nederlandsche geslachtsnamen met een voorzetsel en een lidwoord, afzonderlik of samengetrokken, geformd: Ten Brink, Ten Kate, Ten Cate, ten Bruggencate, Ten Doesschate, Ten Wytschate, Ten Doornkaat, Tenheuvel, Ten Houte, Tenberge, Ten Kampe, Ten Bosch, Ten Oever, Ten Bengevoort, Ten Broeke, Te Gempt, Te Lintelo, Te Riele, Te Winkel, Ter Brake, Terburgh, Terveer, Ter Pelkwijk, Terweert, Terpoorten, Terlaak, Te Braake, Voordermeulen, Onderwater, Overeem, Overdiep, Overdijk, Over 't Zet, Over de Linde, Onder de Linde, By de Ley, By de Weg, Op de Beeck, Uittenbroeck, Op de Kluis, enz., enz.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Doerak. *Doerak!* leelyke *doerak!* is een scheldwoord dat door het onbeschaafde volk in de groote hollandsche steden, en ook elders in Nederland, geenszins zelden gebruikt wordt. Wat dit vreemde woord eigenlik beteekent, weet my niemand te zeggen. Ik had het tot nog toe steeds gehouden voor een maleisch of verbasterd-maleisch woord, dat door onze zeelui, uit Oost-Indië in Nederland was ingevoerd; en wel voor het woord *doerhaka*, dat ontrou, wederspannigheid, verraad beteekent. Alzoo *doerak* = verrader.

Thans echter lees ik in D. Mackenzie Wallace's belangrijk werk Russia, in dl. 1, bl. 67: »The word Durák (blockhead) was constantly on his lips". Uit den samenhang blijkt dat hier sprake is van een opzichter van een russisch landgoed, die de russische boerenarbeiders voor »durák" uitscheldt. Ook schijnt Wallace het woord voor russisch te houden.

Is dus ons hollandsch-basterdwoord *doerak* niet van maleischen, maar van russischen oorsprong? Is het dan misschien door onze zeelui uit de Oostzee meegebracht? Of heeft men hier slechts aan een toevallige overeenkomst te denken?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Luistervink. Een kronijkschrijver, wiens werk in het Belgisch Museum, dl. V, is opgenomen, heeft ons (bl. 213) het volgende tijddicht bewaard:

Luustervijnc, Vledermuus, Nachtegael,
By desen voglen so weet men wael
Hoe men tjaer ons Heren las,
Doe de strijt te Roosbeec was.

De getalletters in de eerste regel voorkomende, geven 1382, het jaar van den slag van Roosebeke. De *u* geldt natuurlijk voor V, en de *d* telt niet mede: vijfhonderd werd toen nog gewoonlijk door IƆ uitgedrukt.

Maar, en dit wilde ik opmerken, er blijkt ook uit dat *luistervink*, nu alleen als scheldwoord in gebruik, toen de naam van een dier was. Welk dier is het? Eene bijzondere soort van vink? Of heette elke vink zoo? Is het laatste het geval, waarom werd zij dan *luistervink* geheeten?

P. LEENDERTZ WZ.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (Vervolg van XXVII, bl. 572.)

4

Woorden en spreekwijzen, die in het oude bijgeloof wortelen.

Zoo zijn er verscheidene nog in gebruik. Men noemt iemand *een spook, een kol, een heks.* Men zegt van een vrouw, die zich woest en onstuimig aanstelt: *zij rijdt op den bezem,* of men noemt haar *bezeten.* Wat niet boven de gewone menschenkracht gaat, wordt aangeduid met het gezegde: *'t is geen heksenwerk.* Men spreekt van *een veeg teeken* en noemt iemand *ongeluksvogel.* Waar dit of dat niet zuiver toegaat, zegt men: *'t is daar niet pluis.* Van iemand, die meer of verder dan anderen ziet, wordt wel gezegd: *hij is met den*

helm geboren. Ook: *hij heeft een voorzeggenden geest.* Wordt iemand op zonderlinge wijze in zijne plannen gedwarsboomd, dan zegt hij: *'t is, of de drommel er meê speelt.* — Ook *betooveren*, ofschoon tegenwoordig overdrachtelijk gebruikt, heeft soortgelijken oorsprong. En 't spreekwoord: *de honden zouden er geen brood van eten,* zal, denk ik, moeten worden verklaard uit het oude volksgeloof, dat een hond geen stuk brood aannam van een door de kerk veroordeelden en verworpenen.

Vraag: Wat is er meer van dien aard?

5.

Woorden, die volstrekt niet beteekenen, wat de naam schijnt aan te duiden.

Daartoe behoort *meerschuim.* 't Heeft niets met *meer* of *zee* te maken, is dus ook geen *schuim* daarvan; maar 't is een aardachtige delfstof.

Zoo heb ik wel eens gehoord, dat de *veelvraat* volstrekt niet door veel of gulzig eten zich kenmerkt, maar dat het woord een verongelukte namaak van een Noordsch woord is, waarin in 't geheel niets ligt van *veel* of van *vreten.* Maar 't nadere is mij ontgaan.

Vele menschen zijn gewoon, van *perle d'amour* te spreken, meenende, dat zóó eigenlijk het parelmoer moet genoemd worden. Dan wordt het dus *liefdeparel*, een woord, waarmee de zuivere naam niets heeft uit te staan. 't Is *parelmoeder.* De Duitschers zeggen *Perlmutter* en de Engelschen *mother of pearl.* In 't Fransch is het nîet *perle d'amour*, maar *nacre de perles.*

Vragen: Zijn er meer woorden, waarvan de beteekenis volstrekt niet beantwoordt aan den vorm? Wie kan mij op den weg helpen, om mij den oorsprong van *veelvraat* te doen weervinden?

6.

Vreemde woordverbindingen.

Daartoe reken ik, dat men niet zegt: *een hoofd met zwart haar*, maar: *een zwart hoofd met haar* en niet: *een mond met mooie tanden,* maar *een mooie mond met tanden.* Toch is er wel iets tot verklaring te zeggen. Men neemt, namelijk, in zulke spreekwijze al de woor-

den te gelijk in de gedachte, verbonden tot één geheel, en men staat niet stil bij de woorden één voor één, in hunne volgorde. Dus, een hoofd, dat zwart is door het zwarte haar, een mond, die mooi is door de mooie tanden.

Vraag: Zijn er meer zulke uitdrukkingen?

7.

Grilligheid in 't spraakgebruik

Op twee manieren wordt *witheid* aan een mensch uitgedrukt. Iemand is *zoo wit als een duif* en iemand is *zoo wit als een doek*. Maar terwijl *zoo wit als een duif* altijd op de haren ziet, doelt *zoo wit als een doek* altijd op bleekheid van gelaat, die door schrik is veroorzaakt.

Vraag: Wat is aan te voeren tot verklaring hiervan?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker geslachten. Zie daarvoor, Nav. VI, blz. 234, en vooral Nav. VII, blz. 28.

Van Arler. Wapen: in bl. een schuinliggende visch. H.: halfaanz. met wrong. Ht.: twee visschen, omgekeerd, kepersgewijze geplaatst [1]).

Gerrit van Arler, regent van 't weeshuis 1577, burgemr. v. H. 1579.

Hendrik v. A., id. 1620, en burgemr. 1622, st. 1630.

Uit het huwelijk van Henrik Reijnier van Arler met Nale van Hoeclum, sproot Aelt v. A. die te H. den 20 febr. 1594 huwde met Elisabeth Schrassert, Evert en Naele van Arler dr., winnen:

a. Gerrit, st. voor 1633 en was denkelijk regent van het weeshuis 1626—27.

b. ? tr. Coop Schrassert.

c. ? tr. Reijnier van Cooth, scholtis van Ermelo.

d. ? tr. Maurits van Arler, scholtis van Putten (1637 en ook nog 1664?)

[1]) In eene verzameling wapens, mij ter inzage gegeven door den heer Nairac, burgemr. van Barneveld, kwam een wapen van Arler voor: in zi. twee ro. molenijzers, een in den linkerbovenhoek, het andere aan de punt geplaatst, en in een zi. kwartierhoek een ro. roos.

Gerrit, voor 1633 overleden, wint, volgens eene aanspraak aan den magistraat te H., uit naam en van wege Gerrit van Arler tegen Jacob van Ommeren, burgemr. ald., verweerder:

a. Gerrit, licentiaat in de regten, st. op jeugdigen leeftijd.
b. Hendrik, st. z. k. voor 1641, scholtis te Putten (1601—14?) [1].
c. Naele, tr. te H. 21 aug. 1633 Jacob van Ommeren, luitenant en burgemr. van H., st. z. oir. 1646. Hij, zoon van Wijnand en Antonia van Delen.

Aant. Wij Celeman van Ommeren, Gosen van Corler en Gerrit Witten, als hijlixluijden van wege onzen respectiven broeder, neef en zwager Jacob van Ommeren, Luitnt., toecomende bruidegom ter eenre, en wij Gerrit van Arler, Coop Schrassert, Reynier van Cooth, scholtis te Ermel, en Maurits van Arler, scholtis te Putten, als hijlixluijden van wege onze respective zuster en nichte, Naele van Arler, toecomende bruid, enz.

d. een broeder?

Hendrik van Meurs (burgemr. v. H. 1605), man en momber van juffer Margareta Rijck, medeerfgename en tuchterse van zaligen Reijnier van Arler, ten achteren wezende aan Hendrik van Arler den olden, 1588. Deze laatste kwam op voor de erven van Wilt van Broeckhuijzen.

Naele van A. aanget. te H., attest Putten, 26 dec. 1636, met Cornelis van Dulmen, scholtis te Ermelo, waarbij te H. gedoopt: Andries, 25 juni 1638 en Henricus, 24 sept. 1641 [2].

---

[1]) Wij (28 mei 1601) Henryck van Arler scholtis te Putten, en Johan Willemsz als hijlixluijden van Peel Henrijcksen ter eenre, en Gerrit van Arler en Geurt Schrassert van wege Grieten Peelen ter andere zijde, enz. Johan Willemsz. gebruikte geen zegel, daarvoor werd dat van Aelt van Arler genomen.

Aan een ander stuk vond ik ook twee zegels, dit was van 1637. Daarin verklaarde Belijcken Reijers met Maurits van Arler, scholtis te Putten, geld opgenomen te hebben van Catharina van Arler. Hieraan de zegels van Maurits en Dirk van Arler, en ook dat van Robert Steenbergen, zijnde een adelaar. H.: halfaanz. Ht. de adelaar geheel.

[2]) In 1646 vind ik Steven van Cooth reeds scholtis van Ermelo. Van Dulmen en zijne zonen schijnen toen reeds dood te zijn, daar ik omtrent dien tijd gevonden heb, dat Cornelis 1500 gld. aan de weezen naliet, en dat zijne erfgen. waren Mr. Cornelis van Steenler en Juffer Arnolda van Cooth, weduwe Hennekeler.

Catharina van A., aanget. te H., attest Putten, 25 juni 1637 met jonker Georgius van Middachten. Hunne kinderen te Harderwijk gedoopt zijn: Arent 22 juni 1638, Elisabeth Judith 28 juni 1639, Henrick 25 nov. 1640, Aldegonda 9 jan. 1642, Jan 21 juni 1643, Philips 29 mei 1645, Henrica 7 sept. 1647 en Joanna 3 aug. 1648.

Aanget. te H., 14 mrt 1641, attest afgegeven 1 apr., jonker Gerrit van Arler, en juffer Aldegonda van Rechteren en Voorst, dochter van jonker Clemens. — Zie Herald. Bibliotheek 1876, bl. 72, waar abusivelijk van Aller staat.

Eesche van A., zaligen Jan v. A. dr, tr. te H. 9 aug. 1643, Johan Gruters van Ratingen, zoon van burgemr. Burchard. Te H. werden twee kinderen ged.: Anna Elisabeth 17 mei 1644, en Johan Gerrit 23 oct. 1646.

Brinck. Wapen: In zi. een staande ro. os. H. links gew. en halfaanz. Ht: een mand waaruit vlammen stijgen. Dit was het wapen van dr. Ernst naar een lakafdruk. Nevens den helm stonden de letters E. B. [1]).

Burgemeester te H. waren uit deze familie:

1515. Barthold Brinck.
1526. Alphert id.
1529. Alphert Jansz.
1552. Lambert Brinck.
1597. Mr. Alphert id. st. 1617.
1620. Dr. Ernst id. st. 1649.
1650. Mr. Johan Alphert id. st. 1653.
1683. Engelbert id. st. 1696.

De Brincks waren gesproten uit Geert Br. (1472), wiens wapen, in zi. een ro. os., te Oldenzaal in een brinckhuijs te zien was.

De volgende broeders woonden te Oldenzaal:

1e. Lambert, gaat naar Harderwijk [2]).

---

[1]) Dit helmteeken vind ik opmerkelijk, daar de van Oldenbarnevelts en daarmede verwante geslachten zulks voerden.

[2]) Mr. Jan ten Poll, smid te Oldenzaal, in 1658 vijf-en-veertig jaar oud, had 16 à 17 jaar te voren te Harderwijk gediend, en kende daar een zekeren Ernst

2e. Jan, bleef te O. en zijne vrouw beviel na zijn dood van een zoon Jan, raad en burgemr. te Oldenzaal, en deze wint wederom:

a. Christina, tr. mr. Jan van Weerselo, dood 1658, waaruit:

I. Geesken tr. Laurens Brouwer.

II. Merrijken tr. Hendrik Sijenberch.

b. Aeltjen, tr. Thomas Smelsinck, waaruit Jan Thomasse en Maria S., in 1658 nog in leven.

3e. Merten, woont te Wezel, en st. z. k. Hij nam als kind aan een broeder van Jan Brincks vrouw, Helmich geheeten. Deze Helmich wint:

a. Jacob, woonde te Amsterdam, tr. Meindertje Geurts.

b. Christina, tr. Isaac van de Poll, woonachtig te Wezel, en hieruit een zoon Helmich.

Uit een officiëel stuk te Oldenzaal door den magistraat afgegeven, get. Cetwich, secretaris ald., blijkt, voor zoo ver het door vocht vergane schrift leesbaar was, 't volgende:

Anno Domini Mcccc Lxxij (1472). Item Geert Brinck ende Jutte geboren van Kemnae 't Albergen, sijn Borgerschap gewunnen, ende seggen sich vrij tho weesen.

1?46? Op Goensd. naer 11000 Maegeden Hebben Verwilkoert Geert en Jutte.

Item Hendrick Brinck heeft gegeven Hadewich sijner Huijsvrouwe, vijftich olde schilde, van oyre twee golde tot eene rechte morgengave.

M.vc.Lxxxij (1582). Jan ten Brinck heeft gegeven Aleijt sijn Echte Wijff, 18 Rijns. Goltgl. van oyre twee goeden voor een Marckengave.

M.vc.xcvij (1597) Coram Conf.ij. Item Lubbert Brinck heeft gegeven Agaten sijn echte Wijff, vijftich golde Rijnsche glds. van haer twee goeden voor een Rechte Morgengave.

Van 1511 tot 1515 kwamen in proceduren te Oldenzaal voor: Griete, Geert en Henrick Brinck, 1512 Henrick, Fenne, Jan, Tonnis,

---

Brinck, wiens vader in Oldenzaal nog een oomskind had wonen, genaamd Jan Brinck. Dit komt voor in een stuk, waar de Smelsincks en Weerselos als naaste erfgenamen genoemd worden van de hierna te noemen Elisabeth Brinck.

Catharina, Geert, Lucke Geurt Brincks huisvrouw, 1513, 14 en 15 Mette, Henrick en Tonnis Brinck.

Verder compareerden (1658) Egbert Alinck en Geert van Losser, burgers en meesters van smeden te Oldenzaal, kenden Jan Brinck mede smid aldaar, wiens broeder naar Wezel was. Jan Everts verklaarde, dat in zijn huis een glas had gestaan, door de Brincks gegeven, voerende 't wapen »een roode osse."

Te Harderwijk hebben verder geleefd:

Grietje Brinck, dood 1593, tr. 1e Johan Wolffs (zie aldaar), tr. 2e 1565 Rickert Petersz van Vierholten.

Gerrit Brinck, st. 1594 te H. Eene lijst zijner nagelaten goederen kwam mij in handen, waaruit blijkt, hij bemiddeld was.

Dr. Ernst Br., burgemr. van H., tr. ald. 29 oct. 1623 juffer Gellia van Keppel. Slichtenhorst zegt, dat hij den Atlas van Mercator 't eerst Nederlandsch deed spreken. Volgens Nijhoffs Bijdragen, hielp hij Pontanus in het opstellen van zijne Geldersche Geschiedenissen. Door den heer ridder van Rappard werd zijn dagboek uitgegeven (niet in den handel). Hij won:

Lodewijk, ged. te H. 7 nov. 1624. Hierbij stond in 't doopboek:

Testibus principe Loduwico et principissa Amoena Amelia Anholtinis etc. coniugibus.

Testibus principissa Amoena Anholtina etc. et Nobili Frederico von Schillings, Tielae? magistro.

Deze Lodewijk tr. te Nunspeet, na te Harderwijk 21 sept. 1651 te zijn aangeteekend, met juffer Gerhardina van Echten tot den Brielar. Zij hertr. te Garderen, aanget. te H. 28 mrt. 1654, met Herman van Spuelde, majoor van Harderwijk.

De burgem. Johan A. of Hans Alphert Brinck was gehuwd met Aleijda Leijdecker [1]). Zijne zuster Elisabeth, geb. te H. st. ald. 1658, oud 84 jaar en was getr. met ..... van Dompselaar.

Aant. Wulf van Hennekeler (dijkgraaf), volmagt van Petronella Schrassert wede. Drinckelaers, en Henrica de Reus, wede. Reinier van Cooth, scholtis van Ermelo, als naaste erfge-

---

[1]) In een stuk van 1608 wordt vermeld een Derrick van Steijnvoordt genaamd Leijdecker. Op zijn zegel stond, Derrick Leijdecker en vertoonde 't wapen een regtopst. spoor, 't raadje naar boven. H: half aanz. Ht: een vlugt, waartusschen genoemde figuur.

namen van Elisabeth Brinck, wede. Dompselaar, tegen Geertruyd van Hoeclum, wede. Alewijn, geassisteerd door jonker Willem van Heuclum. Zij compareerden voor Maurits van Arler. Nelle en Grietje verklaarden, dat juffer van Dulmen en juffer de Reus, de naaste erfgenamen waren.

In een ander stuk worden (15 dec. 1658) Jacob Brinck en zijne zuster Christina universeele erfgenamen verklaard van Elisabeth, uit kracht waarvan Henrica van Middachten (wede. Johan Olivier v. M.) als erfsluijtster, staat en inventaris der nagelgoederen moest afgegeven. Henrica beweerde dat deze goederen aan de stad vermaakt waren, en dat Elisabeth geene beschikkingen kon maken, als zijnde in 1630 onder curateele gesteld.

Genoemde universeele erfgenamen (ab intestato) hadden een akte van contumacie ingesteld tegen Henrica de Reus, wede. Reijer v. C. voornoemd. Hun advokaat was Ernst van Tiell.

Mogelijk behoorden nog de volgende personen tot deze familie.

Dr. Engelbertus Brinck, medicinae doctor, trouwt Helena des Wattines, waaruit: Angenetta, ged. te H. 4 febr. 1676.

Willem Br. leefde 1730.

Egbert Willem Br., predikant te Oosterwolde, tr. te Hierden 5 juli 1778 Engelberta Schot.

(*Wordt vervolgd.*) BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Muys. (XXVIII, bl. 93.) Arnt Muys te Arnhem, van wien voor het hofgezin op Roozendaal (vlg. rekening van den rentmeester Gerrit van den Hagen over 1405) 39 ossen ad xxi gl., valet viii^c^xix gl., en xxii ossen ad xv gl., valet cccxxx gl., gekocht worden (v. Hasselt, Roozendaal, bl. 97, 98).

Willem Muys, kwam met Gerrit de Kramer uit Zutfen, op aandrang van Willem van Polwijk en Gerrit van Rijswijk, burgemeesters van Arnhem, voor de schepenen Jan van Ringenberch en Cornelis van Wese te Arnhem 28 dec. 1466 eene getuigenis afleggen (Mr. G. van Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, 123—26).

Lambert Noijen, barbier des hertogs van Alva, verzocht in vereeniging met Nicolaas de Witte, vruchteloos aan de Rekenkamer te Arnhem om zijner Majesteits recht (gelijk zij het noemden) in eene streek lands in de graafschap Zutfen, geheeten het Zijdwind, ten einde dat perceel gedurende elf jaren in pacht te gebruiken voor 40 gr. (Mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, II, 156, 57.)

Claes Noijen, te Arnhem, wegens deelgenootschap aan de Geuzentroubles 20 jan. 1568 door Alva gebannen met verbeurdverklaring zijner goederen (Mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, 221.)

Wilhelm Muys, blijft 19 dec. 1585 met Gerrit Willems voor 1000 goudgl. en een mans lijf ten behoeve van Allard Schoemaker, burger te Arnhem, op den Grooten Oort vóór het Wijnhuis daar ter stede, boven dat zij hem, zoo dikwerf het geeischt werd, op die plaats aan het gericht zouden overleveren. (Mr. G, v. Hasselt, Arnh. Oudhk., II, 118).

Muys, zîet zich met van Goch, de Voocht en Schäffer jan. 1621 de voorloopige examinatie opgedragen der als staatsgevangenen op bevel van prins Maurits gearresteerde en naar 's Gravenhage overgebrachte landverraders Jacob Mom, gewezen amptman van Maas-Waal, Adriaan van Eynthouts, schout des Overampts van den lande van Kuik, en Albert van Boetbergen, die Tiel en het fort Nassau op de Voorn aan de Spanjaarden hadden zoeken over te leveren. Zie Wagenaar, Vaderl. Geschied., X, 109, en andere schrijvers, gezamenlijk aangehaald in de Nieuwe Uitgaaf van het Biogr. Wdbk. der Nederl. (hoofdred. dr. Schotel), in voce Mom. Is wellicht één persoon met

Jacob Muys, te Doesburg, eigenaar van den Noijenweerd, bij die stad gelegen (Nav. XXVIII, 19). Hij lag 27 nov. 1639 met Willem van Gent tot Oijen over het laten opkomen van zanden in proces vóór het Hof van Gelre, hetwelk bij vonnis van 15 juli 1643 en 24 mei 1644 aan beide partijen ieder de helft toewees van het oude bed van den gedivergeerden waterloop des kanaals van den IJssel tot Dieren, voor zoover beider landerijen strekten. (Registers op het Archief van het voorm. Hof van Gelre, bl. 93, 106; vgl. ook bl. 98).

Jacob Muys, gehuwd met Heesken (Hester) Tulleken, geb. in 1596, dochter van Rutger, rentmeester der stad Arnhem, bij Christina Poitaucs. Hij was 25 oct. 1642 dood, want in dato verkocht de magistraat van Arnhem het stadswijnhuis, in den Grooten Oord gelegen, met daarbij behoorende kamer of huisje, dat in de Ketelstraat uitgang had, aan haar als weduwe van Jacob Muijs. In 1650 woonde zij daar nog [1].)

Muys, roeidrager z. v. a. t. deurwaarder te Arnhem, aan wiens stadsroede Donatius van de Velde een inktkoker vervaardigde, waarvoor de magistraat der stad dezen 19 juni 1684 eenige guldens uitkeerde [2]).

De echtgenoot der Nav. XXVIII, 93 vermelde Hester Sibilla Muijs, t. w. Albert Johan van Lidth de Jeude, was 1702—49 secretaris van Tiel. Deze echtelieden lieten 28 sept. 1713 aldaar eene dochter doopen, met name Machteld Aletta, geheven door juffer Johanna Maria van Lidth de Jeude.

NB. Men mag gissen of gezegde Noijenweerd vernoemd zij geweest naar iemand uit de familie Noeij, naar een voorzaat, b. v. van Gerhard Noeij, echtgenootte van Heeskens zuster, Hilleken (Helena) Tulleken.

Claes Noijen, te Arnhem, werd door Alva gebannen, met verbeurdverklaring zijner goederen, waaronder een huis ten genoemder stede, dat 29 maart 1572 geschat werd op 600 carolusgl., met 34 gl. aan reparatie. Nog een ander geconfiskeerd huis van hem »aen het cleyn oertken" te A. werd in 1573 publiek geveild, maar kon niet gelden [3]). Abraham Noijen, ouderling te Tiel, verscheen als zoodanig op de Tielsche classis van 30 apr.—2 mei 1655. Theodorus Noijen, s. m. cand., werd in de Tielsche classis van

---

[1]) Zie Mr. G. van Hasselt, Kronijk v. Arnhem (1790), bl. 288; Arnh. Oudh. (1803), 1, 87; vgl. ook Geld. Volksalm. 1877, bl. 56.

[2]) Kronijk v. Arnh., bl. 299, waar men op bl. 241 aantreft, dat in 1590 voor elken roeidrager op stadskosten een zilveren roede met uitstaande takken vervaardigd is geworden, welke roeden 17 lood zilvers wogen, tegen 21 stuivers het lood, en aan fatsoen zes stuivers kostten.

[3]) Zie Mr. G. v. H. Kronijk v. A., bl. 212, vgl. m. dezes schrijvers Stukken voor de Nederl. Historie, II, 113, n°. 45.

10—11 sept. 1666 voor gerecommandeerd aangenomen. Petrus Noijen als s. min. cand. in 1701 legerpred., sedert 1711 pred. te Gellikum en Renoy, was als correspondent der classis Zaltbommel op de Tielsche classis van 11—12 sept. 1724, 16—17 apr. 1725, 9—10 apr. 1731, 10—11 sept. 1736 en 25—26 apr. 1746 tegenwoordig. De leden der familie Noeij, die met leden uit de familie Tulleken zijn gehuwd geweest, treft men aan in de genealogie Tulleken, voorkomende in Geld. Volksalm. 1877.

J. ANSPACH.

Familie Philips. (XXVIII, 321). Hendrik Philipsz te Zaltbommel, ten wiens huize hervormingsgezinden vergaderingen hadden gehouden, werd wegens deelgenootschap aan de Geuzentroubles met verbeurdverklaring zijner goederen 1 sept. 1568 door den hertog van Alva gebannen (Mr. G. v. Hasselt, Stukken voor de Vaderl. Historie, I, bl. 308).

Marie Philips, huwde Jan van Eck (au lion, Tielsch geslacht.) Zij is in 1614 dood, en hij hertrouwt in dit jaar met Johanna Crull. Jan Philips, en Arie Gerritsen, buurmeesters der buurschap Doesburg, hebben 25 nov. 1693 voor het Hof van Gelderland met de buurmeesters van Ede en Veldhuizen verschil over het regt van plaggen en turfsteken in de Doesburgersteeg. Eerstgenoemden buurmeesters wordt dit recht uitsluitend toegekend. (Registers op het archief van het Hof v. G., bl. 232).

J. ANSPACH.

Geslacht Pagniet. (XXVI, bl. 588; XXVII, bl. 133; XXVIII, bl. 39, 467). Te Wijk bij Duurstede is begraven:

»Den WelEdelen Erentfesten Manhaften Lodewijk Gunter Pagniet, Cornet is in den Heere gerust, den 20 Aug. 1643, oud zijnde 38 jaren."

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van Assendelft. (XXVIII, bl. 467.) Pieter Bartholomeusz van Assendelt kwarteleerde zijn geslachtwapen met dat van het geslacht van de Werff, zijnde: In blaauw, een rechterarm van

natuurlijke kleur, houdende een gouden sleutel en komende uit een zilveren wolk.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

VRAGEN.

Geslacht Bacx. Veel is in den Navorscher over dit geslacht reeds geschreven geworden, maar te vergeefs heb ik getracht verwantschap te vinden tusschen Christiaan Bacx Fransz., burgemeester van Breda in 1500, schepen en tienman aldaar, en de leden van het riddermatige geslacht van dien naam. Hij voerde echter het zelfde wapen als laatstgenoemde. Zou mij iemand hieromtrent ook inlichtingen kunnen geven? Hij was gehuwd met Maria Dingemans, dochter van Matthijs Dingemans, schepen en tienman te Breda.

A. H.

Geslacht de Bye. In de Nederl. kwartierstaten komen de kwartieren voor van mr. A. de Bye en mr. J. G. Thierry de Bye. Beide geslachten voeren het zelfde wapen, op enkele uitzonderingen na, de tenants en het helmteeken betreffende. In eene genealogie de Bye, onder mij berustende, worden echter de alliantiën met Teding van Berkhout, Van Warmond, etc., op den eenen kwartierstaat voorkomende, niet vermeld.

Bestaat er verwantschap tusschen deze twee geslachten? Zoo ja, welke?

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Zegel van den richter van Borne. Kan mij ook iemand inlichting geven, met welk zegel de richter van Borne (prov. Overijsel) de oorkonden zegelde?

Delden. BR.

Vitringa de Wall. Met het oog op hetgeen de heer de Raadt ten opzigte van het geslacht van de Wall gevraagd heeft, neem

ik de vrijheid tot de lezers van den Navorscher de vraag te rigten, of het geslacht Vitringa de Wall uit dit geslacht zijnen oorsprong neemt, en er het verzoek bij te voegen om mededeelingen betreffende dit geslacht, en zijn wapen. Leden er van moeten te Harlingen wonen. Behoort er toe jonkvr. Maria Diderica Vitringa, dochter van mr. N. Vitringa, raadsheer van het hof provinciaal van Gelderland en van Cath. Metta Lucretia, barones van Heukelum, getrouwd met Wilh. Arnout de Raadt, zoon van Cornelius en Cornelia van Teylingen? Na haren dood tr. Arnout Elis. Georgine Charlotte barones van Ammon. Ook omtrent den nederlandschen tak dezer familie en hun wapen zullen mededeelingen zeer aangenaam zijn.

Metz. V. SPICHERN, luitenant.

Geslacht van Munster, Mönster, Monster. Dit oude geslacht — welks wapen is in rood een zilveren hartschild met twee blaauwe dwarsbalken, op den helm een paauwenstaart — oorspronkelijk westfaalsch, uit Tekelenburg afkomstig, later naar Koerland en Lijfland verhuisd, had ook in Nederland goederen en was aan nederlandsche geslachten verwant. Reeds in 1267 bezat het een burgmanschap in Tekelenburg, was in 1347 gevestigd te Rechvelde, 1360 te Vortlage, 1562 te Velpe, 1599 te Krechting, en insgelijks te Alst bij Steinfurt, Hackfort, Hengel, Lengerich, Haselünne, Horstmar, Veilrad, Havixhorst, Mensing, Walien, Lake, Kuling, Geleking enz. Gaarne zou ik er wat meer van weten. — Tot dit geslacht behoorde ook Johann v. Münster, geboren te Vortlage 1557, † 1632, de uit de kerkgeschiedenis bekende getrouwe aanhanger van Calvijn.

Dit geslacht moet niet verward worden met het nu grafelijke geslacht v. Münster (zich vroeger ook schrijvende Mönster), welks leden eerst voerden in goud eenen rooden dwarsbalk, juist als de stad Munster, waar zij te huis behoorden. Reeds vroeg namen zij het volgende wapen aan: gesneden, van rood en goud, zonder figuren, welk wapen de tegenwoordige graven Münster als hartschild voeren. Daarentegen zullen de Mönsters in de kwartierstaten van v. Rechteren (Herald. Bibl.) vermeld, wel tot het eerstgenoemde geslacht (met de twee blaauwe dwarsbalken) behooren.

Mij zijn de volgende huwelijken bekend:
1629 Mar. Marg. v. M. tr. 1 N. v. Rheynen, maarschalk (?) te Utrecht; 2 N. de Coning.
1587 Rudolph v. M. tr. Anna v. Reede.

Behoort hiertoe ook Wessel v. M. tot Havixhorst, tr. Anna Marg. v. Rechteren, dochter v. Johan en Joachime v. Weyhe?

JOH. THEODOR DE RAADT.

De Raadt van Oldenbarneveld en Tengnagel de Raadt. Met mededeelingen omtrent deze twee geslachten en hunne wapens zal men mij zeer verpligten. Een geslacht de Raadt, van beide genoemde geslachten en ook van het mijne geheel verschillend, voert in zilver een rood ankerkruis vergezeld van vier roode merlettes. Ook hieromtrent zullen mededeelingen mij zeer welkom zijn.

JOH. THEODOR DE RAADT.

Familie Keyser. Rutger Reinier Keyser, — zoon van Karel Rutger, in 1732 vaandrig bij het regiment van den brigadier van Eck van Panthaleon, liggende in garnizoen te Tiel, daarna luitenant bij het regiment karabiniers in statendienst, eindelijk luitenant-kolonel der kavallerie, † 1774, gehuwd april 1732 te Maurik met Theodora (Dorothea) Hendrika de Vree, — geboren 4 jan. 1747, resident op ...., tr. 9 dec. 1776 Hester, Josina. ....
Wie vult mij het ontbrekende aan? En wanneer overleed hij? Wat weet men meer van hem?

J. ANSPACH.

Wapens gevraagd. Wordt beschrijving verzocht van de wapens gevoerd door Johan van der Chys, in de 17e eeuw schepen te Delft, Antonie Heinsius, raadpensionaris, Jan Hanneman, raad en rentmeester generaal van Noordholland † 1573, mr. Pieter Hanneman, hoogheemraad van Delfland † 1593, Jan Buys, raad van den hove van Holland † 1614, Hessel van Dinter, president van den hove van Holland † 1600 en Sebastiaan Loosen, een Gorkumer, raad in den hove van Holland † 1597.

B.

Familie van de Kasteele. Te 's Gravenhage zijn gedoopt:

21 jan. Pieter, zoon van Pieter van de Kasteele (die 23 nov. 1702 was overleden) en van Maria van Langelaer, en

23 jan. 1703 Pieter, zoon van Johannes van de Kasteele en van Johanna de Bruijn, terwijl de data van geboorte in die doopacten niet worden vermeld.

Nu weet ik, dat een Pieter v. d. K., pred. te Ellewoutsdijk, overl. 2 apr. 1786, oud 83 j. 2 m. 15 d., dus geb. 18 à 19 jan. 1703, tr. Susanna van Hemert en dat een andere Pieter v. d. K., geb. te 's Gravenhage tr. 10 nov. 1729 Leuntje Agterzoon, zoo dat beide 21 of 23 jan. 1703 kunnen gedoopt zijn; maar 't is mij onbekend wie hunne ouders waren en dus wie 21 en wie 23 jan. 1703 is gedoopt.

Met eenige inlichtingen hieromtrent zal men mij zeer verplichten.

's Gravesande. P. R. D. V. D. KASTEELE.

Geslachten Duffer en Manger. Wie waren de ouders etc. 1°. van Susanna Duffer, gehuwd 13 junij 1784 met Johannes Binckes, equipagemeester te Amsterdam, en 2°. van Maria en Eva Josina Manger, na elkander gehuwd met Rudolph Muntz, Johan Willemsz. en Maria Binckes?

Hoe waren de wapens dezer familiën en dat van Anna Raarda, de moeder van Maria Binckes?

Leiden. RUTGERS V. ROZENBURG.

Geslachten Smits en de Reiger. Wie waren de ouders, grootouders enz., van Petrus S. predikant te Doesburg en van zijne vrouw Cath. de R. Hun zoon, mr. Bernard S., burgemeester te Doesburg en afgevaardigde ter staten generaal, huwde 1712 Bartha Gesina Feith, geb. 1695, dr van Andreas F., burgemeester van Harderwijk en Margaretha Hoolwerff. De familie Smits, afkomstig uit Bergsland, zat in de regeering der rijkssteden Nijmegen en Aken. De Reiger was eene adellijke familie uit Twente; zij waren burgmannen van Almelo en bezaten eertijds de havezate Dubbelinck. Welk wapen voerden zij? Dat van Smits deelt J. A. Rietstap mede in zijn Arm. Gén. met de bijvoeging Ville de Dordrecht,

en het wordt ook in de Kwartierstaten van Ned. Gesl., onder de kwartieren van Sweers de Landas aangetroffen.

Leiden. RUTGERS V. ROZENBURG.

Familie Dedel. In de Bat. Ill. pag. 1188, vindt men Jacob Dedel, huwt Cornelia N., stierf a°. 1507; hebben gewonnen verscheyde kinderen, waarvan in wettige linie en mansoir afkomt het geslagt Dedel in den Hage. Eene m. s. genealogie van deze familie begint met Joost Dedel Willemsz., gehuwd aan Maria van Leeuwen van Leyden Claesdr, leefde omtrent den jare 1520. Kan iemand mij nu mededeelen in welke familiebetrekking beide Dedels tot elkander stonden, wie de ouders, grootouders etc. waren van Maria van Leeuwen van Leyden, die niet voorkomt in de geslachtlijst der familie van Leyden, medegedeeld in Hoogstratens Woordenboek, en wie de verscheyde kinderen — en hunne afstammelingen — waren, waarvan Simon van Leeuwen gewaagt?

Leiden. RUTGERS V. ROZENBURG.

Geslacht Bredius. Volgens aan mij gedane mededeeling, was Philippus Bredius ten jare 1735 of daaromtrent predikant der Hervormde gemeente te Thamen aan den Amstel.

Waar en wanneer is hij geboren? Was hij gehuwd? Zoo ja, waar en wanneer? Heeft hij, gehuwd zijnde, kinderen nagelaten? Zoo ja, waar en wanneer zijn die geboren en hoe waren hunne namen? Heeft genoemde predikant ook nog andere standplaatsen gehad en, zoo ja, welke? Waar en wanneer is hij overleden?

Met die vragen zooveel mogelijk te beantwoorden, zal men mij genoegen doen.

Hoogwoud. MAGNIN.

De Jeanneret. Een geslacht van dezen naam, uit Italië en Frankrijk afkomstig, is in de 17e eeuw naar Zwitserland en de Nederlanden uitgeweken en heeft zich met verschillende geslachten in die landen vermaagschapt. Er bestaat tegenwoordig in Duitschland of in Holland een geslacht Jeanneret baron de Beaufort, dat voert van keel met een burgt van zilver met drie torens, op den middelsten een gouden vaan, op de beide andere eene lans. Zijn die familiën

éene en dezelfde? Ik vermoed dat eerstgenoemde een ander wapen had.

Men zal mij zeer verpligten met mededeelingen omtrent deze beide geslachten, Bij vermelding van huwelijk zal men mij genoegen doen door er de beschrijving van het wapen der vrouw bij te voegen.

Parijs. PH. DE SAINT REMY.

Wapen van Roobol. Kan iemand ook het geslachtwapen opgeven van Roobol?

Simon Krynen Roobol was kapitein der Watergeuzen bij de inneming en verdediging van den Briel in 1572.

Ook in het oude geslacht van Gaasbeek komen verschillende Roobollen voor.

Geslacht van Klenck. Kan iemand mij opgeven de 4 kwartieren met wapens van jonkvrouwe Geertruijda van Klenck, geb. 2 febr..... † 22 nov. 1720, tr. Jacob de Wolff. Zij was de dochter van jonkheer Coenraad van Klenck, heer van Loerheim en Öhrsee (in Zweden), raad der stad Amsterdam, afgevaardigde ter staten generaal, buitengewoon gezant van de republiek naar Rusland, geb. 13 april 1628 †...... en van Martina Reepmaker, geb... 1631 †......

Het wapen van de famille van Klenck is:

Doorsneden, 1, gedeeld: a in azuur een zilveren roos, b in zilver een roos van keel. 2, in goud een molenijzer van sabel.

Apeldoorn. J. W. C. DEL COURT.

Wapenboeken der zutfensche ridderschap. Volgens de resolutiën van de ridderschap van het kwartier Zutfen besloot dit collegie in 1789 een nieuw wapenboek aan te leggen, waarin op dezelfde wijze als dit in het oude geschied was, de kwartieren van de geadmitteerde leden geregistreerd zouden worden. Waar zijn deze beide wapenboeken thans te vinden? Aan het archief der ridderschap, dat met het geldersche archief vereenigd is, ontbreken zij.

TH. H. F. VAN RIEMSDIJK.

MENGELINGEN.

VRAGEN.

Uitvinding om haastig te bouwen. In het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied., inzonderheid van Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, IV (1844), bl. 116, leest men, dat de stad Utrecht 31 juli 1604 aan Matio Bruzzi, edelman uit Italie, een octrooi verleende voor zes jaar, om »alleen te moghen maken off doen maken seker middel, by hem gevonden, om seer haest op te bouwen allerhande huysen, die van buyten ende van binnen seer aensienlyck in gebouw, oock seer sterck, vast ende droogh, ende insonderheyt die van den brandt geheellyck sullen bevryt ende versekert syn, ende ontwyfelyk oock van minder costen als die ordinare timmeragie, oock om seer corts eenen seer goeden, vasten ende schoonen muer om eenige steden ofte sterckten te mogen trecken; welverstaende, dat den suppl., alvorens het octroy te lichten, gehouden sal syn pertinent patroon van syn wercken over te leveren, ende verclaeringe te doen, hoe dat hy tselve sal maken met mindere costen, brantvry, wel soo sterck als het ordinaris gebouw, in de halft min tijdts ende aensienlyck van buiten ende binnen," enz. Wat is er van deze uitvinding geworden? Heeft ze tot goede resultaten geleid? En had de stad Utrecht reden over het verleenen van dat octrooi tevreden te zijn? Of vertrok die italiaansche edelman weder met de noorderzon?

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS.

De Waalsche Gemeente te Brielle. (XXVIII, bl. 489—508) Nadat de Vroedschap het bericht, dat Ds. De Loches [1]) beroepen was tot predikant bij de Waalsche Gemeente te Leiden, voor notificatie had aangenomen, moest de Kerkeraad een' plaatsvervanger zien te bekomen, en ter vervulling van de toenmalige en bijna alle [2]) volgende vacaturen ging men op deze wijze te werk. Eerst verzocht de Kerkeraad, in den regel door gedeputeerden uit zijn midden, aan de Vroedschap permissie om naar een' anderen leeraar te mogen omzien. Het verlof daartoe ontvangen hebbende, formeerde hij een drietal, dat hij, wederom door gedeputeerden, aanbood aan de Vroedschap met verzoek haar goedvinden daarop te mogen verstaan. De Vroedschap nam de nominatie voor notificatie aan en noodigde den Kerkeraad uit ten spoedigsten over te gaan tot het doen van een keus. Zoodra de keus was gedaan, werd zulks door gedeputeerden des Kerkeraads aan de Vroedschap bericht met verzoek om approbatie van het beroep, en in dezelfde vergadering, waarin dat verzoek ter tafel kwam, werd de approbatie verleend.

Zonder eenige voorwaarde er bij te voegen, approbeerde de Vroedschap op den 10 Oct. 1718 het beroep, ter vervanging van Ds. De Loches door den Kerkeraad uitgebracht op een' proponent te Amsterdam, genaamd:

---

[1]) Dat De Loches, te Brielle zijnde, gehuwd was, blijkt uit een Register der begravenen, hetwelk vermeldt, dat den 10 Mei 1716 een dood ter wereld gekomen kind van dezen predikant begraven werd.

[2]) In 1798 en 1806 werd er van den regel afgeweken. Van het beroep werd toen alleen kennis gegeven aan de stedelijke Regeering met verzoek om inwoning voor den beroepene.

Isaäc Comperat. Den 18 Dec. 1718 werd hij bevestigd door Ds. de Larrey van Schiedam. Beroepen zijnde tot Fransch predikant te Dordrecht, vroeg en verkreeg hij op den 21 Aug. 1719 van de Brielsche Vroedschap zijn ontslag. Evenmin als zijne twee opvolgers zegende hij een huwelijk te Brielle in, en slechts één kind, Bastienne le Fer, werd door hem gedoopt. Zijn opvolger was:

Daniel Olivier, proponent te 's Gravenhage, wiens beroep [1]) op den 17 Jan. 1720 door de Vroedschap geapprobeerd werd, op voorwaarde dat hij »de jaaren daertoe staende" bereikt had. Van dezen, den 24 Maart 1720 bevestigden [2]) predikant staat evenmin als van zijne drie opvolgers genoteerd, welke kinderen er in zijne dagen in de Waalsche kerk werden gedoopt. Beroepen tot Fransch predikant te Londen, werd hij op verzoek den 1 Junij 1721 ontslagen, en op den 20 Aug. 1721 gaf de Vroedschap hare goedkeuring aan het beroep, uitgebracht op den predikant van 's Hertogenbosch

Charles Barbe [3]). Op den 19 Jan. 1722 berichtte deze leeraar, die den 28 Sept. 1721 bevestigd werd, [4]) aan de Vroedschap, dat hij beroepen was tot predikant bij de Waalsche gemeente te Londen, en verzocht hij dientengevolge te worden ontslagen. Daarop werd deze decisie genomen: »is verstaen, dat als sijn Eerwaarde de kosten van sijn beroep alhier sal hebben voldaen, sig nader kan addresseeren aan den Burgemeester, als wanneer over sijne ontslaging sal werden gedelibereert." De zaak kwam in orde en op den 21 April 1722 werd het beroep van Barbes opvolger .

Paul Bernard, proponent te Utrecht, [5]) door de Vroedschap goed-

---

[1]) Daar de Kerkeraad verklaarde niet bij machte te zijn de beroepskosten te betalen, werd hem op zijn verzoek om *f* 100 subsidie op den 26 Jan. 1720 door de Vroedschap die som geaccordeerd.

[2]) Hij werd bevestigd door Ds. Jerome Olivier, pred. te Voorburg.

[3]) Van eene Marie Barbe is gewag gemaakt in mijn eerste artikel over de W. Gemeenten, blz. 505 (bl. 17 v. d. overdruk).

[4]) De bevestiger was Ds. Maillart.

[5]) Een Trouwregister der Holl. Herv. Gemeente vermeldt, dat Paul Bernard j m., ondertrouwd met Françoise de Berdt j. d. te Nijmegen, den 7 Mei 1724 met attestatie naar Nijmegen ging om in den echt te treden. Voorts vond ik nog, dat 28 Sept. 1655 ged. werd Maria, dochter v. Jan Moubart en Catharina Bernardts; dat 10 Jun. 1742 Jacobus Bernard huwde met A. van den Blink, en dat 13 Mei 1767 J. Schilders wedr. van Maria Elisabeth Bernard andermaal in den echt trad.

gekeurd, mits dat de beroepene schriftelijk de belofte deed, de kosten van zijn beroep te zullen rembourseeren, voor 't geval hij binnen 3 jaren mocht vertrekken. Deze voorwaarde, door Bernard, die den 14 Junij 1722 door Ds. De Larrey bevestigd werd, aangenomen, werd niet alleen aan hem gesteld, maar ook aan zijne opvolgers, en toen hij, op den 28 Aug. 1724 in de vergadering der Vroedschap verschenen, mededeelde dat hij beroepen was tot predikant bij de Waalsche Gemeente te Goes, en zijn ontslag verzocht, werd hem zijn demissie gegeven, mits hij zich reguleerde naar de resolutie van 21 April 1722. Uit de notulen der Vroedschapsvergadering van 16 Oct. 1724 en het Register der dooden, welke te Brielle werden begraven, blijkt dat Bernard niet naar Goes mocht vertrekken, maar te Brielle den 4 Oct. 1724 overleed en aldaar op den 8 Oct. begraven werd. Gedurende zijn verblijf te Brielle, in Jan. 1724, hadden de afkondigingen plaats van het huwelijk van Guillaume van Assendelft en Catherine Marie Raven. [1]) Tot opvolger van Bernard werd gekozen

Jaques Daniël Estor, proponent te Groningen. Op den 16 Oct 1724 werd dit beroep aan de Vroedschap medegedeeld en door haar goedgekeurd met de bepaling, die ook bij volgende approbaties gemaakt werd, dat de beroepene zelf de kosten van transport zijner meubelen betalen moest. [2]) Tijdens Estor, die den 14 Jan.

[1]) Den 23 Jan. vertrokken zij om te trouwen met attestatie naar Den Haag, waar C. M. Raven woonde. Weduwenaar geworden, trad W. van Assendelft in Junij 1727 in Den Haag in den echt met Catharina Henrietta des Marets, j. d. te Delft, na in Mei te Brielle ondertr. te zijn. Met W. v. Assendelft vond ik in de Br. Registers vermeld Jan Jacobsze van Assendelft, j. m. geboren te Vlaardingen, den 2 Nov. 1755 te Brielle getr. met Claasje Hoeke, j. d. geb. te Brielle, die weduwe geworden den 27 Febr. 1765 te Br. trouwde met Dirk Prijs, wedr. van Arentje Bosset. Voorts Anna Catharina du Faget van Assendelft, gehuwd met Sladislaus Bramsky, uit welk huwelijk geboren werd Margriete Victorine, den 24 Aug. 1672 te Br. gedoopt. En Cornelia van Assendelft, die den 26 Dec. 1672 te Brielle in het huwelijk trad met Jan Isaäkse van Sass, weduwenaar, en hem de volgende kinderen schonk: Agatha, ged. 15 Oct. 1673, Isaäk, ged. 3 Maart 1675, Catharina, ged. 13 Dec. 1676, Cornelia, ged. 15 Jan. 1679, Pieter, ged. 15 Sept. 1680 en Sara, ged. 11 April 1683. Bij den doop van Pieter en Isaäk was getuige Johannes van Assendelft; bij dien van Catharina Lijsbeth van Assendelft.

[2]) Bij Res. Vroedsch. 25 Oct. 1722 werden aan Ds. Bernard daarvoor *f* 50 uitbetaald door den „ontfanger van 't arme middel."

1725 door Ds. Isaac de Laval van Schiedam bevestigd werd, te Brielle als predikant werkzaam was, hadden in de Fransche kerk de afkondigingen plaats van twee huwelijken, in Julij en Aug. 1725 die van het huwelijk van Corneille van Ysendoorn en Christine Bilderbecqs, en in Aug. 1726 die van het huwelijk van Noé Fauvarcq, weduwenaar, en Regina Wijnanda Cloppenburg. Estor zelf trad in Junij 1726 te Delft met eene dame uit die stad, Anna Françoise Magdeleine du Cailar, in het huwelijk. [1]) Beroepen tot predikant bij de Waalsche Gemeente te Zieriksee [2]), accordeerde de Vroedschap hem op den 4 Maart 1728 het gevraagde ontslag, en den 27 Maart, één dag nadat Estor zijn afscheidspreek had gedaan, was reeds het beroep geapprobeerd van Louis Benjon, proponent te Leiden. Op den 5 April gaf de Kerkeraad door zijnen gedeputeerde, den heer Van Leeuwen, aan de Vroedschap te kennen, dat hij beducht was, dat de verkozene »het beroep, op hem gevallen, soude declineeren, ter oorsaek dat tot Goes seer apparent stondt." Daar nu »het Walsche Synode seer nabij stondt gehouden te worden ende de Kerkenraed tot voorkominge van kosten het beroep seer gaarne daarop soude brengen", verzocht hij bij voorbaat, voor het geval Benjon bedanken mocht, op nieuw handopening. Deze werd aanstonds verleend, en dewijl Benjon bedankte voor het beroep, verkoos de Kerkeraad

Pierre Moïse Fernandez, proponent te Amsterdam. Dit beroep werd den 26 April 1728 door de Vroedschap geapprobeerd en de beroepene werd den 6 Junij 1728 bevestigd door I. S. Chatelain. Tot aan zijnen dood was Fernandez te Brielle werkzaam, en in dien tijd werd er in de Waalsche kerk slechts één huwelijk afge-

---

[1]) Van de Brielsche Magistraten kreeg hij den 28 Mei 1726 consent om met die dame te trouwen. Dat door hem aan de Magistraten, als patres civitatis en oppervoogden, gevraagde consent had hij noodig, daar de Commissarissen te Delft hadden verklaard, dat, als hij geen acte van consent kon overleggen van zijne ouders, die in W.-Indië (Suriname) woonden, zij tevreden zouden zijn met het consent van de Magistraten te Brielle.

[2]) Later vertrok hij als predikant naar Middelburg. Van hem is in druk verschenen een 8vo boekje, getiteld: Jacob luttant et Daniel priant, ou Recueils de Discours et de Prières destinées à des jours de jeunes et d'humiliations, par feu Mr. J. D. E., ci-devant Pasteur à Middelbourg. Middelb. 1774.

kondigd, dat van Maximiliaan van Berchem, van Voorburg, en Adriana Molewater, in Dec. 1733. Fernandez was in Nov. 1729 te Delft gehuwd met Hillegonde Beman j. d. aldaar, die 3 kinderen ter wereld bracht, Pierre Louis, geb. 6 Julij 1731, Ester, geb. 13 Febr. 1733 en Petronelle Hildegonde, gedoopt toen de vader niet meer in leven was, den 7 Oct. 1736. [1]) »Pendant le ministère de Mr. Fernandez" werden in de Waalsche kerk, behalve de 2 eerstgenoemde kinderen van den predikant, twee kinderen gedoopt, een dochter van Maximiliaan van Berchem, Anna Isabella, den 29 Aug. 1734, en een zoon van Jean Richard en Madeleine Dreux, Paul Louis, den 28 Aug. 1735.

Evenals elders in ons vaderland, werd er op den 10 Sept. 1731 te Brielle eene collecte gehouden »in faveur van de Piemontse Dalluijden, welke haar vaderland verlaten hadden ter sake van de religie", en zij bracht daar *f* 1015:10:14 op [2]). Den Briel was er echter met het geven van dat bedrag niet af. Toen de Vroedschap in 1733 vernomen had, dat aan iedere stad in Holland, waar eene Fransche gemeente was, een zeker aantal overgekomen »Piemontse Dalluijden" zou worden toegezonden en Den Briel twee familles, uitmakende 10 personen, waaronder een stomme, zou krijgen, deed zij haar best om van dien last ontheven te worden. Aan de Gecommitteerde Raden liet zij door hare Stadsgedeputeerden onder het oog brengen, dat genoegzaam alle voor Den Briel bestemde personen uit de hand zouden gehouden moeten worden en het met de Waalsche diakonie zeer slecht was gesteld; doch de aangewezen 10 personen werden desniettemin naar Den Briel gezonden en moesten daar worden verzorgd [3]). De Waalsche diakonie, niet bij machte de kosten te dragen, werd ten behoeve van de vluchtelingen

[1]) Dit kind had tot „parain" François Noë Louis Fernandez. De twee andere kinderen hadden tot „parain Mr. Pierre Louis Fernandez, docteur en medecine," hun grootvader. Bij den doop der dochter representeerde hij Ester Fleury, overleden grootmoeder van het kind.

[2]) Ress. Mag. 1 Sept. en 6 Oct. 1731 en Ress. Vroedsch. 24 Sept. en 30 Oct. 1731. Uit de laatste Res. blijkt, dat op Voorne, Putten, Overflakkee, Goedereede en Rozenburg *f* 4153 : 10 : 0 gecollecteerd werd In 1655 werd te Brielle voor „de arme ende verdrevene ofte verstroeijde Waldensen in de valeijen van Piemont" *f* 1059 : 12 : 8 gecollecteerd; Res. Mag. 7 Sept. 1655.

[3]) Res. Vroedsch. 23 Nov. 1733, Res. Mag. 28 Nov. 1733.

gesubsidieerd, eerst door Gec. Raden, en toen de penningen, in 1731 door de algemeene collecte samengebracht, uitgedeeld waren, door de Regeering der stad [1]).

Nadat hem twee kinderen voorgegaan waren [2]), stierf Ds. Fernandez den 9 April 1736, en zijn stoffelijk omhulsel werd den 14 April te Brielle begraven. Zijn opvolger was

Jaques Philippe Fontaine, proponent te Amsterdam. Den 15 Mei 1736 werd zijn beroep door de Vroedschap geapprobeerd, en bij de vroeger vastgestelde voorwaarden werd toen gevoegd, dat hij moest beloven ook de kosten, op zijn beroep gevallen, te zullen »refundeeren." Den 30 Sept. 1736 werd hij bevestigd en uit eene Magistraatsresolutie van 2 Maart 1737 blijkt, dat zulks door Ds. I. de Laval geschiedde [3]). Tot in 1774 was Fontaine te Brielle predikant. In 1751 diende hij bij de Staten van Holland een request in om vermeerdering van tractement (Res. Holl. 13 Mei 1751). Op den 14 Febr. 1751 besloot de Vroedschap op 's mans verzoek zijne aanvrage te ondersteunen en den 18 Mei 1751 werd door de Staten goedgevonden »des Suppliants gedaane versoek om augmentatie van Tractement te wysen van de hand, dog niet te min uit consideratie van het geringe bestaan en de constitutie van den Suppliant aan hem te accordeeren een gratificatie van *f* 100 jaarlijks, te betaalen op Ordonnantie van de Heeren Gec. Raaden, door den Ontfanger Generaal van haar Ed. Gr. Mog. Kerkelyke Goederen

---

[1]) In Res. Vroedsch. 21 Dec. 1734 is sprake van een subsidie van *f* 1000, door Gec Raden aan den Waalschen Kerkeraad geaccordeerd. In 't geheel kreeg de Kerkeraad van Gec. Raden *f* 4000. Bij Res. Vroedsch. 3 Jan. 1754 werd den Kerkeraad een jaarlijksche subsidie van *f* 60 toegezegd, en deze subsidie werd tot in 1786 uitbetaald. Daar er toen van de vluchtelingen nog maar 1 persoon overig was, werd de subsidie bij Res. Vroedsch. 21 Julij 1786 verminderd op *f* 20. Zie over deze zaak behalve de genoemde Ress. nog Ress. Mag. 26 Aug. 1747, 21 Dec. 1753, en Res. Vroedsch. 20 Jan. 1788. De ééne familie heette Bargouin, de andere Jeanin.

[2]) Een zijner kinderen werd te Brielle begraven den 7 Nov. 1731 en een ander den 9 Julij 1735.

[3]) Bij die Res. werd aan den Waalschen Kerkeraad „in restitutie van gedane reiskosten van den franschen pred Laval op de beroeping en bevestiging van den pred. Fontaine eene ordonnantie geaccordeerd ter s°. van *f* 29:12:0 op den ontfanger van de arme middelen."

en Inkomsten, en sulks des Suppliants leeven lang gedurende, of tot dat hy ergens elders soude moogen worden beroepen, of buiten staat geraaken om sijn dienst langer te kunnen waarneemen."

Terwijl de Staten alzoo de geldelijke positie van den predikant verbeterden, gaf de Regeering der stad bij vernieuwing een blijk, dat zij in de behoeften van den eeredienst wilde voorzien [1]). Aan de Magistraten werd den 25 Junij 1746 te kennen gegeven, dat tot dusverre bij de bediening van het avondmaal »uit gebrek van een ordentelijke tafel en zitbanken men zich staande had moeten behelpen, dat eensdeels zeer ongemakkelijk en lastig was, maar ten andere ook tegens het gebruik in alle kerken", weshalve de kerkeraad verzocht om »een ordentelijke tafel en zitbanken, een tafellaken en twee servetten." Bij Res. van 18 Maart 1747 werd door de Magistraten 't een en ander verschaft.

Op den 22 Junij 1749 werd te Dordrecht ingezegend het huwelijk van Ds. Fontaine [2]) met Marianne Certon [3]). Behalve dit huwelijk werden in de Waalsche kerk te Brielle »pendant le ministère de Mr. Fontaine" afgekondigd de huwelijken van

Pierre Jeanin [4]) met Madelaine Meijer, in 1739.
Jean Jeanin [4]) met Sara Meijer, in 1741.
Daniel Rolandus met Claire van Ysendoorn, in 1749.
Jean Blankert met Elizabeth Gleinzen, in 1750.
Jean Arnoud Gallas met Catherine Marguerite comtesse de Hoogendorp, in 1751.
Robert Douglas met Helene de Brauw, in 1754.
François de la Croix met Anne Elisabeth Franssen, in 1759.
Adrianus Vermaet met Maria de Gelleke, in 1759.
Dominicus van Hoogwerff met Maria Jacoba van Schoonhoven, in 1763.
Jacob van Berchem met Anne Marie Magdeleine de Illens, in 1764,

---

[1]) In 1674 voorzag zij de kerk van een „goede ende bequame clocke van goede resonantie." Vroeger en later voldeed zij ook aan andere behoeften, zooals bijbels enz. Zie Ress. Mag. 29 Sept. 1657, 29 Aug. 1671, 22 en 29 Sept., 24 Nov. 1674. 26 Nov. 1695, 3 Sept. 1707, 23 Maart 1726, 6 Aug. 1757 en Res. Raad 7 Sept. 1804.

[2]) Ds. Abraham Fontaine, vroeger pred. in Duitschland, den 17 Sept. 1748 te Brielle begraven was, zijn vader.

[3]) Zij is den 20 Nov. 1773 te Brielle begraven.

[4]) Deze mannen waren, evenals hunne vrouwen „vaudois refugiés."

en van nog 4 andere paren. Bovendien werd aldaar ingezegend [1]) het huwelijk van Henri Jean de Rijswijk met Jeanne Rijswijk, in 1749, en van nog een ander paar.

In hetzelfde tijdsverloop werden in de Waalsche kerk te Brielle 18 kinderen gedoopt, waaronder het reeds genoemde kind van Ds. Fernandez; verder

Jacoba Elisabeth van Berchem, den 25 Aug. 1737; Francis, den 5 Maart 1741;	kinderen van Maximiliaan v. Berchem en Francina Greenwood.
Maximiliaen François Overgoor, den 20 Aug. 1741;	zoon van Jan Overgoor en Jeanne Kunst.
Maximiliaen van Berchem, den 20 Sept. 1761; [2]) Jacob Pierre van Berchem, den 16 Jan. 1763;	kinderen van Jacob van Berchem en Sara Amelie Mortier.
Annabel Graij, den 17 Febr. 1773;	dochter van John Graij en Mary Cornwal.

In de Vroedschapsvergadering van 10 April 1774 deelde Ds. Fontaine mede, dat het aan de Staten van Holland behaagd had hem wegens zijn ouderdom en toenemende zwakheid op zijn verzoek te verklaren »emeritus salvo honore et stipendio", [3]) en verzocht hij aan de Vroedschap hem als predikant te ontslaan. Het ontslag [4]) werd hem verleend met een loffelijk getuigenis aangaande de waarneming zijner bediening [5]), en op den 26 April 1774 approbeerde de Vroedschap het beroep van zijn opvolger

---

[1]) De inzegening geschiedde door „Isaac de Laval, pasteur de l'église Walonne de Schiedam."

[2]) Dit kind, gedoopt 20 Sept. 1761, werd geboren „la veille du dit jour."

[3]) Dit geschiedde den 18 Maart 1774. In 1797 werd door den Kerkeraad opgegeven, dat 's mans pensioen *f* 710 bedroeg, terwijl in 1805 werd gemeld *f* 610.

[4]) In Sept. 1775 vertrok hij naar Rotterdam. In 1788, na de afzetting van Ds. Schwalm, kwam hij de W. Gemeente nog te hulp door tweemaal een preekbeurt te vervullen en de vergaderingen te leiden tot het kiezen van een' predikant.

[5]) Tijdens de werkzaamheid van Ds. Fontaine werd er over gedacht om Fransche landbouwers naar Voorne te lokken. In de Notulen der Vroedschapsvergadering van 11 April 1754 leest men: „Den Heer oud-burgermeester Van Helsdingen heeft ter Vroedschappe voorgedragen, dat hij in 't zekere geinformeert is, dat zig van tijd tot tijd veele gereformeerde famillien uijt Vrankrijk retireeren naer plaetsen, daer deselve religie opentlijk geexerceert werd, dat de meeste wel overkomen om zig in Ierland, daer zij door groote encouragementen worden na toe gelokt, te gaen stabileeren, maer dat egter sommige van die luijden, zig hier te lande bevindende, meer lust toonen om hier te blijven als om over zee te steeken, gelijk dan ook

Abraham Schwalm, proponent te Amsterdam, die den 7 Aug. 1774 bevestigd werd. [1]) In hetzelfde jaar, waarin Ds. Schwalm zijne bediening aanvaardde, wendde hij zich tot de Staten van Holland met het verzoek hem jaarlijks een »douceur of gratificatie" toe te voegen. Om het verzoek ingang te doen vinden, was door hem gewezen op het »soo modicq tractement", dat hij had, »als in het geheel niet meer als *ƒ*610 jaarlyks bedraagende, sonder eenige andere voordeelen, als de vrydom van Stads Impositien op de Wijnen en Bieren;" voorts herinnerd aan de »duurte der leevensmiddelen" etc. Noch het een noch het ander mocht baten. Op den 21 Dec. 1774 werd het nemen van eene Resolutie uitgesteld tot later, en het uitstel werd afstel.

Ondanks het kleine tractement trad Ds. Schwalm den 18 Jan. 1784 te Kampen in den echt met eene jonge dochter uit die stad, genaamd Johanna Sterke. Met het zijne werden tijdens zijne werkzaamheid te Brielle nog twee huwelijken aldaar in de Waalsche kerk afgekondigd, in 1780 het huwelijk van Jean Louis Verster en Marie Françoise de Lorpein, en in 1783 dat van Pierre Fran-

---

eenige hier zijn gebleven, inzonderheid in Zeeland, daer men verscheide famillien, die bequaem tot den landbouw waeren, heeft naar toe getrocken, dat hij heer Van Helsdingen, geconsidereert hebbende de schaersheid van boeren in den lande van Voorne, gemeent heeft haer Ed. Gr. Achtb. in overweging te moeten geven, of het niet van nut zoude kunnen wesen, tot een proeff ook eens twee of drie sodanige famillien, bestaende alle in persoonen, die in staet zijn, hun eijgen kost te kunnen winnen, herwaerts te laten komen, om deselve in of kort onder de stad te stabileeren, om daerdoor de stad of 't land met soodanige nuttige en arbeidsame menschen te vermeerderen, dat zulks op geen losse voet behoeft te geschieden, maer dat men zig kan verzekeren van sodanige persoonen, daer van geen last te wagten is, door een verzekerde en geheijme correspondentie, waer van hij heer Van Helsdingen en van al dat daer toe verder nodig zoude wezen bereijd is, ingevalle dese propositie bij haar Ed. Gr. Achtb. ingressie mogte vinden, aen heeren Burgermeesteren nader opening te geven: waer op gedelibereert sijnde, is goedgevonden en verstaen, den heer oud-burgermeester Van Helsdingen te bedanken voor de attentie, die in dezen voor het welwezen van dese stad en het land quam te toonen, en voorsz. propositie voorts te maken commissoriael etc." Waarschijnlijk wegens de uitzetting van Van Helsdingen uit de Vroedschap is er van de zaak niets gekomen.

[1]) De bevestiging geschiedde door den toenmaligen predikant van de W. Gemeente te Delft, die tot tekst had Eph. 4: 11 en 12. De intreêrede had tot tekst 2 Cor. 2: 2.

çois Franssen en Elizabeth Marianne Maillard de Pleinchamps. In hetzelfde tijdsverloop werden in de Waalsche kerk 9 kinderen gedoopt, waaronder Jean Henri Fauvarcq, geb. 26 Aug. 1785, zoon van Gerard Fauvarcq en Maria Adriana Faber van Egmont, en twee kinderen van Ds. Schwalm, Abraham, [1]) geb. 16 Dec. 1784, en Jean Isaäc [2]), geb. 31 Maart 1787.

Wat in 1788 het lot van Ds. Schwalm is geweest, blijkt uit Res. Holl. 4 Julij 1788, fol. 1286—1301. Hij behoorde tot de patriotten en liet dat o. a. blijken door het honoraire lidmaatschap te aanvaarden van het Genootschap van Wapenhandel binnen Brielle, dat tot zinspreuk had *Getrouw voor Stad en Vaderland.* Na de omwenteling van zaken teekende ook hij het request, dat bij de Brielsche Vroedschap werd ingediend door de gewezen leden van het genoemde Genootschap, en »waar by zy, hun leedweezen over de plaats gehad hebbende oneenigheeden betuigd hebbende, onder anderen ook declareerden dat voor zo verre hunne bedoelingen en onderneemingen mogten zyn afgeweeken van, of ingeloopen hebben tegen de gevestigde Constitutie van het dierbaar Vaderland, zy daar van volkomen afstand deeden, verbindende zich om voortaan die Constitutie te zullen voorstaan, en zich conform dezelve als gehoorzaame Burgers en Ingezeetenen te zullen gedragen, met verzoek, dat welgemelde hunne Regenten hen even als hunne Medeburgeren met hun vertrouwen zouden gelieven te vereeren, en in der zelver protectie te neemen." Bovendien liet hij zich niet weerhouden, om »den Eed van getrouwheid aan de Constitutie, den 15 Febr. 1788 gearresteerd, op requisitie en in handen van Burgemeesteren der Stad Brielle af te leggen." Het een noch het ander mocht echter baten. Toen er in 1788 twee Commissarissen van den Prins [3]) in de stad gekomen waren, werd hun o. a. door de Weduwe [4])

[1]) De „parain" van dit kind was zijn grootvader Seth Schwalm, en de „maraine" zijn grootmoeder Sara van der Meer. Deze stierf in April 1782.

[2]) Dit kind werd slechts 14 dagen oud.

[3]) Op den 1 April, bij hunne komst in de stad, werden deze Commissarissen door een commissie uit den W. Kerkeraad, aan wier hoofd Ds. Schwalm stond, gecomplimenteerd. De predikant was ook in Junij 1778, toen de Stadhouder te Brielle gekomen was, de tolk van den Kerkeraad geweest.

[4]) Zij heette Geertruida van der Snoek en stierf in April 1791.

van Ds. Ulrich Teller, in leven predikant te Herkingen, een missive ter hand gesteld, »houdende klagten, zoo tegens den Predikant Brouwer, als tegens andere Kerkelyke Persoonen," waaronder ook Ds. Schwalm. De Commissarissen gaven aan de Burgemeesters volmacht om van de aangeklaagde »persoonen de zoodanige van hunne Ampten en Bedieningen te ontslaan, welke zy zouden oordeelen, dat tot herstel van de algemeene rust binnen de Stad daarvan zouden behooren verlaaten te worden," en gesteund door de Magistraten maakten zij van de hun gegeven macht gebruik. Ds. Brouwer kwam er met een correctie »over zyn niet behoorlyk bidden" af, maar Hendrik Machiel van Lith, voorlezer en voorzanger in de Fransche kerk en »stads Fransche schoolmeester," [1]) Gerrit de Klerk, voorlezer en voorzanger van de Nederd. Geref. Gemeente, en Ds. Schwalm werden afgezet. Men besloot daartoe in een buitengewone vergadering op den 10 April 1788, en aan den predikant, die met 2 kerkeraadsleden ontboden was, werd de genomen resolutie nog in dezelfde vergadering bekend gemaakt [2]).

De ontslagen leeraar wendde zich tot de Staten van Holland met het verzoek zijne »dimissie op te heffen of te doen opheffen," of wel »bij aldien de Ed. Gr. Mog. mogten begrypen, dat de voorschreeve dimissie moeste stand grypen, en effect sorteeren, in dien gevalle te verklaaren, dat het zelve niet anders behoord te geschieden, als *salvo honore* niet alleen, maar ook behoudens zyn Tractement, tot tyd en wylen hy in deeze of geene andere Stad als Walsch Predikant op geen minder Tractement als in den Briel zoude mogen zyn beroepen en bevestigd etc." 's Mans request, verzeld van een gunstig getuigschrift van den kerkeraad, werd in handen gesteld van de Burgemeesters te Brielle, die hun »berigt" er op indienden met een drietal attesten ten nadeele zoowel van

[1]) Hij werd in 1797 secretaris van Den Briel en stierf in 1804. Zijn vrouw was Anne Marie Martine, die hem de volgende kinderen schonk: Gerard, geb. 15 April 1775; Henriette, geb. 22 Julij 1776; Magdeleine, geb. 27 Junij 1778; Gerard, geb. 9 Dec. 1779; Jean, geb. 28 Nov. 1784. In 1806 vertrok de weduwe naar Leiden. Zie voorts over hem noot 1, op blz. 69.

[2]) De tijding van de afzetting van Ds. S. werd door den Kerkeraad ontvangen »avec une extrème tristesse.".

des Suppliants zedelijk leven als van zijn »burgerlijk gedrag." [1]) Voorts besloot de Vroedschap den 22 Junij 1788 »heeren Stadsgedeputeerden ter Vergadering van hun Edele Groot Mog. te qualificeeren en te gelasten, om het voorsz. berigt ter hooggemelde vergadering, op alle mogelijke wijse te helpen appuijeeren en secondeeren, ten eijnde hetzelve Request zonder dispositie werde teruggegeven." De Staten delibereerden over de zaak den 4 Julij 1788 en wezen het verzoek van den Suppliant van de hand met last aan den Rentmeester der Geestelijke Goederen om »niet langer te continueeren met het voldoen van zijn tractement." Door den Pensionaris Camper werd het besluit der Staten den 8 Julij aan de Vroedschap medegedeeld, en deze nam het bericht aan voor notificatie.

Enkele jaren later deed Schwalm weer een poging om te worden hersteld in zijne bediening. Den 4 Mei 1795 kwam bij den Provisioneelen Raad van Den Briel eene missive ter tafel, waarin S. verzocht als predikant te worden hersteld. De missive werd in handen gesteld van eene Commissie om den Raad te dienen van bericht, maar daarbij schijnt de Raad het te hebben gelaten. Het Register van Resolutiën maakt verder geen gewag van de zaak. Zeker is het intusschen, dat Schwalms wensch niet werd vervuld.

Een jaar daarna trachtte de man emeritus te worden verklaard »salvo honore et stipendio." Den 25 Aug. 1796 gaf hij aan de Municipaliteit van Den Briel kennis van zijn voornemen om zich daartoe bij request te wenden aan het Provinciaal Bestuur en verzocht hij een gunstig bericht, voor het geval zijn request in handen van de Municipaliteit mocht worden gesteld. De Municipaliteit nam de missive, waarin het een en ander vervat was, aan voor notificatie en vernam weldra dat het Provinciaal Bestuur, dat 's mans verzoekschrift ontving, van den Suppliant 4 stukken requireerde: 1°. acte van zijn ontslag als Fransch predikant te Brielle; 2°. bewijs van goed zedelijk gedrag vóór zijn afzetting; 3°. hetzelfde voor den tijd na zijn ontslag; 4°. bewijs van de mishandelingen in Sept. 1787 door hem op de Markt te Brielle ondergaan op instigatie van een' zekeren, in zijn request vermelden Gouds-

---

[1]) Zie 't „berigt" en de attesten Res. Holl. 1788, fol. 1286—1295.

waard [1]). De Municipaliteit besloot alleen het eerste stuk te geven. Met betrekking tot N°. 2 gaf zij te kennen, dat de Kerkeraad der Waalsche Gemeente 't best over 's mans gedrag oordeelen kon. Ten aanzien van N°. 3, dat degenen, met wie Schwalm na zijn vertrek uit Brielle omgegaan had, daarvan behoorden te getuigen. En ten opzichte van N°. 4, dat ofschoon de opgenoemde mishandelingen, door S. op de Markt in 1787 ondergaan, »moreel zeeker gebeurd" waren, zulks door de door hem genoemde burgers Van Lith, Reytenbach en Swalmius niet kon worden getuigd »als geen aanschouwers daarvan geweest zijnde, en zulks dus door inwinning van attestatiën door een procureur zoude moeten worden beweezen."

Of Schwalm pensioen heeft gekregen, kon de Raad van Brielle in 1809 niet officieël verzekeren. In dat jaar richtte zich de landdrost van het Departement Maasland tot den Raad met de vraag of er te Brielle ook gepensioneerde emeriti-predikanten waren. De

---

[1]) In zijn request ten jare 1788 bij de Staten ingediend, deelde S. mede, dat „eene samengevloeide menigte zich niet ontzien had hem verscheide insultes aan te doen, alle zyne Glazen in te slaan, en hem te noodzaaken om op de Markt, onder eene groote toevloed van Menschen *Orange boven* te roepen." Een tijdgenoot van Ds. S., de kundige en werkzame Jan Kluit, heeft in zijn M.S. getiteld: Brielsche Jaarboeken, en berustende in het Brielsche Archief, verhaald hetgeen er den 17 en 18 Sept. 1787 te Brielle is voorgevallen, en na van het verbranden van het vaandel van het Genootschap v. Wapenh. te hebben gesproken, vervolgt hij aldus: „Nog beestagtiger en godloos was de handelwijze aan den franschen predikant Schwalm en den schoolmeester off Monsieur Van Lith gepleegt. De predikant wierdt, toen men het vaandel zoude verbranden off toen het alreets verbrand was, door een deel kanalje uit zijn huis, dat over de Fransche kerk stond, gehaalt, op de Markt gebragt en aldaar gedwongen zijne knieën te ontblooten, en alzoo voor de kaak (een machine daar men booswichten op te recht stelt) gelijk mede voor de asch van 't vaandel neder te knielen, en werd vervolgens met een pak slagen teruggezonden. Monsieur Van Lith, een zeer kundig mensch en fransch kostschoolhouder binnen deze stad, wierd mede door eenige van die roervinken van zijn huis gehaald, nadat zij hem alvorens een grenadiersmuts agter te voren hadden op het hoofd gezet, een bandelier omgehangen en op zijn schouders aan d' eene zijde een donderbus en aan d' ander zijde een snaphaan gelegt, ofschoon deze man nooit geëxerceert of den wapenhandel geoefend had; in dezen staat wierd hij almede op de Markt gebragt, daar hij even gelijk alle andere offerhande aan de zoogenaamde asch doen moest." Zie over Van Lith blz. 67 en de noot aldaar.

Raad antwoordde: »geen buijten den persoon van Ds. Abraham Schwalm, te voren Walsch Predikant alhier, in 1787 gedimitteerd, en in — off kort na — 1795, zoo wij bij geruchte zijn geinformeerd, in die qualiteit bij den Lande gepensioneerd; dan, wij ignoreeren off dezelve al off niet in leven zij, als zijnde in 1788 van hier naar Amsteldam vertrokken."

Ter vervanging van Ds. Schwalm deed de Kerkeraad in Mei 1788 den eersten stap. De diaken Hugo van Andel deelde toen aan den President-Burgemeester Van der Sluis uit naam van den Kerkeraad mede, dat die raad tot dusver om twee redenen nog geen handopening gevraagd had, 1°. »door het bijna geheele manquement van Walsche Proponenten, die hunne gaven zouden laten hooren", en 2°. »door het gemis van een voorsanger". Wijders »communiceerde hij dat volgens gewoonte altoos het versoek van handopening wierd gedaan door een ouderling en een diacon, als gecommitteerdens van de Walsche Kerkenraad [1]); dan dat de beijde thans regeerende Ouderlingen Heeren waren. door zijn Hoogheid als Vroedschappen ontslagen, en by deze huiverig waren om als Gecommitteerdens van de Kerkenraad zig tot deeze Commissie te laaten emploijeeren. waarom hij versocht, om hun Edele Groot Achtbaare resolutie te mogen verstaan, of in dit geval de Commissie uit de Kerkenraad niet alleen zoude moge bestaan uit de twee diaconen." Toen de Vroedschap den 27 Mei 1788 dit alles vernomen had van haren president, nam zij het eerste aan voor notificatie en het tweede gaf zij ter examinatie aan een Commissie om »hun Ed. Gr. Achtb. te dienen van consideratiën en advis." De Kerkeraad wachtte ongeveer anderhalve maand, en vroeg toen audientie voor twee gecommitteerden, een' ouderling en een diaken. In de zitting van 14 Julij gaf de President-Burgemeester aan de Vroedschap te kennen, dat het »besoigne" over het door den kerkeraad opgeworpen vraagpunt «door meenigvuldige opgekomene beesigheeden" tot nog toe niet gehouden was, en, dat hij nu de opinie der Heeren wenschte te weten, daar een ouderling en een

[1]) De communicatie was niet juist. In 1721 en 1728 werd er handopening gevraagd door één gedeputeerde, zie Res. Vr. 26 Julij 1721 en 5 April 1728. — Ress. Vr. 6 Nov. 1719, 14 Mei 1736 en 10 April 1774, vermelden 3 gedeputt. Ress. Vr. 27 Maart 1728 en 7 Mei 1736 twee en Res. Vr. 25 Sept. 1724 vier.

diaken uit naam des kerkeraads audientie hadden verzocht om handopening te vragen tot het formeeren van een nominatie van 3 personen. De Vroedschap besloot de Gecommitteerden toe te laten, hun de handopening te accordeeren en »voorts te communiceeren, dat het hun Edele Groot Achtb. aangenaam zoude zijn, zoo wanneer op de nominatie van drie personen werd gebragt de persoon van Bernabé de Labat, predikant in de Walsche Gemeente te Heusden, van wie hun Edele Gr. Achtbaare alderloffelijkste getuijgen bekomen hadden, zoo van desselvs brave manier van denken in deze tegenswoordige en voorige tijdsomstandigheeden, als in het waarnemen van desselvs bediening." Ten slotte vond men goed, [1]) aan de Gecommitteerden te zeggen, dat »zoo wanneer de kosten op het beroepen van een predikant vallende de kosten op het beroepen van een proponent surpasseeren mogten", de stad het surplus voor hare rekening zou nemen. In dezelfde vergadering, waarin dit besluit genomen werd, traden de HH. Mr. Adriaan Dirk van der Eijk, ouderling, en G. L. Verhell, diaken, binnen, en dezen werd aangezegd wat de Vroedschap besloten had met de herinnering dat het te formeeren drietal door de Vroedschap moest worden geapprobeerd. De kerkeraad was daaraan gedachtig en op den 11 Aug. 1788 werd het beroep goedgekeurd [2]) van Schwalms opvolger

Bernabé de Labat. Hij werd den 9 Nov. 1788 door Ds. I. D. Lewis van Schiedam bevestigd. Niet lang na zijne komst, nam deze predikant zich voor zich tot de Staten te wenden met een request, om bij zijn tractement van *f* 610 evenals Ds. Fontaine jaarlijks een douceur van *f* 100 te mogen hebben. Op zijn verzoek gelastte de Vroedschap op den

---

[1]) De resolutie wordt besloten met deze aanteekening: „de heeren oud-burgemeester De Mirell en Vroedschap Van Hoogwerff Georgez. hebben zig generael met deze resolutie geconfirmeert, dan ten aanzien van een personeele recommandatie de conclusie aangesien."

[2]) Bij de approbatie werd ook tot voorwaarde gesteld, dat de beroepene de kosten van transport zijner meubelen betalen moest. De Labat nam die voorwaarde aan, maar na zijne komst zeide hij aan de Vroedschap, dat die voorwaarde onbillijk was, daar hij niet als proponent gelijk zijn voorgangers maar als predikant was gekomen, en hij verzocht alzoo gelijk gesteld te worden met de predikanten der Ned. Herv. Gemeente. De Vroedschap accordeerde dat en de transportkosten werden betaald door de stad. Zie Ress. Vroedsch. 23 Nov. en 27 Dec. 1788.

3 Mei 1789 aan de Stads gedeputeerden om deze aanvrage »op de meest kragtigste wijze te appuijeeren". Het advies van Gec. Raden kwam in de Statenvergadering van 4 Junij ter tafel en den 22 Julij 1789 werd »uit consideratie van het gering bestaan van den Suppliant alsmeede om zyn goed gedrag en verkleeftheid aan de Constitutie der Regeering deezer Provincien, op zyn voorige standplaats Heusden, geduurende de verregaande desordres aldaar", door de Staten besloten aan De Labat de gevraagde gratificatie van *ƒ* 100 zijn leven lang te accordeeren. [1]) Later werd het tractement van De Labat nog verbeterd. Op den 15 Junij 1792 besloten de Staten van Holland aan alle predikanten in de steden dier Provincie, wier tractement met de vaste emolumenten minder bedroeg dan *ƒ* 1000 jaarlijks, *ƒ* 50 jaarl. te betalen uit het Geestelijke Kantoor. »Door »coöpereering" van de Brielsche Vroedschap werd die »favorabele resolutie" ook toegepast op Ds. De Labat [2]).

»Pendant le ministère" van De Labat had er geen huwelijksinzegening of afkondiging plaats in de Waalsche kerk. De doop werd in dien tijd aldaar bediend aan 15 kinderen, o. a. aan 3 kinderen van Fr. Franssen en E. M. Maillart de Pleinchamps, Pierre Daniel Maillart geb. 1 Aug. 1791, Charles Guilleaume André François geb. 22 Febr. 1793 en Magdeleine Caroline Marie Elizabeth geb. 5 Oct. 1794; aan 2 kinderen van Pierre Lelijzee van der Waal en Françoise Veldhuijzen, Françoise Marie geb. 2 Mei 1792 en Jeanne Florentine geb. 14 Junij 1794; en aan 2 kinderen van Jacob Roest en Marie Frederica Dorothéa de Motman, Gerard Guilleaume geb. 12 Dec. 1795 en Jaqueline Adrienne geb. 21 April 1797.

Toen Ds. De Labat den 17 Jan. 1798 in den ouderdom van 56 jaren stierf, liet hij een weduwe en twee kinderen na. Zijn zoon, Gerard Henri Guilleaume, werd in 1794 door hem aangenomen tot lid der Gemeente. Zijne vrouw heette Jacobine Thérèse Tuning. Den 22 Jan. werd hij te Brielle begraven.

Ter bestrijding van de kosten tot beroeping van een' anderen predikant vroeg de Kerkeraad uit de stedelijke kas *ƒ* 150, en na

[1]) Zie Res. Holl. 1789, fol. 535 en 640.

[2]) Zie Res. Vroedsch. 5 Aug. 1792. Van landswege was het inkomen van den predikant der W. Gemeente te Brielle dus van toen af *ƒ* 760.

herhaalde aanvraag schonk de Municipaliteit voor dat doel eene subsidie van *f* 100 [1]). Dientengevolge kon de Kerkeraad op den 2 April 1798 aan de Municipaliteit mededeelen, dat hij beroepen had Jean Pierre Philippe Delo, wonende te 's Gravenhage en gewezen predikant van Maastricht, en die mededeeling ging vergezeld van het verzoek om inwoning voor den beroepene. De verzochte inwoning werd op de gewone wijze geaccordeerd, maar Delo bedankte voor het beroep [2]). De Kerkeraad beriep toen met goed gevolg *Isaac Pierre Jean Benezet*, proponent te Leiden [3]) die, nadat hem den 28 Mei 1798 inwoning toegestaan was, den 19 Aug. zijn' arbeid te Brielle aanvaardde. Door Ds. I. C. Souchaij van Leiden werd hij bevestigd. Zoolang hij te Br. [4]) werkzaam was, werd er slechts één huwelijk ingezegend, dat van Dr. Arend Bisdom en Nisette Blanken [5]). Gedurende hetzelfde tijdsverloop werden er in de Waalsche kerk 10 kinderen gedoopt, waaronder 2 kinderen van Jacob Roest, Susanne Marie geb. 25 Aug. 1798 en Frederik Willem Marius geb. 20 April 1802; een zoon van Adrien Gey en Joanne Louise Frederique de Pittius, Jean George Christian geb. 19 Febr. 1799, en een zoon van Fr. Firmin du Couroy en Johanna Meers, Jean Louis geb. 1 Maart 1802.

Benezet, die in Maart 1800 voor een beroep naar Naarden bedankte, en den 7 Aug. 1803 bij de invoering der »cantiques pour

---

[1]) Zie Resol. Municip. 28 Febr. en 5 Maart 1798. »Tot remboursement der kosten gevallen op 't beroep van Ds. Estor" waren *f* 54.16. — en van die op 't beroep van Ds. Schwalm *f* 65:15 — verstrekt. Zie Ress. Mag. 21 Sept. 1726 en 12 Nov. 1774.

[2]) Delo, die zijne demissie van den Maastrichtschen Kerkeraad nog niet had ontvangen, kreeg te 's Gravenhage de verzekering „que toutes les difficultés étaient applanies, qu'on n'avait rien à craindre du Gouvernement Français par rapport à des innovations dans le culte," en dat zijn collega Roux evenzeer als de Maastr. Gemeente zijn' terugkeer vurig wenschte. Daar Roux op leeftijd was en de M. Gemeente bij zijn' dood zonder leeraar zou kunnen blijven, aangezien de Fransche Republiek zich slechts verbonden had een tractement te geven aan de in functie zijnde leeraars, besloot Delo naar Maastricht terug te keeren.

[3]) Zoon van André Benezet en U. M. Brutel de la Rivière.

[4]) Het getal zielen der W. Gemeente was toen, uitgenomen die tot het Garnizoen behoorden, 60, waarvan circa 30 leden. In 1797 was opgegeven, dat het getal zielen ongeveer 40 was.

[5]) Dit huwelijk was het laatste, dat in de W. kerk te Br. werd ingezegend.

le culte public recueillis et imprimés par ordre du Synode Wallon" eene toepasselijke rede hield, stierf, ongehuwd en 30 jaar oud, den 13 Dec. 1805 te Leiden, zijn geboorte-stad, en de vacature, die door zijn' dood ontstond, werd eerst na ruim een jaar vervuld. Den 4 Maart 1806 werd met goed gevolg beroepen de predikant *Jehan Philippe Delo*, die van Maastricht te Brielle gekomen [1]), aldaar den 1 Febr. 1807, na door Ds. Lewis bevestigd te zijn, zijne bediening aanvaardde en er slechts één kind doopte. Ongeveer 5 maanden werkzaam, werd hij beroepen tot Waalsch predikant te Heusden en den 16 Junij nam hij de beroeping aan. Van de verplichting, die door de aanneming van het beroep op hem rustte, om namelijk te restitueeren aan de stad Brielle »alle de kosten, die ter zaake van zijn beroep en transport bij de stad waren gesupporteerd," voldeed hij [2]), maar op de aanneming van het beroep mocht geen vertrek naar Heusden volgen. Nadat zijne vrouw Ferdinanda Carolina van den Heuvel op den 29 Aug. 1807 in den ouderdom van 62 jaren te Brielle overleden was, stierf hij zelf mede aldaar, slechts enkele dagen later, den 3 Sept., 61 jaren oud en kinderloos.

Zoodra het beroep naar Heusden door Delo aangenomen was, werd de Hoofdcommies voor de Binnenlandsche zaken daarvan »legaal onderrigt" door den Secretaris der Waalsche Synode, en de Kerkeraad der Waalsche Gemeente te Brielle ontving eene missive van den heer Janssen, i. d. 22 Junij 1807, waarin hij mededeelde, dat het hem voorkwam, dat Den Briel wellicht onder de plaatsen zoude behooren te worden gerangschikt, welke niet weder

---

1) De „acte de démission", hem door „l'église consistoriale de Mastricht" gegeven, was geen „acte du Gouvernement" zooals de Synode van Leeuwarden bepaald had. De Kerkeraad van Schiedam keurde de acte evenwel goed om Den Briel niet langer te berooven van een' leeraar. Hij schreef: „peut être courons nous risque d'avoir un peu sur les oreilles; mais nous nous en consolerons par la conscience d'avoir bien fait."

2) De Kerkeraad van Heusden stelde hem daartoe in staat. Toen Delo gestorven was, wenschten de mannen, die hem het noodige geld (*f* 343) gegeven hadden, zulks van de stad Brielle terug te ontvangen, maar de Regeering verwees hen naar den boedel van den gestorvene en bracht in herinnering dat zij niet tot teruggave verplicht was, daar Delo, ofschoon geen predikant van Heusden geworden, toch het beroep had *aangenomen*.

vervuld behoefden te worden. Hij noodigde daarom den Kerkeraad uit »om, indien er redenen mogten zijn, welke het voortdurend aanwezen van eenen Franschen Predikant in den Brielle, en diensvolgens de vervulling der vacature noodzakelijk maakten, dezelve te willen opgeven." Aan 't eind zijner missive sprak hij het vertrouwen uit, dat «inmiddels en hangende des Ministers deliberatien ten dezen, geene stappen zouden worden gedaan tot het beroepen van een anderen predikant." De Kerkeraad besloot na de ontvangst van deze missive bij den Minister pogingen te doen om »de Walsche kerk haare existentie te doen behouden", en verzocht aan den Stedelijken Raad zijn pogingen te ondersteunen [1]). Den 17 Julij 1807 kon de Kerkeraad aan den Raad van Den Briel berichten, dat hij »door den actuarius van het Walsche Synodus, den Hr. Vernede, had bekoomen informatie dat de Minister van Binnenl. Zaaken en van den Eerdienst zig tegen de beroeping van eenen anderen Predikant niet zoude opposeeren", en na verkregen handopening beriep hij Daniel Serrurier, pred. te Kampen. De Raad approbeerde het beroep, doch de beroepene bedankte, waarna de keus weer zonder goeden uitslag viel op Frederik Jacob Zullig, proponent te Leiden. Daarop beriep de Kerkeraad op den 25 Maart 1808

Samuel Theodore Huet, predikant te Vlissingen, zijne geboorteplaats, zoon van Daniel Theodore Huet en Esther Joly, den 16 Aug. 1789 in den echt getreden met Jacoba Adriana Busken [2]), die hem de volgende kinderen schonk: 1°. Daniel Théodore (den bekenden Rotterdamschen leeraar) geb. 16 Aug. 1790, gest. te 's Gravenhage

---

[1]) Zie Res. Raad 26 Junij 1807. De W. kerkeraad bracht tot behoud der kerk in: 1°. dat zij talrijker was dan verscheidene andere in 't land, met name die van Schiedam, Naarden en Heusden; dat haar ledental sedert eenige jaren vrij aanmerkelijk was toegenomen en bovendien uit notabele familiën bestond; 2°. dat de stad als een frontierstad bestendig van garnizoen voorzien was, bestaande niet zelden geheel of gedeeltelijk uit Franschen of Hoogduitschers, het Fransch sprekende; 3°. dat er in de stad behalve een vrij aanzienlijke Latijnsche school een bloeijende Fransche kostschool was, wier leerlingen een gezet gebruik van den kerkedienst plachten te maken. Ten slotte herinnerde hij dat de vernietiging der kerk de stad, „in de geschiedenis niet zonder roem bekend, een stap nader zou brengen aan die nietigheid, die haar de toekomst scheen te voorspellen."

[2]) Zij was mede te Vlissingen geboren en eene dochter van Coenraad Rutger Busken en Jacoba Baert. Zij stierf te Brielle 21 Sept. 1841.

15 Febr. 1874; 2°. Conrad Busken, geb. 10 Nov. 1791, gest. te 's Gravenhage in 1847, gehuwd geweest met Ester Théodore Huet; 3°. Susanne Marie Cathérine, geb. 25 April 1793, gest. te Brielle 19 Jan. 1853, gehuwd geweest met Johann Vincent Geistmann; 4°. Jacqueline Théodore, geb. 9 Nov. 1794, gest. 1 Oct. 1807; 5°. Pierre Gédéon, geb. 5 Sept. 1796, gest. te Leiden 11 Maart 1875, gehuwd geweest eerst met Maria Catharina Alberdina Sophia Veeren, en daarna met Maria Charlotte Louise Gallandat; 6°. Ester Jeanne, geb. 5 Sept. 1796, gest. 14 Maart 1799; 7°. Jean Jacques, geb. 13 Mei 1798, gest. te Oostburg 12 Febr. 1831; 8°. Jeanne Sybille, geb. 11 Julij 1799, nog wonende te Schoonhoven, gehuwd geweest met Mr. Jacob Salomon Rochus Sandifort, weduwenaar van de hierna volgende A. E. W. Huet; 9°. Ester Charlotte Françoise, geb. 15 Dec. 1800, gest. 28 Oct. 1801; 10°. Anne Elisabeth Wilhelmine, geb. 6 Jan. 1803, gest. 21 Jan. 1841, gehuwd geweest met Mr. J. S. R. Sandifort.

Te Brielle gekomen [1]), deed Huet den 17 Julij 1808, na door Ds. Porte van Rotterdam bevestigd te zijn, zijne intrede met een leerrede, die tot tekst had Openb. 11 : 10 en handelde »sur la fidélité requise dans l'exercice des fonctions pastorales." Tot hetgeen hem bewoog zijne eerste standplaats voor Den Briel te verlaten, zal wel behoord hebben de toezegging van eene jaarl. toelage van *f* 200 boven het landstractement. In 1824 moest er, om hem die toelage te kunnen blijven uitbetalen, aanvraag worden gedaan tot verkoop van een geldswaardig papier, het eigendom der Diaconie. [2])

---

[1]) Voor transportkosten betaalde de Raad van Brielle aan Huet *f* 321:6:0 en aan den Kerkeraad *f* 88:2:0 voor kosten, gevallen op de beroeping en bevestiging. Zie Res. Raad 3 en 9 Sept. 1808.

[2]) In de Notulen van de Kamer van Burgg en Wethh. v. Br. van 23 Maart 1824 staat: „Is geleezen de bij missive van den Heer Gouverneur van Z. H. als President van het Kollegie van toezigt op de Kerkelijke administratie der Hervormden in Z. H. in d°. 20 Maart j.l. aan Burgem. en Weth. dezer stad, ten fine van berigt toegezondene Requeste, door den Kerkenraad der Walsche Hervormde Gemeente binnen deeze Stad, en door de Leden dier Gemeente, aan Z. M. gepresenteerd, ter bekooming van auctorisatie tot den verkoop eener inschrijving in het Grootb. der Nat. W. S. groot *f* 1500.— hunne Diaconie toebehoorende; en zulks ten einde uit het provenu daarvan jaarl. aan den predikant dier Gemeente te kunnen praesteeren de

Het doopregister vermeldt 4 kinderen, door Ds. Huet te Brielle gedoopt; de doop van het 4de had plaats den 18 Aug. 1811. Dewijl het Register, dat aangelegd zal zijn na de verplichte overlevering der kerkelijke Registers aan het Burgerlijk Bestuur, niet aanwezig is, moet de vraag, of er na den genoemden datum nog kinderen door H. werden gedoopt, onbeantwoord blijven.

Tijdens de fransche overheersching was H. blijkens eene Res. van den Raad van Brielle van 7 Junij 1811 werkzaam als beëedigd translateur. Later werd hij schoolopziener, welke betrekking hij tot aan zijn' dood bekleedde. Of er ook nog blijken zijn van zijne kennis der wis- en sterrekunde, op wier studie hij zich met groote voorliefde toegelegd had, kan ik niet zeggen. Het eenige geschrift, dat, zoover ik weet, van hem in druk bestaat, is eene toespraak, uitgegeven te Rotterdam bij N. Cornel en getiteld: Opwekkende Redevoering, uitgesproken voor de buitengewone Vergadering van het Ned. Zendelinggenootschap den 21 Julij 1825.

In hetzelfde jaar, waarin het Koninklijk Besluit (19 Aug. 1817 N°. 79) verscheen, waarbij bepaald werd welke standplaatsen van Fransche of Waalsche predikanten in de Noordelijke Provinciën geconserveerd zouden worden en dat, daar het Den Briel niet noemde, de opheffing aankondigde der standplaats aldaar, wendde Ds. Huet zich tot Z. M. met een request om verhooging van tractement »ter somma van *f* 300 's jaars." Door den Gouverneur van

---

toezegging, hem bij deszelfs beroeping van Vlissingen herwaarts in den jaare 1808 gedaan, om namentlijk hem uit den boezem der Gemeente boven het landelijk tractement, aan deeze bediening in deze stad verknogt, te zullen furneeren eene toelage ad *f* 200 's jaars; welke jaarl. toelaage, tot hiertoe uit de destijds plaats gehad hebbende inschrijvingen en bijgevoegde giften gefurneerd, niet meer kon worden volgehouden, als door het successivelijk wegsterven van contribuanten thans niet meerder dan *f* 168 's jaars opleverende: Waarop gedelibereerd en in achting genomen zijnde 1°. de gronden en positiven, daarbij ter neder gesteld; 2°. de bij Z. M. beslotene suppressie dier Gemeente bij het ophouden der functien van den tegenwoordigen predikant, wiens gevorderde jaaren en zwakke gezondheid hierdoor aan deze Gemeente niet dan een kortstondig bestaan schijnen te voorspellen; en 3°. dat deze Gemeente met geen onderhoud van armen (aan welken de bedoelde verkoop haarer fondsen anders prejudiciabel zoude kunnen schijnen) bezwaard is, of met eenige waarschijnlijkheid immer bezwaard kan worden· is goedgevonden op het verzoek, ten Requeste gedaan, favorabel te advijseeren."

Zuid-Holland werd dit request in handen gesteld van Burgemeesteren van Brielle met verzoek hunne consideraties en advies te mogen vernemen. In de vergadering van 15 Maart 1817 werd het request behandeld en »in aanmerking genoomen zijnde des Requestrants reeds gevorderde jaaren. staat en talrijk huisgezin, de soberheid zijner besoldiging en zijne geleeden verliezen, bijzonder die in zijn besoldiging in de jaaren 1811, 1812 en 1813," vonden de Heeren goed »te adviseeren dat de Requestrant aan de clementie van Z. M. behoorde te worden aanbevoolen, zoo nogthans dat, indien het Z. M. gunstig behagen mogt des Requestrants bede in te willigen, hiermede alle deszelfs verdere reclames ter zaake van in de gezegde jaaren 1811, 1812 en 1813 niet genotene Tractementen, kinder-, school- en academiegelden (ten Requeste gemeld) zouden verstaan worden te zijn vervallen. [1]) Bij missive i. d. 7 Aug. 1818 berichtte de Directeur-Generaal voor de zaken der Herv. Kerk enz., dat ingevolge een Kon. Besluit van 18 Julij j. l. het landstractement van Ds. Huet van 1 Julij 1818 vermeerderd was met *f* 140 en dus *f* 900 bedroeg.

Overeenkomstig eene Resolutie van het Collegie van Toezicht over de Kerkelijke Administratie der Hervormden in Z. Holl. in dato 13 Jan. 1823 zond het Plaatselijk Bestuur van Den Briel aan den W. Kerkeraad een exemplaar van het Reglement op de administratie der Hervormden in Z. H., door Z. M. gearresteerd 12 Nov. 1819, met verzoek zich daarnaar te richten. Bij missive

[1]) Naar aanl. van dit laatste punt deel ik hier nog een Res. mede. Nadat Burgem. en Wethh. v. Br. den 28 Aug. 1827 gunstig geadviseerd hadden op het verzoek der weduwe Huet »om het gewoon predikantsweduwe pensioen", kwam in hunne vergadering van 8 Jan. 1828 een adres ter tafel van den W. kerkeraad en in de notulen dier vergadering leest men: De Heer Burgemeester Van der Minne, overgelegd hebbende een bij marginale dispositie van Z. E. den Heer Gouverneur van Z. H. in dato 4 Dec. 1827, in handen deezer Kamer gesteld Adres door den Kerkenraad der gesupprimeerde Waalsche Hervormde Gemeente binnen deze stad sub dato 21 Nov. jl. aan Z. E. den Heer Staatsraad Directeur-Generaal voor de zaaken der Herv. Kerk ingezonden, daarbij te kennen geevende, dat zij had goedgevonden uit de bij hunne kerk aanwezige fondsen aan de Weduwe en Erfgenaamen van Ds. H. betaaling te doen eener door dezelve bij missive in dato 21 Sept. 1827 van hun gereclameerde som van *f* 667,27 met de interessen derzelve, wijlen opgenoemden haaren man per reste nog competeerende wegens achterstallig tractement als predikant bij dezelve

i. d. 4 Febr. 1823 gaf de President van den Kerkeraad te kennen, dat hij besloten had »bij het Collegie van Toezicht naar aanl. van art. 73 van het Reglement verzoek te doen tot het behouden van de bestaande financiëele administratie." Ruim een half jaar daarna ontvingen Burgemeesteren van Brielle eene missive van het Collegie v. Toezicht i. d. 15 Aug. 1823 ter begeleiding van Z. M. besluit in dato 4 Aug. 1823, houdende de benoeming van de HH. Mr. N. J. C. Lette, J. P. Lutz, Mr. S. Aansorgh en A. Bisdom »tot Notabelen of Gequalificeerden tot het examineeren, opneemen en sluijten der Kerkelijke Reekeningen bij de W. Herv. Gemeente te B., mitsgaders van de HH. J, Brouwer, Mr. W. P. de Roo van Alderwerelt, J. de Rouville en J. M. Heeneman tot derzelver plaatsvervangers." De benoemden, van dit besluit in kennis gesteld, namen, met uitzondering van J. Brouwer, de betrekking aan en werden door de Burgemeesters den 26 Aug. 1823 ten Raadhuize geinstalleerd, waarna Mr. Lette tot voorzitter, en J. P. Lutz tot secretaris van het Collegie verkozen werd [1]).

Vóór de komst van Ds. Huet was door den President Hoog aan den Raad van Brielle in consideratie gegeven, »of niet de billijkheid en eene meer geregelde administratie vorderde, daar het onderhoud der Fransche kerk ten laste der stadskasse gebragt werd, dat

---

Gemeente, anterieur aan 1814: met verzoek om (voorzover dit zoude mogen geacht worden noodig te zijn) tot de uitbetaaling dier geäccordeerde som aan de gezegde Weduwe en verdere Erfgenaamen van opgenoemden Ds. H., door hem Staatsraad Directeur-Generaal geäuctoriseerd te worden: is goedgevonden met opgaeve van eenige ter materie dienende consideratiën zig voorts aan het oordeel van hem Gouverneur te refereeren, met deeze bepaaling nogthans, dat deeze Kamer in allen gevalle van oordeel zijn zoude, dat, tijden en zaaken in aanmerking genomen zijnde, de bij de dispositie van den Kerkenraad der W. Gemeente toegestaane betaaling van interessen van het per reste onbetaald gebleeven en gereclameerd achterstallig tractement van ƒ 667,27 niet zoude behooren te worden geäuctoriseerd." — In de vergadering van den Kerkeraad der Herv. Gemeente te Brielle, gehouden 30 Mei 1828, kwam in eene aanschrijving van den Directeur-generaal van 13 Mei 1828 n°. 20, houdende kennisgeving van een Koninklijk Besluit van den 7 Mei n°. 114, waarbij aan de Weduwe Huet wordt toegestaan om uit het fonds der voormalige Waalsche Gemeente te B. te ontvangen eene som van ƒ 667,27, in voldoening van achterstallig tractement etc.

[1]) Zie Ress. Burgg. 25 Jan., 8 Febr., 19 en 26 Aug. en 2 Sept. 1823.

ook daartegen de baten derzelve kerk (thans in het fonds der St. Cath. Kerk gestort wordende) in stadskasse wierden overgebragt en wel elk onder een afzonderlijk capittel van ontvang en uitgave." De zaak werd in handen eener Commissie gesteld, maar schijnt niet in behandeling te zijn gekomen. Zooveel is zeker, dat de St. Catharina Kerk althans in de laatste jaren van het bestaan der W. Gemeente van deze geen baten kreeg voor haar fonds [1]). In 1817 legde het Consistorie dier Gemeente aan Burgemeesteren en Raden van Brielle eene rekening over ten blijke, dat de ontvangst niet toereijkende ware tot betaling der schulden" en verzocht op grond van een Resolutie van 24 Dec. 1796 [2]) »de nodige

[1]) Van baten, die de St. Cath. kerk had van de W. Gemeente, heb ik niets gemeld gevonden. Wel vond ik, dat de kosters dier kerk der Holl. Herv. Gemeente turf leverden ten behoeve van de W. kerk (Ress. Mag. 3 Febr. 1731 en 2 Jan. 1734). Dat in den tijd toen er nog geen W. Kerkeraad was, de diaconie der Holl. Herv. Gemeente baten had van de W. Gemeente, is mij gebleken uit eene aanteekening, voorkomende in de Acta van den Kerkeraad der Holl. Herv. Gemeente en luidende: 5 Dec. 1653. „Is goedt gevonden tot collecte der aelmissen in de Franse kerke, dat versocht sullen werden Wouter Mager ende Jesse Flamerij om de gecollecteerde penningen [ende] te ontfangen ende in handen van dese diakonie te leveren." Of het genot van die baten lang heeft geduurd, kan ik niet zeggen. Waarschijnlijk slechts zoolang de W. Gemeente geen Kerkeraad had. Alleen kan ik nog mededeelen dat de Magistraten op den 29 Sept. 1781 ordonneerden, dat „volgens het oude gebruik medicamenten voor zieken der W. Gemeente" zouden betaald worden „door de Nederduitsche diaconie, wegens de slechte financien der W. Gemeente."

[2]) Tot vervallinghe van de Synodale ende andere oncosten" werd den predikant van de W. Gemeente op zijn verzoek door de Regeering der stad jaarlijks van 1660—1667 30 £ geaccordeerd, en van 1668—1677 50 £. Den 26 Maart 1678 werd het verzoek van Ds. Lambinon om 50 £ afgeslagen. Toen op den 15 April 1685 eenige gecommitteerden van de Synode hunne opwachting maakten bij de Magistraten der stad om hen te bedanken voor de welwillende ontvangst, verzochten zij bij die gelegenheid, dat „de Heeren van de Regeringe aen den predicant wederom gelieffden toe te vougen gelijck als den selven voor desen tot verval van de jaerl. synodale onkosten van de stadt hadden genoten." Het antwoord was dat er op het verzoek zou worden gelet; doch de Stedelijke Regeering bepaalde zich vooreerst tot het betalen der beroepskosten en nu en dan van eenige gelden ten behoeve van den eeredienst. Den 16 Aug. 1732 werd den Magistraten gecommuniceerd de „slechte gesteltheijd van de kas" der gemeente, die „van tijd tot tijd zodanig quam te verminderen" en wier inkomen alleen bestond „uyt de collecte, die in de kerke werd gecollecteert." Niet in staat zijnde „om langer haar voorzanger, koster en jaarlijkse

penningen ter betaling der schulden." De Regeering toonde zich niet onwillig en gaf den kerkeraad sedert eene jaarl. subsidie van *f* 60. [1])

Het jaar 1826 was het laatste, waarin die subsidie behoefde gegeven te worden. Op den 4 Dec. van dat jaar, in den ouderdom van 67 jaren, stierf Ds. Huet [2]). In de vergadering van den Grooten

kosten tot het Sinode te kunnen goedmaken," was de Kerkeraad der Gemeente, gelijk hij te kennen gaf, van plan „om zich naar het exempel van andere steden en plaatsen te addresseren aan Gec. Raden en te verzoeken een vaste somme" tot ondersteuning, en hij verzocht niet alleen het „appuij" der Regeering bij Gec. Raden, maar ook, zoo Gec. Raden onwillig waren, een subsidie van de stad. De Magistraten besloten de Eerw. te „appuijeren in de sollicitatie bij Gec. Raden." Die sollicitatie had het gewenschte gevolg niet, en nadat in 1734 en 1736 (Res. Mag. 31 Julij 1734, 11 en 18 Febr. 1736) aan den Kerkeraad eene subsidie van *f* 100 door de Magistraten toegestaan was, werd hem bij Res. van 30 Sept. 1737 een jaarl. subsidie geaccordeerd van *f* 60. Die subsidie werd geregeld ieder jaar uitbetaald, ja wel eens *f* 100 bovendien (Res. Vroedsch. 7 en 23 Jan., 10 en 29 Nov. 1757). Op den 24 Dec. 1796 nam de Brielsche Municipaliteit echter „in agting dat de Walsche gemeente nog een rentend capitaal bezat," in een reeks van jaren geweest was zonder bezwaar van armen en weekelijks het inkomen der collecte in de kerk had, en zij trok het besluit van 30 Sept. 1737 in, met de bepaling dat „indien het mogt komen te gebeuren dat den ontfang niet toereijkende was ter betaling van de kerkelijke noodzakelijke onkosten", de Kerkeraad zich met een nauwkeurigen staat van ontvangsten en uitgaven zou kunnen wenden tot de Stedelijke Regeering „met verzoek om suppletie van het kwaade slot." Dat de Regeering sedert niet onwillig was den kerkeraad financieël bij te staan, ondervond hij, zooals uit den tekst blijkt, in 1817, maar reeds vóór dien tijd. Gelijk zij vroeger ('t eerst in 1775, zie Res. Vr. 26 April 1775) en laatstelijk in 1791, *f* 200 uit stads kas had geschonken ter regaleering van de leden der W. Synode (Res. Vroedsch. 24 Julij 1791), stond zij gelijke som toe voor hetzelfde doel in 1807 (Res. Raad, 27 Maart). — Ik voeg hier nog bij, dat blijkens de Registers der Ress. van de Brielsche Regeering de W. Synode te Brielle gehouden werd in de jaren 1661, 1673, 1685, 1696, 1711, 1727, 1742, 1759, 1775, 1791 en 1807 (Ress. Mag. 26 Febr. 1661, 15 en 22 April 1673, 17 Febr. en 13 April 1685, 14 Julij 1696, 14 Maart en 8 Mei 1711, 8 Julij en 30 Aug. 1727, 7 Julij en 8 Sept. 1742, 17 Maart en 12 Mei 1795, 4 Maart en 13 Mei 1775; Ress. Vroedsch. 21 April 1775, 24 Julij 1791; Ress. Raad 27 Maart en 12 Junij 1807). Voor de Synodale vergadering werd telkens het gebruik der Fransche kerk geaccordeerd met de noodige tafels, inktkokers etc.

[1]) Zie Ress. 12 Aug. 1817, 26 Mei 1818, 27 Jan. 1821, 17 Maart 1821, 28 Aug. en 22 Oct. 1822, 30 Oct. 1823, 14 Junij 1825, 11 Julij 1826.

[2]) Den 25 April 1824 mocht hij gedachtenis vieren van zijne veertigjarige ambtsbediening.

Kerkeraad der Hervormde Gemeente te Brielle, gehouden den 21 Dec. 1826, bracht de Praeses »hulde aan de nagedachtenis en verdiensten van den overledenen Voorzitter S. T. Huet," in wiens plaats hij de vergadering belegd en geopend had.

Genoemde Groote Kerkeraad, in 1818 in 't aanzijn geroepen ten gevolge van eene dispositie van den Commissaris-Generaal, provisioneel belast met de zaken der Herv. kerk enz. i. d. 29 Aug. 1817 [1]), kreeg in zijn buitengewone vergadering op 25 Nov. 1827 kennis van een Kon. Besluit van 14 Nov. 1827, waarbij de tot hiertoe bestaande Waalsche Hervormde Gemeente van Brielle, te rekenen van 1 Jan. 1828, vereenigd werd verklaard met de Nederduitsche Hervormde Gemeente aldaar, en nog eenige bepalingen werden vastgesteld betrekkelijk die vereeniging. Daar de Groote Kerke-

---

[1]) In art. 4 dier Dispositie vond de Comm. Gen. goed te verklaren „dat de verzorging der gemeenschappelijke godsdienstige belangen, zoo der Nederduitsche als der aldaar volgens het 1ste Art. van het Kon. Besluit v. 19 Aug. 1817 geconserveerde Waalsche kerken in de hierna genoemde Gemeenten, welke minder dan 10000 zielen bevatten, aan eenen grooten kerkeraad zal worden opgedragen, als te Nijmegen etc., mitsgaders vooralsnog te Bergen op Zoom, Brielle, Gorinchem en Naarden." — Door dien grooten Kerkeraad werden ouderlingen gecommitteerd voor den specialen Kerkeraad der Nederd. Gemeente en voor dien der Waalsche Gemeente, en in den laatsten werden gecommitteerd Aansorgh 1818—1822, Lette van Oostvoorne, 1818—1822, J. P. Lutz, 1823, 1827, Bisdom, 1824, Heeneman, 1825. Buiten dezen vond ik als ouderlingen vermeld: Reinier van Dijk, 1711, Pieter van der Poel, 1716, Willem van Almonde, 1716, 1718, Mr. Cornelis Fannius van Cortenbos, 1719, Mr. Thomas van Bockholt, 1719, 1721, Cornelis Tael, 1724, Mr. George Meinard van Bueren, 1724, 1733, van Leeuwen, 1728, N. Fauvarcq, 1731, Harper Molewater, 1733—1739, Nicolaas de la Bassecour, 1736—1739, M. van Berchem, 1739, 1741, A. van Helsdingen, 1740—1742, Dr. Jan Blankert, 1753, 1757—1759, Mr. Cornelis Hoijer, 1759, Dr. Gerard Fauvarcq, 1774, Mr. Adriaan Dirk van der Eijk, 1774, 1775, 1788, 1806, Jan Hendrik Swalmius, 1788, Cornelis Preuijt, 1798, Gabriel Leonard Verhell, 1807. En als diakenen: Jean Staelsmidt, 1676, Charles Voijer, 1707, Noé Fauvarq, 1711, Rousset, 1719, Pieter Bax, 1724, Cornelis van Ysendoorn, 1724, 1728, J. Beugholt, 1731, 1734, Jan Overgoor, 1733—1742, Johannes Lambertus Scherpingh Jr., 1736, 1737, J. Papet, 1739—1742, Daniël Rolandus, 1753, Adrianus Vermaet, 1757, Leendert de Meij, 1772, 1774, 1775, Gabr. Leon. Verhell, 1788, H. van Andel, 1788, Teunis Blanken Jansz, 1798, Philippus Vermaat, 1806, 1807, J. de Rouville, 1817, W. J. Udemans, 1817. Zonder vermelding van hetgeen zij waren, kwamen mij nog als kerkeraadsleden voor Mr. Maurits Huijgens, 1727 en Pieter de Graaff, 1732.

raad der Herv. Gemeente van B. ingevolge dat Besluit van 1 Jan. 1828 af gerekend zou worden te zijn geconstituëerd als de *gewone Kerkeraad* der Herv. Gemeente aldaar, werd er voorgesteld eenige huishoudelijke schikkingen te maken; doch »de heer Lette ververklaarde uit naam van den Waalschen Kerkeraad [1]) te protesteren tegen alle resolutiën, welke op grond van de genoemde dispositie mogten worden gedaan; hij deelde te gelijk aan de vergadering als zijn gevoelen mede, dat alle dergelijke demarches in dezen onnoodig en ontijdig waren, voor en aleer het gebleken was, dat de Kerkeraad der W. Gemeente in de bepalingen van Z. M. Besluit berustte, en verzocht tevens dat van een en ander in de Notulen opzettelijke melding zou worden gemaakt." De slotsom der discussie was, dat er besloten werd het maken van alle huishoudelijke schikkingen uit te stellen tot de gewone vergadering in Dec. 1827. Op den 20sten dier maand had de gezegde vergadering plaats en men ging toen over tot het maken van eenige huishoudelijke schikkingen nopens het getal en de werkzaamheden der ouderlingen, nadat »eene bedenking hiertegen, door eenige leden geopperd, ten genoegen der meesten was uit den weg genomen, deels door herinnering van het door den Commissaris-Generaal verklaarde in deszelfs dispositie d.d. 20 Oct. 1817, deels door de verklaring van Ds. De Kanter [2]), dat ZEw. genoegzaam onderrigt was, dat men door het maken van provisionele huishoudelijke schikkingen, in afwachting van het Prov. huishoudelijk Reglement voor de Kerkeraden, niet zou handelen tegen den geest van het Ministerie of der Synode." Aan 't eind dezer laatste samenkomst van den Grooten Kerkeraad kwam ter tafel een Kon. Besluit van 14 Nov. 1827 N°. 117, houdende de bepaling »dat met 1 Jan. 1828 alle bezittingen van de te Brielle bestaan hebbende W. Gemeente zullen worden beschouwd als te zijn overgegaan en dus als toebehoorende aan de vereenigde Hervormde Gemeente te Brielle." De Groote

---

[1]) De W. Kerkeraad was er zeer over ontstemd, dat het Besluit van 1 Jan. 1828 genomen was, „sans être consulté sur cette matière," die hem toch „de ci près" raakte.

[2]) Van den hier genoemden, zeer kundigen en scherpzinnigen leeraar Hubertus Philippus de Kanter, geb. in 1801 te St. Anna ter Muiden en gest. te Brielle 5 Junij 1868, gaf ik een kort levensbericht in het Weekblad van Voorne enz. N°. 10, 7 Junij 1868.

Kerkeraad besloot echter deze zaak te laten in statu quo tot de eerstvolgende gewone kerkeraadsvergadering.

De vraag, waarom de bezittingen [1]) der W. Gemeente eerst met 1 Jan. 1828 konden overgaan, wordt beantwoord door de notulen van de vergadering, door Burgemeester en Weth. gehouden op 16 Jan. 1827. De W. kerkeraad had in eene missive, geschreven aan 't Prov. Coll. van Toezicht, te kennen gegeven, dat hij »de noodzakelijkheid der vereeniging der fondsen met die der Nederd. Gemeente vooralsnog niet inzag". Burg. en Wethh. wilden evenmin, dat de vereeniging terstond plaats hebben zou en advieseerden om haar op te schorten tot het annus gratiae voor de Wed. Huet verstreken zou zijn. Als reden gaven zij op, dat, mocht in dat jaar de kerkedienst door predikanten van elders worden waargenomen [2]), de kerkelijke beambten, koster, voorzanger, organist etc. zouden moeten worden bezoldigd, tot goedmaking van welke kosten de kerkeraad zich zonder het bezit van de hem nog overgebleven fondsen verlegen zou vinden.

In de zoo even bedoelde missive van den W. kerkeraad stond ook zijn gevraagd advies »over de wijze, waarop de kollegiën van administratie der beide Gemeenten tot één zouden behooren te

---

[1]) Tot die bezittingen behoorde niet het kerkgebouw, waarin de W. Gemeente hare openbare samenkomsten hield. Dit gebouw was het eigendom van de stad en werd verhuurd aan kerkvoogden der Holl. Herv. Gemeente, die het aan de W. Gemeente verhuurden, althans in de dagen van Ds. Huet, voor *ƒ* 15 's jaars. (Res. Burg. en Weth. 15 April 1828). Vóór eenige jaren is het gebouw, thans de Kleine Kerk genoemd en staande in de Voorstraat of het Noord-einde, (met uitzondering van den toren) in eigendom overgegaan aan de Holl. Herv. Gemeente, wier kerkvoogden het voor *ƒ* 1000 van de stad kochten. Vóórdat de kerk door de Waalsche Gemeente gebruikt werd, werd er door Engelsche predikanten dienst in gedaan, ten behoeve van het Engelsche garnizoen, dat in de stad lag, zoolang Den Briel aan Engeland verpand was (1585—1616). In het Stedeboek van Blaauw heet zij dan ook de Engelsche kerk, een naam, die in gebruik bleef, toen er geen engelsche predikanten meer in optraden. Van Alkemade wist niets van de herkomst der kerk te zeggen. Zie zijne Beschr. v. Br. Deel I, fol. 38. Ik kan mededeelen, dat de kerk oorspronkelijk de kerk was van het voormalige Oude Mannenhuis, ook genaamd „het ouwe gasthuijs van Sint Jacob int Noorteijnde," van welk gesticht nog eenige Rekeningen zijn overgebleven en waarover ik wellicht later het een en ander zal melden.

[2]) Het geschiedde twee malen door Ds. Huet van Rotterdam, die daarvoor *ƒ* 80 ontving.

worden gebragt." Dat advies was »dat voorzoover hij tot de vereeniging der fondsen mogt toetreeden, die, zijn oordeels, niet anders kon plaats hebben dan door een Kollegie daar te stellen, bestaande uit Leden, zoo der Nederduitsche als der Walsche gemeente." [1])

Overeenkomstig het gevoelen van den W. kerkeraad en van de kerkvoogden der Holl. Herv. Gemeente werd bij Kon. Besl. van 30 Julij 1828 be aald, dat de aanwezige effecten en gelden, nadat daaruit overeenkomstig het Kon. Besl. van 7 Mei 1828 N°. 114 aan de weduwe van den predikant Huet voor achterstallig tractement over 1811, 1812 en 1813 eene som van *ƒ* 667.27 zou zijn voldaan [2]), zouden worden verdeeld in twee deelen, het éene voor de Hervormde kerk te Brielle en het andere voor de diaconie-armen van de Hervormde Gemeente aldaar. Gezegd Besluit hield voorts nog in, dat »de voorwerpen, vermeld bij het 3de lid van Z. M. Besluit van 14 Nov. 1827 N°. 117 sub. litt. a, e, f en g door den voormaligen Kerkeraad der W. Gemeente aan Kerkvoogden der Hervormde gemeente te Brielle moesten worden overgegeven en alzoo bij uitsluiting het eigendom van de Kerk der laatstgenoemde gemeente zouden zijn." Die voorwerpen waren: »een zilverblad, twee bekers, een tafellaken en twee servetten voor de bediening van het H. Avondmaal, eenige bijbels enz."

Ten gevolge van dat besluit benoemden Kerkeraad en Kerkvoogden der Herv. Gemeente ieder eene commissie om de bezittingen in ontvangst te nemen. Behalve de bovengenoemde voorwerpen, die voor de kerk bestemd waren [3]), waren na aftrek van eenige gelden, die nog betaald moesten worden [4]), aanwezig: »een rentebrief ter Geestelijke consistorie binnen de stad Brielle, groot in capit. *ƒ* 600 rentende à 4 ten honderd 's jaars"; het restant

---

[1]) Zie Res. Burg. en Weth. 16 Jan. 1827.

[2]) Zie Kon. Besl. van 14 Nov. 1827 N°. 117.

[3]) Bij den kerkelijken ontvanger der Herv. Gemeente berusten nog de zilveren voorwerpen; de bekers plegen bij de bediening des avondmaals in de H. kerk te worden gebruikt. De bijbels zijn te vinden op een zolder boven de consistorie bij de Groote kerk. Een poging om ze voor een prijsje van de hand te doen is niet gelukt.

[4]) Uit Res. Burg. en Weth. 15 April 1828 blijkt, dat Kerkvoogden der Holl. Hervormde Gemeente nog *ƒ* 225 voor 15 jaren kerkhuur te vorderen hadden.

eener onderhandsche obligatie, groot geweest in capit. *f* 700, en nu *f* 32,73; eene som van *f* 49.38[5]; eene inschrijving op het Grootb. der N. uitgestelde schuld, i. d. 4 Febr. 1815, N°. 1687, groot in capit. *f* 3000, en 3 kansbilletten uit de Loterij der N. uitgestelde schuld, ieder groot in capit. *f* 1000." 't Een en ander werd door de HH. Mr. N. J. C. Lette van Oostvoorne als ouderling en J. S. R. Sandifort als diaken van de voormalige W. Gemeente, beiden daartoe door den Kerkeraad gequalificeerd, bij gezegelde acte i. d. 21 Nov. 1828 overgegeven en bij de verdeeling, waarvoor de hulp van een notaris gevraagd werd, kregen kerkvoogdij en diaconie ieder eene som van *f* 298,80[5] [1]).

H. DE JAGER.

Citaat van Abel Eppens. (XXVIII, bl. 309.) Abel Eppens van Wirdum (in het voormalige Fivelgoo, prov. Groningen gelegen) kreeg zijne eerste opleiding te Groningen, waar hij tot 1555 bleef en al de klassen der school van Gerlacius Verrutius doorliep. Daarop begaf hij zich naar Keulen en vervolgens naar Wittenberg, waar hij bij de begrafenis van Melanchton tegenwoordig was. Over Hamburg keerde hij naar huis terug en vestigde zich te Enschedé. Wegens zijne gehechtheid aan de beginselen der reformatie moest hij in 1578 met de overige gedeputeerden uit de Ommelanden (6 uit den adel en 6, waaronder Eppens, uit de eigenerfden) het land verlaten. Hij begaf zich naar Oostfriesland en stelde daar eene kronijk zamen. De koninklijke luitenant stadhouder de Mepsche liet gedurende zijne afwezigheid de schilderijen

---

[1]) Zie Notulen van den Kerker. der Herv. Gemeente van 16 Oct. 1829. Uit de Notulen van 11 Dec. 1829 blijkt, dat de notaris een declaratie indiende van „salaris en verschotten, ter zake van de verdeeling der goederen, groot *f* 54,28 (!) — Dat hooge declaraties van Notarissen ook in de 17[de] eeuw te Brielle niet ongewoon waren, blijkt uit Res. Mag, 15 April 1651: „In deliberatie gebracht synde de groote exactie die byde Notarissen ende Procureurs binnen deser Stede dagelycx wert gepleecht int eysschen van haer Sallaris ende vacatien ende hoe nootsaeckelycken met het stellen van een goet ende vast reglement daerinne dient te werden versyen ende geremedieert: Es goetgevonden dat metten eersten sal werden geconcipieert ende vutgebracht een pertinente lyste, waernaer de voors. Notarissen ende Procureurs henluyden sullen hebben te reguleren, ende syn tot t'selue besoingie gecommitteert den Burgemeester Aelmonde, Gerbode ende Ormea."

in de kerk van Wirdum, die ten tijde der beeldstorming vernield waren, vernieuwen en deed de kosten door de vrouw van Eppens betalen. Eppens bleef de zaak der hervorming door geldelijke bijdragen steunen en bevond zich nog in 1586 buitenslands. Hij was er toen met zijn vriend Doede van Amsweer, den vriend van Willem van Oranje en van Marnix, toch nog ijverig werkzaam, ook voor de stoffelijke belangen van hun vroeger vaderland, onder anderen door hunne bemoeiingen voor het herstel van den vervallen Oosterdijk.

N. Westendorp heeft in zijn werk, Bijzonderheden uit de geschiedenis der Hervorming in de provincie Groningen tusschen de jaren 1541 en 1580, ontleend uit een ongedrukt handschrift van dien tijd, te Groningen bij J. Oomkens, 1852, een uittreksel uit de bovenvermelde kronijk van Eppens gegeven, die in twee groote folianten in handschrift te zijner beschikking was en waaruit de bovenstaande levensbijzonderheden grootendeels zijn ontleend.

Waarschijnlijk is de in den Navorscher aangehaalde zinsnede aan de kronijk van Eppens ontleend. In het uittreksel toch van Westendorp, bl. 19, wordt melding gemaakt van eene mededeeling van den luitenant stadhouder de Mepsche in 1566 aan de Staten van Stad en Lande, betreffende de maatregelen tegen de aanhangers der hervorming te nemen.

Eppens laat, volgens Westendorp, hierop volgen:

»Hierop is door Stad en Landen geanwoord, dat dit Landschap, door vriendschap, door huwelijken, en door verbonden, met de naburen van Oostvriesland in naauwe betrekking stond, en dat men wegens den tijd, ook in zaken van godsdienst, iets moest toegeven."

Wanneer Eppens overleden is, waar zich thans het handschrift zijner kronijk bevindt en of die kronijk ook in zijn geheel is uitgegeven is mij onbekend.

Warffum. x.

Mr. Pieter Boelen, ridder. Meermalen is de vraag gedaan, wie en wat hij geweest is, van wien De Riemer, 's Gravenhage, bl. 744 spreekt. Zeker heeft de titel, achter zijn naam, of wel als voorvoegsel gebruikt, tot die belangstelling aanleiding gegeven; het

weinige, dat mij van hem voorgekomen is, doet hem nog niet als een merkwaardig persoon kennen.

Volgens Balen, Dordrecht, blz. 1079, waren Katharina Halling, Jansdr., geb. 27 Aug. 1572, getrouwd in Mei 1595, en Mr. Johan Boelen, advokaat in den Haag, de ouders van:

a. Pieter Boelen, baron, heer van Puttershoek; ux. Cath^a^. van Panhuysen, † zonder kinderen;

b. Paulus Boelen, ridder, die ongehuwd bleef.

De oudste zoon werd den 29 Aug. 1611 als student in de letteren te Leiden ingeschreven, 15 jaar oud; Paulus den 9 Juli, 1621, evenzeer als Hagenaar vermeld, in de rechten, toen 22 jaren tellende.

Mr. Pieter Boelen bewoonde in 1627 het huis, door De Riemer aangewezen; het telde acht schoorsteenen en de bewoner was in 't volgende jaar voor den CC^n^.penning aangeslagen op 260 gulden. In 1627 kocht hij de buitenplaats Leeuwendaal bij Rijswijk voor *f* 21000.—, waar vroeger het klooster Nazareth lag. Sedert 1630 bezat hij de helft in de heerlijkheid Puttershoek, die hij negen jaar later geheel verkreeg. Zijne erven verkochten Leeuwendaal den 25 Mei 1688; zijn sterfjaar kwam mij niet voor.

Over des ridders aangehuwde betrekkingen geeft het volgende uittreksel der huwelijks-voorwaarden van Willem Huygens en Josina Goris eenige inlichting. Cronesteyn zoeke men bij de bekende Lammenvlietsche schans.

Wij Bartholomeus Huygens, vaendrager, Rutger Huygens tot Claerenbeeck, ridder, raedt des furstendombs Gelre ende graeffschaps Sutphen, Everhart Huygens tot Overhagen, commissaris van de monsteringe, respective broeder ende Oomen van s' vaders sijde; Item Pieter van Panhuysen tot Cronesteyn, raedt van Brabant, Oom van moeders sijde, ende volgens dien als gecoren maegen ende dedingsvrunden van wegen ende aen de sijde des Bruydegoms; ende wij Jacob Goris, waltgreeff des Nederrycxen walts ende borgemeester in der tijt der stadt Nymegen, Servaes van Panhuysen, gecommitteqrde raedt in de chambre-mipartie, ende Johan van Panhuysen, als Oomen, magen ende dedingsvrunden aen de sijde des Bruyts, doen condt, ——dat—— is geslooten

seeckere contract van huwelick tusschen d'heer Wilhelm Huygens, burgermeester in der tijt der stadt Arnhem ter eenre, ende Juffrouw Josina Goris, ter andere sijde, op conditien hier naer volgende: In den eersten sal den toecomenden bruydegom tot onderstant deses toecomstigen huwelicx medebrengen alle sijne goederen, van wat conditie die souden mogen wesen, dewelcke na consumatie deses huwelicx ende opgerichte magescheyt ende affdeylinge met syn Ed. Broeder Bartholomeus Huygens voornoemt sullen begrepen worden in een Inventaris by syn hant ende sijne vrienden geteyckent; gelijck oock het vierdendeel van de erftenisse ende naergelatene goederen bij Juffrouw Catharina van Panhuysen sal., syne moeye, vrouwe van Puttershoeck, vergroot sijnde met een derde part van het versterff van Juffrouw Catharina Vivien sal. wedue van za: Bartholomeus van Panhuysen tot Cronesteyn, raedt ende tresorier in syn leven van syn hoocheyt Prins Maurits, loffelicker memorie, tegenwoordich in recht van universele lyfftocht beseten wordende by de heere Pieter Boelen, heere van Puttershoeck, waervan naer expiratie van de voorschreue lyfftochte de affdeilinge mette andere Erffgenamen specificatie geleuert sall worden. Ende voorts [algemeene bepalingen ook van de zijde der bruid, zonder verdere aanwijzing van personen of plaatsen].

Geschiet in den jaere onses Heeren Een duysent, ses hondert seven ende vyftich op den derden dach des maents September.

— — —

Afschrift van Notaris Beeckman,
in den Haag, 13. Aug. 1658.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

De steenen uileborden. (XXVIII, bl. 390, 546, 548). Al is ook bij ons in Oostfriesland de naam uileborden voor kappen op de schoorsteenen of voor gaten in den nok van het dak onbekend, zoo hebben wij toch iets, dat aan uileborden denken doet, namelijk uilpannen en uilgaten (uil = oel met hoogduitsch u). Op de kleigronden zijn de boerenhuizen met pannen gedekt. Schuur en woonhuis bevinden zich gewoonlijk onder één dak. Op het achtereind, het hameind, staat wel een nok van hout, maar zonder gaten. Licht en lucht kunnen ingang vinden door dakvensters en glas-

pannen. Dat was vroeger anders; in plaats daarvan had men uilpannen met uilgaten, waarvan men nog heden ten dage op enkele oude schuren sommige vindt. Zulk eene pan heeft eene ronde opening met voorstaanden rand, eenigzins op eene ronde bus gelijkende, door welke lucht, licht en uilen en andere dieren ingang vonden. Toch komen er thans zelden meer opene uilpannen voor, meestal zijn zij met glas gesloten, en ten gevolge daarvan kunnen lucht en wilde dieren daardoor niet meer binnenkomen. De oude opene uilpannen hebben een gat, even groot genoeg, om eene uil door te laten: de uilpannen voor glas bezitten grootere openingen en vormen vaak eene dubbele pan.

Maar waarom worden zulke pannen uilpannen en niet lucht- of lichtpannen genoemd? Was het oorspronkelijke doel uilen binnen te laten? Moest wellicht de uil de plaats van de kat vervangen?

Manslagt. C. H. ALTING.

Cockerellen-spel (XXIX, bl. 17). Onder de verbodene spelen noemt de heer A. daar ook *botterije*. Ik geloof niet, dat daarmee eene bijzondere soort van spel gemeend is, maar in het algemeen valsch spelen met dobbelsteenen, dat men in dien tijd *botten* noemde.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

St. Elisabethsklooster te Huissen. »Suster Dyng.... Vygh, ondermoder", onderteekende als zoodanig met de moeder, de procuratrix en de negen nonnen van het St. Elisabethsklooster te Huissen 5 sept. 1576 een stuk, waarin zij de lasteringen van haren gewezen pater en biechtvader Johan van Beeck nopens gebrek aan tucht van haar klooster afweerden (Archief v. Dodt v. Fl., VI (1846), bl. 233). Was dit klooster een adellijk jufferenstift? En welke voornaam ligt in »Dyng...." opgesloten? Eene Digna Vijgh komt in 1579 voor als gade van Alard van Isendoorn; zie Herald. Bibliotheek, 1878, bl. 248. J. ANSPACH.

Het Tweede Eeuwfeest der Unie van Utrecht. Terwijl de herinnering aan de voor drie eeuwen gesloten Unie van Utrecht dezer dagen veler hoofden en harten vervult en er verwachting bestaat, dat het derde eeuwfeest van eene zoo gewigtige gebeurtenis als de vestiging van den Nederlandschen staat, eerlang op waardige wijze gevierd zal worden, is ook de vraag opgeworpen: Hoe is in 1779 het tweede eeuwfeest gevierd en wat is er toen geschied om deze gebeurtenis te verlevendigen en te herdenken.

Na onderzoek is het ons uit de Nederlandsche Jaarboeken en het Vervolg op Wagenaar gebleken, dat de deelneming aan deze viering niet algemeen is geweest, maar zich bepaald heeft tot Utrecht, waar op 29 januarij 1779 's morgens door prof. mr. P. Bondam eene latijnsche rede is gehouden in de gehoorzaal der akademie, en des avonds door dr. J. Hinlopen eene leerrede in de Domkerk, met zeer grooten toevloed van hoorders, en daarna een feestdiner der jur. studenten.

Behalve de vertaling der rede van Bondam en eene leerrede van ds. A. van Gravesande te Middelburg zijn ons geene andere geschriften, bij die gelegenheid uitgegeven, bekend, dan twee van den hoogbejaarden Frieschen dichter Onno Zwier van Haren te Wolvega. Het eerste is getiteld: Proeve van eene nationale zeedelijke Leerreden van een oud man aan de jeugd van Nederland, over Ezra III: 12, ter gelegenheid van 't begin van den derden Eeuw van de Unie van Utrecht enz. Zwolle 1779, groot 78 bladz.

Dit merkwaardig geschrift, dat een schat van kennis ontvouwt en aantoont, waardoor Nederland groot is geworden, maar ook welke gevaren het volk bedreigen wegens de navolging van vreemden en de verbastering der zeden, waartegen hij op welsprekende wijze zijn waarschuwende stem verheft, is destijds afzonderlijk uitgegeven, en ook door van Vloten opgenomen in zijne belangrijke uitgaaf van het Leven en Werken van W. en O. Z. van Haren, 1874, bl. 503,

Maar 't was hem niet genoeg die ernstige taal te verkondigen. Hij wilde ook op geheel andere wijze tot het volk spreken. Reeds vroeger had hij betoogd, hoe het tooneel in zijn oog een kweekschool der zeden was, »als het onzen landgenooten voorhoude en aanbevele de eerbied, liefde en achting voor den godsdienst, regee-

ring, wetten en vrijheid dezer landen, en geene gelegenheid late voorbijgaan, om hun de dapperheid, matigheid en vroomheid hunner voorvaderen voor te houden en aan te prijzen."

Daarom schreef hij nu een »Tooneelspel, ter gelegenheid van de derde eeuw van de Unie van Utrecht", getiteld: Pietje en Agnietje of de doos van Pandora. (Gedrukt bij van Vloten, met inleiding en toelichting, bl. 470).

Waarde Navorscher!

Wij beleven thans een tijd, waarin het tooneel een voorwerp is van groote belangstelling bij velen en de zucht om vooral vaderlandsche onderwerpen te behandelen en te doen vertoonen, is zeer loffelijk. Mag ik nu zoo vrij zijn te vragen: Zou dit tooneelstuk (naar onzen tijd en stijl, zoo noodig, vervormd) ook in 1879 kunnen worden opgevoerd, ten einde, ook nu nog, aan de bedoeling des schrijvers te kunnen voldoen? Wij vragen dit vooral, omdat Bilderdijk (in zijne Bijdragen tot de Tooneelpoëzij) zoo hooge waarde hechtte aan dit tooneelstuk, waarvan hij zegt: In den eersten opslag niet dan de vrucht van een luchtigen luim schijnende, onderscheidt het zich niet slechts door een fijne volgeestige scherts, luchtigen zwier, natuurlijke vinding, gemakkelijken afloop en een wonderbaarlijke aangenaamheid, die ons vastboeit en zich met een allertreffendste deelneming voor het onderwerp, op een hartbetooverende wijze vereenigt; maar het is, diep gedacht, vol staats-, zeden- en menschenkennis, bevat groote gewichtige waarheden, en ademt alomme een ziel-verwarmende vaderlandsliefde," enz.

Mogt iemand op deze vraag willen antwoorden, 't zou mij aangenaam zijn. Zij wordt vooral het Tooneelverbond aanbevolen.

W. E.-L.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penningkundig Repertorium. — Mededeelingen ter aanvulling der penninggeschiedenis der Nederlanden door Mr. J. DIRKS.

In de zitting der Afdeeling Letterkunde van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen van den 9 November 1874, gaf ik in een

anders verloren oogenblik, eene Numismatische Mededeeling, die in de Verslagen en Mededeelingen daarvan (tweede reeks, vijfde deel blz. 44—49) is opgenomen.

Ik vestigde toen de aandacht mijner medeleden op de gapingen, (lacunes) die er destijds nog in de Geschiedenis der penningen (de *numismatiek*) der Nederlanden bestonden. Deze waren toen de volgende:

I. Het gemis van eene Geschiedenis van het muntwezen in de Vereenigde Nederlanden (1576—1813). — Toen nog alleen voor de provincie Gelderland door den nu helaas! wijlen W. J. de Voogt bewerkt. — Sedert 1874, is deze arbeid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen alleen in zooverre gevorderd, dat men zich, hier en daar, met het bijeenbrengen van de bouwstoffen voor andere provinciën onledig houdt. Voor Friesland heeft de vervulling van de tweede op te noemen gaping en de bemoeiingen met de Historische Tentoonstelling van Friesland enz. het ons nog onmogelijk gemaakt, eerder dan onlangs, daarmede te beginnen.

II. Eene wetenschappelijk geschiedkundige beschrijving van onze Gildepenningen. — Het mogt ons inmiddels gelukken deze gaping aan te vullen, en weldra zal door de zorg van Teyler's tweede Genootschap niet alleen de Beschrijving (vergezeld van tallooze mededeelingen over onze gilden) in twee deelen, (groot octavo, XIV, 467 en VIII, 422 blz.) maar ook de afbeelding der Noord-Nederlandsche Gildepenningen (Atlas, klein folio, van 140 platen) het licht zien.

Eene andere, derde lacune of gaping toen door ons aangewezen, deed zich voor bij de duizenden legpenningen waarvan slechts een gedeelte in de werken van van Mieris en van Loon is opgenomen. Ook daarin is, sedert 1874, grootendeels [1]) voorzien door het verschijnen van het werk van Dr. J. F. Dugniolle te Brussel, geti-

---

[1]) Grootendeels, want de heer Edouard van den Broecke schreef in de Revue de la numismatique Belge, 1879, p 55. Le docteur Dugniolle n'a publié aucun jeton anépigraphique de Bruxelles, afin de nous laisser le mérite de les faire connaître dans leur ensemble). Zie zijn Essai sur les jetons et méreaux du 19e Siècle au type de Saint-Michel, Revue 1879, p. 50—72 en vroegere stukken over de Numismatique Bruxelloise in de Revue.

teld: Le jeton historique des dix-sept provinces des Pays-bas (Bruxelles 1876 I (1) Quinzième siècle I (2) Seizième siècle T. II, Seizième siècle, T. III, XVIe et XVIIe siècles (T. IV is ter perse) 1158 pages, 14 planches, 4427 numeros.

Eene vierde gaping of liever noodige aanvulling bestaat in het beschrijven, ophelderen en afbeelden van onze gedenkpenningen van 1813 tot op den tegenwoordigen tijd. Die arbeid wordt hoe langer hoe moeijelijker naarmate men meer verwijderd geraakt van den tijd van stempeling van penningen, want naar die mate verdwijnen de stukken in druk en geschrifte, en de mondelijke ophelderingen die de beschrijving en afbeelding moeten vergezellen en toelichten.

Eindelijk wezen wij nog op eene andere aanvulling; op de Nederlandsche penningen of stukken in metaal tot Nederland betrekkelijk, die bij van Mieris en van Loon en in de Vervolgen daarop niet zijn opgenomen, alsmede op het gemis van de vermelding bij vele penningen door eerstgenoemden beschreven der namen van de stempelsnijders.

Ik deelde toen mede, dat ik bezig was geweest en zoude bezig zijn om een Repertorium te maken van die penningen. Dat Repertorium zou niet alleen bevatten de overgeslagen strikt genomen historiepenningen, de penningen op onze vlootvoogden, legerhoofden, gouverneurs-generaal, beambten, predikanten, pastoors, maar ook de particuliere penningen, geslagen, gegraveerd of ingevuld bij gelegenheid van geboorte, overlijden, huwelijk, 12½-, 25-, 40- en 50jarige echtvereeniging enz. — Waren toch de eerste belangrijk voor onze geschiedenis, hetzij staat- of letterkundige, de laatste zijn zulks voor de genealogie. Ook misstellingen door van Mieris en van Loon enz. begaan zouden in dat Repertorium verbeterd worden. Vele kantteekeningen over stempelsnijders enz. zouden in dat Repertorium worden opgenomen.

Sedert 1874 is deze arbeid niet uit het oog verloren, en wij achten thans den tijd gekomen om daaraan publiciteit te geven. De vraag was alleen in welken vorm en waar?

De ondervinding bij de bewerking van het Vervolg op van Loon's Historiepenningen, Deel VI—X door ons opgedaan, deed ons besluiten in dezelfde voetstappen als in 1858 te treden. Destijds

deelden wij in druk twee lijsten I—II van Nederlandsche penningen van 1767—1806 mede, gevolgd door III, behelzende vragen over penningen van 1767—1780. Thans, met achterwege laten van de vragen, wenschen wij geregeld, maandelijks, in den Navorscher een half vel druks te vullen met den inhoud van ons bovengenoemd Repertorium. Wij zullen daardoor de aandacht op deze *terra incognita* van het gebied der Numismatiek vestigen, de bezitters dier penningen gelegenheid geven onze aanteekeningen, gaande weg, aan te vullen *en te verbeteren*. Dit laatste zal zeker noodig zijn, want slechts zelden kwam de bij van Mieris c. s. niet beschreven penning ons onder de oogen en wij moesten ons meest met de beschrijving, veelal gedrukt in niet altijd met zorg opgemaakte of verbeterde *Catalogi*, vergenoegen.

A. *Losse aanteekeningen op Mr. Gerard van Loon's Hedendaagsche Penningkunde.* Foliodruk van 1732 ('s Gravenhage). (De eerste druk is in 8°. Amst. 1717).

1. De Provinciale daalder van Westfriesland door van Loon t. a. p. blz. 39 afgebeeld, door Verkade, Muntboek, Schiedam 1848, pl. 67. (1) nageteekend als hem (zie blz. 121) nimmer voorgekomen, is geslagen door Balthasar Wyntgens, oudtijds Wijntgis. (Overijsselsche Alm. 1855, blz. 113 (1) en de aldaar aangehaalde bronnen). Zie over dit muntmeestersgeslacht Overijss. Alm. 1855, blz. 102—114. Hun muntteeken was een *Lelie*, ontleend aan de roode lelie op een gouden schild, in hun wapenschild voorkomende.

2. Van Loon liet t. a. p., blz. 75 een penning van den Engelschen koning Jacobus II afbeelden, op welks keerzijde de arke Noachs drijvende op de wateren, en het omschrift: *Stet salvvs in vndis*, (Hij blijve behouden op de wateren) te zien en te lezen is. Op blz. 76 (en niet 74 zooals er staat) leest men: *Stet salus in undis*, vertaald door: *Dat het heyl in de wateren bestaa.* De lezing *salvus* zal wel de juiste zijn en *salvs* eene fout.

3. Van Loon t. a. p., blz. 151, heeft in den tekst het jaartal 1478, op den legpenning voorkomende, niet vermeld.

B. *Als boven op Frans van Mieris, Histori der Nederlandsche Vorsten.* Eerste deel. 's Gravenhage 1732.

4. Van Mieris deelt in het Voorberigt voor het eerste deel van

zijn aangehaald werk een penning, zonder opschriften, mede, geslagen ter gedachtenis »van den tweeden veldslag der Brabanderen tegen »de heeren van Berthoud, omtrent het midden der twaalfde eeuw »voorgevallen, in welken Godfried de Derde (1143—1190) Hertog »van Brabant, nog een kind zijnde, in 't gezigt zijner krijgsknegten, »om hunne dapperheid te wetten (aan te vuren) met zijne wieg aan »eenige willige takken gehangen wierdt, verbeeld is".

De archivaris *Alexander Pinchart*, in zijne bekroonde verhandeling: *Histoire de la gravure des médailles en Belgique* (Bruxelles 1870 4°.) p. 53 zegt, dat hij in verschillende verzamelingen eenen zeer fraaien penning heeft gezien, dien hij voor het werk van den stempelsnijder *Adriaan* of *Dionysius Waterloos* houdt. De penning herinnert aan den slag van Ransbeek, geleverd tusschen den hertog van Brabant en de heeren van Grimbergen. Aan de eene zijde ziet men den jongen hertog *Godfried III* te midden van strijders in een wieg tusschen struiken geplaatst. Omschrift:

Deprimit. avstrasivs. cvnis. dvx. obrvtvs. hostes.
rex. cvibvs. emathivs. certat. virtvtibvs. infans.

Aan de keerzijde wordt een bosch en een stad ('s Hertogenbosch), afgebeeld, alsmede een krijgsman, houdende een zwaard in de regterhand en steunende met zijn linkerhand op het wapenschild van Brabant. Omschrift:

+ *Quod. dedit. e. silva. nomen. dvx. conditor vrbis*
+ *Fonte. pver. refero. sacro. Godefridvs.*

Er bestaan dus van dezen penning twee stempels [1]), waarvan die met het opschrift ook zinspeelt op de stichting van 's Hertogenbosch door den hertog Godfried III van Brabant; volgens Dr. *P. O. van der Chys. De Munten der voormalige hertogdommen Braband en Limburg.* (Haarlem 1851) blz. 36 (1) ook vermeld in het tijdvers (1184).

*Godefr*IdVs dVx e sILVa fecIt oppIdVM.

Deze penning is dus in de zeventiende eeuw geslagen, want *Adriaan Waterloos* leefde van 1622—1668 en *Dionysius* of *Denis Waterloos* van 1656—1681. Zie *Pinchart, Table des noms des Graveurs.*

Wij geven nog eenige bewijzen, dat penningen in onzen tijd

[1]) *Van Orden* in *Tijdschrift* van *v. d. Chys* I, blz. 123 vermeldt er eenen met eene andere keerzijde en met het jaartal 1164.

zelfs ter herinnering aan middeleeuwsche personen, stichtingen enz. geslagen zijn.

5. Ter nagedachtenis van *Jan zonder Vrees*, hertog van Bourgondië, graaf van Vlaanderen (1371—1419), door *Jouvenel* (*Revue Belge*) 1876, p. 10—12, pl. IV. N°. 2.) Het opschrift der keerzijde is niet zonder staatkundige strekking, aldus luidende: 1404, *Il rendit à la Flandre sa nationalité en lui rendant l'usage de sa langue. Il eut trop d'ambition peut-être, mais cette ambition n'empêcha point ses sujets de vivre heureux et tranquilles sous son règne. — Liberté des communes, Prospérité du commerce. Jean fut assassiné au pont de Montereau en* 1419.

6. Al de penningen op het verbranden in 1415 van *Jan Hus*. Vergelijk de aanteekeningen van *G. van Orden, Tijdschrift* I, blz. 124—125. Hiervan zijn vele varianten b. v. bl. 21 n°. 4 met verkorte omschriften (*Cat. Noot-Nagel* n°. 12). Ook bestaat er een op het verbranden (1428) der beenderen van *Joh. Wiclef*, kerkhervormer in Engeland. Pinkerton pl. III (3).

7. De penning op de instelling van de orde van het Gulden Vlies, door *v. Mieris* Dl I blz. 42 op het jaar 1430 geplaatst, is, volgens de *Revue* (*Belge*) 1855, p. 264, XXVII en *Pinchart Histoire de la Gravure* p. 45, n°. 23, door *A. Waterloos* (1622—1668) gesneden. *J. Friedländer* in het *Numismatische Zeitschrift*, 1870, S. 545 (3) houdt het borstbeeld van hertog *Philips den goeden* (1430—1467) voor een kopij van een portret.

8. Andere zeer groote zilveren vergulde penningen, wat ruw (volgens *Pinchart* p. 79) geciseleerd, zijn niet allen ter eere van den hertog Philips den goeden [1]) maar ook ter gedachtenis van het oprichten der instelling of broederschap (*confrérie*) »*van den drooghen Boome*" te Brugge vervaardigd tusschen de jaren 1670—1694. [2]) De penning vertoont het standbeeld van Philips den goeden, bloodshoofds, in romeinsch keizerlijk gewaad, staande op een voetstuk (waarop men leest: *Philippvs bonvs;*) en houdende een bevelhebbersstaf in de rechter hand. Een brullende leeuw bast hem ter

[1]) Zonder aanduiding in den *Cat. du Général* T.... *Anvers.* Nov. 1854, n°. 6. Aan *Philippe le bon* in *Cat. de J. E. Th. de Jonghe.* Brux. Dec. 1860, n°. 2692 bis.

[2]) Zie Alph. de Schodt, Méreaux de Bienfaisance ecclésiastiques et religieux de la ville de Bruges. Bruxelles 1873—1878, p. 143—145 als *Revue* 1877, p. 258 - 260.

linkerzijde aan en een rijk gestikt kleed op tafel, waarop een helm en het ordeteeken van het Gulden Vlies geplaatst, zijn ter rechterzijde te zien. Boven het beeld leest men: *Aeternitati Avgvstae*, in navolging van opschriften van romeinsche keizerspenningen. Onder het voetstuk zijn zeer flaauw, de ineengestrengelde letters P. L. [1]) op sommige stukken zichtbaar. *Keerzijde.* Vier gehelmde ruiters, vergaderd onder een *dorren boom* aan de rechter zijde geplaatst. In het verschiet eene vesting waarvoor slag wordt geleverd. Daarboven: *Fortitvdo Domini.*

9—10. Dezelfde voorstellingen, nagenoeg, vindt men op gouden penningen ter grootte van 23 en 19 (*van Gelder.*) Alleen ontbreekt daarop de vesting in het verschiet en zijn de H. Maagd en het kind Jesus in den *Dorren boom* geplaatst. Het jaartal 1735 [2]) is in de afsnede en de letter R(*oettiers*) in het veld geplaatst van n°. 8.

De Brugsche penningkundige E. Jonnaert heeft, in 1847, dezen penning onder n°. 3 opgenomen in zijn Quelques mots sur les médailles et les jetons qui ont rapport à la ville de Bruges en op het jaartal 1436, op de instelling voornoemd onder het bestuur van Philips den goeden geplaatst. De heer de Schodt heeft echter in zijne uitstekende monographie over de Brugsche *méreaux* (Revue 1848, p. 284) bewezen dat de broederschap van *O. L. Vrouw van den Dorren Boom* reeds in 1396 (het geboortejaar van Philips den goeden) bestond en bestaan had, terwijl deze ook in 1410—1414 vermeld wordt. De legende omtrent het voorkomen van de H. Maagd in den Dorren Boom wordt door C. F. Custis in zijne Mémoires pour servir à la description générale de la ville de Bruges (Ms.) verhaald en is door de Schodt t. a. p. (Revue 1877, p. 246) herhaald, alwaar op plaat W en X onder n°. 117—119 de drie penningen zijn afgebeeld.

11—13. Van Mieris heeft (I, blz. 70—73 op 1454) een *drietal* zeer groote penningen, geslagen op de bevrijding door Koning Karel VII van Normandië, Guijenne enz. van de Engelsche over-

[1]) *P. L* en niet J. P. zoo als *Pinchart* schrijft, p. 80. *P. L.* is Philippus Lyns, goudsmid te Brugge (1670—1680). De andere vervaardigers zijn A. Pierins (1680—1682), Franc. Lins (1682—1704), Richard van den Abeele (1687—1691) en Herman van Ockerhout 1706—1709.

[2]) En niet 1775 zooals bij *Pinchart* t. a. p. staat.

heersching medegedeeld. Deze drie penningen zijn ook afgebeeld door M. Vallet de Viriville in zijne uitstekende monographie over deze stukken of Notice sur une médaille frappée à la monnaie de Paris sous Charles VII en souvenir de l'expulsion des Anglais en 1451 et années suivantes, opgenomen in het Annuaire de la Société française de Numismatique et d'Archeologie. Deuxième Année 1867. Paris, p. 209—233. Hij beeldt niet minder als *acht* types van deze stukken op pl. XII—XVI af. Hiervan is n°. 5 als van Mieris I, blz. 70; n°. 4 als v. Mieris I, blz. 72 (1) en n°. 6 als v. Mieris I, blz. 72 (2) maar alle zijn, wat voor- en keerzijde betreft, omgekeerd afgebeeld.

Zeven van deze *acht* stukken zijn ook afgebeeld in den Trésor de Numismatique et de Glyptique, 1842, in folio, Médailles françaises pl. I—II en sommige daarvan elders (zie Vallet de Viriville, p. 213 suiv.) zooals Magasin pittoresque 1840, p. 152, Conbrouse Choix de monnaies et médailles 1845, in 4°., p. 20, n°. 40 enz. enz.

Van Mieris (I, blz. 12) zegt, dat de *roozentakken*, die het wapenschild van Frankrijk omgeven, te verstaan geven, dat de vrede, zoowel als de aangename roos uit doornachtige leden zijn gesproten. Men heeft zoo diep niet te delven in de kennis der emblemata. M. Vallet de Viriville zegt, dat het een persoonlijk *emblema* van Koning Karel VII was (p. 211) en geeft p. 225 (1) een uittreksel uit eene rekening, waaruit zulks duidelijk blijkt. Hij beschouwt deze in goud, zilver en koper voorkomende penningen als *decoraties*, gegeven ter gedachtenis van de bevrijding van geheel Frankrijk behalven Calais van het Engelsche bewind. Een daarvan (n°. 1) draagt dan ook het opschrift, tevens chronogram van 1451,

QVant Ie fV falt, sans dIferanCe,
AVprVdent roI, aMI de dIeV,
On obeIssoIt par toVt en franCe,
fors à CaLaIs qVI est fort LIEV.

Zij dragen dan ook den naam van *Désiré* (p. 214, 229, 231) en waren in Frankrijk (1451—1460) de eerste getuigen op fransche wijze van het herleven der stempelsnijkunst van medaillons, door Vittore Pisano of Pisanello te Verona, wat vroeger gesneden en waarvan v. Mieris ons Deel I, blz. 56 zulk een schoon specimen

heeft gegeven. Ook Pisano's opvolgers Francisco Laurana, Andrea Guacciálotti, Antonio Marescotti, Pietro di Milano, Jacopo da Lisignuolo, Petruccini van Florence sloegen hunne eerste gedenkpenningen tusschen 1450 en 1461.

14—17. Pinchart t. a. p., p. 2, voegt de drie penningen, een ter eere van Hertog Karel den Stouten (v. Mieris I, blz. 100) en de beide andere van Antoni den grooten, bastaard van Bourgondië, v. Mieris I, blz. 78 en 127, bijeen als door denzelfden *Vlaamschen* graveur uitstekend gesneden. Jammer dat zij zonder monogram zijn, te meer omdat J. Friedlaender in het Numismatische Zeitschrift (II, 1870, S. 545) ook het vermoeden opperde, dat zij door eenen Italiaanschen stempelsnijder in 1468 aan het hof van Karel den Stouten werkende, (Revue 1860, p. 186—189) kunnen gesneden zijn.

18. Derde penning ter eere van Antoni van Bourgondië, bastaardzoon van Philips van Bourgondië en Maria de Thieffry (geb. 1421, † 1504) Num. Zeitung II, S. 539/540 (1) voorhanden in het Berlijnsch Muntkabinet. Afgebeeld Num. Zeitung II, Taf. X. Vz. Het links gewendde borstbeeld van Antoni voornoemd. Omschrift: *nvli ne si frota* (Provençaalsch dialect) voor het *nvl ne si frotte* bij v. Mieris. *Keerzijde.* De (vuur)kast die met brandstoffen opgevuld, aan bedreigde muren aan strikken werd opgehangen, om aangestoken, op de stormende aanvallers te worden geworpen. Omschrift: als boven. J. Friedländer meent dat dit groote gegoten Italiaansch medaillon te Rome na de legitimatie van den bastaard Antoni (25 Mei 1475) door Andreas Guazzolotti van Prato is gesneden. II, S. 543.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Pape van Calenberghe. (XXVIII, blz. 354 en 522.) CALEMBOUR. Op bladz. 522 wordt gezegd, dat het «zeer licht mogelijk, vrij waarschijnlijk zelfs", is dat het fransche woord calembourg uit den plaatsnaam Kalenberg (in Oostenrijk) te verklaren is, »*berg*

en *burg* worden dikwijls verward." Verder wordt daarbij opgemerkt, dat van het bedoelde fransche woord geene afleiding bekend of te vinden is. Wat dit laatste betreft, vind ik evenmin in den Dictionnaire des inventions, des origines et des découvertes van Noël, Carpentier et Puissant fils (Bruxelles, 1839), als in den Dictionnaire des dictionnaires (Bruxelles, 1837) eene afleiding gegeven; 't woord in questie wordt in beide woordenboeken echter *calembour* gespeld. Laatstbedoeld woordenboek laat nogtans de spelling *calembourg*, als variante d'orthographe ou d'expression, toe, en geeft verder de woorden: *calembourdier* (ook wel: *calembouriste*) in de beteekenis van een faiseur de calembours, benevens *calembredaine*, dat evenwel bourde, vains propos, faux-fuyants (loopje, ijdel praatje, uitvlucht) beteekent. Kan nu *calembour* van dit *calembredaine* zijn afgeleid, of hebben beide woorden den zelfden oorsprong? Bestaat er welligt verband met *bourde?* (Dus: calembourde.)

De Geïllustreerde Encyclopaedie van A. Winkler Prins, die de spelling *calembourg* bezigt, geeft — in deel V, blz. 47 — daaraan de volgende toelichting betreffende den oorsprong van het woord: »Volgens sommigen is die benaming afkomstig van zekeren *Calembourg*, een apotheker, die in den aanvang der vorige eeuw te Parijs leefde, en volgens anderen, heeft een Westfaalsche graaf *van Calemberg* daartoe aanleiding gegeven, doordien hij aan het hof van Lodewijk XV of van Stanislaus van Polen het Fransch zoo zonderling verhaspelde, dat hij vaak geheel iets anders te kennen gaf dan hij wilde zeggen. Men zegt, dat de minnares van laatstgenoemden vorst, de hertogin de Boufflers of welligt de markies de Bièvre die woordspelingen verzameld heeft, om er eerst het hof en vervolgens het publiek mede te vermaken. Bij ons is deze soort van juist niet altijd zeer kiesche bon mots bekend onder den naam van *kwinkslagen*."

Wat nu het zoo even genoemde *Calemberg* betreft (de naam wordt ook aldus in den Vocabulaire de géographie ancienne et moderne van den reeds genoemden Dictionnaire des dictionnaires gespeld), dat is een vorstendom in het voormalige koningrijk Hannover. De Dictionnaire géographique, par Vosgien (Bruxelles, 1792), noemt het Calenberg, »dont le château de même nom, ruiné, est à 4 lieues de Hanovre." Verder gewaagt die dictionnaire van eene

bergketen in Oostenrijk, die hij Ca*ll*enberg (Mons Cetius) noemt, en van eene Deensche stad, op het eiland Seeland, waarvan hij den naam Kalimbourg en Kalundborg (Calumburgum) spelt. Hier wordt dus duidelijk onderscheid gemaakt tusschen *berg* (mons) en *bourg* (*πύϱγος* of *βύϱγος*, burgus),

In den Dictionnaire français-hollandais van J. Kramers Jz. (Gouda, 1859) — die behalve *calembourdier, calembourdière* en *calembouriste*, ook een werkwoord *calembourder* geeft en die, ter loops, opmerkt: on a nommé le calembour l'esprit de ceux qui n'en ont pas; men heeft den calembour 't vernuft van den onvernuftigen genoemd, — wordt gezegd: »Men leidt het woord af van een' duitschen edelman *von Calembourg,* die zóó slecht fransch sprak, dat telkens de zotste woordverwisselingen te voorschijn kwamen; andere denken aan de italiaansche woorden *calamajo burlare.*"

Tegen eene afleiding uit de laatstbedoelde taal zou pleiten dat in verschillende italiaansche dictionnaires (waarin evenwel de uitdrukking *calamajo* niet was te vinden) het woord *calembour* vertaald wordt met: *bisticcio* en *giuoco di parole*, en *calembouriste* met *chi fa bisticci.*

In een drietal door mij geraadpleegde woordenboeken van het laatst der vorige eeuw heb ik het woord *calembour* slechts ééնmaal aangetroffen; *calembredaine* echter nimmer (dit laatste woord vindt men nu ook nog zeldzaam). In den Dictionnaire des langues françoise et angloise van J. S. Charrier (oorspronkelijk van Thomas Nugent), in 1797 te Parijs verschenen, en die anders nog al uitvoerig is, kwamen de beide voormelde woorden in den franschen tekst nog niet voor, maar ik vond daarentegen in den engelschen tekst, achter het woord *pun,* behalve de vertaling: *quolibet*, *pointe* en *jeu de mots,* eindelijk ook het woord *calembourg,* — waaruit tevens blijkt dat de spelling met eene *g* aan 't slot, reeds zeer oud is.

den Haag. PERK.

J. H. van der Palm knorrig. De levensbeschrijver van onzen helaas! bijna reeds vergeten van der Palm, de toenmalige predikant H. F. T. Fockens zegt in zijn werk J. H. van der Palm als bijbel-

uitlegger, redenaar en schrijver gekenschetst (Leiden 1841) blz. 43 het volgende: »Ik wensch de voortreffelijkheid van 's mans werken ook uit dat andere oogpunt, namelijk van de zijde van den geest die er in heerscht te beschouwen. Ontbrak het hem aan den regten geest en toon; stak er in de Bijbelverklaringen gedurig iets menschelijks uit... neen! niet zoo eenstemmig zou dan, bijkans ieder, aan zijne werken zijn' bijval schenken... Ik spreek nu niet opzettelijk van den bescheiden en toegevenden toon die alomme zijne geestvruchten siert en het uitvloeisel is der echte humaniteit, die hem in zoo groote mate eigen was" enz.

Deze lofspraak geheel beamende trof het mij, bij gelegenheid van de dagelijksche bijbellectuur, in de aanteekeningen van Van der Palm op sommige psalmen hier en daar uitdrukkingen te vinden die ik liefst *knorrig* zoude noemen b. v.: Op psalm 29. (Aant. 8°. III, blz. 640). »Die deze opmerking *smakeloos* noemt, heeft zelf den smaak der oude (*antike*) eenvoudigheid verloren, en kan geene ware verhevenheid meer van brommend en duister bombast onderscheiden." Op psalm 51 (Aant. 8°. III, blz. 661). »Zij, die, uithoofden van dit bijvoegsel, den geheelen Psalm voor een voortbrengsel van latere tijden, en het opschrift, vs. 2, voor onecht houden, missen dat zedelijk, godsdienstig en uitlegkundig gevoel, dat hen zou geleerd hebben, dat dergelijke uitboezemingen, als in dezen Psalm gevonden worden, niet anders dan van David, en van David in deze omstandigheden konden afkomstig zijn"; en om te eindigen op Psalm 78. (Aant. 8°. III, blz. 684). »De overzetting van *sommigen*... is zoo hard en onbekookt, dat alleen het vooroordeel dit verduwen kan."

Wie zijn die *sommigen*?

J. D.
L.

VRAGEN.

Dichters van Oort genaamd. Bestaat er familieverwantschap tusschen mr. Jacob van Oort te Bommel, schrijver van Ontloken roos, enz., wiens gedichten zijn toegewezen als behoorende aan Frans van Oort, schrijver van Vredetoorts op Rotsoord, enz., in

Naamregister van Nederlandsche boeken door Abcoude, en Willem van Oort, schrijver van Klinkdicht op de Ontloken roos enz. van mr. Jacob van Oort, alsmede J. van Oort schrijver van een minnedichtjen in Utrechts zangprieël enz., K. van Oort, die 1713 te Utrecht liet drukken Vredeloos en andere gedichten, en eindelijk M. van Oort Welkomstgroete aan mijne ouders te Arnhem 1792.?

V. O.

TAALKUNDE.

Iets over Brugsche plaatsnamen, in verband met de Nederlandsche taal en de geschiedenis van Westelijk Zeeuwschvlaanderen. Ik heb voor mij: Etude sur les noms des rues et des maisons de la Ville de Bruges, door Ch. Verschelde, een overdruk uit de werken der Société d'émulation, enz. de la Flandre, 3e serie, X, Brugge, Aimé de Zuttere 1876, een werkje dat van vlijtig onderzoek en groote belezenheid getuigt.

Ten gevolge der lezing daarvan, heb ik op te merken, aan te wijzen, te vragen en een en ander te verbeteren; 't laatste in hetgeen ik over enkele onderwerpen den Navorscher mededeelde.

1. Namen aan de grondgesteldheid en aloude bewoners ontleend.

Wulpen De etymologie van dit woord komt den schrijver moeielijk voor, doch hij gist dat het verwant is met den naam van den in menigte onze stranden bezoekenden wulp, een eendachtige zeevogel. Ook liep de Wulperstraat door het lage gedeelte der stad, van grachten, moeren en beken doorsneden. Opmerkelijk is het dat Wulpen (bij Nieuwpoort), het ondergegane eiland bij Kadzand, de mede ondergegane Wulpenpolder, de verwoeste dorpen Oostende- en Westende-Wulpen nabij zee lagen. Ook ik heb, zonder onzen schrijver toen te kennen, in 1874 gegist dat de naam Wulpen aan den vogel ontleend is. (Zie mijn Beknopt geschied- en aardrijkskundig woordenboek van Zeeuwsch-Vlaanderens westelijk deel, Oostburg 1874, op het art.)

Lee-straat. Is van leije = leiding, vl. geleed, waterloop, stroom, smal kanaal. De moderne Bruggelingen zeiden Leeuwstraat en de Fransquillon vertaalde Rue des Lions. Toch zij opgemerkt dat de Zuidbrabantsche plaats Leeuw ook Leau heet. Wat is *leeuw* in Denderleeu? Is het niet het oud fr. leauwe?

In een oud Aardenburger Charter vinde ik „leauwe con apeele Ee."

Goezen put straat. Rue du Puits-aux-Oies. De schrijver herinnert ons het Engelsche *goose* = gans, en wijst tevens op het feit, dat de Menapiers eenen sterken handel in ganzen, zelfs tot in Italië dreven. Ook te Aardenburg was eene Ganzenstraat. Is de plaatsnaam Goes in Zuid-Beveland dus gans?

Onze schrijver geeft als namen van huizen op: de roode gans, de blauwe gans en de wilde vriese, en zegt dat deze laatste naam ons vriezeganzen of wilde ganzen (in Z. Vl.vries-ganzen), schijnt te herinneren, die ons de nadering van den winter aankondigen. Werd *vriese*, zonder het bijvoegsel *gans*, gebruikt?

Bollaard. Ik vestig de aandacht op dit woord om den uitgang aard, die eene beweging, werking uitdrukt en bij ons niet verward mag worden met gaard, b. v. in diergaarde, wijngaard, vlasgaard, boomgaard, enz. Bollaard zal een betrekkelijk lage boom zijn, die zijne takken wijd uitspreidt, zoo als dan ook alle boomen nabij de zee doen, tengevolge van de zeewinden.

Bij Heile vindt men de Stinkaard-kreek, de kreek die bezig is met stinken. De Dollaert, bewegend, woelend, dol, woest water. Smaggaart of Snacgaard, was eene waterkom, dus genoemd naar de *snakken*, kleine vaartuigen, van het Angel-Saksische *snacca*, een vaartuigje (in Groningen en Vriesland *snik*). *Snacgaard* is dus haven of kom der snakken.

Ik hoorde ook een soort van klein vaartuig *snauw* noemen. Zou nu de uitdrukking, snakken en snouwen, eene uitdrukking aan 't scheepsvolk ontleend zijn? Men bezigt ze in Zeeuwsch-Vlaanderen voor kort, ruw, onvriendelijk toespreken, toegrauwend. Een kort, ruw, kijfwoord noemt men »'n snak in je g.t.," maar ook de haastig toegebrachte beet van een hond, een *snak*, en het hijgen naar den adem, het smachten van dorst, het *snakken* na z'n asem, 't snakken naar 'n druppel water. Op snik en snak zie men Weiland's woordenboek, Kil. op snicke, Plantin, Thesaurus theut. ling.

op snicke. Onze schrijver herinnert hier dat de Snakkaartbrug haar naam verkreeg volgens de kroniekschrijvers, van de ruwe tollenaars, die in Vlaanderen den bijnaam van *snakkers* droegen en hoe een later verfranscht geslacht op het naambordje der Snakkersstraat Rue du Refus deed — knoeien!

Bleckerstraatkin. Ik herinner het om den vorm blekker, van blekken, blinken, schitteren, glansen. Een blekker is een duin, Holl. blinkert, bij Haarlem. De volksnaam van den abeel is in Z. Vl. blekker, naar zijne witte, reeds van ver zichtbare bladeren. Een ander *blekken* is iemand onbeschaamd in 't aangezicht zien, onbeschaamd aanstaren, »in z'n mule (muil, mond voor 't geheele gelaat) blekken". zegt het ruwe volk

Verbarnde Nieuwland. Als ik in aanmerking neem dat de Bruggelingen het bijvoegsel verbarnde weglaten, dan vraag ik wel eens hoe noemen de Amsterdammers toch de Pieter Corneliszoon Hooftstraat? Als ze ze maar niet eens in eene Kopstraat herdoopen. De Brugsche Fransquillons hebben rue de Terre-Neuve, dat aan New-Foundland doet denken!

Tenoije, voor 't Noorden mede van belang, omdat wij den uitgang ooie en ooi, mede hebben in Balgooi, Litthooien, Gansoien enz. Verschelde zegt, dat ooij of oije beteekend: terrein stérile, bruyère. Dit oije is jammerlijk vervormd tot Hooistraat en de Fransquillon heeft rue du Foin!

Groeninghe, zal zoo veel als weide zijn en dan tevens het veelvuldige als uitgang bekende inge verklaren, ten minsten ophelderen. 't Vlaamsch heeft het in beddinghe of slapinghe, beddegoed, garzinge, weide in den zin van gras-etting, enz.

Cattevoorde. Daar de schrijver ons Noordnederland bij dit woord almede betrekt, vestig ik er bijzonder, ook met het oog op Cadezand, modern Katzand, de aandacht op. (Ik schrijf Kadzand doch de k tegen mijn goestinghe!) Cattevoorde zal gué des Cattes beteekenen, volgens V, en hij verhaalt ons verder dat: „de Catten, ten tijde van Cesar, een germaansche volksstam waren, in het huidige Hessen en tot dezen stam de Batavieren behoorden. Tacitus verhaalt ons dat de Catten hunne bataafsche stamgenooten verdreven en deze eene schuilplaats zochten tusschen den Rijn en de zee (o. a. op het eiland der Batavieren). Het schijnt dat ze in hun

nieuw vaderland den naam van Catten bleven dragen, want die naam wordt ons dikwerf herinnerd, zoo als in Catuijc (sic) bij Leijden, Cattenbroeck bij Woerden en bij Zeist. Overbevolking des lands deed later deze Catten naar het Zuiden uitwijken en wij kunnen hunne reis volgen over Cattendijc, in Z. Beveland, Cadzand, ten N. van Sluis en Cattenbrouc of Cattenmoeras in het Noorden van Vlaanderen. Vervolgens naar Catheem, woning der Catten, een gehucht bij Dudzeele om eindelijk bij Cattenvoorde in Brugge te belanden! Hoewel Germanen, waren ze een bijzonder volk, niet vermengd met de angelsaksische horden, die in de IVe eeuw onze stranden kwamen bezetten. Zij vonden hier de Menapiers (van keltischen oorsprong), de Sueven, wier naam nog leven zal in Sweveghem en Sweveseele, en de Flandrenses, welke laatste hunnen naam aan Vlaanderen gaven. Vlaming zal kind der vlakte beteekenen. (Zeker van vlae, vlade, bij de pasteibakkers wel bekend. Gissing van den abbé Duclos in Rond den Heerd.)

Nu beweren anderen, dat Catsant, eigenlijk is Cade-sande, de zandkade tegen het water en uit de latere vorm Caêsant is in den mond des volks het nog hedendaags gebruikte Kazand geworden. (de a in ka uit te spreken als die in zand.)

Wie zou er 't naast bij zijn?

Een paar curiosa: V. geeft ons de persoonsbeschrijving der Catten, volgens Tacitus, en het moeten heele mannetjesventers geweest zijn. Hij voegt er bij: „Wonderlijke zaak! 't Schijnt dat de Bruggelingen en de Vlamingen in 't algemeen, eene vage herinnering aan deze geestelijke en lichamelijke gesteldheid der Catten bewaard hebben, daar zij, nog in onzen tijd, sprekende van iemand uitstekend door maatschappelijken stand of fortuin, steeds de woorden in den mond hebben: Daar zijn de groote Catten! (Zou dit geene vervorming zijn van kadetten, zoo als Anna Bijns het van de dusgenoemde »groote koppen", bisschoppen, prelaten, enz., gebruikt? Dit Cadet is in Z. Vl. tot Kadee ingekrompen.) Om met Katten gedaan te maken: in Aardenburg was vroeger een Cattenvliet: misschien waren dus mijne moederlijke voorouders ook wel Catten, als die lui ten minsten aan dezen vliet woonden.

Melkwiedstraatje. De spelling is slecht, ze moet zijn Melkwiet of wiit. Het woord dient behouden : ons volk geeft vaak zeer willekeurig

namen aan onze inlandsche planten, zonder te weten waarom, b. v. paardebloem, hondebloem, dollehondebloem, kattekruid, kattedoorn enz De melkwiet is wat de Hollander noemt paardebloem, leontodon taraxacum, die, als in de molshoopen 't eerst voorkomende, ons de gezonde, bittere molsla levert. Zij behoort tot de familie die ongeveer 10000 soorten, het 10e gedeelte van alle phanerogamen bevat en tot de melkplanten behoort, dus *melkwiet.*

II. Oude wegen.

Reije. Het hoofdwater van Brugge wordt gezegd hetzelfde te zijn als 't oud fr. ru en reu, Ital. rivo, Spaansch rio, Latijn rivus (en Antwerpsch rui). Al deze woorden beteekenen vliet; men hervindt ze ook in 't grieksche werkwoord rééin (vloeien).

Ter ware. Aan de rivier.

Brug. De brug, waaraan Brugge haren naam zal te danken hebben, schijnt geheeten te hebben *brigga,* overeenstemmende met *brivo,* ablativus van het gallische *brivos,* dat brug beteekent.

Weine-briga. Winne-brug. Winne is pachthoeve, dus brug bij de pachthoeve.

III. Versterkte plaatsen.

Burg. Ik teeken dit woord aan om eene dwaling der kronijkschrijvers mee te deelen. Zij verhalen dat Boudewijn de Kale de muren van Oudenburg deed omverhalen, om den burg van Brugge te bouwen, die NB. in diens tijd reeds bestond. Boudewijn deed den ouden burg van Brugge afbreken om den nieuwen burg op te bouwen. Ze verwarden de stad Oudenburg met den brugschen burg.

Steen. Sterkte, kasteel. De Steenstraat te Brugge heet er naar. De domme Fransquillon verknoeide ze tot rue des pierres voor rue du steen of rue du chateau.

Loove, dikwerf door van Dale en a. in den Navorscher besproken, naar aanleiding eener door mij gedane vraag, is bij V. een paleis, door Karel den Goeden bewoond.

IV. Gerechtsplaatsen.

Maal. Maalberg, nog levende in de Mallebergsplaats te B. Maal is vereeniging, vergadering, verzameling. Noenmaal en avondmaal

wijzen op verzameling van de leden eens huisgezins. Male bij B. draagt mede zijn naam naar dit maal. Het maal in de open lucht, was eene omheinde plaats, wellicht met eene haag, dus een tuin, en inderdaad de Tuinstraat en Korte Tuinstraat te B. loopen op de Mallebergsplaats uit.

Houwersstraat is door den snuggeren Waal door rue de la Hache weergegeven. De oudste lezingen geven: Hanckwaert — Angewaerd-, Hangwarch-, Hauwaer-, en zelfs Jan-Hauwers-strate. Een der poorten van Yperen heettte Hancwarpoorte, eene straat in Oudenburg Hangheware-strate, flink vertaald door rue de la potence, galgenstraat of galgstraat, en te Brugge staat het klooster der Capucijnen op het Galgenhof bij de Houwers-straat!

V. Herinneringnn aan het heidendom en legenden.

Zonnestraat. Halvemaanstraat. Drake of *Gapaard.* Gapaard is niet de bekende apothekersgaper, maar de draak der fabelen, de gaper wegens den opgesperden muil. Hij was het zinnebeeld der waakzaamheid, die verborgen schatten, den tuin der Hesperiden, enz. bewaakte.

Neckerstraatje = kwelduivelstraatje.

De roode haan. Onze heidensche voorvaderen plaatsten het beeld van een rooden haan voor hun huis, schuur of staldeur, als een voorbehoedmiddel tegen den bliksem. Van daar de spreekwijze: den rooden haan laten kraaien, den rooden haan er op steken, voor brand stichten.

't Peerdshoofd. Naar de gewoonte om een paard te slachten en den kop als voorbehoedmiddel tegen ongevallen in veld of boomgaard te plaatsen.

Drol = Kaboutermannetje. Van daar dat men een kind wel eens een kleinen kabouter noemt in Z. vl. drol, dikken drol, drolletje. Vgl. misschien het ned. drollig.

Bijtere = bijtebouw.

VI Religieuse overleveringen.

Nood Gods. Herinnering aan 't lijden J. C.

De Heilige Geest. Den arme. Waarom?

St. Nicolaas kapel heet thans 't Klaaitje; in Z. vl. heet eene flesch, plat van vorm, met dunnen hals, een *klaai.* Men gebruikt ze op reis en — snoepsters dragen ze in den zak. Nu is Sint Nikolaas immers de man van het lekkers?

VII. Straten naar personen genoemd.

Hierover valt niet veel te zeggen. Alleen vermelden wij, dat Peters-celle-straat door den gekken Waal tot rue du persil, pieterseliestraat, vervormd is. Arme cel van St. Pieter!

Coopmansstraat is naar eene bekende familie benoemd en behoorde niet vertaald te worden door rue des Marchands, evenmin als Pieter Schrijver straat de rue des écrivains is of Boudewijn de Raeve straat rue du Corbeau of de Hoedemakersstraat rue des Chapeliers, wat Pieter Hoedemaeker in 1302 niet was.

Ver (vrouw) Mabas straat verstond men niet meer en maakte er rue des Vierges van en in 't Vlaamsch Maagdenstraat!

Jan Maraels straat is in den mond des volks tot Simmerol vervormd en rue Simmerol.

Papalmes straat is Palmstraat geworden.

Breidel straat vertaalde de Waal door rue de la Bride en — ditmaal goed. 't Was oudtijds reeds zoo geheeten naar de breidelmakers, paardeteugelmakers. De volksheld Breygdel woonde in het huis Aerdenburg in de Wulfhagestraat.

VIII. Namen aan gilden ontleend.

Rue de Cordoue, Cordova straat, klinkt mooi, maar is onjuist. Het is de Cordewaniersstraat, die der schoenmakers, die in spaansch leder of leer van Cordova werkten.

Raamstraat, rue de la Rame, is naar de lakenscheerders benoemd, wier ramen daar geplaatst waren. Ook Amsterdam en Rotterdam kennen deze straten.

Philip stock straat moet zijn Slip- of Slijpstok straat, naar het slijpen der werktuigen van de wapenmakers.

IX. Herinneringen aan vreemde natiën.

Deze geven ons geene stof tot opmerkingen.

X. Namen buiten de vorige.

Balstraat = Baalmakersstraat, naar de vervaardigers der pakbalen.

Blokstraat = waarschijnlijk beloken, afgesloten straat, fr. cul de sac; rue de la Poulie is Fransche dwaasheid.

Hemelrijkstraat, naar eene kapel genoemd, is vertaald rue du Paradis. Zeer vrij!

Kreupelen straat, Crepelstraat. Over deze straat, ook in Sluis, Aardenburg, Oostburg en elders voorkomende is, even als over het Crepelsgilde, door mij en anderen in den Navorscher gehandeld. V. teekent aan, dat de straat reeds in 1319 in Brugge bekend was. Men vindt er de kapel en het godshuis der blinden, door Robert van Bethune in 1305 gesticht. De straat zal dus haren naam aan dat gesticht ontleend hebben, want het woord krepel heeft bij de Vlamingen de beteekenis van alles wat niet geheel in de gewenschte orde is.

Minnewater, in 1323 gegraven. Veel is over den naam getwist: men vertaalde lac d'amour; doch het voorvoegsel minne schijnt van het werkw. mennen, in de volksuitspraak minnen, te komen en dit mennen (zie Kil.) is ducere, agere, vehere, minare, fr. mener, dus geleiden, vandaar ook volksmenner. De dam in de sloten langs de wegen, dienende om van den weg de velden te bezoeken of de vruchten van daar te voeren, heet nog ook Z. Vl. *mennegat* en de landweg die naar de achterliggende akkers loopt *menne*; het vervoeren der vruchten van het veld naar de schuur heet *mennen*, vandaar het Holl. de paarden *mennen*. De Z. Vl. *ment* de vruchten op en *voert* de paarden. Juist verkeerd: hij moest de vruchten vervoeren en de paarden mennen, d. i. geleiden. Minnewater is dus 't water of de waterweg, waardoor het buitenwater in de stad geleid wordt.

Vischspaan (schuimspaan Kil.) wordt vertaald, in plaats van rue de l'Ecumoire, door rue du Panier!

G. P. ROOS.

P.S. in de errata et addenda geeft V. nog. »Sleipsterstrate, deze naam schijnt op een strafwerktuig te wijzen."

VRAGEN.

Schenkelwijn. In de kameraars (rentmeesters) rekening der stad Utrecht over den jare 1567 komt in dato 7 februari een post voor, volgens welken aan Claas Vijgh, amptman van Tiel, twee

kannen schenkelwijn zijn verstrekt geworden; zie het Archief van J. J. Dodt van Flensburg, III (1843), bl. 240. Onmiddellijk onder dien post vindt men in dato 15 februari dezen anderen, dat aan jonker Gerrit van Couwenhoven, burgemeester van Schoonhoven, ook twee kannen van zoodanigen wijn verschaft zijn. Wat is schenkelwijn?

J. ANSPACH.

[*Schenkelwijn* zal wijn zijn die geschonken, ten geschenke gegeven wordt.]

Alff. »Een el zwart fluweel voor vijf lappen aan een nieuw alff in de St. Nicolaaskerk te Utrecht". Wat is een »alff"?

J. ANSPACH.

[Blijkbaar wordt er gesproken van iets wat in de kerk gebruikt wordt. Alff zal dus waarschijnlijk zijn *alba*, koorhemd.]

Bamiss. A°. 1521 omtrent »bamiss in den winter." Wanneer is dat? J. ANSPACH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker geslachten. (Vervolg van bl. 46). Feith. Eene genealogie dezer familie kwam onder den hamer te Rotterdam, op de verkooping Scheltus v. K. Ik geef wat mij bekend is, omtrent dit oude geslacht, hopende dat diegene, welke de geheele genealogie bezitten, deze door de volgende aanteekeningen iets kunnen aanvullen. Ik verwijs verder naar d'Ablaing en van Doornincks aanteekeningen.

Wapen: In gr. een klimmend zi. paard. H. half aanz. Ht. het paard uitk. Op het zegel van Hendrik Feith (1615) was het paard omgew. H. aanz. Ht. eveneens omgew.

Burgem^r^. te Harderwijk in 1672, m^r^. Dibbolt F., en in 1703 mr. Andreas F.

Berend F. vermeld 1447, wint:

Dibbolt F. vermeld 1462—1492, en wint:

1°. Johan F., die volgt.

2°. Berend F., burgemr. van Elburg. Hieruit wederom: Dibbolt (wiens schoonmoeder was Femme van Holthe) waaruit nageslacht, onder anderen de stichteres van 't Feithenhof te Elburg.

Johan F. tr. Steyne Nugge Coenraadsdr.. Wint:

Arend F., burgemr. van Elburg, tr. Arentje van Holthe, wint:

Johan F., tr. Armantje van Hulsen, waaruit:

1°. Pieter F. Volgt.

2°. Berend tr. N. van Vaneveldt Thomasdr., waaruit: Albert, welke nog hoog bejaard in 1719 te Elburg als rentmr. leefde. Zijne beide zonen zijn: Berend en Thomas. Berend tr. 1703 Matje Feith, wede. Willem van der Horst, waaruit: Bartha Feith tr. Menso van der Heijden.

Pieter F. tr. 1582 Marike Keijzers, waaruit:

Johan F. tr. 1630 Bartha of Beertje Heeck. Zij winnen, te Harderwijk ged.:

1°. Jacoba, ged. 1 jan. 1634.

2°. Reinhard, id. 24 apr. 1635.

3°. Peter, id. 1 julij 1640.

4°. Andries. Volgt hierna.

5°. Maria, ged. 6 sept. 1644.

De vader (Johan) komt voor op een lijst van gildebroeders om schotelgeld te betalen, van 1653—1667.

Mr. Andries of Andreas, ged. 14 dec. 1642, tr. te H. 16 mei 1686 Margaretha van Hoolwerff, en winnen:

1°. Aleyda Margaretha, ged. te H. 28 mrt. 1690, tr. te Ermelo 6 sept. 1705 mr. Willem van Holthe.

2°. Johan Bernard, ged. 9 sept. 1692 te H., st. jong.

3°. Bartha Gesina, ged. te H. 8 dec. 1695, tr. ald. 20 sept. 1713 mr. Bernard Smits, der beide rechten dr. Hieruit oir [1].

---

[1]) De Heer Mr. Bernard Smits als vader en voogd zijner dochters Andrea en Margaretha Maria Smits, bij vrouwe Bartha Gesina Feijth verwekt, en Paulus Wilbrenninck als volmacht van Henrietta Wilbrenninck, als voogd van Andries en Maria Feith door den Heer Johan Bernard Feith, bij vrouwe Judith Margaretha Wilbrenninck verwekt, enz. 1735.

4°. Johan Bernard, ged. te H. 6 febr. 1698, tr. te Ermelo junij 1723 Judith Margaretha Wilbrenninck. Hieruit:

a. Andreas, ged. te H. 12 mrt. 1724. Hij had een nat. zoon, hoogstwaarschijnlijk bij eene bloedverwante, maar ik weet niet of hij later daarmeê gehuwd is.

b. Maria, ged. te H. 6 mrt. 1726.

Judith Margaretha Wilbrenninck hertr. te H. 26 julij 1733 Adriaan van Holthe.

De afstamming van Matje Feith, wede. Willem v. d. Horst, was als volgt:

Andries F. vermeld 1462, wint: Rijnvisch, wint: Andries, tr. Gerritje Feith, wint: mr. Berend, tr. Petertje N., waaruit: Andries gehuwd met Goosje Heeck, wint: Claas tr. Aaltje Francken. Uit dit laatste huwelijk Peter tr. 1e Maria N., tr. 2e Margrietje N. Uit een dezer huwelijken sproot:

Rijnvisch F., tr. 1e Maria Backer, tr. 2e te H. 14 oct. 1696 Grietje Seuck of Suijck, weduwe. Uit het 1e huwelijk sproot Matje.

Peter Feith tr. 1° 1693 Margaretha Uytslagers Arentsdr., en 2° Agnes Alida barones Sloet. — Bij de 1e vrouw:

Hendrina, tr. Nicolaas Onburg. Zij hadden eene kleindochter Maria de Lange, welke tr. aan Casper Jacob Ouwens, wiens grootmoeder was Maria Feith, die volgt.

Bij de 2e vrouw:

1°. Arent, kolonel, ged. te Elburg 1694, tr. Isabella van der Heijden.

2°. Rijnvisch, grootvader van den dichter, welke laatste te Weender bij Zwolle huwt den 7 nov. 1772 met Ockje Groeneveld. Zie verder van Doornincks Gesl. aant.

3°. Maria, tr. Rutger Ouwens, rector en lector te 's Gravenhage. Zij st. te 's Gravenhage 24 Febr. 1773, oud 76½ jaar, na 57 jaren gehuwd te zijn geweest.

Anna Feitens, tr. te H. 12 sept. 1630 Gerrit Noijen, waaruit:

a. Aeltje, ged. ald. 11 jun. 1634.

b. Peter, ged. id. 28 junij 1637.

Hoe was het wapen dezer familie Smits, waarvan een lid burgemr van Doesburg was? Ik meen dat het voorkomt in de Kwartierstaten van Ned. Geslachten op Sweerts de Landas, of is dit eene andere familie Smits?

Lambert Feijt, tr. Anneke Noijen, waaruit:

Willem, ged. te H. 6 julij 1636.

Egbert Feijth, tr. Annetje Keisers, winnen;

Gerrit, ged. te H. 8 junij 1640.

Gerrit Feijt, tr. te H. 30 dec. 1632 Arentje Wolffs Aertsdr.. Winnen en te H. ged.:

1°. Peter } tweelingen 4 dec. 1633 ged.
2°. Arent }

3°. Arent, ged. 9 dec. 1635.

4°. Hendricus ged. 14 sept. 1638, st. na 1662 en voor 1669.

Dr. Peter Feijth, was erfgenaam van zijn broeder Arent en procedeerde tegen Reijnier van Arckel, voogd en momber der onmondige kinderen en erfgenamen van Johan Brouwer. Deze Brouwer was koopman te Leiden.

Op een stukje papier vond ik:

28 Juni 1669 is de doodkist van Arent Feijth gehaelt.

Jan Adriaensen Terbeeck (timmerman).

Arent had aan 't water geleden en was eerst geholpen door den chirurgijn Steven Proeijt, en na diens dood door dr. van Zijl, medicus. Deze verklaarde, dat Arend van 8 apr. 1669 tot in 't laatst van juni, niet alleen van 't bed naar 't vuur kon komen. De meid verklaarde, dat hij meer dan een jaar aan 't geele water geleden had. [1])

Aanget. te H. 19 Juli 1640, attest naar Elburg, Peter Feijt, wede. v. Elburg, en Janneke Gerrits, jonge dr. van Vaessen, wonende te H.

Peter Feijth, tr. Agneta Coch. Van hen werden te H. ged.: Lucia, 2 mei 1675; Arnolda, 7 jan. 1677; Arent Hendrik, 30 juni 1678; Henrica. 25 nov. 1679; Herentie, 29 april 1682; Barbara Catharina, 28 mrt. 1684; Arent Hendrik, 27 juni 1686; Pieter, 23 nov. 1688; Jacob, 19 febr. 1690; Jacoba, 29 mrt. 1691.

Jan de Ruijter, tr. Aeltje Feith, Winnen:

Aeltje, ged. te H. 16 sept. 1691.

Evert, ged. id. 10 mei 1693.

---

[1]) Extract uit het boek van zalig. Arent Feijth.

An°. 1662 in Augusti. Ontfangen 12000 raepkoecken, het duisent tegens 27 Carol. guldd.

24 Februar. Ontfangen van Brouwer 8000 raepkoecken tegen 35 guldd. het duisent

Was onderteekend Peter Feijth.

Aang. te H. 8 oct. 1747, tr. te Silvolde Johan Herman Raij, predikant ald., en Maria Feijt.

Id., attest. Leijden 22 mrt. 1635, Boudewijn Feith en Janneke Jacobs.

Van Mehen. Hoewel waarschijnlijk geen harderwijker familie, geef ik hier op wat mij bekend is, van den door Slichtenhorst vermelden dr. Ellardus van Mehen en zijne naaste verwanten. 't Wapen dezer familie is mij niet voorgekomen.

Dr. Ellardus van Mehen (Mamus), geb. te H. 1570, st. nov. 1639, predikant ald., tr. ald. 1 mrt. 1601 Sara Fontana uit Dordrecht, Johannesdr. De werken van Ellardus vindt men bij v. d. Aa opgegeven.

Ellardus heeft denkelijk geen kinderen gehad, daar de kinderen van zijnen broeder Pilgrum als erfgenamen voorkomen van Joachim van Mehen, zoon van een tweeden broeder [1]).

Deze tweede broeder Hendrik teekende te H. aan, 30 oct. 1631, attest. Zutfen, met Henrickje Op ten Noort. Zij hertr. te H. 23 oct. 1639 Jacobus van Sonten. Uit haar 1e huwelijk:

1°. Louwijsken, ged. te H. 23 mei 1633, st. jong.

2°. Joachim, ged. id. 31 dec. 1634, st. 1654.

3°. Louwijsken, ged. id. 15 apr. 1636, st. jong.

Aant. Dr. Ellardus van Mehen, predikant te H. en Pillegrom van Mehen en Sebastianus Damman, predicant te Zutfen, broeders en bloetverwant van Hendrick van Mehen bruidegom, en Joost Op ten Noort, Engelbert Op ten Noort der rechten docter, en Johannes Behm, raetsverwanten der stad Zutfen en Ludolph Sijlvius secretaris, als broeder, neven en hijlixvrinden van Henrickjen Op ten Noort als bruid. Zutfen, 26 oct. 1631.

Pilgrum van Mehen was getr. met ? en winnen:

---

[1]) Ellardus wordt oom genoemd van den nunspeetschen predikant Philippus Verstege, die 1644 stierf, en te H. getr. was, 22 juli 1627, met Wijntje Brands, geb. ald. Ik vind ook eene weduwe van Samuel Verstege, broeder van Philippus, predikant te Warnsveld, te H. aanget. (met attest op Zutfen) 4 Febr. 1638, met Gosuwinus Brantius, eveneens predikant te Warnsveld.

1°. Joachim, tr. te H. 28 apr. 1633 Wolfgen Jans, waaruit:
a. Pilgrum, ged. te H. 15 dec. 1633.
b. Jacobje, id. 14 juni 1637.
c. Johannes, id. 15 oct. 1641.
d. Ellardus, id. 13 aug. 1647.

2°. Gerhard tr. te H. 19 apr. 1640 Gerrtje Noijen, dochter van Henrik Goossens, den 1 dec. 1603 te H. gehuwd met Beeltien Henricks van de Wall. Zie Nav. XXVI, bldz. 345 en 346. Zij winnen:
a. Geertruid, ged. te H. 21 juli 1641.
b. Stijntje, id. 14 dec. 1642,
c. Henric, id. 16 dec. 1646.
d. Metje, id. 25 apr. 1649.

3°. Stijntje, tr. Tyman Brantsz. of Brantsen, en winnen: [1] Pilgrum, ged. te H. 15 april 1642.

Tot deze familie zal wel niet behoord hebben, Gerardus Gerardi Mehenius, predikant te Giethoorn, den 27 aug. 1620 aanget., attest Meppel, met Heijltghen Kien. BACKER VAN LEUVEN.

Familie Eilbracht. (XXVII, bl. 142, 311, 421; XXVIII, bl. 39, 143).

Philippus Eilbracht, als pròp. ber. te Bemmel 1632.... 163.

Casparus Eilbracht, als prop. ber. te Oyen 9 sept. 1633, te Bemmel 1636..., 164.

Philippus Eilbracht, als prop. ber. te Bemmel 1 sept. 1657 en overl. 1682.

Casparus Eilbracht, als prop. ber. te Weurt en Ubbergen 1 nov. 1674, te Wichem 1675, ontsl. wegens ouderdom en zwakheid 1731 en overl. 7 juli 1733.

Philippus Eilbracht, als prop. ber. te Herveld en overl. febr. 1725.

Casparus Eilbracht, als prop. ber. te Weurt en Ubbergen 2 jan. 1682, en te Bemmel 3 sept. 1683, overl. maart 1719.

Jacobus Eilbracht, Caspi. fil., als prop. ber. te Ressen 1706, te Ruinen 1709 en te Hattem 1715, ongelukkig omgekomen 19 maart 1719.

Florentius Petrus Eilbracht, Phil. fil.. als prop. ber. te Altforst

---

[1]) Een Arent Brantsen was raadslid of burgemr. te Harderwijk. Zeker is er verband met de bl. 30 (noot) opgegevene Brands.

en Appeltern in mei en bev. 30 juni, intr. 7 juli 1726, te Altforst en Horsten in sept. 1727, ald. overl. 22 febr. 1760, eene wed. nalatende. (Zie: H. de Jongh, Naaml. Pred. Geld. Syn. bl. 295, en Boekz. 1760).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van Raesfeld. (XXVIII, bl. 540.) Volgens genealogiën bij Fahne, Herren von Hövel en in manuscript, benevens andere gegevens, zijn de ouders van Goossen van Raesfeld, drost van Twenthe, overl. te Munster 25 october 1581, en gehuwd met Lucretia van Twickelo, dr. van Jasper en Anna van Averhagen, Goossen van Raesfeld en Agnes van Twickelo, dr. v. Johan en Judith Steck.

Zijne grootouders van vaderszijde waren Johan van Raesfeld, heer tot Oostendorp (zn v. Goossen en Bertha van Homoet) en Judith van Wylich (dr v. Adolph tot Diersfort en Elsabé van Bylandt).

Goossen van Raesfeld, zn v. Bitter en Bertha van Baack tr. Bertha van Homoet, Johan en Agnes van Ruitenborgh's dr.

Adolph van Wylich, zn v. Dirk en Elisabeth van Bylandt, tr. Elsabé van Bylandt, Otto en Cunera van Lijnden dr.

De acht kwartieren van vaderszijde zijn alzoo 1 Raesfeld, 2 Wylich, 3 Homoet, 4 Bylandt, 5 Baack, 6 Bylandt, 7 Ruitenborgh, 8 Lijnden.

Van de grootouders van Agnes van Twickelo is mij niets voorgekomen.

IJzendoorn. W. DE HAAS.

[Ook de heer C. van Breugel Douglas verwijst den vrager naar Fahne.]

VRAGEN.

Geslacht Blockhuyzen. Op de Veerpoort te Schoonhoven wordt het volgende opschrift gevonden. »Anno 1601. Tempore Clutii et domini Blockhusii consulum."

Is er over Blockhusius iets nader bekend, wie dit was, zijn geslacht, wapen enz.? B.

[Clutius en Blochusius zijn Jan Kluit en mr. Frans van Blokhuyzen. De laatste werd te Schoonhoven benoemd tot electeur in 1583 en

was burgemeester dier stad in 1589, 1591—1593, 1595, 1599, 1600, 1602—1605. Gerrit Fransze van Blokhuyzen werd den 14 april 1578 benoemd tot electeur en den 15 november van dat jaar tot burgemeester, welk ambt men hem in 1579 op nieuw opdroeg.]

Lambertus van Oort. Wie waren de nakomelingen van Lambertus van Oort of van Noort, geboren 15[illegible]0 te Amersfoort, vertrokken naar Antwerpen? Tot zijne kinderen behooren de welbekende Adam van Noort, kunstschilder te Antwerpen, en Samuel van Oort.

Ook is te Antwerpen geboren . . ? Louis van Noort, vgl. Chr. Kramm in zijne Geschiedenis der Beeldende Kunsten in de Nederlanden.

v. o.

Ridderprent. In het Wassenaer-Catwijksch archief trof ik eenigen tijd geleden, eene teekening aan, genomen naar eene afbeelding op eene grafzerk. Deze afbeelding stelt voor twee levensgroote personen, een ridder en zijne gade, elk met een kussen onder het hoofd, en de handen gevouwen. De ridder is blootshoofds en geheel geharnast; zijn helm, zijn handschoen en een leeuw liggen aan zijne voeten. De edelvrouwe is als eene non uitgedost, en heeft een hond (met halsband) aan hare voeten liggen. Die leeuw en die hond zijn hier gewis de hoogstgepaste zinnebeelden van *moed* en van *trouw*. Misschien waren ze tevens de houders van beider wapenschild, en dan is de voorstelling te meer treffend door de oordeelkundige keus en rangschikking der figuren. Tusschen de hoofden van het echtpaar is het wapen van het koningrijk Jeruzalem afgebeeld, aantoonende, dat de ridder, — misschien in vereeniging met zijne gade! — eene pelgrimage naar het Heilige Land had gedaan, wat insgelijks wordt aangeduid door de paauwenveer, welke hij in den rechterarm houdt. Boven zijn hoofd prijkt het wapen van Leefdale, t. w. de keper, verzeld van 3 hamers, met de twee arendskoppen als helmteeken. Een zwevende engel houdt boven het hoofd der vrouwe aan een lint hun alliantiewapen vast. Als kwartierwapens des mans zijn afgebeeld: 1. dat van Leefdale (ook voorkomende in de herald. rechterhelft van het alliantiewapen); 2. drie (2, 1) arendspooten (Crabeth? Styrum?); 3. gevierendeeld: 1 en 4 drie (2, 1) zuilen, 2 en 3 gedwarsbalkt

van vair (en rood? Goye, oudtijds Utengoye) [Culemborg van Rijsenburg?]; 4. een dwarsbalk (Wees? Doornick? Druten? Heteren?). Aan de heraldieke linkerzijde der afbeelding ziet men als kwartierwapens der vrouwe; 1. hetzelfde wapen, dat ook in het alliantiewapen boven haar hoofd voorkomt, t. w. drie palen met een vrijkwartier, waarin een leeuw met een smallen schuinbalk [1]) er over heen (Ranst van Berchem?); 2. gevierendeeld, in elk kwartier een wiel [2]); 3. geschakeerde of geruite dwarsbalk (Steelant?); 4. drie palen met een vrijkwartier van hermelijn (Duffel of Berthout van Duffel?). Daar in deze acht kwartierwapens de hachures van den grafsteen, tot aanduiding van het émail, ontbreken, en de helmteekens alle door gevleugelde engelenkopjes zijn vervangen, mist men veel. Zouden die engelenkopjes gekozen zijn, om op den engel der opstanding te zinspelen? Wie wil mij behulpzaam zijn in de ontcijfering dezer twee kwartierstaten, om alzoo te kunnen nagaan, welke personen het hier geldt? De ridder zal wel een Leefdale zijn.

J. ANSPACH.

MENGELINGEN.

Het vlaggen. (XXVII, bl. 366—368.) Op de t. a. p. gedane vragen is, zoover ik weet, geen antwoord ingekomen. Wellicht komt het nog. In dat geval zou 't mij aangenaam zijn, ook *deze* vraag beantwoord te zien: »is het halverstok vlaggen *uit een huis* te verdedigen, of is dat in die mate een *scheeps*gebruik te achten, dat de overdracht er van op een *gebouw* buiten den vorm moet worden genoemd?"

E. LAURILLARD.

[1]) Cotice. Dat vrijkwartier is op zich zelf het wapen van Dougelberghe, eigenlijk het wapen van Brabant met de cotice tot brisure, omdat de Dougelberghes onechte loten waren uit den stam der hertogen van Brabant. Die cotice komt wel in de beschrijving van het wapen van Ranst van Berchem niet voor, zie b. v. het Armorial, p. 858a, maar behoort er denkelijk rechtens bij.

[2]) Heusden van Drongelen? Deze toch voerden, naar ik meen, gevierendeeld: 1 en 4 in groen een gouden rad, 2 en 3 in goud een rood rad. Ten minsten, aldus zag ik het afgebeeld in eene ms. genealogie, ik weet niet meer van welk geslacht. Volgens Herald. Bibliotheek, 1876, bl. 265, voerde echter (van Heusden) van Drongelen slechts *één* rad (van zilver in blauw).

GESCHIEDENIS.

De Waalsche Gemeente te Brielle. (XXVIII, bl. 489, XXIX, bl. 57). In den aanvang van mijn eerste artikel over deze Gemeente vermeldde ik een besluit der Staten van Holl. van 24 Aug. 1652, waaruit blijkt naar aanleiding waarvan de Gemeente ontstaan is, en ik liet daarop volgen: »Het schrijven der Staten had het gewenschte gevolg. Den 14 Sept. 1653 werd er te Brielle een fransch predikant bevestigd met name Nicolas Massis."

Wat ik, toen ik dat mededeelde, niet wist, is mij sedert gebleken, dat namelijk aan de werkzaamheid van Massis die van *Ezéchiel Daunois* voorafgegaan is.

De heer F. H. Gagnebin had de welwillendheid mij o. a. het volgende te schrijven:

»Le premier pasteur a été, non pas Nicolas Massis, mais Ezéchiel Daunois.

E. Daunois avait été pasteur à Boulogne dès 1633. Obligé de quitter ce poste, il se retira en Hollande et se présenta, avec de bons témoignages, au Synode de Delft (29 Avril 1651), demandant de pouvoir prêcher dans nos églises. Le Synode le lui accorde et lui fait un don de f. 100. En Avril 1652 le Synode de Rotterdam le charge de se rendre à Utrecht pour assister le pasteur J. J. du Bois jusqu'au prochain Synode. Là dessus arrive au Synode de Groede (Août 1652) la Résolution des Etats de Hollande, du 24 Août. Pour y répondre, une *Classe* se tint à la Haye le 30 Octobre suivant, composée de pasteurs et anciens de Delft, la Haye, Harlem, Middelbourg, Leyde, Rotterdam, Bois-le-Duc, et du Régent du Collège Wallon, Daniel Massis. L'article 5 de ses résolutions est conçu comme suit: »La Classe ayant veu les lettres adressées

au Synode de nos Eglises par nos Seigneurs les Estats de Hollande, demandans qu'on envoye un pasteur de nostre langue en la garnison françoise de la Briele; ouï en suite et approuvé tout ce que l'Eglise Synodale a fait sur ce subjet en faveur du sieur D'aunois, elle a trouvé à propos de confirmer solemnellement led. s^r^. D'aunois en lade. Eglise, et a prié Monsieur de la Rivière [le pasteur de Delft] de se transporter sur les lieux, et d'y confirmer led. sieur, lorsqu'il sera en estat de le pouvoir estre." — Ces derniers mots s'expliquent par le fait que Mr. Daunois était tombé gravement malade, ce qui retarda son installation.

Au Synode de la Haye, 23 Avril 1653, on lit art. 2: »Monsr. Daunois s'est présenté à cette Compagnie et a fait recit comment, selon l'ordre de l'Eglise Synodale de la Haye, il s'est acheminé vers la Briel, où il a presché un espace de temps, et trouvé un bon nombre d'auditeurs, si que Mrs. les Magistrats et les Pasteurs de l'Egl. flamande du lieu ont pris à coeur d'avancer selon leur pouvoir l'erection d'une Eglise de nostre langue en leur ville, et ont prié Mr. Daunois d'y vouloir retourner en bref, afin d'y continuer les exercices du St. Ministere, en attendant que Mrs. les Estats de Hollande aient ordonné pour l'entretien d'un pasteur de nostre langue. La Compagnie voyant les bonnes dispositions pour establir une Eglise audit lieu a adressé une requeste à nosdits Seigneurs les Estats de Hollande et prié nos tres honorés frères Mrs. Colvius, Everwyn et Gilles l'Ancien de l'Eglise de la Haye, pour la leur presenter durant la tenue de ce Synode, et en cas qu'ils ne peussent obtenir leur expedition cette sepmaine, Mrs. les deputez de l'Eg. de la Haye, comparus en ce Synode, poursuivront cet affaire, et en feront rapport au Synode prochain. Cependant Mr. Daunois est prié après avoir fait ce menu voiage pour ses affaires particulieres à Utrecht, Ambsterdam et Leiden, de s'acheminer derechef vers la Briel et y continuer la predication de la parole de Dieu et les parties du St. Ministere."

Et maintenant voici la »Copie de la Requeste exhibée à Nos Seigrs. les Estats pour l'entretien de Monsr. D'Aulnoy, premier establi et confirmé en l'Eglise de nostre langue à la Briele."

Tres nobles et puissans Seigneurs,

Ayans, suivant l'ordre donné par vos Seigneuries au Synode de

noz Églises assemblees à Groede, en Septembre 1652, envoyé un pasteur de nostre langue à la garnison de la Briele, en laquelle il y a six compagnies Françoises et deux Walonnes, nous venons vous en donner advis, et vous prier d'ordonner pour sa subsistance le gage ordinaire des Ministres. Il y a esté envoyé[1]) dès le mois de Septembre, mais empeché par une grande et dangereuse maladie, il n'a peu s'y transporter que depuis environ deux mois, à quoy nous supplions Vos Seigneuries d'avoir esgard, comme aussi au transport de ses hardes et luy accorder ce qu'en telle occurence reçoivent de vos mains ceux qui viennent de loin. Ce qu'attendans de vostre liberalité, nous prions Dieu qu'il espande ses plus sainctes benedictions sur cet estat, sur votre province, et sur vos Nobles personnes, estans etc.

Il parait, d'après cette requête, que Ez. Daunois, élu en Septembre 1652, ne put être confirmé à la Briele qu'en Février 1653."

Tot dusverre de heer Gagnebin. Voordat Massis te Brielle kwam, was derhalve aldaar reeds werkzaam geweest Ez. Daunois. Dit was mij vóór de ontvangst van de missive des heeren G. reeds gebleken uit een stuk, dat mij ter hand werd gesteld en getiteld is: *Mémoire instructif touchant la fondation de l'Eglise Walonne de la Brielle.*

Deze *Mémoire* werd op verzoek van den W. Kerkeraad door Ds. Fontaine in 1772 vervaardigd [2]), en nadat dit college op den 8 April van dat jaar het stuk had hooren voorlezen, kon het verklaren: »nous l'avons trouvé solide et répondant à nos vues." Den hoofdinhoud der *Mémoire* wil ik hier mededeelen, vooral om de beschouwingen, die de Schrijver aan de Synodale artikelen toegevoegd heeft.

Na een inleidend woord, waarin gezegd wordt, dat de Gemeente van Den Briel, daar zij vóór de komst der réfugiés reeds bestond, »doit être reputée *Eglise Walonne* plutôt que *Françoise*", komt de

---

1) Juister ware geweest: *il y en a reçu la commission.*

2) Misschien werd de Schrijver wel bijgestaan door den kundigen en werkzamen Hendrik van Wijn, destijds Pensionaris van Den Briel. Dat Van Wijn correspondeerde met Fontaine, is mij gebleken uit één der notulenboeken van den W. Kerkeraad, waarin ik een stuk vond van een brief, door Van Wijn aan Fontaine geschreven.

Schrijver op de Res. der Staten van 24 Aug. 1652 en vervolgt dan: »En exécution de cette Resolution Mrs. les Etats en écrivirent incessamment au Synode Wallon, assemblé encore à Groede, dans ce même mois d'Août. L'Eglise Synodale de la Haije, qui se trouvoit en tour de convoquer chez elle le Synode suivant, et qui, selon l'usage d'alors, agissoit au nom et de la part du Synode, dans l'intervalle de deux Synodes: cette Eglise, en conséquence de la commission qui lui en fut donnée, envoia un pasteur à la Brille, pour y édifier cette partie de la garnison qui avoit besoin de son ministère.

Ce pasteur, appellé Daunois, étoit un de ceux qui se trouvoient sans emploi, comme il y en avoit plusieurs dans ce tems-là.........

La même Eglise de la Haije crut en outre devoir, peu de tems aprez, présenter une Requête aux dits Seigneurs Etats, comme de la part du Synode, *pour l'entretien de ce Mr. Daunois premier establi et confirmé en l'Eglise de notre langue à la Brille.* Cette Requête, dont on ignore la datte précise, a du avoir été expédiée encore en la même année 1652, ou au commencement de la suivante, et porte en substance, que »suivant l'ordre donné par leurs Seigneuries au Synode de Groede" etc. (Zie den inhoud van het Req. hierboven bl. 122 en 123).

Il y a toute apparence qu'on n'eut point d'égard à cette Requête, et que c'a été la raison qui engagea le Synode suivant, assemblé à la Haije, à en presenter une autre à Mrs. les Etats, mais d'une nature différente, et dont l'objet étoit plus important que celui de la précédente, puisqu'elle avoit pour but d'obtenir l'érection d'une Eglise fixe de notre langue à la Brille, et, comme un préalable requis, de procurer un entretien convenable au pasteur qu'on y appelleroit. C'est ce que va nous apprendre l'article 2 de ce Synode, dont voici les termes: »La Haije, 23 Avril 1653, art. 2. Monsr. Daunois" etc. (zie dit artikel hierboven bl. 122).

Cet article nous instruit de plus d'une chose importante, qui mérite attention.

1. On y voit le désir empressé que témoignent avoir, et l'intérêt que prennent, non seulement Mrs. les Magistrats, mais encore les pasteurs de l'Eglise flamande de la Brille, non plus pour l'édification de la garnison, qui ne devoit y séjourner que pendant un

certain tems, (du moins il n'en est pas touché un mot et la chose n'est pas si claire qu'elle doive être sousentendue,) mais bien pour *l'érection d'une Eglise de notre langue en leur ville:* ce qui leur importoit sans doute davantage, et pour laquelle les circonstances leur paroissoient si favorables. Car il n'y a pas à douter que dans *ce nombre d'auditeurs*, dont Mr. Daunois fait mention, il ne faille comprendre aussi divers habitans fixes du lieu même, outre les troupes françoises et Walonnes qui aidoient à former la garnison, n'étant pas une grande nouvelle à apprendre au Synode, qu'appellé à prêcher devant huit compagnies à la Brille, il eut trouvé un nombreux auditoire. Il faut donc croire que c'est précisement cela même, c'est-à-dire, ce nombre d'habitans domiciliez dans leur ville, qui assistoient au service françois, qui faisoit entrevoir à Messrs. les Magistrats bonne esperance d'établir une Eglise Walonne chez eux. A moins de cette supposition, on ne comprend pas trop cet empressement, ce désir, ces instances, auprez de Mr. Daunois, pour l'engager à retourner au plutôt chez eux, afin d'y continuer les fonctions du St. Ministère.

2. Ces mêmes Magistrats l'y sollicitent, *en attendant que Mrs. les Etats de Hollande eussent ordonné pour l'entretien d'un pasteur de notre langue*: il faut sousentendre, d'un pasteur à venir dans leur ville: la liaison avec ce qui précède semble exiger ce suplément. Car pourquoi témoigner prendre tant de part à la chose, et espérer que Mrs. les Etats adjugeroient une pension à ce pasteur, si ces mêmes Magistrats ne se flattoient pas d'y trouver aussi leur compte? Que leur importoit que Mr. Daunois fut paié ou non des deniers de l'Etat, si son ministère n'étoit que pour un tems, et ne devoit se terminer finalement qu'à l'édification de la garnison, qui étoit dans leur ville, et qui certainement ne devoit y séjourner que pendant un tems limité?

3. C'est aussi ce que comprend le Synode de la Haije, lequel, selon ce qui est énoncé dans cet article, se réjouït de voir de si bonnes dispositions, NB. *pour établir une Eglise au dit lieu.* Il n'est parlé là ni de garnison, ni de troupes, comme il n'en est pas lâché un mot dans tout l'article. Mais on voit clairement, que le Synode, entrant dans les vuës du Magistrat de la Brille, cherche de tout son pouvoir à les seconder, et à les faire réüssir au plutôt.

Il fait dresser une Requête, pour être présentée à Messrs. les Etats, sans doute en vuë d'obtenir cet établissement, et de procurer en même tems des appointemens pour le pasteur de l'Eglise à fonder: se prévalant pour cela de la favorable conjoncture du lieu même où le Synode est siégeant, pour la présenter incessamment, et cherchant à en obtenir l'appointement, s'il est possible, pendant la tenue même du Synode, et joint ses instances à celles de la Régence de la Brille, pour porter Mr. Daunois à y retourner au plutôt, jusqu'à ce que, sans doute, l'établissement d'un ministère fixe au dit lieu fût réglé.

Toute la tournure de cet article, quand on l'examine de prez, surtout en le comparant avec les articles des Synodes suivans qu'on va lire, fait assez clairement voir, que c'est pour un pasteur d'une Eglise à fonder dans la ville, que le Magistrat et le Synode s'intéressent également avec tant de zèle, plutôt que pour un ministre de Régiment, qui devoit rouler avec lui d'une garnison à l'autre.

On ne sait pas au reste, si Mr. Daunois put déférer, ou non, aux sollicitations et des Magistrats de la Brille et du Synode, en retournant à la Brille, pour y continuer les fonctions du ministère. Il est permis de conjecturer, que ses affaires particulières ne lui en donnèrent pas le tems: ou qu'il n'avoit encore reçu aucuns émolumens pour les services déja rendus: ou enfin que le projet de la fondation d'une Eglise à la Brille n'étant pas encore parvenu à maturité; dans cette incertitude il ne voulut s'engager à rien. Mais ce qui est de certain, parce que l'article XVII du Synode suivant d'Utrecht en fait foi, c'est que dans cet intervalle qui s'écoula depuis le Synode de la Haije jusqu'au Synode suivant d'Utrecht, une Eglise en Angleterre avoit jetté les yeux sur lui: qu'il attendoit à *la première occasion les lettres de vocation, laquelle il avoit intention de suivre.* Ce qui est de sur encore, c'est que le Synode, qui avoit conçu beaucoup d'estime pour ce pasteur, tant à cause de son mérite et de ses talens, qu'en vertu des bons services qu'il avoit rendus fidèlement et avec éloge, à l'Eglise de Dieu en général, et à nos Eglises en plusieurs occasions, auroit vu avec bien de la satisfaction, que *la Providence lui eut ouvert la porte de la vocation au milieu de nous plus stable*, et par conséquent qu'il eut pu être

appellé pasteur à la Brille, où il avoit déja exercé pendant quelque tems son ministère. — Tout cela est contenu en substance dans l'article sus-mentionné du Synode d'Utrecht. Et voici ce qu' exprime l'article suivant du même Synode: »Utrecht 3 Sept. 1653, art. 18: Si nostre tres honoré frere Monsr. Daunois accepte la ditte vocation en Angleterre, afin de pourvoir l'Eglise de la Brille, la Compagnie députe et envoije nostre cher frere le sieur Nicolas Massis proposant, qui y exercera les fonctions du St. Ministère, et pour cet effet sera examiné peremptoirement avec l'aultre proposant mentionné en nos actes, et ce par les mesmes deputés y nommés, qui leur imposeront les mains.'

Notez d'abord ces mots: *afin de pourvoir l'Eglise de la Brille.* Il ne s'agit donc plus, comme ci-devant, de garnison à pourvoir, ou de troupes à édifier; mais d'une Eglise qu'on esperoit de fonder dans le lieu même.

En comparant cet article avec les précédents, il paroit que la Requête dressée au Synode de la Haije et présentée à Mrs. les Etats pendant la tenuë de ce même Synode, ne fut pas encore appointée avant le Synode d'Utrecht, y aiant bien apparence que Mr. Daunois auroit été préféré à tout autre, et que lui-même eut préféré aussi le certain à l'incertain, si toutes choses avoient déja été entièrement réglées à l'égard de l'Eglise de la Brille.

Quoiqu'il en soit, on voit par cet art. que le Synode continue de s'intéresser fortement à l'établissement prochain de cette Eglise, puisque pour ne pas laisser ralentir le zèle de Mrs. de la Brille, à avoir une Eglise Walonne dans leur sein, et pour seconder leurs vuës à cet égard, il prend les mesures les plus convenables pour en assurer le succez. Au défaut de Mr. Daunois, qu'on prévoioit bien devoir prendre le parti d'aller en Angleterre, et qui s'y établit en effet l'année suivante, le Synode se détermine à y envoier au plutôt un autre sujet, propre à y exercer toutes les fonctions du St. Ministère, et nomme pour cela Mr. Nicolas Massis, proposant, lui fait subir dans le même Synode les examens necessaires, et lui fait donner tout de suite l'imposition des mains pour le qualifier pasteur in formâ dans cette Eglise naissante.

Il fit toutes ses diligences pour s'y rendre de bonne heure. Les actes consistoriaux de cette Eglise, non plus que les articles

synodaux de ce tems-là, ne nous apprennent pas quand il fut installé dans sa nouvelle Eglise; mais Mr. Massis lui-même nous en a conservé la datte précise au bas de sa propre signature, qui se voit encore dans l'ancienne originale confession de foi de nos Eglises. On y lit ces mots de sa main: *Nicolas Massis le* 17 *Avril* 1655, *confirmé en sa charge le* 14 *Sept.* 1653 *en l'Eglise de la Brille.* [1])

Voilà donc Mr. Nicolas Massis le premier pasteur appellé et installé dans l'Eglise Walonne de la Brille. Car pour ce qui est de Mr. Daunois, quoi qu'il s'y fut rendu peut-être dez l'année précédente pour y faire service, on voit bien que ce n'est que par interim et en attendant que tout fût en règle et sur un pied fixe. Et si dans l'Etiquette de la première Requête, relative à cet objet, presentée l'année auparavant aux Etats par l'Eglise Synodale de la Haÿe, il y est parlé de *Mr. Daunois comme premier établi et confirmé en l'Eglise de notre langue à la Brille*, ce n'est surement que par anticipation et dans l'opinion et l'esperance qu'on avoit conçu qu'il seroit le premier pasteur de cette Eglise, plutôt que pour exprimer sa vocation effective dans la même Eglise; puisqu' aprez tout, il conste évidemment par les Régitres Ecclesiastiques de ce tems-la, que ç'a été, Mr. Nicolas Massis, et nul autre, qui a été le premier pasteur établi et fixé à la Brille.

Il ne restoit plus pour mettre la dernière main à cet Etablissement, et pour lui donner la forme et la consistence nécessaire, que d'y ériger un consistoire, sur le pied des autres Eglises, et cela sous les auspices du vénérable Magistrat et par l'autorité du Synode. C'est aussi ce que son nouveau pasteur se mit en devoir de faire, comme il paroit par le Synode suivant, assemblé à Heusden. Voici l'article: »Heusden 15 Avril 1654, art. XXI. Sur la Requeste de nostre tres honoré frere Nicolas Massis de dresser un consistoire en l'Eglise naissante de la Briele par l'authorité du Synode, la Compagnie concede cette election et authorise pour

---

[1]) Daar de bedoelde „confession de foi" niet meer aanwezig is, kan ik de hier medegedeelde opgave niet vergelijken De heer Gagnebin intusschen schrijft mij: „Dans la *Classe* tenue à Delft le 5 *Novembre* 1653, les deux proposants David Stuart et Nicolas Massis sont examinés peremptoirement et reçoivent l'imposition des mains, pour suivre leur vocation, le 1er à l'Olive, le 2e à la Brille.".

cela nostre tres hon. frere de Rochefort pour dresser ce consistoire avec le dict. Sr. Massis."

. Dans le Synode de Septembre, tenu la même année à Ziericzée, se lit la confirmation de l'art. précédent qui y est relatif. Il y est dit: »Ziericzée 2 Sept. 1654, art. 13: L'article 21 du Synode précédent, touchant l'érection d'un consistoire en l'Eglise de notre langue à la Brille, demeure en son entier, et l'exécution en est remise à la prudence de notre cher frère Nicolas Massis, pasteur de la ditte Eglise, qui en communiquera particulièrement avec N. T. C. et T. H. frère Mr. de Rochefort, qui a été député pour cet effet par le Synode de Heusden."

S'il semble un peu surprenant, que, dans l'intervalle des deux Synodes le consistoire n'ait pas encore été formé, il est bon de remarquer, que cet intervalle n'est guères plus que de quatre mois; qu'il se peut que Mr. de Rochefort ou n'ait pas eu tout le loisir nécessaire pour vaquer à cette affaire conjointement avec le nouveau pasteur; ou qu'il ait un peu trop consulté sa propre commodité; ou qu' enfin on ait balancé quelque tems sur le choix de sujets en ville propres aux fonctions requises. Ceux qui sont un peu au fait de ces sortes de choses et qui savent quelles mesures il convient de prendre en telle occurrence, surtout les deux pasteurs devant agir ici de concert, et s' agissant de dresser un consistoire tout de neuf, ne seront pas surpris de ce délai.

En attendant, ce Synode de Ziericzée, d'ou est extrait l'article ci-dessus, nous apprend une chose qui fait au but qu'on se propose ici: c'est que l'Eglise de la Brille étoit censée dez lors, ou autant vaut, appartenir au corps du Synode Wallon, de ces provinces. Cela se peut déduire de la qualité dans laquelle Mr. Massis y comparoit. Il s'y trouve placé dans la même liste que les autres pasteurs députez, et le nom de son Eglise paroit aussi dans celle des Eglises convoquées à ce Synode. On ne peut donc pas le regarder sur le pied de chapelain de régiment, ou qui fonctionnoit à la Brille pour un tems—uniquement pour le compte de la garnison, et qui n'y devoit faire service qu'autant que la garnison devoit y séjourner elle-même. Car comme de pareils chapelains ne sont pas reputez membres actuels du Synode, quoi qu'ils en dépendent, ils n'y comparoissent jamais non plus, ni on ne les y admet comme tels.

Ce qui est de bien sur, c'est qu' avant la tenuë du Synode suivant d'Amsterdam en Avril 1655 le consistoire étoit formé, [1]) puisque l'Eglise et le pasteur paroissent à la tête des articles de ce Synode-là, chacun dans sa colomne respective, selon l'usage constant qui subsistoit dez lors.

Non seulement cela. Cette Eglise obtint de bonne heure le privilège, qui n'est pas commun à toutes les Eglises du Synode Wallon, savoir de convoquer le Synode chez elle, selon le tour, qui lui fut adjugé dans la Tablature des Eglises Synodales qui ont ce droit. Il conste par les Regitres Ecclesiastiques, que le Synode s'y est tenu regulièrement, sans que jamais ou ait passé une fois son tour, pour l'y convoquer. Il s'y est tenu en Avril 1661 etc. [2])

Tout ce qui vient d'être notté au sujet de l'Eglise de la Brille, la tire même de pair, pour le dire ici en passant, de quelques autres Eglises, où il y a service dans notre langue, et qu'on nomme de la Barrière, lesquelles, quoi qu'appartenant au Synode Wallon, n' ont peut-étre été fondées principalement et ne subsistent encore, qu' à l' intention des garnisons assez nombreuses, que l'Etat y entretient, telles qu'ont été ci-devant Menin, Furnes, Ypres, et telles que sont encore Tournay, Namur etc. Et la différence est en effet assez sensible. 1. Ces Eglises dernières nommées se recueillent dans des lieux qui sont hors de la jurisdiction de nos provinces, et sous la dépendance d'une puissance étrangère. Ici, il s' agit d'une Eglise érigée dans une de nos villes de Hollande, à la sollicitation et sous les auspices du Magistrat, aux instances du Synode et de l' aveu du Souverain: laquelle ville fait partie de la souveraineté et qui y envoie ses députez, à l'égal des autres villes de la province qui ont voix à l'Etat. Quelle disparité! 2. Dans ces villes sus-nommées de la Barrière il n' y a point, ou du moins trez peu, d'habitans domiciliez, qui soient

---

[1]) Zooals ik in mijn 1ste artikel heb vermeld, werd den 6 Maart 1655 door Massis aan de Magistraten van Brielle bericht, dat hij een kerkeraad had samengesteld.

[2]) Zie de opgave in mijn 2de artikel. — In April 1696 toonde Ds. Galand aan den Kerkeraad de noodzakelijkheid aan, dat hij werd afgevaardigd naar de Synode te Arnhem, en herinnerde daartoe, dat Den Briel na Arnhem de vergaderplaats der Synode moest zijn en hij er dus heen behoorde te gaan „pour soustenir notre droit.''

de la Religion Réformée. Ainsi on voit assez, que ce n'est pas tant pour les édifier que le ministère Wallon y est établi, que pour les troupes de l'Etat, qui y sont en garnison et d'entre lesquels on est obligé de prendre les membres du consistoire, faute d' autres sujets. Ici, il s' agit de membres d'un troupeau, qui sont presque tous composez d'habitans du lieu même, qui y sont domiciliez, et d'entre lesquels on choisit les membres du consistoire, dont la pluspart sont des Régens ; et s'il s'y trouve des militaires, parceque c'est une ville de garnison, comme il y en a pour la même raison à Utrecht, à Leeuwarde, à Deventer, à Gorcum, à Heusden etc. qui ne sont pas villes de Barrière, ce n'est que par accident, et ce n'est pas pour eux proprement et à leur intention, que des Eglises Walonnes y sont été érigées.

Pour revenir à l'Eglise Walonne de la Brille. Ce qui rend incontestable son établissement et sa durée, non pour un certain période de tems, mais pour un tems illimité, c'est l'établissement et la permanence d'un Consistoire [1]) en forme dans cette Eglise, depuis sa naissance jusqu' à présent. Dans la revuë exacte qu'on a fait des papiers consistoriaux, on a remarqué qu'il s' en est égaré plusieurs. Ainsi on n'y trouve ni actes, ni résolutions, ni même de simples notes : en un mot, on n'y trouve régitre de rien, avant le ministère de Mr. G. Lambinon, second successeur à Mr. Massis en 1677. Mais il y a un livre de Diaconie, intitulé: *Livre de la Diaconie de l'Eglise Walonne de la ville de la Briele.* A la première page de ce livre, qui commence à l'an 1663 au mois de Janvier, se lisent ces mots: *Compte des deniers reçeu en collecte en l'Eglise Walonne de la Briele jusques au premier de Janvier de l'an* 1663. Et puis: *A la revue des comptes des anneés precedentes, on a trouvé de reste en la bourse de la diaconie la somme de f* 146. 19. 6..... *Fait en consistoire le* 4 *Janvier* 1663. (étoit signé) *Nicolas Massis: pasteur.* .... [2]) *ancien. A. Brasser diacre.* — Comme cette somme mentionnée est assez considérable, il est permis d'en conclure que le nombre de ces années précédentes l'étoit aussi: d'autant plus que les collectes étoient

[1]) Het bestond buiten den predikant uit 2 ouderlingen en 2 diakens.

[2]) De naam, die voor Ds. Fontaine onleesbaar was, luidt: *N. Couwenhoven,* van 1660—1666 pensionaris van Brielle.

alors à peu prez aussi médiocres qu'elles le sont à présent. Notez ces mots: *à la revue des comptes des années precedentes*, qui supposent manifestement l'existence d'un livret ou cahier antérieur de la diaconie, mais qui s'est égaré: car comment pouvoir faire la revuë de comptes qui ne sont pas couchez par écrit? Et au bas du compte rendu pour l'année 1664 les signatures sont celles de *N. Massis pasteur*, *Pr. de Jongh*, *ancien*, *Caspar Clotterbooke, ancien*, (il étoit Bourguemaitre), *Gautier Magre, diacre*, tous habitans domiciliez à la Brille.

Au reste, il est aisé de remplir ce vuide de dix ans par les articles des Synodes de ce tems-là, où l'on voit à la tête des articles des Synodes, auxquels l'Eglise de la Brille députoit, avec le nom du pasteur, assez souvent celui de son ancien, à compter depuis le Synode d'Amsterdam en 1655. [1]) Ce qui est encore incontestable, c'est que depuis l'an sus-nommé 1663, d'an en an, jusqu' au présent jour, on a tenu un compte exact de la collecte des deniers qui se faisoit au temple aux jours d'exercice: et à peine trouve-t-on l'espace de 15 jours (à la reserve de quelques vacatures) dans ce long intervalle de tems, dans lequel la collecte manque d'être nottée, et dans lequel par conséquent il n'y ait pas eu d'exercice public. Et chaque reddition de comptes est constamment signée par *les Conducteurs de l'Eglise Walonne de la Brille, le pasteur, les anciens et les diacres.*

Et voilà qui peut suffire sans doute, pour démontrer la permanence d'un consistoire, établi dez le commencement dans cette Eglise, selon les formalitez usitées dans toutes les autres Eglises Walonnes de la République, et par une juste conséquence, la permanence de l'Eglise même.

Pour venir maintenant à une conclusion. Ce qu'on doit dire au sujet de la fondation de l'Eglise Walonne de la Brille, revient en deux mots à ceci. C'est que ce qui donna lieu, en première instance, à avoir service public dans notre langue en la ditte ville,

---

[1]) Op den 15 Jan. 1793 vond de Kerkeraad goed te bepalen: 1°. eens in 't jaar 1 of 2 leden af te vaardigen naar de Synode; 2°. als er één persoon wordt afgevaardigd, hem *f* 60 te geven, ingeval de Synode buiten de Provincie gehouden wordt, en *f* 50 in geval hij samenkomt in de Provincie; 3°. bij afvaardiging van twee personen aan elk in ieder geval *f* 40 te geven.

ç'a été véritablement l' existence et le séjour de quelques compagnies Françoises et Walonnes, faisant partie de la garnison qui y étoit et qu'il s'agissoit d'édifier; mais que cette première occasion d'y avoir des exercices publics dans notre langue, aiant inspiré du goût pour le ministère françois, tant à quelques Magistrats, qu'à divers autres habitans du lieu, Mrs. de la Régence pensèrent tout de bon à ériger dans leur ville une Eglise permanente pour la suite, à l'égal de tant d'autres Eglises Walonnes de la Hollande. Et il faut bien que la chose se soit passée de cette manière, et que le ministère françois n'ait pas été établi à la Brille, du moins dans les vuës de la Régence, uniquement à l'intention d'une partie de la garnison qui y étoit. Car si cela étoit, il auroit fallu que la garnison en étant sortie, le ministère y eut aussi pris fin par cela même, ce qui étoit apparemment l'intention primitive du Souverain. Or est-il de fait, que le contraire est arrivé, que les choses changèrent bien vite de face, et que le départ de ces troupes n'a pas même occasionné la moindre interruption dans le cours du ministère françois, déja fixé à la Brille; bien loin de là, puisqu'il s'y est constamment maintenu, sous l'autorité des V. Magistrats, et de l'aveu du Souverain, comme on le verra tout à l'heure, depuis l'an 1653 jusqu'à ce jour, et que le pasteur a été régulièrement paié en entier des deniers de l'Etat.

De tout ce que dessus, la conséquence est manifeste; c'est que l'Eglise Walonne de la Brille, quant à son origine, est, sinon dans ce qui en fut la première occasion, du moins dans ce qui en fait l'essence et le fond, de même nature que la plus-part des autres Eglises Walonnes de la République."

Ten besluite heeft de Schrijver van de *Mémoire* medegedeeld een *Liste des pasteurs de l'Eglise Walonne de la Brille*, die overeenkomst met de door mij gegeven en uit de stedelijke Resoluties samengestelde lijst, en waarop in overeenstemming met de *Mémoire* als N°. 1 voorkomt *Nicolas*] *Massis*.

(*Slot volgt.*) H. DE JAGER.

Friesen aan de hoogeschool te Keulen. (XXV, bl. 484, XXVII, bl. 372). Tusschen 22 December 1388 en 5 Februari 1390 waren aan de hoogeschool te Keulen ingeschreven:

Andreas Ludolphi Symonis de Wiringa, Traiecten. dioc.
Albertus Tidemanus de Gronynghen, Traiecten. dioc.
Sybrandus Reysghe de Gronynghen.
Bertoldus Wolteri de Gronynghen, Tra.

In het onlangs terug gevonden eerste Matrikel der Keulsche hoogeschool vindt men nog aangeteekend:

Anno 1405. Winoldus de Emeda Monasteriensis diocesis ad jura canonic. — solvit.
Anno 1410. Hermannus Schulte de harlinghe de Frisia ad canones.
Anno 1410. Aelbertus de loppersum de Frisia ad canones.
Anno 1410. Wilhelmus de dockum de Frisia ad canones.
(Zie Ostfriesisches Monatsblatt, Jaargang 1879).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Geschiedkundige bijzonderheden van Zaamslag. (XXVIII, bl. 596.) Bezig zijnde met het doorlezen der oude rekeningen der stad Hulst, geeft me die van 1482—'83, opgemaakt door de ontfangers Jac. van de Walle en Jac. Thijs de volgende geschiedkundige bijzonderheid van Saemslacht, aldus komt de naam met eene S of Z als beginletter het meest voor, zoowel in de rekeningen van Axel als van Hulst.

»Gilles de Clerc, de sergant van de camē van scepēn minen heēn van de Kuere van Ghendt", bracht het plakaat van den vrede van 23 dec. 1482.

Den daarop volgenden zondag en maandag en den dertiendag (1483) werd het sluiten van dezen vrede in Hulst »solempnelicke gheviert", zoo met processie dragen, als met groenen, illumineren (?) esbatementen opvoeren.

Onder de gilden, zoowel geestelijke als wereldlijke, ontmoeten wij bij die gelegenheid de ghesellen van Rethorycke van Hulst, die speelden ēn abatementē ēn al tvolc ghemeenlic verhoeghden ende verbliden". Hiervoor werden hun iiij kannen wijns ghepresenteert, voor eene som van v ß III gr., alsmede werd eene som van VII ß x gr. uitgegeven vcor VI kannen wijns «tsmaendachs aen den *bastaert* van *Zaemslacht* [1]) met vele goede mañen den ghesel-

[1]) Te vergeefs zocht ik naar dezen bastaard in de „Histoire de la maison de Schoutheete" van den heer ridder de Schoutheete de Tervarent — Is hij uit dat

len van de *Rethorycke* van dair, die hier quamen vele ghenouchtē maken ēn abatemētē, die hier vele cost daden"

Toen in het volgende jaar 1483 het St. Joris-gilde van Hulst »een ghesellen prijs opghehanghen" had, kwamen veel gilden eene kans wagen om dien prijs te winnen; onder die alle als twee van Gent, Meenen, Antwerpen, Belle, Eecloo, Aelst, Mechelen, Sluis, Dermonde en Brugge, ontmoet ik ook het »*gilde van Zaemslacht.*"

Ten zelfden dage schreven ook de broeders der Hulstbloem van Hulst, onder de zinspreuk Reijne minne, een rederijkersfeest uit, waarvoor zij »zeer scoone prysē opghehanghen haddē die te winnen waēn met esbatementen".

Aan dit feest, vereerd door de tegenwoordigheid der Rethorijcke van de Fonteyne ende Saincte Barbele van Ghendt, van Aelst, Mechelen, Sluis, Dermonde, werd niet weinig luister bijgezet door de komst van de broeders rethorisinen van Zaemslacht, »onse ghebuēn die ooc een scoen spel speelden" en door de tegenwoordigheid van den »abt van de Stede van Axele, die ooc hier quam met vele volxs omē de ghenouchte van de spelen te vermeersene ende scoenen staet ooc hilt met alle zinē gheselscape", twelk de stad te staan kwam op XII kannen wijns.

Nog éénmaal komt dat rederijkers gilde van Zaamslag voor en wel in diezelfde rekening van 1483 den 9 aug. »ghepresent. den retorisinen van Zaemslacht metgr̄s Anthonūs haerlied facteur die hier ten zelven tijde, d. i. als de retorisinen der stede haerl. feeste en solempniteet hielden op den dag van Gods transfiguratie [1]) quamen ghenouchte anthieren ter heeren (eere) van de transfigurantie van dese stede" — iiij kan — v ß. Noch voor 1482 noch na 1483 vind ik eenig spoor van die mij onbekende rederijkerskamer van Zaamslag.

Is eenig ander onzer medewerkers gelukkiger?

En weet iemand iets mede te deelen van de abten en hunne abdijkerk gevestigd te Axel?

---

huis, dan moet hij een zoon zijn van Klovis II † 1467, geh. 1°. met Joha. van Voorhoute en 2°. met Josina de Melane., of van diens broeder Willem, geh. met Marga. Utenhoven.

[1]) Den 6 aug. wordt „de gedaanteverandering van Christus op den berg Thabor" herdacht. — De gildebroeders zullen dat jaar hun feest drie dagen hebben uitgesteld.

In het archief dier plaats heb ik van hen niets gevonden, dan dat de rederijkers van Hulst in 1495 kwamen batementen te Axel »ter feeste van minen heere den abt deser stede", en van de abdijkerk geen enkel woord, alhoewel de overlevering zegt, dat de tegenwoordige markt ontstaan is door het opruimen van die kerk, wat echter door de kaart van Jacob van Deventer wordt tegengesproken, die daar slechts een blok gewone huizen heeft geteekend.

Klinge. F. CALAND.

VRAGEN.

Potgieter te Antwerpen. Waar kan men lezen wat Potgieter (de bekende schrijver en dichter, of een ander?) te Antwerpen in 1830 gedaan heeft?

In den Gids februarij 1877, in het stuk over den prins van Oranje door W. J. Knoop, leest men het volgende:

> Maar de Franschgezindheid zou van lieverlede verminderd en verdwenen zijn, wanneer de Hollanders in België alle verstandige menschen waren geweest, met heldere ruime inzichten; — laat ons een naam noemen: wanneer zij alle waren geweest als Potgieter te Antwerpen; dan zou de scherpe blik der Walen zeer spoedig hebben ingezien, hoe wenschelijk eene verbinding met Holland was.

De letterkundige P. was toen zeer jong, zoodat wij aan een ander denken; maar tot nu toe konden wij gemeld feit niet vinden.

K. V. S.

Jan Cornelisz. de Rijp. In het werk van den heer J. W. Regt, getiteld Neêrland's beroemde personen enz. is Jan Cornelisz. bijgenaamd de Rijp, die in 1596 met Heemskerk uitzeilde, om een weg naar Indië op te sporen, gerangschikt onder de Rijp, maar noch zijn geboorte-, noch zijn sterfjaar wordt daarbij vermeld.

Daar Jan Adriaansz. Leeghwater, geb. in de Rijp in 1575, overleden aldaar in 1654, in zijne werken hem niet vermeldt, twijfel ik of J. C. de Rijp wel van de Rijp afkomstig is.

Wie mij omtrent dezen persoon nadere bijzonderheden kan verschaffen, zal mij ten zeersten verplichten.

de Rijp. H. A. / B. Z.

Watergeuzen. Hebben de Watergeuzen op hunne zwerftochten ooit in den top hunner masten een bezem gevoerd, zoo als Tromp en de Ruyter later hebben gedaan?

EGIDIUS HANSSEN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penningkundig Repertorium door mr. *J. Dirks*, II, (XXIX, bl. 92).

19. 1458. Het stadhuis te Leuven voltooid. Penning door Wiener gesneden. Brons.

20. 1480. Als boven te Brussel.

21. *v. Mieris* I, blz. 99 zegt, dat het »opgestempelde jaartal 1468" op den legpenning door hem blz. 98 afgebeeld, het oudste is dat hij ooit op eenen Nederlandschen penning gezien heeft. In de *Revue de la Numismatique Belge* 1847 p. 67 - 69 vindt men een legpenning beschreven van Philips den goeden, met het jaartal MCCCCLXV (1465) (bij *Dugniolle* n°. 151) afgebeeld pl. IV.

22. *v. Mieris* I, blz. 100—101 plaatst den legpenning blz. 100 (3) op het jaartal 1468 en laat dien slaan bij gelegenheid van het huwelijk van Karel den Stouten en Margaretha van Engeland te Damme (2 Julij 1468) gevierd. De graaf *George de Soultrait* in zijn uitstekend *Essai sur la Numismatique Nivernaise* (Paris 1854, 8°.) heeft op blz. 101 dezen zelfden legpenning afgebeeld en dien niet aan Karel den Stouten gegeven maar aan Jean de Bourgogne, *dit de Clamecy* (1464—1491), graaf van Nevers. De rand (*bordure*) van het wapen toch is uit zilver en keel zamengesteld. »Ces armes sont exclusivement celles de la branche de Bour»gogne - Nevers p. 103—104, Les batons noueux (du revers) de-

»vinrent en quelque sorte propres à la maison de Nevers," p. 105.

23. Den 14 Maart 1475 werd het lichaam van den *H. Gommarus* (zie de litteratuur over dezen belgischen heilige in *Revue de la Numismat. Belge* 1870, p. 445 (1) met groote plegtigheid van de door hem gestichte kapel van den H. Petrus te Lier naar de hoofdkerk of nieuwe aan hem gewijde collegiale kerk, aldaar, overgebragt. Op deze overbrenging wil de graaf van *Limburg Styrum* eenen door hem in de *Revue* (*Belge*) 1870 pl. VII (3) uitgegeven en p. 444—448 aldaar aldaar beschreven zilveren penning met zoogenaamd monnikenschrift toegepast zien.

De voorzijde schijnt te zinspelen op den marteldood den priester Fredegarius in de kerk te Lier in het jaar 835 door de Noormannen aangedaan; de keerzijde stelt den heiligen Gommarus voor met aanduiding van twee wonderwerken die hij zoude verrigt hebben. De wapens van Lier en van het kapittel dier stad zijn er op te zien. De omschriften zijn geestelijke gebeden

24. Legpenning (1475) op de vooruitzigten van het aanstaande huwelijk van Maximiliaan van Oostenrijk met Maria van Bourgondië, bij *van Mieris* I, blz. 126. Van het omschrift *Hic Aqvila*(*e*)*t Leo Co*(*n*) *cordes sv*(*n*)*t* worden de laatste letters ISIIIVL. VSI door *van Mieris* aangevuld als volgt IDVS II IVLII VISI en aldus vertaald: *Dees arend en leeuw zijn vereenigd gezien den twaalfden van hooimaand.* — *Dugniolle* l. c. n°. 230 heeft: SVT. IS II IVL VSI en n°. 231..... ET LEO CONCORDES SUNT IDIIS II IVLII VISI. In de *Mélanges de Numismatique publiés* par *F. de Saulcy el Anatole de Barthélemy* 1877 p. 283 verwijst de groote kenner van legpenningen *J. Rouijer* naar de *Revue Belge*, 1876 p. 397 alwaar hij een variant van dezen penning (pl. XXIV fig. 14) met..... *in: simvl: v'si* heeft uitgegeven; hij vult dit aan: *in: simvl: versi* en verwerpt *v. Mieris* vertaling *van den twaalfden van hooimaand*, en teregt omdat het jaartal ontbreekt. — Neen, de penning die op de voorzijde den *arend* en *den leeuw, dos à dos* geplaatst, te zien geeft, draagt een zekeren stempel van joligheid, niet vreemd aan de toenmalige penningen, *Hic aquila et Leo concordes sunt insimul. versi*, beteekent: *Al keeren arend en leeuw elkander den rug toe, zij zijn het toch eens.*

25. *v. Mieris* I, blz. 141 (1, 2). Deze twee fraaie penningen

(van 1477) wil *Pinchart* p. 4 aan eenen onbekenden Vlaamschen graveur toekennen, die ook de penningen bij *v. Mieris* I blz. 424 (vóór 1488) I blz. 167 en I blz. 204 zoude gesneden hebben.

26. *v. Mieris* I, blz. 152 (2) ter eere van Maximiliaan en Maria, 1479, was de helft kleiner in de verzameling van *P. Smidt van Gelder*, 1846, Cat n°. 47, *Madai* n°. 1371 Z (zeer zeldzaam).

27. *v. Mieris* I blz. 165. Legpenning van Brussel door v. M. aan het jaar 1482 en aan *Roland Mol* en *Niklaas van den Heetvelde*, Burgemeesters aldaar, toegekend. De heer *Camille Picqué* kent dien in de *Revue* 1860, p. 170 aan het jaar 1456, (toen *Dirk de Mol* en *Albertinus Frenier* in functie traden) toe. Hiermede stemt de heer *J. van der Maelen* (Revue 1863, p. 402) in, terwijl de heer *Picqué* (Revue 1864, p. 235) zijn gevoelen nog staaft dat eindelijk, nog onlangs, (*Revue* 1879, p. 55) door de Brusselsche specialiteit in dezen den heer *Eduard van den Broecke* bevestigd is. — Het *Bruxella* komt ook vier keeren voor op een legpenning van *van den Winckele* (*Revue* 1862, p. 117, pl. VI (I).

28. Penning van *Jan van Montfoort*, (zie over dezen *v. Mieris* I, blz. 169). Een onuitgegeven zilveren penning van hem kwam voor bij *Westhoff* n°. 26, in mr. *Jeronimo de Vries* n°. 386 (36 wigtjes) en is (1853) in het kon. Penningkabinet gekomen, door den heer J. F. G. Meijer, Direkteur daarvan aldus (*Aanwinsten* 1853/54, bk. 2, n°. 1, aldus beschreven Vz. »Baardeloos borstbeeld »van de regterzijde met lange haren, het hoofd met een eenvoudige »muts gedekt en in een kleed met bont omvat; binnen dit rand- »schrift: EFIGIES IOHANNIS DOMIN (I) DE MONTFORT.

»Kz. zijn wapenschild, drie roode molenijzers op een zilveren »veld, gedekt met een gekroonden gesloten helm, waarop een »hooge tournooi-hoed en omringd door sierlijke helmdekken, Om- »schrift: »*de vi domini arma egus*" (*Ejus?*) Of dit zijn wapen- »spreuk geweest zij, kunnen wij niet beslissen; het schijnt zoo- »veel te beteekenen als: *zijne wapenen zijn door 's Heeren kracht.* »Dit stuk draagt de kenteenenen van hooge oudheid, is gegoten »en daarna met het graveerijzer, doch zeer onvolkomen opgewerkt, »en is hoogst waarschijnlijk nog bij 't leven van Jan van Mont- »foort vervaardigd.

»Moeielijker is het de gelegenheid op te geven bij welke zulks

»geschied is. Men weet, dat hij te Utrecht bevel voerde in 1481, »een vergeefschen aanslag op Dordrecht beproefde in 1482, in »1488 het kasteel te Woerden veroverde, in 1489 Leiden vruch- »teloos aantastte, doch dat, toen eindelijk ook zijn slot te Mont- »foort in 1490 na een beleg van 4 maanden door Albrecht van »Saxen was ingenomen, hij met den R. koning Maximiliaan en »den aartshertog Philippus een verdrag sloot, en in het bezit zijner »heerlijkheid hersteld werd. Op deze laatste omstandigheid doelt »welligt de penning, *hoewel men destijds den gedenkpenning meer tot »eere van den persoon dan wel op een bepaalde gebeurtenis sloeg.*"

29. (1482–1494). Penningplaat gemaakt gedurende de minderjarigheid van *Philips de Schoone*, voorhanden in het Kon. Kabinet te 's Gravenhage, zie *J. C. de Jonge Notice sur le cabinet des médailles et des pierres gravées de S. M. le roi des Pays-bas.* La Haye, 1823, p. 67. Beschreven en afgebeeld door *Jer. de Vries* en *J. C. de Jonge* in de *Nederl. Gedenkpenningen verklaard.* ('s Gravenhage en Amst. 1829, Deel I, blz. 8—9. Plaat 1 n°. 2.) Verkort door *Georg Rathgeber* (secret. aan het Muntkabinet te Gotha) *Niederländische Münzen und Medaillen des Herz. Museums zu Gotha.* Weissensee 1839 S. 30 n°. 36 in folio.

30. (1484). Philips van Oostenrijk, zes jaren oud, te Brugge ingehaald. Volgens *Pinchart* p. 5 het ruwe werk van een Brugschen goudsmid.

31. *v. Mieris*, I. blz. 184 (1.). De groote penning tot lof van Keizer Maximiliaan en Maria van Bourgondië. *v. Mieris* t. a. p. (op 1486) geeft het omschrift van de Vz. aldus:

Maxim. (ilianvs) I. enz. Hij vertaalt *Maximiliaan de eerste* en zegt: Schoon het jaartal MCCCCLXXXVI »volstrektlijk op den »voorschreven tijd past, echter blijkt uit eenige omstandigheden, »dat hij toen niet gemaakt is, want dees Maximiliaan kon dus »onderscheidenlijk *de eerste* niet genoemd worden zoolang *als er »geen tweede was.*" Deze bedenking valt weg, want de opmerking van *v. Orden* in *v. d. Chijs Tijdschrift* (I, blz. 134) dat *v. Mieris* niet nauwkeurig de omschriften van dezen fraaien penning mededeelt, is juist. De heer *Jhr. J. E. Hooft van Iddekinge* deelde mij (18 Januari 1866) mede dat hij dezen penning in handen krijgende, daarop gelezen had MAXIMI, FRID enz. of aangevuld *Maximi(lianvs)* waardoor het I, *primvs* of de *eerste* wegvalt.

De twee andere opmerkingen van *v. Mieris* t. a. p. dat deze penning niet in 1486 maar ten hoogsten in 1493 kan geslagen zijn omdat de keizerlijke Gerichtkamer (eerst in 1493 opgerigt) daarop vermeld wordt, alsmede dat de beeltenis op de kz. Maximilianus (1482) overleden gemalin voorstelt, zijn juist.

Op de keerzijde leest men bij *v. Mieris*:

FILIA: VnIC(a) IMPERATOR(is)UXOR, doch H. v. I. las: FILIA: ISI. IC, hetgeen hij meende te moeten aanduiden »*de uit het leven heengegane*", de overledene.

32. 1485. *Rudolphus Agricola*, hoogleeraar te Heidelberg »Natus in Bafflo" in dit jaar gestorven. Penning in brons van *Simon*.

33. 1488. Het als *legpenning* bij *van Mieris* I blz. 199 beschreven en afgebeeld stuk is een munt, dubbele engel of dubbele brusselaar: *v. d. Chijs* Braband blz. 198 plaat 35 (3) en *Revue* 1859 p. 381 (2).

34. 1492. De penning bij *v. Mieris* I, blz. 246 (2) afgebeeld en door *Dugniolle* onder n°. 482 beschreven is een Schutterspenning van Gent, blijkens het muntteeken *het leeuwtje*. Daarmede is de vraag door den heer *R. Chalon* (Revue 1873 p. 218) bij het beschrijven van eenen dergelijken Sebastiaans schutterspenning, ook van 1492 maar met andere keerzijde, »Mais dans quelle ville?" beantwoord. Ook *Dugniolle* bragt dezen als geslagen tijdens de Gentsche onlusten (p 140—142) onder n°. 482—487.

35. 1492. *v. Mieris*, beeldt I, blz. 247, twee zilveren munten, gedurende het beleg van Sluis en Vlaanderen geslagen af. *Van Orden* teekent, Tijdschrift bl. 137, daarbij aan: »Men wil dat er »meerdere munten van Philips van Kleef in goud en zilver bestaan: »dan zulks is niet wel te bewijzen en onzeker." De heer *Camille Picqué* zegt in de *Revue* (1864, p. 233), dat *v. Mieris* den goudgulden door Philips van Kleef te Sluis in 1492 geslagen en afgebeeld in de *Ordonnantie voor de wisselaars* van 1633 (slecht beschreven door *Pontus Heuterus*, Rerum Austriac. Lib. V. Cap. IX) niet gekend heeft. Trouwens, tot 1864, was er ook geen exemplaar van teruggevonden. Over de dwalingen van *Heuterus*. in dezen, zie verder *Picqué*.

36. De penning bij *van Mieris*, I, blz. 259, ter eere van de hertogin van Milaan *Blanca Maria* (6 Maart 1494, gehuwd met keizer Maximiliaan,) beschouwt *Pinchart* t. a. p. p. 17 als een deel

uitmakende van eene »*histoire numismatique des femmes de la maison d' Autriche*," opgenoemd door hem in de Aanteekeningen (t. a. p.) n°. 2—11.

37. *v. Mieris* I, blz. 271 gewaagt van François, Markgraaf van Mantua (1495). Een penning ter eere van dezen komt voor bij *W. Roscoe, Vie et Pontificat de Leon X.* Paris 1808, T. I (Vis à vis p. 1)·

38. *v. Mieris*, bl. 275. De aldaar afgebeelde munten komen ook veel kleiner voor en n°. 2 zonder veldband aan den helm des ruiters (Cat. *F. de Haan* n°. 8. [1])

39. *van Mieris*. (Deel I, blz. 277) geeft de afbeelding van eenen kleinen gedenkpenning ter eere van *Johan Bentivolus* (*Bentivoglio*) van Bologna. Bij *P. Smidt van Gelder* n°. 72 was een groote in koper Vz: Borstbeeld *Joa(n)nes Be(n)tivolus Bonon(iae) libertatis princeps*. kz. Twee engeltjes, het wapenschild der stad Bologna vasthoudende (*Opus Sperandei*) zonder jaar. Grootte 72.

40. *v. Mieris*, I, 280. 1495 Afbeelding van *Quintijn Metsys*. *Pinchart* p. 5, houdt dit stuk voor het werk van *Quintyn Metsys* zelven op grond van vergelijking met dat van *Erasmus*: (*v. Mieris* II, blz. 94) door *Metsys* zeker gemaakt. Zie beneden op v. Mieris II, blz. 94.

41. *v. Mieris* I, 288, 1493. *Roscoe*, dezen penning van Frederik koning van Sicilie en Napels beschrijvende, zegt t. a. p. I, p. 335, »La devise, *recedant vetera*, annoncait que Frédéric se proposait d'établir un meilleur ordre de choses". Hij verwijst (2) naar eene schoone elegia van *Sannazarius* op dien vorst.

42. *v. Mieris* I, 295. Het Q(*ui*) V(*oudra*) vindt men vier malen voluit op een legpenning van 1492, die in het veld slechts de letters Q. V. even als bij *v. Mieris* I, 294 heeft. Zie *Revue* 1873, p. 217, pl. III (1).

43. *v. Mieris* I, 299. *Op den dood van Hieronymus Savonarola* 23 Mei 1498. Met verschillend randschrift voorkomende. Verz. van mr. *Jer. de Vries Jerzn.*, zie *Mazuchellianum Museum*, I 33 (7), *Trésor de Num. et de Glyptique*, *Italie* I, pl. 14 (3) en nog eens in beter exemplaar II, pl. 31 (3), *Roscoe* t. a. p. T II, *vis à vis* p. 1, maar de figuren door overteekening omgekeerd uit *Mazzuchell* genomen. Zie *Explication des planches* T I, p. XLVIII.

---

[1]) *Noot-Nagel* n°. 30 n°. 35. Vgl. *v. Orden* blz. 139 (*v. d. Chijs Tijdschrift I*).

44, Munt van hertog Albrecht als *Gubernator Frisiae* bij *v. Mieris* I, 203 is beter afgebeeld in *de Vrije Fries*, V 1850 n°. 36 en bij *van der Chijs, Friesland* pl. VI (2).

45. *v. Mieris* I, blz. 308. De prachtige groote penning aldaar afgebeeld is ook elders te vinden, zie *van Orden* blz. 142. Later nog afgebeeld in den *Trésor* zie pl. V en p. 4. De graaf *George de Soultrait* gaf in de *Revue Num. de Blois* 1855 p. 46—49 een *Lettre à M. Cartier sur la médaille offerte par la ville de Lyon à la reine Anne de Bretagne en* 1499. Hij deelt daarin een uittreksel mede van eene kwitantie, waaruit blijkt dat dit kunststuk in was is gemodelleerd door »les maitres *Nicolas* et *Jehan de Saint-Priest*", en dat de goudsmid *Johan Lepere* hen hielp in het gieten van het stuk, dat door de kunstenaars geretoucheerd werd.

46. 1500 (12 Sept.) *v. Mieris* I 323 (2). Gedenkpenning op het overlijden van Hertog Albrecht van Saksen. Deze penning is later door *C. S. Wermuth* gesneden, volgens Cat. *Salm* n°. 93. Deze Wermuth was stempelsnijder in Dresden (1735—1791) volgens *F. G. A. Schlickeysen, Erklärung der Abkurzungen* u. s. w. Berlin 1855 S 254. Doch vermits het eerste deel van *v. Mieris* vóór 1732 is geschreven, is de penning ouder dan 1735.

47. *v. Mieris* I, 331 (1500). Ter eere van Paus Alexander. Bij *Roscoe* t. a. p. Vol. II, (*vis à vis* p. 1) andersom geplaatst en uit *Molinet Historia summorum Pontificum* (Lutet. 1679) genomen.

48. 1501 Gedenkplaat met het borstbeeld van *Jacobus de Moor* oud 22 jaren (zeldzaam (z) 42 wigtjes, Cat. *Westhoff* n°. 48 Vgl. op het jaar 1509.

49. Penning op het huwelijk van Margaretha van Oostenrijk met Philibertus de Schoone, hertog van Savoye. Deze groote, zeldzame penning in brons [1]) vroeger in het bezit van den heer *Louis Geelhand* (Revue 1871 p. 451) en door dezen in 1871 aan het penningkabinet der Kon. bibliotheek in Belgie (Revue 1872, p. 134) geschonken, vertoont aan de Vz. de borstbeelden der jonge echtelingen, geplaatst op een veld bezaaid met *noeuds de Savoie et de Marguerites*, als de zinnebeelden van het echtpaar. Keerzijde:

[1]) Ce beau bronze est modelé avec une naïveté et une grâce singulière. Philibert et Marie se trouvent enfermés jusqu'au buste dans une haie, qui rappelle *l'hortus conclusus* des gravures du XVe Siècle (Revue 1872 p. 134.

de gecombineerde wapens van Savoie en Oostenrijk in één groot schild. [1])

50. Fraaie bronzen penning, vroeger in de verzameling van wijlen den kanunnik *Bellefroid*, thans in die van de kon. bibliotheek in Belgie, afgebeeld in de *Revue* 1862 pl. XVI (1) en beschreven door *Camille Picqué* p. 345. Vz. Omschrift, na een arendje, *Margarita caesaris Maximiliani filia*, rondom het borstbeeld van Margaretha van Oostenrijk (geb. 10 Jan. 1480) met onopgemaakt haar (*en cheveux:*) in het veld de vuurslag van het gulden vlies gekroond en een madelief of *marguerite*. *Keerzijde* De *deugd* (*virtus*) staande met loshangende haren, leunende met haar rechterarm op een zuil en een kroon omhoog houdende. Aan hare voeten ligt de *fortuin* met twee kroonen in de handen, nedergeveld. Op den achtergrond een halve boog, op welken men leest: *Cavvain*, [1]) Omschrift: *Victrix fortunae fortissima virtus*. De kroonen in de handen van de ter neder geworpen fortuin zinspelen op die van Frankrijk en Spanje. Verstooten door haar eersten gemaal Lodewijk XII als kind, was zij op het punt om te vergaan op reis naar den infant Juan van Castilie, met wien zij ook maar één jaar gehuwd was (1497—1498).

51. (1503) Ter eere van Hendrik II, Graaf van Nassau, 20 jaren oud. *De Vries en de Jonge* II, blz. 3—8, pl. VII (1).

52. Goudgulden van George van Saksen als *Gvbernator Frisiae*, beter dan bij *v. Mieris* I, 357 afgebeeld in de *Vrije Fries* 1850 V, blz. 192 n°. 45 en bij *van der Chijs*, Friesland pl. VII (2).

53. 1505 *v. Mieris* I, blz. 366 (1). De stempel van de voorzijde van dezen penning volgens *Maurin* Graaf *Nahuys* (Revue 1878 p. 135) te Nassau gevonden heeft *Maxmilanus* en niet MaxImIlianus.

54. (1505) *v. Mieris* I 372 met de Kz op de standvastigheid van Filips den schoonen, komt ook voor als bij *van Loon* I 96 (1567) met de fortuin Cat. *de Haan* n°. 11 *Pinchart* p. 24.

[1]) Elle porte la devise de la maison de Savoie et des legendes en caractères de de l'époque (*A. Brichaut* Revue 1871 p 451).

[1]) *Cavvain;* een fransche stempelsnijder zegt *Picqué* p. 347 die den penning gedurende of tijdens den doortogt van Margaretha door Frankrijk sneed. *Pinchart* bestrijdt dit, omdat er geen reden voor een franschen graveur bestond om een prinses te vereeren, die zoo schandelijk door de Franschen behandeld was. *Pinchart* denkt aan eenen Nederlandschen graveur.

55. Door *v. Mieris* is op het jaar 1506 I blz. 385 (1) een legpenning geplaatst waarvan de keerzijde reeds in 1496 door *Jan Moijensoene*, alias *Anderlecht*, als ontvanger te Brussel werd gebruikt voor zijnen legpenning; zie *Revue* 1860, p. 168, pl. VI (3).

56. In het *Tijdschrift voor Algemeene Munt- en Penningkunde* van *v. d. Chijs*, I, 680, is door *G. van Orden* beschreven en afgebeeld een looden penning van *Albert Durer*, met zijn bekend *monogram* en het jaartal 1508 op de voorzijde, die voorts een niet onbevallig vrouwenborstbeeld, het hoofd eenigzins gebogen, de haren loshangende, zonder eenige sieraden vertoont. De keerzijde t. a. p. bevat een hand uit de wolken komende, die een bloemtak schijnt aan te bieden: *van Orden* ziet daarin *de rijke Leliebloem*, een kostbaar juweel, verpand bij gelegenheid van de verloving van Prinses Maria, (tweede dochter van Hendrik VII, koning van Engeland) op twaalfjarigen leeftijd met Prins Karel van Spanje (17 Dec. 1508). De heer Mr. *Jer. de Vries Jzn.* deelde in den *Navorscher* van 1867 (XVII, blz. 325) mede, dat deze penning ook voorkomt in den *Trésor de Numismatique et de Glyptique* (Allemagne) pl. I, n°. 4) en wel met hetzelfde borstbeeld, maar met eene geheel andere toekenning, aldus luidende: »La Ste *Vierge* levant les yeux au ciel, sous les traits *d'Agnes Frey*, femme *d'Albert Durer*. Cette médaille est publiée dans l'ouvrage de *A. Will*, *Die Nurnberger Münz Belustigungen* T I, 369." *A. von Sallet* (*Die Medaillen Albrecht Durer's* in zijn *Zeitschrift für Numismatik* (1875 II, S. 362) zegt ook (met reserve) van dezen penning: »*Angeblich Durer's Frau Agnes Frey.*" Over de beteekenis van het borstbeeld verwijst hij naar zijn »*Untersuchungen*," alwaar hij daarover breedvoerig gehandeld heeft. *Durer* en ook eenigzins *Hans Sebald Beham* hebben de hier afgebeelde dikwijls als model gebezigd, b. v. als Madonna, Diana, Lucretia. *Beham* voor eene kleine kopergravure van 1518. Het is niet zeker, dat wij hier de beeltenis van *Agnes Durer—Frey* aanschouwen, want stellige portretten van het jaar 1508 van *Durers* vrouw bezitten wij niet. Op eene echte teekening van 1521 leest men: Das hat albrecht dürer nach seines hawsfrawen Conterfit zw antorff etc. 1521, maar op dit stuk wijkt het gelaat af van dat op den penning. *Albrecht Durers* vrouw heeft een veel minder

ideaal voorkomen: »die Körperfülle," zegt *von Sallet*, »ist die einzige Aehnlichkeit;" — Daar in eene dochter van *Hendrik* VIII (1509–1547) (lees dus: *Hendrik* VII (1485—1509) te zien, noemt *von Sallet* »eine thörichte Deutung". Onzeker is ook de meening, dat Durer hier eenen Madonnakop heeft willen afbeelden. Wij voegen hierbij, dat de gelaatstrekken veel te oud zijn voor de in 1508 *twaalfjarige* Prinses Maria. — *von Sallet* gewaagt alleen van dit stuk, als *Penningplaat, zonder keerzijde,* daar hem de afbeelding bij *v. d. Chijs* onbekend schijnt te zijn; zijne fraaie autotype afbeelding op Taf. VII is genomen naar een oud, voortreffelijk geslaagd afgietsel, ongeciseleerd in het Berlijnsche Museum voorhanden.

57. *v. Mieris*, I, blz. 413. Het prachtige als penning t. a. p. door v. M. beschreven stuk van keizer *Maximiliaan* van het jaar 1509, schijnt een gouden munt te zijn, afgebeeld als zoodanig bij *van Alkemade* en aan het hoofd van te Antwerpen in de 16e eeuw gedrukte Muntordonnantie; zoo als aangestipt wordt door *van Orden* blz. 151 en in den *Catalogus F. Verhulst*, (Goud 12 Avril 1866 n°. 101) met de opmerking: »C'est la première fois que cette médaille se presente en vente, *en or*!

58. Een penning ter eere van Philippe de Commines als tot Brugge betrekkelijk, werd door Jonnaert onder n°. 118 op 1509 opgenomen.

59. 1509 (vergelijk 1501) Gedenkplaat met het borstbeeld van *Jacobus de Moor*, oud 30 jaren; keerzijde, *Rien sans amour*, zilver 28 wigtjes, zeldzaam, Cat. *Westhoff* n°. 55. Cat. *B. J. de Groot* Sept. 1874, n°. 7.

60. *v. Mieris*, I, blz. 418 (1–2). De t. a. p. afgebeelde stukken zijn geene *penningen* van *Alfonsus den derden* hertog van Ferrara, maar *munten* van *Alfonsus* I 1505–1534. Alfonsus III regeerde 1628—1629. De op deze stukken voorkomende III is aanduiding van *muntwaarde*.

61. v. Mieris, I, blz. 424, plaatst op het sterfjaar (1509) den penning ter eere van *Niklaas Ruter*, geheimschrijver van keizer Maximiliaan. *Pinchart* p. 4 betoogt dat deze penning op 1488 moet geplaatst worden en dus in de 15e eeuw is gesneden, even als de penningen bij *van Mieris* afgebeeld I, 147, 167 en 204.

62. In den *Cat.* I, *Munnicks van Cleeff* (Febr. 1861) komt onder

n°. 64 voor een zilveren penning, aldus beschreven: 1510 (*Aanvang* der regeering van Maximiliaan van Oostenrijk) Borstb. regts. Maximil. II, Rom. Imp. Semp. Aug. Kz., een arend met uitgebreide vleugels, eenen band om den wereldbol werpende. Omschrift: *Dominus Providebit*, — *H. Grote* in de *Stamtafel* opgenomen in zijne *Münzstudiën* (IX, Leipzig 1877) vermeldt *Maximilian* I, 1493—1519 als Hertog van Oostenrijk, II *Keizer* 1508, zie *v. Mieris* I, blz. 403. Deze penning is dus niet op 1510, maar op 1508 te plaatsen, tenzij het een munt van 1510 is.

63. v. Mieris I, blz. 445 (1—2). Deze penningen of munten van 1512 komen ook iets grooter voor.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Een flaamsch liederboek. Dezer dagen (Januari 1879) verscheen der by Desclée, de Brouwer & C°. te Brugge, 'n zeer belangrijk werk, getiteld Chants populaires flamands, avec les airs notés, et poésies populaires diverses, recueillis a Bruges, par Adolphe Lootens et J. M. E. Feys; en dit werk wil ik by dezen den lezers van dit tijdschrift nader voorstellen en aanbevelen.

Genoemd boek, waarvan slechts titel en voorbericht fransch zijn, benevens enkele aanmerkingen, in den tekst verstrooid, bevat een ryke, en naar myne meening, zeer merkweerdige en hoochst belangryke verzameling van allerlei oude, grootendeels onmiskenbaar zeer oude flaamsche volksliederen, zooals die thans nog in den mond des volks van d'aloude westflaamsche hoofdstad Brugge, leven. Die volksliederen, »geestelick ende wereldlick" beide, en ten getale van honderd en een stuks, zijn allen voorzien van de, in notenschrift afgebeelde wyzen, waarop ze gezongen worden. Ware juweeltjes van echte, eenvoudige en ongekunstelde, maar zeer dichterlike volks-poësie zijn daar by, en wy moeten het flaamsche volk dat nog zulke liedjes kent en zingt, en behagen daarin vindt, roemen en gelukkig pryzen tegenover ons noord-nederlandsch volk, dat in z'n jeneverzwymel allerlei walchelik vuile of zinnelooze straatdeunen uitgalmt.

Natuurlik komen der onder deze volksliederen ook voor die ons van elders bekend zijn, zoo als uit Willems 's »Oude vlaemsche liederen" of uit de Horae Belgicae van Hoffmann von Fallersleben, en die dan ook van overoude tyden af 't geliefkoosde eigendom geweest zijn van al 't dietsche volk niet alleen, maar ook van Friesen, van Neder- en Hoog-Duitschers, ja zelfs van Engelschen en Skandinaviers, en die dit ten deele nog zijn; zoo als b. v. 't naïve lied van 't ruitertje en 't nonneke, dat men o. a. nog te Brugge, te Kortrijk, te Dulken in Pruissisch Gelderland (Neder-Rijnland), te Leeuwarden en te Hamburg kent en geern zingt [1])

Inderdaad, 'n ryke verzameling van schoone volksliederen is het, wat de h.h. Lootens en Feys ons hier bieden. Vooral ook onder die liederen welke in de afdeeling Noëls et Cantiques vereenigd zijn, komen eenige zeer merkweerdige, en wis overoude kerstliederen voor.

Maar niet minder belangrijk dan de eigenlik gezeide volksliederen, komt er in dit boek ook een uitgebreide verzameling voor van allerlei kinderliedjes, kinder-, school-, speel-, dans- en bakerrymen, zoo als die door den hoogleeraar Dr. J. van Vloten, uit Noord-Nederland zijn verzameld en in een bundeltje vereenigd uitgegeven. En ook deze kinderrymen zijn allen voorzien van de in notenschrift afgebeelde wyzen waar op ze gezongen of opgedreund worden. Eenige oude bekenden treffen we ook hier aan, sommige St. Nicolaas en St. Maarten-rymen b. v., en vooral ook 't algemeene: »Er wandeld' een patertje langs de kant", met: »In Holland staat een huis," en »Anna Maria, waar ga je naar toe", enz. enz. Maar terwijl de hollandsche Anna-Maria antwoordt: »Ik ga naar Leiden toe, Naar de studentjes toe", zeit de flaamsche: »Ik ga naar Valencyn [2]), waar de dragonders zijn."

Maar toch 't grootste deel dezer kinderrymen is eigenaardig flaamsch en brugsch, en tevens ongetwyfeld overoud, niet minder dan de volkszangen zijn.

Intusschen, wat deze beide eerste afdeelingen van ons boek ons ook voor belangrijks en bizonders aan volksliederen en kinderrymen

[1]) Zie mijn opstel „Een middeneeuwsch volkslied", in 't tijdschrift „Nederland", jaargang 1878, bl. 440.

[2]) Valenciennes.

mogen bieden, dat alles wordt verre overtroffen door de derde afdeeling, de Poésies populaires diverses, die met meer andere, allen zeer merkweerdige stukken, ook een rubriek bevat, de Tellingen genoemd. En juist deze tellingen zijn, naar myne meening, nog het bizonderste en belangrijkste wat dit boek oplevert; daar komt van alles in voor, herinneringen aan de aloude middeneeusche volksromans, b. v. aan de schoone sage der vier Heemskinderen, en zelfs oud-vlaamsche brokstukken uit 't Goedroen- en Nevelingenlied. En dat alles leeft nog heden ten dage in den mond des volks van Brugge!

Deze zoogenoemde tellingen zijn lange reeksen van allerlei zonderlinge rymen, dikwijls rymeloos, zelden mateloos, en die onderling weinig of in 't geheel niet samenhangen In de oude brugsche kant- en spin-, naai- en breidscholen, vooral in eerstgenoemden, waar de brugsche »maagdekens" die wonderfyne en overschoone kant maakten, werden ze nog in deze eeu, dag uit, dag in, jaar uit, jaar in, gesamenlik gezongen, en opgedreund, en daar deze kantscholen tevens als bewaarscholen dienden voor de kleine kinders, die achter de kantwerksters zaten (en daarom *achterzitters* genoemd werden), zoo laat het zich verklaren waarom juist te Brugge deze overoude tellingen zoo lange by 't volk in heugenis konden blyven. Dat aanhoudende opdreunen en opzingen van deze tellingen had tevens een practisch doel; het diende, zoo als de h.h. Lootens en Feys in hun voorbericht zeggen: à supputer le nombre des mailles faites par les dentellières dans la confection de la dentelle. Pendant le temps nécessaire à la récitation d'un vers, la dentellière faisait une maille et la maintenait par une épingle. Le nombre des vers débités déterminait aussi le nombre des mailles ou des épingles. Dans les écoles de fileuses, les tellingen étaient pareillement chantés, pour régler sans doute les divers mouvements du rouet; mais dans les écoles de couture et de tricot, ils servaient de distraction pendant le travail.

Wat het woord *telling* aangaat, hier van lezen wy: Le mot *telling* veut dire à la fois récit, sens qu'il a encore en anglais, et aussi compte, supputation. Il réunit les deux significations des mots francais *conte* et *compte*, qui dans l'origine n'en formaient qu'un, et diffèrent seulement par l'orthographe. Aujourd'hui pour

exprimer ces deux idées, le flamand se sert de deux mots de même racine, *telling*, compte, et *vertelling*, récit. Comparez l'allemand *zählen* et *erzählen*. —

Het zy me vergund, hier een enkel van de brugsche volksliederen af te schryven, als proeve van 't geheel. Het is een lied op den dood van Philips de Schoone, die in 't jaar 1509 voorviel, en 't lied dagteekent zekerlik uit dien zelfden tijd.

'T was op een zondag na den noen,
Dat de koning zou vertrekken;
Hy zou vertrekken naar Spanjen,
Hy zou vertrekken met al zijn volk.

Als zy verre gevaren waren:
Stuurman, zei hy, stuurman van my,
Klim eens op uw mastje,
En steek uw hoofd [1]) geheel diep in zee,
En kijk als wy haast in Spanje reên.

Hy klom eens op zijn mastje,
Hy stak zijn hoofd zeer diep in zee,
Hy keek als zy haast in Spanje reên,
Hy voelde een windje waaien,
En hy hoorde een haantje kraaien,
'T was teeken dat zy haast in Spanje waren.

Als wy tot Spanje binnenkwamen,
Jufvrouw Tsanne [2]) schonk ons den koelen wijn,
Uit een kroes van goude fijn,
Uit een kroes van goude;
Maar op den grond 't was al venijn.

---

[1]) *Hoofd* heeft hier geen zin. 'T oorspronkelike woord zal wel *lood*, *peillood*, *dieplood* zijn. Van *lood* maakte men door onverstand later (h)*ood*, 't oude en nog hedendaachs zeeusche woord voor *hoofd*, 't engelsche *head*. D'overgang is geleidelik.

[2]) *Tsanne*, brugsche verkorting of koozeform van den vrouenaam Johanna. Met Jufvrouw Tsanne wordt hier zekerlik bedoeld de ongelukkige koningin Johanna van Arragon, de vrouw van Filips de Schoone.

Jufvrouw Tsanne, zei hy, Jufvrouw Tsanne van mijn,
'K voel het aan mijn hertje,
Dat gy my vergeven hebt met vuil venijn.

Jufvrouw Tsanne, zei hy, Jufvrouw Tsanne van mijn,
Draag zorg voor al mijn kinderen fijn
Dat zy te Rome schole zijn,
Dat zy te Rome schole gaan,
Want by vier-en-twintig uren zal ik al in bare staan.

'S avonds de heeren waren gezeten,
Zy hoorden wel zoo een groot gedruis.

Er waren twee sneeuwwitte duivetjes in huis,
Die onder des konings bedde kreesschen.
Om zijn zieltje was 't allermeeste,
Zy vlogen met des konings zieltje te vensteren uit.

Holland, Zeeland ende Brabant,
Het zal Brugge nog wel rouwen,
Vlaanderen nog al veel meer,
Van als de koning laatst in Spanje reed.

Uit het boven medegedeelde blijkt voldoende welk een schat in dit flaamsche liederboek geboden wordt aan oudheidminnaars, aan taalgeleerden, aan geschiedkundigen, aan liefhebbers van het schoone, oude volkslied en van alles wat kenmerkend volksaardig is, ook aan beminnaars van de toonkunst, enz. aan alle navorschers, aan alle lieden van kennis en smaak in dietsche landen, noord en zuid. Dat boek zy dan ook die allen hier ten zeersten aanbevolen en den yverigen verzamelaars zy hier onze beste dank gebracht voor hun verdienstelik werk, zoo veel te meer verdienstelik nog en zoo veel te meer belangrijk en ook noodzakelik, wijl ook te Brugge, zy 't dan ook misschien in eenigszins mindere mate als elders in de Nederlanden, langzamerhand al wat oud en echt volksaardig en volksgeestig is, versterft en verdwijnt.

Het boek kost tien frank, en het adres van den verzamelaar, den heer Lootens, is »aan de Molenbrugge", te Brugge. —

Terwijl ik dit schryve, komt my de aankondiging van nog een ander nieu volksliederboek, 't welk eveneens voor ons Nederlanders zeer belangrijk belooft te zijn. Ook dit werk moet hier vermeld worden. De titel der van luidt: Westfälische Volkslieder in Wort und Weise mit Klavierbegleitung und liedervergleichenden Anmerkungen heraus gegeben von Dr. Alexander Reifferscheid a. o. Prof. d. deutsch. Philologie in Greifswald. — Heilbronn, Verlag von Gebrüder Henninger, 1879.

De Navorscher op het gebied der nederduitsche taal, het Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, zeit van dit liederboek: »Für die Sammlung von Volksliedern aus Westfalen, welche die Brüder von Haxthausen angelegt und deren Schwestern später fortgesetzt hatten, hatte sich bei Lebzeiten der Sammler, trotzdem die Brüder Grimm lebhaft zur Veröffentlichung rieten und antrieben, keine Gelegenheit zur Herausgabe gefunden. Nach dem Tode der Brüder von Haxthausen kamen Lieder und Notizen in die Hände der Schwester, der Frau von Arnswalt in Hanover, wo Herr Prof. Al. Reifferscheid dieselben kennen lernte und sich zu ihrer Herausgabe in der oben erwähnten Form entschloss. Auf das Vorwort, welches der Geschichte dieser Sammlungen und ihrer endlichen Veröffentlichung gewidmet ist, folgt zunächst ein Verzeichnis der bei der Herausgabe benutzten Volksliedersammlungen, welches als vollständige Bibliographie dieses Litteraturzweiges Liebhabern desselben sehr willkommen sein wird. Dann kommen zwei und funfzig — 38 hochdeutsche und 14 niederdeutsche-Volkslieder mit ihren Melodien. Sieben von den Volksliedern werden jetzt zuerst bekannt gemacht. Ein Anhang bringt darauf ohne Melodiebegleitung noch zehn niederdeutsche und zehn hochdeutsche Volkslieder. Auf 63 Seiten grössten Oktavformats folgen endlich zur Erläuterung und genaueren Erkenntnis der ersten 52 Lieder Anmerkungen und Hinweise auf Verwandtes in verwandten Mundarten und fremden Sprachen, welche einen wahren Schatz für die Erforschung der Volkslieder bilden.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

TAALKUNDE.

Alkmaarder en Harlinger straatnamen. (XXVIII, bl. 620). Den naam Fnidsen te Alkmaar houd ik voor een samentrekking en verbastering van Venetië, naar welke stad ook te Enkhuizen en te Purmerend en misschien in andere Noordhollandsche steden een buurt genoemd wordt. CONSTANTER.

Loitmanspoort te Tiel (XXVIII, bl. 422). Was dit eene oudere benaming der Westluidensche poort, gelijk een Tielsch signaat van 1432 ons leert, het district buiten die poort heet *Westluiden*, misschien als verbastering van *Westlede*, d. i. de in die streek van het westen komende *lede* of waterleiding, welke door eene sluis in den dijk kan hebben uitgewaterd in de Waal; en zoodanige sluis heeft werkelijk bestaan, doch van een en ander is thans geen spoor meer overig. Mag men o. i. geen verband zoeken tusschen beide benamingen, zoodat van eene verwisseling van *d* en *t* geen sprake kan zijn: *Loitman* van een eigennaam Luideman, Ludeman af te leiden schijnt hoogst bedenkelijk, te meer omdat zoodanige eigennaam te Tiel ons nimmer voorkwam. De omstandigheid dat men, behalve de vier, naar de localiteit benoemde poorten, te Tiel oudtijds nog eene poort had, die den naam van *de Vrijdagsche* droeg, sterkt ons in het vermoeden, dat de benaming in kwestie op een *gebruik* doelt, hetwelk, in dit geval, naar onze bescheidene meening, geen ander wezen kan dan het Nav. t. a. p. aangeduide. J. ANSPACH.

Loitmanspoort te Tiel. De bezwaren tegen mijne gissing gemaakt zijn gemakkelijk uit den weg te ruimen. Al is er in de oude stukken die overgebleven zijn geen Ludeman, die te Tiel gewoond heeft, te vinden, een persoon van dien naam kan er toch wel gewoond hebben. Dat de Dirk-van-Hasselt-steeg en Jonge-Roelensteeg te Amsterdam naar personen genoemd zijn, is wel buiten twijfel; maar wij kunnen ze toch niet aanwijzen: zelfs de heer ter Gouw heeft ze nog niet kunnen vinden. En dat de *d* aan het einde van het eerste deel van eenen eigen naam in *t* is over-

gegaan, ook dat heeft geen bezwaar: men denke b. v. aan *Hartman* en *Gunther*. Ik zie nu echter uit de mededeeling van den heer Anspach, dat mijne gissing niet juist was. Hij wijst eenen beteren weg. Buiten de genoemde poort, zegt hij, lag eene streek die Westluiden heette. Mij dunkt wij kunnen er nu naauwelijks meer aan twijfelen, of deze poort heeft haren naam aan de mannen van (West)luiden te danken. De heer Anspach acht dit bedenkelijk: maar dit komt eenvoudig omdat hij te veel aan onzen tijd denkt.

In onzen tijd, nu er aan sommige steden een aantal nieuwe grachten en straten te gelijk toegevoegd worden en het bestuur der stad er namen voor uitdenkt, gaat men daarbij volgens zekere regelen te werk: men geeft aan al die grachten en straten of althans aan de meeste daarvan, namen van dezelfde soort. En in de 17e en 18e eeuw geschiedde dat ook. Maar vroeger ontstonden de nieuwe grachten en straten. stuk voor stuk en het bestuur bemoeide zich niet met de namen die ze moesten dragen: zij kwamen van zelven op. Vandaar dat in dezelfde stad de eene poort heette naar de plaats waar zij stond, eene andere naar de plaats waar de weg buiten die poort heen voerde, eene derde naar eenen persoon enz.

De meeste poorten, zoo zij niet naar den kant waar zij staan, Ooster, Wester, Zuider of Noorder poort heeten, hebben hunnen naam naar de plaats waar de weg buiten die poort heen voert, b. v. de Haarlemer, Leidsche, Utrechtsche, Weesper, Muider te Amsterdam, de Rijnsburger te Leiden, de Rotterdamsche, Schiedamsche en Haagsche te Delft, enz. Sommige heeten naar plaatsen, wateren of gebouwen die er even buiten lagen, b. v. de Raam-, Zaagmolens- en Weteringpoort en vroeger de Reguliers poort te Amsterdam, naar de lakenramen, de zaagmolens, de Wetering en het Regulierskloster, de Groote en Kleine Houtpoort te Haarlem naar den Hout, de Wittevrouwen- Katharijnen- en Maliepoort te Utrecht naar het Wittevrouwenklooster, St. Katharynenklooster en de Maliebaan enz. Soms naar personen die er vlak bij woonden, zoo als de Jan-Roden en Korsjes poort te Amsterdam. Soms ook naar iets anders: hier en daar b. v. vindt men eene Witte of Blaauwe poort. Op verscheidene plaatsen, te Leiden, te Delft, te Hoorn, te Enkhuizen, te Geertruidenberg, misschien nog elders, staat of stond eene Koepoort. Vanwaar deze naam? Was het de poort die naar

weilanden voerde, waar koeien graasden? Was het de poort waar het meerendeel der koeien door binnen ging, die ter markt gebragt werden? Of heeft de naam eenen anderen oorsprong?

P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze. Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt. (XXVI, bl. 33, 248). Volgens n°. 19 van Ueber Land und Meer zoude het duitsche spreekw. »Der weisz wo Barthel den Most holt", eigenlijk moeten luiden: »St. Jörg weisz wo Barthel den Most holt", omdat men op St. Joris aan den wijnstok ziet, hoe tegen St. Bartholomeus de oogst zal zijn. — In Nederland zegt men echter. »Hij weet waar Abraham den mosterd haalt." Is dit spreekwoord eene verbastering van het duitsche of heeft het een anderen oorsprong?

Batavia. JANSSEN V. RAAIJ.

Mook (Nav. XVI, bl. 349; XVII, bl. 60; XXVII, bl. 635; XXVIII, bl. 137, 244). Dat *Mook* eene zamentrekking is van *Mouwijk* of *Mowik*, wordt bevestigd doordien het *Mouwijcks*-gasthuis te Deventer vaak het *Mooken*-gasthuis genoemd werd.

Iets dergelijks treft men aan bij de buurtschappen *Schadewijk* en *Loewijk*, die ook als *Schaak* en *Look* voorkomen.

J. I. V DOORNINCK.

Rijnvis (XXVIII, bl. 80, 419). De naam Rijnvis kwam hier te lande als familienaam ook nog elders voor dan te Rotterdam, en wel te Kampen, alwaar reeds in de 16de eeuw eeuw eene familie Rynvisch bekend was, van welke eenige leden zitting hebben gehad in de stedelijke regering. Dat zij moet worden onderscheiden van de t. a. p. vermelde rotterdamsche familie, is meer dan waarschijnlijk, wegens het verschil der wapens. De kamper familie voerde nl. gedeeld: 1°. twee zuilen onder elkander geplaatst, 2°. een keper vergezeld in het hoofd van 2 meerlen en in de punt van een schaar (force). H. C. VAN BAKKENES.

Rijnvis (XXVII, bl. 80, 419, 524). De familienaam Rijnvisch komt reeds vroeg voor. Gillis Rijnvisch was in 1349 schepen van Gent. Hij wordt vermeld in het Belgisch Museum dl. VII, bl. 85 en verv. en 182.

Maar wat beteekent die naam? In het stuk ter eerst aangehaalder plaatse medegedeeld wordt gezegd, dat elke zieke in het gasthuis te Gent op eenen vischdag moest hebben »eenen gheelen [d. i. geheelen] harden vanden besten, eenen gheelen *rijnvisch* ofte eenen halven schelvisch." Het is dus eene bepaalde soort van visch, even als *harde.* Dit laatste beteekent, zegt Willems, waarschijnlijk eenen haring. Is dat zoo? P. LEENDERTZ WZ.

Luifel. Veranda. (XXIV, bl. 34). Op de vraag van den heer W., of *el* in *luifel* verkleiningsuitgang is moet geantwoord worden, ja. Wij hebben dien ook nog in *eikel* de vrucht van den eik, *ijzel* kleine stukjens ijs, *kruimel* een stukjen kruim, *stengel* een dunne stang en voorts nog in eenige andere als, *druppel, kreukel, hoepel* enz., die nu hetzelfde beteekenen als de woorden waar zij van afgeleid zijn, *drup, kreuk, hoep* enz. *Luifel* behoort er ook toe. Toen men gewoon was geworden zich van andere verkleiningsuitgangen te bedienen, vergat men dat *el* er ook een, en wel de alleroudste was.

Veranda hebben wij aan de Engelschen ontleend en deze zijn daarvoor weer bij de Portugeezen ter markt geweest. Of het van éenen oorsprong is met ons *warande?* op het oogenblik ontbreken mij de middelen om dat te onderzoeken. Maar al is het zoo, wat niet onmogelijk is, dan hebben toch de beide woorden regt van bestaan, omdat zij niet hetzelfde beteekenen. *Vrucht* en *fruit* zijn ook twee verschillende vormen van hetzelfde woord, het eerste hebben wij regtstreeks uit het Latijn overgenomen, het laatste door middel van het Fransch. Maar zij hebben elk zijne eigene beteekenis gekregen: daarom behouden wij beide en wij doen er wel aan: want door een van beide overboord te werpen zouden wij onze taal verarmen.

Mag ik hier een enkel woord bijvoegen tot verdediging van den mij onbekenden dr. Kükelhahn? Hij zelf kan het niet doen: want hij zal den Navorscher wel niet lezen. Immers lezers van hollandsche werken moet men in Duitschland met lantaarnen zoeken. Mij komt het zoo zonderling nog niet voor, dat hij Thorbecke voor den bakker bij de poort houdt. Even als wij Müllers en Meiers aantreffen met allerlei voorvoegsels voor hunnen naam, zoo treffen wij ook in Duitschland bakkers aan, die op gelijke wijze de eene

van den anderen onderscheiden worden. Zoo vinden wij in de latere middeleeuwen te Neurenberg Pfennigspeck die broodjes van eenen penning bakte, Weinbeck die, om het mes van twee kanten te doen snijden, nevens zijne bakkerij een wijnhuis hield, Sonnenpeck voor wiens huis de zon uithing, Paulspech, die bij den St. Paul woonde. Zou dus niet, even goed als deze laatste naar den St. Paul, en Dreckmeier, wiens naam de heer Winkler ons onlangs duidelijk maakte, naar de drie eiken, een gildebroeder die bij de poort woonde, naar deze Thorbecke kunnen geheeten zijn? Mij dunkt daarom dat wij deze gissing van dr. Kükelhahn — want dat hij ze voor niet meer dan dit wil gehouden hebben, toont hij door het vraagteeken dat er achter staat — niet ongelukkig mogen heeten. Wat evenwel niet wegneemt, dat ik de verklaring door den heer Winkler gegeven aannemelijker acht.
P. LEENDERTZ WZ.

Nederlandsche woorden in fransche tongvallen (XI, bl. 277, 215, en Alg. Reg.). Uit den tijd toen het nederlandsch (flaamsch), verre over het noorden van 't hedendaachsche Frankrijk (Fransch-Flaanderen, Artesie of Artois en Picardie) als volkstaal verspreid was zijn er nog betrekkelik veel goed-nederduitsche woorden in de, ten tegenwoordigen tyde in die streken gesproken wordende fransche tongvallen overgebleven. Behalve b. v. de woorden *broute*, brood, *dringuelle*, drinkgeld of fooi, *pacus*, pakhuis, *cloque*, klok, *cloqueman*, klokluider, *mekine*, meisje, oud-flaamsch *meskyn*, meisken, enz. allen en nog zeer velen meer ter boven aangehaalde plaatsen opgenoemd wordende, vond ik nog in den hedendaachschen franschen tongval der stad Rijssel (*Lille*), de volgende uitdrukkingen, die onmiskenbaar van nederlandschen (flaamschen) oorsprong zijn: Tegen een klein kind zeit men daar: »*min p'ti quinquin*", mijn klein kindje, in stede van *mon petit enfant;* pepernoten, een echt nederlandsch gebak, kent men te Rijssel ook, en noemt die: *des painperbolles* (peperbollen), en denkt nu dat d' eerste lettergreep van dit woord het fransche woord *pain*, brood is; alzoo *pain-perbolles*, even als *pain d'épices*, koek. Eindelik de schoenmaker heet te Rijssel niet *cordonnier*, maar *choumaque;* en de jongens spelen er met *des quenèques*, knikkers.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Manta (XXVIII, bl. 465, 567). Het geslacht Van der Loeff is, naar mij bericht is, van portugeesch-joodsche afkomst. Is dit zoo, dan is daarmeê de vraag beantwoord: van waar die bij andere familiën zoo zeldzaam voorkomende mansvoornaam *Manta?*

V . . . . . R

VRAGEN.

Montjoye. 't Is bekend, dat dit woord menigmaal als wapenkreet voorkomt: *Montjoye Saint Dénis!* — *Montjoye Notre Dame!* — *Montjoye au noble duc!* enz. Fransche schrijvers verklaren dit zoó, dat Clovis, bij Zülpich, zal geroepen hebben, tot Sint Dionysius, — volgens anderen, tot den door dezen gepredikten Christus: »si tu me donnes la victoire, tu seras mon Jove!" (meus Jupiter). Is deze verklaring juist? Of is er eene andere? Is er wellicht eenig verband tusschen dien kreet en den plaatsnaam *Montjoie* of *Montjoy?*

E. LAURILLARD.

[Een vraag van gelijken inhoud ontvingen wij van den heer O. van Limburg Stirum.]

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (Vervolg van bl. 41).

8.

Spot- en schimpnamen op standen en bedrijven.

Niet ongewoon is 't, dat de volkstaal een stand of beroep aanduidt met een naam, die eene uitdrukking is van spot of schimp. Zoo wordt een *agent van politie* tot een *dievenvanger* of *dievenleider* gemaakt, een *barbier* tot een *baardschrapper*, een *klerk* tot een *pennelikker*, een *werver* tot een *zielverkooper*, een *heerenknecht* tot een *mosterdjongen*, een *pensverkooper* tot een *pensionaris*, een *apotheker* tot een *pillendraaier*, een *militair-student in de geneeskunde* tot een *pil*, een *geestelijke* tot een *zwartrok* of een *hemeldragonder*, een *aanspreker* en een *kommies* tot een *kraai*, een *dokter* tot een *piskijker*, een *chirurgijn* tot een *breukensnijder*, een *matroos* tot een *pikbroek*. Op sommige plaatsen noemt het volk een *vilder* een *roodschilder*. Hiertoe behooren ook: *schoolvos*, *zeerob*, *landkrab*, *boekwurm*, *beunhaas*.

Vraag: Zijn er meer zoo?

9.

Alliteratie.

Er is in de volkstaal een streven naar zekere symmetrie en harmonie, naar iets muzikaals. Dat streven is b. v. zichtbaar in de zucht naar *alliteratie.* Men slaat iemand *bont* en *blauw*, men zegt *boe* noch *ba* en men is *belast* en *beladen.* De zaak moet *buigen* of *barsten.* Iemand handelt over *dit* en *dat*, loopt door *dik* en *dun*, staat op voor *dag* en *dauw* en heeft bezigheden *dubbel* en *dwars.* Men kan iemand helpen met *geld* en *goed*, met *giften* en *gaven.* De liefde biedt *hart* en *hand* en de gulzigheid eet iets op met *huid* en *haar.* Iemand waakt voor *huis* en *hof*, met al zijn *hebben* en *houën.* De knecht zweert bij *kris* en *kras*, dat alles *kant* en *klaar* is. Een onwetende weet van *klok* noch *klepel*, een ongodsdienstige bezoekt *kerk* noch *kluis*, en een razende slaat alles *kort* en *klein.* In een winkel vindt men *keus* en *keur* en in gezelschap praat men over *koetjes* en *kalfjes. Kind noch kraai* hebben sommige menschen, *kracht* naar *kruis* wenschen allen, die lijden, en als iemand, die in langen tijd geen opruiming hield, *kisten* en *kasten* gaat openen, dan komt er *kap* en *keuvel* uit. Het leven heeft zijn *lief* en *leed*, zijn *lusten* en *lasten.* Gezond en recht te zijn van *lijf* en *leden* is een voorrecht te achten; maar *lui* en *lekker* den tijd te willen slijten, is schande. Men doet iets *los* en *liber*, maar men moet op zijn hoede zijn tegen *listen* en *lagen.* Een mensch kan wezen *moê* en *mat*, en een schip kan vergaan met *man* en *muis.* Een driftige weet zich geen *paal* of *perk* te stellen en wil alles doen *te post* en *te paard.* Met *rijden* en *rossen* bracht een wildeman de straat in *rep* en *roer*, en zijn wagen liep *scheef* en *schotsch*, tot zijn eigene *schade* en *schande.* Hij viel er uit, en was bemodderd van *top* tot *teen.* Iemand, die al lang weg is, gaf sedert *taal* noch *teeken.* Men wist ook nooit recht, wat men aan hem had; 't was *vleesch* noch *visch.* Een arme zit zonder *vonk* of *vuur* en een twistzoeker zet alles in *vuur* en *vlam*, met zijn gezwets en al zijn *vieren* en *vijven. Vrank* en *vrij* gaat iemand heen. Een stompzinnige vindt de oplossing van 't raadsel niet, op geen *voeten* of *vâmen*, al zit hij van heden tot morgen te *wikken* en te *wegen. Willens* en *wetens* beging de booswicht zijn moord en *wild* en *woest* verzette hij zich tegen degenen, die hem grepen. De een zit *warm* en *wel*, de ander tobt met *ziekten*

en *zeerten,* en betuigt bij *ziel* en *zaligheid,* dat voor hem het leven niet is *zuur* en *zoet,* maar enkel zuur, zoodat het al *zus* of *zoo* heeft gestaan, of hij had zich van kant gemaakt.

Vraag: wat is tot aanvulling hiervan bij te brengen?

E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker Geslachten. (Verv. van bl. 117) Pannekoeck. Wapen: in goud vier ro. balken. Volgens d' Ablaing een adellijk geslacht. Zie Nav. XX, bladz. 475; XXI, bladz. 211 en 431.

Aan een brief van 1597, onderteekend door Pannekoeck en van Wenckum, gedateerd Nijmegen, en rakende het beleg van Berk, is de helm aanz., Ht.: een adelaar met opgeheven vlugt. 't Zegel daarentegen van Bernard Pannekoeck, scholtis van Harderwijk 1676, vertoont hem half aanz., Ht: de adelaar met nederw. vlugt, of opvliegende.

Volgens Nav. XXVI, blz. 508, vond ik op een grafzerk een ged. schild, regts de vier dwarsbalken, links drie kroonen. Dit laatste is 't wapen der van Wencums. De jaartallen daarbij opgegeven, 1583 en 1604, slaan mogelijk op Gijsbert van Wencum Pannekoeck, burgem. van H. 1582, en zijne vrouw. Als burgemeesters komen te Harderwijk voor:

1518. Jan Marissen Pannekoeck, st. 1524.
1545. Gerrit Marissen id (werd door Alva ingedaagd?)
1546. Gerrit Pannekoeck.
1687. Johan id.
1734. Bernard Willem Pannekoeck.
1760. Hendrik Herman id. st. 1788.

Jan of Johannes P. aanget. te H. 16 mei 1612 (met attest met juffer Jan van Deleus dr. te Harscamp, en winnen, te H. gedoopt:

1e. Bernhardus, 29 aug. 1619.
2e. Margriet, 19 apr. 1620.
3e. Aelt, 3 febr. 1622.

Johan P., burgemr. te H., tr. mei 1693 Nicola Greve, Willem en Andries Goetman dr. en winnen:

1e. Agnis Eusebia, ged. te H. 26 sept. 1694.

2e. Berend Willem, ged. te H. 28 Juni 1696, begr. ald. 27 juni 1765, burgemr. ald., tr. te Deventer, aanget. te H. 5 mei 1726 met Bernhardina Christina Heijlardtzigh (Heijlersig), begr. denkelijk 13 nov. 1759. Zijne kinderen, waarvan een begr. is 9 juni 1738, zijn:

a. Johan Nicolaas, ged. te H., tr. aug. 1727.

b. Harmen Hendrik, ged. ib. 22 juni 1729, begr. 6 febr. 1788, burgemr., tr. Cornelia de Meester en wint: Giesbert, ged. te H. 5 oct. 1766.

c. Fenna Henrietta, ged. te H. 18 apr. 1732, tr. te Hierden 17 apr. 1759 Everhard Johannes Ammon van Arnhem. Hieruit oir.

d. Nicola, ged. te H. 7 nov. 1734.

e. Arnoldus, ged. id. 4 nov. 1735. (Een dr. A. Pannekoeck begr. 3 dec. 1778).

3e. Jan, ged. te H. 24 aug. 1698 (begr. 1 apr. 1766?)

4e. Willem, ged. ib. 16 mei 1701 (begr. 23 mei 1741?)

Mr. Cornelius Pannekoeck, tr. 1en Frederica Amelia Christina Tulleken, st. 3 oct. 1781 en werd begr. te Arnhem. Hij teekent ten 2en te H. aan 8 juli 1784 en huwt te Veldhuijzen, met Jacoba Adriana Voet Gerhardsdr. geb. 1761, st. 1834. Hij was geb. 1748, en st. 1832. Uit 't 2de huwelijk een zoon, zie Nav. XXI, bldz. 431. Bij de eerste vrouw.

1e. Anthony, ged. te H. 13 juli 1777.

2e. Gijsbert, ged. ib. 2 juli 1778, begr. ald. 9 dec. 1778.

3e. Gijsbert, ged. ib. 29 juli 1779, begr. ib. 5 aug. 1780.

4e. Peter Constantijn, ged. te H. 23 sept. 1781, st. ald. 14 dec. 1781 en begr. te Arnhem.

Of de nu volgende personen tot bovengenoemd geslacht behooren, is zeer twijfelachtig, mogelijk alleen de eerstgenoemde.

Huwt te H. 18 apr. 1602 Henrick van Weerden, geb. te Wageningen en Mechtelt Pannekoeck, geb. te Apeldoorn.

Cornelis Camp, geboortig van Arnhem, tr. te H. 9 aug. 1626 Janneke Pannekoeck, geb. te Nijmegen.

Tr. te Apeldoorn, aanget. te H. 9 dec. 1610, Bartholt Smeekertze van Epe en Maria Pannekoeck.

Claes Gijsbertsz. Pannekoeck tr. Jannetje Simons. Winnen:

1e. Gijsbert, ged. te H. 13 oct. 1697. Een wede. Gijsbert P. werd begr. 26 oct. 1779 en een kind 7 sept. 1740.

2e. Nenneken, ged. te H. 21 nov. 1699.

3e. Sijmen, ged. ib. 16 apr. 1702.

4e. Sijmen, ged. ib. 30 nov. 1704.

5e. Nenne, ged. ib. 14 apr. 1706.

Begr. te H. 30 dec. 1780 Goossen Pannekoeck.

Voet of Voeth. Wapen: geruit van zi. en zw., drie rijen de schildranden rakende. Ht: twee afgewende menschenbeenen, de voeten omhoog.

Op een grafzerk vond ik den naam Voeth, en daarboven een lelie. Ik meende dat dit 't wapen van Wijntjes was, en hieronder een Voeth zou begraven wezen. Ik vind nu evenwel aan een stuk van 1570, waarin gebeden werden Gerrit en Wullef Voet, dat eerstgenoemde de ruiten voerde, en de tweede een lelie. H.: half aanz. Ht.: een toegew. vlugt.

Zie verder d'Ablaing, van Doorninck en dit tijdschrift.

Burgemeesters van Harderwijk waren:

1372 Jan Voeth.	1578 Gerrit Voeth
1437 Liefert Voeth.	1579 Derk Voeth.
1441 Wilt Voeth.	1582 Geerlof Voeth.
1473 Dr. Geerlach Voeth.	1595 Mr. Jacob Voeth, st. 1639.
1479 Dirk Voeth, st. 1506.	1596 Mr. Gerrit Voeth.
1513 Dr. Gerrit Voeth.	1606 Derck Voeth, st. 1616.
1523 Jan Voeth.	1618 Albert Voeth, st. 1638.
1543 Jan Voeth, st. 1569.	1641 Mr. Roderick Voeth, st. 1672.
1559. Wouter Voeth.	

Jacob Voeth, tr. te H. 1591 Helena Wolffs.

Gerrit Voeth Geerlofsz., tr. Aeltgen Voeth, en winnen:

1°. Margriet, tr. te H. 14 nov. 1600 Cosijn van Oldenbarnevelt, ex Aleijd Gerrits, waaruit: Johanna van O. tr. te H. 21 juni 1620 Albert de Booth, alias Greve, J. U. D.

2°. Aeltje, tr. te H. 3 sept. 1605 Gijsbert van Twiller.

Genoemde Gerrit was executeur en administrateur der goederen van zijn broeder Jan, en voerde daarover in 1597 proces, tegen Peter Hendriksz.

Albert Voeth, tr. te H. 18 dec. 1611 juffer Arentghen (Arnolda) van Wijnbergen, Willem en Judith van Wijnbergendr. Winnen:

1°. Truijtje (Geertruida), ged. te H. 26 aug. 1618, tr. ald. 15 nov. 1635 Otto Schrassert, burgem. Hieruit: Otto, ged. te H., 21 dec. 1636.

2°. Bernt, ged. te H., 30 apr. 1620.

3°. Judith, ged. id., 27 febr. 1622.

Het testament van Arnolda, wed. Voeth, gaf aanleiding tot een proces, zoo als blijkt uit de objectien bij dr. Manen, tegen dat testament, ten behoeve van Judith v. Wijnbergen, gen. Dedem, en Geertruij Voeth, gen. Schrassert (den oldste) den 22 maart 1647 opgericht. Deze objectien werden ingediend 2 dec. 1661. Gerhard van Souten sprak voor Dedem en Schrassert. Er worden verder genoemd: Margaretha van Essen, juffer Tijdo van Wijnbergen, wed. Verdelft, van Ingen, Schrassert Junior en Herman van Spuelde.

Gerrit Voeth, kanselier van Gelderland, dood 1612, wint: Lucia, aanget. te H. (met attest.) 25 oct. 1612 met jonker Steven van Remen. Aanget. te H. 2 mei 1613, attest. Alkmaar, ritmeester Johan Voeth en Wendelasia Bardesia, dochter van den heer van Warmenhuijzen (Bardes, Bardesius).

Trouwt te H. 5 oct. 1614, Johan van Wijnbergen en juffer Mechteld Voet, en denzelfden datum Truijtje Voet met Aeltsen van Elburg.

Aanget. te H. 8 juni 1617 juffer Gerlacia Voeth, dr. van zaligen Geerlach, burgem. ald. en Johan Lulofs, burgem. van Deventer.

Ib. 20 oct. 1622, attest. Kampen, Christoffel Henrick (Grauweijck) wed^r^. en juffr. Mechtild Voet wed^e^.

Ib. 28 nov. 1624, attest. Rijswijk, Gerhard Voeth der rechten docter, en Gerarda van Wijnbergen.

Trouwt te H. Jennetje Alberts Voet en Gerrit Willemsz. van Hoevesteijn.

Ib. 12 apr. 1646 Lambert van Heudt, scholtis van Nijkerk en juff. Sybilla Voeth [1]).

[1]) Scholtis van Nijkerk 1691. Lambert van Huedt. Aan een stuk van dat jaar,

Ib. op denzelfden datum, Roederick Voeth en juffer Alberta van Ommeren.

Zie verder eene juffer Voeth onder Pannekoeck.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslachten van Doeijenburg en Beuning. (XXVIII, bl. 259, 483). De volgende personen zaten in de regeering van Utrech :

Jan van Doeijenburg raad in de vroedschap te Utrecht in 1506, 1511, 1515; schepen in 1519 en 1523.

Peter van Doeijenburg, raad in de vroedschap 1532 --1539.

Dirck van Doeijenburg, raad in de vroedschap 1537, 1538, 1539, 1544, 1548, 1551, 1552, 1558, 1560 schepen 1545, 1546, 1547, 1549, 1557, cameraar 1555, 1556. Hij sterft in het jaar 1560.

Jan van Doeijenburch, raad in de vroedschap, 1554, 1558, 1565.

Herman van Doeijenburch, raad 1575, 1576.

Cornelis van Doeijenburg wordt raad in de vroedschap 18 aug. 1628, en sterft anno 1642.

Jacob van Doeijenburg, raad in de vroedschap in het jaar 1674. Hij wordt 26 juni 1677 benoemd tot drost en kastelein van Vreeswijck, genaamd de Vaart, en blijft deze betrekking vervullen tot aan zijnen dood 28 juni 1704. Kort voor zijne benoeming waren er nieuwe bepalingen gemaakt voor het drost- en kasteleinschap, o. a.: dat de tot drost en kastelein te benoemen persoon lid van de vroedschap moest zijn.

Jhr. Jan Gerard van Doeijenburg trouwt Maria Beuning, (dochter van Marcellus Beuning, heer van Eendbeeck, gestorven 1711 en van Maria van der Borgh).

Zij lieten na twee kinderen:

1e. Gijsbert Floris van Doeijenburg.

2e. Maria Hermina van Doeijenburg.

Het wapen van het geslacht Beuning is mij onbekend; wie heeft de goedheid het mij op te geven?

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

---

waarin ook nog een gerichtsman, Cornelis van Aller voorkwam, was zijn zegel als volgt: Een keper vergez. van drie sterren, H.: aanz. met wrong. Ht.: een ster zwevende tusschen twee struisvederen, die bezet zijn aan de buitenzijden met gesteelde klaverblaadjes.

Geslacht Rumelaar. (XXVIII, bl. 259). Mr. Stephanus van Rumelaar wordt in 1492 deken van 't kapittel van St. Pieter te Utrecht. Hij komt terug van Rome als proost van 't kapittel van St. Jan te Utrecht op den 17den oct. 1496; en sterft 21 sept. 1504.

In de Janskerk te Utrecht vond men het volgende:

Rumelaar,	Gruithuyzen
Bellinchove,	Peyse,
Jutfaas van Blockhoven.	Ketel van Hackfort.
Maurick.	Hoen.

Ob. 1630.

In het Brigittenklooster op een zerk:

»In 't jaer onzes Heere 1582 sterft Alijt Stevensdr. van Rumelaar, Huisvrou van Carel Pelten".

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van den Ende. (XXVII, bl. 438). Gerrit Abraham van den Ende (eenig overgebleven kind van mr. Jan Ham van den Ende en van Sara Adriana Noodt), geboren te Amsterdam 29 maart 1726, gestorven aldaar 13 november 1788, trouwde te Haarlem 19 november 1749 Wilhelma van Dijk (dochter van Mr. Jan van Dijk, burgemeester van Haarlem en van Maria de Graet), geb. te Haarlem 1 juni 1722, gest. op 't huis Treslong onder Hillegom 11 augustus 1786.

De drie uit dit huwelijk gesproten zoons zijn alle kinderloos overleden. Gerard Abraham (niet Adriaan) is gehuwd geweest met Charlotte Frederika baronnesse van Westerholt.

De eenige dochter, Sara Maria van den Ende, geb. te Amsterdam 10 maart 1759, gest. te Leiden 30 augustus 1787, trouwde te Hillegom 5 september 1784 mr. Jacob George Hieronymus Hahn (zoon van Jan David Hahn, professor in de geneeskunde te Leiden en van Christina Elisabeth Leisler) geb. te Utrecht..... 1764, gest. te Haarlem..... december 1822.

Het eenige uit dit huwelijk gesproten kind, Wilhelma Eva Christina Hahn, geb. te Leiden 10 augustus 1787, gest. te Haarlem 7 april 1864, is gehuwd geweest met jhr. mr. Dirk Arnold Willem van Tets van Goudriaan, geb. te Dordrecht 15 september 1785, gest. te Haarlem 31 maart 1853.

Het wapen van Maria de Graet, moeder van Wilhelma van Dijk, is den ondergeteekenden niet bekend.

Zutfen. H. B. VAN TETS.

VRAGEN.

Geslacht Van Bassen. Matthias van Bassen, ob. 19 oct. 1680 = Susanna van de Velde geb. 23 sept. 1610, ob. 29 febr. 1688. Zij winnen:

Marijtje, geb. 15 april 1638, ob. coelebs 31 dec. 1712.

Claas, geb. 29 mei 1644, ob. 1 jan. 1692.

Reyer, ob. 9 sept. 1691.

Haasje, geb. 19 sept. 1640.

Michiel, geb. 30 oct. 1646 en

David van Bassen, geb. 17 nov. 1658 = 7 mei 1684 Margaretha Lakeman, geb. 29 junij 1661, ob. 5 nov. 1699. Hij was notaris te Enkhuizen en stierf 31 dec. 1707. Hunne kinderen waren:

Thijs, geb. 13 april 1699, ob. 1 april 1700.

Susanna, ob. te St. Petersburg 15 april 1758 = 17 oct. 1712 Johannes de Gorter, geb. te Enkhuizen 19 febr. 1689, med. dr. aldaar 1712, profr. te Harderwijk 1725, lijfmedicus van de keizerin van Rusland 1754, ob. te Wijk bij Duurstede 1762.

Is iemand van de lezers van den Navorscher in staat mij iets mede te deelen aangaande deze familie van Bassen, zoowel wat betreft de huwelijken en nakomelingen van de kinderen van Mathias v. B., als omtrent zijne voorouders? Hoe is hun wapen? Geen van alle wordt vermeld in de belangrijke bijdrage omtrent het geldersche adellijke geslacht van Bassen of Bassenn, door den heer J. Anspach in de Heraldieke Bibliotheek van 1876 medegedeeld.

Leiden. RUTGERS VAN ROZENBURG.

Geslacht Oldenbarneveld. Wie was de vrouw van Reinier van Oldenbarneveld, heer van Groeneveld? Wanneer gehuwd? Wanneer is hij heer van Groeneveld geworden? Waar heeft hij in den Haag gewoond?

Wapen gevraagd. In mijn bezit is een cachet, waarop twee wapens aaneengevoegd staan, van man en vrouw.

Dat van den man is doorsneden: 1 in ..... een schuinbalk (bande) van ..... beladen met 3 sterren van ..... 2 in ..... een adelaar met opwaartsche vlucht van .....

Het wapen der vrouw is dat der familie Opten Noort: in rood drie winkelhaken van goud.

Door welk geslacht werd het eerstgenoemde gevoerd?

Arnhem. C.

Geslacht Schimmelpenninck. Wie waren de ouders van Gerrit Schimmelpenninck en Hermanna Koolhaas, uit wier huwelijk de raadpensionaris Schimmelpenninck geboren werd? D. V.

Geslacht Piggen. Met de beantwoording van het volgende zal men mij ten hoogsten verplichten.

Wie heeft de goedheid mij bijzonderheden mede te deelen, of genealogische opgaven te doen betreffende het geslacht Piggen of Pigghen, hetwelk tot wapen voerde: Gevierendeeld: 1e en 4e kwartier, in zilver 3 wildezwijnskoppen van sabel, 2e en 3e kwartier, in goud een beurtelings gekanteelden dwarsbalk van sabel?

Smallegange telt dit geslacht onder de adellijke in Vlaanderen. Ook van Goor, spreekt van zijn adeldom in zijne Beschrijving van Breda, waar hij op bl. 51 zegt:

»De Visscherstraat, Nieuwstraat en andere waren voornamelijk ten tijde der Graven van Nassau, heeren van Breda, met groote Edellieden huizen verciert, te weten die van Elderen of Renesse, Assendelft, Wijngaarden, Bruheze, Steelant, *Pigghen* en meer andere."

De volgende personen zijn mij van dit geslacht bekend:

Aelbert Pigghe of Pighius, geb. omstr. 1490 te Kampen, was Proost en Aartsdiaken van St. Jan te Utrecht.

Stephanus Pigge of Pighius, broeder van den voorg., geb. omstr. 1510 te Kampen, was secretaris van den kardinaal de Granvelle.

Jacobus Pigghen, kapellaan in O. L. V. kerk te Breda in 1503.

Roelof Piggen, regent van het gasthuis te Breda 1534, schepen aldaar in 1543.

Cornelis Piggen had eene dochter, met name:

Anthonie Piggen, gehuwd met Gherit Cornelis Huijbrechts (van den Brandelaar), geb. omstr. 1490, overl. te Breda, tienman in laatstgenoemde stad in 1541—1545.

Paulus Piggen had 2 zoons.

1°. Pieter Piggen, tienman te Breda in 1552, geh. met Elisabeth Kinschot:

2°. Godert Piggen, schepen te Breda in 1547—48, tienman 1545, 1549—1551.

Huijbert Piggen, tienman te Breda 1543, 1560.

Michiel Piggen, geb. in 1510, overl. 4 dec. 1587, was raad van den prins van Oranje.

Dionys Piggen, schepen te Breda in het laatst der 16e en in 't begin der 17e eeuw, burgemeester in 1599—1600, 1605—1607, 1610—1611, 1619—1620, tr. Katharina van Wesel omstr. 1600.

Een spoedig antwoord zou mij zeer welkom zijn. A. H.

Eenige onbekende wapens gevraagd. Een alliantiewapen; het wapen van den man is de Eerens, het wapen der vrouw twee loopende vossen boven elkâar, het schild omgeven met een smallen uitgeschulpten zoom.

Een alliantiewapen; het wapen van den man is Teding van Berkhout, dat der vrouw: doorsneden: 1. een rozenstruik waaraan twee stengels vergezeld door drie sterren (1 en 2); 2. een keper waaronder twee naast elkâar geplaatste eendjes zonder pooten.

Welk wapen voert de familie le Bron de Vexela?

Welke familie voert het wapen, Doorsneden 1. een keper, vergezeld van 3 vijfbladerige rozen; 2. een moorenkop vergezeld van 3 zespuntige sterren (2 en 1). Kroon met zeven paarlen?

J. D. WAGNER.

Geslacht Albers. Dit geslacht moet o. a. predikanten geleverd hebben, ik meen in Indië in 1700 en later te Deventer. Wie wil voor mij de Boekzaal daarover eens naslaan. Ook zullen alle overige berichten welkom zijn. J. D. WAGNER.

GESCHIEDENIS.

De Waalsche Gemeente te Brielle. (XXVIII, bl. 489; XXIX, bl. 57, 121). Ik had gedacht, dat ik mijne Bijdragen over deze Gemeente met de mededeeling van den inhoud der *Mémoire* zou hebben moeten besluiten. Tot mijn blijdschap ben ik echter in staat nog iets toe te voegen aan hetgeen ik vermeldde, en het voornaamste dat ik nog te berichten heb is, dat het Archief van den Kerkeraad der W. Gemeente te Brielle is gevonden.

Het berustte ten huize van den achtbaren Heer G. F. Lette, burgemeester van Den Briel, die het met andere papieren en boeken uit den boedel zijns vaders ontving. Met zijne gewone welwillendheid zond hij het mij terstond ter inzage toe en hij deed meer nog. Hij gaf mij ook (openlijk zij hem daarvoor dank gezegd!) de vergunning het weergevonden Archief te brengen ter plaatse waar het behoort.

Aan 't slot van het laatste notulenboek van den W. Kerkeraad leest men: »Le consistoire ne jugeant pas convenable de remettre les pièces, registres et autres papiers de cette Eglise à l'Eglise Réformée, a résolu de prier Mr. Lette de vouloir examiner et de garder provisoirement ceux qui sont de quelque intérêt, ou de les déposer, s'il juge convenable, près du Consistoire de l'Eglise Wallonne de Rotterdam ou ailleurs."

Met dezen uitersten wil is het niet in strijd het archief te plaatsen in de »Bibliothèque Wallonne" te Leiden en derwaarts zal het dan ook door mij worden verzonden.

Het bestaat uit de volgende boeken en papieren:

1. Een boek in fol. bevattende: in MS. Les Articles Synodaux depuis Sept. 1671 jusqu'à Sept. 1688; Actes et Résolutions Con-

sistoriales de l'Eglise Walonne de la Briele depuis 1677 28 Mars jusqu'au 28 Juillet 1722 (van enkele jaren ontbreken de Resoluties); Regître baptistaire depuis l'an 1671 jusqu'à 1719; Regître des Mariages proclamés ou bénis depuis 1673 jusqu'à 1719; Regître des personnes qui ont abjuré publiquement dans notre Eglise les erreurs de la communion de Rome et embrassé notre St. Religion Reformée, 1677—1689 [1]); Regître des personnes qui ayant succombé én France et ailleurs à la rigueur de la persécution en ont fait leur reconnoissance publiquement dans notre Eglise, 1687—1707 [2]); Regître des personnes admises à notre communion soit par l'exhibition d'attestations ecclésiastiques soit par un examen préalable, 1671—1719 [3]).

2. Een boek in fol. bevattende: Actes du Consistoire depuis 28 Juill. 1722 jusqu'au 30 Juin 1808; vóór in het boek bevinden zich: Inventaire des livres, papiers et autres choses, appartenant à l'Eglise W. de la Brille, dressé en Mars 1748; Extrait des Résolutions, prises en divers tems, servant de Règlemens pour le Consistoire de l'Egl. W. de la Br.; Mémoire instructif touchant la fondation de l'Egl. W. de la Br., dressé en 1772 (dit is het origineele stuk, door Ds. Fontaine geschreven); ter helfte van het boek komt voor een Regître de personnes admises par examen à la Communion, 1726—1742 [4]), en hier en daar in het boek zijn eenige aantt., vermeldende de afkondigingen of de inzegening van een huwelijk.

---

[1]) Dit Register vermeldt 6 personen. Van dezen werden 4 toegelaten tot de *Communion* en vandaar dat hunne namen voorkomen in het sub N°. 5 vermelde Register. Van de 2 die niet toegelaten werden heette de één *Pierre du Bois, natif de Douay en Flandres et soldat etc.* — Eenige weken na de afzwering van de Roomsche kerk, stal hij geld van zijn kapitein en deserteerde. Met 't oog daarop eindigt de hem betreffende aant. aldus: „de sorte qu'à l'advenir il faudra user de beaucoup de circonspection à l'égard de ces sortes de gens et ne les recevoir qu'apres un tems convenable d'épreuve." Du Bois is de laatste die op de lijst voorkomt.

[2]) Dit Reg. maakt van 26 personen gewag; de twee eerstgenoemde staan vermeld in het sub 5 vermelde Register.

[3]) Dit Reg. is geheel opgenomen in het sub 5 vermelde Register.

[4]) De in dit Reg. vermelde personen zijn opgenomen in het sub 5 genoemde Register.

3. Een boek in fol. bevattende: Actes du Consistoire depuis le 17 Juillet 1808 jusqu'au 18 Déc. 1828.

4. Een boek in 4°. behelzende: Regître des Batêmes administrez dans l'Egl. W. de la Brille, depuis 1671 jusqu'à 1825 (van de jaren 1720—1730 komen geen aantt. voor), en Regître des Mariages proclamez ou bénis dans l'Egl. W. de la Brille, depuis 1673 juqu'à 1802 (in dit Reg. komen geen aantt. voor uit de jaren 1785—1801) [1].

[1] Den 12 Maart 1747 besloot de Kerkeraad afzonderlijke Doop- en Trouwregisters te maken. De toen uit de Notulen opgemaakte en sedert bijgehouden Registers, in één boek vervat, werden in 1812 op hoog bevel overgeleverd en berusten nog ter secretarie van Den Briel. Bij die overgave was het echter niet noodig nieuwe Registers te maken, wat ik vroeger (zie bl. 77 van mijn 2de Bijdrage) meende, dat geschied zou zijn. Overeenkomstig een besluit van de Staten van Holl. werden de bestaande Registers in 1792 overgeschreven, en die afschriften werden sedert mede bijgehouden. Toen dus de Kerkeraad in 1812 het Doopen Trouwboek had overgegeven, was hij niet zonder Registers. Hij bezat het gemaakte »double". Dit »double", tot 't laatst toe bijgehouden, is het bovengenoemde boek in 4°. — Daar ik bij de bewerking van mijn Tweede Bijdrage alleen inzage kon nemen van het ter Secretarie overgebrachte Doopregister, kon ik toen niet zeggen, hoeveel kinderen na 1811 door Ds. Huet werden gedoopt. Uit het »double" blijkt, dat van 1812—1825 door dien predikant nog 25 kinderen werden gedoopt en dat de doop voor 't laatst door hem bediend werd op den 25 Dec. 1825 aan tweelingen, kinderen van Jean Corneille de Wilde en Petronelle Jeanne Borking. Vóór deze kinderen werden door hem o. a. gedoopt 6 kinderen van N. J. C. Lette van Oostvoorne en Antoinette Schneither (beide in 1813 met att. van Leiden gekomen te B.); 2 kinderen van J. G. H. Washington (in 1814 met att. van Schiedam gekomen) en W. D. Lux; en een kind van Edouard Charron de Saint Germain en Catherine de Appold. Dit laatste kind, geb. 18 Junij 1814, heette *Wilhelmine Louise Marianne* en had tot maraine »S. A. R. Madame la Princesse Douariere d'Orange et de Nassau." — Naar aanl. hiervan meld ik hier nog, dat meer dan eenmaal een vorstelijk persoon in de Registers der Holl. Gemeente te Brielle voorkomt als doopgetuige. Op den 24 Mei 1619 werd ald. een kind gedoopt van Jasper van Treslong en Lucretia de Lassale, welk kind den naam ontving van *Maurits* en tot doopgetuigen had: Prins Maurits, de Magistraten van Den Briel en Maria van Meteren; op den 26 Febr. 1648 een zoon van Godewaert van Stakenbeeck en Maria Moreel, die den naam kreeg van *Wilhelmus* en tot getuigen had: »Don Emanuel Prins van Portugael, Juliana Catharina Princesse van Portugael en Maria de Lange;" en op den 17 Nov. 1662 een dochter van »Heer Rudolph van Arckel capiteijn, en Vrouwe Anna Sophia van Filtzen", die Anna Lucretia heette en tot getuigen had: »Hare Hoocheijt de Princesse Anna Sophia Princesse van Dennemarcken, juffr. Anna van der Wel, huijsvr. vanden Heer van Middelgeest, den hoogh Edelen Heer Ernst Frederick van Wildensteijn."

5. Een boek in 4°. behelzende: Regître des personnes examinées et reçuës à la Communion, depuis 1671—1812 [1]); Regître des personnes, qui, par leurs témoignages ecclesiastiques à nous produits, sont devenus membres de l'Egl. W. de la Brille, depuis 1719 jusqu'à 1812 [2]).

[1]) Dit Reg. behelst de namen van 88 personen, van welke ruim $^1/_4$ militairen en waaronder: Jean de Ravigni (1674), Jean Vasthof (1675), Adriaen Ackershoeck (1676), Marie van Keulen (1679), Charles Henri Bernage (1687), Theodore Kraye vanger, „advocat, fils de Mr. Krayevanger de son vivant ministre de l'Eglise Arminienne à la Haye" (1690), Marie van Keulen (1692), Marie van den Berg, dochter van den burgemr. v. d. Berg (1696), Catherine Galand (1697), Pierre van der Poel (1707), Daniel de Superville (1716), Pierre Godefroi Blanche (1717), Maximilien van Berchem (1726), Pierre du Cailar (1727), P. Ploos van Amstel (1729), Harper Molewater (1733), Jacob van Berchem (1755), Pierre Graafland (1775), Gabriel Leonard van Oosten (1777), Guilleaume Adrien Palm van der Beke (1794), Antoine Frantzen (1805).

[2]) Dit Reg. vermeldt 157 personen (ruim $^1/_4$ militairen), die met att. zijn ingekomen. Van 1789 af staat bij sommigen aangeteekend, dat zij met een att. vertrokken. Als ingekomen staan o. a. vermeld: Anne Françoise Magdelaine du Cailar, in 1726 van Delft; Eve Ceriacij, in 1727 van Doornik; Paul Chopis, capitaine, in 1728 van Kampen; Louis des Marolles, capitaine, in 1728 van Zwol; Adrien Schas, luiten. kol. en Joh. Wilhelm van Essen, in 1728 van Nijmegen; Lancelot de Marconnay, capitaine, in 1728 van Zwol; Samuel Pistorius, cadet, in 1730; Jaques Papet, luitenant, in 1737 van Bergen-op-Zoom; Charles Sarry, cadet, in 1738; Herman Pierre Dibbetz, in 1738; Jean de Laeth, in 1745 van Gorcum; Despiault, kapit.-luiten. in 1745 van Breda; Arnoud Gallas en zijn vrouw Charlotte Ester le Seigneur, in 1748 van Rotterdam; Auguste Godefroy, officier, in 1748 van Leerdam; Marie Louise Gallas, in 1749 van Den Haag; Jean Hume, luiten., in 1750 van Deventer; Jean de Laet, luitenant, met zijn vrouw M. M. Dompière de Jonquières, in 1757 van Veere; Joseph Philippe le Croix, cadet, in 1757 van Yperen; Jacob van Berchem en zijn vrouw Sara Amelie Mortier, in 1760 van Utrecht; Leendert de Meij jr in 1763 van Gouda; Okker Gevaerts, in 1765 van Dordrecht; A. J. Roijer in 1767 uit Den Haag; G. Beijlon, chirurg. maj. in 1767 van 's Bosch; Marie Fr. de la Croix, vrouw van kapt. Visscher, in 1768 van Helvoetsluis; A. L Robert, majoor, en A. Robert, kapt., in 1778 van Zwol; Guerin le fils, kapt., in 1778 van Zwolle; Guill. Louis Gautier, rector, in 1789 van Rotterdam; E. Barbin de Telliers, vr. van kapt. André Robert, in 1789 van Breda; Guill. Guerin, luit kol. en zijn vr. G. Verster, in 1790 van Breda; J. F. Tromer, in 1791 van Heusden; P. Fr. Franssen, luit., en zijne vrouw E. M. Maillart de Pleinchamps, in 1791 van Groningen, in 1795 vertr. n. Oudshoorn; Anne Marie Julie Ratkke geb. Lesly, in 1803 van Breda; Dr. H. van der Laan, in 1804 van Delft; Leonard Plooster, in 1811 van Leiden; Cornelis Ripping, in 1812 van Vlissingen.

6. Een pakje ingekomen attestaties; de oudste is van 1716, de jongste van 1824 [1]).

7. Een pak stukken, ingekomen bij den Kerkeraad in de jaren 1715—1717, 1721—1725, 1727, 1731, 1733, 1735—1737, 1740—1758, 1760, 1762, 1763, 1766—1769, 1771—1805, 1808—1828.

8. Vier boeken in 4°, zijnde *Livres de la Diaconie de l'Egl. W. de la Brielle;* 't 1ste loopt van 1663—1712; het 2de van 1728—1774; het 3de van 1775—1810; het 4de van 1811—1827.

9. Twee boeken, langwerpig fol., bevattende opgaven »de la Récette des collectes pour la Diaconie", gedurende de jaren 1722—1827.

10. Een boek in 4°., zijnde Livre des comptes des deniers administréz en faveur des familles Vaudoises, van 1733—1747.

11. Eenige ingewisselde obligaties en enkele andere financiëele stukken.

12. Listes des membres, qui veulent contribuer à l'entretien du culte publ. de l'Egl. W. de la Br., 3 stuks. Hierbij een reçu [2]).

13. Een boek in 4°. behelzende: Rekeningen van de geldelijke bijdragen in 1808 gefurneerd tot vermeerdering van het tractement des te beroepen predikants en alzoo tot instandhouding van de W. kerk te Br. Hierbij de officieële inschrijvingslijst.

14. Officieële inschrijvingslijst ter voorziening in 't achterstallige tractement van Ds. Huet.

---

1) In dit pakje komen 22 attestaties voor, die niet ingeschreven zijn in het sub 5 vermelde Register, o. a. van Martinus Hogerwaart in 1782 van Schiedam, Gijsbert Joh. van Kooten in 1812 van Leiden, Corneille Antoine Rethaan Macaré in 1815 van Leiden, Guilleaume Jean Udemans in 1816 van Amsterdam, A. A. Lesturgeon in 1817 van Zutphen gekomen en in 'tzelfde jaar vertr. naar Charleroi, en D. H. Halfsmid in 1822 van Vianen gekomen.

2) Ingevolge art. 53 van de Acta der in Sept. 1798 te Schiedam gehouden Synode uitgenoodigd te zorgen voor de instandhouding van den openbaren eeredienst, riep de Kerkeraad, daartoe door de Gemeente gemachtigd, eene commissie in 't leven, die de gelegenheid gaf voor eene wekelijksche bijdrage in te schrijven. Voor 1799 werd door 29 personen over de ƒ 400 gecontribueerd. De hoogste inschrijving was 20 stuivers per week, de laagste 2. Voor 1800 werd door 22 personen ingeschreven voor ƒ 327. Voor de 1ste helft van 1801 werd ontvangen ƒ 141—14. Ten gevolge van een den 25 Maart 1803 genomen besluit werden de gelden, in 't geheel ƒ 876—4, aan de contribuanten teruggegeven.

15. Een cahier in 4°. bevattende: Comptes du produit des places de l'Egl. W. van 1813—1826. Hierbij een Reglement betreffende de contributions pour les places [1]).

16. Een boek in 4°. zijnde: Registre des pasteurs du Synode Wallon qui ont fait ce qu'on appelle le sermon d'ouverture, van 1582—1801 [2]).

Daar deze boeken en papieren reeds ter mijner beschikking waren bij de ontvangst van de drukproeven van mijne 2de en 3de Bijdrage over de W. Gemeente, was het mij mogelijk hier en daar iets in te voegen, aan de Acta van den W. Kerkeraad ontleend. Aan het in die Bijdragen medegedeelde voeg ik thans nog het volgende toe.

Wanneer er in eene predikantsvacature moest worden voorzien, was het bij den W. Kerkeraad de gewoonte in zijne vergaderingen de tegenwoordigheid te vragen van de in 't laatste jaar afgetreden broeders en met dezen gemeenschappelijk te handelen [3]). Van het

---

[1]) Terwijl de zitplaatsen in de kerk vroeger vrij waren, werd er den 12 Dec. 1812 ter verbetering van de verminderde inkomsten besloten eene contributie te heffen. De hoogste opbrengst was ruim *f* 80, de minste ruim *f* 42. Men was er door in staat Ds. Huet *f* 50 te geven als „dédommagement pour fraix synodaux."

[2]) De openingsrede werd in Mei 1661 te Brielle gehouden door N. Massis (tekst Tit. 1: 8); in Mei 1677 te Utrecht door Artopé (tekst Tit. 3: 8); in Sept. 1677 te Heusden door Lambinon (tekst Tit. 3: 9); in April 1681 te Zierikzee waarschijnlijk (zie art. 4 Syn. Acta v. Heusden) door N. Massis, toen pred. te Zierikzee; in April 1685 te Brielle waarschijnlijk, zoo er een rede gehouden is, door Lambinon; in Sept. 1696 te Brielle door Galand (tekst 1 Tim. 3: 2); in Sept. 1720 te Naarden door Comperat, toen pred. te Dordrecht (tekst Ps. 27: 4); in Aug. 1721 te Dordrecht door Barbe, toen pred. te 's Bosch (tekst 2 Tim. 2: 20, 21); in Sept. 1728 te Rotterdam door Estor, toen pred. te Zierikzee (tekst Tit. 1: 7—9); in Sept. 1780 te Zwolle door De Labat, toen pred. te Heusden (tekst 1 Tim. 6: 6); in Junij 1790 te Goes door S. Th. Huet, toen pred. te Vlissingen (tekst 2 Tim. 2: 15); in Sept. 1802 te Naarden door Benezet. — Het bovengenoemde Register maakt melding van de volgende naamgenooten, en zeker ook aanverwanten, van W. predd. te Brielle: Lievin Massis in 1586—1602 pred. te Middelburg; Jourdain Olivier in 1694 pred. te 's Gravenhage; Jerôme Olivier in 1720 pred. te Voorburg; Charles Delo in 1750 pred. te Middelburg; Jaques de Loches in 1761 pred. te Rotterdam; Théodore François Huet in 1722 pred. te 's Gravenhage; Daniël Théodore Huet in 1752 pred. te Vlissingen; Pierre Daniel Huet in 1795 pred. te Haarlem.

[3]) Zie in 't 2de Notulenboek artt. 134, 329, 981, 1807, 2005 en 2033.

maken van een drietal vond ik 't eerst gewag gemaakt in 1718, en niet alleen in dat jaar, maar ook later vond men, voordat men een nominatie ging maken, goed zich te bepalen tot de heeren, die zich in de vacature hadden doen hooren [1]. In 1718 vond men dat goed, »puisque" die heeren »les talens necessaires" hadden »pour édifier une Eglise"; in 1719 en 1721 »supposé que ces personnes fussent revestues de tous les talens convenables." Dat men zich ook na 1721 tot die heeren beperkte, staat niet beschreven.

In mijn 1ste Bijdrage (blz. 490, blz. 2 van den overdruk) komt als eerste kind van Ds. Massis voor: *Daniel*, ged. 14 Nov. Men heeft hierbij te voegen: 1656. Daar er ook den 29 Dec. 1665 een *Daniel Massis* werd gedoopt, zal men aan Massis' eersteling hebben te denken, als men in de Rekening van de St. Catharina kerk te Brielle, expireerende Oct. 1661, leest dat er den 5 Dec. 1660 een kind van Ds. Massis werd begraven. Bij de opgave der kinderen van dezen predikant zeide ik, dat zij in de kerk der Holl. Gemeente werden gedoopt. Ik zei dat, dewijl ik hun doop vond opgeteekend in het Doopregister dier Gemeente. Ik neem thans het daar gezegde terug. De kinderen zullen in de W. kerk zijn gedoopt, en in het Doopregister der Holl. Gemeente werd dat vermeld, misschien omdat de vrouw van Ds. M. lid der Holl. Gemeente was. Ik vond huwelijksafkondigingen, zoowel in het Trouwregister der W. Gemeente als in dat der Holl. Gemeente opgeteekend.

Ds. Artopé was gehuwd met Anna Catharina des Marets. Een doopregister der Holl. Herv. Gemeente te Br. vermeldt, dat hem een zoon werd geboren, Jacobus, ged. 11 Oct. 1672 in tegenwoordigheid van de getuigen Samuel des Marets, doctor en primarius prof. S. S. Theol. te Groningen en Anna Maria Tisset, vrouw van Ds. des Marets, pred. te Delft.

Een Trouwregister der Holl. Herv. Gemeente te Br. heeft de volgende aanteekening: 29 Oct. 1684 »Godefroij Lambinon in den Briel ende Juffr. Abigaïl de Fineman, j. d. beide van Nortkoppin in Sweden." In margine staat: »getrouwt met attestatie buijten dese stad."

---

[1] In 1798 werden „tous les proposans attachés à nôtre Synode", 8 in getal, uitgenoodigd in de vacature op beroep te preeken.

Susanne Elisabeth Lambinon werd den 27 Junij 1695 lid der W. Gemeente te Br., na geëxamineerd te zijn.

Galand werd bevestigd door Phinees Pielat, pred. te Rotterdam, en De Loches door Frescarode, mede pred. aldaar.

Met betrekking tot Ds. Fernandez kan ik nog mededeelen, dat in de »Bibliothèque Wallonne" te Leiden het volgende berust: Lettre à un ami, touchant la conduite de P. M. Fernandez, Min. à la Brielle, par rapport à un engagement de mariage fait à Amsterdam, datée de Rotterdam, May 1731, et signée Casp. Hourlon. 4°.

Wat de »gerefugieerde" predikanten betreft, van de door mij vermelde vond ik met uitzondering van Simon Felles [1]) ook gewag gemaakt in de Acta van den Kerkeraad. In 't 1ste Notulenboek leest men: »Messieurs les Magistrats, commis par la maison de ville, pour prendre soin de maintenir l'Eglise Walonne et y etablir une bonne paix, ont trouvé a propos conjointement avec les Membres du Consistoire, de resoudre qu'a l'avenir Messieurs les trois pasteurs François, qui sont dans cette ville, tant le pasteur ordinaire que Messieurs les Pasteurs Refugiez en cette ville, prescheront par tour et distribuëront la Ste Cene selon qu'il echerra à chaqu'un d'eux, et que dimanche prochain Monsr. *Villet* preschera l'apres midy pour sortir de sepmaine, et Monsieur *Barbier* preschera de dimanche prochain en huit jour le matin, et Monsieur Galand l'apres midy, et le troisieme dimanche Mr. Villet le matin et Mr. Barbier l'apres midy, et que dans la suite du temps ils suivront le mesme ordre, aussi long temps qu'il n'y aura pas un autre Reglement. Fait a la Brille ce 13me Juin l'An 1695."

Dit reglement werd niet nageleefd. »Messrs. Barbier et Villet n'ont pas voulu le faire et on n'a pas voulu les y obliger." Kort daarop waren de Magistraat en de Kerkeraad Ds. Galand zeer ter wille. Deze predikant had te kennen gegeven, dat zijne gezondheid leed, doordat hij, verplicht wegens zaken gedurig op reis te gaan, desniettemin iederen zondag's morgens moest preeken. Om

---

[1]) Dezen vond ik alleen nog vermeld in het eerste Livre de la Diaconie, dat achter 27 Nov. 1689 te lezen geeft: „On n'a pas presché p. l'Enterrement de Monsr. Felle Ministre."

hem hun affectie te betuigen, gaven de Heeren hem nu de vrijheid zijn beurt stil te laten staan, als hij haar wegens uitstedigheid of ziekte bezwaarlijk kon vervullen. Hij moest de Gemeente dan maar tijdig laten waarschuwen. »Nous accordons — aldus eindigt de resolutie van 26 Dec. 1695 — d'autant plus ce privilege à Mr. Galand, c'est(!) qu'outre que nous sommes persuadez qu'il n'en abusera pas, notre Eglise Walonne avant la dispersion de nos freres refugiez n'avoit qu'un sermon tous les dimanches, et que quand Mr. Galand ne pourra pas prescher soit par absence soit par maladie, l'Eglise ne laissera pas d'avoir encore un sermon qui se fait ordinairement tous les dimanches apres midy [1]) tour à tour par Messieurs nos tres chers freres *Barbier* et *Villet* [2])."

Enkele bladzijden vóór deze Resolutie komt in 't Notulenboek een gunstige beschikking voor van het jaar 1691, ten behoeve van Jaques Bureau [3]), voorlezer en voorzanger, en men vindt daar Ds. *Papon* genoemd. Er staat het volgende: »Enfin Messieurs du Ven. Magistrat de cette ville tres-bien informez que nôtre troupeau diminuait d'an en an, faute d'habitans considerables, et nos petits revenus de mesme, et que nous ne pourrions plus continuer à faire cette grace (om hem iets meer te betalen dan vroeger) à nôtre Lecteur susdit, ayant par un mouvement de bonté et de charité pour luij assigné cinquante livres par an sur l'appointement du sieur *Jaques Papon*, nôtre troisième Ministre Refugié, au lieu de 25 etc." In 1697 stierf Bureau met achterlating van

---

[1]) In April 1686 zijn de namiddaggodsdienstoefeningen begonnen. Vóór dien tijd werd alleen de Dankzegging na 't avondmaal des middags gehouden.

[2]) Dat Barbier ook catechiseerde, blijkt uit het sub 5 genoemde Register, hetwelk zegt, dat twee dochters van Van der Poel, „maistre du paquebot, bourgnemaistre et receveur dans la compte de Hollande", op hare en haars vaders verzekering, dat Barbier haar onderwezen en »en état de communier" geoordeeld had, door Ds. Galand werden toegelaten tot het Avondmaal, de éene, Jeanne, in 1697, de andere, Lucrèce, in 1698. — In 1734 werd er door den Kerkeraad eenstemmig geoordeeld dat het „pour le bien et l'édification de l'Eglise" noodig was »qu'il y eut un des jours de la semaine un Catechisme et une Instruction familière tant pour les enfants que pour les plus avancez", en dienovereenkomstig werd besloten.

[3]) In mijne 1ste Bijdrage (bl. 495, bl. 7 van den overdr.) noemde ik dezen man in navolging van den Schrijver der stedelijke Resoluties *Budeau*. Uit de Acta van den Kerkeraad blijkt, dat hij *Bureau* heette.

eene hulpbehoevende weduwe en de Kerkeraad besloot den 21 Julij van dat jaar »de luy donner vingt huit sols toutes les semaines", welke toelage genomen zou worden van de *f* 150, die men had »de la pension de monsieur *Papon* notre 3e Ministre Refugié," en die de Heeren Burgemeesters wel hadden willen geven aan de diaconie.

Jaques Bureau, die 11½ jaar als »lecteur et chantre" fungeerde, werd voorafgegaan door *Jean Cordelois* [1]) en *Isaäc Blondel* [2]), die blijkens het 1ste »Livre de la Diaconie" van 1663—1681 en, daar hij in April 1683 stierf, hoogstwaarschijnlijk tot dien tijd de betrekking bekleedde. Op Bureau volgde *Wolterus Knabbenhouwers*, »maistre cordonnier". Ofschoon hij bij de proefneming niet best voldaan had, werd hij toch, dewijl hij goede getuigenissen had en door de Burgemeesters der stad gerecommandeerd werd, op den 21 Julij 1697 aangesteld op een jaarwedde van 54 »livres" met de vermaning om zich goed te oefenen. Na het ambt circa 11 jaren waargenomen te hebben, werd de fransche schoolmeester *Daniel Bonnet* in 1711 benoemd tot voorlezer en hij nam de betrekking op zich tegen *f* 50 remuneratie en een nieuwjaarsfooi van 40 stuivers, welke fooi in 1716 vergroot werd. Op dezelfde voorwaarden werd na Bonnets dood, in 1717, aangesteld *Jaques Rousset.* Om zijn slecht gedrag als schoolmeester afgezet, werd hij ook in 1724 door den Kerkeraad als voorlezer ontslagen met de permissie te blijven fungeeren [3]) tot de benoeming van een opvolger, die eerst in 1727 [4]) kwam. De man, die toen aangesteld werd, heette *Jean*

---

[1]) Eene Res. Mag. 24 Jan. 1654 luidt: „Opt versouck van Jean Cordelois, voorleser in de Fransche kercke ende soldaet onder de Compagnie van Monsr. Dousjan, Capiteijn alhijer, es den selven ende sijnne huijsvrouwe geadmitteert, soo langhe als hij t' voors. voorleserampt sal bedijenen, omme alhijer Fransoeijsche schoole ten dienste vande jonghe jeucht te mogen opstellen, mits naercomende ende voldoende d'order op de schoolen gemaect.

[2]) Hij was schoolmeester in 't Weeshuis. Zie Res. Mag. 13 Dec. 1659.

[3]) Door die permissie was hij de man, onder wiens leiding de Psalmen 't eerst volgens de nieuwe berijming werden gezongen. Op verzoek ontving de Kerkeraad in 1724 van de Magistraten vergunning tot invoering van die berijming.

[4]) In 't begin van dat jaar verzocht de Kerkeraad aan de Brielsche Regeering een subsidie tot onderhoud van een voorlezer. Zie Res. Vroedsch. 1 en 24 Febr. 1727.

van Hendregt, was »peintre de profession" en werd den 29 Dec. 1728 door Ds. Fernandez aangenomen tot lid der Gemeente. De leeraar beleefde van zijn' aannemeling geen vreugde. Er werden tegen Van H. klachten ingediend wegens het schrijven van »lettres satyriques écrites à Monsieur Robineau, pasteur de Leyde". De Kerkeraad nam hem onder handen en de man vroeg excuus, waarmede men voldaan was. In 1732 ontsloeg de Regeering hem wegens ongeschiktheid als schoolmeester, waarop 't ontslag als voorlezer volgde, hetgeen zeker de reden geweest zal zijn, dat Ds. Fernandez door hem zóó erg werd belasterd, dat deze zich genoopt vond zich tot de Magistraten te wenden [1]. Tot dezelfde Heeren keerde zich de Kerkeraad met het verzoek, dat zij »van die goedheijd zouden gelieven te zijn om de vacature (van voorlezer) nevens het fransche schoolmeesterschap in de couranten te willen laten stellen en dat, zo wanneer zich iemant tot schoolmr. mochte komen aanpresenteren, die ook mochten gehouden zijn zich te adresseren aan den Kerkenraad, om door haar Eerw. geexamineert te kunnen werden [2]." Dienovereenkomstig werd er besloten, en in 1732 werd als schoolmr. en voorzanger aangesteld *Paul la Combe,* die in 1736 op verzoek zijn ontslag kreeg en in hetzelfde jaar werd opgevolgd door *Jean des Fontaines* [3]. In plaats van dezen trad in 1747 *Claude Marchant* [4] als voorlezer op, die de betrekking tot in 1773 waarnam, toen *Henri Michel van Lith* van Delft kwam en zijn plaats verving. In 1788 moest deze, daar hij een patriot was [5], ruimte maken voor *Jean du Buij* [6]. Wegens zijn volgehouden weigering om volgens zijn instructie een stuk, dat van den kansel moest voorgelezen worden en in 't Hollandsch gesteld

---

[1]) Zie Res. Mag. 14 Febr. 1733.

[2]) Dit verzoek werd ook later gedaan. Zie Res. Mag. 11 Febr. 1736.

[3]) In 1740 werd deze Fransche schoolmeester door de Magistraten „zoo over deszelfs gedrag als mede over zijn onordentelijk schoolhouden gereprimendeert."

[4]) Tijdens de werkzaamheid van dezen, den 15 Oct. 1746 door de Magistraten aangestelden franschen schoolmeester, gaven de Magistraten aan de scholieren der fr. school vaste zitplaatsen in de W. kerk. Zie Res. Mag. 27 Jan. 1748.

[5]) Zie over hem mijne 2de Bijdrage bl. 67 en 69.

[6]) Op den 13 Dec. 1789 was er des Zondags „point d'exercice par l'indisposition" niet „du pasteur", wat nog al eens gebeurde, maar „du Lecteur." (!)

was, in 't Fransch te vertalen, en zijn daarop gevolgd gedrag, toen hij, ontboden zijnde, voor den Kerkeraad was verschenen, ontving Du Buij in 1814 zijne demissie, en zijn ambtgenoot, *Pieter van der Linden*, »instituteur d'école Hollandaise", trad in zijne plaats op. In 1820 bedankte deze en hij werd vervangen door *Willem Vlietland,* mede »instituteur d'école Holl." In 1823 werd Vlietland tot dezelfde betrekking geroepen bij de Holl. Gemeente te Brielle en de Waalsche Kerkeraad benoemde in 1824 *Jacob van der Burg,* die zich tevreden moest stellen met een jaarwedde van *f* 40 [1]), en wegens de opheffing van de Gemeente de laatste voorlezer was.

In het 2de Notulenboek treft men tweemaal eene instructie aan voor den voorlezer, de eerste is van 1727, de tweede van 1736, welke eerst vóór de benoeming van den laatsten voorlezer gewijzigd werd. Op de tweede na, welke slechts in de eerste staat, komen in beide Instructies de volgende bepalingen voor:

Il commencera à lire la parole de Dieu dès qu'il se trouvera trois personnes dans l'Eglise.

Il prendra garde à ne point lire les chapitres, qui renferment des choses, qui pourroient faire de la peine aux oreilles chastes, comme le sont les Cantiques des Cantiques, les chap. 12, 13, 14, 15, 16, 17 du Levit. et autres de même nature.

Les jours de communion il ne manquera pas de lire des chapitres convenables à la circonstance du jour le matin et l'aprèsmidi.

Il fera la même chose tous les jours de fêtes, mais ces jours-là il ne lira point les dix commandemens, à moins qu'ils ne se rencontrent un dimanche.

Il aura soin de fournir tous les 15 jours un ou deux de ses écoliers (s'il lui est possible) pour répondre à la section à moins qu'il ne soit averti du contraire.

---

[1]) Vóór zijn benoeming besloot de Kerkeraad het tractement van *f* 52 op *f* 40 te brengen en den voorlezer te ontheffen van het vertalen van stukken alsook van andere dingen, die door Ds. Huet zouden worden verricht. De *f* 12, die den voorlezer minder zouden worden gegeven, werden bestemd voor het „fonds pour l'augmentation des *f* 200 par an des honoraires du pasteur."

Tous les placards, qu'il faudra publier dans notre Eglise, il sera obligé de les traduire.

Il sera obligé de faire tous les autres écrits dont le Consistoire le chargera.

Si le Consistoire a besoin de sa personne pour exécuter quelque commission, il ne pourra s'en dispenser.

Als er een predikant was beroepen en de afkondiging daarvan in de kerk moest geschieden, gebeurde het wel dat er geen leeraar was om de godsdienstoefening te leiden. In zulk een geval werd den voorlezer opgedragen de afkondiging te doen, in 1718 en 1720 met een »prière" er bij. In 1807 besloot de Kerkeraad, dat op twee achtereenvolgende zondagen de afkondiging van het uitgebrachte beroep gedaan zou worden door den voorlezer »dans l'exercice de dévotion, qui aura lieu alors dans l'Eglise par le chant des Pseaumes et la lecture de la prière de Calvin."

(*Slot volgt.*) H. DE JAGER.

Staten en zaten te Kollum. (XXVIII, bl. 550.) Gaarne voldoe ik aan het verzoek, om de namen op te geven der staten en zaten, die in vroegeren en lateren tijd in en nabij Kollum hebben gestaan. Zij zijn de volgende :

a. *In de buurt.*

1. Schonenburg.
2. Rinia-huis.
3. Menckama-huis.

b. *In den omtrek.*

4. Jellama-state.
5. Bootsma-state en sathe.
6. Sjoerdema-stins.
7. Halbetsma-huys.
8. Abbema-huys.
9. Huyingha-sathe.
10. Tadema-state, of de Stinsplaats.
11. Broersma-state.

(4–11: ten Westen van Kollum.)

12. Mockema-sathe.
13. Uwma-heert.
14. Rodenburg.

(12–14: t. W. v. K.)

15. Tochma-state.
16. Nieuw-Meckama-state.

(15–16: t. N.)

17. Juma- of Buma-state en sathe, thans Oostenstein.
18. Rodenburg.
19. Eeckama-sathe.
20. Barrahuystra-saete.

(17–20: t. O.)

21. Albada of Sjaarda.
22. Jeltinga of Schonenburg.
23. Riddersma-state.
24. Hayema-state.
25. Sybema-stins.

(21–25: t. N. O. en t. N.)

26. Groot-Bama.
27 Klein-Bama.
28. Feytsma-state.
29. Sjordama-rathe.

t. N. O. en t. N

30. Oud-Meckama.
31. Phaesma-state of Phaesma-bosch.
32. Halbetsma-sathe.
33. Tasma-heert.

t. O.

34. Rosema-state, of 't Groote Bosch.
35. Temme-bosch of 't Kleine-Bosch.
36. Brongersma.
37. Foyinga-state.
38. Tadema-state of Doma-Bosch.
39. Boners-sathe.
40. Walta-heert.
41. Aylva-sathe.
42. Eysma-state en zathe.
43. Bennema-state.

t. N. O., O. en N.

44. Gaykema.
45. Jeppema.
46. Wattema.
47. Assema.

Onbekend waar gelegen.

48. Oostenburg, t. Z.
49. Nyenburg, t. W.
50. Tollinga-huys, t. Z.

In de andere dorpen der gemeente Kollumerland c.a komen voor:

I. *Onder Oudwoude.*

51. Bennema-sathe.
52. Rytzma-huys.
53. Reyckama-huys.
54. Jellema-sathe.
55. Wansma-plaats.
56. Jolba-sathe.
57. Binnertsma-sathe.
58. Fytsema-state.
59. Allema-state.
60. Buma-steerhuys.
61. Eysma-stins.
62. Buersma-state.
63. Brongersma-sathe.
64. Gaicama of Galama-sathe.
65. Sytsema-zaete.
66. Tadema-saete.
67. Wytsma-sathe.
68. Broersma-state.
69. Jeppema-heert.
70. Lubbema-heert.
71. Luwema-huys.
72. Mallegraafsburg.
73 Sappema-state.
74. Fogelsangh-state (nog aanwezig).

II. *Onder Westergeest.*

75. Oentzema-state.
76. Sytthiema-state.
77. Jeltcama.
78. Boutsma-state.
79. Sappema-heert.
80. Tollinga-heert.
81. Taeckema-sathe.
82. Phaesma-sathe.
83. Bunlatiro. (Quid ?)
84. Idema-state. (Groot en Klein)
85. Falc-hiem.
86. Gr. en Kl. Buma.
87. Algersma-state.

88. Starkenburg.
89. Pellema-huys.
90. Hoppema-sathe.
91. Ipema-sathe.
92. Maersma-state.
93. Sybema-state.

III. *Onder Kollumer-Zwaag.*

94. Kinsma-state.
95. Idema-state.

In 1467 werden in dit dorp »drye steenhuysen nedergeworpen."

IV. *Onder Ausbuurt.*

96. Reyderszaete.
97. Clant-state of Ausburch.
98. Riddersma-heert.

V. *Onder Burum.*

99. Rosema-state.
100. Eysma- of Eysinga-state.
101. Bionsma-heert.
102. Wytsma-state.
103. Doënga-sathe.
104. Pauwesma-gude.

Op het Nieuw-Kruisland.

105. Froma.
106. Walta-heert.

Onbekend onder welk dorp.

107. Adiema-heert.

Zonder twijfel zijn er nog meer staten en zaten geweest, hetgeen men mag afleiden uit de namen van enkele familiën, die wel in genoemde gemeente woonachtig waren, doch wier woonstede niet bepaald wordt aangewezen.

Kollum. ANDREÆ.

Lonia State. (XXVIII, bl. 551.) Volgens een Aardrijkskundig Woordenboek van Friesland, in 1746 uitgegeven te Leeuwarden bij Abraham Ferwerda, vindt men onder de Edele Staten, Hofsteden etc. op bl. 169 vermeld: »Lonia in de Grietenij van Oostdongeradeel, $^1/_4$ uur van Engwierum ten noord-oosten."

De schrijver van den Tegenw. Staat van Friesland vermeldt op bl. 214 van dl. II, dat onder het dorp Ee, mede in die voormalige grietenij gelegen, o. a. behoort de buurt de Valingen (beteekent volgens Dr. B. Westerhoff, Twee Hoofdst. uit de Geschiedenis van ons Dijkwezen, bl. 173: *wissellanden* of *wervende landen* — »alwaar de oude state Lonia plag te zijn." In den Atlas van Schotanus, wordt op de kaart van Oost-Dongeradeel (n°. 1693) op deze plek eene state van dien naam aangewezen.

Of er onder het behoor der dorpen Engwier en Luinjebird ook

huizen hebben gestaan, die dezen naam droegen, heb ik bij geen mij bekenden schrijver vermeld gevonden.

Een Lunia-state lag eertijds nabij Hallum, in Ferwerderadeel.

Kollum. ANDREÆ.

Het Hof van Friesland (XXVIII, bl. 552). Er bestaat een academisch proefschrift van Mr. J. Sickenga, getiteld: Het Hof van Friesland gedurende de zeventiende eeuw. Leiden, S. C. van Doesburgh, 1869.

Op het Provinciaal Archief van Friesland is aanwezig: Naamrol der Edel Mogende Heeren Raden 's Hofs van Friesland, sedert de aanstelling van 'tzelve in den jare 1499, tot heden (1742) — met M. S. aanteekeningen.

Kollum. ANDREÆ.

Fransche dames in den Haag. Wij Mrs. Johan Pietersz. Dierquens en Hendrik van Ourijk, scheepenen van 's Gravenhage, oirconden eenen ijgelijk ende certificeeren mits deesen, dat voor ons gecomen ende erscheenen zijn de Heeren en Mrs. Willem van Assendelft en Jan Hudde Dedel, als Regenten van het Burger Weeshuys, alhier, dewelke bekenden in die qualiteyt verhuurt, ende de Ed. Agtb. Heeren Burgemeesteren deser steede, dewelke bekenden gehuurt te hebben seekere huysinge ende Erve, staande ende geleegen in een gang, uytkomende aan de Noortzijde van 't Westeynde alhier, en dat voor den tijt van seeven eerstkomende en agtereenvolgende Jaaren, waarvan het eerste sal ingaan met den eersten mey deeses Jaars 1740 en het laaste Expireeren sal den laasten April 1747, omme en voor de somme van vijff hondert en vijfftig Caroli gulden jaarslyks, te betalen ijder half jaar de Geregte helfte van dien, behoudende welgemelde Heeren Burgemeesteren de Optie ende keuren omme jaarlyks uit de voorz. huure te mogen uytscheyden, mits als dan drie maanden voor den eersten mey aan de Heeren Verhuurders, behoorlijke advertentie doende, sullende weyders geobserveert werden de costumen deeser steede. Des te oirconde hebben wij deese met onse opgedrukt seegelen bevestigt en bij den secretaris laten teekenen, den 13en April 1740,

Joh. van Renesse.

Dit stuk, geschreven op een zegel van 3 gulden en van beide genoemde opgedrukte ambtszegels voorzien, heeft in dorso het volgende opschrift:

Huurcedulle tusschen de Regenten van het Weeshuijs en Heeren Burgemeesteren van 's Hage, wegens het Huys, bij *de Juffen van de Fransche Societeit* bewoond wordende.

Dit contract is eene kleine toelichting op het belangrijke opstel: De Fransche Dames, in het tweede stuk der 's Gravenhaagsche Bijzonderheden, door Mr. L. Ph. C. van den Bergh, bladz. 51. Het hier bedoelde huis staat in het Westeinde, waar vroeger het kantoor van den ontvanger Troost en daarna de inrichting »Te huis" gevestigd was. Tusschen de bewoning van 't Huis ter Noot en van dit huis, betrok deze societeit het huis van den raadsheer Beaumont, zooals ook de heer rijks-archivaris mededeelt. Dit stond echter zeer bepaald aan het kerkhof: het is tegenwoordig het westelijk, laatst daaraangetrokken gedeelte van het postkantoor. Het was dus een hoekhuis, tusschen den koster der groote kerk en den Tresorier Goch, later den pensionaris Souteland, aan wie de woning paalde van de wed. mr. Willem van Velden, Elselina van Houweningen.

Deze opheldering omtrent die twee woningen is op zichzelf niet zeer gewichtig. In een tijd, dat de Geschiedenis der Waalsche Gemeenten naar de bronnen bewerkt wordt, en dit menig punt van bijzonderen aard kan aan 't licht brengen, dat in de algemeene geschiedenis der gemeente niet kan opgenomen worden, zij eene plaats gegund aan deze kleine bijdrage. De Réfugiés en hunne lotgevallen zijn verre van volkomen bekend, en het is te hopen, dat de medewerkers aan den omvangrijken arbeid der Commissie, met hunne aanteekeningen zullen doen naar het voorbeeld van Dns. De Jager, bl. 189 sqq., deel XXVIII van den Navorscher.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Begraven van jonge kinderen. Alhier te Eck en Wiel heerscht onder de plattelandsbevolking de gewoonte om wettige kinderen,

die kort na de geboorte komen te sterven, zeer vroeg in den morgenstond, in de avondschemering of zelfs later op den avond met lantaarnlicht te begraven, en nooit op den vollen dag, als elk bij de hand is. 't Geeft den indruk van wegmoffelen, met een gevoel van schaamachtigheid gepaard, al heeft voor het overige de uitvaart onder de gebruikelijke ernstige vormen plaats. Welke mogen de oorsprong en de oorzaak zijn van deze gewoonte? Bestaat ze ook elders in ons vaderland? Of moet ze als eigenaardig in *deze* landouw beschouwd worden? Kinderen van ruim twee of drie jaren en daarboven worden evenwel op den vollen dag bijgezet.

J. ANSPACH.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

64. In het jaar 1866 vestigde de heer *Maurin* graaf *Nahuijs* in de *Revue de la Numismatique Belge* (1866 p. 279—281) de aandacht op een paar cahiers met teekeningen van penningen door *van Mieris* vervaardigd, alsmede op eene lijst van 38 legpenningen die tusschen 1501 en 1558 zouden geslagen zijn. Deze lijst werd door denzelfden penningkundige in de bovengenoemde *Revue* p. 312—320 medegedeeld en door ons in de *Revue* 1868, in een artikel getiteld *les trente-huit jetons inédits de la liste van Mieris — Le Petit*, p. 60—64, besproken en aangetoond, dat slechts één dezer legpennengen (n°. 35) ons *in natura*, om zoo te zeggen, was voorgekomen en dat al de andere ter aanvulling of als *desiderata* welligt door *J. Fr. Le Petit* waren ontworpen en opgenomen in 1604 in zijne *Chronologie Numismatique* ook reeds door ons in den *Navorscher* 1855, bl. 331 vermeld. Wij noodigden toch reeds toen den gelukkigen bezitter uit ons naar aanleiding van eene aanteekening van Mr. *A. Deketh* te 's Gravenhage, eenen penning nader bekend te maken (door *Le Petit* onder n°. 5 op 1514) (beter 1515) geplaatst, op den afstand van Friesland door George van Saksen aan Karel van

Spanje, met de opschriften: *Frisia tandem virescit* en *Frigore dempto.* — Hetzelfde deden wij ten opzigte van 36 andere nummers van *Le Petit... maar tot heden zonder eenig gevolg.* Wij kunnen dus, na zoo lang tijdsverloop, vaststellen *dat deze penningen niet bestaan.*

65. 1514. In het *Tijdschrift van v. d. Chijs* (dl. I bl. 682) is een penningplaat afgebeeld en beschreven door Albert Durer, blijkens zijn *monogram*, in 1514 vervaardigd. *Van Orden* kende het daarop voorkomende borstbeeld, gedekt met een muts en gehuld in een tabbaard met omgeslagen bonten rand, aan *Desiderius Erasmus* (in 1514, 47 jaren oud) toe, — en verwees naar den bekenden penning op *Erasmus,* door van Mieris. (II bl. 94) opgenomen met 1519. — Dr. *Alfred von Sallet* kent dit borstbeeld niet aan Erasmus toe. In zijn *Zeitschrift für Numismatik,* (Berlin 1875 II, Taf. VII S. 363—364) heeft hij dezen penning naar het »Original Steinmodell" in het Berlijnsche Museum voorhanden op nieuw afgebeeld en beschreven, ook ter aanvulling van zijn artikel »*Die Medaillen Albrechts Durer,*" een deel uitmakende van zijne »*Untersuchungen über Albrecht Durer*" in 1874 uitgegeven. Hij ziet daarin *Durer's* vader. Het portret wordt door schilderstukken en navolgingen of kopijen daarvan, zegt *von Sallet,* tamelijk zeker. Hij acht het met *Eye* niet voor onwaarschijnlijk, dat *Durer* door het sterfjaar van zijne moeder (zijnde 1514) aanleiding vond zijnen in 1502 gestorven vader te herdenken.

66. 1515. De heer *Maurin* graaf *Nahuijs* opent zijne beschrijving en afbeelding van 52 *Médailles et jetons inédits relatifs à l'histoire des dix-sept anciennes provinces des Pays-bas, Revue* 1872 p. 211 pl. a (1) met een penning ter eere van *Jacques de Vitri,* in 1515 geslagen, uitmakende een gedeelte van eene reeks van penningen ter eere van Kardinalen (*Revue* 1872, p. 214). Deze kruisprediker, kruisvaarder en historieschrijver der kruistochten stierf den 30 April 1244 en ligt begraven in de abdij van Oignies (Luik.)

67. De door van Mieris (II blz. 18) op het jaar 1515 geplaatste penning ter eere van *Frans* I, Koning van Frankrijk, komt voor in den *Cat. Noot-Nagel,* (1868 n. 38) met gelauwerd borstbeeld (dus zonder hoed) en de globen omstaande geplaatst. (Brons, Muntm. 54.)

68. De munt van keizer Maximiliaan, door v. M. II, blz. 28 als

gedenkp. gegeven (z. j.) op 1515 geplaatst, komt ook voor met borstbeeld regts, z. j. grootere letters en andere verkortingen in het omschrift der vz. (Cat. I *Munnicks van Cleeff* 1861, n°. 78.)

69. *V. Mieris* plaatst (II, blz. 37) op het jaar 1516 een penningplaat ter eere van *Jan Graaf van Egmont*, oud 21 jaren, »schoon 4 jaren" (*v. Orden* zegt in *Tijdschrift*, blz. 207, 3 jaren) »later gesneden." De hoogleeraar *C. P. Serrure* kent dezen penning toe aan den door hem te voorschijn gebragten Venloschen stempelsnijder *Michiel Mercator* vóór zijn vertrek naar Engeland gemaakt. *Revue de la Num. Belge* (1849 en niet, zoo als op den titel van Tome V staat, 1850, dit is Tome VI) p. 120.

70. 1516. De prachtige penning ter eere van keizer Maximiliaan, door *v. Mieris*, II, blz. 75 op het jaar 1518 geplaatst, kwam voor bij *de Roije* (1863 *Cat.* n°. 62) met *Imperator* (voluit) op de vz. en met beter gevormd beeld en 1516 op de kz. (= Cat. *van Duren* 1865 n°. 77.

71. 1517. Gedp. v.z. Borstbeeld: *Leo X Pont Max.* k.z. *Paus Leo X liet door de monnik Teksel de aflaat brieven vercoopen waar teegens sig Lutherus opposeerde.* MDXVII (gegoten fraai K. later als 1517 gesneden) (Cat. *Bom*, 26 Maart 1860 n°. 24.)

72. 1518. De eerste en de zeldzaamste gedenkpenning van de *Fuggers* of *Fokkers* in 1594 te Antwerpen, zie *van Loon* I, blz. 443, v.z. Een borstbeeld van de linkerzijde in profil, bedekt met eene muts en met blooten hals. In den rand: *Jac. Fugger Augusta Vin. Anno* 1518 — k.z. Neptunus en Mercurius. Boven deze, een engel met twee kroonen; stralen en sterren schijnen uit den hemel, omschrift: *Adsit. Apollo.* Zie (*M. van Doorninck*) *Gedenkp. en munten uit de penningkas van een liefhebber der hedendaagsche penningkunde*, II, blz. 57—59 n°. XXI.

73. *Van Mieris* (II, blz. 66) deelt twee penningen van *Paus Leo X* mede. *Roscoe* t. a. p. II, p. 263 (2) nog twee andere. *a*) (1513) Ter gelegenheid der verheffing door *Leo X* van *Jan Maria Varani* (13 April 1513) tot hertog van Camerino. Vz. wapen van Camerino. Kz. In een lauwerkrans: *Leonis X cultui. b*) Vol. III p. 1 met *Liberalitas pontificia.*

74 V. Mieris II, blz. 94. Penning met *Erasmus*, den *Terminus* en *Concedo nulli.*

De hoogleeraar *R. Fruin* in zijne *Erasmiana* (*Nyhoff* — *Fruin*, *Bijdragen*. N. R. X 1 bl. 100 (4)) zegt. »Uitgaande van de veronder- »stelling dat Erasmus familienaam *Rogiers* zou geweest zijn, komt »mr. J. B. Kan, (Rector Gym. Rotterd.) *N. R. Cour.* 1877/78 tot »een gissing en vermoedt een zinspeling op dien naam in het »zegel, waarvan *Erasmus* zich gewoon was te bedienen. Zooals be- »kend is, gebruikte hij eenen antieken gesneden steen, *waarop een* »*Terminus* en aan weerszijden van het beeldje de spreuk: *Concedo* »*nulli*. Waarom juist een *Terminus?* vraagt de heer *Kan* en hij »antwoordt. *Roger*, *Rudiger* beteekent," volgens *Kilian: qui petit* »*otium et quietem*. Nu was niemand zeker zoo *rustgraag* als *Ter-* »*minus*, die volgens de overlevering der oudheid niet van zijn plaats »was te krijgen." (*Fruin* t. a. p. zegt: »Die verklaring schijnt mij »nog al gezocht. Het is naauwlijks te gelooven, dat *Erasmus* die »nooit aan iemand van dien gewaanden familienaam sprak daarop »echter heimelijk in zijn zegel gedoeld zou hebben. Maar buiten- »dien, hij heeft zelf eene andere verklaring van zijn gekozen zinne- »beeld gegeven. (*Opera* X, p. 1757), die allen twijfel wegneemt. »Hij had den steen in 1509 onder meer andere ten geschenke ge- »kregen van zijnen vorstelijken leerling Alexander, den zoon van »Jacob IV van Schotland, en tot zijn zegel gekozen, *omdat hij in* »*Terminus een zinnebeeldige voorstelling van den dood erkende, het-* »*geen hij door de spreuk* van *Concedo nulli Terminus*, die hij er »op graveren liet, te kennen gaf. Men meene niet dat hij deze »verklaring, door den nijd van zijne vijanden die het *concedo nulli* »aan vermetelheid toeschreven, uitgelokt, verzonnen had om hun »den mond te snoeren. In een brief aan zijn vriend *Bilibaldus* »*Pirckheimerus* (het eerst door *Scriverius*, achter zijn uitgaaf van »het *Compendium Vitae* van 1615 gedrukt) laat hij zich in den- »zelfden geest er over uit. Dankzeggende voor een hem geschonken »drinkschaal met den *Terminus* er op gegraveerd, zegt hij: Ter- »minus insculptus admonebit me non procul abesse diem supremum »(p. 215)." De penning bij *van Mieris* t. a. p. afgebeeld is volgens *Pinchart* (*Revue* 1851, p. 78—79 en *Histoire* p. 5—6 [1]) door *Quintyn Metsys* gesneden.

[1]) Reeds in 1842 had C. P. Serrure zulks het eerst opgemerkt in zijn stukje: *Over de Belgische Medalien Graveurs*, bl. 3(1). (Te vinden in het *Historisch Tijd-*

75. 1520. Zeer fraai medaillon in hout, medegedeeld door M. in *Revue* 1855, p. 319, pl. X, voorstellende de beeltenis van Keizer Karel V met het omschrift in zoogenaamd monnikenschrift: *Charles par la graçe de Diev, Emperevr des Romains* 1520.

76. 1520. (Duitsche penning?) (Koper. Muntm. 38) (Catalogus *Jamieson-Feijens* 1870 n°. 69) v.z. Borstbeeld, omschr.: *Herr Hans Walhart ritter zc.* Kz. wapen, omschr.: *Got behvet m. alle menschen.*

77. 1521. (Kon. Kab. *Aanwinsten* 1857, bl. 2.) Groote gedenkpenning ter eere van Keizer Karel V in lood gestempeld, hetwelk door eene soort van verguldsel of vernis voor bederf bewaard is. Op dezen zeer verheven penning ziet men op de vz. het gekroond en geharnast baardeloos borstbeeld des jeugdigen Keizers, binnen dit eenvoudig omschrift: CAROLUS° V° RO° IMPER° bovendien op een verheven rand 14 wapenschilden en 's Keizers zinnebeeld, de beide zuilen met PLUS-ULTR. De Kz. heeft geen omschrift, maar den tweehoofdigen arend met gedeeld Oostenrijksch-Bourgondisch wapenschild op de borst, én tusschen de vleugels 15—21, terwijl dit alles door een verheven rand omgeven is, waarin 13 wapenschilden in een kring, waarin de letter N.

Dit zeldzame stuk werd afgebeeld door den geleerden Benedictijner *Marquard Herrgott* in het tweede deel zijner *Monumenta Aug. Domus Austriacae* (Friburgi Brisgoviae 1752, f°. Tab. XIX, n°. VII), die daarvan zegt: »Exemplum argenteum quod manibus versamus, fusum non cusum esse." Welligt was het bij de toenmalige mindere vorderingen der werktuigkunde niet mogelijk een zoo verheven en zwaar stuk in zilver, wel in lood te slaan (J. F. G. Meijer).

Zie ook *Bom*, Cat. 19 Juni 1876 n°. 22, bl. 34. Mm. 70. K.

78. 1521. *Renesse* (in zijne *Loisirs* III, n°. 28766) geeft een penning in tin, die waarschijnlijk in de 19de eeuw zal geslagen zijn, v.z. Borstbeeld: *Guillelmus—de Croij.* K.z. *natus an* (*no*) MCCCCLVIII *obiit an* (*no*) MDXXI.

---

schrift van L. G. Visscher, bl. 1—4). Hij haalt aan *Epistolarum Desiderii Erasmi Roterodamensis,* Lib. XXXI in Lib. XIX, Ep. 43, Lond. 1642. Zie ook *Adm. Grenzius, De deo termino et nummo D. Erasmi* (Dresdae et Lipsiae, 1752 4°.). G. Lipsii, *Bibl. numaria,* 1801, (p. 159 in *Grenzius en Grenzen*), alsmede *von Haller* I. *Mus. Mazz.* I, 46 n°. 1 en de belangrijke uitlegging in den *Trésor Num. et Glyptique.*

79. 1522. 1 Aug.) zilveren penningje ter eere van Keizer Karel V.

V.z. Imp. Carolus QN p. f. avg. MDX—XII. K.z. *Si oblitvs fvero tvi hiervsalem oblivioni detvr dextra mea. Kl* (*kalendis*) *Avg* (*vsti*).

80. v. Mieris geeft (III, blz 148) een gedenkpenning, op welks keerzijde *Victoria Colonna*, de vermaarde Italiaansche dichteres is afgebeeld (zie over haar *Roscoe*, *Vie et Pontificat de Leon X*, Paris 1808, III, p. 231—238), alwaar een andere penning van haar (vis-à-vis III. p. 1) is te zien.

81. De gedenkp. op Anthonie, hertog van Lotharingen en zijne gemalin Renata van Bourbon, te vinden bij *van Mieris* II, bl, 153, komt ook voor met de omschriften van onderen beginnende (Cat. *Noot-Nagel* 1868, n°. 45 in brons).

82. De groote penningplaat bij *v. Mieris* II, blz. 155 met het borstbeeld van Hendrik VIII, Koning van Engeland, is waarschijnlijk gesneden door *Michiel Mercator* van *Venloo*, gedurende zijn verblijf in Engeland. Zie *C. P. Serrure, Revue*, T. V, p. 117 en p. 120. *Pinchart*, t. a. p. 9.

83. De groote penningplaat met het borstbeeld van paus *Adriaan v. Mieris* II, 158) wordt ook om het Nederduitsch rijmpje daarop te lezen door *Pinchart*, hoewel niet stellig, als het werk beschouwd van den stempelsnijder *Steven van Holland* (1548—1562 vermeld). Zie *Revue* 1860, p. 178—182 en *Pinchart*, p. 12. Hij zegt echter teregt aldaar: »Si elle est vraiment d'Etienne van Hollant, on peut la considérer comme son oeuvre la plus ancienne."

84. Penning door de stad Parma bij gelegenheid der verkiezing van Paus *Adriaan* in 1522 geslagen. V.z. Borstbeeld in pausselijk gewaad, regts gewend, omschr.: *Hadrianvs, Elect. Pont. Max.* K.z. zijn wapen, waarboven de pauselijke kroon, dekkende de kruiseling geplaatste St. Pietersleutels, omschrift: *Secvritas vrbis Parmae*. Zie graaf *Nahuys, Revue* 1872, p. 223—230, pl. b. XII.

85. Bronzen penning ter eere van *Margaretha van Oostenrijk*, Landvoogdes der Nederlanden, 1515—1530. V.z. Borstbeeld blootshoofds; achter het hoofd een gekroonde vuurslag, daarvoor een madeliefje of *marguerite*, omschr.: *Margareta Caesaris Maximiliani filia.* K.z. eene staande vrouw, leunende op een zuil, omschr.: *Victrix fortvnae fortissima virtvs* (fraai en echt stuk). Cat. du cha-

nome *Bellefroid*, 8 Mai 1862, n°. 910. *Revue* 1862, p. 312. Gek. door de Kon. Bibl. te Brussel voor fr. 46.

86. (1525.) De penning van Clemens VII, (1523—1534), bij *v. Mieris* II, blz. 229 (3) met 3 stippen in de afsnede der K.z., komt ook voor met M D in die afsnede. Deze keerzijde met M D komt ook omgekeerd voor bij *Roscoe* l. c. als keerzijde van een penning van Paus Alexander VI (1492—1505).

87. 1525. *v. Mieris* II, blz. 284. Legpenning van Philips van Kleef, Heer van Ravestein. *Camille Picqué* zegt in de *Revue*, 1864, p. 233: »La lettre couronnée du revers, inexpliquée par *van Mieris*, nous parait être un R (Ravestein)." *v. Mieris* verzuimde ook om het jaartal 1525 te vermelden in den tekst.

88. (1526.) De penningplaat van *Maarten Luther* bij *van Mieris* II, blz. 251 (2) afgebeeld kwam voor in den Cat. *Noot-Nagel*, n°. 50, met eene allegorische voorstelling op de K.z.

89. (1526.) Als boven van den graaf van Schlick, *v. Mieris* II, blz. 248 (1) kwam voor bij *J. Hoogstraten* (1823) n°. 66, met de keerzijde van *v. Mieris* I, blz. 354. (Keerzijde.) (*v. d. Chijs*, *Tijdschrift* I, blz. 754).

90. 1528, 1 Julij. Gegraveerde zilveren penning (G. 24) op de verwoestingen door de Gelderschen in het stift van Utrecht en op het opbrengen van het kerkzilver. V.z. Gevechten en vernielingen. K.z. De H. Maria met het kind en de H. Maarten. Tuschen hen een kelk, op welks voet: 1 *Julij* 1528. *Qui sacer ante calix jam tum quod cernis, ademit illi vis hanc formā(m) Gelder in Urbe dedit.* Aldus (verbeterd) in Cat. *v. Gelder*, 1846, I, p. 217, later bij *Munnicks van Cleeff*, 1861, I, n°. 145, verkocht *f* 15.

91. 1528. Penningplaat ter eere van *Adolf van Bourgondië*, afgebeeld door *G. van Orden* en *J. D. Schinkel* in hunne *Bijdragen tot de Penningkunde*, 's Gravenhage 1841, pl. I, n°. 1, en beschreven bl. 29—30 (vgl. *v. d. Chijs*, Tijdschrift I, 389). *C. P. Serrure* vroeg in de *Revue*, 1849, V, p. 121: »Est-ce l'oeuvre de *Mercator?* »c'est là une question que nous n'oserions pas décider." Deze penningplaat kwam voor bij *van Gelder* in lood met koperen rand, n°. 212. *Westhoff*, n°. 95. Lood: *Munnicks van Cleeff* (I) zilver *f* 10.)

92. (1529.) Op dit jaar werd door den Hoogleeraar *N. C. Kist* in Dec. 1833 in het *Tijdschrift* van *v. d. Chijs* I tegenover blz. 307

een penningplaat, voorstellende de *Julia* van *Janus Secundus*, geplaatst. Omschrift: *Vatis Amatoris Jvlia Scvlpta manv*, (d. i. Julia gegraveerd door de hand van den haar beminnenden dichter) toegelicht door een: *Iets over Janus Secundus als stempelsnijder*, blz. 307—321. Cat. *Kist*, 1861, n°. 44 lood. Vgl. *Alex. Pinchart* in de *Revue*, 1852, p. 429—433.

93. 1529. Penningplaat met het Borstbeeld van *Joachimvs Ringelbergivs Antverpianvs* en het jaartal 1529. (Graaf *Nahuys*, *Revue* 1872, pl. C, n°. 13, p. 230.

94. 1529. *v. Mieris* II, blz. 312 beeldt eenen penning af van Paus Clemens VII (1523—1534) met het volgende omschrift op de K.z.: *Vna spes et vna fides erat in eis. Benvenuto Cellini* verhaalt in zijn *Leven* (Gron. 1843, I, blz. 160), dat Paus Clemens VII hem gelastte een model te maken van een grooten gouden dubloen, op welken hij een naakten gebonden Christus wilde hebben met de woorden: *Ecce Homo*, en op de keerzijde een Paus en een Keizer, die te zamen een vallend kruis weder oprigten, met het motto: *Vnvs spiritvs et vna fides erat in eis.* Waarschijnlijk is dus de penning door *Benvenuto Cellini* gesneden. Zeker is zulks het geval met den volgenden

95. (1529.) bij *v. Mieris* II, 315, waarvan *Benvenuto Cellini* aldus de keerzijde t. a. p. I, blz. 139, beschrijft: »Voorzijde: het hoofd »van Paus Clemens VII. Op de keerzijde *de Vrede*. Dit was een »vrouwenbeeldje, met zeer fijne draperiën bekleed, het kleed opge- »gord, een fakkeltje in de hand, met hetwelk zij een hoop wa- »penen, in den smaak van een trofee bijeen gebonden, in brand »stak. Op zijde zag men den ingang van een tempel, waarin men de Woede ontwaarde met vele ketenen gebonden. Rondom las men: »*Clauduntur belli portae.*" De *Mars* van *v. Mieris* t. a. p. wordt dus *de Woede* of *Furor*. De K.z. is als *v. M.* II, 397 (1) van 1534.

96. 1529. Quintijn Matsys, graveur. Brons Mm. 47, door *de Gavere* (?) gesneden.

97. 1530. *P. Breughel*, kunstschilder. In ijzer. Cat. *Schwellengrebel*, (1844) n°. 1190.

98. Bij *Westhoff* (1848) vindt men onder n°. 103 op het jaar 1530 een zilveren gedenkpenningje (10 wigtjes) met het borstbeeld van *Nicolaus Grudius*, schatmeester der Staten van Braband, en van

zijne huisvrouw *Anna Cobel*. Dit zeldzaam stukje werd bij *de Roije* onder n°. 97 voor *f* 8 in 1863 verkocht (*v. Duren*, 1865, n°. 107 (zilver) en afgebeeld in de *Revue*, 1873, p. 545 door *Camille Picqué*, als een onuitgegeven penning van *Janus Secundus* ter eere van zijnen broeder en schoonzuster. Zie aldaar p. 544—555.

99. Bij *Westhoff* n°. 102 komt op 1530 voor een zilv. gedenkp. van 30 wigtjes, met B.b. van Karel V. K.z. Borstbeeld van Hoijer, graaf van Mansfeld, »vermoedelijk bij gelegenheid der Krooning van Karel V te Bologna (*v. M.* II, 320) geslagen". Over dien graaf verwijst de *Cat.* naar *v. Mieris* II, 74.

100. 1530. Het bij *v. Mieris* II, 340(1) afgebeeld stukje is door hem ontleend aan een Muntbeeldenaar bij *Joost Lambrecht* te Gent in 1552 gedrukt.

101. 1530 .Maarten Luther. Vz. Borstb. *Doctor Martinvs + Lvthervs + propheta + germanicvs.* MDXXX. Kz. Zinnebeeldige voorstelling v. d. H. Doop met *Christvs sanctificavit ecclesiam svam.* Cat *Jamieson-Feijens* 1870, n°. 88 Mm. 45 Zilver. 22.

102, 103. 1530. In dit jaar stierf Margaretha van Oostenrijk, Gouvernante der Nederlanden. Jouvenel sneed in deze eeuw twee bronzen penningen op dit overlijden in grootte verschillende. De kleinste Mm. 35. [1])

104. 1531—1577. Zilveren penning van *Margaretha van Brederode*, abdis van Thorn, afgebeeld door *A. J. B. de Roije van Wichen* n zijn werkje getiteld: *Eenige Middeleeuwsche munten, noodmunten en zeldzame penningen, beschreven en afgebeeld.* Nijmegen 1847, bl. 29. Vz. De besnijdenis van het kind Jezus. Daaronder een wapenschild met een *éénhoofdigen arend* [2]), randschrift: *Marga/retha/ v(an) Bred/erode/ Abdis d. w. f. s. Thorn* [3]). Keerzijde: De aanbidding der

[1]) Cat. *Noot-Nagel* n°. 55.

[2]) *De Roije* t. a. p. en *v. d. Chijs, De Munten van de leenen van Braband* enz. Haarlem 1862, geven geene aanduiding voor dezen *éénhoofdigen arend* (ook op de Thornsche munt (30 st.) pl. XVII (9) enz. voorkomende. Is het het wapen van *Thorn* als Rijksstift? of van Margaretha's moeder *Anna van Nuenaar?*

[3]) *De Roije* geeft geene aanvulling van de letters achter *abdis — d. w. f. s.* te vinden bij *v. d. Chijs* t. a. p. bl. 205, zijnde: *abdis des wereldlijken frien stifts Thorn*, ook in het latijn, b. v. op pl. XVII, n°. 11, op den fraaien daalder als: *ab/batissa/ fvnd/ationis/ se/cvlaris/* en op n°. 20, pl. XVIII nog vollediger, als: *li/berae/ imperialis/ fvnd/ationis/* voorkomende.

Wijzen. Daaronder het wapenschild van Brederode, zijnde een klimmende leeuw, voorzien van een *lambel.* Omschrift: *Hi. is. gebaren. der. vns. al. heft. verlost.*

105. Het onder n°. 104 zoo even beschreven penningje komt ook voor met eene k.z. waarop men alleen in het veld leest: ✕ + ✕ *Wer in God vertroud der werd niet to schanden werden. Revue* 1876, pl. VI (13) p. 26—28. Hiervan bestaan twee varieteiten. (Zie *Revue* 1878, p. 68).

106. Vz. Als n°. 104—105, maar in het veld. *Die* ✕ *wet* ✕ *is* + *dvrch Moisen* ✕ *gegevin* ✕ *die* ✕ *erlosing* ✕ *dvrch d ie* ✕ *geborte vnd* ✕ *liden Christi. Revue* 1878, pl. I n°. 2.

107. Vz. Als n°. 104—106, maar in het veld: *Wer* ✕ *in* ✕ *Goth* ✕ *vertrovt* ✕ *der* ✕ *werdt* ✕ *nit* ✕ *tho schanden* ✕ *werden* ✕ *Revue* 1878, pl. I, n°. 3 en de ophelderingen van graaf *Nahuys* l.l p. 60—62.

108. 1532: v. Mieris II, blz. 360. De t. a. p. afgebeelde penning ter eere van Adolf van Bourgonje, Heer van Beveren, meenen *C. P. Serrure* (Revue V, p. 121) en *Pinchart* l.l. p. 8, aan *Michiel Mercator*, hoewel niet met zekerheid, te mogen toekennen.

109. 1532. In W. J. de Voogt's *Aanteekeningen*, blz. 10, komt deze post voor: Nijmegen. Den Proest van Cleeff vereerd tot een lijffnisse eijn golde penynck van XXV golde gelresche Rijders, den Rijder ad XXV stuv. brab. = 62 g. X stuv.

110. Ook op 1533. Aldaar: »ene golde penynck werdt wesende LII g. 1 st. 1 / oort, en

111. Item: den muynt geselle van den pennynck to mynte geschenckt XVII stuv. (t. a. p. bl. 11) en

112. 1535 36 luidt het: Laten maecken ene golde penynck enz.

113. In een brief van 18 Maart 1871 gaf (wijlen) *W. J. de Voogt* ons kennis van het bestaan? of althans van het vermelden van eenen penning van 1533 op den Nijmeegschen rechtsgeleerden *Frans Craneverd?* (De naam is onduidelijk.)

114. 1533. Reeds bij n°. 92 en 98 hebben wij gesproken van de stempelsnijkunst van *Janus Secundus*, die dan ook met een medaillon of penning in de hand als voortbrengsel van zijnen arbeid is afgebeeld. De hoogleeraar *P. Bosscha* maakt, zegt *Kist* (*v. d. Chijs, Tijdschrift* I, blz. 308) in zijne *Dissertatio de*

Joanne Nicolaio Secundo voor de schoone uitgave van *Janus Secundus* dichtwerken (Lugd. Bat. 1821) ook daarvan eene eervolle melding, maar, zegt Kist (bl. 312) hij heeft zich zeer vergist door bl. 113 van het 1_e deel van zijne uitgave eenen gewonen legpenning (bij *v. Mieris* II, bl. 386 (2) te vinden) als een *kunstgewrocht* van Secundus te doen afbeelden. *Secundus* zond onder geleide van de schoone Elegia (*Eleg.* Lib. III. El. 2) eenen penning aan Keizer Karel V, ja *zelfs* (bl. 313) *vervaardigde hij meer als één penning op Keizer Karel V* (Epist. L. I Ep. 7, p. 33 en zegt *Kist* moest *ik* zijnen penning bij *v. Mieris* opzoeken, dan vond ik dien in de penningplaat aldaar II, blz. 385 afgebeeld. Maar op deze penningplaat is de beschrijving niet toepasselijk, die (Lib. III, Eleg. 2) van het voorkomen der zuilen van Hercules op de K.z. gewaagd." (Zie ook *Pinchart*, *Revue*, 1852, p. 433. *Picqué*, *Revue*, 1873, p. 547). — Wij gelooven beide penningen terug te vinden in de penningplaat bij *v. Mieris*, II bl. 385 en den penning II, bl. 386 (1). — *Janus Secundus* begeleidde Karel V op zijnen togt naar Tunis in 1535. Zie *Jöcher*, *Gelehter Lexicon* op *Secundus*.

115. Behalven de reeds opgenoemde penningen van *Janus Secundus* is door dezen dichter en rechtsgeleerde nog een penning gesneden, zoo als *Kist* t. a. p. blz. 311, *Picqué*, (*Revue*, 1873, p. 550) vermelden en wel op den beroemden vriend van *Erasmus*, *Johannes Carondeletus*, Aartsbisschop van Palermo. — Secundus zond dien penning bij brief aan den kunstschilder *Joan van Schorel* (zie Tijdschrift I, blz. 308—312 en den geheelen brief in de *Revue*, 1852, p. 431).

116. Door *Picqué* (*Revue*, 1873, p. 550) wordt eindelijk nog melding gemaakt van eenen penning van *Janus Secundus* op eene andere Thais van dezen te minzieken dichter, genaamd Neaera, in deze regels van *Nic. Grudius:*

Formosae haec Veneris Neaera cura
Coelo, et nobilis osculis Secundi est.

117. 1534. *v. Mieris* II, blz. 397 (1). Deze penning ter eere van *Paus Clemens VII* is door den beroemden *Benvenuto Cellini* gesneden. Zie zijn *Leven* I, blz. 239, en de *Voorrede* aldaar blz. XXV, alwaar *Guilianelli* (*Memorie degl' intagliatori moderni*, p. 14) nog gewag maakt van eenen anderen penning van *Benvenuto Cellini*,

dien van *Mozes*. De K.z. van den penning bij *v. M.* II, bl. 397 (1) is als die bij *v. M.* II, blz. 315.

118. Herhaaldelijk wordt bij v. Mieris (zie de bladwijzer) gewag gemaakt van *Ulrik*, Hertog van Wurtemberg. Zijne munt wordt aldaar (II, blz. 105 (3), zijn penningplaat II, blz. 217 afgebeeld, terwijl in de Verz. van het Zeeuwsch Genootschap (*Cat. der Penningen* 1869, blz. 2, n°. 17) van hem en de andere Duitsche vorsten van de Augsburgsche geloofsbelijdenis nog deze zilveren penning voorkomt, betrekking hebbende op hetgeen beschreven is bij *v. Mieris* II, blz. 399. Vz. omschrift: *Joab sprach zu Amasa Frid mit dir mein bruder.* 2 *Samuel* 20. K.z. *Got gruss dich Meister und Kusset in. Mathei* 26.

119. v. Mieris II. blz. 403 brengt op het jaartal 1534 een penning ter eere van *Georg van Egmond*, Bisschop van Utrecht, in 1558 geslagen, te voorschijn. De stempelsnijder er van is *Stephanus van Hollant.* Zie *Revue*, 1860, p. 179, en *Pinchart Hist.*, p. 10, die vermeldt dat deze uitstekende stempelsnijder te Utrecht gewoond heeft, omdat vele van zijne penningen betrekking hebben tot de geschiedenis van die stad.

120. v. Mieris II, blz. 426, plaatst op het jaar 1535 een penning ter eere van den geschiedschrijver *Paulus Jovius*. *Pinchart Histoire*, p. 12, vermeldt dat de Kon. Bibl. te Brussel een prachtig exemplaar van dit stuk bezit met deze inscriptie onder den arm: *Franc. S. Gallo. facie*, dus gesneden door den romeinschen beeldhouwer en architect *Francisco Giomberti de Sangallo*. *Pinchart* roept uit: »Y a-t-il rien à comparer dans aucun pays à cette magnifique tète de *Paul Giovio?*"

121. 1535. *v. Mieris* II, blz. 429 (2). Gedenkp. ter eere van *Joh. Frederik*, Hertog van Saxen. Deze komt ook voor met 1534.

122. 1535/36 tot 9 Mei 1609. *Groninger Raadteekens*. Reeds in het jaar 1535/36 vindt men in de stadsrekening van Groningen in twee bijzondere capita gewag gemaakt »van *loetkens* Borgemeesteren ende Raedt, sworen meente ende Boumeesters," enz. in het eerste caput en »van des Rades wyn" in het tweede caput (*Driessen Monumenta Groningana* 1830, IV, p. 889. Later in koperen stukjes veranderd, nam *van Loon* ze in zijne *Ned. Historiepenningen*, I, blz. 419 als *Noodmunt van Groningen van* 1591 op. *G. van Orden*

wees in 1834/35 deze dwaling aan in *v. d. Chijs Tijdschrift*, I, blz. 683—657 in zijn *Iets over eene zoogenaamde Noodmunt van de stad Groningen in* 1591. Vergezeld van afbeeldingen en met insluiting der Ommelander stukken behandelde jhr. J. E. Hooft van Iddekinge dit onderwerp nog eens in 1870 in de *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde inzonderheid van de provincie Groningen*, VII, blz. 1—12. Hij verbeterde ook eenige gebrekkige opgaven van namen van personen (Rekening 1543) bij *v. Orden*, t. a. p. opgeteld en zegt bl. 7 (2) dat *van Doorninck* (*Gedenkp. en munten uit de penningkas* enz.) reeds in 1833 de juistheid van *v. Loons* toewijzing betwijfelde. — Het is nog noodig hierop terug te komen nu de kolonel *P. Malliet* in zijn anders uitstekend werk *Monnaies obsidionales et de necessité* (*Atlas*, Brux. 1868, pl. XLIV (5)) nog de fout van *van Loon* overneemt, echter p. 12 dezen penning aldus vermeldende: Groningue 1591 (?) *Monnaie suspecte.* — In 1595 waren er zelfs valsche Groninger raadsteekens in omloop. (Zie *Bijdragen* X, blz. 78). Zeker ook een der redenen waarom zij, 9 Mei 1609, werden afgeschaft. (Zie *v. Orden*, bl. 687 en de aldaar aangehaalde plaats)

123. 1536. *v. Mieris* II, blz. 411 (2). Deze penning van *Johan van Leiden* komt ook voor met de letters W. C. F(ecit) onder het borstbeeld (Cat. *Luzac* c. s., Junij 1873, n°. 108).

124. 1536. Op *Janus Secundus* dit jaar overleden, door *Simon*.

125. Als boven op den schilder Lucas van Leiden door *Simon*.

126. 1536. Op het overlijden van *Desiderius Erasmus* (1467—1536), door A. Bemme te Rotterdam in 1821 uitgegeven. (Cat. *Zeeuwsch Gen.*, n°. 21) (Compositie).

127. 1536. Klein geg. zilveren penningje, middellijn 22 strepen. V.z. Een manshoofd in zeer hoog relief, met kort haar en zonder baard; van den hals is slechts een klein gedeelte op den penning, met een aansluitenden versierden band of kraag zigtbaar. K.z. Glad daarin gesneden

ÆTAT.XXXI } In 1856 in het bezit van den baron *van Lijnden*
M.D.XXXVI } *van Hemmen*. Zie Navorscher, 1856, bl. 171.

128. 1536. *v. Mieris* II, blz. 447. De penningen van *Joan van Saksen* t. a. p. zijn gesneden door *Hendrik Reitz*, ook *Ritz* genaamd, goudsmid en beroemd stempelsnijder te Leipzig (1531—1544) vol-

gens *Schlickeysen*, *Erklärung* S. 140. *Pinchart*, p. 18, zegt er teregt van: »Ces médailles de *Reiz* relèvent surtout de l'orfèvre." Nagenoeg hetzelfde merkt C. S. op in *the Numismatic Journal edited by John Yonge Akerman*, vol. II, 1837/38, p. 256, alwaar de penning *v. M.* II, blz. 447 (1) wordt beschreven, en gezegd wordt, dat het opwerken (*haut-relief*) van de bladeren van den boom en het haar van de vrouw (*remarkable*) opmerkelijk zijn.

129. Van een penning op D. Erasmus († 12 Julij 1536) van 1537, verkleining van den grooten penning van 1519 (*v. M.*, II, blz. 94) van Quintijn Metsys († 1530), vraagt *Pinchart* p. 6: »Est-ce aussi une oeuvre de Metsys achevée après sa mort?"

130. Een penningje ter eere van *Willem van Rogendorff*, verschillende van dat afgebeeld bij *Koehler, Münzbelustungen*, Th. XVIII, S. 113 vermeldde de heer *J. F. G. Meijer* in de *Aanwinsten van het Kon. P. K. in* 1853/54, bl. 3, n°. 3. Deze beide stukken van *W. v. R.*, stadhouder van Friesland (1517—1523) zijn door ons toegelicht in de *Vrije Fries* 1859, VIII, blz. 189—203. Het Haagsche stuk is afgebeeld ald. onder n°. V. Aldaar leze men blz. 199 (Afdruk blz. 63) in plaats van *Maarten*: — *George Schenck van Toutenburg*, over wien men zie *Overijss. Alm.* 1847, blz. 216—217 en over *Rogendorff's* togt in 1521/22 naar Friesland; *J. S. Magnin, Geschiedk. overzigt der besturen in Drenthe*, Gron. 1847, III (1), blz. 16. *Drentsche Volksalm.* 1850, blz. 173. *Overrijss. Alm.* 1853, blz. 61, volgens *Gouthoevens Chronyck*, bl. 584.

131. 1537. De penning op de vergrooting van 's keizers rijksgebied enz. is door *v. Mieris* II, bl. 457 (1) overgenomen uit *Jacobi à Melten Sylloge nummorum ex argento uncialium*, Lubecae 1698 in 4°., volgens den heer *J. F. G. Meijer*, die naar een exemplaar voorhanden in het Kon. Kab. aldus verbeterde, (zie *Aanwinsten* 1856, blz. 1—2.) V.z. Letters kleiner: achter den titel volgt 1537: de mantel des keizers gebloemd, k.z. zonder *plvs vltra*, de koppen gekroond, het gulden) vlies zigtbaar, het schild gevierendeeld. — v. M. II 457 (2) komt ook kleiner voor, wegende slechts 4 gram.

132. 1537. Op de vlucht van *Margaretha* van Oostenrijk, wed. van *Alexander de Medicis* naar haar kasteel, bij het oproer te Florence, is door *v. Mieris* II, bl. 461 een penning met haar borstbeeld gegeven. Een andere penning van haar z. j. vindt men bij *van Gelder*, cat.

n°. 271. V.z. Borstbeeld links: *Margarita. Avstr. Floren. Dux.*, I. K.z. Een tijger met zijnen klaauw een kogel, waarop *drie* leliën (wapen van Frankrijk) vasthoudende. Omschrift: FORTES CREANTVR FORTIBVS, groot 52: koper.

133. 1537. Gedenkp. bij *v. Mieris* II, 467 (1) van *H. Reitz* (v. Orden, bl. 405). *Pinchart*, p. 18, die aldaar dit werk van den bekwaamsten der Duitsche stempelsnijders van dien tijd met dat van de Italiaansche graveurs *Leoni* en *J. da Trezzo* aldus vergelijkt: »Stijle grandiose, simplicité, élégance, dessin correct, d'une parti, »raideur et maniéré dans la pose, manque de noblesse et d'expres- »sion dans les têtes, surabondance de détails, de l'autre. On sent le sculpteur dans les oeuvres de *Leoni*, le grand artiste dans celles de J. *da Trezzo*, les medailles de *Reitz* relèvent surtout de l'orfévre.

134. 1538. *v. Mieris* II, blz. 474. Legp. van *Erard van der Marck* (1505—1538) zie *Revue* 1851, p. 227. *De Renesse-Breidbach. Histoire Numismatique de l'Evêché de Liege* I, p. 67, pl. 21 (4). *Dugniolle* n°. 1340 en de varianten n°. 1341 en 1342, de laatste als van Orden n°. 311 allen op 1538 geplaatst.

Zeven gouden en zilveren penningen (XXVIII, blz. 552; XXIX, blz. 18). Op de vraag, bij welke gelegenheid de hier genoemde medailles geslagen zijn, diene tot antwoord:

N°. 1. Goud; aan de eene zijde: *W. C. H. Friso et Anna* etc., keerzijde: *Carolina* etc. Men voege er nog bij, dat op de keerz. ook staat: *aet. V.*, zijnde deze medaille door M. Holtzheij vervaardigd op den aanvang des jaars 1748 en op de *vijfjarige* prinses Carolina, dochter van W. C. H. Friso (Willem IV) en Anna van Brittannië. Zij komt voor in het Vervolg op van Loons Penningwerk n°. 253; er bestaan exemplaren van in grooteren en kleineren vorm. De prinses wordt als *spes patriae* (hoop des Vaderlands) aangeduid, omdat zij, vóór de geboorte van haren broeder Willem V, destijds de eenige afstammeling harer ouders was, en wordt dan ook in onze Grondwet art. 22 van haar, als erfdochter uit het vorstelijk huis van Oranje-Nassau, gewag gemaakt. Zij is met den prins van Nassau-Weilburg gehuwd geweest.

N°. 2. Goud; aan de eene zijde: *De Vriendschap*, *'t ware zout* enz. 1773. Keerzijde: Twee mannelijke figuren, met: *Ik wil aan uw doen,*

wat uw harte begeerdt. Dit is eene zoogenaamde Vriendschapspenning, zonder historische waarde; de vriendschap wordt afgebeeld door de twee mannelijke figuren, elkaar de hand gevende en als *David* en *Jonathan* op den penning aangeduid, met de woorden: *Ik wil aan u doen, wat uw harte begeert.* Men vindt deze penningen van verschillende grootte en jaartallen, ook van 1741 en 1744, hetzij met geheel gestempeld jaartal of de laatste cijfer ingedrukt.

N°. 3. Zilver; aan de eene zijde: Op een wolk een gevleugelde vrouwenfiguur VII Octob. 1782 (niet, zooals vermeld wordt, 1772). Keerzijde: Een afgeknot pyramidaal monument enz.

Deze medaille, voorkomende in het Vervolg op het werk van van Loon, n°. 575, is geslagen op het sluiten van een Verbond van vriendschap en koophandel tusschen de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Vereenigde Staten van Amerika — in 's Gravenhage. Zij is opgedragen aan den Raad en Burgerij van Amsterdam.

N°. 4. Zilver; aan de eene zijde; *Injuriis coacta* en *In Vado asell.* etc. Keerzijde: *Immortalibus Batavum gloriæ vindicibus.* Zoo als reeds werd opgemerkt, betreft deze medaille den slag bij Doggersbank in 1781, zij komt voor in het Vervolg op van Loon n°. 562.

N°. 5. Zilver; aan de eene zijde: Eene zee en zegekar met *Motos præstat componere flvctus.* Keerzijde: eene uit den horizont oprijzende zon, met *Halcyonibvs* etc. Voeg hierbij het jaartal, dat op de Medaille voorkomt, MDCXCVI. Zij is namelijk geslagen op het stillen van het oproer in dat jaar te Amsterdam over de begrafeniskeur en als zoodanig onder den naam van tumult-penning bekend. Zij is aan de gewapende Burgers of Schutters naar rang in verschillende grootte vereërd, door *Arondeaux* vervaardigd, men vindt haar in onderscheidene afwijkingen van den stempel en zij komt voor in het penningwerk van van Loon, Dl. IV, blz. 161, n°. 1, 2, 3.

N°. 6. Zilver. Deze medaille behoeft geene nadere omschrijving, daar zij dit door het opschrift aanduidt als op: *Het vijftigjarig bestaan der Nederl. Huish. Maatschappij, gevierd* 1828, geslagen.

N°. 7. Zilver. Aan de eene zijde: In 't midden een monument met 1741 en *Viadr.* en *Felix sub rege Bvdorgis.* Keerzijde: Eene stad met vestingwerken enz. en *Breslav.*

Deze medaille schijnt betrekking te hebben op de overrompeling van Breslau en bezitnemen van geheel Silesie door Friedrich II,

koning van Pruisen, waarna de vrede tusschen dit Rijk en Oostenrijk in 1742 gesloten is. Meer weten wij van dezen ons onbekenden penning niet te zeggen.

Amsterdam. JO. DE VRIES JZN.

Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken (XXVIII, bl. 521, 597; XXIX, bl. 19). De kerk, waar boven den ingang een zwijn op een steen uitgehouen is, staat niet op het eiland Tessel, zoo als op XXIX, bl. 20 wordt gegist, maar op 't eiland Wieringen. Het is de zeer oude en hoochst merkweerdige kerk van 't dorp Stroe op Wieringen, en zy was voor de kerkherforming aan St. Willebrord gewijd.

In het belangryke werkje van F. Allan, Het eiland Wieringen en zijne bewoners (Amsterdam, 1856), vindt men aangaande dit kerkje, en het zwijn daar aan afgebeeld, het volgende: Deze kerk, die op eenen tamelijk hoogen heuvel staat, en van waar men een overheerlijk land- en zeegezigt genieten kan, is een klein gebouw, met eenen toren, doch zonder orgel. Boven den ingang der deur is een varken, in opwerk of zoogenaamd basrelief van Bentheimersteen, uitgehouwen. De tand des tijds heeft dit teeken, omtrent welks beteekenis men in het onzekere verkeert, bijna geheel onzigtbaar gemaakt. Of deze kerk vroeger eene heidensche kapel zij geweest, en of men toen dit varken boven de deur heeft geplaatst, om er de Joden uit te houden, even als Adrianus een zwijn boven de poorten der stad Elia Capitalina liet plaatsen, om het inkomen der Joden in Jeruzalem bij hen gehaat te maken, is zeker moeijelijk te bepalen. Wij voor ons hechten aan deze volksoverlevering geen geloof. Echter wordt deze kerk, welke van duifsteen is opgetrokken, tot op den huidigen dag, op Wieringen, de Heidensche kapel genoemd. Men vindt in dezelve vele merkwaardige grafzerken, waaronder een met eenen vreemden doch onbekenden geslachtsboom, en een, waarop alle versierselen van eenen bisschop, zelfs mijter en staf, zijn gebeeldhouwd, doch mede zonder naam. Een en ander, alsook de hooge ligging der kerk zelve, dagteekent eene aloude stichting." —

Een naukeurig en wetenschappelijk onderzoek aangaande deze kerk, alsmede aangaande de kerk van 't dorp Oosterland op Wie-

ringen, die ook kenteekenen van hoogen ouderdom vertoont, ware zeer te wenschen, opdat het vroeg of laat met deze oude gestichten niet ga, als met de kerk van 't dorp Westerland op Wieringen, waarvan te lezen staat in bovengenoemd werkje van Allan: »De tegenwoordige kerk werd gesticht in 1826, op de plaats van de oude, die toen gesloopt werd. Dat gebouw was grootendeels van duifsteen opgetrokken, en bevatte onderscheidene oudheden, die echter allen verloren zijn geraakt."

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

De zes merken. In een courant van 't jaar 1828 las ik in eene advertentie, dat een notaris te 's Gravenhage voornemens was te verkoopen: »Eene groote partij fraaije oude porceleinen, grootendeels van de Zes-Merk."

Kan iemand mij ook meêdeelen, welke soort van porcelein dit was?

de Rijp. H. A. / B. Z.

Opschriften op klokken. Is er ook iets geschreven over klokken of opschriften op klokken?

Deventer. Dr. A. J. KRONENBERG.

[In den Navorscher is daarover geschreven II, bl. 281, Bijbl. 1853, bl. XXV, XLIV, LII, LXXXV, CXVIII, CLXVIII, CLXXXVI, CXC, Bijbl. 1854, bl. XXVII, LXXXIII, V. bl. 130, 276, Bijbl. 1855, bl. CXI, VI. bl. 197, VII. bl. 34, VIII. bl. 159, 282, 351, IX. bl. 292, XII. bl. 205, XIII. bl. 12, 84, XIV. bl. 72, XIX. bl. 125, XX. bl. 122, 400, XXI. bl. 332, 490, XXII. bl. 119, 162, 245, 392, 440, 447, XXIII. bl. 5, XXIV. bl. 199, 383, XXV. bl. 332, 490, 585, XXVI. bl. 17, 69, 233].

Een koperen penning. Wie kan mij inlichtingen geven omtrent een koperen penning die dezer dagen mijn eigendom werd? Aan de eene zijde heeft mijn penning de afbeelding van twaalf schapen met een wapen (2 kruisen en 2 leeuwen tegenover elkander) er

onder en het omschrift: 1608. *Qvi cvstodit israel.* Aan de keerzijde ziet men een herder voorzien van staf en tasch, en 't omschrift luidt: *non dormit nec dormiet.* Voor eenig antwoord houdt zich aanbevolen

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Bokaal van eene rederijkerskamer. Onder eenige glazen betrekking hebbende tot Leiden zag ik eene kleine bokaal, waarop met wijngaardranken het volgende:

De kamer
L. B. A.
1825.

Is deze bokaal van eene rederijkerskamer afkomstig of welk gezelschap heeft die gebruikt? K. V. S.

[Waarschijnlijk van de kamer de Wijngaardranken te Haarlem, wier spreuk was Liefde Boven Al. Zij bestond in 1825 nog.]

Onderscheidingsteeken. Wat is er bekend van eene anti-thorbeckiaansche vereeniging in 1851—53 *G. H. L.*, van welke de leden een zilveren draagpenning hadden, en wat is er op afgebeeld? Bestond deze te 's Gravenhage of elders? en wat beteekenden de letters *G. H. L.?*

K. V. S.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

De dichter Galatero. In de boekverzameling van Dns. Kinderman (Chonia), eerste verkooping door J. L. Beijers te Utrecht, bl. 87, komt onder n°. 1323 voor: *Nicolaes de Galateroos* Zutphensche Calliope, dat is Sangeres sijner dichten. Niet al te wiis. Tot Arnhem, gedruct bij Jacob van Biesen, 1637. Langw. 8°., 62 blz.

Een vierregelig versje »in de kap gesneden van den nieu opgebonde toren binnen Zutphen" toont aan, dat het boekje in het

jaar der herstelling van dien toren het licht zag. De naam deed mij aanvankelijk aan een pseudonym denken; Nicolaes kwam mij hier nooit onder de oogen en ik geloof niet, dat hij in de doopregisters der hervormden staat, terwijl de begraafboeken uit zijn tijd niet voorhanden zijn. Om ten minsten iets van hem te zeggen, deel ik de volgende uittreksels uit de raadsbesluiten alhier mede: zij mogen eene kleine bijdrage tevens zijn tot de historie der leenbanken, welker bekwame geschiedschrijver, mr. G. A. Fokker, nu ook al overleden is.

14, 16, 21 Januari 1589.

Op advijs van den Deken wordt aan *Gabriel Ollario*, tafelhouder te Deventer, voor 11 jaar, toegestaan ook te Zutphen mede een tafel te houden.

16 Nov. 1591.

Gabriel Ollario toegestaan, vermogens de contracten met de vorige Spaansche regeering aangegaan, die te vernieuwen; hij zal zich met 6 % in plaats van 12 vergenoegen.

16 Nov. 1597.

Gabriel Ollario., gecontinueert voor 8 jaar, beginnende 8 Nov. 1597.

26 Nov. 1605.

Gabriel Ollario, gecontinueert voor 8 jaar, beginnende 8 Nov. 1605.

Ult°. Dec. 1613.

De novo gecontracteert ende de houding der leentafel gepermitteert aan *Gabriel Ollario* en *zijn schoonzoon* PAULUS AEMILIUS GALATERUS, voor 10 jaer, mits sig reguleerende omtrent den interest naer Arnhem en Deventer, een duit van een dlr. 's weeks.

4 Nov. 1623.

De continuatie van de leentafel, gegunt aan *P. A. Galatero*, geaccordeert tot zo lange als den Comptoirmr. te Arnhem zijn octroy duren zal.

8 Oct. 1624

denselven op sijn versoeck gelicencieert.

25 Maart, 11 Mei 1625, 5 Jan., 19 Febr., 13 April 1627.

Geaccordeert sijn versoeck tot beleeninge der panden van tijd tot tijd.

19 Maart 1639.

De Wede. van *Paul Aemil de Galetero* de bank tot nu toe hebbende geexerceert is 't voorg. octroy voor 6 jaeren geaccordeert.

25 Febr. en 22 Sept. 1640.

De Crediteuren van den desolaten boedel van voorn. Wede. met permissie van den Magistraat 't octroy ten voordele der creditoren van *f* 1400 overgelaten hebbende aan *Jan de Gay* van Bommel.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

M. Sasbout, J. van der Noot. In de rek. van Hulst 1579—1580 vind ik melding gemaakt van eenen dictionnaire: »bet. Mathias Sasbout scholare alhier zyñ dienst ghepñteert hebbeñ mitsḡr zeker dictionnaire bij hem ghemaect vut gratuiteyt." . . . . xx ß.

Het woordenboek is niet meer in 't archief der gemeente aanwezig. Kent iemand dat boek? Van wanneer dagteekenen de woordenboeken? Misschien was dit maar eene woordenlijst.

In diezelfde rek. ontmoette ik nog:

»bet. een edelman ghenaempt Jan vañ Noot alhier ghepñteert hebbeñ zeker bouck bij hem ghemaect voor gratuiteyt.". . ij L v ß.

Het moet wel een belangrijk en nuttig boek geweest zijn waarvoor men den maker zooveel geld vereerde, terwijl meester Sasbout voor zijn woordenboek slechts 20 schell. ontving. — Ik zal de reden van dit verschil wel moeten zoeken in de maatschappelijke positie der gevers.

Is dat boek van van der Noot ook aan iemand bekend?

F. CALAND.

KUNSTGESCHIEDENIS.

L. de Jonge A°. 1624. Onbekend wapen (XXVIII, bl. 600). Bij Smallegange, wiens boek niet in mijn bezit is, zag ik in der tijd een wapen van Zieriksee met ongeveer het opgegeven helmteeken; de armen van het kruis buiten de ruit uitkomende zijn aldaar herkruist, hetgeen bovendien overeenkomt met een lakafdruk onder mijne berusting. In van den Bergh's beschrijving der Nederl. gemeentezegels 1878 vindt men een zegel van Zieriksee van 1527

beschreven als volgt: een schild, beladen met een leeuw gehouden door twee meerminnen. Dit alles by elkaâr gevoegd noopt mij het onbekende wapen voor dat der stad Zieriksee te houden, waar dan misschien dat lid van het zeeuwsche geslacht de Jonge gewoond heeft. Eene genealogie van dit geslacht zoude de zaak nader kunnen ophelderen. J. D. WAGNER.

TAALKUNDE.

Eenige nederlandsche geslachtsnamen. In Nederland, even als in Engelland en Duitschland — in 't algemeen in landen waar de bevolking van germaanschen stam is —, komen talryke geslachts- of familienamen voor, die op *ing* (*ingh*, *inghe*, *inge*, *ingk*, *inck*, *ynk*, *ynck*, in 't friesch op *inga*, *enga* en *unga*) eindigen. En dat deze geslachtsnamen anders niet zijn als echte patronymika, van mansnamen geformd, behoeft voor de lezers van dit tijdschrift geen betoog; ook heb ik in verschillende opstellen in dit tijdschrift voorkomende, op deze zaak de aandacht gevestigd. Zie hier eenige voorbeelden: de geslachtsnaam Wesseling is een patronymikon van den mansnaam Wessel, en beteekent: zoon, afstammeling van Wessel. Zoo komt de geslachtsnaam Bruningh van den mansnaam Bruno, Bruin, Addinghe van Addo; Ebbinge van Ebbe; Alberdingk van Albert; Mellink van Melle; Janninck van Jan; Hellynck van Helle; Wilmynck van Willem; Idsinga van Ids; Sickenga van Sikko; Boyunga van Boye, enz. Natuurlik komen der ook vele van deze geslachtsnamen voor, by welke de oorspronkelike mansnaam niet zoo duidelik aan den dag treedt. Dat zijn meestal meer verbasterde en afgesleten namen en naamsformen; maar by eenig onderzoek en nadenken vindt men ook by deze geslachtsnamen gewoonlik wel den oorspronkeliken mansnaam. Zoo leit er b. v. in den frieschen geslachtsnaam Dubblinga de mansnaam Dietbolt (Diebalt, Diebout, Thibaut, Dubbel) verscholen; in den geslachtsnaam Eckring, oorspronkelik Eckharding, de mansnaam Eckhard, Ekkehart, Ekkert.

By sommige nederlandsche, op *ing*, enz. eindigende geslachtsnamen, en die ook overigens alle kenteekenen van zuivere patronymika vertoonen, kan ik geen mansnaam uitvinden. Het schijnt

my byna zeker toe dat in de bedoelde geslachtsnamen de naam van eenig bedrijf verscholen zit. Het zijn de volgenden: Beckering, Boering, Meestringa, Meyering, Neyrinck, Richtering, Smeding, Smedinga, Schildering, Schippering, Vischering, Visschering, Weeverinck, Weevering. Wijl my mansnamen Becker, Boer, Meester enz. nooit voorgekomen zijn, zoo schiet my niet anders over dan aan te nemen dat de woorden becker (bakker), boer, meester, meyer, neyr (neyer, neier, naaier = kleermaker) [1]), richter (rechter), smede (smid), schilder, schipper, visscher, en wever werkelik de oorspronkelike stammen van deze zonderling geformde geslachtsnamen zijn. En in dit geval zijn deze namen wel zeer bizonder en merkweerdig, vooral ook omdat ze dan overoud zijn. Ze dagteekenen dan toch nog uit den tijd toen dit achtervoechsel *ing* in de nederduitsche en friesche talen nog in leven en in volle gebruik was tot het samenstellen en formen van patronymika en van andere namen en woorden. En dat is ongetwyfeld reeds zeer lange geleden — we kunnen wel aannemen, reeds minstens 800 jaar.

Die ouderdom van deze namen blijkt ook, naar myne meening, uit de talryke verschillende formen, waaronder sommigen althans dezer namen, voor den dag treden. Nemen we den geslachtsnaam Smeding, de eenvoudigste form van dezen naam, die in Nederland aan talryke, onderling niet verwante familien toebehoort, en voornamelik in de friesche en saksische streken van ons land voorkomt. Nevens dezen eenvoudigen form Smeding zijn my nog voorgekomen: Smedink, Smedingh; Schmeding en Schmedding in Oost-Friesland; Smedinga in Friesland; Smeyenga in Oost-Friesland. Uit Smeding is samengetrokken de geslachtsnaam Smeenk, en waarschijnlik ook Smink. Uit Smedinga is verbasterd Smenga en Sminia, beide oude friesche geslachtsnamen.

Van het oorspronkelike woord smede, smid, is *smedeke* (smitje) de verkleinform; van dit *smedeke* zijn de geslachtsnamen, tevens zuivere patronymika Smedeking, in Duitschland (Westfalen) Schmedekink, Smekink en Smeeking afgeleid.

---

[1]) *Neier, naaier* is in der daad in eenige flaamsche tongvallen voor *kleermaker* in gebruik Van daar ook de geslachtsnaam De Naayer, De Nayere, De Neyere die in Flaanderen niet zeldzaam is.

In 1188 bestond er reeds in Twente een erve Smedink genaamd; Sminiastaten zijn er te Wommels, Ferwert en Akkrum in Friesland.

Wat echter by de andere stamwoorden der bovengenoemde geslachtsnamen (Beckering, Boering, Meestringa, enz.) niet het geval is, in zoo verre my althans bekend is, komt wel voor by dit zelfde woord smede, smid. Dit namelik, dat het werkelik oudtijds ook als mansnaam in gebruik geweest is. In Förstemann's Altdeutsches Namenbuch toch vind ik den mansnaam Smido, in de 9de eeu voorkomende, met den verkleinform Smidilo, en de samengestelde formen Smidhart en Smidirat. Ook Förstemann hecht aan dezen naam de eenige beteekenis die 't woord smid, smet, smith, schmied nog heden in de germaansche talen heeft (*faber*). Van dezen mansnaam dus *kunnen* ook de bovengenoemde geslachtsnamen Smeding, enz. afstammen, ofschoon ik dit voor onwaarschijnlik houd, en hierby liever aan 't gemeen zelfstandig naamwoord smid blijf denken, ook al om 't zeldzame voorkomen van den mansnaam, en het veelvuldig voorkomen van de geslachtsnamen. De geslachtsnamen Smeda in Groningerland, Schmeda in Oost-Friesland, Smedema in Groningerland, Smedes in Friesland, Schmedes in Oost-Friesland (allen zoon van Smido of Smede, of zoon van den smid beteekenende), mogen hier by nog vermeld worden. De zeer talryke geslachtsnamen Smets, Smeets, de Smet in Vlaanderen en Brabant, Smid, Smit, Smits, zelfs Smidje (te Leeuwarden) in Noord-Nederland, Schmidt, Schmitt, Schmitz in Duitschland, Smith, Smithson, Smythe, in Engeland stammen, naar myne meening, allen eerder van 't *woord*, dan van den *mansnaam* smid af.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Pissebed (XXIX, bl. 32). Ofschoon ik zoo min als de geachte vrager, dezen zonderlingen hollandschen naam van *Oniscus asellus* verklaren kan, moge hier toch vermeld worden, dat deze zelfde naam geenszins algemeen in gebruik is in Nederland. In Friesland althans is hy volkomen onbekend: daar draacht het dierke, waarvan hier sprake is, den naam van *krub* of *krob* (met zeer doffe *o* uitgesproken). Ik vermoed dat dit woord *krob* als de eigenlike en oorspronkelike, nederlandsche naam van *Oniscus* moet beschoud worden, en dat de naam *pissebed* (ook door Kiliaan als

bepaald hollandsch opgegeven) als een hollandsche navolging van 't fransche *pissenlit* aan te merken is. — Molsla (de eerste uitspruitsels van *Leontodon taraxicum,* paardebloem) heet in 't fransch ook *pissenlit,* en in West-Flaanderen (ook in navolging?) *pissesla.*

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Torpma (XXVIII, bl. 621). Voor zoover mij bekend is, komt deze naam niet als familie-naam voor; wel Torpstra.

Het woord *torp,* dat alleen in Kollumerland voorkomt, wordt overal elders *terp* geschreven.

Zoo spreekt men in Kollumerland altijd van Torpma-cluft, Torpster-ryd, Kollumer-torp, enz.

Kollum. A. J. ANDREU.

Luistervink (XXIX, 39). Ik geloof niet, dat *luistervink* ooit een bijzondere vinkensoort heeft aangeduid. Mij dunkt, het woord is geboren uit de aanschouwing of voorstelling van een vink, die in een boom nabij de vinkenbaan stil en aandachtig naar zijn tegenhanger, den *lokvink,* zit te luisteren. Wellicht heeft die tegenstelling zelve meêgewerkt, om het woord te doen ontstaan. Er was zekere symmetrie tusschen *lokvink* en *luistervink.* — Aan de vinkenbaan denk ik almede, omdat de volkstaal van daar ook het woord *roervink* genomen heeft, om 't op een mensch toe te passen. Overigens, wat den *vorm* betreft, staat *luistervink* volkomen gelijk met *trapgans, werkezel, brombeer,* enz. En dat het aangehaalde rijm niet heeft *vijnc,* maar *luustervijnc* is eenvoudig hieruit te verklaren, denk ik, dat er behoefte was aan 60, en die behoefte door de *l* en de twee *u*'s werd vervuld.

E. LAURILLARD.

Doorluchtig (XXVIII, bl. 447). In de Overbetuwe heet een kandelaar een *luchter.* Bij Lochem heeft eene herberg een lantaarn uithangen, met onderschrift *de Luchte.*

Batavia. JANSSEN VAN RAAY.

VRAGEN.

De doode hand. Men zegt *iemand de doode hand nadragen*, als men iemand iets verwijt of kwalijk neemt. Van waar is dit spreekwoord ontstaan? Behoort het bij oude regtspraak te huis en werd de hand van het slagtoffer den moordenaar nagedragen?

K. V. S.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (Vervolg van bladz. 160.)

10.

Rijm.

Het streven naar zekere symmetrie en harmonie, naar iets muzikaals, openbaart zich ook in 't veelvuldig gebruik, dat gemaakt wordt van het *rijm*. Een herstellende is weêr *gaande* en *staande*, en een ziekelijk kind wil maar niet *groeien* of *bloeien*. Men offert *goed* en *bloed* voor het vaderland op en vertelt er zijn kinderen van in *geuren* en *kleuren*. Er zijn menschen, die zich bekreunen om *God* noch zijn *gebod*. Er zijn toestanden, waarin een mensch alles op *haren* en *snaren* zet. Verwarring van gedachten doet springen van den *hak* op den *tak* en haalt alles dooréén: *hudje* met *mudje*. De een is ingetogen van *handel* en *wandel*, de ander brengt alles door met *hoeren* en *snoeren*. Iemand werkt *hop* en *stop*,[1]) kent den naaste van *haver* tot *klaver* [2]), eet tegen *heug* en *meug*, houd vast met *hand* en *tand*. Men betoont zich *houw* en *trouw*, woont *hoog* en *droog*, noemt een juweeltje *klein* maar *rein* en bouwt een huis *licht* en *dicht*. Iemand legt zich toe op *liegen* en *bedriegen*, en staat dan ook te kwader *naam* en *faam*. Verbonden in *nood* en *dood*, kent men elkaar *op* en *top*. [3]) Men verhuist met *pak* en *zak* en laat overigens alles *reilen* en *zeilen*. De onbarmhartige, in plaats van met *raad* en *daad* te helpen, gaat den ongelukkige *snauwen* en *grauwen*. Deze klaagt dan ook *steen* en *been*. Veel drukte is veel

---

[1]) *Hop* wekt op tot voortgaan; *stop* maant aan tot stilstand. Alzoo is *hop* en *stop* zooveel als: met horten en stooten.

[2]) Ook zegt men, zonder rijm: *van haver tot gort.*

[3]) *Op en top* zal wel zijn: *op ende op*, zoo als: iemand kennen *op een duit* zeker is: *op ende uit.*

schrijven en *wrijven*. Eenvoudig en eerlijk heet *slecht*[1]) en *recht*. Belasting betalen is het geven van *schot* en *lot*. Maar weinigen doen dat *vrij* en *blij*. Die niet geheel hersteld is, heel wel *verrezen*, maar niet *genezen* Men kijkt rond *wijd* en *zijd*, want men weet *weg* noch *steg*. En men klaagt over de beslommering van 't huishouden door te spreken van *wasschen* en *plassen*.

Somtijds is het rijm gelegd in één woord, in eene samenstelling dus; als: *goedsmoeds*, *huiskruis*, *hotsklots*, *holderdebolder*, *kersversch*, *hittepetit*, *kissebissen*, *hassebassen*.

Vragen: Wat is tot aanvulling hier nog aan toe te voegen?
Wat beduidt *steen en been?*
Wat is de oorsprong van *schot en lot?*

11.

Naamsverdubbeling.

Men is veelal niet tevreden met de enkele namen *eend*, *koe*, *vrouw*, *man*, maar maakt er zekere verdubbeling van: *eendvogel*, *koebeest*, *vrouwmensch*, *manspersoon*. Ook *vrouwspersoon* en *manskerel*.

Vraag: Waaruit is dit gebruik te verklaren?

12.

Katachresis.

Zoo noemt men het oneigenlijk gebruik van een woord, als *vliegen* voor *hard loopen*. Maar ook en vooral eene uitdrukking van deze soort: *een gouden oorijzer*, *een stalen balein*, *bloed wateren*, een *mensch opvisschen*.

Vraag: Bestaan er meer zoo?

E. LAURILLARD.

Des nood of des noods. In zijne Latere Verscheidenheden, blz. 300, zegt dr. de Jager: »Men behoort te zeggen; *des nood zijnde*, of bij verkortin *des nood*, zooals wij ook zeggen; *des noodig zijnde* en *des noodig*, *des gevorderd zijnde* en *des gevorderd*, en meer dergelijke. *Des* is hier geen gebogen lidwoord, maar het aanwijzend voornaamwoord, dat we ook in *deswegen*, *destijds* enz. ontmoeten.

[1]) *Slecht* in den zin van *effen* is verouderd. We hebben 't nog in 't werkwoord *slechten*. En de zeelieden noemen het *water* nog *slecht*, als het effen is.

Een kenteeken van dit *des* is, dat het zich niet laat verkorten tot *'s*, zooals het lidwoord, b.v. in *des zomers*, *'s zomers*, *des daags*, *'s daags*, enz. De verbastering *des noods zijnde*. .. waarvoor men thans doorgaans *des noods* zegt, is ontstaan door verwarring van het lid- en het voornaamwoord. Een goeden zin kan men er niet aan hechten. Bilderdijk stelt in zijne Spraakleer, bl 309 en 310, wel is waar *des noods* gelijk met *mijns bedunkens*, *onzes aanziens*, *mijns wetens*, adverbiale zeggingen, die eigenlijk genitivi absoluti zijn, en onderscheidt dan dit van *des nood zijnde*. Doch, behalve dat voor die onderscheiding alle grond ontbreekt, zou nog moeten worden aangetoond, dat onze ouden immer *des noods* gezegd hebben."

Dat dr. de Jager niet van gevoelen veranderd is, blijkt uit zijn Woordenboek der Frequentatieven, Deel II, bl. 1071, waar *des noods* mede eene verbasterde uitdrukking wordt genoemd.

Bekende taal- en letterkundigen gaan intusschen voort met *des noods* te schrijven. Is dan wat dr. de Jager over die uitdrukking schreef onjuist? V.....R

[Dr. de Jager had gelijk. Maar wanneer een slechte woordvorm eenmaal algemeen in gebruik is, dan valt het niet gemakkelijk dien op zijde te schuiven en er den goeden weer voor in plaats te stellen. Er zijn woorden, nog ruim zoo slecht, en die toch in gebruik blijven. Men denke b. v. aan *met een*. Een groot aantal adverbia zijn absolute genitivi, en dit heeft gemaakt dat men achter een aantal adverbia, die uit andere naamvallen ontstaan zijn, eene *s* gevoegd heeft, die er niet op hare plaats is. Zoo b. v. *bijkans*, *tevens*, *thans*, *doorgaans*, *vervolgens*, *willens en wetens* enz. *Des noods* deelt ook in dat lot. Misschien dat het woord *zijnde*, dat men dikwijls achter *des nood* liet hooren, er mede schuld aan heeft.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker geslachten. (Verv. van bl. 164.) Van Wencum. Wapen: Zie 't Armorial op Weijncom. In bl. drie gouden kroonen. H.: half aanz. Ht.: een ant. vlugt, waartusschen een kroon. Deze

beschrijving is volgens een zegel in was, toebehoord hebbende aan Wessel of Bessell van Weijnckum, voorkomende aan een stuk van 1554, waarbij Andries Gerardsz. Suijck en Jutte zijne vrouw, bekennen ontvangen te hebben van Margriet Theijnnaegels, weduwe Wolffs van Oldenbarnevelt, 100 gulden. Hieraan ook 't zegel van Coop Schrassert.

Burgemeesters te Harderwijk waren:

1510. Reinier v. W.
1529. Reyner id.
1538. Reijnier id.
st. 1543.

(Is dit éen persoon? De verschillende spelling van voornaam is toevallig. In een stuk van 1516 komen voor Arent van Brienen en Reijner v W. als holtrichters.)

1605. Jonker Gerrit v. W., st. 1635.

Een Reijnier Claesz. v. W, vermeld in 1559 als een stuk land bezittende bij Nijkerk.

Johanna van Wencum, wedo. van Rhemen 1607.

In 1616 compareerde Anthonis Mathijsz v. W., regent van 't burgerweeshuis 1606, als volmagt hebbende van zijn neef Harmen van Wijnbergen.

Begraven te H. Antonis v. W. en zijn vrouw Geertruid van Spuelde.

Uit de processtukken van Arnolda van Wijnbergen, vrouw van burgemr. Albert Voeth, eenige moeije van Wilhelmina van Wenckum, verweerderes tegen Johanna van Cranenburgh uit naam van haar dochter Cecilia van Wenckum betreffende de nalatenschap van Wilhelmina van Wenckum, blijkt:

Jonker Anthonis v. W. tr. te H. 2 mei 1614 Cecilia van Wijnbergen, waaruit: Cecilia v. W.

Jonker Gerard v. W., burgemeester, tr. te H. 13 nov. 1597 Geertruijd van Wijnbergen, zuster van Cecilia, en winnen: Wilhelmina, tr. eveneens aldaar 17 Jan. 1636 jonker Joost van Beinhem Walravensz. z. k.

Anthonis van Wenckum, st. voor 1638, tr. te H. 27 sept. 1626 Johanna van Cranenburgh Jansdr. Zij st. na hem, en winnen:

1°. Cecilia, ged. te H. 22 aug. 1627, tr. aldaar 11 febr. 1649 jonker Jan van Hoeckelum (Nav. XXVI, blz. 508).

2°. Henrica, ged. te H. 19 aug. 1631, st. voor 1639.

De twee laatstgenoemde waren broeders. Arnolda v. Wijnbergen

wede. Voeth was de naaste erfgename van moederszijde van Wilhelmina van Wenckum, daar Cecilia met van Hoeckelum gehuwd eene oomsdochter was van vaderszijde, dus een graad verder.

In denzelfden tijd leefden nog: Gerhard v. W. geb. 1593, Egbert, en in 1597 Eckhard, welke laatste in 't volgende stuk voorkomt.

Anthonis van Wenckum (de kroon zweefde hier tusschen de vlugt), Geurt van Wijnbergen en Winolt van Enschate [1]) van wege Eckhart van Wenckum ter eenre, en Tydo van Wijnbergen, Arend van Hoeckelum en Philips van Spueldt, van wege juffer Geertruid van Wijnbergen, enz. Huwelijksvoorwaarden van 1597.

Te Amersfoort was Mr. Reijnier van Wijnckum cameraar 1578, raad 1579, schepen 1578 en 1581, regent van den Arme gend. de Poth 1580.

Basilius van Wenckum, ald. regent van 't St. Pieters gasthuis 1619.
Rutger id. , regent van den Poth 1619.
Jordanus id. , st. 1636, roomsch pastoor aldaar 1630.
Engelina id. , regentes van 't burgerweeshuis 1616.

Van Westervelt. Zie bl. 248 en 368. Regent van 't burgerweeshuis te Harderwijk 1555—56 Peter Herbutten. Id. 1566, 1575 en 1585 Herbert Petersen.

Anthonij v. Westervelt, heer van Essenburg, is te H. overleden 16 oct. Hij was nog daarenboven raad te H. en afgevaardigd in de Staten Generaal. Zie Ned. Jaarboeken.

In die Jaarboeken wordt vermeld (1766) een Daniel van Westervelt, burgemeester van Vianen.

BACKER VAN LEUVEN.

De Raadt. Ik ben in staat omtrent eene familie van dezen naam, geheel verschillend van de mijne, het volgende mede te deelen. Het wapen is blaauw? met drie gouden? klaverbladen; op den openen tornooihelm boven een wrong van blaauw? en goud? een klaverblad uit

---

[1]) Of Emschate; ik meen, ook eene adellijke veluwsche familie. Zijn wapen was: een ankerkruis vergez. van vier klaverbladen. H.: half aanz. Ht.: een toegew. vlugt. Zie Herald. Bibl. Nieuwe reeks, 1e D. 2e Afd.

het schild tusschen een opene adelaarsvlugt, iedere vleugel bedekt met 7 kleine rozen. Dekkleeden blaauw? en goud? Zoo vind ik het wapen op een cachet, dat in mijn bezit gekomen is, 45 cm. middellijn, met omschrift S. IOH. HERM. DE RAADT. — De laatste afstammeling van dit geslacht is Aleida Gesina, getrouwd met den heer Offerhaus, predikant te Leermens. Ik laat het afschrift volgen van een handschrift van 1766 door Anna van Doorn, deze familie de Raadt betreffende.

»Notitie van ons geslacht bij mijn weten en geheugen. — Mijn lieve vader en moeder, Gerrit van Doorn en Antonia Verhagen sijn in den echt getreden in den jare 1691, hebbende te zamen in dit huwelijk drie kinderen gehad. Als Anna van Doorn sijnde eenige dagen na de geboorte overleden, Jan van Doorn sijnde mede in sijn derde jaar overleden, en Anna van Doorn nog in leven sijnde. Mijn lieve vader Gerrit van Doorn is in 't jaar 1698 overleden, nalatende sijn weduwe Antonia Verhagen met die eenige dochter.

In 't jaar 1701 is mijn moeder Antonia Verhagen, weduwe van Gerrit van Doorn, in een tweede huwelijk getreden met Melchior de Raadt.

Wiens vader en moeder sijn geweest Jan de Raadt en Catarina van den Bos. Uit dit huwelijk sijn gesproten drie kinderen, namelijk den 6 januarij 1702 Catarina, die overleden is den 8 maart 1757.

Jan de Raadt, geboren in 't laatst van 't jaar 1703, en is overleden $3^1/_2$ jaar oud sijnde.

Willem Gerrit de Raadt geboren den 1 novbr. 1705, en is in Groningen overleden den 5 augustus 1765, in qualiteit als Colonel Commandant in 't Regiment van den Heer Luitenant Generaal Baron van Lewe ten dienste van den staat. Gehuwd sijnde met mejufrouw Anna de Cock, in den jare 1734.

Wiens vader is geweest den WelEd. Gestrenge Heer Reinier de Cock, in leven Raadsheer in Groningen, en moeder mejufrouw Mettina Geertsema echtelieden.

Uit dit huwelijk van Willem Gerrit de Raadt en Anna de Cock sijn verscheiden kinderen gesproten, waarvan op heden nog drie in leven sijn.

Als Antonia de Raadt in huwelijk hebbende de Heer J. Huizinga praktizerend advocaat.

Johan Harman de Raadt mede praktizerend advocaat. En Melchior Willem de Raadt mede advocaat.

Dit is door mij geschreven. Anna van Doorn, den 7 september 1766.

PS. Nog is mij in gedachte gekomen, dat Jan de Raadt en Catarina van den Bos nog een zoon hebben gehad, genaamd Willem de Raadt, daar UwEd. man naar genoemd is, als mede naar sijn oom Gerrit Verhagen. Willem de Raadt is geweest in leven commandeur van acht oorlogschepen ter see overleden.

Deze Jan de Raadt is in een tweede huwelijk getreden met Elisabet van Poolsum, die te samen hebben gehad vijf kinderen. Als Mechteld de Raadt overleden in haar 82 jaar haars ouderdom ongehuwd sijnde.

Maria de Raadt nog in leven oud sijnde in haar 85 jaar.

En Margaritta de Raadt nog in leven in haar 83 jaar. Gehuwd sijnde geweest, met den Heer Sibardus Carolus Schrauwe in leven geeerd predikant te IJselstein, geen kinderen hebbende.

Dirk de Raadt in leven procureur voor den geregte der Stad Utrecht, gehuwd synde met mejufv. Ariksock, overleden in den jare 1799, nalatende een dochter, Diderika Adriana de Raadt, nog in leven. En Hendrik de Raadt, vermaard koopman in Amsterdam, ongehuwd overleden in de jare 1760 of 1761. Deze heb ik Anna van Doorn alle gezien en gekend, behalve Willem de Raadt, omdat die uitlandig was. —

Bovenstaand handschrift gecollationeerd van Tante van Doorn op vele plaatsen bijna onleesbaar. Is door mij ondergeteekende zoon van Johan Harman de Raadt en Theodora Elisabet van Gesseler, letterlijk en nauwkeurig gecopijeerd op den 11 junij 1821.

Jacob van Gesseler de Raadt,

oud 51 jaren.

N.B. Dit handschrift schijnt door de schrijfster opgesteld te sijn, ten dienste van haar half schoonzuster de weduwe van Willem Gerrit de Raadt bij wien sij aan huis is overleden te Groningen. Accordeert met mijn handschrift.

J. van Gesseler de Raadt.

Hieruit blijkt het volgende:

Johan Harman de Raadt, advocaat (wiens zegel boven beschreven is) tr. Theodora Elisabet van Gesseler.

Jacob de Raadt v. Gesseler.

Deze trouwde.........

Jacob de Raadt v. G., eenige zoon van bovengemelde, was vrederegter te Bellingwolde (hij had twee zusters).

Kinderen:

Aleida Gesina de Raadt, h. Offerhaus, predikant te Leermens.

Johannes Koning de Raadt, † advocaat op zijn 26e jaar.

Melchior Wilhelm de Raadt, † als luitenant.

Antonius de Raadt, † als luitenant der artillerie.

(Dochter) N. N. † te Bellingwolde, aug. 1876.

Eene andere dochter stierf reeds vroeger.

Het volgende origineele patent betreffende gemelden Willem Gerrit de Raadt (geb. 1 nov. 1705) ligt voor mij.

»Syne Hoogheid heeft goedgevonden, dat Willem de Raed, Collonel Commandant van het Regiment van den Lieutenant Generael Lewe, bij Changement zal hebben de Compagnie van den Lieutenant Collonel Alberda in het voorschreve Regiment.

Gegeven op het Loo den 2 october 1749.

(Eigenhandig get.) Prince d'Orange & Nassau.

Ter Ordonnantie van Syne Hoogheid

........Back

Het zegel heeft het omschrift: Sig. Guil. Car. Henr.. (F.) RJS PR. AUR. ET NASS. — Het wapen door 2 gekroonde leeuwen gehouden is onduidelijk. — Het is gedekt door een vorstenhoed en heeft op een lint om het schild gewonden het devies: honni soit qui mal y pense.

JOH. THEODOOR DE RAADT.

Geslacht van Wijck (XXVI, bl. 635; XXVII, bl. 135, 353, 475, 578; XXVIII, bl. 139). Den heer Anspach mijnen dank betuigende voor zijne vele mededeelingen over het geslacht van Wijck, houd ik mij zeer aanbevolen voor verdere inlichtingen.

Zooals de heer Anspach te recht opmerkt behooren de Nav. XXVI, 635 en 636 vermelde personen tot de voorzaten van het geslacht van Asch van Wijck, want Jan van Wijck (zoon van Henrick van Wijck, gerichtsman in de Neder Betuwe en van Hellenborg Vonck van Lijnden) ging naar Utrecht, werd daar raad in de vroedschap, schepen, hoogheemraad van den Lekkendijk Bovendams, enz. en trouwde in 1575 met Wijnanda van Asch (dochter van Jacob van Asch en Hillegonda van Wulven gez. Hijnderstein). Deze Wijnanda v. A. had eenen broeder

Mr. Willem van Asch van Hijnderstein, canonic en scholaster van 't capittel van St. Pieter te Utrecht, die al zijne goederen vermaakte aan zijne zuster onder voorwaarde dat hare kinderen den naam hunner moeder bij hun geslachtnaam zouden aannemen, en het wapen van het geslacht van Asch als hartschild in hun wapen zouden opnemen.

De door den heer Anspach vermelde personen behooren dus niet tot de voorzaten van het geslacht van Asch van Wijck, hoewel eenige tot hetzelfde geslacht behooren als de personen in Nav. XXVI, 635, 636 opgegeven. Van de andere is dit zonder bekendheid en van hun wapen en van hunne kwartieren zeer moeielijk te beslissen, daar er, behalve in de Nederbetuwe, in Holland en op de Veluwe nog geslachten van dien naam voorkwamen.

Jan van Wijck, die met Wijnanda van Asch was getrouwd en van wien, zoo als hierboven is gezegd, het geslacht van Asch van Wijck afstamt, was een zoon van Henrick v. W. en Hellenborg Vonck van Lijnden. Of het geslacht Vonck van Lijnden nog voortleeft te Eck in lieden van den eenvoudigsten levensstand is mij onbekend; wel weet ik dat het geslacht Vonck van Lijnden een adellijk geslacht was en aan de volgende aanzienlijke adellijke geslachten geparenteerd was, als: de Kemp, van Lockhorst, van Eck van Panthaleon, van Hattum, van Brackell, Steck, van Brederode, Zaal Uteneng, Ruysch van Wagestein, van Brienen, van Leefdael, van Reede van Nederhorst enz.

Haar vier adellijke kwartieren waren:

Vonck van Lijnden,	van Hattum,
de Kemp,	van Wijck.

Het is echter zeer goed mogelijk dat een tak van dit geslacht

aan lager wal is geraakt, en die personen onder Eck daarvan afstammen; het is echter volstrekt geene zeldzaamheid in lagere standen personen aan te treffen van denzelfden naam als aanzienlijke geslachten. Hoe haar grootmoeder Johanna de Kemp vermaagschapt was aan Pieter Kemp, Nav. XXVI, 138, is moeielijk uit te maken, maar van dit geslacht, dat voerde in zilver een halven rooden goud gekroonden leeuw, vind ik opgeteekend: »de edelen Kemp, voerende een halven rooden leeuw met gouden kroon, gelijk die van Veer, op zilver, meer dan 200 jaaren in Holland gezeten, waren in oude tijden bezitters van het stedeken in Keulsland zo genoemd, bij haar aan den keurvorst van Keulen verkogt."

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslachten de Raadt en de Mohr (XXVIII, bl. 573 en 574) C. H. de Raadt werd 15 nov. 1790 vaandrig bij de 6e komp. 1ste bat. van het regim. mariniers Douglas, in 1791 in garnizoen 's Hertogenbosch.

De Geldersche familie de Raadt voert hoogstwaarschijnlijk niet het bl. 578 in de noot beschreven wapen, dewijl men bij Kist en Moll Arch. v. Kerkel. Gesch. XVI, bl. 372 vermeld vindt, dat Roeloff die Raet, schepen te Zalt-Bommel (denkelijk een bloedverwant van den t. a. p. vermelden burgemeester aldaar) den 20 junij 1539 eene acte zegelde met drie granaatappels of andere vruchten. Het bl. 578 mede beschreven en aan Rietstap ontleende wapen der hollandsche familie de R., komt niet volkomen overeen met een bij mij aanwezigen lakafdruk van het wapen dier familie, volgens hetwelk gevoerd wordt: van azuur met een gevorkt Bourg, of St. Andries kruis van zilver, in elk kanton vergezeld van een meerl van hetzelfde en als helmteeken een opvliegende meerl van zilver tusschen een vlecht.

F. de Mohr werd 28 sept. 1788, luitenant bij de 3e komp. 2e bat. van het regim. infanterie van Dopff, in 1791 in garnizoen te 's Hertogenbosch.

H. VAN BAKKENES.

Familie de Moor (XXVIII, bl. 110, 467). Jacob Moor en Mechteld, zijne vrouw, alsmede zuster Lysbeth Moir zijn met Jan

Bandt en Beerte, zijne vrouw, Herman van Tryest (Triest) en Jutte, zijne vrouw, Weindel, weduwe van Bernt Heymerix, Hendrik Aelbertsz. momber, Jan Abensoon Sr. en Jutte, zijne vrouw, Jan Abensoon Jr. en Jutte, zijne vrouw, Willem Barthen en Rijls, zijne vrouw, Jan Arnts en Margriet, zijne vrouw, benevens Reyner Graets en Marij, zijne vrouw, erfgenamen van heer Hendrik Moor, priester, verklaren op Soenendach vocem Jucunditatis (zondag vóór Hemelvaart) a°. 1533, aan Wijnalt van der Lee Hendrikszoon en Goosen Ottensz., kerkmeesters te Ravenswaaij, ten behoeve der kerk aldaar verkocht te hebben drie morgen lands ter plaatse gelegen over de Meer en genaamd Heer Hendrikskamp (vermoedelijk naar den overleden priester). Bij diezelfde gelegenheid verkochten zij aan gezegde kerk eene schuldbekentenis van honderd philipsguldens, afkomstig van Herman van Wijck (vgl. Nav. XXVII, 136).

Egbert Mor (Moor). Tusschen hem en Karel van Nieuwenaer was voor het leengericht van Baer een vonnis gewezen, blijkens art. X der remonstrantie, 2 oct. 1578 door ridderschap en steden van Gelderland aan Don Louis de Requesens te Antwerpen aangeboden (zie Archief v. Dodt van Flensburg, I (1838) bl. 243, en vgl. bl. 246).

J. ANSPACH.

Geslacht Zwerius (Sweers). Omtrent den Nav. XXVII, 356 vermelden Jacob Sweers, † 14 mei 1617 als predikant te Bergen op Zoom, leest men in het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied., inzonderheid van Utrecht, V (1846), bl. 263, in dato 16 juli 1612: »Is gelesen het advis, bij den raedt van state geformeert den 9. deses, opte requeste van Jacobus Zuerius, kerckendienaer te Bergen opten Zoom, houdende, dat zijn te kennen geven is waerachtich ende dat haerE. oversulcx dunct, dat men hem sijn versoeck niet en behoort aff te slaen, maer te accorderen, te meer daer haerE. oock verstaen, dat hy den kerckendienst in beyde spraken, als in 't Duytsch ende François, tot goet contentement der gemeente is doende; hierop gedelibereert zijnde, hebben hare Ho. Mo. geaccordeert, dat den raedt van state den suppliant zyne huyshuere sullen doen betalen, gelyck aen

desselfs medebroeders geschiet, *van den tyt aff dat hy zyn huys heeft gemist.*" Aldus in het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied., inzonderheid van Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, V (1846), bl. 263, in welk archief men menige bizonderheid nopens voormalige predikanten aantreft, wijd en zijd in de deelen verspreid, doch door middel van de uitvoerige en nauwkeurige registers gemakkelijk te vinden.

J. ANSPACH.

Familie Diodati (XXVI, bl. 546). »Gesien de reeckeninge vant geene de theologanten ende predicanten Johan Diodati, Theodore Frouchem, Daniel Frouchem, Caesar Calendryn, Alexander Deodati, Jacques Frouchem, met heure knechten verteert hebben ten huyse van Willem van Veenendael, weert in den vergulden leeuw alhier in 's Gravenhage, ende by haere Ho. Mo. is doen affspreecken, bedraegende ter somme van 117 guldens. Is geaccordeert daervan te depescheren ordonnantie." Resolutie der Generaliteit van 26 juni 1619 bij J. J. Dodt van Flensburg, Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied., inzonderh. v. Utrecht, VII (1848), bl. 71.

J. ANSPACH.

Geslacht Vorsterman (XXVIII, bl. 43). Peter Vosterman (*sic*) nam op zich in de Buurkerk te Utrecht een nieuwen predikstoel te bezorgen, welken, als het eigendom van Mevr. van Haeften, die kerk overnam, waarvoor zij eene obligatie overgaf. Om dien predikstoel, die te pand stond in het Regulierenklooster ter stede, naar de Buurkerk over te brengen, ontvingen de zakkedragers 15 stuivers. Aldus luidt een post van uitgaaf in de rekening der Buurkerk over 1579—80. Deze Peter V. is vermoedelijk één persoon met Pt. Corstensz., kerkmeester te Haaften. van wien, blijkens uitgaafspost der rekening over 1580—81, de Buurkerk voor 34 gl. den predikstoel kocht, welke destijds in die kerk stond. Zie J. J. Dodt v. Flensburg, Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied. inzond. v. Utrecht, VI, 1846, bl. 319. J. ANSPACH.

Geslacht Westreenen (XXVIII, bl. 43). In het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschied., inzond. v. Utrecht, VI, 1846,

bl. 123, leest men: Den 18 May 1624 Westreenen ingeluidt, die met een dochter in den Haghe was doorgegaen, die onder trou stont met den ambassadeur van Engelant, die haer beyde naschreeff door 't heele lant, in alle steden". Wat is daar naders van bekend?

J. ANSPACH.

Geslacht Paling (XXVII, 147). Dirk P., rentmr. in de Willemstad 1754, huwde Helena Cruyslander, geb. 20 mt. 1733, dr. van Louter C., secretaris op Sommelsdijk, ob. 19 jan. 1745 en van Commerijna Villerius, ob. 1 dec 1768. Commerijna V. was de dochter van Johan V., ob. 28 nov. 1747, oud 75 jaar, schout te Spijkenisse en van Helena Ketelanus, ob. 15 dec. 1760, oud 84 jaar. Deze was de dochter van Françoys K. en van Aletta van Steenbergen Johansdr. ex Helena Roest.

Cruyslander voert: gedeeld. I. een ster van zilver, in het schildhoofd vergezeld van 2 St. Andries kruisjes en in de schildpunt van een rennend paard, alles van keel op een veld van goud; II. een klaverblad van sin. vergezeld van 3 hoefijzers van azuur op een veld van zilver.

Leiden. RUTGERS VAN ROZENBURG.

VRAGEN.

Familie van Dijk. In het geslachtregister der familie de Vogel—de Wit, opgemaakt door den heer L. C. J. A. de Vogel, komt voor fol. I, Hendrik van Dijk genaamd van 't Velde (bij Zutfen) gehuwd met Johanna Adriana de Wit. De familie v. D. bezit nog 't Velde, maar de familienaam is toch alleen van Dijk? Het wapen dezer familie komt voor onder n°. 6, maar is foutief. Zij voert in bl. de 2 z. hazewinden. Zie Rietstaps Armorial.

Ik vermeen ook, dat de jonkheerenkroon in bovengenoemd register niet geheel juist is.

Ook komt er een wapen der familie Mees in voor; maar voeren alle leden het wapen van Alting Mees?

BACKER VAN LEUVEN.

Van de Poll. In den 17en jaargang worden eenige belangrijke gegevens aangaande dit geslacht medegedeeld, waaruit zich eenige brokstukken voor eene genealogie laten zamenstellen. Echter wordt van de voorouders van Gerhard van de Poll, gehuwd met Barbara Pieck van Isendoorn, niets medegedeeld. Kan niemand de namen zijner voorouders opgeven?

Op een steen, geplaatst geweest in het huis de Pottem te IJzendoorn, staan vier wapens, twee aan twee, onder en naast elkander met het onderschrift; Anno 164 ., het laatste cijfer is afgebroken. Die wapens zijn Poll van Isendoorn (Chastillon met den dubbelen arend en chef) en daaronder een kruis als van Lijnden of Pieck; naast Poll het wapen van Pieck en daaronder van Balveren. Hoogstwaarschijnlijk zijn beide laatste van de ouders van Barbara Pieck en de andere van de ouders van Gerhard van de Poll. Nu vind ik in eene manuscript-genealogie van Lijnden, dat Gerberich van Lijnden huwt 1°. in 1614 met Wynand van Sallandt, 2°. met Heer van de Poll. Ferwerda vermeldt enkel haar huwelijk met Wynand van Sallandt, terwijl Hoogstraten aangeeft dat zij ten tweede male huwde met N. N.

Was nu die tweede man van de Poll? Wie kan hierover inlichting geven?

IJzendoorn. W. DE HAAS.

Geslacht van Riemsdijk. Jeremias van Riemsdijk, geboren te Utrecht 18 october 1712, gestorven te ...... 3 october 1777, getrouwd met Adriana Louisa Helvetius,

was zoon van Scipio van Riemsdijk,

geb. te ...... den ......

gest. te ...... den ......

predikant te Bunnik en Utrecht, trouwt 11 (?) junij 1702 te Bunnik, met Johanna Bogaerdt.

Wie waren de ouders van dezen Scipio van R. en waar en wanneer zijn zij geboren en gestorven?

In 1646 woonde te Rotterdam Johan van R., getrouwd met Pauline van Swieten. Deze hadden twee zonen, Wouter en Paulus. Kan een dezer ook de vader van genoemden Scipio geweest zijn?

Utrecht. J. J. DE PESTERS.

GESCHIEDENIS.

De Waalsche Gemeente te Brielle. (XXVIII, bl. 489; XXIX, bl. 57, 121 en 169). Eerst in 1816 werd het gezang der Gemeente begeleid door orgelspel. Reeds in 1804 was er door den Kerkeraad der Holl. en dien der W. Gemeente een commissie benoemd tot plaatsing van een orgel in het kerkgebouw, dat zoowel door de Holl. als door de W. Gemeente gebruikt werd, en hadden er met toestemming van de stedelijke Regeering met goed gevolg inteekenlijsten gecirculeerd. Aan de tijdsomstandigheden moet het zeker geweten worden, dat de zaak eerst eenige jaren later haar beslag kreeg. In Aug. 1816 werd het orgel ingewijd, des Woensdags den 21sten door Ds. Munting, pred. bij de Holl. Gemeente, en des Zondags daarop den 25sten des avonds [1]), in plaats van des morgens, door Ds. Huet, die zich belastte met de taak om een verslag van de inauguratie in de Boekzaal te plaatsen [2]).

---

[1]) Behalve in de week placht het kerkgebouw op de Zondagavonden door de Holl. Gemeente gebruikt te worden. Des morgens was het ten dienste van de W. Gemeente. De Lutherschen vroegen 2 keer per jaar verlof om er het avondmaal in te vieren, en de vergunning daartoe werd hun geregeld gegeven. Zeker omdat de W. Gemeente alsdan geen godsdienstoefening kon houden, werd er ook dan aan de deur van de kerk gecollecteerd ten bate der W. Diaconie. Toen er in 1814 op hoog bevel »exercices d'actions de graces et de prières" op den 1sten Woensdag van iedere maand des avonds plaats moesten hebben, werden deze voor de W. Gemeente gehouden op de bovenzaal van het Stadhuis.

[2]) Het orgel werd geleverd door Gideon Thomas Batz. Tot organist werd benoemd Jean Jaques Huet, die met het oog op zijne verwachte aanstelling les nam bij den organist der Holl. Gemeente Muilman. Het tractement was *f* 52. Om het te kunnen betalen, vroeg men van de Sted. Regeering subsidie. In 1826 bedankte Huet voor de betrekking en werd opgevolgd door Snijders. — Van 1812—1824 fungeerde de genoemde zoon van Ds. Huet ook als koster, waarvoor hij *f* 48 per jaar

In mijne 2de Bijdrage (bl. 82) noemde ik eenige namen van mannen, die bij de W. Gemeente als ouderling of diaken fungeerden. Na de lezing van het archief des Kerkeraads ben ik in staat iets meer van dat ligchaam te zeggen, en voorop ga de mededeeling, dat de Kerkeraad in 1749 voor zich een cachet ter waarde van *f* 11 — 15 — liet maken, dat ik aldus vond beschreven: »un cachet d'argent, surmonté d'un pommeau d'ébeine noir, qui représente l'église militante sous l'emblême d'un vaisseau battu de la tempête, qui a sa ressource dans un ancre qui tient bon et pour lequel le tems serain paroit dans le lointain vouloir se déclarer; avec la dévise: *l'Espérance me soutient.*" Bij de overgave der goederen, die na de opheffing der Gemeente plaats had, schijnt men aan dat cachet niet te hebben gedacht [1]).

Wat de verkiezing van kerkeraadsleden betreft, in Sept. 1717 werd besloten ieder jaar »dans la même saison" de helft van het consistorie te vernieuwen, terwijl men zich de vrijheid voorbehield in geval van noodzakelijkheid de aan de beurt van aftreding zijnde leden te herkiezen. Vóór 1734 koos men de ouderlingen voor 2 jaren en waren zij verplicht na verloop van die jaren hun ontslag te vragen. In Oct. 1734 vond men goed te bepalen, dat de diensttijd 3 jaren zou zijn en men alleen om goede redenen vóór 't einde van dien diensttijd ontslag zou geven, en ofschoon die bepaling alleen de ouderlingen gold, paste men ze ook toe op de diakens. Allengs sloop het gebruik in om, wanneer de leden, die aan de beurt van aftreding waren, tegen het einde van hunnen diensttijd (Sept.) niets van zich lieten hooren, dat stilzwijgen aan te merken als een bewijs, dat zij verkozen te blijven zitten. In Dec. 1758 werd dat gebruik om goede redenen verheven tot wet. »On a résolu", leest men in art. 726, »que celui des membres de la Compagnie, dont le tems de service est prêt

---

ontving. Na zijn bedanken werd het tractement *f* 18 minder, en bepaalde men dat die *f* 18 zouden worden »versés dans le fonds pour l'augmentation des honoraires du Pasteur."

[1]) Tot de goederen, die aan de W. kerk vermaakt werden, behoorde „une robbe pour prêcher." Paul Bernards weduwe, voldoende aan den laatsten wil haars mans, gaf de »robbe" ten geschenke. Van overgave van dat kleed kon geen sprake zijn. Reeds in 1789 was het versleten.

d'expirer, et qui dans l'Assemblée consistoriale qui se tiendra immédiatement avant le mois d'Octobre, gardera alors le silence sur le désir qu'il auroit, soit de continuer son service, soit de sortir de charge sera considéré et réputé par les membres restans (moiennant que ce soit du gré et du contentement de ceux-ci) comme désirant de continuer son service, au moins encore pour un an." Eenige der redenen, die in 1758 tot het nemen van dat besluit noopten, bestonden in 1765 niet meer en in Julij 1765 stelde men den diensttijd van ouderlingen en diakens op 3 jaren met de bepaling, dat in de vergadering, vóór Oct. te houden, de aan de beurt van aftreding zijnde leden verplicht waren hun ontslag te vragen. Er werd echter bijgevoegd, dat de leden, wier diensttijd geëxpireerd was, gevraagd konden worden te blijven, in welk geval zij vrij waren om te doen wat zij wilden. In 1793 werd als vaste dag van installatie der nieuwe leden [1]) bepaald de 3de Zondag in October. Tevens werd toen als regel aangenomen, geen lid van den Kerkeraad langer dan 3 jaren achtereen te laten dienen, en dan alleen

---

[1]) In 1766 werd gearresteerd, dat aan de installatie gepaard moest gaan overgang tot de Gemeente. Onder de Sept. resoluties van dat jaar leest men: „La Compagnie, qui a toujours pris à coeur le bien-être de notre Troupeau, a jugé que pour réussir à en conserver et en augmenter les membres, il seroit à propos de statuer ce qui suit: c'est qu'à l'avenir, dans le tems du renouvellement d'une partie du consistoire, et lorsque de nouveaux membres seront élus, les députez qui auront la commission de leur offrir la vocation qui aura été faite de leurs personnes, exigeront promesse de leur part, en cas d'acceptation, qu'à leur installation ils se feront enregitrer dans la liste des membres fixes de notre Troupeau (au cas qu'ils ne le fûssent déjà auparavant), en sorte qu'en quittant leur service, soit d'ancien soit de diacre de notre église, ils puissent donner espérance qu'ils continueront cependant à être membres de notre Troupeau, et à être considérez comme tels. Des raisons de convenance et d'ordre aussi bien que de prudence et d'utilité ont porté la Compagnie à prendre cette précaution, jusqu'à en devoir faire un Règlement consistorial". — In 1811 dacht men er anders over. In de Acta van dat jaar leest men: „Pour connaître exactement les personnes qu'il nous faut considérer comme membres de notre Eglise et qui forment le troupeau de l'Egl. W. de cette ville (qualification qui cependant ne les empêche pas d'assister aux exercices parmi nos frères flamans, ni même d'y remplir le service d'ancien ou de diacre, comme réciproquement les membres du troupeau flamand peuvent assister à nos exercices et servir dans notre consistoire) N. T. C. F. Mrs. Huet et Brouwer ont été priés de faire à cet effet en temps et lieu ce qui leur paraîtra le plus propre pour atteindre ce but."

aftredende op nieuw voor 3 achtereenvolgende jaren te kiezen, wanneer men gebrek mocht hebben aan geschikte personen. Welke bepalingen in 1818, toen er een Groote Kerkeraad kwam, werden gemaakt, blijkt uit de in druk verschenen »Verordeningen ten aanzien der Groote Kerkenraden van de Herv. Gemeenten te 's Hertogenbosch, Breda, Bergen-op-Zoom, Schiedam, Gorinchem, Brielle, Naarden, Vlissingen, Zierikzee en Deventer."

De W. Kerkeraad te Br. had buiten den predikant bijna onafgebroken 4 leden, twee ouderlingen en twee diakenen. Wie in de eerste jaren als ouderlingen en diakenen gefungeerd hebben, kan ik niet zeggen. Misschien dat de Synodale Acta van die jaren, die ik niet kan raadplegen, enkele namen van ouderlingen aangeven. Met hunne dienstjaren geef ik hier een zooveel mogelijk compleete lijst van de Kerkeraadsleden.

Ouderlingen:

1. *Mr. Nicolaas Couwenhoven*, 1662, 1663. In 1660 gekozen tot pensionaris van Brielle.

2. *Jacob Overtheijn*, 1663, 1664. In 1660 gekozen tot vroedsch.

3. *Pieter de Jongh*, 1664—1667. In 1649 gek. tot vroedsch. In 1657 en later burgemeester.

4. *Mr. Caspar Clotterbooke*, 1664—1674. In 1661 gek. tot vroedsch. In 1669 en later burgem^r^.

5. *Adriaan Brasser*, 1668—1675. In 1663 gek. tot vroedsch In 1672 en later burgem^r^.

6. *Dr. Arnold Bruijnhove*, 1675—1677. In 1661 schepen.

7. *Adrianus Heijnius*, 1676. In 1671 toegelaten als schoolmeester, zie Res. Mag. 3 Oct. 1671.

8. *Wolphert Slingerlant*, 1676—1680. In 1673 gek. tot vroedsch. In 1680 en later burgem^r^.

9. *Mr. Jan Deijm*, 1678, 1679. In 1670 en later schepen.

10. *Adriaan Ackershouck* [1]), 1679—1683, 1689 -1695. »Commissaire".

---

[1]) In de Br. Registers trof ik dezen Ackershouck niet aan, wel andere personen van dien naam, t. w. Leendert Ackershoek, majoor, begraven 25 Dec. 1711, gehuwd met Antonetta Kevelaer (begraven 4 April 1732), die hem de volgende kinderen

11. *Jacob van der Poel*, 1681—1686. »Maître des Postes et Directeur des Pacquet-boots." In 1681 gek. tot vroedsch. In 1688 en later burgem[r].

12. *Jan Vasthoff*, 1683—1688. Onder-secretaris van Br.

13. *M[r]. Cornelis van der Hagen*, 1686—1689. In 1683 gek. tot vroedsch. In 1696 burgem[r].

14. *Gerard Slaats*, 1688—1690. In 1688 gek. tot vroedsch. In 1693 en later burgem[r].

15. *Jan Verhell*, 1690—1701. Schoolmeester.

16. *Thomas van Son*, 1701, 1702. Wegens de slechte waarneming van het opzienerschap en zijn onwaardig leven ontslagen.

17. *Reinier van Dijk*, 1710—1715. In 1708 gek. tot vroedsch.

18. *Pieter van der Poel*, 1715, 1716. In 1715 gek. tot vroedsch.

19. *M[r]. Willem van Almonde*, 1715—1719. In 1715 gek. tot vroedsch. In 1723 burgem[r]. In 1724 baljuw.

20. *M[r]. Thomas van Bockholt*, 1717—1721. In 1720 gek. tot vroedsch. In 1716 pensionaris van Br.

21. *M[r]. Cornelis Fannius van Kortenbosch*, 1719, 1720. In 1714 gek. tot vroedsch.

22. *Lodewijk Beugholt*, 1720—1722, 1727—1729. »Commissaire."

23. *M[r]. Willem van Assendelft*, 1721—1723. In 1720 pensionaris van Br. In 1727 resident aan 't hof van Denemarken van wege den Staat.

24. *George Meinard van Bueren*, 1722—1725, 1731—1734. Van 1719—1772 secretaris van Br.

---

schonk: Maria, ged. 11 Nov. 1696; Elisabeth, ged. 4 Maart 1698; Cornelis, ged. 16 Julij 1700; Elisa, ged. 17 Maart 1702; Dirk, ged. 16 Mei 1704; Margarita, ged. 26 Maart 1706; Margarita, ged. 26 April 1707, en Cornelis, ged. 25 Aug. 1711. Op den 12 Mei 1709 werd een kind van L. A. begraven, waarbij men aan de eerstgenoemde Margarita te denken heeft. Maria Ackershoek, geh. met Jacob Vermeer, kreeg 2 kinderen: Antonetta, ged. 18 April 1734 en Arij, ged. 14 Juli 1737. — Dirk Akkershoek, geh. met Leentje Langendoen, kreeg 2 kinderen: Leendert, ged. 22 Mei 1731, en Geertrui, ged. 22 Maart 1735. — Margrita Akkershoek huwde met Nicolaes van Heinsberg en bracht ter wereld: Dirk, ged. 30 Dec. 1731; Leonardus, ged. 15 Jan. 1734. — Op den 2 Aug 1710 werd begraven juffr. Johanna Akkershouck. — In Aug. 1690 trouwde Nicasius Hanneman j. m. met Clara Akkershouk j. d.

25. *Mr. Cornelis Taal*, 1723—1725, 1728—1730. In 1726 gek. tot vroedsch. In 1734 en later burgemr.

26. *Noé Fauvarq*, 1725, 1726, 1730—1732. Apotheker en »Capitaine de la Bourgoisie."

27. *Maurits Huijgens*, 1725—1727. In 1724 gek. tot vroedsch.

28. *Mr. Cornelis Hendrik van Leeuwen*, 1726—1728. In 1725 gek. tot vroedsch. In 1731 en later burgemr.

29. *Christoffel Laurent de Hartog*, 1730, 1731.

30. *Harper Molewater*, 1733—1739, 1745—1753. In 1738 gek. tot vroedsch. In 1749 en later burgemr.

31. *Nicolaas de la Bassecour*, 1734—1740. In 1726 gek. tot vroedsch. In 1734 en later burgemr.

32. *Mr. Maximiliaan van Berchem*, 1739—1745. In 1739 gek. tot vroedsch. In 1750 en later burgemr.

33. *Mr. Abraham van Helsdingen*, 1740—1746. In 1736 gek. tot vroedsch. In 1745 en later burgemr.

34. *Jan Blankert*, 1746—1761. Med. Dr. In 1748 gek. tot vroedsch. In 1754 burgemr.

35. *Jacob Roest*, 1753—1756. In 1745 gek. tot vroedsch. In 1757 en later burgemr.

36. *Mr. Cornelis Hoijer*, 1756—1761. In 1748 gek. tot vroedsch. In 1759 burgemr.

37. *Mr. Dominicus van Hoogwerff*, 1761—1769. In 1757 gek. tot vroedsch. In 1758 burgemr.

38. *Daniël Rolandus*, 1761. Notaris en procureur. In 1749 schepen.

39. *Mr. Jakob van Berchem*, 1762—1764. In 1761 gek. tot vroedsch.

40. *Adriaan Vermaat*, 1764—1767. In 1757 schepen.

41. *Mr. Ocker Gevaerts* Joh.z. 1767—1772. In 1766 gek. tot vroedsch. In 1775 en later burgemr.

42. *Mr. Adriaan Dirk van der Eijk*, 1769—1775, 1779—1790, 1802—1811. In 1767 gek. tot vroedsch. In 1776 burgemr. In 1795 lid van den Raad.

43. *Dr. Gerard Fauvarcq*, 1772—1776. In 1772 gek. tot vroedsch.

44. *Mr. Jan Melvill*, 1775—1779. In 1767 gek. tot vroedsch. In 1774 en later burgemr.

45. *Jan Hendrik Swalmius*, 1776—1788. In 1769 gek. tot vroedsch. In 1795 schepen. In 1803 lid van den Raad.

46. *Dr. Cornelis van Dam van Aerden*, 1789—1793. In 1761 gek. tot vroedsch. In 1766 en later burgemr. In 1803 lid van den Raad.

47. *Mr. Karel Willem Hogerwaard*, 1790—1794. Van 1772—1795 secretaris van Br.

48. *Jacobus Roest*, 1793—1795 [1]). In 1780 gek. tot vroedsch. In 1786 en later burgemr.

49. *Mr. Adriaan Math. de Wit*, 1794, 1795 [1]), 1799—1802. In 1779 gek. tot vroedsch. In 1785 en later burgemr.

50. *Gabriel Leonard Verhell*, 1795—1799, 1802—1811. Boekverkooper. In 1795 schepen.

51. *Mr. Cornelis Preuijt*, 1795—1802 [2]). In 1783 en later schepen. In 1803 lid van den Raad.

52. *Jan Brouwer*, 1811, 1812. Notaris. In 1797 gek. tot secretaris van Br.

53. *Mr. Willem Pieter de Roo van Alderwerelt*, 1811—1813. In 1788 schepen. In 1803 lid van den Raad. Later maire.

54. *Mr. Samuel Aansorgh*, 1812—1822. »Membre du Tribunal" [3]).

55. *Jan Pieter Lutz*, 1813—1817, 1823, 1824, 1827, 1828. Directeur van 't Postkantoor. In 1814 gek. tot vroedsch.

---

[1]) Roest en de Wit traden in 1795 af ten gevolge van een missive van den Provisioneelen Raad van Brielle, h. aanschrijving aan den Kerkeraad, om in plaats van de 2 genoemde ouderlingen, mannen te kiezen „de tegenwoordige constitutie toegedaan."

[2]) Gedurende het opzienerschap van Preuijt en Verhell, in 1797, deelde de predikant aan den Kerkeraad mede „la reception d'une lettre circulaire imprimé avec les signatures, sous un simple couvert par la poste, de la Societé des Remonstrans, concernant un désir de réunion avec les Eglises reformées de ce pays." Na „mûre deliberation" nam de kerker. dit besluit: „ne pouvant découvrir par quelle main elle nous a été addressée, la Compagnie a résolu de la garder parmi nos archives." De missive is thans verdwenen.

[3]) De Registers der 17e eeuw gewagen van 2 personen van dien naam: Jan Jansze Aensorg, den 5 Mei 1654 getr. met Leentje Claes, en den 14 April 1660 hertr. met Soetje Tijss van der Mast, die hem een kind schonk, Wijntje, ged 16 Julij 1673. — Catharina van Aensorgh in Julij 1685 geh met Jacob Steijaert Franszoon gest. Febr. 1719; kinderen: Franchoijs, ged. 12 Febr. 1687; Helena, ged. 18 Julij 1688; Johannes, ged. 26 Febr. 1690; Johannes, ged. 17 Julij 1691; Petrus, ged. 2 Oct. 1693. In Sept. 1694 hertr. J. Steijaert met Cornelia Cleijburgh, die hem een zoon schonk, Adriaen, ged. 3 Julij 1696.

56. *Mr. Nicolaas Jan Cornelis Lette van Oostvoorne*, 1817—1823, 1826—1828. Procureur. Wethouder en daarna burgemeester.

57. *Dr. Arend Bisdom*, 1824, 1825. Stadsthesaurier.

58. *Jan Marcus Heeneman*, 1825, 1826. Onder 't fransche Bestuur »Maire". In 1822 Raad.

Diakenen:

1. *Adriaan Brasser*, 1662—1667. Zie lijst van oudd. N°. 5.
2. *Dr. Walter Magerus*, 1664—1673. In 1672 gek. tot vroedsch. In 1676 en later burgemr.
3. *Adriaan Heijnius*, 1668—1675. Zie lijst van oudd. N°. 7.
4. *Jan Verhell*, 1674—1676, 1678—1680, 1688—1690. Zie lijst v. oudd. N°. 15.
5. *Tho. Paijne*, 1676, 1677. Postmeester en directeur van de pakketbooten.
6. *Jean Staelsmidt*, 1676—1678. »Maître cordonnier."
7. *Jacob Copper*, 1679—1682. Med. Dr. In 1682 vertrokken naar Leiden.
8. *Hendrik de Bij*, 1681—1683. »Maître tailleur."
9. *Mr. Cornelis van der Hagen*, 1682—1686. Zie lijst v. oudd. N°. 13.
10. *Hendrik van der Stranden*, 1683—1688. In 1704 gek. tot vroedsch. In 1712 burgemr.
11. *Paul van Brakel*, 1686—1689. Procureur en notaris.
12. *Jan Pesser*, 1689—1691. »Commissaire." Vertrokken naar Schiedam.
13. *Benjamin Turc*, 1690—1693 [1]. »Maître cordonnier."
14. *Henri Biesmans* [2], 1698—1705. »Maître serrurier."
15. *Wolterus Cnabbenhouwers*, 1698—1710. »Maître cordonnier et lecteur."
16. *Charles Voijer*, 1705—1709. »Maître d'école franç."
17. *Daniel Bonnet*, 1709—1711. Maître d'école franç. et lecteur."
18. *Noé Fauvarq*, 1710—1712. Zie lijst v. oudd. N°. 26.
19. *Lodewijk Beugholt*, 1712—1717. Zie lijst v. oudd. N°. 22.

---

[1]) Pesser vertrokken en Turc gestorven zijnde, was de Kerkeraad van April 1693 tot in 't begin van 1698 zonder diakens.

[2]) Aldus teekende de man zich zelven. In de Acta heet hij *Bisman*.

20. *Jan Hemeltecan*, 1712—1721. Procureur en notaris.

21. *Jaques Rousset*, 1717—1721. »Maître d'école et lecteur."

22. *Cornelis van Ysendoorn*, 1721—1729. Procureur en notaris. In 1763 gek. tot vroedsch. In 1771 burgemr.

23. *Isaäc Lakenkooper*, 1721—1724. Den 4 April 1724 gestorven.

24. *Pieter Bax*, 1724—1728. Procureur en notaris. In 1727 gek. tot vroedsch.

25. *Jan Beugholt*, 1728—1731, 1734, 1735. In 1730 schepen.

26. *Pieter Ploos van Amstel*, 1730, 1731. Notaris en procureur.

27. *Pieter de Graeff*, 1731—1734. Notaris. Eerst secretaris, daarna »baillif" van Nieuw-Helvoet. In 1753 gek. tot vroedsch. In 1760 burgemr.

28. *Jan Overgoor*, 1731—1746. »Major de la Place, auditeur militair et inspecteur des fortifications."

29. *Jan Lambertus Scherpingh*, 1735—1739. Notaris en procureur.

30. *Jaques Papet*, 1739—1745. Luitenant.

31. *Daniel Rolandus*, 1745—1761. Zie lijst van oudd. N°. 38.

32. *Pieter Fauvarq*, 1746—1756. In 1755 schepen.

33. *Adriaan Vermaat*, 1756—1764. Zie lijst van oudd. N°. 40.

34. *Hendrik Kruijne*, 1761—1769. Notaris. In 1781 gek. tot vroedsch. In 1795 en ook later raad.

35. *Adriaan Hubert Honigh*, 1764—1772. Notaris.

36. *Leendert de Meij*, 1769—1775. Notaris. In 1777 gek. tot vroedsch. In 1791 burgemr.

37. *Jan Vergoes*, 1772, 1773. Brander.

38. *Mr. Jan van Wageningen*, 1773—1783. Notaris. In 1764 schepen.

39. *Jacobus Roest*, 1775—1778. Zie lijst v. oudd. N°. 48.

40. *Gabriel Leonard Verhell*, 1778—1790. Zie lijst v. oudd. N°. 50.

41. *Hugo van Andel*. 1783—1792. Notaris. »Baillif" van Rockanje. In 1795 lid van den Raad van Br.

42. *Pieter Lelijzee van der Waall*, 1790—1793. »Baillif" van Br. Nieuland. In 1795 lid van den Raad van Br.

43. *Jan Brouwer*, 1792—1795. Zie lijst van oudd. N°. 52.

44. *Teunis Blanken Jansz.*, 1793—1799. In 1791 schepen.

45. *Simon Speijert van der Eijk*, 1795, 1796. In 1795 schepen.

In 1796 benoemd tot »lecteur de mathématique et physique" aan de Hoogeschool te Leiden.

46. *Philippus Vermaat*, 1796—1810. In 1795 lid van den Provisioneelen Raad.

47. *Dr. Arend Bisdom*, 1799—1802. Zie lijst v. oudd. N°. 57.

48. *Jan Fruit van Hartog* [1]), 1802—1806. Apotheker. In 1806 naar Den Haag vertrokken.

49. *Jan Pieter Lutz*, 1808—1812. Zie lijst van oudd. N°. 55.

50. *Mr. Leendert Plooster*, 1811—1813, 1817—1823. Notaris en rechter. In 1814 gek. tot vroedsch. Later wethouder.

51. *Mr. Gijsbert Jan van Kooten*, 1812--1814. Is geworden prov. inspect. van de belastingen in Drenthe. Gest. te Assen in Julij 1839.

52. *Mr. Jan de Rouville*, 1813—1817, 1824, 1825. Procureur.

53. *Mr. Nicolaas Jan Cornelis Lette van Oostvoorne*, 1814—1816. Zie lijst v. oudd. N°. 56.

54. *Willem Jan Udemans*, 1816, 1817. »Econome de l'hopital militaire." In 1818 met att. naar Den Haag vertrokken.

55. *Jaques Gerard Hillebrand Washington*, 1818—1824. Commies

---

[1]) Ook onder de oudd. komt iemand voor met den naam *Hartog* (n°. 29). Misschien kan deze opgave dienstig zijn aan den heer Eschauzier, die mij in een particulier schrijven vroeg of de Br. Regg. ook gewagen van personen met den naam *de Hertogh* of *Hartogh* of *Hertoghe*. Ter voldoening aan dat verzoek meld ik hier nog het volgende: Johannes Fruit van Hartog, geh. met Frederica Antonia Sieber, kinderen: Willemina Barendina, geb. 20 Nov. 1795; Leendert, geb. 26 Junij 1797; Catharina, geb. 10 Nov. 1799; Frederik Willem, geb. 14 Oct. 1802. — Na in Dec. 1635 te Br. ondertrouwd te zijn, trad in Den Haag Jhr. »Willem van Bloys gheseijt Treslong" in den echt met Anna de Hertoghe van Valckenburgh. — De Regg. der 17de eeuw gewagen van de volgende echtparen: Gerrit de Hartoch, geh. met Jenneke van de Velde; Jan de Hartoch, geh. met Claartje van Hulse. De Regg. der 18de eeuw van: Antonij Willemse Hertog, geh. met Dirkje Arentse Klinke; Isaäk Leendertsz. Piershil, geh. met Marietje Pieters Hartog; Hendrik Jansz. de Weij, geh. met Jacomijntje Pieters Hartog; Jan Pietersz. Hartog, geh. met Dirkje Adams; Cornelis Gerritsze Krijgsman en Annetje Hertog; Cornelis Delia, geh. met Ariaantje Hartog; Adrianus Stokhuizen, geh. met Sara Hartog; Matthijs Hartog, geh. met Johanna Hutte; Jan den Hartog, geh. met Neeltje Hoogendorp; Pieter Hartog, geh. met Jannetje den Houting; Cornelis den Hartog en Johanna de Waart; Abraham Middelhoek, geh. met Geertje Hartog. Van de meeste dezer echtparen staan kinderen vermeld. Des noodig, ben ik bereid ze op te geven.

bij de posterijen, later directeur te Gouda. In 1828 gekozen tot raad.

56. *Mr. Jacob Salomon Rochus Sandifort*, 1825—1828. Rechter.

57. *Pieter van Andel*, 1826—1828. Notaris. Burgemr. van Br. Nieuland. Lid van den Raad te Br.

Eén der beide diakenen, die in den Kerkeraad zitting hadden [1]), was »diacre boursier" en deed, daartoe geroepen, rekening en verantwoording van zijne administratie. Enkele keeren sloot de Rekening met een nadeelig slot [2]), maar soms was het batig saldo betrekkelijk groot. Toen in Febr. 1790 de Rekening werd gedaan, bleek er ontvangen te zijn ruim *f* 730, uitgegeven ruim *f* 212, zoodat er een goed slot was van ruim *f* 517 [3]). De Rek., in Jan. 1782 gedaan, sloot met een batig saldo van *f* 444. De goede sloten werden ten deele veroorzaakt door de ontvangst van eenige giften en legaten [4]). Zooals ik aan het slot mijner 1ste Bijdrage heb medegedeeld, weigerde de Brielsche Regeering in 1716, in strijd met den wensch van den W. Kerkeraad [5]), uit Middelburg eenige »franse vlugtelingen" over te nemen, vooral op grond dat »de fransche gemeente zeer klein en geen middelen of effecten hebbende" was, en dit was niet bezijden de waarheid. Vóór 1716 ontving de Gemeente slechts tweemaal eene bijzondere gift. Ds. Lambinon vermaakte haar 50 francs en Madelle Lambinon legateerde

---

[1]) Gelijk een diaken wel adsisteerde bij het onderzoek van wie tot de »communion" wenschten toegelaten te worden, werd hij ook wel afgevaardigd naar de Synode. Zie o. a. art. 1553 van 't 2de Notulenboek.

[2]) Zoo de Rekk. gedaan in Dec. 1758, Jan. 1761, Junij 1812, Aug. 1816 en Julij 1817.

[3]) Dit batig saldo was ten deele te danken aan de ontvangst van *f* 201, de opbrengst van de verkochte goederen van D. Bargouïn. Ook in 1782 had de Kerkeraad een buitenkansje. Voor het huis van de Wede. Janson, dat hij na haren dood kon verkoopen, kreeg hij ruim *f* 500 en bovendien circa *f* 200 door den verkoop van effecten, door de genoemde weduwe en hare zuster Jeanin nagelaten.

[4]) Wat reeds vóór 1769 plaats had, werd in dat jaar wet, dat namelijk alle legaten en donaties belegd zouden worden. Van koop van effecten gewagen in 't 2de Notuenboek de artt. 671, 688, 929, 935, 1224, 1628, 1635, 1678, 1680 enz.

[5]) Zie de Res. van 8 Maart 1716. Van der Poel en Van Almonde, ouderlingen, ontvingen de opdracht om aan de Magistraten permissie voor den Kerkeraad te vragen om zich met eenige van die armen te belasten. De Regeering werd tot hare weigering zeker geleid door de overweging, dat de armen bij slot van rekening ten laste van stadskas zouden komen.

haar *f* 50, die overeenkomstig het verlangen der schenkster werden verdeeld. In 1671 werd van het batig slot, 165 livres, een obligatie gekocht, maar in 1679 was dat stuk reeds verkocht. In 1689 was er een overschot van 250 francs, dat men belegde, maar de toen gekochte obligatie moest weinige jaren daarna weer van de hand worden gedaan, »parce que," aldus leest men onder de Rekening, die in Apr. 1693 ter tafel kwam, »parce que nos revenus diminuent d'an en an, aussi bien que nôtre troupeau et le nombre des habitans." De Magistraten van 1716 overdreven dus niet. Wat de Gemeente toen niet had, kreeg zij echter later, altijd in bescheidene mate, vooral doordat zij 5 maal goedgunstig bedacht werd. In 1755 had de Kerkeraad verwacht *f* 1000 te zullen ontvangen uit den nagelaten boedel van Mevrouw Cobmoijer, maar hij werd teleurgesteld in zijne verwachting [1]. Een vergoeding was het, toen hij in hetzelfde jaar *f* 300 van een onbekende kreeg voor kerk en armen. Met het oog op die gelden staat er genotuleerd: »voilà maintenant le seul fonds que notre Eglise a actuellement en propre." In 1756 schonk dezelfde onbekende nog eens *f* 300 en in 1769 kwam er een legaat van *f* 100 »en faveur des pauvres de la Diaconie", gemaakt door de te Brielle overleden schoonzuster van Ds. Fontaine, Mevr. Sara Susanna Certon, Wede. van Ds. Signard, pred. te Gorkum. Kort daarop, in 1771, werd de Diaconie *f* 1000 rijker, haar door den oud-ouderling Mr. D. van Hoogwerff op zijn sterfbed mondeling toegezegd en na zijn dood

---

[1]) Van Mevr. Cobm. ontving Ds. Fontaine de „déclaration verbale qu'elle était assez disposée à faire 1000 florins" aan de W. kerk. Toen hij die declaratie gehoord had, liet hij het daarbij met het oog op de zwakte der vrouw, van plan den volgenden dag een schriftelijke, authentieke verklaring te vragen. Toen hij zich dien dag aanmeldde, was de zieke juist gestorven. Ds. F. deelde wat er gebeurd was mede aan Van Bijemont, wiens moeder, Mevr. van Erpecum, zuster en erfgename van de overledene was. Hij beloofde alles te zullen overbrengen aan zijne moeder. De Kerkeraad, niets vernemende, schreef een brief aan de erfgename, en toen deze zonder antwoord bleef, zond hij een tweeden brief, waarop een teleurstellend antwoord ontvangen werd. In de Acta staat van 't antw. dit: „sans vouloir la qualifier comme elle mérite, nous nous contentons de remarquer que certainement nous ne nous en étions pas attiré une pareille par notre démarche. Nous la garderons cependant comme un modèle dans son genre." Het model berust niet meer onder de ingekomen stukken.

door de weduwe uitbetaald. Het laatste legaat, een obligatie van *f* 1000, ontving de Diakonie in 1799 van wijlen Mr. O. Gevaerts.

Behalve de twee »familles Vaudoises", waarvoor zij voldoende ondersteund werd, had de Gemeente weinig of geen armen te haren laste [1]). De penningen, waarover de Kerkeraad te beschikken had, werden uitgereikt aan passanten en strekten hoe langer hoe meer tot bestrijding der kosten van den eeredienst enz. [2]) Voor bijzondere zaken deed hij niet te vergeefs een beroep op de Gemeente. Zoo kocht hij, door geldelijke bijdragen van de Gemeente daartoe in staat gesteld, in 1726 voor 't Avondmaal van »Mr. Vignon, orfêvre à la Haije, deux coupes et une assiète d'argent," wegende 39½ ons, voor de som van *f* 144 — 10 —. Van een onbekende ontving hij tegelijkertijd »une nappe et 2 serviettes" [3]). Zooals ik meldde, gingen de toen gekochte zilveren stukken over aan de Holl. Herv. Gemeente te Brielle, bij wier avondmaalsvieringen de bekers, vervormd tot bekers om geld te ontvangen, maar door hetgeen er op te lezen staat nog altijd hunne herkomst aanduidende, tot op den huidigen dag plegen te worden gebruikt.

Hiermede besluit ik mijne mededeelingen over de W. Gemeente te Brielle. 't Verheugt mij een steentje te hebben mogen aandragen voor het gebouw, dat men wil doen verrijzen en voor welks stichting het zeer wenschelijk is, dat de Commissie, die opgetreden is, door velen worde gesteund.

H. DE JAGER.

Cockerellen-spel (XXIX, bl. 17, 90). Een welwillend medewerker berichtte mij, dat te 's Hertogenbosch de drijftol *koekerel* wordt genoemd, en het spelen daarmede *koekerellen* heet. Nu, dat het

---

[1]) Een tijd lang bedeelde zij de weduwe van Bureau met *f* 1—8— 's weeks.

[2]) Ten gevolge van de decreeten van 1809 moest de Gemeente van 1 Jan. 1810 af kerkhuur betalen en miste zij 25 ton turf, haar vroeger door de stad gefurneerd, benevens 't brood en den wijn voor 't Avondmaal, haar uit het kerkefonds, zoolang het onder directie van de stad stond, toegekend.

[3]) Die »nappe" kon in 1746, toen de avondmaalgangers voor 't eerst in zittende houding communiceerden, niet meer dienen, dewijl de tafel langer dan vroeger was, en uit stads kas werden toen een „nappe" en 2 „serviettes", gemerkt E. W. B. geschonken aan de Gemeente.

cockerellen-spel ook door kinderen werd uitgeoefend, blijkt duidelijk uit de keuren der stad Utrecht van de jaren 1462 en 1470. Doch waarom werd dit spel verboden, indien er werkelijk het spelen met den drijftol door moet worden verstaan? Dit was toch zeer onschuldig. Of gold het verbod bepaaldelijk het spel met dit kindertuig *langs de straten?* Doch in dit geval had men de meeste kinderspelen moeten verbieden. Hoe komt men er toe, den drijftol te 's Hertogenbosch *koekerel* te heeten? Is deze benaming op meerdere plaatsen in zwang? Vanwaar dit woord?

J. ANSPACH.

Watergeuzen. De bezem in den mast (XXIX, bl. 137). 't Kan misschien zijn nut hebben hier te herinneren, dat onze hollandsche en zeeuwsche zeelieden er mee begonnen zijn een bezem aan den mast te hechten. Ze deden 't, als een teeken hunner heldhaftigheid en van hun krijgsgeluk, omstreeks 1439—40 in hun oorlog met de Oosterlingen. En dat ze de zee schoon veegden, bewijst 't verdrag, in 1441 met de Hanze gesloten, waarbij voor tien jaar vrije vaart op de Oostzee bedongen werd.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[De vraag is hiermede niet beantwoord.]

V R A G E N.

Nieuwbergen. Den 9 dec. 1478 kwamen te Bergen op Zoom »Schouthet eñ scepeñ van den Nijeuwen Bḡe in tlant van Bgen om een hoofvonnis." —

Waar ligt Nieuwbergen in tland van Bergen?

Heeft die plaats nu eenen anderen naam?

Welken? F. CALAND.

Bing. Toen het rapport van den admiraal Villeneuve nopens den voor Frankrijk ongelukkigen afloop van den zeestrijd bij Trafalgar (21 oct. 1805) in Duitschland Napoleons ooren bereikte, moet de keizer der Franschen met het oog op dezen admiraal gezegd heb-

ben: »ik zie wel, dat men volstrekt het voorbeeld van een franschen Bing aan zijn land moet stellen."

Wie was Bing, en wat was zijn lot?

J. ANSPACH.

[Over den admiraal John Bing is in den Navorscher meermalen gesproken. Zie Alg. Reg. II. Het uitvoerigst dl. XX, bl. 550.]

Kapittel van kanoniken te Hulst. In de provintie Zeeland in hare aloude gesteldheid zegt Dresselhuis bladz. 91 noot, »Kapittels van kanonniken: *Hulst St. Willebrord.*"

Bestond er werkelijk in de kerk te Hulst een kapittel van kanoniken? door wien en wanneer gesticht?

Ik ontmoet daarvan niets in de archiven — waar kan ik daarover iets vinden?

Bestaat er eene beschrijving van het oude bisdom van Utrecht, waar Hulst en Hulsterambacht vroeger onder behoorden?

F. CALAND.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Makelaarspenning van Amsterdam. Mr. Th. Stuart in zijn onlangs verschenen Academisch Proefschrift: De Amsterdamsche Makelaardij, bijdrage tot de Geschiedenis onzer Handelswetgeving, ter verkrijging van den graad van Doctor in de Rechtswetenschap aan de Universiteit alhier, maakt daarin blz. 51 en 162 melding van den makelaarspenning. Tot aanvulling diene, dat wijlen G. van Orden, die in zijne Bijdragen tot de Penningkunde blz. 17, plaat IV, n°. 11 dezen penning voor dien van het *groot kramersgild* had aangezien, dit in het Tijdschrift voor Algemeene Munt- en Penningkunde, uitgegeven door P. O. van der Chijs, Dl. I, blz. 864 herroept en aantoont, dat van Loon in zijne Beschr. der Nederl. Historipenningen Dl. II, blz. 80, n°. 2, den penning verkeerd brengt tot het bouwen van de Beurs te Amsterdam, dragende de penning het jaartal 1612 en hebbende de eerste vergadering aldaar eerst

1°. Aug. 1613 plaats gehad. Van Orden zegt, dat men de afbeelding van de Beurs op den penning nogtans plaatste, om de bijna gelijktijdige voltooiing van dat gebouw en het uitvaardigen der ordonnantie van het Makelaarsgild van 27 Januari 1612. »Het is een begrafenispenning", zoo vervolgt hij, »waarvan het laatste reglement voor het gild van 1797 zegt, art. 16, aan het slot: »zullende de gildeknecht aan de comparanten twee penningen ter hand stellen, waarvan de eene hun op de begraafplaats zal afgevraagd worden, en de tweede bij de terugkomst, ten einde de begravinge in orde geschiede." Gearresteerd den 24 Mei en gepubliceerd den 28 Junij 1797, het derde der Bataafsche Vrijheid. (*get.*) W. van Barneveld Vt., ter ordonnantie van den Raad der Gemeente (*get.*) G. Brender à Brandis. Deze penning van 1612 is bij mij in zilver, terwijl op een zelfde koperen exemplaar in de afsnede der voorzijde onder het wapen van Amsterdam het nummer 191 is ingesneden. De Heer Stuart vermeldt ook nog een anderen penning dan dien van 1612, bevattende aan de eene zijde een klein stadswapen, aan de andere zijde een monogram uit de letters MaKeLaaRS, met het nommer, waaronder de makelaar in het register werd ingeschreven. »Deze laatste penning", zegt hij, »is ongetwijfeld veel ouder, en ofschoon deze niet bij van Loon voorkomt, mijns inziens, van 1578, den datum der oprichting van het makelaarsgild, afkomstig." »Eigenaardig is het," volgens den Heer Stuart, »hoe de oudere penning — zonder jaartal — een monogram bevat, dat de latere penning mist, terwijl deze daarentegen het jaartal 1612 vermeldt, zonder de gebruikelijke letters. Van beide penningen, evenals van het makelaarsstokje, bevindt zich, volgens den Heer Stuart, een exemplaar op het Amsterdamsch archief.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

IV.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

135. 1538. *V. Mieris* III, blz. 3. Aldaar zijn twee »penningen", zoo als hij die stukken noemt, geslagen door *Cornelis van Bergen*, Bisschop van Luik (1538—1544) afgebeeld. *V. Orden*, (*v. d. Chijs, Tijdschrift* I, bl. 485) duidt n°. 1 bij *van Mieris* teregt aan als de

dubbelen schelling maar zegt van n°. 2 »*Dit is de schelling*". *Renesse* beschouwt dit een *legpenning* te zijn. Als zoodanig komt het stuk ook voor bij *J. Petit de Rosen* in zijn *Catalogue des Médailles et des jetons historiques de l'ancien Pays de Liège*. (*Revue* 1851, p. 227, n°. 5 en bij *Dugniolle* n°. 1366, die onder 1367 en 1368 nog twee varianten daarvan mededeelt. De penning is dan ook als van brons of koper bij *v. Mieris*, *Petit de Rosen* enz. aangegeven.

136. 1539. *V. Mieris* III, blz. 9 (1—2). De op deze legpenningen voorkomende gekroonde dubbele arend en haan, benevens de kleine vogeltjes komen in December 1538 ook voor in het »Bouck van den Behoeften ende necessiteyten; van den Rekencamer in den Hage, (1516—1551) in deze post: Betaelt Cornelis Cornelisz., schilder, twee phs guldens daeraff mit hem ouercomen is dat hy vuyt beuel van de camer gemaect heeft ende op franchyn geschildert, zeven carten mitten gecroonden arent ende den haen mit meer cleyne vogelkens ende den deuise *Gallus amicus aquile canit*, (op de penningen staat *cavete*) *vobis volucres*, verclarende den paijs tusschen den k. mat. en coninck van Vranckryck... (*Navorscher* XX, blz. 91).

Cornelis Cornelisz. was dus de ontwerper van deze penningen, of althans de teekenaar er van.

137, 139. 1539. Drie penningen van *Michiel Mercator* van Venlo en van zijne vrouw *Elisabeth Mercator*, opgehelderd en afgebeeld door *C. P. Serrure* in de *Revue* 1850, T. V, p. 113—121, pl. IV, n°. I—II—III.

140. 1539. Gedenkpenning op de inhuldiging tot landsheer van Willem (hertog van Gulik, Kleef) als hertog van Gelderland (1538—1543). Vz. als gedenkplaat bij *van Mieris* III, blz. 14 (1), maar in het kon. kab. te 's Gravenhage als penning met deze woorden op de kz.:

Spartam. nactvs.
Hanc. adorna.
M.D.
XXXIX.

Zie *de Jonge*, *Notice* p. 60.

141. Een legpenning van denzelfden vorst met hetzelfde opschrift, maar met het jaartal 1551, is beschreven door *van Orden* n°. 499 en Graaf *Nahuys*, *Revue* 1872, p. 356 (lees aldaar (1) p. 60 in plaats van p. 50). Afgeb. ald. pl. *d* (19).

142. 1540. *v. Mieris* III, blz. 33 geeft een penningplaat ter eere van *Nicolaus Perrenot,* Heer van Granvelle, raadsman des Keizers en vader van den Kardinaal *Antonie van Granvelle.* In de *Revue* 1875, p. 421 wordt vermeld dat de heer *Camille Picqué* (9 Mei 1875) ter tafel bragt, une médaille inédite du père du cardinal de Granvelle, Nicolas Perrenot, chancelier de Charles-Quint.

143. 1540. Gedenkpenning. Vz. Borstbeeld van een dominikaner monnik of van een' geestelijken; links gewend *»d'une energique laideur, presque une charge,"* zegt *R. Chalon, Revue* 1858, p. 211. Omschrift: *F(rater) Rodolphvs confessor Christi Virginv(m) in Roremvndo-Aetatis* LVII. Kz.: *Bonorvm opervm gloriosvs est frvctvs : Eccli* VII. M.D.XXXX. Afgebeeld in de *Revue* 1858, pl. X. Hoogstwaarschijnlijk gesneden door *Michiel Mercator,* die in 1539 uit Engeland in Venlo terugkeerde.

144. Penningplaat van brons. Voorstelling: Een vrouwen borstbeeld. Omschrift: *Got vermagk dinck* 1540. Muntm. 34 bij. *Van der Chijs, Cabinet* 1870, n°. 41.

145. 1541. *v. Mieris* III, blz. 40 (2) komt ook voor met het jaartal 1560. Cat. *Noot-Nagel* n°. 79. Schijnt mij toe geen penning te zijn, tenzij hernieuwd.

146. De legpenning door *v. Mieris* III, blz. 45 afgebeeld en beschreven, is door *R. Chalon* in de *Revue* 1869, pl. VII (4) p. 193 aldus verbeterd. Omschrift niet als bij *van Mieris Povr. addre-ssir ovdaert* vertaald door *van Mieris Mijn heer Oudart om op te tellen* maar *Povr. adresser Ovdaert.* Zie over hem (1517—1577) en zijne vrouw *Maria van Douvrin* (1519—1578) aldaar p. 193—194.

147. 1541. Op den togt naar Algiers (zie *v. Mieris* III, bl. 48) schijnt een penning vermeld in het *Cabinet van der Chijs* 1870, n°. 24 × (Zilver. Mm. 40) geslagen te zijn: *Carolus Max. Avstrius Hisp. Caesar avg. Christianae libertatis vindex;* zoo toch luidt het omschrift van het gelauwerd borstbeeld. De kz. vertoont een persoon met een toga bekleed en loopende. Ter regterzijde een globe CΩPOCYNE.

148. 1541. Gedenkp. Vz. links gewend borstbeeld, gedekt met den doctoralen hoed en gehuld in een pelsmantel, op de borst hangt een kruis aan een dubbele ketting van peerlen. Omschrift: *Henricvs Andrivs Sittardvs. artivm et medicinae doctor. Anno aetatis* LXXI. Keerzijde: *Omnibvs adde modvm. Anno* M.D.XXXXI. (*Houdt maat*

in alle dingen). Afgebeeld en beschreven in *C. P. Serrure, Vaderlandsch Museum*. Gend 1855, I, blz. 253—260, vroeger door *J. C. W. Moechsen*, *Beschreibung einer Berlinischen Medaillen-Sammlung, die vorzüglich aus Gedächtnis Münzen berühmter Aertze bestehet*. Berlin und Leipzig 1773, Th. I, S. 33 en *C. A. Rudolphi*, *Recentioris Aevi Numismata virorum de rebus medicis et physicis meritorum*. (Ed. Berolini 1829, n°. CCCLXVI, p. 148 op *Sittardus* ook op *Sittard* bij *H. Kluyskens*, *Des hommes célèbres dans les sciences et les arts et des médailles qui consacrent leur souvenir*. Gand 1859, T. II, p. 451, die beide aanhalen. *Fr. Rothscholzen*, *Beiträge zur Historie der Gelehrten* (1725—26, I—III) S. 232, n°. 97.

Serrure betoogt, dat *Sittard* de geboorteplaats van *Hendrik Andrius* en dat *Michiel Mercator* de stempelsnijder van dezen penning is. Men leze bij hem blz. 257. reg. 17; in plaats van 1540, 1541 en regel 19, twee in plaats van één jaar, overeenkomstig *Revue* 1859, V, p. 113—121, pl. IV.

149. 1541. *v. Mieris* III, blz. 44. Penningplaat (van 1538) op *Paracelsvs*. *v. Mieris* vermeldt niet het lettermerk H G. *Rudolphi* l. l. (1829) geeft vier verschillende op. In de editio, *Duisburg* 1862, n°. 268, zelfs vijf stuks. Een kleiner als v. M. III, 44, geheel gelijk *Welz de Wellenheim*, *Cat.* n°. 14477 is in de verz. van mr. *Jer. de Vries Jerz.* Vz. Borstbeeld met omschrift, *Aet.* 45. Kz. *Mortus* (sic) *Salisburgensi* (sic) *Anno* 1541. Zie ook *Mus. Mazz.* f°. 53, n°. 5. *Köhler* XII, 369. *Trésor* (Allemagne) pl. X, n°. 7 met belangrijke aanteekening (Mededeel. van mr. *Jer. de Vries Jerz.*).

150. 1542. † *Nicolaus Clenardus* of *Nic. Clenard*, Grammaticus. (Zie *Jocher*) te Diest geboren. Penning in brons van *Simon*.

151. 1543. *V. Mieris* III, blz. 66. Behoort volgens *Pinchart* p. 27 (7) bij eene reeds meer vermelde groep medailles.

152. 1543. *v. Mieris* III, blz. 69. Het wijngaardblad op den penning aldaar te zien, is het merk van *Friedr. Hagenauer* (*Berliner Blätter* IV, S. 250) stempelsnijder in Augsburg »um 1525/1526 bis 1543" *Schlickeysen*, *Erklärung* S 108 en 131.

153. 1543. Gedenkpenning van lood, eenzijdig. Links gewend borstbeeld met een platte muts of barret gedekt. Omschrift: *D. Christo. ab ev(ssvm) Aet.* XIX A. M. F. Keerzijde: (zeer flaauw ingekrast) A°. 83 *Obijt* 1 *Aprilis ante horam* 10 *vespertinam aetatis*

suae 59. Deze *Christoffel van Eussum* (in de Groninger Ommelanden) is afgevaardigde daarvan naar Antwerpen geweest. (Medegedeeld door *Jr. J. E. Hooft van Iddekinge*) 1871 1/15.

154. 1543? Graaf *Nahuys* deelde in de *Revue* 1872, p. 230—232, pl. *c*, n°. 14 eenen ovalen gedenkpenning mede van *Jacob Omphal*, (J. V. D., raadsheer en afgevaardigde van Willem, hertog van Gulik, Kleef en Berg (in 1539—1543 van Gelderland) geb. 11 Febr. 1500 te Andernach en overleden den 17 October 1575 te Westorf aan den Rhijn. Hij nam een levendig aandeel in de onderhandelingen die, in 1543, tot den afstand van het hertogdom Gelderland aan Keizer Karel V leidden. — Graaf *Nahuys* t. a. p. p. 231 ziet in het omschrift (de wapenspreuk) van de keerzijde eene toespeling op deze gebeurtenis, en vermeldt dat het mannelijk geslacht in den bij bejaarde Hagenaars bekenden Luitenant-Generaal baron *d'Omphal* is uitgestorven. De penning vertoont: Vz. Het borstbeeld *en façe.* Omschrift *Jac. Omphalivs Andernacvs*, Do(ctor). Kz. Familiewapen. Omschrift: *Nihil. placabilitate. vitae atqve fortvnae melivs.*

155. 1543. Met dit jaartal komt een Duitsch, zilveren (4 w.) penningje somwijlen bij ons voor (Cat. *de Smeth*, Cat. *Schetsberg*, Amst. 1861, n°. 29, Cab. *v. d. Chijs* n°. 42, 3 w., Mm. 18). Vz. Een vrouwenhoofd bij een halve maan. Omschrift: *Lvna.* 1543. Kz. Een ruiter te paard. Omschrift: *Schlug s(einen) Bruder dot.* (*Schetsberg*) of kz. *Diana* (*de Smeth*) of »Personnage debout," G. W. (*v. d. Chijs*). (Speelpenning?)

156. 1543. De op dit jaartal door *v. Mieris* II, 70 geplaatste penning van *Willem* Hertog van Gulik enz., kwam als penningplaat in lood voor bij *Luzac* c. s. (Cat. *Bom*, Junij 1873, n°. 129) met 1566. *Willem* (V) overleed eerst in 1592 (23 Jan.).

157. 1543. *v. Mieris* III, 75 (3) blz. 75, reg. 6 van boven: de verkorting *dominat* door v. M. aangevuld; *domina(n)t* zal wel *dominat(eur)* moeten zijn, zooals bij *Dugniolle* voluit op n°. 1555 wordt gelezen.

158. 1544? Pronkpenning van Hertog Maurits van Saksen, door *van Mieris* III, blz. 87, met het jaartal M.D.XLIIII afgebeeld, kwam voor in Cat. *F. van de Poll* geb. *Bonn* (Utrecht 1867) n°. 90 met M.D.LXVIII, en de opmerkingen dat M.D.XLIIII een teekenfout bij v. M. is en dat deze penning door *Heinr. Reitz* te Leipzig vervaardigd zoude zijn. Volgens *Schlickeysens Erklärung* werkte *Hein-*

rich Reitz ook *Ritz* genaamd, (de oudere) echter als goudsmid en stempelsnijder te Leipzig slechts van 1531—1544, en Maurits van Saksen stierf 11 Julij 1553 (*v. Mieris* III, blz. 331). Doch het stuk bij *v. d. Poll* onderscheidde zich van die bij *van Mieris* en *Bolzenthal*, *Medaillen Arbeit*, afgebeeld door een daar aan gewerkten fraaien bloemenrand en het meesterteeken van den kunstenaar. Indien dit op dat uitmuntend bewerkt 358 wigtjes wegende stuk op den bloemenrand stond, dan kon het merk den jongeren *Heinrich Reitz* aanwijzen, die, volgens *Schlikeysen*, van 1588—1615 werkte wanneer men bij *Schlickeysen* 1588 in 1568 verandert. Doch de penning is van *Hans Reinhart* te Leipzig (1539—1619): zie Revue 873 p. 516, waar zelfs gezegd wordt, dat de beide *Reitz* in Leipzig in de 16e eeuw niet leefden, komende de eerste *Heinrich Reitz* als stempelsnijder aldaar in 1675 in de Gilderollen voor.

159. 1544. Penning *met den droom van Jacob.* In den Cat. mr. *Jer. de Vries* 1854, n°. 448 aldus vermeld: »Zinspeling op het verbond »van dit jaar, ook door *N. Perrenot* en *Vigilius* (*ab Aytta*), als »gemagtigden van den Keizer." Verg. *Wagenaar* V, blz. 262. (Zilver verguld W. 3.5) — mr. *Jeronimo de Vries Jerz.* heeft echter in de *Navorscher* XVII, bl. 325 medegedeeld dat deze penning door *Madai* (n°. 5218 en n°. 7230 met het jaartal 1639) is opgenomen als een duitsche huwelijkspenning (anderhalbe thalerstuck). Zie de beschrijving en opheldering van dit pseudo-historisch stuk in den *Nav.* t. a. p.

160. 1545. (Kon. kab. *Aanwinsten* 1856, blz. 2). Onuitgegeven verguld zilveren penning van 0.024 m. middellijn. Voorz. + *Carolvs. V. Roma. imp. semp. avgvs*, gekroond en geharnast borstbeeld van de regterzijde met langen baard en guldenvliesorde aan een snoer op de borst. Keerz. + *Philip. princ. hispa. archidvx. avst.* geharnast borstbeeld van de linkerzijde met kort haar, het hoofd met een baret gedekt, tusschen het gedeelde jaartal MD-XL.V. Men vindt een dergelijken penning afgebeeld, zegt de heer *J. F. G. Meijer* t. a. p., bij HERRGOTT, *Monumenta August. Domus Austr.* Tom. II, Pars I, Tab. XXIII, n°. XLII, doch aldaar komt het jaartal aan het einde van het randschrift der keerz. voor.

Houten gedenkpenningen of toccodilleschijven. Naar aanleiding van onderscheidene artikels betrekkelijk genoemde houten schijven, voor-

komende in den Navorscher, neem ik de vrijheid de volgende beschrijving mede te deelen van een paar stel soortgelijke stukken in mijn bezit.

Het bestaat uit 40 stukken, 20 gele en 20 zwarte, de eerste van palm- en de laatste van pokhout en 4 ned. duimen in doorsnede. Ze zijn fraai en zoowel de figuren als de omschriften, vooral van de zwarte, scherp en duidelijk afgedrukt.

De figuren van 19 gele en van zooveel zwarte zijn aan weêrszijden gelijk; in het laatste paar, 1 geel en 1 zwart, is verschil.

Sommige voorstellingen komen ook, hetzij aan de voor- of keerzijde, overeen met de reeds in den Navorscher beschrevene stukken; doch niettegenstaande die overeenstemming, bestaat er wel eens verschil in het omschrift.

Gele en *zwarte* schijven:

1. Twee borstbeelden elkander aanziende. HENRI IV. SULLY. Een nederdalende engel houdt in elke hand boven ieder hoofd eene krans

Keerzijde: Borstbeeld. LVD. XVI. D. G. FR. ET NAV. REX.

2. Geharnast borstbeeld. FRIDERICUS BORUSSORUM REX. = Nav. XI, blz. 271 voorz.

Keerzijde: Een Leeuwenjagt. CYNTHIA SIC PHOEBO CEDISQUE MELAMPE LEONI.

3. Twee borstbeelden. CARL VI D. G. ROM. IMP. ET ELIS. CHR. AUG. B. R. = Nav. XI, blz. 271 voorz.

Keerzijde: Geharnast borstbeeld. CAROLUS VI. D. G. ROM. IMP. S. A. G. H. H. & B. REX. = Nav. XI, blz. 347, n°. 18 voorz.

4. Geharnast borstbeeld. FRANCISCUS I. D. G. ROM. IMP. SEMP. AUG. = Nav. XI, blz. 271 voorz.

Keerzijde: Borstbeeld. MARIA THERESIA HUNGAR. BOHEM. REG. ARCHID. AUST. = Nav. als boven.

5. Borstbeeld. FRANCISCUS III. D. G. DUX. LOTH. B.

Keerzijde: Borstbeeld. CAR. HENR. DUX LOTHAR. S. R. MAI. H. & B. DUX BELL.

6. Geharnast borstbeeld. JOSEPHUS II. D. G. ROM. IMP. SEMP. AUG.

Keerzijde: De godinnen der Gerechtigheid en des Vredes. GLUCK SICH FINT WO WIR SINT. = Nav. XI, blz. 348, n°. 12 keerz. en vergelijk Nav. XII, blz. 313, n°. 16 keerz.

7. David met de harp en Jonathan. INCORRUPTA FIDE. Verg. Nav. XI, blz. 313, n°. 13 keerz. en XII, blz. 347, n°. 9 voorz.

Keerzijde: Suzanna in 't bad gaande, wordt bespied door twee mannen. SUSANA BAD WILL HALTEN WEICHT ZURUCK IHR ALTEN. Verg. Nav. XI, blz. 346, n°. 2 voorz.

8. Een heer en eene dame zitten aan een ronde tafel te kaartspelen; een ander paar, de dame eene pijp in de hand houdende, staat daarbij. SIC FUGIUNT ANIMO SOLLICITUDINES.

Keerzijde: Eene dansende deftig gekleede vrouw en man enz., twee muzijkanten met harp en bas. AUSSEN BEGLISSEN INNEN BESCHMISSEN. = Nav. XI, blz. 348, n°. 3 keerz.

9. Een ridder met een draak bij een vruchtboom, waarbij staat een schaap. Zonder op- of omschrift. = Nav. XI, blz. 348, n°. 5 voorz.

Keerzijde: Een bisschop staande tusschen twee gepruikte heeren; de eene houdt de hand op den kop van een leeuw en de andere wijst op een papier, dat hij in zijne linkerhand houdt, waarop staat: TEST. (Toetsacte van het Parlement van Engeland van 1673?) Omschrft: FUNDAMEN CHORO ET FORO.

10. Een jager te paard en twee honden een hert vervolgende. MICH NICHT VERWEIL DER HIRSCH EREIL. = Nav. XI, blz. 348, n°. 4 keerz.

Keerzijde: Een ijsbeerenjagt, waarbij een man onder een ijsbeer ligt, waarop een ander een geweer afschiet, terwijl nog twee mannen, ieder met een opgeheven bijl in de hand, het dier zullen vermeesteren. Een driemaster in 't verschiet. HELFT DEN MAN SONST MUS ER DRAN.

11. Een heer geknield voor eene dame, zittende in een tuin. ICH LIEBE DICH DU LIBEST MICH. Verg. Nav. XI, blz. 348, n°. 3 voorz.

Keerzijde: Een ruiter neemt afscheid van zijne schreiende vrouw, staande in de deur van een huis en hebbende een drinkkan in de hand. ICH REISE FORT VON DIESEN ORT. Verg. Nav. XII, blz. 312, n°. 2 voorz.

12. Eene dame wordt aan het tot boven de knie ontbloote been een schoen aangemeten. NE SUTOR ULTRA CREPIDAM, met bloemrand. = Nav. XI, blz. 349, n°. 13 keerz., XXIV, blz. 117, n°. 15 voorz.

Keerzijde: Een heer en eene dame zitten onder een boom naast

elkander. De dame legt een krans op het hoofd van dien heer, terwijl zij een kroon in de andere hand heeft. ICH LIBE DICH DRUM CRON ICH DICH, met bloemrand.

13. Een jongman en eene jonge dame zitten naar een doornstruik te kijken; Cupido ter zijde. TRAU NICHT ES STICHT. = Nav. XII, blz. 113, n°. 15 voorz.

Keerzijde: Een vertrekkende man wordt door twee vrouwen aangehouden; de eene houdt hem een kindje toe, waarvan hij naar het schijnt niets wil weten. BEHALTS VOR DICH KEIN KLEINS BRAUCH ICH.

14. Een drinkgelag in een tuin; een man laat een ander uit een kan drinken; en bij een persoon met de hand aan het hoofd zittende, staat de kasteleines, die een bezem in de opgeheven hand houdt, om hem te slaan. NACH HAUS MIT DIR WAS SAUFST ALHIER.

Keerzijde: Een man wordt bij nacht door eene vrouw met een stok in de hand en gevolgd door een ander, de deur uitgejaagd. Voorop gaat een jongen met een lantaarn in de hand, ICH KOMM VON SCHMAUS SEHR SCHLECHT NACH HAUS.

15. Een meisje en een daarbij liggend jongeling zijn ieder met een hengel in de hand aan het visschen, waarbij vier personen zwemmen. FISCH MIT BEDACHT, SONST WIRST VERLACHT.

Keerzijde: Twee meisjes zitten bij een water, de eene een hengel en de andere een eendekorf naar het water gekeerd, in de hand houdende; vier personen komen daar op aanzwemmen. EIN SOLCHEN FISCH, GEHÖRT VOR MICH.

16. Een man draagt op zijn rug een half naakte vrouw, die door een ander met een dorschvlegel wordt geslagen; een hond loopt daarnevens voornit. PROSIT UTRUMQUE.

Keerzijde: Bij of in een badkuip zit een naakte man; een daarbij staande, wordt door een ander op zijn achterdeel gemerkt of gestoken; deze laatste persoon houdt in de eene hand een brandende lamp. DAS EISEN STICHT, ICH BLAS INS LICHT.

17. Een mans buste tusschen twee gekroonde pilaren en bestempeld met ULTRA PLUS. In 't verschiet eene vesting. UNUS NON SUFFICIT ORBIS.

Keerzijde: De zon in de visschen, waaronder eene globe. SIMULA ET TACE.

18. Een bergachtig landschap met een herder op de fluit blazende en eene herderin, waar eenige schapen op komen aanloopen. DER SCHOFFLEIN WART HALTS NICHT ZU HART.

Keerzijde: Een landschap met vee; daarnevens een landman aan het ploegen. GOTT ERNEHRET UND BESCHEHRET.

19. Een minnend paar of een herder en eene herderin in een tuin naast elkander zittende. DELICIUM VENUS.

Keerzijde: Eene treurende of zieke dame, zittende in een leuningstoel met de hand aan het hoofd. Een engeltje houdt haar toe in de eene hand eene muis en in de andere eene slang. Daaronder staat een haan. Bij elk dezer vier figuren staat de letter R. HIER HASTU VIER DIE HELFEN DIR.

Geel.

20. Borstbeeld. WILH. CAR. HENR. FRIS. PR. NASS. & AR.

Keerzijde: Geharnast borstbeeld. LUD. XV. D. G. FR. ET NAV. REX.

Zwart.

21. Aan weerszijden als boven n°. 5.

Tevens neem ik deze gelegenheid te baat, belangstellenden of liefhebbers van oudheden, die dit stel houten schijven voor kabinet of museum zouden willen overnemen, te kennen te geven, dat ik daartoe wel genegen ben, met verzoek zich in dat geval te wenden aan

Leeuwarden. H. EILERS.

VRAGEN.

Een plakaat van 1548. In de rekening van Hulst 1548—49 komt deze post voor:

»Betaelt een messagier [Daneel Ludeman] vute raedt van vlaeñ welcke hier brochte tplaccaet van de v̄bode van de ēmers (?) guldē eñ de gulde vute drie steden Campen, Deventer eñ Zwolle mettē drie scildekens." vi gr.

Dat woord *ēmers* was onduidelijk, doch ik kon er niets anders uit lezen. Weet iemand iets van dat plakaat?

F. CALAND.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Vrouw van Roemer Visscher. (XXVIII, bl. 599.) Om althans voor een gedeelte het antwoord op mijne vraag te vinden, besloot ik de begrafenisboeken te Amsterdam na te slaan, en wel in de eerste plaats dat der Oude kerk, waar Roemer Visscher begraven is en waar dus waarschijnlijk ook zijne vrouw begraven zou zijn. Maar bij mijn bezoek op het Archief aldaar had ik iets anders te doen, wat al mijnen tijd in beslag nam, en den volgenden dag moest ik vertrekken. Door de vriendelijkheid evenwel van den archivaris, den heer P. Scheltema, die mij aanbood in gemelde boeken de begrafenisaanteekening van Roemers vrouw na te zien, ben ik te weten gekomen wat ik wenschte te weten. Zij staat daar aangeteekend als Efyen Jans, huysvrouwe van Rommer Vysker, wonende op de Engelse Kay in de Koorendrager.

Jacobus Scheltema heeft ons dus omtrent haren naam verkeerd ingelicht. Maar ook nog eene andere dwaling haar betreffende heeft hij in de wereld gebragt, die op zijn gezag door vele is aangenomen: deze namelijk, dat zij kort na Tesselschades geboorte (1596) zou overleden zijn. Niet lang geleden echter is ons iets bekend geworden, wat aanleiding geeft dit in twijfel te trekken. Prof. Beets maakte ons in zijne ten vorigen jare gedrukte Mededeeling betreffende een aantal tot hiertoe onuitgegeven gedichten van Anna Roemers, o. a. met een Sonnet van haar aen de Sanggoddinnen bekend, dat aldus begint:

Helaes! vooghdinnen van mijn eerbaer zoete lusten
  Ick moet, Ayme! ick moet gedwongen van den noot,
  U selscap laten, ach! door dien de leyde doot
Mijn schielijck heeft ontruckt daer hert en sin op rusten.
U aengenaem gequeel, dat my zoo lieflyck susten,
  In goet-vernoegens slaep daervoor wert in mijn schoot
  De huys-sorgh nu gestort, die swaerer weecht als loot,
Wie had doch dat gedacht doe ick u laestmael custen.

Doen deze regels ons reeds vermoeden, dat zij van den dood van hare moeder spreekt, dit wordt buiten twijfel gesteld door hetgeen Huygens de zanggodinnen laat antwoorden.

Neen, Anna, dat's gheen deegh; het most u beter lusten;
 Wy smaecken u verdriet, wy kennen uwen noot,
 Maer daer en is 't niet al: een moeders rijpe doot
Laet stracx gheen dochter toe in leecheyt luy te rusten.
Noyt wasser druck die tydt en reden niet en susten,
 Zoudt ghy u soo terstondt uyt onsen Voester-schoot
 Vervoeren onder schijn van huys-sorghs wichtig loot?
Dat was de meeningh niet doen wy u laestmael custen.
 Wy gheven u een maent en langher gheen termijn,
 Dan roepen wy u thuys.

Anna, dit leeren ons deze twee gedichten, heeft, eenigzins onverwacht hare moeder verloren en moet, nu ten gevolge daarvan de zorg voor de huishouding op haar rust, het gezelschap der zanggodinnen vaarwel zeggen. Maar deze staan dit niet toe: zij geven haar *een maent* tijd: dan, als zij zich in den nieuwen toestand wat te huis gevoelt, moet zij tot haar weerkeeren. De moeder is, dit volgt er uit, eerst voor zeer korten tijd overleden. En daar dit gedicht van Huygens van den 7en maart 1619 is, en Annaas sonnet niet vele dagen jonger kan zijn, moet de sterfdag van Aafjen Jans in het begin van 1619 vallen. Toen kon Huygens ook spreken »een moeders rijpe dood": want al is de geboortedag van Aefjen Jans ons niet bekend, wij weten dat in februarij 1583 haar huwelijk is aangeteekend: wij zullen dus nooit zeer verre van de waarheid zijn, als wij gissen dat zij in 1619 niet veel meer of minder dan 60 jaren oud was [1]).

Wat wij nu uit de vermelde gedichten met groote waarschijnlijkheid kunnen opmaken, wordt bevestigd door de begrafenisboeken der Oude kerk te Amsterdam, waar wij lezen dat zij daar begraven is den 26sten februarij 1619.

Nu wij omtrent den naam en den sterfdag van Roemers vrouw stellige zekerheid hebben, stel ik er nog meer belang in te weten,

[1]) Ook prof. Beets vermoedt in zijn Naschrift (bl. 2 van den overdruk) dat zij tot 1618 of het begin van 1619 zal geleefd hebben.

waar dat briefjen van Tesselschade schuilt, waaruit Jac. Scheltema een paar regels mededeelt, en wat daar toch in staat, waaruit hem bleek dat hare moeder Magdalena heette. P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Gedichten van Constantijn Huygens. In de verzameling der handschriften van Huygens, in het bezit der Kon. Academie van Wetenschappen, vindt men al zijne grootere nederlandsche gedichten, met uitzondering van Hofwijck. Bestaat hiervan het handschrift nog? Zoo ja, waar is het te vinden?

Weet iemand mij ook nederlandsche gedichten van Huygens aan te wijzen, hetzij in handschrift, hetzij in druk, die niet in de tweede uitgave der Korenbloemen (1672 4°.) zijn opgenomen? Wat voorkomt in de verzameling der Kon. Academie, in de verzameling Diederichs op het Archief van Amsterdam, de Verscheiden Gedichten van 1653 en in de werken van Schinkel en Jorissen is mij bekend.

P. LEENDERTZ WZ.

TAALKUNDE.

Diernamen in het dusgenoemde tweede boek van den Reinaert.

Musont, vs. 5195, is mij duidelijk het wezeltje, zvl. muus(h)ontje, *mustela*. »Hoffman," zegt Willems, »denkt dat het de *kat* zij, en," vervolgt hij, »de Theutonista geeft op het woord cat, muijshont, cattus, murilegus, musio, pilax." Zou de verklaring door muijs-hont wel iets anders zijn dan eene eigen tegenstelling des schrijvers? De hond, canis, is een haas-hond, patrijs-hond, wild-hond, zoo de kat een muis-hond?

Foreet, vs. 5199, foret, Cleene bejach, vs. 1868 (1e boek) zijn denkelijk het fret, en 't zelfde als bij de herhaling der diernamen forries (vs. 5220) genoemd.

Watermael (vs. 5219). Willems kende het niet en teekent aan dat de prosa *waterhoen* heeft; wellicht een bewijs dat men 't woord

in het hs. niet heeft kunnen lezen of dat het slecht geschreven is; want vogelen komen in deze lijst volstrekt niet te pas. Is het beest reeds bekend?

Dat men in den Reinaert slecht las of dat in het hs. iets slecht geschreven was, bewijzen de verzen 6291—6295,

Si waende waers, (die arme dwase!)
Ende [ginc] ten buuc toe in die Mase,
Eer si totten water quam,
Daer si doe totten steert in swam,
So si alre diepste conde.

Vooreerst heeft de rivier de Maas met heel den Reinaert niets te maken. Bovendien, zij zou tot den buik in de Maas gegaan zijn eer zij in het water kwam! Leest men met wijlen mr. Risseeuw *wase*, de slijkerige oevers van een water (het Zwin), dan is de zin gezond; zij zonk in het *slijk* en raakte er vast. Staat men e enigen tijd in het oeverslijk van een water, dan vormt zich onder den voet een kuil, waarin wij langzaam wegzakken.

G. P. ROOS.

[Wij vinden vs. 5082—5122 verhaald, welke dieren, alle familie of vrienden van Reinaert, bij elkander kwamen om hem te helpen. Daartoe behoort ook *dat musont*. Hoffmann zag verkeerd, toen hij dit dier voor eene kat aanzag. Wat het is, zegt Maerlant ons Nat. Bl. II, 2884,

Mustela dats die muushont,

en *mustela* beteekent, zoo als men in het eerste het beste latijnsche woordenboek kan naslaan, een *wezel*. Wel is waar gebruiken schrijvers van lateren tijd het woord wel eens in de beteekenis van kat. Het is mij evenwel tot nog toe niet gebleken, dat men dit in de middeneeuwen ook deed. Doch al heeft men ook reeds toen aan het woord nu en dan deze beteekenis gegeven, hier komt zij niet te pas. Tibert de *kater* behoorde tot Reinaerts felste vijanden: de *kat* zal dus wel niet voor hem in de bres gesprongen zijn.

Wat verder worden genoemd

Die bunsing ende dat foreet
(Dese twee waren Reinaerts eerste leet,
Want si geerne hoenre eten).

Met eene kleine verandering kunnen wij van dezen onzin eenen goeden zin maken, te weten als wij voor *leet* lezen *let* (d. i. *lid*). Maar daar volgt dan ook uit, dat wij uit *foreet* in het voorgaande vers eene *e* moeten wegwerpen. Er kan dan omtrent de beteekenis van het woord geen twijfel meer bestaan. Het is het dier, waarop men, omdat het een kleine maar behendige strooper is van hoenders en klein wild, den latijnschen naam *furunculus* (diefjen, verkleinwoord van *fur*) toepaste. Eenen anderen verkleiningsuitgang aan het woord aanpassende, noemden de Italianen het *furetto*, *foretto*, de Franschen *furet*. In de middeneeuwen nam men hier dit woord over en noemde het beestjen *furet*, *foret*, welke beide vormen wij nog nevens het daaruit zamengetrokkene *fret* bij Kiliaan opgeteekend vinden.

Of *forries*, vs. 5220, hetzelfde is? Ik geloof het niet. Het ligt, dunkt mij, niet in het plan van den schrijver, dezelfde dieren nog eens te noemen, die hij vroeger reeds genoemd heeft. Wel vermeldt hij vs. 5214 den wezel nog eens; maar dit schrijf ik aan eene vergissing toe. Welk dier hier *forries* geheeten wordt, weet ik niet.

Watermael houdt prof. de Vries, Taal- en Letterb. I, bl. 51, voor den roerdomp. Ik geloof dat die verklaring juist is. De heer Roos zegt wel, dat vogelen in deze lijst niet te pas komen, doch daarin vergist hij zich. Ik zie niet waarom Reinaert geene vrienden of helpers onder de vogelen zou kunnen hebben. Zelfs komt daaronder een vogel voor, de vledermuis namelijk, vs. 5215. Immers dit dier werd in dien tijd tot de vogelen gerekend. Men zie b. v. Maerlant, die in zijne Nat. Bl. over den vledermuis spreekt in het derde boek, waarin hij de vogels beschrijft.]

Pippeling, courtpendu. (XXVIII, bl. 570). De appel *courtpendu* wordt in Nederland *kortsteel*, naar ik meen, in België niet *korpenduum*, maar bij wijze van verbastering van dat woord *korpendu* genoemd. Zie hierover den Nederlandschen Boomgaard dl. I, bl. 76.

De *Wijker pippeling* wordt in het buitenland ook met den naam van *court pendu blanc* of *doré* aangeduid; zie als voren blz. 18. Waarschijnlijk was dus de door den heer Roos bedoelde pippeling de zoo even aangeduide soort. A. W. A. B.

Woorden, die volstrekt niet beteekenen, wat de naam schijnt aan te duiden. Veelvraat (XXIX, bl. 40.) Dat het noordsche roofdier *Gulo borealis* zijn neder- en hoogduitschen naam Veelvraat, Vielfrass, droeg om zijn gulzigheid, daaraan twyfelde vroeger niemand, en het was ook zoo klaar als de dag. Later las men in natuurkundige, en in taalkundige werken ook, dat de naam veelvraat, zooals ter boven aangehaalder plaatse gezegd wordt, een verongelukte namaak van een noordsch woord was, dat de beteekenis van *veel* en *vreten* volstrekt niet had, en — de goede lui verwonderden zich over 't verloop van woorden en hun beteekenissen. Maar, na naukeurige onderzoekingen is men in den jongsten tijd weer tot de oudste meening teruggekeerd. Zoo zeit b.v. Lenz, in z'n Gemeinnützige Naturgeschichte (Gotha, 1860), van deze zaak het volgende: »Der Vielfrass verdankt seinen Namen der Gefrässigkeit, durch welche er sich in üblen Ruf gebracht hat; die Norweger nennen ihn *Jerv*, *Gierv* und *Erv*, was Alles einen Vielfresser bedeutet; die Schweden nennen ihn *Järf*, was Dasselbe bedeutet, oder *Filfras*, welchen Namen sie aus der deutschen Sprache entlehnt haben und nur anders schreiben; Linné endlich gab ihm den lateinischen Namen *Gulo*, was ebenfalls Vielfresser bedeutet. Man findet öfters die Angabe, das Wort Vielfrass sei finnisch oder schwedisch; sie beruht jedoch auf Irrthum: 1°. Die finnische Sprache betreffend, so hat das Wort Vielfrass oder Filfras mit gar keinem finnischen Worte Aehnlichkeit oder Verwandtschaft, kann auch gar nicht finnisch sein, da diese Sprache gar kein f hat: »Litera f pure Fennis ignota", sagt Daniel Juslen in seinem Fennici lexici tentamen. Die Finnländer haben für den Vielfrass drei Namen: *a*) *camppi*, womit sie auch den Dachs bezeichnen; das Wort kann mit *camppailen*, kämpfen, verwandt sein; *b*) *ahma* und *osma*, wo für sich keine Ableitung findet. 2°. Der schwedischen Sprache gehört der Name Vielfrass, Filfras, erst recht nicht an; die Sylbe *Fil* hat im Schwedischen gar keine Verwandtschaft, und will man sie von *fjäll*, was Schuppe und Fels bedeutet, ableiten, so ist zu bemerken, dass das Thier schwedisch nicht *fjällfrass* heisst, und hiesse es doch so, so würde es »Felsen-phrase" bedeuten, was keinen Sinn hätte, denn *fras* ist der schwedische Ausdruck für Phrase. Ausser *filfras* schreiben die Schweden auch *fjylfras* und

filfras, und diese Unsicherheit weist auch darauf hin, dass das Wort nicht inländisch ist."

Hooren we thans ook nog wat de duitsche geleerde A. E. Brehm, geen mindere autoriteit dan Lenz, over ons onderwerp zegt, in z'n Illustrirtes Thierleben (Hildburghausen, 1864):

»Ueber die Lebensweise (des Vielfrass) hat uns zuerst Pallas genaue Nachrichten gegeben. Die älteren Naturforscher erzählen nämlich von ihm die fabelhaftesten Dinge. Ihnen ist es auch hauptsächlich zuzuschreiben, dass der Vielfrass seinen in allen Sprachen gleichbedeutenden Namen erhalten hat. Man hat sich viel Mühe gegeben, das deutsche Wort Vielfrass aus dem Schwedischen oder Dänischen abzuleiten, ohne jedoch ein allgemein anerkanntes Ergebniss erzielt zu haben. Die Einen sagen, dass das Wort aus dem Schwedischen stamme, und zwar aus Fjäl und Fräss zusammengesetzt sei und Felsenkatze bedeute. Lenz behauptet aber dass das Wort Vielfrass der schwedischen Sprache durchaus nicht angehöre, und weist auch die Annahme zurück, dass es aus dem Finnischen abgeleitet sei. Die Schweden selbst sind so unsicher hinsichtlich der Bedeutnng des Namens, dass jene Ableitung wohl zu verwerfen sein dürfte. Bei den Finnen heisst das Thier *campi*, womit man jedoch auch den Dachs bezeichnet, bei den Russen *Rosomacha* oder *Rosomaka*, und bei den Skandinaviern *Jerf;* die Kamtschadalen nennen ihn *Dimug*, und die Amerikaner endlich *Wolverene.* Es ist höcht wahrscheinlich, dass der eigentliche Name nach der ersten Erzählung in das Deutsche übersetzt worden und von da in die übrigen Sprachen übergegangen ist. Wenn man jene Erzählungen liest und glaubt, muss man dem alten Kinderreim:

> Vielfrass nennt man dieses Thier,
> Wegen seiner Fressbegier,

freilich beistimmen."

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Welluidendhed. (XXVIII, bl. 404). De heer Leendertz heeft zijne belofte voldaan; — trouwens, ik wist, dat hij het doen zou. Of 't een maand of wat vroeger of later gebeurde, doet er niet toe. Wel zag ik iedere verschijnende aflevering met brandend verlangen

naar de »wonder vreemde dingen" in en door, maar hoopte telkens op de volgende, — en die hoop is nu vervuld. Ik zeg er den geachten Bestuurder welgemeend voor dank, want hij heeft niet enkel zijne belofte voldaan, maar goed en ruim voldaan.

Hij heeft de schuld, die hij vrijwillig op zich genomen had, met goede Hollandsche dukaten betaald.

Niet alle taalgeleerde vertoogen — ik beken het opregt — las of lees ik met pleizier; maar dit heb ik terstond driemaal gelezen (als men ieder goed werk doet, eerst namelijk om het te kennen, daarna om het te begrijpen, eindelijk om het te genieten).

Wat is hier dan in? — Waarheid? Zeker. Maar de waarheid is ten onzent vaak zóó... men weet het wel: lees er anders Huygens maar eens over na in zijn Oogentroost. — Wat is hier dan in? — 't Frissche leven is er in, en dat is *het ware.* Dit is het, wat boeit en bekoort, wat leert en overtuigt, maar wat, helaas! bij de geleerdheid te vaak ontbreekt. Had dit den schrijver niet ontbroken, die thans door den heer Leendertz behandeld is, hij zou zoo'n dor en oppervlakkig, zoo'n geesteloos en schijngeleerd spellingboek niet gemaakt hebben.

Een belangrijke waarheid is door den heer Leendertz hier in 't licht gesteld, die vroeger doorgaans voorbijgezien is door de geleerden, die onze taal geschoolmeesterd hebben, of, als Jakob van Lennep het eens uitdrukte: »de schoolmeesters, die de taal behandelen even als Le Nôtre en zijne navolgers de tuinen". (*Holland* 1852, bl. 10). De taal leeft bij 't volk, niet in de studeerkamer; en 't volk heeft zich te allen tijde minder bekommerd om de *welluidendheid* dan om de *gemakkelijkheid* der uitspraak, — wat dan ook volkomen natuurlijk is.

Mondelijke gemakzucht was 't — geen keur van 't oor — die *kerkmis* verwierp, om liever *kermis* te zeggen. Maar is *kerstmis,* dat de nieuwe spelling ons opdringt, niet nog erger dan *kerkmis?* Ik kan dat *kerstmis* niet uitspreken als één woord. Spreek ik 't uit, dan worden het twee woorden, — en dit mag niet. Wat één woord is, moet als één woord uitgesproken worden; dus moet hier een letter uit, en ik zeg *kersmis,* met gelijk regt als ik *kermis* zeggen mag.

Waar de heer Leendertz *Overtoom* en *Zaagpoort* aanhaalt, dacht ik ook aan onze *Pieter-Korneliszoon-Hooftstraat.* Onuitsprekelijke

mondvol voor een straatnaam! Hoe behelpt men zich? Ieder zegt: »*de Pĕcĕhōofstrāat.*" Wat, o zoo welluidend! klinkt, als men goed opmerkt, wat men hoort.

Een aardige proef, hoe 't volk omgaat met woorden of namen, die het te lang en te lastig vindt, levert hier een grachtje met zijn krom gebuurtje. In de 16de eeuw werden een sloot en een dwarssloot op de Lastage, naar den eigenaar der werven, *Kornelis Boomen sloot* en *Kornelis Boomen dwarssloot* genoemd, — immers in stadhuistaal; want het stadhuis heeft altijd en overal de studeerkamer niet toegegeven in stijve stokkerigheid van taalvormen. Maar wat deed het volk, toen later die slooten grachten werden? — Het smeet Kornelis in de sloot, slikte den zwakken genitiefvorm door, en zei: *Boŏmsloōt.* Maar nu bleef er toch nog een *Booms dwarssloot*, die ook een lastige mondvol was. Spoedig was het gevonden. *Dwars* werd voorop gezet, en, om den maatklank, 's mans naam onderdrukt; zeer willekeurig zeker, daar die naam toch, etymologisch en historisch, het hoofddoel was! Maar 't gebeurde toch, en men zegt: *Dwārs b'm slōot;* alleen schrijvende is men nog naauwlettend genoeg om de twee oo weêr in te vullen.

Onzen voorouders was zelfs *'t Damrak* te hard in den mond, en zij maakten er *den Ammerak* van."

Bij *raadsman* dacht ik ook aan *raadsvriend*, als een lid van den raad door medeleden genoemd werd (zie b. v. Nijhoff, Bijdragen, I d., bl. 108, 109, 136), doch dat men thans ook wel verklaren zou, als een »vriend, die mij raadt."

Dat *zeg* in *zegsman* een zelfstandig naamwoord en geen werkwoord is, blijkt ook klaar uit een verklaring (door negen ridders uitgesproken wegens de regten van Gijsbrecht van Aemstel op het Vreêlandsch slot, dat graaf Floris V hem ontweldigen wilde), omdat daar het zelfstandig naamwoord naast het werkwoord staat: »Dit segghen was ghezeit tote Wassenaere, daer beede partien jeghenwoordigh waeren" (Oorkondenboek van Holl. en Zeel., II dl. n°. 386).

Maar wat is er te doen tegen 't verloop van de beteekenis der woorden? — Even weinig als tegen 't verloopen der getijen. Levende talen laten zich in geen school of studeerkamer opsluiten. Welligt hebben ook hierom de geleerden doorgaans meer met de doode talen op gehad. Evenwel zou van dit laatstgenoemde onderwerp

ook wel eens een belangwekkend tafereel opgehangen kunnen worden. In voorgaande eeuwen werden de afgevaardigden tot de dagvaarten of vergaderingen aangeschreven, om te zijn op dien dag, zóó laat, in de herberg. Wat zet een hedendaagsch beschaafd mensch oogen op, die dat bij toeval eens hoort voorlezen! —

J. TER GOUW.

Harlingen en Harns, Groningen en Grins. Na 't inzenden mijner vraag kwamen mij nog de volgende voorbeelden onder de aandacht, die ik hier voorloopig mededeel onder vriendelijke dankbetuiging aan de heeren Leendertz en Winkler.

Winenge (bij Emo, blz. 96^b der uitg. van het Hist. Gen.) en *Wininghe* in een diploom van 1318 (bij Driessen, Mon. Gron. I, 89); — thans *Wyns.*

In den Index bonorum et redituum monast. Werdinensis et Helmonstadensis, saec. X vel XI conscriptus, ed. Crecelius (Berol. 1864) komen voor: *Engislingi* (blz. 13), thans *Enzelens; Lethermengi* (blz. 14), thans *Leermens; Godlevingi* (blz. 13), thans *Godlinse.* [In dit Register komen ook de vormen Groningi, Hersingi enz. voor]. — (Bij *Hersingi* (= Hersingen, Hersens, Harssens) teekent Crecelius (blz. 33) aan: »Grimm, Gramm. I, 279 (sec. ed.) docet literas *ng* in mediis vocibus immutari in *nsz* vel *ns;* itaque ex Hersingi factum est Hersensze, deinde abiecta litera extrema Hersens.")

Bij *Harns* = *Harlingen* merke men nog op, dat *Mirns* ook voorkomt als *Mirle,* Oudh. v. Vriesl. II, blz. 512.

Hoorn. AEM. W. WYBRANDS.

Harlingen en Harns, Groningen en Grins. (XXVIII, blz. 525, 600). Ten bewyze dat ik met m'n stelling, dat in sommige friesche plaatsnamen die op *ens*, *ns*, uitgaan, die *ens*, *ns*, 'n omzetting is of 'n verkorting van 't woord *nes*, landtong, niet alleen sta, diene 't volgende:

Ook in Jutland komen er, even als in de friesche en friso-saksische landen, plaatsnamen voor die op *ens*, *ns* eindigen. Nu lees ik in een opstel over Jutland en de Jutten, getiteld »Unsere Nachbarn an der Nordgrenze," en voorkomende in den jaargang 1865 van het duitsche tijdschrift Die Grenzboten, deze woorden: »Bei

andern Städten" (in Jutland) »ist der Name von der Lage entnommen. Endigt derselbe auf *nes*, wie Horsenes, jetzt Horsens, so deutet dies die Lage auf einer Landzunge an." Wat hier van Jutland geldt, zal ook wel op Friesland van toepassing zijn, dunkt me. In Noord-Friesland zijn Jutten en Friesen allernaaste buren; bovendien zijn ze stamverwanten. In de vorige eeu en nog in deze dienden noordfriesche zeelui, van Sylt en Amrum, op hollandsche schepen onder den naam van Jutten.

Nog een paar voorbeelden hoezeer de Friesen overal de uitgang *inga, ing, ingen* van hun geslachts- en plaatsnamen verbasterd, verkort en verknoeid hebben. Zoo is de eigenlike en oorspronkelike naam van het gehucht Mansie by 't dorp Westerstede in Ammerland, een friesche landstreek in 't groothertochdom Oldenburg, Mansingen. Maar deze volle naam is byna geheel verdrongen door den volksnaam Mansie. En het gehucht Menninghausen of Mennighusen by 't dorp Dedesdorf in 't Land Wührden, eveneens een zuiver friesche landstreek in Oldenburg, wordt in 't dageliksch leven altijd Maihusen genoemd.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Doerak (XXIX, bl. 38). Er wordt t. a. p. gevraagd of *doerak* een russisch woord is. Dit is inderdaad 't geval. Het beteekent een *gek*, een *dwaas*, een *malloot* en is met den kleinschatting aanduidenden uitgang — *ak* afgeleid van een stam *doer*, die in vele afleidingen leeft. Trouwens ook in 't Poolsch en 't Boheemsch is 't woord in dezelfde beteekenis bekend, en ook daar zijn er vele afleidingen van den stam, die wel dezelfde zijn zal als die van 't Hoogduitsche *thor*.

Zaandam. Dr. A. SASSE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. Stafrijm. (XXIX, bl. 159). De volgende stafrymen, uit de nederlandsche spreektaal genomen, mogen hier 'n plaats vinden, ter aanvulling van die, door den heer Laurillard by een gebracht.

(Waarom zal men 't bastertwoord *alliteratie* gebruiken, terwijl we voor deze zaak 't volkomen goede en zuivere woord *stafrijm* in onze eigene taal hebben?)

Waar de *brouer* zit, kan de *bakker* niet zitten; die veel bier (of andere drank) drinkt, kan niet zoo veel brood (of andere vaste spyze) gebruiken. *Bier* en *brood*. *Brood* en *boter*. *Brood* en *beker?*

Alle *baksels* en *brousels* vallen niet gelijk uit.

Daar is 't land van Vollenhove! Daar is 't vetpot! Alle dagen maar *bakken* en *braden!*

De schaamtelooze liecht zonder *blikken* of *blozen*.

Dat is voordeelig voor iedereen, voor *boer* en *burger*.

Dit gaat te ver; het loopt de spuigaten uit; het gaat over *dammen* en *dyken*.

Distels en *doorns* steken zeer,
Maar *valsche vrienden* nog veel meer.

Dat is *dom* en *dwaas* van u.

Met *geld* en *goede woorden* krijcht men veel gedaan.

Praatjes vullen geen gaatjes, maar *doen* is een *ding*.

Ik werd zoo *duizelig* en *draaierig*, dat het my *groen* en *geel* voor d'oogen werd.

Die man is altijd even *gul* en *goed*.

Hy vloekte *hel* en *hemel* by mekaar.

Wy smulden daar, alles wat *keuken* en *kelder* maar opleverde.

Die jonge kan *klimmen* en *klauteren* als een aap.

Houdt gy van kool? *Jonge ja*, *kool* is *kost!*

Hy zei 't my *kort* en *krachtig*.

Hy is altijd onverschillig; 't is 'n rechte Jantje *koud* en *koel*.

Men kan in dien winkel te *kust* en te *keur* gaan.

Ik vind dien jonge hoe *langer* hoe *liever*.

Liegen en *lasteren*, ook *loom* en *lui* zijn, is haar *lust* en *leven;* dat doet zy met *lust* en *liefde*.

Ik kwam hem te hulp met *man* en *maag*. (Dat is, met m'n onderhoorigen en bloedverwanten, met de leden mijner *maag*schap; men hoort ook wel zeggen met *man* en *maagd*, en nog meer verbasterd: met *man* en *macht*, of met *mannemacht*.)

Dat zal ik *nooit* of *nimmer* doen; ik vind het *nuttig* noch *noodig;* het is maar *praal* en *pronk*, of *pracht* en *praal*.

Nu is m'n huishoudinkje in orde; ik heb alle *potjes* en *pannetjes* by mekaar.

Hy luistert niet naar *recht* en *rede*, maar is altijd even *stemmig*

en *statig;* hy moest m'n *steun* en *staf* zijn, maar-i zit daar maar *stil* en *stom*, *strak* en *stroef*.

Het schip was geheel en al (*gantsch* en *gaar*) ontredderd; het dreef voor *top* en *takel*, voor *steng* en *stach*.

Wy scheidden in *vrede* en *vrindschap*.

Die knaap is *vroom* en *vroed* (»Mar earme Rommert, *from* end *froed*, dy wangen hat as moàlke end bloed". Friesch liedje, van Halbertsma).

Die *waagt*, die *wint*, zei die man, by 'n watersnood; hy gaf om *water* noch *wind*, dacht om *wel* noch *wee*, achtte geen *weer* of *wind*, en bleef maar *wrotten* en *werken* om anderen te helpen. (*Wrotten* en *werken* is 'n stafrijm, in de spreektaal van 't volk te Leeuwarden zeer algemeen; *wrotten* is friesch voor *wroeten*).

Ten slotte nog een paar stafrymen uit de leeuwarder volkstaal; ze zijn wel niet hollandsch, maar daarom toch wel nederlandsch.

Daar is de *hel* in *huis;* 't is daar alle dagen *kliemen* en *klagen*, *tjitte* en *tjantere*, fui! de *grise* gaat ien over de *groue*. Dit laatste spreekwoordelike gezegde beteekent: ik heb daar van een afgryzen, my gruwt daar van, en is niet aleen 'n stafrijm, maar ook 'n woordspeling. De *grise* of de gryze speelt op den wortel van 't woord *afgryzen*, de *groue* of de grauwe op den wortel van 't woord *gruwen*, *gruwelijk*, oudtijds *grouwen*, *grouwelick*.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (XXVIII, blz. 570).

8. *Spot- en schimpnamen op standen en bedrijven.* (XXIX, blz. 158). Ook de Veluwe levert tot 't aantal spot- en schimpnamen haar contingent. Zoo noemt men er een *predikant* (naar zijn driehoek) een *steek*, een zoogenaamden *oefenaar* (of *oefendoender*) een *blikken dominé*, den *bidder* bij een begrafenis den *voorganger*, een *landheer* of *huisbaas* een *landter*, een *jachtopziener een schut*, een *veldwachter* een *diender*, een *rijksveldwachter* een *gerechtsdiender*, een *boschwachter* een *boschvoa'er*, een *molenaar* een *mulder*, een *paarden-* of *koekooper* een *ronseler*, een *wolkooper* of *wolfabriekant* een *wolkammer*, een *vilder* een *koudslachter*, een *lompenkoopman* een *toddepiet* of *toddebuus*, een *bedelaar* een *schooier*, een *postbode* een *brievendrager*, een *kan-*

toorklerk een *schriiver*, *iemand die op vracht vaart* (rijdt) een *sjouwer*, de *vroedvrouw* 't *wiif* of *de wiize moêr*, de *buren* die bij eene begrafenis adsisteeren de *schaf-anten*, de *aanzeggers* van een doode de *booiers* en een volwassen zoon of dochter van zijn *ouders* sprekende, noemt ze *'t volk*. — Dan is 't nog gebruikelijk dat iemand die eenig bedrijf of nering uitoefent, in de spreektaal zijn waren naam voor die van zijn zaak missen moet. Boeren dragen meestal hun naam naar de plaats die ze bewonen. Verder heeft nagenoeg ieder een meestal zeer karakteristieken scheld- of bijnaam, en hij is daarbij doorgaans beter bekend dan bij zijn eigenlijken naam Zie mijn opstel »Knollendieven" in den Ouden Tijd voor 1874.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[Een groot deel der door den heer A. genoemde behooren niet tot de spot- en scheldnamen].

Luistervink. (XXIX, bl. 39, 270). Met den naam Luunstervync kan in dit rijmke geen andere vogel gemeend zijn dan de gewone vink, de edel-, boek- of slagvink (*Fringilla coelebs*). Deze vink toch is een wakkere, heldere, montere, vlugge, nieusgierige, opmerkzame vogel. By elk ongewoon geluid dat tot hem komt, by alles wat hy vreemds ziet, geeft hy door aandachtig luisteren en nieusgierig kyken, in wenden en draaien van z'n kop en uitrekken van z'n hals z'n opmerksaamheit te kennen. Vooral ook in het voorjaar als de vink »op vryersvoeten gaat", en den geheelen omtrek van z'n helderen slag (zang) laat weerklinken, luistert -i na elken slag opmerksaam toe of -i ook antwoord krijgt van een mededinger. Dan is z'n luisteren zoo opmerkelik, dat het niemand, die oplet op hetgeen er om hem heen voorvalt, ontgaan kan. Het nederlandsche volk heeft dan ook aan dit luisteren van den vink nevens 't woord luistervink, nog enkele andere spreekwyzen ontleend. Zoo vind ik in het Westvlaamsche Idioticon van De Bo: »Zien of »horken gelijk eene vinke: een snel of scherp gezicht hebben, met »scherpe aandachtigheid luisteren. Hooren lijk eene vinke. Hij »stond te horken gelijk eene vinke." En by F. van den Werve, Den predickenden Jonas (Brugghe, 1777): »Siet eens, hoe dat sy daer naer luysteren gelijk vinken."

Het komt my voor dat in 't aangehaalde rijmke de vink slechts

om van de getallen van 't jaartal vol te maken den naam van luustervync gekregen heeft. Dat de vogel zelve werkelik ooit dien naam gedragen hebbe, of nog draacht, in eenigen nederduitschen tongval, heb ik niet kunnen vinden. Als scheldnaam daarentegen, op personen toegepast, is de naam luistervink zeer algemeen in gebruik. Te Leeuwarden heeft men de spreekwyze: »*Lüüsterfinken doge niet*"; en men voecht daar, om den rijm, vaak nog by: »*Skelmen en dieven acht ik niet.*"

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Blaauw. Het schijnt dat deze kleur niet alleen als de liefelijke kleur des hemels op alles wat rein is doelt, maar ook een aanzienlijke rol speelt in het tegenovergestelde van haar beeldspraak, in datgeen namelijk, wat niet op den naam van wat edel en schoon is aanspraak mag maken. Daaraan werden we indachtig toen we in het Handboek der Letterkunde des heeren Jonckbloet 1e deel, bl. 134 vonden: »Blauwe bibliotheek", welke uitdrukking niet door ons wordt begrepen, en waarvan we evenmin den oorsprong kunnen aanwijzen. Alleen deed die uitdrukking ons denken aan: Blaauwboekjes, — waarvan wellicht de naam Blaauwe bibliotheek, — een blaauwtje loopen, blaauw blaauw laten, blaauwe maandag, blaauwe boodschap, blaauwkous en blaauwe beul. Dit laatste schijnt meer een aardigheid, die van actueele waarde was, toen Braga die gebruikte om het tijdschrift de Gids aan te wijzen, dat in Braga's tijd in blaauwen omslag werd uitgegeven. Maar die aanwijzing ons door den uitgever verstrekt vindt nog twijfel, wanneer we den naam van blaauw toegepast zien op verschillende zaken, die alle meer of min afkeuring verdienen. Kan iemand ook de reden opgeven, waarom de zoo zinrijke kleurennaam eveneens toegepast is op de reeks hierboven opgegeven, terwijl juist *geel*, het zinnebeeld van haat en nijd, niet op die wijze wordt vernoemd.

A. V. R.

[De hier gegevene verklaring van »blaauwe beul" is de ware.

Ook de »blaauwboekjes" hebben hunnen naam naar den blaauwen omslag. Den oorsprong van het woord *blaauwkous* vindt men Nav. XV, bl. 21.]

Aas en nel. Van waar komen, in het kaartspel, de benamingen *aas, nel, stuk, honderd van kapot,* enz. en hoe komen ze aan haar verschillende waarden? Die dat weet te zeggen zal een dienst doen aan

EEN LIEFHEBBER.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (Vervolg van bladz. 212.)

13.

Diergeluiden.

Merkwaardig is de rijkdom der taal aan woorden, die diergeluiden aanduiden. Van kleine vogels, in 't algemeen, zegt men, dat ze *zingen;* ook dat ze *tjilpen. Zingen* doen ook de krekels. Vinken *slaan,* maar goudvinken *fluiten.* Uilen en roerdompen *stenen.* Hanen *kraaien* en kippen *kakelen.* Duiven *kirren.* Spreeuwen en ganzen *snateren,* maar ganzen kunnen ook *gaggelen.* Raven en kraaien *krassen.* Eenden *kwaken;* en dat doen kikvorschen ook. Het *blazen* hebben de katten gemeen met de ganzen en de zwanen, maar 't *miauwen* houden ze voor zich alleen. Ook kunnen ze *spinnen.* Ezels *balken* en koeien *bulken.* Maar koeien *loeien* ook. *Blaten* doen schapen, geiten en kalveren. *Blaffen, keffen, janken* en *huilen* doen honden, wolven, vossen, hyena's. De varkens *knorren.* De paarden *brieschen* en *hinniken.* Leeuwen, beren en tijgers *brullen.* Slangen *sissen.* Ratten, muizen en vleermuizen *piepen.* En gevleugelde insecten *gonzen, snorren* en *brommen.*

Vraag: Is deze opgaaf niet nog aan te vullen?

14.

Menschennamen voor diersoorten.

Vogels heeten *Piet.* Konijnen *Trui.* Apen *Kees.* Raven *Gerrit.* Ezels *Hans.* Vossen *Reintje. Piet* als vogelnaam zal wel eene klanknabootsing zijn. En *Reintje,* voor den *vos,* heeft zeker zijn oorsprong in 't bekende gedicht.

Vraag: Hoe komen konijnen, apen, raven en ezels respectivelijk aan die namen: *Trui*, *Kees*, *Gerrit*, *Hans?*

E. LAURILLARD.

Vogelnamen. De buizerd, buteo vulgaris, wordt ook genoemd *haneschop;* de tapuit, saxicola oenanthe, ook *wijntapper;* de klapekster, lanius excubitor, ook *negendooder;* de zwartkopmees, parus palustris, ook *korstje kaas;* de staartmees, parus caudatus, in Groningen ook *ijsbeer;* de spreeuw, sturnus vulgaris, in Groningen *sprotter, protter,* en, als hij jong is, *dotter;* de geelgors, emberiza citrinella, in Noord-Brabant *schrijver*; de kleine roerdomp, ardea minuta, ook *woudaapje* en *woudhopje;* de groote stern, sterna cantiaca, op Texel *kaugek.* Kan iemand verklaring van die bijnamen geven?

E. LAURILLARD.

Te hooi en te gras. »Krachtens den verbondsbrief der drie kwartieren van Gelderland van den jare 1456 werd bepaald, dat onse genadighe heer (de hertog) in elcken hornyck (kwartier) der Lande daer des noet geboert (waar 't de nood vereischt), ommers ten minsten eens des jaers klaere (uitspraak doe in hoogste beroep), off alsoe duck als des noet is, ter steden daer sig dat geboert (ter plaatse waar zulks behoort). Gebeurde het eene enkele reis, dat hij tweemaal kwam klaren in één en hetzelfde jaar, dan viel zijne komst meesttijds in de lente en in het midden van den zomer, en vandaar het spreekwoord *te hooi en te gras* = eene enkele keer, nu en dan." In dezer voege verklaarde ik den oorsprong van dit gezegde in Geldersche Volksalmanak 1879, bl. 77, maar hoorde later zulks in twijfel trekken. Is er ook de een of ander onder de medewerkers aan dit tijdschrift, die deze mijne beweering òf bevestigen, òf op goede gronden wederleggen kan?

J. ANSPACH.

[De heer Anspach heeft gelijk: *te hooi en te gras* is eens in den winter en eens in den zomer, dus tweemaal in het jaar. Vandaar dat wij het gebruiken in de beteekenis van »nu eens dan eens, niet dikwijls." Tuinman deelt ons Spreekw. I, bl. 306 en 351 mede, dat men in zijnen tijd van »een staatigen Kato" of van een »zuurmuil" (die beide namen schijnen bij hem hetzelfde te beteekenen)

zeide, »Hij lacht te hooi en te gras, dat is goelijkjes tweemaal 's jaars". — In vroegeren tijd werd *hooi* in deze spreekwijze ook wel eens door *stroo* vervangen. Zoo zegt de bisschop van Utrecht in een brief van 1379, »dat wy alle jare tot tween tyden te rechte ende ter clarynge zitten zullen in onsen Lande van Sallant voirs. alsse een tyt 's jaers by grase, ende een tyt by stro", Tegenw. staat v. Overijss. III, bl. 579: en in eenen anderen van 1385, »Ende dese claringe mogen wy ende onse nacomelinge Biscope t Utrecht doen twewerf des jaers, eens bi grase ende eens bi stroe, als ons dat evenste koemt," Ald. bl. 582].

Bollert. Peter van Steenbergen tot Duistervoorde (onder Twello), gehuwd met Johanna van Voorst tot Schoonderbeek, ontving, krachtens uitspraak van het hof van Gelderland in dato 27 mei 1637, van Emanuel van Broeckhuysen tot Kell, dijkgraaf van den Baerboxen bandyk, en van de geërfden van Angerlo-broek vergoeding der schade, hem toegebracht door het afhouwen van den *bollert*, liggende aan zijn oudhoevig land (Registers op het archief v. h. voorm. hof v. G., bl. 87). Wat is hier »bollert"? Een eigennaam, b. v. van een perceel elzenhout (pasch) of iets dergelijks, schijnt het niet te wezen. Oudhoevig land is, volgens mr. E. D. Rink, Beschrijving v. Tiel, bl. 24 der Bijlagen (achter dit werk), zoodanig land, hetwelk eertijds onder hoeven of boerenerven behoorde.

J. ANSPACH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Witsenborg. (XXVIII, bl. 370). De generaal-majoor der genie Michael Witsenborg, geboren te Koevorden op den 9den october 1786 en overleden te Kampen op den 4den november 1852, was het oudste kind uit het op den 23sten december 1785 te Oosterhesselen gesloten huwelijk tusschen

Everhard Jan Witsenborg, geb. 3 julij 1754 te Emmen, overleden 30 januarij 1847 te Hoogeveen; en

Gezina Anna Homan, geb. 18 april 1766 te Vries, overleden 22 februarij 1821 te Hoogeveen.

De broeders en zusters van Michael Witsenborg waren:

Johannes, geb. 30 januarij 1786 te Koevorden,

Henderica Johanna, geb. 6 maart 1790 te Hoogeveen,

Albertus Hermanus, geb. 20 april 1792 te Hoogeveen, en

Johanna Gezina Zwana, geb. 9 aug. 1795 te Hoogeveen.

Wapen: drie zespuntige sterren in driehoek: regts daarvan een wassende maan. Gesloten helm: daaruit komende een wassende maan, tusschen eene vlugt.

Berlijn. W. H. WITSENBORG.

Frederic Antoine de Raadt. (XXVIII, bl. 209, 573.) Het wapen van de Meij van Streefkerk, waarnaar de heer Joh. Theod. de Raadt vraagt, is als volgt:

Van lazuur met een keper (chevron), verzeld en chef van twee zespuntige sterren, alles van goud, en en pointe van een boom staande op een terras, alles van sinopel. Helmteeken, de boom van het schild tusschen eene vlugt van goud en lazuur.

Verder geeft de beschrijving van het wapen van de Raet mij aanleiding het navolgende mede te deelen.

Het wapen, waarmede Jean Baptiste de Raet bij organiek besluit van 28 aug. 1814 geadmitteerd werd in de ridderschap van Noordbrabant, is van keel met drie schaatsen van goud. Tot helmteeken eene schaats van het schild tusschen eene vlugt a dextre van goud en à sinistre van sabel.

Bij kon. besluiten van 22 april 1843 nos. 49 en 50 werden Willem de Raet, kapt.luit. ter zee en Jacob van Cats de Raet, luit. ter zee, erkend met den titel van baron en baronesse, zoo voor hen als voor al hunne wettige nakomelingen, en wel de eerste met het volgende wapen: van keel met drie schaatsen van goud, met een franc canton van zilver met eene opgehevene linkerhand van keel, en en abime een schildje van lazuur met een leeuw van goud. Tot helmteekens: à dextre de leeuw naissant van het schildje en abime tusschen eene vlugt van

lazuur; à sinistre eene schaats van het schild tusschen eene vlugt van keel.

De tweede met het volgende wapen:

Parti: á dextre het zoo even beschreven wapen; à sinistre dat van Cats, zijnde van sabel met twee fasces ondées van zilver, verzeld en chef van twee, en en pointe van eene lozange van goud.

Helmteekens dezelfde van het wapen van Willem de Raet.

M^r. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

[De heer J. Th. de Raadt deelt mede dat F. A. de Raadt in 1866 (waarschijnlijk 18 mei) overleden is.]

Geslacht van Schuylenburgh. (XXVIII, bl. 94, 361, 582). Ik ben nu in staat de bewering te bevestigen, dat Antonetta van Schuylenburgh, vrouw van mr. Arent de Raat Gualtherusz., de dochter geweest is van mr. Jan van Schuylenburgh en Cornelia Jacoba Kemp van Moermont, en niet, zoo als bl. 94 vermeld is, van Willem Hendrik en Aletta Johanna van Heemskerck. Zie daarover ook De monumenten van beroemde Nederlanders. Amst., C. L. van Langenhuysen 1864. Willem Hendrik v. Sch., geb. 1681, † 1757, tr. 1711 Aletta Johanna van Heemskerck (dr. van Coenraad en Cornelia Pauw, vrouwe van Achttienhoven) en liet na: Maria Catharina v. Sch., geb. 1733, † 1791, tr. 1752 mr. Coenraad le Leu de Wilhem, geb. 7 sept. 1732, president van den hove van Holland, Zeeland en Westfriesland. Eene dochter van deze tr. Christ. Willem baron van den Boetzelaer, zoon van Nicolaas v. d. B., heer van Dubbeldam en Kijfhoek, ontvanger generaal van Holland, geb. te Voorburg 1 nov. 1718, † in den Haag 14 mt. 1796, en Elizabeth Theodora de Raet, geb. 2 apr. 1721, † in den Haag 31 mt. 1780 (dr. van mr. Dirk de Raet, burgemeester van Leiden, geb. 5 apr. 1691 en Anna Jansdr. Hulshout). Zie ook Herald. Bibl. 1874, geneal. Backer, bl. 105.

Welk wapen voerde Hulshout? DE RAADT.

Geslachten van Rotterdam en van Limburgh. (XXVIII, bl. 110, 209, 467). Het door mij Nav. XXVIII, 209 opgegeven wapen werd o. a. gevoerd door Abraham van Rotterdam, die in 1683 trouwde met jonkvr. Johanna Geertruida van Breugel (dochter van mr. Her-

man van Breugel, in 1663, 1664, 1674, 1676 schepen der stad 's Hertogenbosch en van Helena ten Hagen.) Deze Abraham van Rotterdam was stadhouder van Oosterwijk, drossaart van Loon en sterft 6 febr. 1719. Zij hadden vier kinderen:

1°. Dirck van Rotterdam, geb. 26 dec. 1703.

2°. Nicolaas Cornelis van Rotterdam, geb. 11 nov. 1705.

3°. Jacob Willem van Rotterdam, geb. 17 oct. 1710.

4°. Petronella van Rotterdam, trouwt met jhr. Laurens Gerard Bely de Belfort (zoon van jhr. Laurens Bely de Belfort, kapitein van eene compagnie Zwitsers ten dienste dezer landen, en van jonkvr. Bertruyda van Breugel). Hij sterft in 1733.

Johanna Dorothea van Rotterdam (dochter van Nicolaas van Rotterdam en Margaretha Geertruida van Limburgh, vermeld Nav. XXVIII, 469) trouwt in 1723 Richard de Raadt geb. 10 mei 1684, wiens vader was ridder baron des H. R. Rijks, heer van Waardenburg en amptsjonker der Nederbetuwe. Zij sterft 1778. Hij sterft in 1752.

De meening van den heer Anspach, als zou het geslacht van Rotterdam eene doodeenvoudige landbouwersfamilie zijn, steunt op de tegenkanting van mevr. van Limburgh geb. van Wijck tegen die verbintenis met dat geslacht; maar hoewel zij eene echtverbintenis van haar dochter met iemand van niet adellijken stamme misschien als eene mésaillance kan aangemerkt hebben, kunnen er immers wel andere redenen bestaan hebben, die oorzaak waren dat zij Nic. v. R. liever niet tot schoonzoon had.

Hoewel men nu het geslacht van Rotterdam wel niet onder de adellijke kan rangschikken, zoo kan men het toch wel een aanzienlijk geslacht noemen, als men de vier hier boven genoemde filiaties met de adellijke geslachten van Breugel, Bely de Belfort, van Limburgh en de Raadt nagaat en de hooge betrekkingen van bovengen. Abraham Rotterdam in aanmerking neemt.

Tot aanvulling van het door den heer Anspach medegedeelde over het geslacht van Limburgh, diene het volgende:

Jhr. Johan George van Limburgh trouwt met Josina van Wijck van de Woerdt (dochter van jhr. N. van Wijck en N. ten Holthe). Zij hadden twee kinderen:

1°. Jhr. Otto van Limburgh, luitenantcolonel ten dienste dezer

landen, 1665 commandeur van Steenwijck, 1672 commandeur van den Briel. Trouwt 1656 met Maria Elisabeth de Witt, (dochter van Thomas de Witt, kapitein ten dienste dezer landen en van Elisabeth de Grenu. Hij sterft 14 aug. 1713 in den ouderdom van 88 jaar en wordt te Maurick begraven met deze zestien kwartieren

1. Limburgh.	1. Wijck van de Woert.
2. Houngen dict Wassembergh.	2. Ten Holthen.
3. Horrig van Glimbeeck.	3. van Hattum.
4. Cyssel van Rosmeule.	4. Merkolff.
5. Griethuysen.	5. Foeiert.
6. Eyssenbroeck.	6. Mekeren.
7. Pallandt van Bredenbent.	7. Blois van Rynestein.
8. Moesdorph.	8. Lennip van Bouillon.

2°. Jhr. Andries van Limburgh trouwt Gerhardina van Wijck van de Woerdt. Hij sterft 20 sept. 1696 en is te Ravenswaai begraven met bovengemelde zestien kwartieren. Zij hadden vier kinderen:

a. Herman van Limburgh, luitenant ten dienste dezer landen. Sterft 11 dec. 1695 en is begraven te Ravenswaai.

b. Margareta Geertruida van Limburgh. Trouwt 3 juni 1697 Nicolaas van Rotterdam (Nav. XXVIII, bl. 469).

c. Willem van Limburg trouwt 1 maart 1710 Johanna Momma van Riemstra (Nav. XXVIII, bl. 469).

d. Johannes van Limburg (Nav. XXVIII, 469).

In de kerk te Maurik heeft een wapenbord gehangen van een hr. van Limburgh, wiens kwartieren van moederszijde waren:

van Wijck van de Weerdt.	Ten Holthen.
van Hattum.	Van Merkolff.

Dit wapenbord zal dus betrekking hebben op jhr. Otto van Limburgh of op zijnen broeder Andries.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Lemaire. (XXV, bl. 311, 424; XXVII, bl. 97, 261.) »Is gecompareert de here van Russy, ambassadeur des conings van Vrankrijck, heeft gepresenteert eenen brieff van den coning, van den 30 Dec. lestleden, ende volgende het inhouden van deselve,

geëxcuseert Isaac Le Maire, coopman tot Amsterdam, over de reyse, die deselve ter begeerte van den coning aldaer gedaen heeft, ende versocht by last van syne Majesteit, dat men hem daerover niet en soude willen rechercheren noch eenige moeyten aendoen; is geresolveert van den brief des conings copie te senden aen de burgemeesters van Amsterdam, ende adverteren van de voorsz. comparitie ende intercessie des heeren van Russy van wegen syne Majesteit, ende sulke consideratie te willen nemen als de saecke vereyscht." Aldus in dato 16 jan. 1610 in het Archief voor Kerkel en Wereldl. Geschied., inzonderh. v. Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, V (1846), bl. 16. »Gelesen een brief van den coning van Vrankryk ten faveure van Isaac Le Maire; dan also bevonden wordt, dat denselven is geaddresseert aen de heren staten van Hollant in 't particulier, is die gestelt in handen van den advocaet van deselve provincie." Ibidem, bl. 18, in dato 26 maart 1610.

Thomas Le Maire, koopman te Amsterdam, aan wien, zoowel als aan zijne zwagers Samuel Marolois en Pieter le Febure, ook kooplieden ter plaatse, 8 febr. 1611 door de Generale Staten octrooi verleend werd, »omme voor den tyt van seven jaren naestcomende, alleene in de vereenichde provincien te mogen maken ende opstellen sekere maniere van rosmolen, diergelyke noyt te voren in dese landen noch elders gesien ende gemaeckt, daervan het model sal worden getransfixeert, daermede bequamelyck, sonder tytverlies ende met seer cleyne costen ende moyten, voortane bij den viere gesmolten, gehert, geweeckt, schoongemaeckt, gerafineert, toegemaeckt ende gefatsonneert sal kunnen worden alderhande coper, aecker, yzer, stael, bleck, messinck ende diergelyke harde ende weeke metalen, als andersins gewoonlyck is gedaen te worden, ende specialyck, dat men met 'tselve molenwerck smeden kan het blat coper, brickoper ende seugen, om die dan voorts tot brouwketels ende verveketels van excessive grote te gebruycken, waertoe van noode is een extraordinaris cracht, gedaen met een hamer van vier hondert ponts gewicht, 'twelck men tot noch toe nyet te wege heeft kunnen gebrengen, dan door water- ofte wintmolens", enz. (ibidem, bl. 236).

Hans Le Maire, burger te 's Gravenhage, aan wien, zoowel als aan Jacob Dircsz. de Swart, custodiemaecker van syne Excell., ook

burger aldaer, 16 dec. 1613 octrooi is verleend om »alleene in dese vereenichde Nederlanden te moegen maecken ende vercoopen behangselen ende cleeden, van allerhanden personagen, historien, bosschagen, jachten, wilde dieren, gevogelte ende anders, soo met gout ende silver alleen, als oock met alle couleuren nae den eysch van 't werck, gedruckt op leder, satyn, armosyn, lynwaet ende andere stoffen, ende gemaeckt op eene nyeuwe maniere van wercken, noyt te vooren by yemant anders gepractiseert, ende dat voor den tyt van seven jaeren eerstcommende", enz. (ibidem, bl. 291, 292).

Aan hem, aan mr. Hendrik (Henry) Le Maire, Thomas Pacque (Pacquay) en Isaac Burger (Borger), gezamenlijk inwoners van 's Gravenhage, werd 6 aug. 1615 octrooi verleend om gedurende den tijd van tien jaren alleen de kunst uit te oefenen, door hen uitgevonden, »daermede zy het stoff ofte de vuylicheyt van de Schotsche steencolen ende smeecolen, dat metten roock vuyt den schoorsteen vliecht ende sich seer verde verspreyt, tot groote deformatie van de steden ende plaetsen, daer die gebrant worden, mitsgaders descommoditeyt, soo van de borgeren in soodanige steden woonende, als van alle andere luyden daeromtrent, doen blyven binnen 'shuys sonder sich vuyt te werpen buyten de schoorsteen ofte walmgaten vande brouwers, smits ende andere, die soodanigen brant syn gebruyckende". (ibid. VI, 1846, bl. 372). Dit octrooi werd 11 Nov. van hetzelfde jaar, in overeenstemming met het contract, door gezegde Haagsche inwoners met de stad Delft gesloten, met tien jaren verlengd, en dus op twintig jaren gebracht (ibid., bl. 381). Daar voor dezelfde zaak 15 Febr. 1619 aan Richard Willemszoon Fouler, burger van Delft, octrooi verleend werd, verzocht Hendrik Le Maire 20 april van dat jaar bij rekwest, dat het aan Fouler verleende octrooi zou worden herroepen (ibid., bl. 55, 61). De Generaliteit besloot 20 april van laatstgenoemd jaar den magistraat van Delft over dit verzoek te hooren (ibid., VII, 1848, bl. 61).

Jacoba Elisabeth Lemaire had tot moeder Wilhelmina Arentse wier moeder was Juliana Elisabeth Kelffken. J. ANSPACH.

Van Buchell. (XXV, bl. 522, XXVI, bl. 156, 258). Uit de goederen van »Joncker Edmundt van Bucchel zal. ende van heere

Elbrecht van Byler, anderde burgermeester" van Utrecht, worden de penningen gelicht, benoodigd voor de »gratuiteyt", welke de vroedschap dezer stad 6 Aug. 1621 éénparig besloot aan den prins van Oranje als haren stadhouder te doen, en welke, 20 Aug. daarnavolg. op 300 dubbele nederl. rijders begroot, door den raadsheer Antonis de Roode aan den heer Panhuysen, 's prinsen tresorier generaal, zijn ter hand gesteld geworden, volgens recepis, neergelegd in eene lade, geteekend met de letter S., in eene kast in de stedelijke secretarie. Ook werden toenmaals uit die goederen gelicht 30 gelijksoortige rijders, bestemd en besteed voor eenige officieren van het prinselijk hof. Een en ander blijkt uit eene Utrechtsche kamernarsrekening van 1620—21, voorkomende in het Archief voor Kerkel. en Wereldl. Geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht, door J. J. Dodt van Flensburg, V (1846), bl. 373.

J. ANSPACH.

Meerminnen als schildhouders (tenants). (XXVIII, bl. 634). Ik ken geen wapen met meerminnen als schildhouders en kan dus de gestelde vraag niet beantwoorden. Maar zij geeft mij aanleiding tot eene andere vraag. Is het waar, wat ik wel eens gehoord of gelezen heb, dat men de schildhouders *tenants* noemt, als het menschen, maar *supports,* als het dieren zijn? Zoo ja, welken regel volgt men dan, als de schildhouder mensch en dier te gelijk is, zooals een meermin, een sphinx, enz.?

E. LAURILLARD.

Meerminnen als schildhouders. V. Korff (Westfalen) voert in keel eene gouden lelie: op den helm de lelie gehouden door twee zwevende meerminnen. Het mogen nu in dit geval al geene schildhouders zijn, misschien dat toch deze mededeeling voor den vrager van eenig belang is.

DE RAADT.

Wapen op een beker. (XXVII, bl. 588 en XXVIII, bl. 361). Ik dien hierop terug te komen, en geloof nu, dat de onderstelling van den heer van den Hoevell juist is. Ik schreef Brouwer, en dit zal Bouwer (Bauer) moeten zijn.

In de vervolgen op van Loon is een penning beschreven van mr. Isaac van Teijlingen, zoon van Dirk en Agneta van Meel,

getr. met Geertruijda Johanna Bouwer. Haar wapen wordt daar beschreven als van goud, waarin een leeuw met een ruit tusschen de klaauwen.

Te 's Gravenhage stierf 22 junij 1826 Arnold Hendrik van Markel Bouwer, ridder van den Nederl. leeuw, lid der 2e kamer en van den raad van state. Zijne weduwe was S. A. E. van Heeckeren van Walien.

BACKER VAN LEUVEN.

Wapen op een beker. In de genealogie der familie van Suchtelen leest men:

1) Antony Bouwer, j. u. doctor, in 1692 tot gemeensman in de Engestraat gekoren, — werd burgemeester 1699 — en oud burgemeester 1703. — Hij was getrouwd den 1 mei 1687 met vrouwe Aleyd van Suchtelen, dochter van Arend van Suchtelen, rentmeester des capittels Lebuini, lid der g. gemeente en hopman van de burgerije en van vrouwe Bartha van Markel. — Hij was mede een groot regtsgeleerde, wiens schrandere advysen hier en elders in veler handen zijn. — Hij is op den 4 julij 1750 in het 88 jaar zijns ouderdoms overleden. — En zijne vrouw den 10 julij 1727.

2) Joan Bouwer, j. u. doctor, historiae en eloquentiae professor werd 1694 gemeensman in de Bisschopsstraat, was getrouwd den 27 april 1730 met vrouwe Christina van Suchtelen, dochter van Arend van Suchtelen en Bartha van Markel. — Hij is 1745 in hoogen ouderdom overleden.

Uit dit huwelijk zijn geen kinderen verwekt.

Hier volgen de kinderen van den heer burgemeester Antony Bouwer en vrouw Aleyda van Suchtelen:

Arnold Bouwer, j. u. doctor en burgemeester der stad Deventer, getrouwd den 5 november 1724 met Geertruid van Markel, dochter van Hendrik van Markel, burgemeester der stad Deventer, en van vrouw Vreda van Suchtelen. — Hij was een groot regtsgeleerde en is in het jaar 1737 overleden.

Hier volgt de eenige zoon van den heer burgemeester Arnold Bouwer en van Geertruid van Markel.

Hendrik Fredrik Bouwer, j. u. doctor en burgemeester der stad Deventer, is den 9 maart 1770 getrouwd met vrouwe Hermanna

van Suchtelen, dochter van Abraham Joan van Suchtelen, j. u. d. en lid der g. gemeente der stad Deventer, en vrouwe Anna Aleyda van Friesendorp.

Op dingsdag den 25 jan. is burgemeester Bouwer in de Bergkerk in het familiegraf van cameraar Hendrik van Markel naast zijne vrouw achter den predikstoel ter aarde besteld.

Het wapen dat de familie van Bouwer in haar schild voert is een roode klimmende leeuw met een gekronkelden staart, staande op een zilveren veld; hij houdt in zijn twee voorpooten een vierkante ruit, zijnde zoo gekeerd, dat onder en boven een scherpe hoek is; de ruit is blaauw van kleur, en midden op dezelve staat een witte geopende passer; boven op het schild is een open helm, waarop dezelfde leeuw als op het schild gesteld is. Men vindt dit wapen nog zoo geschilderd op een glas in de St. Nicolai- of Bergkerk, daar de naam van Bouwer onder staat.

[De heeren J. D. Wagner en J. Anspach verwijzen omtrent Hendrik Frederik Bouwer naar mr. J. van Doorninck, Geslachtk. Aanteek. en Overijsselsche Bijdragen V.]

Drie wapens gevraagd. (XXVII, bl. 588; XXVIII, bl. 100). Mr. Gerard Daniël Denick, tr. 1751 (1754?) Anna Elisabeth Jacobsdr. Zie 't 7e stuk, Vervolg op van Loon, alwaar de afbeelding en beschrijving hunner wapens voorkomt.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht van Assendelft. (XXVIII, bl. 467). Het wapen van het geslacht van der Werff, waarmede P. B. van Assendelft het zijne kwarteleerde, is als volgt:

Op azuren veld een arm »au naturel" uit een wolk te voorschijn komende, die een gouden sleutel in de hand houdt.

Op de wapenkaart, welke bij Balen voorkomt, van de burgemeesteren, schepenen, etc. van Dordrecht in 1676 vindt men het wapen van Pieter van der Werff vermeld, acht te Dordrecht in voorn. jaar, nl.:

Gevierendeeld: 1e en 4e kw. in goud een van zilver en keel ge-

schakeerd St. Andrieskruis in twee rijen, 2 en 3 op zilveren veld 2 pijlen van sabel, kruiselings over elkander geplaatst.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht de Witt. (XXVI, bl. 493; XXVIII, bl. 203, 428, 585). De grootmoeder van Jeronimus de Witt was Syl of Cilla Hermens Meijndertse, geb. 4 maart 1560, tr. 12 febr. 1585 Jan Pietersz. de Witt. De ouders van Syl waren: Hermen Meyndertse en zijne 1e vrouw Wyn Jans Oom. Laatstgenoemde st. juni of juli 1578 op de nieuwe Tonge (Overflakkee), waar zij twee groote hofsteden bezat. Eene zuster van haar, Griet of Giert, tr. Willem Backer Sieuwertsz., brouwer in »de Passer", overl. in julij 1539.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Schull. (XXVIII, bl. 51). Van de onderstelling uitgaande, dat iedere mededeeling voornoemd geslacht betreffende, hoe gering die ook zijn moge, den vrager van dienst zijn zal, laat ik thans volgen, wat ik in eene uitgebreide genealogie van het geslacht van den Brandeler aantrof:

Anthonetta van den Brandeler, dochter van Jacob van den Brandelaer [1]), welke in 1672 en volgende jaren zitting kreeg in het collegie der achten en veertigen te Dordrecht, en van Johanna Crillaerts, geb. te Breda den 21 aug. 1674, overl. aldaar den 3 april 1731, trouwde aldaar den 18 april 1704 met Lambertus Bernardus Noortbergh, med. doctor en schepen te Breda, welke den 29 maart 1725 overleed, ééne dochter uit zijn huwelijk nalatende, t. w.:

Johanna Elisabeth Noortbergh, geb. te Breda den 25 febr. 1705. Zij trouwde den 18 aug. 1723 met Michiel Samuel Mestral, geb. den 20 nov. 1692, die in aug. 1751, als generaal van een regiment zwitsers in dienst der Algem. Staten, op het huis den Emer overleed, welk kasteel in 1738 in zijn bezit gekomen was, bij het overlijden van Elisabeth van den Brandeler, de laatste descendente van den bredaschen tak van dit geslacht.

Uit dit huwelijk zijn 9 kinderen verwekt, waaronder:

---

[1]) Oudsten zoon van Roelandt Jacobsz. van den Brandelaer, vermeld in Nav. XXVIII, bl. 529.

7. Lambert Bernard Mestral, geb. den 1 oct. 1733, in julij 1756 gehuwd met Sara Schull, wier ouders in voorn. genealogie niet vermeld staan.

De wapens door de hierboven vermelde geslachten gevoerd zijn als volgt:

Van den Brandeler: Op sabel veld een beurtelings gekanteelde dwarsbalk van goud, vergezeld van boven van 2 wilde zwijnskoppen van hetzelfde metaal, van onderen van eene 6 puntige ster, eveneens van goud.

Crillaerts: Op veld van keel 3 krielhaantjes van zilver, geplaatst 2 en 1.

Noortbergh: Eene zilveren lelie op veld van sabel.

Mestral: Gekwarteleerd: 1e en 4e kw. van keel, waarop een dwarsbalk, zamengesteld uit 5 blokjes beurtelings azuur en goud, 2e en 3e kwartier van keel, waarin een vaandel van goud.

Welk wapen voert het geslacht Schull? A. H.

VRAGEN.

Geslacht Huygens. In het Belgisch Museum IV, bl. 221 wordt »de beroemde werktuigkundige Christiaan Huygens, de uitvinder van het slingeruurwerk" de zoon genoemd van eenen inboorling van Lier, »die in het ambt van burgemeester en van eersten schepen, meer dan eens, vóor zijne emigratie heeft waargenomen." Dit is eene vergissing. Maar wat heeft tot die vergissing aanleiding gegeven? Was de familie Huygens misschien uit Lier oorspronkelijk? De overgrootvader van Christiaan had Terheide bij Breda tot woonplaats: maar dit is het oudste bericht dat wij tot nog toe omtrent het geslacht Huygens bezitten.

Geslachten van Bomberghen en Preunen. Zou iemand mij iets kunnen mededeelen van de familiën van Bomberghen en Preunen (ook Pruynen en Proenen) inzonderheid over die leden dezer familiën, die in Holland zijn gebleven of met hollandsche geslachten verwant zijn?

A. GOOVAERTS,
adj. bibliothecaris der stad Antwerpen.

MENGELINGEN.

De bijen in den rouw. (XXVI, bl. 104, 167, 222, 326) **en in de vreugd.**

»Een dubbel voêr mag os en paard ontvangen,
Opdat ook zij van 't feest hun deel erlangen.
Een zijden lap met roode strikken siert
De woningen, waar 't bijenvolk in zwiert.
Zoo dekt men, is een huisgenoot gestorven,
Met somber floers, ten blijk van rouw, hun korven."

Mr. J. van Lennep, Het Recht van Bruiloftsavondkout.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Elios, de zon, veranderd in den H. Elias. In le Tour du Monde n°. 909 van 9 juni 1878, p. 354 leest men, dat het rotspunt of de piek van Evora op Morea vroeger aan de zon, *Elios*, gewijd, nu aan den H. *Elias* is geheiligd. Vroeger bracht men aan de zon paarden ten offer, thans eens in het jaar een gebraden lam aan den H. Elias. De naam is wat veranderd, maar het bijgeloof is gebleven. J. D. / L.

Engeland en Cyprus (1814—1878). In 1814 schreef J. H. Kinneir na zijn bezoek van Cyprus het volgende, aldus vertaald voorkomende in zijne Reizen (Rotterdam 1818, I, bl. 204). »Het bezit van Cyprus zou aan Engeland eenen overtreffenden invloed op de Middellandsche zee geven, waarbij het als lotsbeslisser van den Levant optreden konde. Egypte en Syrië zouden zich ras onderdanig bewijzen en Engeland eene gezagvoerende houding verkrijgen ten opzigte van Klein-Azië, waardoor de Porte steeds in ontzag gehouden en de vergrooting van Rusland in deze gewesten vertraagd, zoo niet geheel verhinderd zou worden. Tot welk een groot voordeel moest dit niet voor den koophandel verstrekken, indien de kostbare wijnen, zijde en andere voortbrengsels van dit schoone eiland, benevens de rijst en de suiker van Egypte, alsmede de boomwol, het opium en de tabak van Amadolie tot deszelfs beschikking stonden. Het eiland is gemakkelijk te verdedigen

en zoude onder een liberaal bestuur weldra de onkosten van deszelfs eigen huishouding vergoeden, en den overvloedigsten voorraad voor de Engelsche vloten tot zeer lage prijzen opleveren."

Wij vonden dit oordeel van eenen deskundige belangrijk genoeg om het, nu de annexatie van Cyprus geschied is, nog eens te doen lezen.

J. D.
L.

VRAGEN.

Trouwen met den handschoen. Wat beteekent, of liever, van waar komt deze spreekwijze? Men gebruikt haar, om de sluiting van een huwelijk aan te duiden, waarbij een gevolmachtigde de plaats inneemt van den afwezigen bruidegom. Eens trad ik zelf als zulk een gevolmachtigde op, en toen ik aan de bruid de hand wilde geven, met den handschoen bekleed, verzocht mij de ambtenaar van den Burgerlijken stand mijn handschoen uit te trekken. Waarom hij dat verzoek deed, begreep ik niet, maar door datzelfde verzoek verloor ik bovendien de verklaring, die ik voor mijzelven aan de genoemde spreekwijze gaf. Ik dacht: de hand reiken is een teeken van verbintenis, maar, in plaats van de bloote hand, de bekleede hand reiken, is een teeken van verbintenis, met zekere beperking er bij, met zoo iets van deze strekking: niet zoo na, niet zoo warm, niet zoo innig, als in 't gewone geval. — Had ik dat wèl, dan was 't verzoek om den handschoen uit te doen, ongepast. Had ik het mis, wat is dan de verklaring?

E. LAURILLARD.

GESCHIEDENIS.

Cockerellen-spel. (XXIX, bl. 17, 40, 237.) Deze naam wordt nog steeds gebruikt te Roermond en omliggende dorpen om aan te duiden het spelen met draaitollen, namelijk die soort van tollen die met een zweep worden voortbewogen.

De tol zelf draagt den naam van cocquerel of koekerèl in tegenstelling van den priktol, dien men *dop* noemt.

Indien dit spel mogt bedoeld zijn, schijnt het verbod zijne verklaring te vinden in het gevaar voor glasruiten en zelfs voor personen, dat aan het uitoefenen van dat spel in de straten is verbonden.

Den oorsprong van het woord kan ik niet verklaren.

Ware aan spaansche origine te denken, dan liet het zich aannemen dat het meer inheemsch ware geworden te Roermond dan elders in Nederland, omdat deze hoofdplaats van het voormalig overkwartier van Gelderland veel langer aan Spanje is onderworpen gebleven, als hebbende geen deel genomen aan de Unie van Utrecht; doch dit komt mij voor, hier niet het geval te zijn.

Welligt dat daaromtrent meer licht te verkrijgen ware bij den even kundigen als gedienstigen archivaris van het rijks en gemeente Archief, den heer J. B. Sivré te Roermond, terwijl ik mij aanbevolen houd voor mededeeling in den Navorscher van wat verdere nasporingen mogten hebben aan het licht gebragt.

s' Gravenhage. A. J. W. VAN DEN BERGH.

[Ook R. B. deelt mede dat het spelen met den drijftol onder dien naam in Limburg bekend is, en vermoedt dat het om bovengemelde reden zal verboden zijn.]

V R A G E N.

Heemraad van Overbetuwe. Namens de stad Arnhem was de burgemeester Hendrik Brantsen, dec. 1782, heemraad van Overbetuwe. Wat weet men van dat recht dezer stad om in den dijkstoel van Overbetuwe zich te doen vertegenwoordigen? Waaruit sproot het voort? Bestaat het nog? Hadden de andere geldersche steden soortgelijke rechten?

J. ANSPACH.

Begrafenis met koetsen. Begrafenissen bij avond werden in den Navorscher behandeld. (Zie Algem. R. op deel XI tot XX.) In mijne genealogie Pancras lees ik 't volgende: »Mr. Nicolaas Pancras, sterft 1 febr. 1739 en werd den 6den daaraanvolgenden met een lijkkoets begraven, waarachter zeven rouwkoetsen volgden, zijnde hij de eerste die op die wijze begraven is geweest, en de laatste van zijn geslacht." Wat was daar nu nieuw bij? 't Gebruik van een lijkkoets of van rouwkoetsen, of 't gebruik van beide?

BACKER VAN LEUVEN.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

V.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen ter aanvulling der penninggeschiedenis der Nederlanden door Mr. J. Dirks.

Spotpenningen of Médailles à doubles têtes.

Van Mieris heeft t. a. p. III, blz. 112—113, een viertal penningen afgebeeld, die dit eigenaardigs hebben, dat zij, hetzij op de gewone wijze of omgekeerd beschouwd, telkens een hoofd en dus *vier* op ieder stuk te zien geven. Daarbij komt, dat deze aan elkander gehechte hoofden in waardigheid, stand en karakter de sterkste contrasten, als dat van den *Paus,* (het zinnebeeld van Heiligheid, ja bij de Roomschgezinden, Zijne Heiligheid, bij uitnemendheid) en van den *Duivel,* van een *Kardinaal* en een *Zotskap,* alle herkenbaar aan hunne hoofddeksels of de hoornen, geven. — Maar er zijn ook andere dergelijke penningen waarop men de hoofden van *paus en keizer, kardinaal*

en bisschop vereenigd ziet alsmede een enkele waarbij de hoofden of *doubles têtes* op de keerzijde door *figures doubles* zijn vervangen, ja zelfs één waar een wapenschild dit, op de keerzijde, doet.

Etienne Cartier fils, zoon van *E. Cartier* die verbonden met *L. de la Saussage* jaren lang de *Revue Numismatique* (*de Blois*) uitgaf, heeft als zijn eersten Numismatischen arbeid in dat tijdschrift van zijnen vader, in 1851, een *Mémoire*, toegelicht door 3 platen met 11 afbeeldingen geplaatst, getiteld *Recherches sur quelques médailles historiques du XVIe siecle* [1]) waarin hij 11 *médailles pamphlétaires*, zooals graaf *Nahuys* ze (*Revue Belge* 1878 p. 57) zeer juist noemt, geschiedkundig opheldert en beschrijft.

Het lust ons (om eens eene verouderde uitdrukking te bezigen) vermits de *Revue Numismatique de Blois* en de *Revue Belge* niet door vele penningliefhebbers kunnen worden geraadpleegd, alhier hetgeen deze Tijdschriften en vele Catalogi over deze penningen bevatten, zeer verkort, mede te deelen. Wij nemen daarbij de *Recherches* van *E. Cartier* tot grondslag.

Cartier, alhoewel »un bon catholique", zegt teregt dat deze stukken de minachting niet verdienen waarmede le père *Jobert* ze als »ridicules pièces" bestempelde. Zij hebben toch een rol gespeeld in de Europeesche omwenteling waartoe *Luther* het sein gaf. — Zijne verdeeling er van in *katholieke* en *protestantsche penningen* is, onzes inziens, volkomen juist en geschikt om licht over deze stukken te verspreiden. Hij beschouwt ze als geslagen na het jaar 1530 toen Keizer Karel V, door het houden van den rijksdag te Augsburg, het eerst de in Duitschland begonnen godsdienstomwenteling trachtte te keeren. Toen scheidden zich de partijen, de keizer verklaarde dat hij het roomsch katholiek geloof met alle de kracht die in hem was zoude handhaven en de protestantsche vorsten verbonden zich te Smalkalden (29 Maart 1531) en hierdoor ontstonden weldra de volgende penningen vooral tusschen 1530—1550.

---

[1]) Vroeger meer of min besproken door le père *L. Jobert*, *La Science des médailles*, Paris 1692, 1715, 1732, 1739. (*Editio Optima*) Amst. 1715. *Ned. Vert.* Leiden 1728, blz. 11—12, pl. 2, n°. 5—6. *Klotz*, *Opuscula nummaria, de nummis contumeliosis et satyricis*. Altenb. 1765, 8o. p. 115. *M. J. R(igollot)*, *Monnaies inconnues des Evêques, des innocens, des fous* etc. Paris 1837 enz.

I. (161) *Cartier* pl. 2, n°. 1.

Voorzijde: De hoofden van *paus en keizer* vereenigd.

Omschrift: *In. virtvte tva † letabitvr. ivstvs.* (In uwe (vereenigde) kracht zal zich de rechtvaardige of de geloovige verheugen.)

Keerzijde: De hoofden van *kardinaal en bisschop* vereenigd.

Omschrift: *Constitves. eos. principes † svper. omnem terram.*
(Gij zult ze stellen tot vorsten over de geheele aarde.)

Cartier beschouwt dezen penning (die dikwijls gekopieerd en verminkt werd), als den penning door de katholieken geslagen die aanleiding gaf tot de *Spotpenningen* waarmede deze metalen geloofsbetuigenis beantwoord werd. Het was een leuspenning, die menigmaal, (blijkens de doorboring) gedragen werd, als later de geuzen- en anti-geuzen-penningen.

II. (162) *Cartier*, planche 2, n°. 2.

Voorzijde Paus- en Keizershoofd. Omschrift: *Celestinvs. pont: max. Theodosivs II. Imperat(or.)*

Keerzijde Kardinaals- en Bisschopshoofd. Omschrift [1]: *Paladivs † Germa' (nivs) Epis' (copvs) Avx (errae) anno CCCCXXIII.*

Paus *Celestinus* (423—432) was een tijdgenoot van keizer *Theodosius* II (408—450). Het jaartal 423 is toepasselijk op den aanvang van Celestinus pausdom. *Cartier* zegt van hem, »C'est le Pape dont la suprématie a été la plus solennellement reconnue dans les premiers siècles". Dit bleek bij gelegenheid van den twist over de leer van Nestorius. Alvorens iets daarover te beslissen wendde zich het concilie van Ephesus tot Celestinus om diens oordeel te vragen en de paus veroordeelde Nestorius. Daarom namen de katholieken dezen Celestinus als het zinnebeeld van de *oppermagt* der Roomsche Kerk aan. — *Theodosius*, zijn tijdgenoot, werd aan hem verbonden, ook omdat hij de ketterij van Nestorius ten slotte afkeurde (zie *Moreri* Art. *Théodose* II). Met *Palladius* zal de diaken-cardinaal *Palladius* zijn bedoeld die door Paus Celestinus (430) naar Schotland ter bestrijding der dwalingen van Pelagius werd gezonden. Op zijn' aandrang werd *Germanius*, Bisschop van Auxerre, als legaat van den H. Stoel naar Brittannie gezonden.

---

[1]) Volgens een afgesleten exemplaar afgebeeld door *Jobert* pl. 2, n°. 5 zie aldaar blz. 11.

Cartier, p. 44—47, brengt het opnemen op dezen katholieken penning van twee hoog geplaatste geestelijken, die beide tot Engeland in betrekking stonden, in verband met de bekende *Assertio Septem Sacramentorum* van Koning Hendrik VIII tegen Maarten Luther in het licht gegeven, doch welke vorst zich in 1534 van Rome afscheidde. Hij meent er zelfs het werk van *Holbein*, door *Erasmus* naar Engeland gelokt, in te herkennen. Door vergelijking van de teekeningen door Holbein ten behoeve van den *Lof der Zotheid* gemaakt, komt hij er toe, om te vragen: »Les pièces catholiques ne seraient elles pas une oeuvre inspirée par Erasme († 1536), et réalisée par *Holbein* († 1554) car c'est le même caractère de tête, le même modelé et les mêmes ornements et cette espèce d'argument était digne d'Erasme qui combattit doucement les nouvelles doctrines avec des phrases et de bon mots et *s'en moqua comme d'une comédie qui finissait par le mariage?* Dat huwelijk zoude dus alhier door de vereeniging der hoofden zijn uitgedrukt. Zonder ons er vóór of tegen te verklaren, verdient de bewering dat Erasmus en Holbein tot n°. 1—2 der door *Cartier* afgebeelde katholieke satyrieke penningen betrekking hadden, wel opmerking.

III. (163). *Cartier*, pl. 2, n°. 3. Penning zonder omschriften (koper, gegoten). *Voorzijde. Paus en duivelskop. Keerzijde.* Een hoofd gedekt met een doctoralen hoed verbonden aan een zotskap, kenbaar aan de bellen. *Cartier* kent dezen penning ook nog aan de katholieken toe, omdat hij in den doctor Luther ziet. Hij zegt: »Je pense qu'il faut y voir une pièce fabriquée par les catholiques, et si je leur attribue en cela la priorité sur les protestants, ce n'est pas pour leur en faire un mérite. L'injure est un mauvais moyen pour defendre la vérité; c'est une épée qu'il faut aussi remettre dans le fourreau, afin de ne pas périr par l'épée." Zoude deze *gegoten* penning niet een zoogenaamde *zamengestelde* kunnen zijn, waarbij de twee zijden van geheel heterogene penningen *aus Spielerei* zamen gebracht zijn? Zoo niet, dan wordt op de voorzijde op den *paus Calvijn* gezinspeeld evenals bij n°. IV.

IV 164. Den vierden penning (bij *Cartier* pl. II (4)) beschouwt toch deze als zeer belangrijk voor zijne klassificatie.

De voorz. vertoont de hoofden van een paus en van den duivel te zamen verbonden met het omschrift:

Joan. Calvinvs. heresiarch.(arum) pessimvs.
(Johannes Calvijn de slechtste ketter.)
Keerz. Doctorshoofd en zotskap verbonden.
Omschrift: *Et. stvlti. aliqvando. sapite. Psal.* XCIII.
door *v. Mieris* (die dezen penning II, pl. 112 (3) afbeeldde) volgender wijze vertaald: En gij dwazen wanneer zult gij verstandig worden? [1])

Cartier zegt, dat Calvijn na in Frankrijk getracht te hebben zich een partij te vormen genoodzaakt was geweest in Genève zijn schuilplaats te zoeken. Zijne heerschzucht deed hem van daar in 1538 »door de protestanten" verdrijven en eerst na drie jaren keerde hij terug om er als heerscher te regeeren en diegenen die hem tegenspraken te doen verbranden. Daarom was hij in de oogen der katholieken de *aartsketter*, omdat zelfs de zijnen hem hadden verbannen. En het omschrift van de keerzijde door hem aldus vertaald: *Vous, fous, soyez donc quelquefois sages,* zinspeelt op de gevolgen of op den weg waartoe het vrije onderzoek »le libre examen" voert. — Dezen penning beschouwt hij als eene uitdaging aan de protestanten gedaan. »C'est elle qui me parait avoir provoqué celle des protestants." Op de vraag, *stulti aliquando sapite?* antwoordden deze: *stulti aliquando sapientes*: De gekken zijn somtijds wijzen, omdat zij het R. C. geloof hebben verlaten en zich aan de pausselijke hierarchie hebben onttrokken. Deze verandering van een tekst is slechts verklaarbaar, zegt *Cartier*, als antwoord op eene voorafgaande vraag of interpellatie [2]).

Cartier vermeldt, p. 48, dat *Klotz* in zijne *Historia numorum contumeliosorum et satyricorum* (Altenb, 1765, 8°. ook opgenomen in zijne *Opuscula nummaria*, Hallae, 1772, 8°.) den oorsprong der protestantsche spotpenningen toekent aan *Nicolaas Amsdorff*, een ijverig lutheraan, dien de keurvorst Joh. Frederik, de Grootmoedige, tot bisschop van Namburg in 1542, verhief, van waar hij, na de nederlaag van zijnen beschermheer bij Mühlberg in

[1]) Bij v. Duren no. 188, zonder randschrift en daarentegen met 1517 en 1617 op Voor- en Keerzijde.

[2]) De penning heeft Psalm XCIII maar de tekst is te vinden in Psalm 94 vers 8, 2e gedeelte, *Of zult gij, dwazen! nooit verstandig worden?* (*v. d. Palm*) Psalm 94 wordt dan ook op den protestantschen penning aan het slot van den veranderden tekst (*van Mieris*, II, bl. 212 (3) gelezen.

1547 werd verdreven. Tusschen 1537—1547, zegt *Klotz*, werden deze penningen gemaakt, maar *Cartier* merkt te regt op, dat men ze nog in 1570 maakte [1]).

V. (165). *Cartier* volgende vinden wij bij hem op plaat III (1) een protesteerende penning.

Voorz.: Paus- en duivelshoofd. Omschrift:

Ecclesia perversa tenet faciem diaboli.

De kerk omgekeerd heeft het aangezicht des duivels.

Keerz.: Kardinaal- en zotskap.

Stvlti aliqvando sapientes [2])

Cartier beschouwt dezen penning als »la pièce d'essai des suivantes" en zegt: »elle se rattache probablement aux discussions de la seconde assemblée, tenue par les princes protestants, à Smalkalde en 1537. Het *Perversa* zinspeelt op de grove misbruiken die in de kerk waren ingeslopen en in de vijfde zitting van het Concilie van Trente (1545) werden erkend.

VI. 166. Bij *Cartier* Pl. III, n°. 2 vinden wij een penning met dezelfde voorstellingen en opschriften, alleen daarin van den laatst voorafgaanden verschillende, door dat boven de pauselijke tiara het cijfer 666 [3])

---

[1]) Wij zullen er later een, gemaakt ten tijde van het verblijf van Alva in de Nederlanden, 1567—1573, mededeelen. Dit soort van penningen werd nog toegepast op Cromwell en Fairfax (1645—1650). Zie *Revue Belge* 1846, p. 407. Het denkbeeld van de dubbele hoofden vond bijval. Paus en duivel aldus vereenigd vindt men afgebeeld op een kruik door August Hirschvogel van Neurenburg vóór 1560 gemaakt. Zie Graaf *Nahuijs*, *Revue* 1878, p. 58 en aldaar de afbeelding dier *baardmanskruik*. Zelfs op tabaksdoozen uit de achttiende eeuw komen de gecombineerde paus-, duivel-, kardinaalhoofden en zotskap, maar gescheiden door den gewapenden Nederlandschen leeuw, nog voor (*Revue* 1846, p. 59.) Desgelijks op damschijven. *ibid* (p. 59) Op de *Hist. Tent. van Friesland.* (*Gids*, bl. 235, no. 60) was een tabaksdoos, waarop, fijn gegraveerd, de portretten van de gebroeders de Witt, Willem Hendrik, Prins van Oranje, Karel II, Koning van Engeland, Bernard van Galen, Lodewijk XIV en van den Keurvorst van Keulen, die onderste boven gezien, hunne karakters meerendeels in den vorm van dieren vertoonden.

[2]) Deze penning is door *v. Mieris* omgekeerd afgebeeld — Duivel, Paus, Zot, Kardinaal, II, bl. 112 (2). Ook afgebeeld in *Papekost, opgedist in geuze schotelen,* bl. 135, volgens den vertaler *A. Pellier* van *D. Juan Antonio Llorente, Oordeelkundige Geschiedenis der Spaansche Inquisitie,* Amst. en Franeker 1820, I, 460. *V. d. Chys, Tijdschrift,* I, bl. 502.

[3]) Soms ook 66, Cat. de Haan, no. 40.

is te zien, ontleend aan de Openbaring van Johannes, hoofdstuk 18, vs. 13 alwaar men leest: »Hier is de wijsheid, wie het »verstand heeft berekene het getal van het beest, want het is een »getal eens menschen, en zijn getal is zeshonderd zes en zestig" [1]).

VII. 167. *Cartier* Pl. III, n°. 3 bevat dezelfde links of regts gewende hoofden, maar rondom die van de voorzijde leest men de woorden *Malum ovvm* † *mali corvi*, (*Een slecht ei*, *slechte kraaien* [2]) of ook wel op andere stukken (*beter*) *Malvm Ovvm*, *Malvs Corvvs*.

VIII. *Cartier* Pl. III, n°. 4. Kz. tusschen 15—45 horizontaal geplaatst de verbonden hoofden van kardinaal en zot en het randschrift *Malvm* † *ovvm* † *malvs* † *corvvs*. *Cartier* wil deze en vroeger vermelde omschriften ontleend zien aan smaadschriften van Luther en houdt het er voor dat deze penning en de volgende tijdens den rijksdag van Worms (1545) en het verschijnen van een hevig geschrift van Luther, ten titel voerende »*Het pausdom door den duivel ingesteld*", zijn gemaakt. Het beeld van *vogel* en *ei* was in die dagen zeer in gebruik of zwang. *Petrus Canisius* zeide, dat Erasmus »*de eieren had gelegd die Luther had uitgebroed.*

De voorzijde heeft tot omschrift:

Et † *stvlti* † *aliqvando* † *sapite* † *Ps.* XCII.

IX. 169. *Cartier* p. 33 meldt nog: Il en existe du module des grands médaillons avec cette variante dans les legendes *Malvm ovvm Mali corvi* en op de keerzijde *Et stvlti aliqvando sapite* MDXLIII. Deze is in de verz. Zeeuwsch Gen. n°. 28 voorhanden, doch in plaats van met het jaartal met *Psal.* 93. Zie de aanteekening over *Mali corvi mali ovi* waarvan reeds *masculi oves* was gemaakt in het *Tijdschrift v. d. Chys* I, bl. 501—502. Het *sapite* als *sabte* op een met het jaartal 1561 bij *v. Duren* n°. 176. Ook malum ovum als mali orum aldaar n°. 184.

---

1) *V. d. Palm* vertaalde: Dat hierin elks verstand zich oefene... Verkl. Het woord, welks letters zamengenomen het getal van 666 uitmaken, is de naam van een mensch." De protestanten pasten het op eenen pausennaam toe, de R. C. op *Martinvs Lvthervs*. *Cartier* volgt den abt *Rohrbacher*, die in zijne *Histoire Universelle de l'Eglise* er het woord *αποςατης* in vindt met toepassing op den keizer *Julianus Apostata*. Maar deze leefde (355—361) lang na het schrijven van de Openbaring, ten tijde van Nero (54—68).

2) Ook door graaf *Nahuijs* in de *Revue* 1872 p. 233 als variété vermeld.

X. 170. *Cartier* zegt p. 53 dat hij niet heeft kunnen vinden een door *Klotz* aangehaalden penning, in den Catalogue (*Mes Loisirs*) van den comte *de Renesse-Breidbach*. Anvers 1836 T. III, p. 575 n°. 36 513 aldus beschreven: *Effigies cardinvm mvndi* Tête de cardinal et de fou l'un sur l'autre, *Effeminati domina — buntur-eis* — 1544 (Argent). Hij vindt daarin een antwoord der protestanten op de omschriften of legenden der katholieken: »la représentation satirique des pôles du monde est opposée à leur type," [1]) ontleend aan Jesaja (Hoofdst. III, vs. 4), *en ik zal jongelingen stellen tot hunne vorsten en kinderen zullen over hen heerschen*; de vertaling van het *effeminati* staat tegenover het *Constitues eos principes super omnem terram* [2]). *Cartier* vindt hierin een nieuw bewijs voor zijn stelling dat de katholieke penningen van deze soort de protestantsche voorafgingen.

Hij gaat bl. 53 over tot de protestantsche spotpenningen met duitsche omschriften.

XI. 171. *Cartier* Pl. IV, n°. 1, p. 43. Vz. Dubbel hoofd van een kardinaal en een zot. Omschrift:

Des † *bapst* † (*sic*) *gebot. ist* † *wider Got* .M.DXLIII.

Keerz. Eene vrouw gewapend met een zwaard en houdende op haar schoot een misboek waarop twee kruisselings geplaatste St. Pieters sleutels liggen. Zij zit op een omvergeworpen paus die de miskelk in de handen houdt.

Omschrift. *Falsche.lere.gilt.nicht.mehr* MDXLIII. Volgens *Houck* (Cat. n°. 73) geslagen van het zilver der kerksieraden door *Amsdorf* Bisschop van Naumburg [3]). *Cartier* deelt nog mede dat *Lenormant*, de uitgever van den *Trésor numismatique* etc. (Paris 1834 et suivants) deze penningen als Neurenburger fabrikaat beschouwde. Hij vraagt: »la femme assise est elle la doctrine de Luther dominant celle du pape?" Neen zegt hij. Hij ziet veeleer in dit dubbele figuur: »la papauté que les protestants appellaient la prostituée de Babylon". Is dit juist, dan maken de twee figuren slechts

---

[1]) *Cardo*, (*cardinvm* gen. pl.) de duim van een deur (de spil waar alles op draait *Cardo quaestionis*) tevens toespeling op de *Cardinalen* (*Cardinales*).

[2]) Psalm 45 vs. 17 (Verg. Ps. 43) Nu zullen in plaats van uwe vaderen, welhaast uwe zonen zijn. Gij zult hen stellen tot Vorsten over het gansche land.

[3]) Hertog Hendrik beschuldigde dezen bisschop ook van zich te hebben laten slaan. Zie *Seckendorf* II, bl. 530.

éène uit, in strijd met den aard dier penningen *à doubles têtes*.

XII. 172. *Cartier* vindt de bevestiging van zijne verklaring nog in een penning door *de Renesse*, Vol. III, p. 576 n°. 36524 aldus beschreven: *Du. bists* .—. 15 † 70 (Gij zijt het) rondom paus- en duivelshoofd. Kz. *Offenbarung ioannes* 7 [1]). Prostituée de Babilone assise (Argent).

XIII. 173. Nog twee penningen ziet men op pl. IV bij *Cartier:* de eene de reeds aangehaalde van *Cromwell* en *Fairfax* en de andere pl. IV, n°. 3 een die te Geneve in de 18de eeuw schijnt te huis te behooren. Vermits dit zilveren stukje ook betrekking heeft tot de godsdiensttwisten en welligt tot Joh. Calvijn wiens initialia *I C* onder den zotskap zijn te zien, zoo deelen wij het ook mede. Vz. Dubbel hoofd: boven, grijsaard gedekt met eenen grooten hoed waarvan de rand een slang is; daar beneden eene soort van muts met horens (*toque cornue*) een gelaat vormende dat een pijlspits in den mond heeft. Uit den mond van den grijsaard met den grooten hoed gedekt, gaat het woord *Egnosnem* of omgekeerd gelezen *Mensonge*, het eerste te verklaren door *Eidsgenossen-huguenots*, het andere door *Leugentaal*. Het omschrift luidt: *Havd agnos-cvntvr tales prima fronte*. (De zoodanigen herkent men niet op het eerste aanzien.) Keerzijde: Een wapenschild waarin een boom die doornen tot vruchten draagt. Omschrift: *A frvctv cognoscetvr arbor*. (Men zal den boom kennen aan zijne vruchten.

Behalve de door *Cartier* afgebeelde en de door hem beschreven penningen moeten wij volledigheidshalve nog eenige andere mededeelen, als:

XIV. 174. *Van Mieris* III, n°. 112 (1) Vz.: Paus en duivel. Omschrift: *Redde rationvm*. (sic) *de lvc*(a) I (6) [2]) (vertaald) *Geef rekenschap van Lucas* 16 [3])

Kz.: Kardinaal en Zot. Omschrift:

---

[1]) *Cartier* laat het *cijfer* 7 achterwege en verwijst naar hoofdstuk 18 van de Openbaring alwaar de val van Rome voorspeld schijnt te zijn en waar wij in vers 7 lezen, »Naarmate zij zich zelve grootsch en weelderig heeft aangesteld, doet haar naar die mate smart en rouwe aan, want in haar hart zeide zij: ik ben als Koningin gesteld! enz. De vervulling geschiedde in 1544.

[2]) Bij van *Gelder* n°. 372 met *diluci:* n°. 373 *deluce*. Bij *de Haan* n°. 36 met *Deo* (de ware lezing welligt) Geef rekenschap aan God.

[3]) Lucas XVI. De gelijkenis van den onregtvaardigen rentmeestér. Vs. 2. Doe rekening van uw rentmeesterschap.

Stvlti va(lde) Cor(d)a.

Zij zijn zeer dwaas in hunne harten.

Met dezen is te vergelijken een veel kleinere penning in geel koper door graaf *Maurin Nahuijs* in de *Revue Belge* 1878, pag. 56—58 beschreven en aldaar pl. I (1) afgebeeld.

XV, 175. Voorz. De linksgewende hoofden van Paus en duivel. Omschrift: *Redde rationem de luce* VI.

Keerz. De regts gewendde hoofden van kardinaal en zot, met het omschrift:

Stvlticia orā(tionis) L D S O.

De graaf *Nahuijs* verklaart de aanvulling en zin dezer letters niet te begrijpen, misschien zijn zij, zegt hij, zoo te verklaren: *Lutheri Docti Sententia Optima* of *Lutheri Docti Sapiens Oratio.*

Dr. Baron *von Köhne* te Petersburg noemt zulke verkortingen: »Des noix dures numismatiques à casser."

Mogt er onder de lezers van den Navorscher zulk een notekraker gevonden worden!

XVI, 176. De graaf *Maurin Nahuijs* deelde reeds vroeger in de *Revue Belge,* 1872 p. 232—233 pl. C n°. 15 een penning mede in omschriften van de vorige geheel verschillende: Voorz. Paus en een als de eenhoren gehorend duivelshoofd. Omschrift: *Sanctitas. in. inivstitiam. cap*: 18 *v.* 11. (Heiligheid in onrechtvaardigheid.) Keerz. Kardinaals- en zotskap. Omschrift: *Sapientia. in. stvltitiam. cap*: 19. *ver*: 20. (Wijsheid in dwaasheid.)

Zouden deze gezegden niet het spottend antwoord zijn op de vragen bij Job 18, vs. 12. Maar de wijsheid van waar zal men ze vinden? maar, waar is toch de plaats des verstands? en Hoofdst. 18, vs. 20. De wijsheid van waar zal zij komen?

XVII, n°. 176. Verz. van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Cat. 1869, n°. 27.

Zilver: Als *v. Mieris* III, 112 (2) doch iets anders:

Voorz. Omschrift: *De Vader der Werelt is een Duivel bij Got.* Keerz. *Weisheit is verkert in Sotheit,* R. I. C. ZZ. (of 22) zooals

[1]) In den Cat. *Oosterdijk* (1862 n°. 52) beter *Vader. der. Wereld. is. en. dvivel bei. Godt. Joh.* 8, 44. Keerz. *Weisheit. is. verkert. in. sotheit, Rom. in I.C.* 22, want Joh. 8 vs. 44 en Rom. I vs. 22 geven deze gezegden vrij wel terug. Soms leest men ook R. I. C. Z. Z. V.(ers). (*v. Dam* n°. 287.)

de Catalogus *de Roije*, n°. 193 heeft en op de Voorzijde: *D' Vader der wereld is een d. g. b.* 44. d(uivel) g(e)b(oren) [1]).

XVIII, n°. 177. Voorz. *Die paus die Duivel.*

Die cardinaal die geck. Bij *de Roije* n°. 192. Zilver.

XIX, n°. 178. *de Roije*, n°. 196. Zilver. *v. Gelder*, n°. 382.
Voorz. *Van wisen kame wise, van narren k(ame) Nar(re).*
Keerz. Dubbele paus- en kardinaalsmuts.

Omschrift: *Dit is de rabello (slang?) brut.*
Dar nicht gudes in is dar komt nicht guti (ut)

XX, 179. *de Roije*, n°. 197. Zilver zeer klein, zeldzaam.

Voorz. *Antikrists.* 1546.

Keerz. De hoer van Babel. *Offenbarung Johannis.*

XXI, n°. 180. Cat. *Oosterdijk*, n°. 542. Voorz. *S. Gregorius. S. Augustinus.* Keerz. *S. Jeronimus S. Ambrosius.*

Deze laatste behoort tot de katholieke penningen. Welligt zijn er nog wel meer variaties op dit thema voorhanden, [1]) maar genoeg! Het zij voldoende om eens de aandacht op deze metalen pamfletten, *bij elkander gevoegd*, gevestigd te hebben.

VRAGEN.

Opschriften betreffende de daden van Augustus Caesar te Ancyra. J. H. Kinneir, (Reizen door Klein-Azië, enz. Rott. 1878. I, bl. 76 bragt, in 1813, zeven dagen te Ancyra door met het afschrijven en opteekenen in den tempel van Augustus van de in het vestibulum daarvan voorhanden prachtige opschriften, behelzende de voornaamste daden van Augustus Caesar: »dan, daar ik, sedert dien »tijd vernam, *dat dezelve reeds vóór mij zijn* medegedeeld, acht ik »het noodeloos dit nog eens te doen" zoo zegt hij t. a. pl.

Wanneer, door wien en waar zijn die opschriften medegedeeld?

J. D.
L.

[O. a. door Pitiscus, in zijn uitgave van Suetonius, t. II, p. 239 sqq. Ook in sommige andere uitgaven van Suetonius worden zij gevonden.]

---

[1]) In het Belgische penningkabinet zijn er 24. *Revue* 1872, p. 514, zoo als wij onder het nazien der proef ontwaarden.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Brieven van Mr. Willem Bilderdijk, twee aan A. van der Kroe en twee aan J. van Panders. De hier volgende en eenige andere brieven van Bilderdijk werden door mijn' Vader overgeschreven, om ze in druk te laten verschijnen. Met het voornemen de andere brieven later in dit Tijdschrift te plaatsen, geef ik thans het volgende viertal. De aanteekeningen aan den voet der bladzijden zijn van mijns Vaders hand.

Brielle. H. DE JAGER.

Aan A. VAN DER KROE.

I.

Mijn Heer!

Ik heb het stukje, betijteld *Bousard of de menschlievende Lootsman*[1]) met oplettendheid gelezen, en zie hier mijn oordeel over 't zelve onbewimpeld voorgesteld.

De *stijl* van dit werkje is levendig en aandoenlijk, hier en daar wel eenigszins langwijlig; doch dit gebrek is meer schijnbaar dan wezendlijk, en heeft zijnen oirsprong in de verdeeling van het ontwerp. Al wat op dit gedeelte van 's Schrijvers werk aan te merken is, koomt op kleinigheden uit, welke ligt te verbeteren zijn.

Wat de algemeene behandeling van het onderwerp betreffe: dezelve is niet ongevallig, rijk en belangwekkend. Vele Drames zijn in de Poëtische wareld bekend, die in geen opzigt deze overtreffen. Doch vele Drames zondigen tegen alle kunstregels, en dit is daar mede niet vrij van. — Zo men dierhalve vraagt, of *de Bousard* meê onder de stukken van het Zedelijk Toneel[2]) kan doorloopen; zo hij bij vergelijking van andere stukken van deze soorte gewaardeerd moet worden, kan men niet anders zeggen, of het is den druk en de plaats bij zelfsoortige werkstukken waardig.

---

[1]) [Toneelspel, door J. van Panders, Amst. bij A. van der Kroe, 1779.]

[2]) [Van der Kroe gaf in 1778—1792: Het Zedelijk Tooneel, bevattende eenige der beste Zedelijke Tooneelspeelen, enz. in 9 Deelen.]

Eischt men in tegendeel eene beoordeeling van dit stukje naar de wetten der dichtkunst, welke die der natuur en der wijsgeerte zijn, en wil men dat daar een *goed* Drame uit voortkome; zie hier eenige aanmerkingen, welke den Schrijver uit zuivere kunstliefde en zonder vooringenomenheid worden aangeboden: hij handele daar mede naar welgevallen, en make er gebruik van of verwerpe ze!

De Wijsgeer zegt dat alles in de Natuur een' genoegzamen grond of oirzaak van bestaan heeft; weinigen hebben daar de waarheid van kunnen ontdekken; doch ieder gelooft het, en verbeeldt zich, daar zeker van te zijn. Men vergt hetzelfde dierhalve in een dichtwerk te ontmoeten, 't welk ter bedoeling heeft, de natuur na te volgen. — 't Is dus niet zonder reden, dat men vordert, dat in een Toneelstuk alle de personaadjen aan 't stuk verbonden zijn, zo dat met één van hun weg te nemen de daad vervallen moet. 't Volvoeren van de daad naamlijk moet de grond zijn van 't invoeren aller personaadjen; want dat is 't oogwit des toneelspelschrijvers, dat is 't geen hem bepaalt, en zo hij een personaadje, die ontbeerd kan worden, invoert, betoont hij geen *éénheid* te betrachten, die zonder de minste toegevenheid van ieder schrijver gevorderd wordt: en zodanig eene onnutte personaadje heeft geen' grond van bestaan. Zodanig eene personaadje wendt ook 's aanschouwers aandacht van de daad, dat is van 't stukzelve, af; 't geen van te veel belang is, om over 't hoofd te zien. Men passe deze algemeene aanmerking toe op Jeanne, Margo, Louïze, Evrard, ja Marianne en François.

Deze personen moeten dierhalve of weggenomen, of beter aan het stuk verbonden worden. *Jeanne* is van geen nut ter wareld, dan om te rekken. *Margo* zou niets meer uitwerken, ware 't niet haar zonderling character, dat somtijds eenige levendigheid heeft. Doch dit character wordt hier te onpasse geschilderd, zo zij niet aan het stuk verbonden is. *Louïse* heeft mede geen deel daar in, noch ook Evrard; doch dees laatste is te dulden om zijn verhalen. *Marianne* doet niets; doch met haar verloor het stuk veel: zij moet dus, het ga zo 't wil, daar aan verbonden zijn. *François* is een kind, en zijn naïve gesprekken verschonen hem van 't naauwkeurig onderzoek na de noodzakelijkheid van zijn bestaan: Bousard moet kinderen, jonge kinderen hebben, om het

stuk recht aandoenlijk te doen zijn. *De Goede* kan als een vertrouwde in 't Fransche Treurspel aangemerkt worden, en is redelijk aan het onderwerp verbonden. De *Lootslieden* doen niets; men zou deze allen tot één kunnen brengen, en dien de verhalen laten doen, thands door Everard gedaan, zo kon dees ontbeerd worden; en zo 't mij toeschijnt, zouden die verhalen meer indruk hebben, indien zij juist niet uit den mond van 's mans neef voortkwamen. De geredde personen zijn ook te veel; 't belang wordt te veel verdeeld door hun groot getal. Onderstel dat het volk zich met den boot heeft willen redden, doch dat 3 of 4 op 't wrak gelaten zijn om 't vaartuig niet te overladen, dat de boot door de golven wordt omgeslagen en 't volk verdrinkt: zo is 't wonderbare van de redding dezer overgelatenen veel groter, en veel innemender. Dus zouden de personaadjen bepaald worden op *Bousard*, *zijne Ega*, *dochter* en *zoon; de Goede*, *een Lootsman* en *drie geredden:* in alles 7 personen; een geschikt getal. Vervolgens zou men Marianne, de Goede, en de geredden nog wat nader aan 't stuk verknochten moeten: waar van straks nader.

Zien we intusschen 't algemeen beloop van 't stuk. — — — — — —[1]).

2.

Mijn Heer!

Op Uw vriendelijk verzoek [2]) heb ik het Toneelspel *de Vrijgeest*, of, zo men het noemen wil, met alle aandacht gelezen: maar,

---

[1]) [De nu volgende nadere en zeer breedvoerige beschouwing van den inhoud des Tooneelstuks, is hier, als zijnde thans van weinig belang, achterwege gelaten.]

[2]) [De brief van den Uitgever, waarin dit verzoek is vervat, luidt aldus:]

»*Mijn Heer en Vriend!*

Zie hier het tweede Stuk van J. v. P. Mag ik UEd. nu verzoeken hetzelve te schiften en te scheiden volgens des Auteurs verzoek? Ik heb het slechts doorbladerd, en oppervlakkig komt het mij naïef voor, maar wat lang. *Onnatuurlijke Zoon* of *Neêrlandsche Lovelace* kon men het noemen.

Wat zegt gij van de man? Hij wil wel werken, maar aan de muzijk heb ik geheel geen kennis. Ik geloof dat het haggelijk is om zulks met voordeel uit te voeren.

Hemel! welk een onderscheid tusschen dit en den Bousard van denzelfden Autheur! Waarlijk, ik herken den Hr. *v. Panders* niet meer in dit (vergeef mij de uitdrukking) gedrochtelijk stukje. Ik wil hier geen vergelijking maken tusschen dit en des Schrijvers lofwaardigen eersteling, maar maak geen de minste zwarigheid om te verklaren, dat na mijn oordeel, op een naauwkeurig en onpartijdig onderzoek gegrond, de uitgave van het laatste niet in bedenking behoort genomen te worden [1]). Want wat verstandige zal zich willen blootstellen aan de uitgave van een stuk, dat niet alleen tegen alle Toneelwetten inloopt, en noch ontwerp, noch schikking, noch samenhang heeft, maar de beschaafdheid onzer eeuwe op een verregaande wijze beledigt, en zelfs de zedekunde kwetst, wier verdediging, wier bevordering het grote doel dezer geschriften moet zijn. Zal de Schrijver-zelf zijnen naam met dezen vlek willen bezwalken? Is dit te gelooven? Of kan het drieledig gebrek, hier aangewezen, in twijfel worden getrokken? Helaas! Dit zijn slechts de Hoofdgebreken, er schort meer, veel meer aan; 't geluste U, dat we hier wat dieper intreden.

Van den stijl en uitdrukking wil ik niet spreken; deze zijn nog onvolkomen en zullen nader beschaafd worden: de langdradigheid laat ik aan haar plaats; maar ik kan niet voorbij, met een woordtje aan te roeren 't vervelende dat er is in telkens hetzelfde herhaald te zien: dus moet men driemaal achter een het verhaal van den Soldaat uit Ouderliefde, dus driemaal 't verhaal van Wilhelmines ontëeringe lezen. In den *Dorvant* van Schasz kan men, des noods, zulke ongeschiktheden over 't hoofd zien; maar de Schrijver van den menschlievenden Lootsman behoort er zich voor te wachten: bekwame Toneeldichters hebben zodanige smakeloze hulpmiddelen niet nodig; zou de Hr. v. P. er niet buiten kunnen?

Het een en ander gelieve UEd. zo goed te zijn voor mij te beoordeelen. Gij hebt mij reeds zo veel vriendschap beweezen, dat ik daardoor gevrijmoedigd ben om te vertrouwen, dat ge mij in deeze naar mijn wensch zult verplichten.

In haast UEd. Dienaar en Vriend

A. v. d. Kroe."

[1]) [Daar in de negen Deelen van Van der Kroe's *Zedelyk Tooneel* een stukje van bovengemelden titel niet voorkomt, kan men onderstellen, dat, wegens B.'s ongunstig oordeel er over, de uitgave geen voortgang heeft gehad.]

Ik zwijg van een menigte van volstrekt nutloze kleinigheden, waarmeê ieder bladzijde als overladen is; ik zwijg van de spreekwijzen, in welke de voornaamste personen elkander toespreken, die zo verre afwijkende zijn van het onderhoud onzer lieden van rang en fatsoen (gelijk men het heet), als de levenswijze en het huishoudelijke; waar in, tot de verdeeling des tijds toe, niets met onze zeden en gewoonten overeenkoomt; maar de onverdraaglijkste tegenstrijdigheid heerscht, door de levenswijze van den laagsten burgerstand, aan Lieden van eenigen rang toe te schrijven, hoedanige als de Hoofdpersonaadjen in dit Toneelstuk worden ingevoerd. — Liever dan hier op te blijven staan, willen wij overgaan, om het Toneelmatige in onzen Vrijgeest na te gaan.

De Toneelwetten vorderen dat alle personen, alle gevallen, alle gesprekken, in het stuk voorkomende, aan elkander verbonden zijn; dat het volgende in het voorgaande gegrond zij, en dat het wegnemen van een' persoon, een gesprek, het gantsche Toneelspel zou doen vervallen. Ik vraag hier niet, zijn alle de personen, zijn alle de gesprekken zodanig verbonden; maar hebben alle de personen wel eenig deel in de zaak die verhandeld wordt, en zijn alle de gesprekken wel van belang voor de personen, die dezelven voeren? Niets van dit alles, mijn Heer, niets het minst. *Schaltsburg, de oude Vrouw* en *haar Zoon, Lijsje, Pels, de Moeder* van den Vrijgeest, (ik zou er bijna de drie overige personaadjen ook wel bijvoegen!) doen niets tot het stuk; hun gesprekken zijn genoegzaam allen te onpas, en werken niets uit; somtijds zijn zij honend, beledigend voor zekeren rang van menschen, aan welken men achting verplicht is [1]). De gevallen zijn zeker niet beter ingericht, de gantsche geschiedenis van de lossing des jongen Soldaats, het beraamde vastzetten van den Lichtmis, het bezoek van Pels, de zwangerheid van Wilhelmine, de ontfangen brief, het is alles onafhangkelijk van elkander, en zonder verband.

Een geheel, een eenheid van daad, van belang, wordt door de Toneelwetten gevorderd. Waar is hier de daad? Ik erken vrijmoedig, het niet te weten. Ik vind niets in het stuk, dan ver-

---

[1]) [De hier geplaatste aanteekening is reeds opgenomen in Messcherts brievenverzameling, D. I, bl 94 en 95.]

scheiden kleine verrichtingen, die niets op elkanderen uitwerken, en geenerlei geheel kunnen uitmaken. En met het belang is 't niet beter gesteld. 't Belang moet op den Hoofdpersonaadje rusten: verwekt die belang? geenerlei: noch medelijden, noch afkeer. Indien er belang in eenige personaadje van 't stuk zou gesteld worden, 't zou zijn in den Vader; doch hij ontleent dit belang niet door de gesteldheid, waar in hij is met betrekking op de Hoofdpersonaadje; en dus is dat belang strijdig met den eisch der Toneelwetten. — Behoeve ik mij nog wel verder in dit onderzoek in te laten? Behoeve ik aan te tonen, dat er noch voorstel van ontwerp, noch verwarring, noch ontknoping is? — Verwardheid zeker is er genoeg en meer dan genoeg, doch bij gebrek van eenheid; maar de verwarring die de eenheid onderstelt en 't wezen des Toneelspels uitmaakt, is er niet. Dat men de moeite neme, over den aart en kunstgreep der verwarring, mijnen brief wegens Bousard, en de Voorafspraak voor den Edipus van Sofokles na te zien; dit zal mij van een verdrietige herhaling, en teffens van den lastigen arbeid van feilen op te luisteren, ontslaan kunnen. Dit weinige zal volstrekken, vertrouwe ik, om ieder te doen beseffen, dat dit Toneelspel niets Toneelmatigs heeft, en dus geen Toneelspel dan van naam is.

Doch hoe weinig ontziet men de kieschheid der aanschouweren, met hun een verhangeling in 't aakligst vertoon voor het oog te brengen. Rampzalig! die zodanige kunstgreepen nodig heeft, om aandoening te verwekken. De aandoening die zulke schouwspelen verwekken, is eene aandoening van afkeer, en komt neêr op den Dichter. Het hart weigert er zich aan, en gelukkig! dat het er zich aan weigere; zulke barbaarsche vertoningen kunnen niet dan verharden voor de aandoeningen der menschelijkheid; en wee hem, die er toe koomt, om ze zonder gruwen te kunnen aanzien. Men breng hier geen ponjaartsteek tegen in, die op het Toneel wel geduld wordt: de slag treft den aanschouwer met een' onverwachten schrik, die hem 't harte schokt, doch voorbijgaande; het ter nedergestortte lijk toont den gruwel des doods niet op 't gelaat, dat terstond van de schouwplaats afgewend en in de kleederen verborgen is, gelijk in een opgehangen lijk gezien wordt of gelijk men zich ten minste verbeeldt en verbeelden moet te zien. Ik zwijg

van den aakligen indruk dien de strop op ons heeft, en misschien uit een zeker godsdienstig bijgeloof oirsprongkelijk is. Noem dit een vooroordeel zo gij wilt; doch ontzie die vooroordeelen, mijn Heer; ten minste geloof dat het niet op deze wijze is, dat men er tegen aan mag druischen: het tegengaan, 't uitroeien van een vooroordeel, vereischt meer dan gemeene geoefendheid zo wel in het Staat- als het Zedenkundige.

Het zal in den eersten opslag misschien van minder belang schijnen, doch 't zondigt in de daad, niet minder tegen de kieschheid der beschaafde wareld, dat Wilhelmine, weigerig zich aan hare Meestresse en Vriendin te verklaren, hare schande ontdekt voor een' persoon van onze kunne: van eene kunne, voor welke 't der schone sexe van zo veel belang is hare zwakheden verborgen te houden! eene kunne, zo onrechtvaardig tegens de ongelukkige slachtoffers van haren wellust! Hoe loopt dit aan tegen alle beginsels van schaamte, van belang, van welvoeglijkheid! tegen de ondervinding! Moet niet een verleide en misbruikte ongelukkige zich natuurlijkst beklagen, natuurlijkst heul verwachten, bij haar, die in de zelfde omstandigheden geplaatst, de zelfde zwakheden onderhevig, of zelve te vrezen heeft voor eene gelijke ramp, of de eigene zwakheden beproefd, voor de zelfde gevaren blootgestaan heeft? Hoe weinig kent hij den aart van het mededogen, hoe weinig het menschelijk hart, die dit niet beseffen kan! — De gantsche sexe wordt werklijk door deze wanvoeglijkheid als geschandvlekt; en ik weet zelfs geen reden uit te denken om dezen misgreep meê te verschonen.

Ik koom tot de zedenkunde. Uit dit oogpunt beschouwd, beweere ik volstrekt, dat het Stukje geen nut ter wareld, ja niet dan kwaad kan en zal doen. — Dat het geen goed kan doen, wordt veroorzaakt door de gebrekkige schildering van het Charakter. Hoe wordt ons *Aarnout* toch voorgesteld? Allerhatelijkst, in allen opzichte. Zie daar den misslag. Een charakter als dat, 't zij het uit godsdienstloosheid, 't zij het uit een' anderen grond ontsta, is hatelijk, en wordt verfoeid; maar het blijkt niet, dat dit charakter een gevolg van zijne valsche beginselen zij. In tegendeel, dezen schijnen eer het gevolg van zijn natuurlijk charakter; alle verfoeiïng, alle afgrijzen dierhalve moet op het charakter, niet op de beginsels vallen. — Indien men ook voor heeft een' vrijgeest of twijfelaar te

rug te roepen, 't is te vergeefsch hem een beeldtenis opgehangen, waar in hij zich nooit herkennen kan. Men moest ten dien einde een goed, een beminlijk charakter afmalen, gehecht aan deugd en betaamlijkheid; doch 't welk, de beginsels van Godsdienst ter goeder trouwe verwerpende, en aan dezen, de steunpunten voor een geregeld gedrag ontbeerende, zijne wijsgeerte vruchtloos te hulp riep, om zich tegen de verleidingen staande te houden: die van langzamerhand minder gevoelig, minder kiesch omtrent het zedelijke, eindelijk het onderscheidend kenmerk van goed en kwaad kwam te miskennen, die meer en meer zich verliezende in schadelijke en schandelijke lusten, den trek tot deugd echter behield, te vergeefsch voor een korte poos wist te doen zwijgen; tot hij van zich-zelven een' afschrik krijgende, de noodzakelijkheid van den Godsdienst ter deugdsbetrachting, zelf kwam te erkennen, tot hij door zijn voorbeeld bevroedde, dat Godsdienst de eenige genoegzame teugel is, om den onbedachtzamen op de gladde baan van 't verderf te weêrhouden; de eenige onbedrieglijke toetssteen, om 't goed en kwaad onzer verrichtingen te onderkennen. Die zich beklaagt dat de Godsdienst slechts een harsenschim is; die 't bestaan eener Godheid wenschte, al ware 't om hem te straffen, en door zijn straf anderen te verlichten. Die eindelijk zijne grondbeginsels in twijfel trekt, derzelver ongenoegzaamheid ziet, en in de uiterste twijfelmoedigheid verkiest (zo 't al zijn moet) de wraak eener vertoornde Godheid te gemoet te loopen, dan dezen staat van vertwijffeling en wanhoop langer te verduuren; en dus, onder verfoeiïng van zich-zelven, in een' langen en pijnlijken dood, den geest geeft: wiens gedrag, wiens voorbeeld duidlijk verklaarde, dat zonder te rugzicht op de Godlijke Voorzienigheid het beste leven op aarde een Hel, en met hetzelve, het ellendigste een voorsmaak der opperste zaligheid is. Zodanig een Tafereel, met zijn vereischt Contrast, en bijwerk wel uitgevoerd, zou nuttig kunnen zijn, zou belang inboezemen: doch niet het door den Hr. v. P. opgehangene. Ieder vrijgeest, zal 't voorbeeld hem raken, moet zich-zelven in de afgeschetste beeldteniss' wenschen te vinden, en dan zal hij er zich zeker in vinden; dan zal hij de glibberige steilte, op welke hij staat, leeren opmerken, en sidderen voor den afgrond, die zich voor zijn voeten geopend heeft. In tegendeel zal hij, vooringenomen tegen een afschuwelijk schil-

derij, 't welk men hem voorhoudt, zich-zelven beter van hart, beter van verstand, oordeelen, de oogen afwenden en den schrijver bespotten. — Gij ziet dus, mijn Heer, dat de Schrijver, om nuttig te wezen, den verkeerden weg heeft ingeslagen.

Want welk een uitwerkzel moet het hebben, Aarnout den vollen toom aan zijn lusten te zien vieren, de buitensporigste vloeken op zich-zelven te horen uitbraken, en alle dwaasheden bedrijven, op hem die wel leeft, of zeggen we liever, die te veel verstand heeft om kwalijk te leven? Zo een dobbelt niet, vloekt niet, maar beschouwt dezulken die dat doen als dwazen, die de straf van hunne ongebondenheid eindelijk ondergaan: hij kent zich vrij van die uitsporigheden. En echter is de zodanige een vrijgeest: en zulk een vrijgeest is de gevaarlijkste; zulk een is de meest verleidende ongodist, en verdient het meest beklag. — Den zodanigen voegt het dierhalve den Dichter, de ongenoegzaamheid hunner beginselen te tonen, van de noodzakelijkheid van den Godsdienst in de maatschappij' te overtuigen, den Godsdienst als allerheilzaamst, als allerbeminnelijkst te doen kennen, en dan zal hij van deszelfs waarheid overreed worden, als hij zal wenschen daar van overreed te worden. Men overtuigt niemand tegen zijn' wil; die den toegang tot het verstand zoekt, make zich meester van 't hart.

Maar ik heb gezegd, dat het stukje zelfs nadeelig voor de zeden was. Dit is het, om dat het eenige leerstellingen der ongodisten voordraagt zonder daar 't tegengift bij te voegen. 't Is niet genoeg, uitroepingen in het wilde, en niets afdoende dreigingen voor den dag te brengen, om de stoffelijkheid of onaanwezendheid van de ziel, van de Godheid te wederleggen. — Tegenredenen vind ik nergens tegen deze leerstukken aangevoerd, dan op een plaats door den jongen Hr. Pels, die niet dan ijdele klap voortbrengt, die belachlijk zot is, en zich op bewijsredenen gròndt, zo valsch als die van zijn Partij. Wat is dit anders dan het vergif des ongeloofs verspreiden, en de ongelukkige jonge lieden, die mooglijk in dit Toneelstukje iets leerzaams verwachten, op de onverandwoordelijkste wijze misleiden, God weet met welk een gevolg! — Ik ben verzekerd, dat dit tegen de bedoeling van den Hr. Panders is; doch in een zaak van zo veel gewicht, zijn wij behoedzaamheid schuldig, en 't is niet genoeg kwaad te doen met een' goeden wil. — Behalven

dit, in het stuk triomfeert de Vrijgeest; hij maakt het ongeluk uit van zijne ouders, van een tederhartig meisje, hetzij zo, maar hij-zelf! — Hij heeft zijn leven wel besteed, in de vermaken gebaad, en nu weet hij door een' stouten trek zich aan de wraak van allen te ontrukken. Hij was immers meester van zijn lot, hij had genoeg geleefd, hij had den wellust des levens genoten, overvloedig genoten: thands gaat hij over tot niet, en niemand, noch God noch Duivel kan hem beschadigen. Dit doet de Schrijver hem-zelven in zijn einde verklaren, en dus sterft hij gerust. — Kan dit anders dan hen in de Godverlochening doen volharden, die, aan dit stelsel verkleefd, het stuk lezen: zij wenschen zich allen een zodanig einde toe, zo zij uit hunne beginselen redenkavelen. Het akelige in het einde van Aarnout koomt op zijne ouders, op Wilhelmine neêr, die worden er ongelukkig door; doch hij-zelf zegepraalt over hen; en het Toneelstuk roept met luider stemme allen Godverzakeren toe: *volgt dit voorbeeld, als het geluk u den rug keert: het graf is uw vrijburg, en zekere toevlucht.*

Welk een zedenleer! En deze ligt er in opgesloten; niets anders. — Dat de weldenkende Schrijver zijn werk met oplettendheid naga, en hij zal 't bevinden: hij zal 't bevinden, en liever de pen voor eeuwig neêrleggen, dan toestaan, dat zodanig een geschrift in het licht kome. Ja, schoon het in uitvoering, stijl, orde, schikking, verband, en wat het Toneelmatige betreffe, boven alles uitmuntte: hij zou zelfs geen oogenblik in beraad staan, om 't tot de vergetelheid te verwijzen: hoe veel te meer daar het ook in dat opzicht, daar het in zo veel andere punten zo ongelukkig is.

Zie daar dan, mijn Heer, wat van het bewuste Toneelstukje zij: ik heb er nog honderden kleinigheden op te zeggen, maar wat zijn die bij de drie Hoofdpunten, hier (zo ik vertrouwe) omstandig genoeg aangevoerd? — Met één woord, het stuk is zodanig, dat ik volstrekt deszelfs uitgave afrade, zo wel aan U als Uitgever, als aan den Schrijver, die hier mede al den roem, dien hij met zijnen Bousard heeft verkregen, verliezen zou: wat zeg ik, verliezen? Zich onwaardig maken; want niemand kan 't stuk anders aanmerken, dan als een' vermomden aanval op den Godsdienst, en wie kan zich de blote verdenking daar van op den hals halen zonder heiligschennis? — Daar is ook geen middel om 't stuk te

verplooien, gelijk met Bousard geschied is: het geheele plan is verwerplijk. Niet dat er niet enkele schoonheden, blijken van smaak, van gevoel, in te vinden zijn: zij zijn er, maar die goede Toneelen zelfs zouden uitgeworpen moeten worden, omdat zij geen verband met de Hoofddaad hebben: de Hoofddaad-zelve (zo men ze des noemen zal, want eigenlijk is er geen Hoofddaad) is toevallig en niet voorbereid, ja zij koomt niet in 't ontwerp. In 't kort, zij is niets.

De Schrijver houde deze mijne vrije berispingen ten goede: zij worden niet dan op uw en zijn aanzoek, en zijnenthalve gemaakt, en, ik ben des verzekerd, hij zal ze wettigen, zo dra de eerste drift van opstellen voorbij zal zijn, en de tijd het vuur van eigenliefde voor dit voortbrengzel van zijn vernuft zal hebben laten bekoelen. — Dat hij dit tijdstip afwachte om mijne aanmerkingen te toetsen, en hij zal zijn stem geven aan 't onpartijdig oordeel van enz.

Amsterdam den 18 Novemb. 1779.

Aan J. VAN PANDERS te *Alkmaar.*

1.

Mijn Heer,

Het blijkt mij, uit Uwen brief van den 20n dezer, dat ik U bekend ben geworden; en schoon ik bedacht geweest ben, om mij in 't beoordeelen van Uwe werkjes zo veel mooglijk bedekt te houden, ten einde ik te minder gevaar liep, van door de vrijmoedigheid mijner onbewimpelde uitspraak, bij iemand, die mijne achting verdiende, eenigen ondank te behalen, of mijnen naam onder verdenking van bedilzucht te brengen; ik leg met genoegen het masker af, om U van harte geluk te wenschen met den zo gunstigen uitslag, waar mede Uwe pogingen in het eerperk der fraaie letteren bekroond zijn. Vergun, mijn Heer, dat ik mij hier van kwijte, met die eenvoudigheid van uitdrukking, die der ware oprechtheid eigen is. Gij weet (Uwe werken betonen 't) de taal van het hart te onderscheiden, en ik behoef dus niets meer te zeggen.

Eenig bericht nodig hebbende omtrent iets, Uwe geboortestad betreffende, maakte ik geene zwarigheid, mij deswegens tot U te

vervoegen; en Uw omstandig andwoord leert mij, hoe wel zich mijn keuze bepaald hebbe! Ongetwijfeld konde ik niemand, wilvaardiger om mij van zijn bevinding te dienen, of in het onderwerp van mijn vraagstuk ervarener vinden. — Doch met dit alles, mijn Heer, is (vergeef het mij) nog niet aan het gene ik wenschte, voldaan; en ik blijf in de zelfde onzekerheid in een zaak, die mij van nader bij aangaat, dan men mooglijk denken zou. De door U aangehaalde Schrijvers waren reeds door mij geraadpleegd, en doen niets af. Uw redeneering, mijn Heer, brengt den door U opgegeven oirsprong der betwiste benaming der Boompoorte (ik erken het) tot grote waarschijnlijkheid; maar zo lang uw gevoelen daar over niet gantsch bewezen is, blijft het tegendeel mogelijk; en ik kan niet ten eenenmaal wegwerpen het geen zekere oude papieren mij van de naamsontleening dier poort deden gelooven; vooral daar men gaarne gelooft, 't geen men wenscht, en deze gedachte mijne eigenliefde niet onverschillig is.

Ik zal U meer opening moeten geven; zie hier dan, wat eigenlijk zij, 't geen ik wenschte bepaald te zien. — Eenige oude stukken, onder mijne geslachtpapieren berustende, maken een loflijk gewag van Philip Cornelisz. Boom, die uit zijn geboortestad Alkmaar door den Hertog van Alva gebannen, vervolgens daar weder hersteld is, en zich in het Beleg voorbeeldiglijk kwijtende in het jaar 1573 aldaar Burgemeester wierd, welk ambt hij daar na nog verscheiden malen met roem bekleed heeft, zich in de gewichtigste handelingen, gelijk mij uit min bekende omstandigheden gebleken is, als een' doorkundig' staatsman onderscheidende, en bij Z. H. als een zijner waardigste Raden in achting. Boomkamp spreekt van hem bladz. 159, 237, 257, 356, 375 en 436, doch ter loops, en zonder merkwaardigheden aan te teekenen, ja ten meesten deele zonder van zijn' stamnaam te melden. Uit het geen van deez' groten man (want dus mag hij waarlijk genoemd worden) bij mij geboekstaafd is, koomt het voor, als of de *Boompoort* dus na hem zou benoemd zijn: 't welk niet gantsch van schijn ontbloot is, 't zij om de nabijheid dezer poort bij den post, dien hij in 't beleg verdedigd heeft; 't zij hij er misschien den eersten steen van gelegd hebbe, waar van mij niets blijkt. De aanteekening schijnt der opmerking waardig: doch zij verdient in zich-zelv geen

geloof, vermits zij van later tijd is, en een kleine tegenstrijdigheid schijnt in te sluiten. Want daar de Boompoort, volgens Uwe opgave, overeenkomstig met het schrijven van Boomkamp, zeker in het jaar 1581 gebouwd is, en de aanteekening van den onbekende bij mij den tijd van 's mans overkomst in Amsterdam, waar hij zijn dagen geeindigd heeft, op het jaar 1579 bepaalt, koomt zulks voor, niet te wel met de naamsontleening te stroken. Het koomt dus voor, zegge ik, want, behalven dat er in het jaartal bij mij licht een misslag kan huisvesten, men is gewoon op de gebouwen het jaar hunner voltooiing te stellen, en het kan licht zijn, dat de eerste steen anderhalf jaar vroeger, of meer, reeds gelegd is.

Gij beseft, mijn Heer, dat ik mij aan de waarheid of valschheid van dezen naamsoirsprong gelegen laat zijn. Mag ik U, uit dien hoofde, op nieuw lastig vallen, om hier omtrent, zo het wezen kan, eenig onderzoek aan te wenden, en mij te verlichten? — Dat de poort van geen plantsoen benoemd kan zijn, is bewezen; dan, het is niet uitgemaakt dat zij haar' naam van den sluitboom ontleend hebbe. Dit ware echter door de waarschijnlijkheid meer dan aanneemlijk genoeg, indien er geen andere oirsprong voor wierd aangewezen: — doch dit doet mij twijfelen, terwijl het in zichzelf geen gezag genoeg heeft, om de zaak af te doen. Wat rest mij dierhalve, dan op de plaats-zelve onderrichting te vragen?

Ik zeg U welmeenend dank voor de schone kaart van den Alkmaarschen Houte. Zij is mij dubbeld aangenaam en als een geschenk van iemand, wiens bekwaamheid ik zeer veele achting toe drage, en als een liefhebberijstuk der Meetkunde, die mij, van jongs, een der aangenaamste beoefeningen geweest is. Hoe wenschte ik Uwe oplettendheid mijwaart te kunnen beandwoorden! Dan hier toe ontbreekt mij de gelegenheid. Indien zij zich immer opdoe, zo houd U verzekerd, mijn Heer, dat mij niets meer zal strelen, dan U een' wederkerigen dienst te bewijzen.

Ik ben, met alle achting, enz.

Amsterdam, den 24 Febr. 1780.

2.

Mijn Heer,

Ik ben U ten hoogste verplicht voor de moeite, ter nader beandwoording' mijner vrage aangewend. — Schoon Gij Uw andwoord niet als beslissend opgeeft, mijn Heer, ik berust er in, wijl ik wanhope meer licht te zullen krijgen; doch er blijft altoos een twijfeling over, die niet opgeruimd is.

Het is zeer mogelijk, dat de overeenkomst van naam in mijne papieren een gissing heeft doen opteekenen, die van allen grond ontbloot is: maar het is het vooroordeel dat we voor oude gedenkstukken voeden, hetwelk dit niet lichtelijk toegeeft, zo lang de valschheid dier betwiste aanteekening' niet bewezen is.

En dit is zij niet, Gij erkent het. — Doch Uwe redenen hebben 't mij zeer waarschijnlijk gemaakt, dat de Boompoort niet dan van een' sluitboom of waterboom benoemd is geworden. — Vooral daar Gij mij meldt, dat de kleinheid van 't poortje ('t welk ik in 't geheel niet kenne) het geenzins geloofbaar maakt, dat deszelfs grondlegging 18 maanden, of meer, voor zijne volbouwing geschied zoude zijn.

Men zou hier nog bij kunnen voegen, dat het ook niet waarschijnelijk is, dat de oirsprong van deze benaming zo geheel vergeten zou zijn, indien zij van een' Burgemeester der stad ontleend ware. — Dan dit alles zijn gissingen, die niets afdoen. Want, die ooit gemengd is geweest in het aanleggen van nieuwe gebouwen, weet hoe verbazend langdurig onvoorziene toevallen deze werken slepende kunnen houden, vooral in een' moerassigen grond, als waar op gij mij schrijft, dat dit poortje geplaatst is.

Nog meer; daar de poorten in den aanleg en 't ontwerp der wallen begrepen zijn; daar de wallen aan die vergrote zijde der stad reeds vroeger voltooid, en dus nog vroeger aangelegd, nog vroeger ontworpen zijn; zo valt het bestek van het maken der poort volmaakt in den tijd van Burgem. *Boom*; en de blote uitgang, geschikt om een poort op te bouwen, kan den naam van Boompoort gekregen hebben, schoon er eigenlijk nog geen poort was, en die poort eerst verscheiden jaren daar na opgericht ware, en de poort-zelv heeft vervolgens den naam moeten aannemen.

die de plaats van zijn' stand reeds eigen was. — En hier uit kan ook ontsproten zijn, dat de oirsprong des naams onbekend is, vermits hij van iemand genomen is, die bij de bouwing niet meer tegenwoordig was.

Gij ziet dus, mijn Heer, dat men over en weder redenen genoeg kan uitdenken: het minste vernuft is daar vruchtbaar in; en wij zouden, zonder moeite, een goed Quartain over die stoffe vullen, zonder iets meer te weten. — De zaak blijft dus onafgedaan, en volstrekt onzeker, ten zij iemand, daar toegang toe hebbende, de Resolutien der Regeering' van Alkmaar, van het eerste *concept* om de stad aan die zijde te omwallen, tot na het volbouwen der poort, konde nazien. — Doch dit is genoegzaam onmooglijk.

Waarom deze man voor den beroemden Van Teylingen en anderen zijn' naam aan een poort der stad gegeven zou hebben, is duister: doch dit maakt de zaak niet onmooglijk. Onderstel eens, mijn Heer, dat hij mooglijk alstoen ('t geen men wellicht konde weten) Fabrijk geweest zij, zo is er reden genoeg voor; en er kunnen ontelbare andre voor zijn. Hij was ook beroemd genoeg in dien tijd, schoon men hem thands vergeten heeft, om eenige onderscheiding te verdienen. Ik zeg niet, boven *Van Teylingen* of een' ander die uitgemunt heeft, en vergun ijder zijn' billijken roem; maar boven den grooten hoop, en neffens grote mannen. — Een man die, als hij, zich in de gewichtigste onderhandelingen met roem gekweten, die, onder de vier gedeputeerden van de zeven Noordhollandsche steden, de eerste Unie tusschen onze provintie en Zeeland gesloten, die in een vermaarde vergadering de plaats van den Gouverneur van Noordholland bekleed heeft, om van geen meer zaken te spreken, waar in hij door Z. H. en H. E. Gr. Mog. met onderscheiding en tot zijne eer gebruikt is: kan zekerlijk niet gezegd worden onbekend te zijn; hoe zeer Alkmaar hem dan ook na zijn vertrek niet meer gedacht mocht hebben, 't geen ik mij naauwlijks kan voorstellen. En schoon hij meer als staats-, dan als krijgsman bekend staat, niet tot den oorlog opgevoed, Alkmaar heeft zich van zijn gedrag bij de belegering niet te beklagen. Intusschen is 't zeker, dat Boomkamp hem niet gekend heeft.

Te onrecht, mijn Heer, zoudt ge U ook verbeelden, dat de ge-

slachtnaam *Boom* hem toen niet behoorde. Boomkamp noemt hem nooit anders dan *Philip Cornelissen*, ik erken het, en heeft misschien niet van zijn' geslachtnaam geweten; maar het is daarom niet minder zeker, dat die reeds verscheiden geslachten ouder was. Zonder mij op mijn oude papieren te beroepen, kan ik U verzekeren, dat zijn vader, *Cornelis Boom*, door Sonoy in zijn brieven genoemd wordt, gelijk ik zulks zelf gelezen heb.

Doch waarom wordt dan 's mans geslachtnaam niet algemeen aangeteekend? — Hoe kan men zo eene bijzonderheid, na verloop van twee eeuwen, beslissen? Voor mij, ik beken oprecht, dat ik 't niet wete. — Doch dit is zeker, dat vele Lieden in vroeger tijd de geslachtnamen als een vrucht van de hovaardij beschouwden, en 't als een blijk van een praalzuchtig gemoed aanmerkten, zich daar bij te noemen. 't Kan dus zeer wel zijn, dat *Philip Boom*, die niet alleen zeer ervaren was in 't Theologische (waarom hij in genoegzaam alle Kerkgeschillen en Synodale vergaderingen gedeputeerd is geworden), maar ook zeer Godvruchtig, en daar bij vrij van alle praalzucht (gelijk behalven uit verscheidene gevallen, uit de opdracht der verklaring van den Eersten Brief van Petrus door Ds. Jacobus Laurentius aan Jonkh. Th. v. Nieuwburg blijken kan), zich, om door een ijdel vertoon geen ergernis aan eenvoudige vromen te geven, onthouden heeft van zich anders dan met den naam van *Philip Cornelissen* te schrijven; en dat hij uit dien hoofde in publijke Acten alleen met dien naam voorkoomt, schoon zijn geslachtnaam echter wel bekend is geweest; 't geen geenen twijfel lijdt, daar zijn Vader en jonger Broeder zich altoos met denzelven geschreven hebben.

Dus verre, mijn Heer, van Uw' Stadgenoot. — Indien U bij toeval nog iets mocht voorkomen, waar uit men de zaak in geschil konde toelichten: ik vertrouw, dat Gij de goedheid wel zoudt willen hebben, mij van uw bevinding te berichten. — Ik betuig U inmiddels mijn' welmeenenden dank voor den genegen' dienst, mij zo gulhartig bewezen. — Geloof, dat het mij altoos aangenaam zal zijn, U verzekering te geven, dat ik waarlijk ben, enz.

Amsterdam, den 11 Maart 1780.

VRAGEN.

Haentjesboek. Mr. Th. Stuart, in zijn belangrijk Academisch Proefschrift: »De Amsterdamsche Makelaardij, bijdrage tot de Geschiedenis onzer Handelswetgeving", in Maart 1879 alhier verdedigd, maakt daarin onderscheidene malen, zooals blz. 41 noot 1 en blz. 45 noot 2, gewag van het »Haentjesboek", op het Amsterdamsch Archief in schrift, gelijk wij vernamen, als uniek exemplaar aanwezig. Wij noodigen Mr. Th. Stuart uit, iets naders omtrent dit Haentjesboek te vermelden, waarin het bestaat, hoe het aan dien naam komt, enz.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Brugman. De Heer Hofdijk zegt in zijn Nederl. Letterkunde van pater Jan Brugman, dat hij niet alleen als dichter maar vooral als prediker als prozaschrijver een naam den man waardig verworven heeft. Hij, de oorzaak van ons spreekwoord, Hij kan praten als Brugman, weleer Al kost Gij kallen als Brugman, heeft ons een gedeelte nagelaten van zijn Sermoen op dat woert: Du heves een taefel bereit. Wie weet waar dat geschrift berustende is of wie zou mij hieraan kunnen helpen, ter inzage des noods? Pater Brugman werd te Kempen, in het Bisdom Keulen, geboren, in 1456 Franciscaan te Sint Omaers, predikte in 1462 met vrucht te Amsterdam en stierf te Nijmegen. Zie verder Hofdijk Nederl. Letterkunde 5e druk bl. 81/82.

Delft. H. DE VOOGD VAN DER STRAATEN HZN.

[Het is gedrukt in Lelongs Reformatie van Amsterdam (Amst. 1729 fol.) bl. 361 en verv., en ten tweeden male in het belangrijke werk van prof. W. Moll over Johannes Brugman (Amst. 1854), dl. I, bl. 222 en verv. Het handschrift schijnt verloren te zijn.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

Concerten te Amsterdam 1740 en 1784. »Werd bekent gemaekt dat St. Helene, op Woensdag den 16 Maert 1740. Concert zal houden

met een Italiaense stem, verzeld van verscheyde Instrumenten, en zal door den zelven verscheyde Concertos en solos op de Violle de Gambe en Violoncello gespeelt werden; het Concert zal gehouden werden, 'savonds ten 6 uuren, op de Nieuwendijk in de Son, alwaer de Lootjens te bekomen zullen zijn, en 2 guldens voor een persoon, en 3 guldens voor een Heer en Dame."

Amsterdamse Donderdagse Courant N°. 27 A°. 1740 werd uitgegeven by Jan Spanjert bezyden de Beurs by het Antwerpsche Post-Comptoir den 3 Maert.

»Mr. J. B. Le Juene, aura l'honneur de donner Jeudi 26 Fevrier 1784, à la grande salle du Manège, un grand Concert Vocal et Instrumental, dans lequel il chantera des Airs Italiens. Monsieur Giuliano se fera entendre sur le Violon, Mr. Le Moine se fera entendre par un Concerto sur le Fagotti. On commencera précisement à six heures. Le prix pour chaque personne est *f* 2.—. L'on peut avoir les Billets d'Entrée chez J. J. Hummel au grand Magazin de Musique sur le Rockin, vis à vis la Chapelle et à l'escalier de la salle. Personne n'entrera sans Billet."

Amsterd: Courant N°. 25 A°. 1784, werdt uitgegeven by Hendrick Linsen Donderdag den 26 February.

LABORANTER.

Comedianten in den Haag. Johan Baptiste van Toornenburg, Opperhoofd van de Nederduitsche Bende Commedianten, op zijn ernstig verzoek permissie gegeven om het weder te openen.

Dagboek van den Haag 10 Octob. 1678. LABORANTER.

VRAGEN.

Twee schilderijen van Magdalena Moons en Francisco Valdes bevonden zich in den boedel van den fiscaal Johan Moons overl. 1669 in den Haag. Weet men ook waar die gebleven zijn?

Er bestaan platen van door Visscher.

TAALKUNDE.

Roervink. (XXIX, bl. 211.) Dat het woord *roervink* aan de vinkebaan ontleend zy, zoo als ter boven genoemder plaatse vermeld staat, betwyfel ik. Meent de heer L. in dit *roer* van *roervink* 't woord *roeren*, zich roeren, zich bewegen, te vinden, omdat tegenwoordig 't woord *roervink*, by overdracht, in den volksmond geldt voor 'n onrustig, druk, bewegelik mensch?

Intusschen is dit *roer* 't oorspronkelike, maar thans uit den hollandschen tongval gesletene, goed nederduitsche en goed friesche woord *roer*, *roor* = riet; 't hoochduitsche *Rohr*, thans ook, by uitbreiding van d' oorspronkelike beduidenis, iedere pijp, buis of holle cilinder beteekenende; b. v. *Pfeiffenrohr*, pypesteel; *roer*, *ganseroer*, groot en zwaar ouderwetsch geweer.

Roervink is alzoo *rietvink*, de vogel die men in Holland ook *rietgors* en *rietmusch*, in Friesland ook *reidmosk*, in Duitschland *Rohrammer*, *Rohrsperling*, in Engeland *reedbunting* noemt, en die by de geleerden *Emberiza schoeniclus* hiet. Even zoo komt ook dit *roer* = riet in den vogelnaam *roerdomp* (*Botaurus stellaris*), in 't hoochduitsch ook *Rohrdommel* voor. In 't friesch, dat ook 't woord *reid* heeft voor 't hollandsche *riet*, draacht de roerdomp den naam van *reiddomp*.

Halbertsma, Lexicon frisicum heeft: »*Roer* redit in Nl. *roervink* »pro *rietvink*, avicula juncis et arundinibus insidens, per paronoma»siam *roere*, agitatio et arundo, *roervink*, auctor turbarum.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Grillicheit in 't spraakgebruik (XXIX, bl. 41). Te Leeuwarden zeit men niet van de haren eens grijsaards, dat ze zoo *wit* zijn als een duif, maar altijd: zoo *grijs* als een duif, *so griis as 'n düüv'*. Van iets anders sprekende dat wit of grijs is, gebruikt men deze vergelyking niet.

Men zeit er ook van iemand, wiens gelaat door schrik of eenige andere oorzaak, b. v. ongesteldheid, plotseling verbleekt, hy werd zoo wit als een doek. Maar tevens, en veel algemeener ook: *so*

wit as süüp, zoo wit als karnemelk, overeenkomende met de zeer gebruikelike friesche uitdrukking: *sa wît as sûpe* (spreek ongeveer uit: *sà wiet as soepe*); verder zijn te Leeuwarden de uitdrukkingen *so wit as kriit*, zoo wit als krijt, en *so wit as 'n doode*, zoo wit als een doode, of *so wit as de dood*, in 't zelfde geval veelvuldig in gebruik.

So wit as snee, sneewit daarentegen zeit men er nooit van menschen, wel van dieren en dingen, b. v. *düven*, *lamkes* (duiven, lammetjes), *so wit as snee:* ook linnen, bloemen *sneewit*, enz.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Den hoed dragen. (XXVI, bl. 214, 301; XXIX, bl. 31.) Vindt dit niet verklaring in 't geen o. a. Grimm opmerkt in zijne Gesch. d. d. Sprache s. 19, »Edle und Freie scheinen durch Hüte ausgezeichnet," en oudtijds was bij de promotie met den hoed of de kap de formule gebruikelijk: ex antiquo more hoc nobis remansit, ut facultatem tibi demus, coram nobis caput pileo tegendi. De Spaansche granden houden in 't bijzijn van den koning den hoed op, meen ik wel gelezen te hebben, om daarmêe zich als pares te bewijzen. Er staat mij voor, dat ik bij Bergmann, Les Gètes, meer over den hoed en over eene keurbende, de Pileati, gelezen heb. Merkwaardig, dat men tot voor niet langen tijd alleen aan aan de vrouwen van adellijken, officieren (als uit adellijken oorspronkelijk gekozen?) en doctoren den titel van Mevrouw toekende. Bij de Romeinen was de hoed alleen een teeken van vrijheid.

Zaandam. Dr. A. SASSE.

Manta. (XXVIII, bl. 465, 567; XXIX, bl. 158.) In Zeeuwsch-Vlaanderen heeft men den O. en W. Vl. ontleenden mansnaam Manten; doch de beide Mantens die ik ken, voeren den voornaam Amandus, waarvan Manten de verkorting is. Kan Manta ook eene verkeerde lezing van Manten zijn?

G. P. ROOS.

[*Manten* komt ook op de lijst in het Vaderl. Museum voor. In Fransch Vlaanderen is hij nog in gebruik, Nav. XX, bl. 257. Doch *Manta* zal wel noch van Joodschen oorsprong zijn, zoo als

Nav. XXIX, bl. 158 wordt vermoed, noch verkorting van Amandus. Wij vinden *Manting* onder de geslachts- of huisnamen, die in den Tegenwoordigen Staat van Drenthe bl. 126 en verv. uit »oude landsdags-protocollen" zijn verzameld, en nog heden ten dage in Friesland als familienaam. Dit doet vermoeden dat *Manta* een duitsche naam is.]

Tes coninx. (XXVIII, bl. 614). De verandering door Dr. Jonckbloet in zijne anders schoone tekstherstelling van den Reynaert is werkelijk geene verbetering. *Tes* leeft nog bij ons in Vlaanderen, waar we juist de onderscheiding door onzen bestuurder gemaakt, terug vinden. G. P. ROOS.

Court pendu. Deze appel door mij bladz. 570 van dl. XXVIII besproken, draagt in 't Nederlandsch den naam van *Aechtappel.* Nieuw Vlaamsch-Fransch en Fransch-Vlaamsch woordenboek, ten gebruike der eerstbeginnenden van den Abbé Olinger. Onze geachte bestuurder brengt terecht kloostergoed in herinnering. Wellicht is de nederlandsche benaming aan Sint Agatha of Aecht ontleend, aan wie kloosters en gilden geheiligd waren.

G. P. ROOS.

Luistervink. (XXIX, bl. 39, 263.) Als geboren West-Vlaming, kan ik over dit woord wel eenige inlichting geven. In West-Vl. zegt men namelijk van iemand die oplettend luistert, vooral van kinderen: »hij horkt als een vinke", eene eigenschap die 't volk overvloedig bij dezen in veel huizen der volksklas gekweekten zingvogel kan waarnemen. Nog andere vogels bezitten wel is waar ook die eigenschap, maar geen is van oudsher zoo algemeen onder het volk t'huis als de vink. In genoemde streek wordt zij ten platten lande in een overgroot getal huisgezinnen der lagere volksklas in verblinden toestand gevonden.

Dan, blinde lieden leggen er zich op toe door ontwikkeling van andere zinnen te verhelpen in het gemis van het oog; wellicht ook de vink; en zoo zou bedoelde spreuk eene wezentlijkheid uitdrukken, meer in 't bijzonder toepasselijk op de blindgemaakte vinken.

Gent. DE BRUYNE.

VRAGEN.

Afleiding van »ballast". In zijn Nieuw Archief voor Nederl. Taalkunde heeft dr. de Jager zich verklaard tegen het gevoelen, dat dit woord gevormd is van *bal*, kwaad, en *last*, en eene andere afleiding aan de hand gedaan. Hij meende eene betere gevonden te hebben in *balg-last*, en schreef:

»*Balg* is *buik*, doorgaans in verachtelijken zin, en bepaaldelijk de *holle ruimte* van eenig voorwerp, zoo als in *blaas-balg*. Gelijk men nu zeer gewoon van het *ruim* en den *buik* van een schip spreekt (zie Winschooten op beide woorden), kon men den last, die »in het ruim gesmeeten" wordt, ook *balg-last* noemen, dat althans boven *buiklast*, om niet ver te zoeken redenen, de voorkeur verdiende. Komt de beteekenis des woords alzoo met de zaak, er door uitgedrukt, volmaakt overeen: de wegvalling of versmelting der *g*, in de uitspraak tusschen twee andere en wel gelijke medeklinkers, zal geen zwarigheid opleveren. Ik meen, dat deze verklaring boven alle andere de voorkeur verdient, en wil gaarne erkennen, haar niet zelf te hebben gevonden, maar er toe geleid te zijn door de volgende plaatsen uit een der tooneelstukken van Purgat et Ornat, get. Crispyn en Crispiaan, bl. 43:

Weer een nieuwe inslokker, met ruyme darmen,
Al mee een balglast, *in het schip voor den armen*

en uit Jan Vos, Ged. II, 60:

De Liefde staat aan 't roer, om 't schip naar 't hels moeras
Te stieren, deur de zeen die uit onz' oogen leeken;
De balglast *die het voert, zijn klachten, karmen, smeeken,*
En duchten, om op zee niet om te kunnen slaan.

In een opstel, getiteld Drietal Taalkundige Opmerkingen, en geplaatst in het maandschrift De Toekomst, teekende dr. de Jager bij het door hem in zijn N. Archief aangevoerde nog het volgende aan:

»Dat *balg* voor *buik* zeer gewoon is, blijkt mede uit de voorbeelden, daarvan door mijnen vriend Oudemans aangehaald in het *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, D. III, bl. 192. Ik voeg daar slechts éene plaats bij, uit Bilderdijk, Affodillen, D. II, bl. 7:

Wat vraatzucht, walgingvol voor 't geen zij steeds verslindt,
Bewoont den hollen balg *van 't nietig menschenkind!*

In de volgende plaats vindt men *buik, balg* en *ballasten* vereenigd; Tuinman, Beginzel van Hemelwerk, bl. 189:

Gij maakt uw' buik *gelyk een* balg *van zwynen . . .*
En als uw maag geballast is *van wynen,*
Maakt dat gewigt, dat u de voet bezwykt.

Dat men ook van *den buik van een schip* sprak, blijkt uit Vondels Poëzij, D. I, bl. 149:

De balcken van weêrzijde een holligheit bekleên,
En wassen uit een hout, als uit het ruggebeen
De ribben van een rif, die tusschen beide laten
Een ruimen buick, *bequaem om 't ingewant te vaten.*

Ja, dat, buiten de dichterlijke taal, aan het schip een *balg* wordt toegekend, bewijst de volgende plaats uit het vervolg op Wagenaars Vaderlandsche Historie, D. III, bl. 225, waar men leest: (*een lands schip*) *zou, in het voorjaar, gekield worden. Dan, terwijl men met kielen in de* balg *bezig was, viel het over zyde, en verzonk plotsling in de diepte.*

Deze aanteekening werd in het genoemde maandschrift geplaatst, nadat er in herinnerd was »dat men in het Woordenb. der Ned. Taal *baclast* voor de oorspronkelijke samenstelling houdt, waaruit, door den invloed der *l, ballast* is ontstaan."

Dr. de Jager handhaafde tegenover die afleiding zijne meening, maar schreef: »Bestaan er voor de afleiding van *baklast* aannemelijker gronden: ik zal mijne meening terstond voor de betere geven, waarvan ik de verklaring met belangstelling te gemoet zie."

Daar, voor zoover ik weet, die aannemelijker gronden nog niet geleverd zijn, vraag ik: moet aan de afleiding door de redactie van het Woordenb. voorgestaan, de voorkeur worden gegeven? Zoo ja, waarom?

V . . . . . R.

Prenttiende. Aan Roelof van Ysendoorn, proost van St. Pieter te Utrecht, verpachtte het kapittel van St. Marie in 1400 de tienden te Varik, Heesselt, de prenttiende (*sic*), de tiende te Malsen, Deil en Gellikum; zie Archief v. Dodt v. Flensburg, I, 34a. Duidt

hier »prenttiende" het tiend op eene bepaalde plaats, of een bizondere soort van tiende aan? In dit laatste geval, welke soort?

J. ANSPACH.

Baard. In de Registers op het archief v. h. voorm. hof v. Gelre, bl. 138, leest men, dat dit hof 26 juli 1648 Johan v. Leeuwen met den gevolmachtigde des graven Albert van den Berg onbevoegd verklaarde, om binnen den afgepaalden ouden baard van den rijswaard des rentmeesters Peter Verstegen »hout te sticken" of het »gestickte" af te houwen. Wat is hier *baard*? Z. v. a grens?

J. ANSPACH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Harderwijker geslachten. (Vervolg van bl. 215). De familiën Aeltsen, Hegeman en Wolfsen. — In Nav. XVIII, bl. 636, wordt gevraagd naar 't wapen van Wolf Arentsen Wolfsen, burgem^{r}. van Harderwijk, waarop geen antwoord ingekomen is.

In den gevel van 't postkantoor aldaar staan een mannen- en vrouwenwapen, namelijk: de Wolff van Westerrode en Wolfsen. Dit laatste is: in blaauw drie zi.? naast elkaar regtopstaande pijlen, aan beide einden gepunt.

Dat dit wapen juist kan wezen, blijkt uit 't huwelijk van Rijnder Christoffel Willem de Wolff (v. W.) met Johanna Aleijda Wolfsen.

In van Doornincks Geslachtk. aanteekeningen komen vele leden voor van eene familie Wolfsen. Daaronder bevindt zich Antonia Emilia, gehuwd met mr. Jan van Heurn. Aan deze vrouw wordt in de kwartieren van Jan François Leopold Verster, in 't werk, Geneal. kwart. v. Ned. Gesl., tot wapen gegeven: in zi. drie zw. vogels. Dit kan dus eene andere familie Wolfsen zijn [1]).

Het boven opgegeven wapen evenwel vind ik gevoerd door de geslachten Aeltsen en Hegeman (?).

[1]) Tot mijn spijt bezit ik Ferwerda niet. Op de bibliotheek der academie alhier is slechts het deel der uitgave van Kok.

De Hegemans zijn van ouden datum. Nijhoff vermeldt een H. op 1414; maar ook later kwamen zij voor. (Zie van Asselts bijdrage omtrent Hattem). Slichtenhorst vermeldt een bekwaam krijgsman — een man met den korten rok — als van Harderwijk geboortig. In Elburg is zeker nog wel meer omtrent deze familie te vinden.

Wolter Hegeman, overste, denkelijk de door Slichtenhorst genoemde, dood 1626, tr. Nijse Claesdr., st. lang voor hem. Zij winnen eene dochter Wijntje, geb. te Harderwijk, leefde nog 1630, tr. ald. 17 apr. 1597 Derrick Aelts, geb. ald., sterft voor 1626. Zij winnen: [1])

1°. Wolter Aeltsen Hegeman, geb. te H., teekende ald. aan 5 dec. 1622 met juffer Rijcka van Doetinchem, wonende te Deventer.

Aant. Wij Gerrit Aeltsen en Cornelis Hegeman, beide burgers te Elburg, en Wilhem Keijluwer, der beiden rechten docter, en Wolter Hegeman, bruidegom, ter eenre; Engelbert van Doetinchem ('t ankerkruis) tot Welten, Diderik van Doetinchem tot Roeverbrugge en Peckedam, en Johan Luloffs, burgemr. te Deventer, van wege Rijcka v. D., bruid, enz. 1622.

2°. Aelt Aeltsen Hegeman, geb. te H., aanget., met attest naar Nunspeet, met Aeltje Jans van Almelo. Zij teekende te H. als wede. aan (attest Ermelo) 25 mei 1642 met Peter Goossen, geb. te H.

3°. Mechteltgen Aelts, tr. te H. 1619 Boldewijn de Vaulx junior [2]).

Aant. Ik Boldewijn de Vaulx den olden als vader van Boldewijn de Vaulx den jongen, toecomende bruidegom, en ik Wijntje Hegemans wede. zal. Derrick Aeltsen als moeder van Mechteltgen Aelts, toecomende bruid, en Wolter Aeltsen Hegeman met Gerijt Meinten Hoolwerff, respect. broeder en Neeff van de bruid, enz. H. 21 oct. 1619.

4°. Cornelis Aeltsen Hegeman, tr. 1e N. N., waaruit: Lambert

---

[1]) Wijntje voerde proces tegen Heribert Kerckman als vader en momber zijner onmondige kinderen bij zal. Anna van Boickholt in ehestaat geprocreëerd en requirant ter eenre, enz. Het betrof 800 gulden in 1593 door den overste Hegeman opgenomen van Helena van Boickholt Anna's moeder, in tegenwoordigheid van den hopman Kameren? (mogelijk Celeman van Crameren). Wijntje moest betalen bij uitspraak van nov. 1626.

[2]) De Vaulx waren vreemdelingen te H., en dit huwelijk had veel voeten in de aard gehad. — Zij voerden vijf spitsruiten.

Cornelisz. Hegeman, den 19 jan. 1645 te H. aangeteekend met Janneke Rickes.

Cornelis tr. 2e 28 apr. 1650 Truijtje Pieters, wede. te Nijkerk.

Wolter hiervoren genoemd had denkelijk nog eene tweede echtgenoot, daar te H. met attest op Utrecht den 26 julij 1640 aanteekende: Wolter Hegeman, kapitein in dienst van Z. M. den koning van Denemarken, met juffer Anna van die Kerckhoff, nagelaten dochter van Derrick, gewezen drost te Heijl. Wolter won bij zijne 1e vrouw:

1°. Diederic, te H. den 20 apr. 1649 aanget. (attest op Ort) met Adelheijd van Middeldorp Willemsdr.

2°. Wilhem, ged. te H. 5 febr. 1626, aanget. ald. 11 julij 1653 (attest Ermelo) met Agneta Vaulx, ged. te H.

3°. Wolther, ged. te H. 26 dec. 1629, st. jong.

4°. Woutergen (dochter), ged. te H. 9 mrt. 1632.

5°. Woutger, ged. te H. 18 sept. 1635, ald. aanget. 5 dec. 1618, attest Deventer, met Theodora Sweers.

Verder vind ik nog vermeld: Jacob Hegeman, regent van 't weeshuis, en 1561 burgemr. van H., wint Johan getr. met Jutgen N., waaruit:

Jacob Hegeman, aanget. te H. 28 nov. 1599 met Naeltien Wolffs, geb. ald.

Aant. Wij Derrick Voet (de ruiten) en Derrick Aelts (de pijlen) van wege Jutgen Hegemans, wede. Johan Jacobsz. met onzen zoon Jacob Hegeman, toecomende bruidegom ter eenre, en wij Aert Wolffs (zijn zegel weg) en Aelt Wolffs (geen zegel gebruikt), van wege onze moeder Gerritge, zal. Wolff Segers nagelaten weduwe, met haar dochter onze zuster, Naeltge Wolffs, toecomende bruid, enz. 11 nov. 1599.

In 1653 compareerden eene Aeltgen Pouwels, oud 60 j., vrouw van Johan Hegeman, en eene Anneke Hegeman, oud 27 j.

Getr. te H. 10 jan. 1675 Johan Dithmar, j. m. van Wurtzburg en Vicharda Hegemans.

Id. 3 julij 1681 Willem Jansz. Winterswijck en Ariaantje Hegemans.

Eene Rijckje Hegemans was getr. met Johan Plaser, waaruit: Johannes, ged. te H. 3 jan. 1684.

Getr. te H. 9 nov. 1688 Barent Aertsz. Hegeman en Dieltie Goosens.

Bovengenoemde Derrick Voet was denkelijk van de familie. In een stuk worden aangehaald|: Derrick en Hendrik van Cranenburch, Hessell Jansz., Jan Nuck, Thomas Vorsz, juffer Cornelia Hegemans wed$_e$. Voets en Aeltje Noijen, alle geërfd in Elspeterbosschen en Uddeler Hegge. Hierin kwam voor een Jan Gerritsz. rechter te Barneveld, die een stuk land in pacht had, toebehoorende aan Jan Voet.

Bovenstaande Aelt Wolffs of Wolffsen gebruikte in een ander stuk van 1630 wel een zegel. Dit vertoont wederom de drie pijlen, als Aeltsen of Hegeman dus; H.: half aanz.; Ht.: een toegew. vlugt, waartusschen een pijl [1]).

Omtrent de familie Aeltsen, zie Nav. XXVIII, bl. 368.

Te H. tr. 26 febr. 1612 Otto van Heteren, predikant te Velp, en Naletgen Aelts.

Id. 5 Oct. 1614 Gerrit Aelts van Elburg en juffer Truijtje Voet.

Aanget. te H. 26 mrt. 1649 (attest Nunspeet) Hermannus Loefsen, secretaris van Elburg, en Stijntje Aelts.

Getr. te H. 8 oct. 1651 Winandus Siderius, predikant te Kesteren, en Maria Aelts.

Aanget. te H. 31 mei 1685 (attest Ruijnen) Johannes Camerlinck, predikant ald., en Weijna Margarita Aeltsen.

Aanget. te H. 24 mei 1705 (attest op Ruijnen) Anthoni Camerlingh, advokaat op het Echtens-Hoogeveen, en Catharina Aelts.

Burgemeester te H. was 1681 Johan Aeltsen, st. 1683.

Omstreeks 1750 woonde nog te H. een Cornelis Aeltsen, getr. met Hester Plancius, waarbij kinderen.

---

[1]) Verschenen voor burgemeesters en schepenen: de Edele W. van Broeckhuyzen voor hemzelven en zich sterk makende voor zijn vrouw juffer Maria van (Uterwijck?) enz. Dit stuk onderteekend en gezegeld door Conradt van Dedem (de schuinbalken hier geschakeerd en niet geruit), Alphert Brinck (de os), Steven Henricksen (een omgekeerde gebl. en get. eikel, regts en links in 't hoofd van een ster vergezeld; H.: half aanz.; Ht.: een toegew. vlugt, waartusschen de eikel met tak), en Aelt Wolffsen (wapen als boven).

Van de familie Wolfsen of Wolffsen waren burgemeesters te Harderwijk.

1437 Martin Wolfsen.

1473 Wolf Wolfsen, werd 1506 secretaris, en st. 1518.

1498 Mr. Roderick Wolfsen.

1556 Reinier Wolff of Wolfs, st. 1570.

1580 Wolf Segersen (zie hiervoren).

1585 Arent Wolfsen, of beter(?) Wolf Arentsen Wolfsen.

1703 Johan Burchard Wolfsen.

1736 Arnold Richard Wolfsen.

1787 Hendrik Gijsbert Wolfsen.

Daar de naam Wolf (Wulf) veel als voornaam gebezigd wordt, is 't zeer moeijelijk na te gaan, welke personen tot de familie Wolfsen behoord hebben. Ik vermeld dan ook slechts diegene, welke mij toeschijnen daartoe te behooren.

Een magescheid behelst in 't kort 't volgende:

Wij magister Arent tho Boecop, Joseph van Arngem (v. Arnhem. Aanz. gekr. helm. Ht.: de adelaar geheel), Joost van Bronckhorst (de leeuw) en Ernst Witten, doen kondt, enz. 20 mei 1562. Zij waren gebedene en gekozene frunde, magen enz. van zaligen Wolter Wolffs en juffer Mechtelt van Duinens(?) nagelatene kinderen [1]). Deze kinderen waren:

1e. Reinier Wolff, de oudste zoon, kreeg 't goed den Herteler te Voorst, kerspel Twello. Hij was gehuwd met juffer Jacob Varles (?) dr. Het zal zijn zoon Reinier wezen, die te H. den 31 julij 1608 aanteekende met juffer Geertruijd van Middachten.

2e. Christina Wolffs, ontving het goed den Blaickershoirst te Twello, ambt Voorst.

3e. Rorick Wolff, ontving den Kollencamp in Erckemeden.

4e. Evert Wolff, twee campen in 't leengoed tho Bissel, elk negen koegangen, genaamd de Smeercamp.

5e. Barta Wolffs, 22 mud bouwland, enz.

6e. Willem Wolffs.

7e. Johan Wolffs.

---

[1]) Bij d'Ablaing een Wolter Wolfs, tr. Hille Voorns, waaruit: Margriet, tr. van Brienen.

Zouden bovengenoemde personen tot 't geslacht de Wolff (van Westerrode) behooren? Ik vind namelijk — denkelijk eene dr. van Reinier met G. van Middachten gehuwd — Mechtilt de Wolf, zal. Reijnier de Wolfsdr., aanget. te H. 24 sept. 1643, attest op Wijk-bij-Duurstede, met Frederik Scheeping, waaruit te H. gedoopt: Geertrui, 7 junij 1644; Maria, 31 dec. 1645; Bartha, 10 jan. 1647; Arent Reindert, 10 mrt. 1648.

De laatstgenoemde Johan Wolffs was denkelijk in 1584 reeds overleden, daar in genoemd jaar, hopman van Wencum, gerichtlick optrad voor Goert van Koet (van Cooth) tegen juffer van Delen, wede. Jan van Middachten, over de erfenis van Bartje Wolffs. zal. Jan Wolffs Woltersen nagelaten dochter.

Waarschijnlijk zijn uit de onder Hegeman genoemde Aert en Aelt Wolffs vele kinderen geweest. Wolff Segers had een zoon, Seger Wolff, te H. getr. 25 apr. 1595 met Naele, dochter van Peter Stijp, raad of burgemr. te H. 1568. Hieruit eene dochter getr. met Joachim Blanchi.

Tr. te H. 6 febr. 1597 Winolt Wolfsen, van Deventer, en Cornelia Derricks.

Grietje Brinck (zie ald.) tr. 1e Johan Wolffs, en ten 2e Rickert Pietersz. van Vierholten. Bij den eersten echtgenoot:

1e. Nenne, tr. Huijbert Bitter.

2e. Weijmken, tr. Goessen Noijen.

3e. Wolter Jans, tr. Jacob Gerritsen.

4e. Jannetje Wolffs, tr. Jan Greve, waarbij 4 onmondige kinderen in 1594. Zij tr. 2e. Hessel Jansz. Groll.

5e. Bartgen Jans, tr. N. N. beide dood 1593. Hunne twee kinderen waren:

a. Jacob Gerritsen den olden.

b. Jacob Gerritsen den jongen.

Het bovenstaande blijkt uit de volgende stukken:

»Wij Giesbert Ripperbant, Aert Wolffsen, Henrick van Cranenburch en Harmen Gerritsen als magescheidtsvrinden ten begeere der kinderen van zal. Gerrijte Brincks, als te weten: Huijbert Bitter met Nenne zijn vrouw, Goessen Noijen met Weijmken zijn vrouw, en Wolter Jans, Wede. Jacob Gerritsen met Aert Wolfsen haar momber, Janneke Wolffs, Wede. Jan Greve met Harmen Gerritsen

haar momber, en de kinderen van zal. Bartgen Jans, met name de olde en de jonge Jan Gerritsen met Giesbert Ripperbant en Henrick van Cranenburch hun mombers — 1593."

Jannetje Wolffs was op 't einde van 1579 met Greve gehuwd, zooals blijkt uit de huwelijksvoorwaarden van 19 nov. 1579.

»Wij Gerrit Goertsz van der Horst en Jan Dirksz., hijlixluijden van Johan Willemsz. Greve, en wij Reijner van Spuelde en Huijbert Witte, hijlixluijden van Grijete Brincks met Rickert Petersz. haar man en momber, van wege Jannegen Wolffsens haar dochter (de bruid)."

Haar vader Johan Wolffs was overleden 1565, daar ik vind:

»Wij Anthonijs Brouwer en Johan Theeusz, hijlixluijden van Rijckert Petersz. van Vijerholten ter eenre, en Gerrit Heeck en Pilgrum van Groll Petersz., als hijlixluijden van Gerrijte Brincks." H. voorwaarden van 27 nov. 1565 [1]).

Dat de weduwe van Jan Greve hertr., blijkt uit 't volgende:

»Wij Gerrit Voeth, Arnt van Hoeclum, Henrich van Cranenburch (de kraanvogel) en Arent van Sevener, maegescheitsluijden tusschen Johanna Wolffs, wede. Jan Greve en huisvrouw Hessel Jansz., ter eenre, en Herman Thoenisz. en Pilgrum Geurtsz., als mombers van vier onmondige kinderen van zal. Johan Greve bij Johanna Wolffs, ter andere, enz. 1594."

De familienaam van Hessel Jansz. blijkt uit een giftbrief op het weeshuis. Dit stuk was van 1623. Hierin komen voor: Hessel Jansz. Groll en Jan Wolffs zijn vrouw, en Weijmtje, wede. van Goossen Noijen, met Hendrik Noijen haar zoon.

Tr. te H. 20 febr. 1597, Herman Hessels, van Arnhem, en Hendrickje Wolffs.

It. 4 mrt. 1601, Werner Goossens en Aeltje Wolffsen.

It. 26 april 1601, Schrevinck Wolfsen en Aeltje Gerritsen van Voorthuijzen.

---

[1]) Johan Theeuwsz. voert: Ged. a. gekant. doorsneden; b. een schuinbalk vergez. van vijf leliën in de rigting, twee boven, drie onder.

Heeck, zie d'Ablaing, waarvan een lid secretaris te H. was, voert: als de Wolff v. W., maar kleuren mij onbekend.

In een stuk van 1595 wordt Grietje Brinck genoemd, bestemoer van Hendrikje Voeth Annasdr., en tante van Dirk Heeck.

Aant. Wij burgemeesters en schepenen, enz. »dat voor ons in den schependom gecomen sijn Rijcket Wulffs met Aeltje Rijckes sijn huijsvrouw, en Aeltgen, Schrevinck Wolffs nagelaten weduwe, met Schrassert oere in dese saecke gecoren momber ende bekenden gesamender handt uit handen van Derrick Jacobs en Gerrit Keijzer, Ot van Bronckhorst en Anthonis van Wenckum, ontfangen te hebben, de somme van hondert gulden hollants." 27 aug. 1606.

Tr. te H. 30 dec. 1632, Gerrit van (sic) Feith en Arentje Wolffs Aertsdr..

Aanget. te H. 22 juli 1632, Jorgen Wulfsen en Marry Aerts.

It. 23 jan. 1642, attest Apeldoorn, Jan Dirksz., wedr. van Aeltgen Wolffs en Wichmoet Aerts, wede, Gerrit Henricks Westenenghe.

Tr. te H. 9 nov. 1650, Gerrit Keijzer en juffer Maria Wolffs, wede.

Aanget. te H., attest Amersfoort, 1 sept. 1667 Joachim Wolffsen, en Hadewig van Hattem, wonende onder Maurik.

Aanget. H. 22 mrt. 1668, Adolf Wolfsen en Anna Margareta Badels van Amsterdam.

It., attest Ermelo, sept. 1671, Johan Wolfsen Berger en Stephania Greve. Mogelijk ook nog, Wolfsen Jans getr. met Joachim van Mehen. (zie aldaar), en Jan Wolfs Jans, aanget. te H. (attest Ermelo) 30 mei 1641, met Beatrix van Hapter Jacobsdr. Hieruit te H. gedoopt: Jan, 4 mei 1642; Joachim, 18 febr. 1644; Jacobje, 21 dec. 1645; Janneke, 19 jan. 1648; Elisabeth, 21 febr. 1649.

Meinard Wolfsen, teekende te H. aan, attest Putten, 17 febr. 1661 met Anna Elisabeth Gruters. Hij is spoedig daarna overleden, slechts een zoontje nalatende, zooals blijkt uit 't volgende:

»Philips van Halten (koopman te Amsterdam) eigenaar van gereede getransporteerde goederen van Lucretia Wijntjes, wede. Gerrit Sluijsken, tegen Arent Wolfsen, burgemr. van Elburg, Anna Elisabeth Gruter, wede. Meinard Wolfsen als wettige tutrix van haar onmondigen zoon, en erfgenaam van zal. Wolf Arentsz. Wolfsen, Otto van Dijckhuijzen, Dirk Danielsen, Jacob Hermensen Veen en Johan Martensz., alsmede Frans van Lanscroon als momber van Peter en Willem Sluijsken, Johanna Sluijsken, wede. Oosterzee, en dr. Theodorus Luessinck, man van Hester Sluijsken. (1671)"

De familiën Wolfsen en Sluijsken waren ook onderling oneenig, zoo als blijkt uit de zaak van:

»Arent Wolfsen en Gruter, wede. etc. als boven, geassisteerd door Arent Wolfsen tegen Willem Sl. en Frans v. L. als voogd van Peter Sl., Dr. Luessinck, man van Hester Sl. en Johanna Sl., wede. Oosterzee, met haren broeder Willem, gezamentl. kinderen van Lucretia Wijntjes bij Gerrit Sl. verwekt.

Arent Wolfsen, broeder van voornoemden Meinard (Nav. XXVIII, blz. 368, zonen van Wolf Arentsen Wolffsen, ex Hoolwerff) teekende denzelfden dag aan, attest op Nunspeet, met juffer Wobbina Keefsen, wonende te Elburg. Hij was der rechten docter, en burgemr. van Elburg. Hij wint: Pelgrom Wolffs, aanget. te H. 23 sept. 1694, attest Nunspeet, met Gerharda van Nulden, denkelijk dochter van Richard, in 1658 en 1669 regent van 't weeshuis te H. Zij winnen drie kinderen te H. geboren, en gedoopt ald. onder den naam Wolfsen, namelijk:

1e. Maria Wobbina, ged. 29 jan. 1697, teekent ald. aan 27 sept. 1722 met Frederik Visser.

2e. Arnold Richard. volgt.

3e. Gerarda Elisabeth, ged. 29 mei 1700.

Arnold Richard, ged. 4 nov. 1698, burgemr. van H., tr. ald. onder den naam van Arnoldus Richardus, 19 mei 1723, attest naar Barneveld, met Johanna van Domseler (Dompselaer), begr. denkelijk 26 jan. 1747. Hieruit: [1])

1e. Pelgrom Dirk, ged. te H. 20 febr. 1724. Was sous-lieutenant bij 't regiment cavelerie van den lt.-generaal van Kannenburg (Isendoorn à Blois?), kommandant generaal-majoor van Eck, en had zijn ontslag met rang van ridmeester bekomen 25 oct. 1763. Hij tr. te Hoevelaken 16 oct. 1763 Wilhelmina Heurdt.

2e. Theodorus Gerardus, ged. te H. 31 aug. 1725.

3e Gerharda, ged. te H. 20 dec. 1726.

4e. Arnolda, ged. te H. 3 febr. 1730, begr. ald. 11 oct. 1788, tr. ald. wegens ziekte in huis 31 dec. 1750, dr. Willem Botter Heurdt, begr. 1 aug. 1783.

5e. Dr. Hendricus Gijsbertus, ged. te H. 8 mrt. 1733, burgemr.

---

[1]) Begr. 20 jan. 1750 een dr. Wolfsen. 13 mrt. 1741, 3 nov. 1757 en 2 mei 1757 begr. een kind van burgemr. Wolfsen.

van H., tr. te Hierden 28 febr. 1762 Engelbertina Geertruijd Schrassert, en winnen slechts:

Arnolda Johanna Charlotta, ged. te H. 20 nov. 1763, begr. 28 nov. 1765.

6e. Johanna Aleijda, ged. te H. 13 jan. 1736, (begr. 24 mei 1807?) tr. te Hierden 6 juli 1755 Rijnder Christoffel Willem de Wolff, weduwr. van Arnolda van Brienen. Hij st. te H. mei 1777, en zijn lijk verzonden 20 juli [1]).

Aant. Mr. R. C. W. de Wolff voerde 1767 proces, als vader van een onmondig kind verwekt bij J. A. Wolfsen, tegen Pelgrom D. Wolfsen, Botter Heurdt en H. G. Wolfsen, als medeerfgenaam van Geertruid van Dompseler, overl. 4 oct. 1765, echtgenoot van den luitenant Gerrit Clemens Avercamp [2]).

Geertruid was hunne tante en hare huwelijksvrienden waren 27 mrt. 1750: Dirk Avercamp, Nicolaas Schrassert en de luitnt. Johan van Balen.

Tot de familie Wolfsen behoorden nog:

Jan Burchard Wolfsen, aanget. te H. 16 juli 1699, attest Nunspeet, met Judith Wolfsen van Elburg.

Jochemina Wobbina Wolfsen, aanget. te H. 24 nov. 1754, tr. te Elburg, met Egbert Heijmerick van Hoeclum.

Een dr. Wolfsen tr. Gerrit van Hoeclum, waaruit: Catharina Aletta Lucretia van H., st. te Harderwijk 28 mei 1813, als wede. van Harmen Hendrik Vitringa. Zij oud 55 j.

Tr. te H. 11 dec. 1759 Lucas Wolfsen en Petronella Lucretia Cremer.

Mogelijk nog een familielid in een stuk van 1535, toen voor 't schependom kwam, suster Marijgen de begijn met Wolffs Jacobs haar momber, en bekende schuldig te zijn aan suster Reijner van Vanevelt, wonende op 't bagijnenhof te Harderwijk, enz.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht van Sparwoude. (XXVIII, bl. 632). Eene geslachtlijst

---

1) Een der zonen uit het 2e heette de W. van Westerroode, volgens eene bijschrijving in 't doopboek.

2) G. C. Avercamp had bij Geertruid geen oir, maar een nat. zoon, waarvan, volgens opgave van Beatrix Proper, Lambertje, dochter van Dirk Lamberts, 13 nov. 1753 te H. bevallen was.

dezer familie is mij niet bekend, doch het volgende moge hier eene plaats vinden.

Gerard v. Sp. voogd v. Beatrix v. Rietwijk en hare zusters 1378.

Gerard v. Sp. in 1413 met Gerard v. Poelgeest en Herbert v. Foreest verzoend met Philips en Diderik Bloot ter zake van den moord van Aleid van Poelgeest. Johan v. Sp. heer van Sparewoude, 1488. Willem v. Sp. Florisz. zegelde als leenman van Holland in 1454 met zijn eigen zegel. Ysbrand v. Sp. zegelde in 1451 te Leiderdorp een brief als borg voor Willem v. Adrichem. Josine v. Sp. † 1600, huwde Wouter v. Mijnden, heer van Ruwiel 1525, welke heerlijkheid hij in 1563 verkocht aan Agnes van Aeswijn. Hadewich v. Sp. tr. Christoffel v. Schagen Janszn., wiens zoon Ysbrand v. Sch. † 1602, in den echt trad met Adriana van Duivenvoorde, geb. 1549, † 1591. Maria v. Sp., erfdochter van Gerrit v. Sp. te Vianen, tr. aldaar 1615 Jacob v. Amstel v. Mijnden, wiens zoon Joost, heer van Loenresloot, Ankoop en ter Aa, † 1651, de echtgenoot was van Odillia v. Wassenaer. Gerrit v. Sp. tr. Hase van Poelenburg, 1454. v. Leeuwen, Batav. Ill. bl. 828, 830, 831, 1003, 1049, 1068, 1076 en 1208 en Te Water, Verbond der Edelen, III, bl. 283.

Gerrit v. Sp. deken van het St. Jorisgilde te Haarlem, 1548. Ysbrand v. Sp. burgem. en schepen aldaar 1572 en 1573. Claes v. Sp. vermeld tusschen de jaren 1477 en 1500. Willem v. Sp. leenman v. Holland 1497. Jan v. Sp. klerk (geestelijke) te Haarlem 1492. Ysbrand v. Sp. burgem. v. Haarlem, in 1628 aldaar ongeh. overleden, zou naar men meent het laatste mansoir van zijn geslacht zijn geweest. Het geslacht Sp. had zijn huis in de Ceciliasteeg te Haarlem.

Clara v. Sp. Jansdr. † 4 aug. 1615, begraven te Delft in de oude kerk, 2e echtgenoot van Arent v. d. Meer, † 4 aug. 1615 of 23 dec. 1596, licentiaat der beide rechten, raad en secretaris van Delft en hoogheemraad van Delfland, voerde volgens een ms. wapenboek, van sabel met een bandwijs geplaatsten visch van zilver, aan weerszijde vergezeld van een zespuntige ster. Volgens eene andere bij mij aanwezige wapenteekening in een oud wapenboek met het onderschrift, Spaarwoude, Holland, adel, voerde dit geslacht van azuur met een klimmenden leeuw van zilver, getongd

en gewapend van keel, vergezeld van acht blokjes van zilver, zoodat het mij twijfelachtig voorkomt of Clara wel behoorde tot dit geslacht, hetwelk volgens Craandijk en Schipperus uit een bastaard van graaf Floris V zou gesproten zijn. M. S. Aanteek.

H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN.

Een tweetal onbekende wapens. In een fraai houten snijwerk boven een trap, hoofdzakelijk aangebracht ter versiering, doch tevens dienende om door de openingen tusschen het lofwerk, licht op trap en portaal te geven, bevinden zich de volgende twee wapens: waarschijnlijk van de stichters van het huis (of stichteressen, want beide wapens zijn ovaal, en het beeldhouwwerk is haast te fraai om aan een gril of onkunde van den beeldhouwer te kunnen denken.) — Het huis is waarschijnlijk gebouwd in de tweede helft of het laatst der 17e eeuw; — de oudste eigendomspapieren schijnen verloren geraakt; er is dus daaruit geen licht te verkrijgen.

Het linksche wapen is gehalveerd, de linksche helft: twee sterren, een ring, en liggende halve maan, 2, 1 en 1 geplaatst, — zijn de wapenfiguren van het geslacht de Flines; (in dat geval zijn ze van zilver op blaauw; de kleuren zijn op het met één kleur beschilderde ornament niet aangegeven;) — de rechtsche helft is een klimmende griffioen, van ...? op ...? — Bij Smallegange vind ik een zoodanig wapen aangegeven als dat van Schotte; en dan zijn de kleuren, goud op blaauw. — Maar indien de eene helft van dit wapen werkelijk de Flines is, zoo als ik vermoed, — is het dan ook aan iemand bekend of dit geslacht zich met Schotte vereenigd, en daar zijn wapen mede gehalveerd heeft? indien het niet, want dit zou kunnen zijn, eenvoudig het wapenbord is van eene weduwe ...? geboren de Flines, die daarom haar wapenschild, gehalveerd met het wapen van haar overleden echtgenoot, heeft doen beeldhouwen. Maar indien *niet* Schotte, — welk ander geslacht voerde dan een dusdanig wapen? Uit de alliantiën van het geslacht de Flines zou dit wellicht beandwoord kunnen worden, want de eene helft hoû ik wel haast zeker voor dat van de Flines.

Het rechtsche wapenschild draagt: een keper van...? omringd of verzeld van, een schelp, een zespuntige ster en eene lelie, van ...? op een veld van ...? (De schelp en ster, *boven naast,* en de lelie *onder* den keper.) — Dit wapen is mij geheel onbekend.

Kan iemand de geslachten aangeven die deze wapens gevoerd hebben?

JOH. HENDR. V.

Vraag naar een wapen. Door welk geslacht werd het volgende wapen gevoerd? Een moriaanshoofd van sabel in zilveren veld, met een schildhoofd van hetzelfde metaal, waarin 3 palen van sabel. Men treft het aan ter rechterzijde van de afbeelding van het kasteel Boort-Meerbeke ('t Hoff Terhoye) in Le Roy's Groot Wereldlijk Tooneel van het hertogdom Braband. B n°. 44.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDÈLER.

Genealogie van Neck. In mijn bezit is een Genealogia van het oud geslaghte, van, van Neck; van het jaer 1450, tot het jaer 1679, gedrukt waar? en wanneer? Het werk schijnt zeldzaam te wezen. Een 600 tal gekleurde gedrukte wapens komen er in voor, dikwijls herhaald, maar waarvan vele bij Rietstap niet voorkomen, en meest amsterdamsche familiën betreffen. Het bestaat uit twee deelen, terwijl onder de wapens de namen der kinderen voorkomen en die hunner echtgenooten, zonder jaartallen. Bestaan er meer exemplaren? In 't begin dezer eeuw was een ex. in 't bezit van een lid der familie Straalman. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht l'Ange. In het begin der zestiende eeuw vestigde zich te Kettwig aan de Roer een Franschman, l'Ange genaamd, die zijn naam in het Duitsch vertaalde en zich even als zijne afstammelingen sedert *Engels* noemde. Zijn zoon Engels was lakenfabrikant te Kettwig en de stamvader van een uitgebreide familie, die zeer veel predikanten aan de Gereformeerde Kerk heeft geleverd; o. a. Fred. Carl, predikant te 's Gravenhage.

Fahne geeft op als wapen der familie Engels een dwarsbalk, daar boven twee rozen, een er onder, op den helm een engel.

Voert de in Nederland gevestigde familie l'Ange een wapen, en zoo ja is het anders dan 't boven vermelde?

A. J. C. KREMER.

GESCHIEDENIS.

Steen op de Plaats in den Haag. (XXVIII, bl. 547). Het is mogelijk, dat de bekende steen, (ten zoen van den moord van Aleid van Poelgeest?) op de Plaats in den Haag gelegd, ter wille eener verstrating voor een tijd is weggenomen geweest; zeker is het dat die steen daar sedert 1866 steeds heeft gelegen, en er nog ligt, aan de basis van een driehoek van keien, welke zich door hunne kleur van de hen omringende onderscheiden, en waarschijnlijk een grafmonument moeten voorstellen.

Den Haag. J. C. D. R.

De steenen uileborden. (XXVIII, blz. 547). Na het gestelde bladz. 548—49 gelezen te hebben, deel ik mede, dat ik thans te Rousselare, in Westvlaanderen, wonende, dagelijks meer dan eene schuur met uileborden zie, doch ze zijn boven in het dak der schuur geplaatst en zeer net vervaardigd. Ze dienen, om licht en lucht aan te brengen en doen dat ook, en ook de uilen maken er gebruik van. Men noemt ze hier uilegaten.

G. P. ROOS.

Bijdrage tot de historie der leenbanken in Gelderland. (vgl. XXIX, bl. 205). Krachtens het reces van den landdag, maart 1593 te Zutfen gehouden, mochten de lombardhouders geen hoogeren interest van de door hen uit te leenen gelden nemen, dan per week één duit van elken daalder. Ook waren zij verplicht de leenbriefjes in duidelijke taal en letters te schrijven, alsmede de ontvangen panden jaarlijks publiek te verkoopen. Bij landdagsreces van mei 1621 werd de bepaling nopens het bedrag van den interest verscherpt, in zóóver, dat de leentafelhouders zich met één duit van elke twee gulden per week, d. i. met *f* 16.25 procent 's jaars had-

den te vergenoegen, en zulks van gelden zoowel op panden als op obligatiën verstrekt. Zie Gr. Geldersch Plakkaatboek, II, 36,195. Laatstgenoemde bepaling werd meermalen ontdoken; immers de Zutfensche synode v. 8—11 aug. 1638 achtte het nog noodig door hare afgevaardigden bij den hove provinciaal aan te dringen dat »de interesse der lombarden nae expiratie van de pachtjaeren tot eenparicheyt en beraemde order" gebracht wierde. De Tielsche classis v. sept. 1631 en apr. 1632 vond reden tot de klacht, dat »de lombaerden rechte woeckeraers sijn en drijven op den armen een bijtende woecker, ende een schade tegens de wet (Ex. 22 v. 25, Lev. 25 v. 35—37, Deut. 23 v. 19, 20, Ps. 15 v. 5, Spr. 28 v. 8, Ezech. 18 v. 12, 13), vernieut van Christo (Luk. 6 v. 34, 35), dairvan sy doch openbare professie doen — gelijk sy ook volgens Godts exempel [1]) van de Tafel des Heeren afgemaand worden". — Doch ingeval zij, — luidt art. 41 van de acta der Tielsche classis v. juli 1623, — de bank van leening, overeenkomstig straks genoemd landdagsbesluit, tegen den penning zestien verkozen te houden, mochten zij tot het H. Avondmaal worden toegelaten. Deze schikking onderwierp men aan het oordeel der Zutfensche synode v. 22 juli, welke besloot omtrent dit punt, alvorens het vast te stellen, zich met de afgevaardigden der andere provinciën te verstaan. Er bleef echter verschil van gevoelen heerschen, en de Arnhemsche synode v. 22—25 juni 1624 verwees de kwestie naar de Nat. Synode. De vraag, in de Zutfensche synode v. 3—6 aug. 1631 geopperd, of lombardhouders mochten staan over den doop hunner eigene of van andermans kinderen, werd door de Nijmeegsche synode v. aug. 1632 toestemmend beantwoord, ofschoon men te kennen gaf, dat zich op dàt oogenblik in Gelderland geene lombardhouders ophielden. Over het algemeen dacht men in dit gewest soms minder streng dan in Holland over deze soort van lieden en hunne aanverwanten. Als bij voorbeeld de Zuidhollandsche synode het twijfelachtig stelde, of men een »lidmaet, getrout hebbende een taefelhouders dochter, onder welcken hij heeft penninghen tegen 16 procento, en die niet cunnen wedercrijghen," wel aan het H. Avondmaal toelaten mocht, was het antwoord der

[1]) met aanhaling van Deut. 24 v. 6!! Wordt soms vs. 7 bedoeld? Doch ook dit gaat moeilijk.

classis Tiel in dato 4 sept. 1636: »soo sijn beste gedaen, en sonder ergernis can geschieden, *toe te laten*". De milde en redelijke denkwijs der Gelderschen op dit punt trad sterk aan het licht bij de overweging van het volgende in de buitengewone Tielsche classisvergadering v. 18 aug. 1657 ter sprake gebrachte gravamen of quaeritur der classis v. Overveluwe:

»Also m. Bernhardus Ferraris, banckhouder binnen Arnhem, heeft vertoont aen den e. kerckenraet van Arnhem, dat volgens publieke autorisatie des achtbaren magistraets, hij banck was houdende op sulcke ordre als bij den ed. Landschap was goetgevonden tot sodane geringe ende civile taxe als in enige andere plaetsen, daer de magistraet of selve banck hout ende het profijt daervan geniet, ofte aen andere voor seeckere penningen verpacht, ende ordeelt in goede conscientie met de billickheit overeen te comen, ende nutst en dienstichst voor haere steden en ingesetenen te sijn, also dat afgetrocken sijnde alle nodige onkosten die op deselve banckleeninge nootsaekelick moeten vallen, geoordeelt wordt niet meer dan een gemaetichden interest van 4 ofte 5 onder de burgeren plaetse hebbende voor winste kan overschieten; en derhalven ootmoedichlick versocht heeft van den ew. kerckenraet tot troost van sijne conscientie sowel als sijner vrouwen, die met getuichenisse van een ander plaetse gecomen is, tot de h. taefel des Heeren toegelaten te worden. Want hij niet en kan verstaen in goeder conscientie (sijnde andersints volveerdich beter onderricht sijnde tselve plaets te geven en hem te onderwerpen), dat sulck banckhouden strijt tegens Godts h. woordt, omdat van de meeste en geleerste theologanten geoordeelt wordt, dat niet *alle* woecker in de Jootsche wet (welck oock politijck was) is verboden, maer alleen de bijtende, die tegen de liefde en billickheit strijt, dat is, ongemaetichden, waervan de mate te stellen (also de H. Schrifture die niet en stelt) en (*aan*) de christelicke magistraet schijnt gelaten te sijn, om na gelegenheit van omstandicheden van tijt en plaetse daerop te disponeren en derhalven hare conscientie toe te vertrouwen is, ten waer opentlick bleeck dat tegens de billickheyt wierde misdaen, in welcken gevalle deselve behoorlick daerover te onderrichten sijn. Daerbeneven en kan hij oock niet sijn (*zien*) dat hetselve strijt tegen 't oordeel van de synoden, so van deese

als andere Provintien, also die niet en spreecken dan van ongemaetichden en bijtenden woecker, versoeckende dat alle bancken souden gereguliert worden als in sommige plaetsen al is geschiet [1]), en oordeelt dat dit geen bijtende woeker en is, maer meer nutticheits als beswaernis is aenbrengende [2]). Sulcks als oock de verklaeringhe d' Cloppenburgii op de woecker door last van den synode gemaeckt en uytgegeven, te kennen geeft, ende daerom oock verscheidene personen, so banckhoudende magistraten als particulieren en haere vrouwen, dienaren en participanten in verscheidene kercken en classen sonder beswaernisse sijn toegelaeten en noch toegelaten worden. 't Welck dan alles en diergelicke reden meer, die tot deese saecke bijgebracht soude connen worden, wel overwoogen sijnde, en de ew. kerckenraet heeft geoordeelt dat deselve sijnde bekent voor een eerlick persoon, die hem oock stricktelick is houdende in de ordre des achtbaren magistr. (Lukas 3 vs. 13), en hebbende getuichenisse van sijn stichtelick leven en ommeganck, *met stichtinge alhier wel soude toegelaten worden*, gelick oock de ew. classis van Overveluwen, als 't voorverhaelde gehoort hebbende, geen rede van weigeronge heeft connen sijen" (*zien*). Met dit billijk gevoelen des kerkeraads van Arnhem en der classis van Overveluwe bleek de classis van Tiel volkomen in te stemmen, als ze in dato ten antwoord gaf: »de ew. classis, den inhout en reden van dit gravamen overwogen hebbende en voor vast stellende alle hetgene daerin aengaende den persoon van den banckhouder Bernhardus Ferraris, so weegen den gemaetichden intrest, die hi soude genieten, als oock (van) sijn stichtelick leven (*getuigd wordt*), soude geen swaericheyt maken om sijn persoon en dessen huisvrouw mitsgaders sijne domesticken die gesont in gelove en stichtelick van wandel bevonden worden, aen de taeffel des Heeren te admitteren".

Er zal dan ook wel bizondere en geldige reden hebben bestaan, waarom de staten v. Gelderland het verzoek van den Jood Imanuël Marcus, gehuwd met Hester Mozes, laatst weduwe van

[1]) Vgl. acta syn, Gelr. 1655, grav. 4, alin. 2, en de acta van den jare 1656, art. 46.

[2]) Vgl art. 50 der acta van de Noordholl. synode (Alkmaar) van 1656.

Jozef Nassauws, woonachtig te Barneveld, begeerende octrooi tot het houden eener bank van leening ter plaatse, 21 apr. 1725, van de hand wezen. [1])

J. ANSPACH.

Vereeringen voor opdragten en aanbiedingen van boekwerken aan den magistraat van den Haag. Uit de Thesauriers rekeningen. 1587—1637.

1587.

fol. C.Lxxxiij.

Betaelt Mr. Pieter van Brederode, doctoir in beyden den rechten de somme van dertich ponden, voor een gratuiteyt hem by den Haeghe gedaen, vuyt saecke dat hy den Haeghe voorschreven gedediceert heeft een bouck in de rechten, twelck hy van Geneueren (?) hadde overgesonden, als blyckt by de ordonn. in dato den xx augusti ses eñ tachtich met quitantie dus hier de somma

van xxx £.

1600.

fol. C.Lxxxiij. v°.

Betaelt Martyn Euerardt [2]) de somme van acht ponden vyff schell., vuyt zaecke van Zeebouckeu daermede hy de magistraet van den Haeghe heeft vereert, van de republycque ende gemeene neeringe van Switzerlandt, blyckende by ordonn. dus hier

viij £ v ß.

1604.

fol. ij^c.xxix.

Betaelt Guilhelmus Merula, de somme van drie ende dertich ponden, hem tot eene vereeringe toegeuoucht, van de translatie

---

[1]) De Leidsche predikant Bernardus Wijngaarden gaf in 1652 in het licht: „Consideratien raeck. 't stuck van leening. Vraegswijze voorgestelt met antwoort door S. Maresius". Daar achter: „Klare en krachtige bewijsredenen", enz. In 1657 volgden bij B. W. en P. Cabeliaauw te Leiden de Bewijsredenen onder dezen afzonderlijken titel: „Klare en krachtige Bewijsredenen, thoonende dat de houder van de leenbanck te Leyden ende oock alle banckhouders, leenende volghens ordonnantie haer van de Christ. overicheyt voorgeschreuen, niet behooren van 't H. Avondtmaal gheweert te worden". Hiermede stemde dus het besluit van synode en classis overeen.

[2]) Martyn Everardt van Brug was onder anderen de vertaler van het werk over de Zeevaart van Pedro de Medina.

ende ouersettinghe van zeker bouxken van eenen Heer Eyngel, in zyn leven pastoir in Heenvliet, tot Bergen in Henegouwen om de religie metten viere omgebracht, den Hage gedediceert blijckende by ordonn. eñ quit. dus hier xxxiij £.

1606.

fol. ijc.xxvj.

Betaelt Antony Molckman van Bergen opten Zoom, de somme van tzestich ponden, van seeckere franchoise ende Duytsche gebonden Historie, daermede hy die van den Hage heeft vereert. Beginnende van den tyd onses salichmaeckers Jesu Christi, totten jare sestyenhondert vyff, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hier Lx £.

1609.

fol. ijc.Lxxij.

Betaelt Adriaen van Oosterbeeck, Dienaer des Woorts Christi tot Montfoort, de somme van vyftich ponden, van dat hy Burgem^ren heeft vereert met drie exemplaren van monickerye, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer L £.

1609.

fol. ij^c.Lxxxv.

Betaelt Godefroy Boott, de somme van achtien ponden, ouer negen exemplaren, daermede hy de magistraet heeft vereert met een boucxken, inhoudende een corte verclaringe beschreven vañ voornaempste geunieerden Steden ende Vlecken van Hollandt eñ Westvrieslandt. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hier xviij £.

1612.

fol. ijc. Lxxvij^v.

Betaelt den Advocaet Mr. Pieter van Veen de somme van twee ende dertich ponden, acht schellinge, vuyt zaecke van twaelff exemplaren van zeker bouck, geintituleert, Batauorum cum Romanis Bellum etc. by hem aen de magistraet van 's Grauenhage gedaen leueren. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xxxij £ viij ß.

1612.

fol. ij^c.Lxxj^v.

Betaelt Johan la Motte, Dienaer des Godd. Woorts alhier in Schrauenhage, de somme van veertich ponden, te xl grooten

'tpondt hem toegeuoecht, van dat hy de Magistraet van Schrauenhage heeft gepresenteert eenige exemplaren van zeker boucxken, geintituleert, de ontledinge eens Christen mensch, by hem getranslateert ende aen de voorn. Magistraet gededicëert, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xL £.

1612.

fol. ijc.Lxxix.

Betaelt Petrus Montanus van Amsterdam de somme van vyftyen ponden, vuyt zaecke hy de Magistraet van 's Grauenhage heeft vereert met een bouck van Guiccardyn, innehoudende de beschryvinge van alle de Landen. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xv £.

1613.

fol. ijc.Lxxxvv.

Betaelt Johan de la Haye, Dienaer des Goddel. Woorts alhyer in Schrauenhage, de somme van twaelff ponden, hem toegeuoecht voor de presentatie by hem aen den Magistraet van Schrauenhage gedaen, van eenige exemplaren van zeecker boucxken bij hem onlancx vuytgegeven, geintituleert, den gematichden Christen. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer. xij £.

1615.

fol. ijcxcvj.

Betaelt Johannes Lamotius, Dienaer des Heyl. Euang. alhyer, de somme van tzestich ponden, hem toegeuoecht voor de presentatie by hem aen de magistraet gedaen, van eenige exemplaren van zeker bouck geintituleert den Stercken helper, by hem vuyt de Engelsche spraecke in de Nederlantsche overgeset, ende aen de voorschreuen magistraet gededicëert. Blyckende by ordonn. eñ quitantie dus hyer Lx £.

1616.

fol. iijc.xv.

Betaelt als voren, de somme van zes ende dertich ponden, tot een vereeringhe van de presentatie by hem aen de Magistraet gedaen, van eenige exemplaren van zeecker boucxken, geintituleert de Heylige A. B. C. voor Sions scholieren, by hem de Heeren van de Reeckeninge gededicëert ende aen de Magistraet vereert. Blyckende by ordonn. eñ quitantie dus hyer xxxvj £.

1616.

fol. ijc.Lxxxviij.

Betaelt Johannes Fenacolius, de somme van tsestich ponden, vuyt saecke van gelycke somme hem toegeuoucht, voor de presentatie by hem aen de magistraet gedaen, van vyff exemplaren van de Historie van Cornelius Tacitus, by hem vuytte Latynsche spraecke int Nederlantsch overgeset. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer Lx £.

1619.

fol. ijc.Lxijv.

Als voren J. F., dienaer des Goddel. Woorts tot Maeslander Sluyse, de somme van vier ende twintich ponden, vuyt zaecke hy aen Burgemeesteren heeft vereert, vyff exemplaren van Suetonius by hem in de Nederlantsche taele overgeset. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xxiiij £.

1621.

fol. iijcxvijv.

Als voren de somme van Achttien ponden, hem toegevoucht tot een vereeringe van seecker bouck, geintituleert, de Stadt Godts, gemaeckt by den outvader Augustinus ende by den voorn. Fenacolius int Nederduyts overgeset, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xviij £.

1616.

fol. iijc.xij.

Betaelt Seger van der Maes, de somme van twee eñ veertich ponden, veertyen schell., vuyt saecke van negen jaren aen den anderen geteyckent heeft met vermelioen mette letteren Haga, de boucxkens dienende voor de Schryvers opten dorpe van Scheuelinge, blyckende by zyne cedulle, innehoudende specificatie, ordonnantie eñ quit. dus hyer xlij £ xiiij ß.

1617.

fol. ijc.Lxxxiij.

Betaelt Johannes Lamotius, Dienaer des Godd. Woorts alhyer in 's Grauenhage, de somme van Vijftich ponden, ouer de presentatie van zeeckere boucken by hem overgeset, geintituleert Eerste deel der Historische betrachtinge Filippi etc. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer L £.

1617.

fol. ijc.Lxxxviij.

Betaelt Henricus Petamontius de somme van ses ponden, hem toegeuoecht, voor dat hy de magistraet gepresenteert heeft eenige boecxkens, inhoudende een poetische discours ende beschrivinge van de oorlogen ende victorien der kinderen Ysrahels, vuyt het oude testament etc. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer

vj £.

1618.

fol. iijc.vv.

Betaelt Steven van der Cruyce, de somme van acht ponden, hem tot een vereeringe toegevoucht, voor de presentatie by hem aen de magistraet gedaen van eenige exemplaren van zeecker boucxken vervattende een aenmerckinge opte jegenwoordige Steert Starre. Blykende by ordonn. eñ quit. dus hyer vij £.

1619.

fol. ijc.Lxxxij.

Doctor Johannes Lamotius, bedienaer des Godd. Woorts alhyer, de somme van tsestich ponden, hem toegevoucht voor de dedicatie ende presentatie van zekere boucxkens van Mr. Beyma, gewesene rector vañ groote schoole alhyer, wezende duytlegginge van het Hooge Lyet Salomons. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer Lx £.

1623.

fol. iijc.xix.

Johannes Lamotius als voren, de somme van veertich ponden, hem toegevoucht van eenige exemplaren van zeecker tractaet, geintituleert, de Medicine der Zielen, by hem in Neder Duytsche taele overgeset, blyckende by ordonn. en quitantie dus hyer

xl £.

1624.

fol. iijc.xxxij.

Johannes Lamotius als voren, de somme van twintich ponden, hem toegevoucht, ter sake hy de magistraet heeft geoffereert, eenige exemplaren van een bouxcken, geintituleert, de geestelycke wapen bij hem uytet Engels in de Nederduytsche tale overgeset, blyckende by ordonñ. en quitantie, dus hier xx £.

1621.

fol. iij$_C$.xviij.

Egbertus Berckelo, de somme van acht ponden, hem toegevoucht tot een vereeringe van de dedicatie eñ presentatie van zijne theses tot Leyden gedefendeert, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer viij £.

1622.

fol iij.v..

...... Starter, de somme van zes ponden, hem by Burgemeesters toegevoucht, tot een vereeringe over twaelff exemplaren by hem aen de magistraet gepresenteert, van de laeste tocht van Zijne Ex^tie Prins Heyndrick in Brabant, by hem in Nederduyts dicht beschreven. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer vj £.

1622.

fol. iij$_C$.xxviij^v.

Dominicus van Hottinga, de somme van thien ponden, hem toegevoucht over de presentatie van zeeker bouck, geintituleert: Polygraphia, daermede hy Burgemeesters heeft vereert. Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer x £.

1622.

fol. iij^C.x.

Henricus Fabritius, Student in de Theologie tot Leyden, de somme van twaelff ponden, over de presentatie ende dedicatie van zyne theses, de S. Scripturae Versione, by hem tot Leyden publice gedefendeert, blyckende by ordonn. eñ quit. dus hyer xij £.

1623.

fol. iij$_C$.xlvij^v.

Heynrico Fabritio Proponent, de somme van veerthien ponden over de dedicatie ende presentatie van zeeckere theses, by hem tot Leyden publice gedefendeert, blyckende by ordonn. eñ quitantie, dus hyer xiiij £.

1624.

fol. iij$_C$.xxxij.

Dr. Johannes Meursius, Professor in de Universiteyt van Leyden, de somme van vyftich ponden, over eene vereeringe hem gedaen, voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van een

tractaet by hem int licht gegeven, geintituleerd . . . . [1])
Blyckende by ordonn. eñ quit. dus hier l £.

1624.

fol. iijc.Lij.

Jan Wolphertsz Vlesser, Boeckvercoper, wonende tot Schiedam, de somma van vijftig ponden, Vant gunt hem by Burgemrs. es toegevoecht, voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van Appianus Alexandrinus int Nederduyts overgeset, blyckende by ordonn. eñ quitantie, dus hier xv £.

1624.

fol. iijc.Lixv.

Hermanus Schulius, Student in Theologie, de somma van achtien ponden, tot eene vereeringe voor de dedicatie ende presentatie van sekere Theses by hem te defenderen, blyckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hier xviij £.

1626.

fol. iijc.xxvjv.

Johannes Edingius vuyten Hage, Student, de somme van zestien ponden, by Burgemeesters hem vereert tot subsidie van syne studie eñ voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van zijne theses *de temperantia* bij hem in de Universiteyt tot Leyden opentlicken gedefendeert, blyckende by ordonn. ende quit. dus hier xvj £.

1626.

fol. iijc.xliijv.

Th. Schreuelio, Rector vañ Latynsche schoole tot Leyden, de somme van dertich ponden, ouer gelijcke somme by Burgemrs. hem toegeleyt, voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van zecker boucxken geintituleert *Palaemon* sive *diatribe scholastica* blyckende by ordonn. eñ quitantie dus hier xxx £.

1626.

fol. iijc.xlvjv.

De huysvrouw van Jan Jansz bouckdrucker tot Arnhem, de somme van thien pond, hem toegevoucht, van dat hy de Magistraet heeft vereert, met een exemplaar vañ voornaempste Nederlantsche Ge-

---

1 Niet ingevuld.

schiedenissen, vanden jare xv^c zes ende 't zestich totten jare xvj^c een, blickende by ordonn. en quitantie, dus hier x £.

1626.

fol. ijjc.xlvijj.

Johannes Lamotius, d' somme van zes ende dertich ponden, ouer gelicke somme, hem bij Burgemrs vereert, voor de presentatie van eenige exemplaren van zeecker boucxken, geintituleert: *proffitelicken Coop*, by hem vuyttet Engels in onse taele overgeset, blickende by ordonn. eñ quitantie, dus hier xxxvj £.

1627

fol. iijc.xxix.

Johannes Lamotius Bed. des H. E. alhier, de somme van ses ende dertich ponden, hem by Burgemeesteren vereert, voor de presentatie van eenige exemplaren van seecker bouck, geintituleert, *Phosphorus,* by hem uytte Engelsche taele int nederduyts overgeseth, blyckende by ordonn. eñ quitancie, dus hier xxxvj £.

1628.

fol. iijc.Lvijj.

Catharyna de la Planca, Wed. wijlen Joh. Lamotii vyff eñ tseventich ponden, haer by Burg. toegeleyt, voor de presentatie van seecker boeck, door haer man uit het eng. in het nederd. overgeset eñ dat voor desen laetsten male.

1626.

fol. iijc.Lxi.

Doctor Casper Nollens, d' somme van zes eñ dertich ponden, hem by Burgemrs vereert, voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren, van zeecker boucxken by hem vuyttet Latyne ouergeset geintituleerd: *het bedriegelyck oordeel der wateren,* blyckende by ordonn. eñ quitantie, dus hier xxxvj £.

1627.

fol. iijc.xxvj.

Daniel Souterius, Bedienaer des H. E. tot Haerlem, de somme van zesendertich ponden, ouer de presentatie van seecker bouck, geintituleerd Historisch verhaal eñ begraeffenisse van Prins Mauris Prince van Oranje etc. onsterffelicker memorie, blyckende bij ordonn. eñ quit.: dus hier xxxvj £.

1628

fol. iij^{c}.Lj.

Johannes Edingius, Student in de Theologie int Collegie tot Leyden, de somme van vier ende twintich ponden, hem by Burgemeesters toegevoucht, over de dedicatie eñ presentatie van zijne Theses de Cena Domini aen Burgemeesteren gedaen, blyckende by ordonn. eñ quit. Dus hier xxij £.

1628.

fol. iij^{c}.Lviij^{v}.

Jacobus Ysbrand, Student op de nominatie van 's Gravenhage int collegie van de Gr. mog. Heeren Staten van Holl. en West-Vrieslandt tot Leyden, de somme van sesthien ponden, over de dedicatie eñ presentatie van syne theses de Sensibus externis, by hem publice gedisputeert blyckende by ordonn. eñ quit: dus hier xvj £.

1630.

fol. iij^{cv}.

Johannes Edingius als voren, sesthien £, voor de dedicatie eñ presentatie van syne theses, de perseverantia sanctorum, Blyckende als voren, dus hier xvj £.

1630.

fol iij^{c}.viij.

Petrus Durant, Student in de Theologie als voren, de somma van xvj £, voor de dedicatie eñ pres. van syn theses, de sacra scriptura, by hem tot Leyden gedefendeert, Blyckende als voren, dus hier xvj £.

1630.

fol. iij^{c}.xv.

Johannes Taurinus de somme van vyff en twintich ponden, ouer thyen exemplaren van seecker bouxken geintituleert: Bedenckinge over de Historie vant Samaritaensche Vrouwe etc. Blyckende als voren. Dus hier xxv £.

1630.

fol. iij^{c}.iv^{v}.

Pr. Bor Christiaenz. de somme van sesthien ponden, hem toegeleyt voor het presenteren van een exemplaar van seecker bouck, van de gelegentheyt van 's Hertogenbosch ende van Wesel, blyckende als voren, dus hier xvj £.

1630.

fol. iijc.ix.

Pieter Bor Christiaenz. de somme van tsestich ponden, over het presenteeren vant derde deel syner Historien, geintituleerd, Vervolch van de Nederlandsche oorlogen, totten innemen van Breda toe. Blyckende als voren, dus hier Lx £.

1631.

fol. iij^{c}.xv.

Daniel Souterius Predicant tot Haerlem, de somme van vijftich ponden, over een exemplaer van seecker bouck by hem gemaeckt, ende de Magistraet gepresenteert, geintituleert, Seer Vuytmuytende Nederlantsche Historie. Blyckende als voren, dus hier L £.

1632.

fol. iij^{c}.^{v}.

P^{r}. Bor de somme van tsestich ponden, ouer de vereeringe voor de presentatie van seecker bouck in folio, geintituleert, het 4^{0} deel der Chronycken Carionis. Blyckende als voren. Dus hier Lx £.

1634.

fol. iijc.xv.

Pieter Bor Christiaenz. de somme van tsestich ponden, ouer gelycke somme by Burgemeesteren hem toegeleyt, voor de presentatie vant leste volumen van de continuatie der Nederlandsche Historien. Blyckende als voren, dus hier Lx £.

1631.

fol. iijc.xxv^{v}.

D. Arent Vinnen de somme van vyftich ponden, ouer eenige exemplaren vant ij ende iiij bouck, van syne Jurisprudentia Contracta sive Partitiones juris, by hem gemaeckt ende aen de Magistraet vereert.

Blyckende als voren, dus hier L £.

1632.

fol. ijc.xLix.

Petrus Durvantius, Student in de Theologie, de somme van sestien gulden, ouer hetgeen hem toegeleyt is voor de dedicatie van eenige exemplaren van syne Theses.

Blyckende als voren, dus hier xvj £.

1633.

fol. iijc.xix.

Guilielmus Veldius, de somme van twintich ponden, ouer de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van seecker gedicht by hem gemaeckt, geintituleert Versaeckinge syns selffs.

Blyckende als voren, dus hier xx £.

1634.

fol. iij^c.Lxij^v.

Adrianus Bubbenius, de somme van thyen ponden, hem toegeleyt voor eenige exemplaren van seecker Latynsch boucxken, wesende: het leuen ende loff van Syne Princelycke Excell. by hem de Magistraet gepresenteert.

Blyckende uts. dus hier x £.

1637.

fol. iiij^c.xv^v.

Godefridus Lamotius, de somme van sesthien ponden, hem toegeuoucht voor de dedicatie ende presentatie van eenige exemplaren van syne theses, de Sanctificatione, in de universiteyt van Leyden opentlyck gedefendeert. Blyckende als voren dus hier xvj £.

fol. iiijc.xvj.

Als voren, voor zyne theses de Libero Arbitrio xvj £.

LABORANTER.

Plakaat van 1548. (XXIX, bl. 269). Het gevraagde plakaat is van 11 julij 1548 »op de cours van alle goude en silvere uit- en inlandsche Geldspecien.... Voorts dat niemand ongevalueerd ofte ligt Geld sal mogen uitvoeren, uitgeven of ontvangen," enz. (Schartwzenberg, Charterboek III, bl. 139—145). De drie guldens van Deventer, Campen en Zwol komen daarin voor, bl. 140. De *ēmers* (?) gulde door den heer J. Caland als onduidelijk aangewezen, zal wel zijn: Den *clemmer* van Gelre; deze wordt ook onmiddellijk vóór de guldens der drie steden genoemd. J. D. / L.

Cockerellen-spel (XXIX, bl. 17, 90, 237, 281). 't Kan misschien zijn nut hebben te vermelden, dat de drijftol op de Veluwe een *paddestoel* genoemd wordt.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Henricus Hollingerus te Tiel. Krachtens commissie van het hof van Gelderland in dato 27 jan. 1978 aan Johannes Fontanus, pred. te Arnhem, is H. Hollingerus door dezen als bedienaar des Goddel. Woords op het fort 's Gravenweert (Schenkenschans) bevestigd geworden (Registers op het archief v. h. voorm. hof v. G., bl. 372), vertrok hij in 1616 naar Grave, en werd in 1619 wegens Remonstrantschgezindheid afgezet. Volgens de Jongh (Naamlijst d. pred. v. h. Geld. syn.) is hij in 1631 *hersteld,* en te Terwolde beroepen, waar hij in 1636 overleed. Dit laatste is echter eene verwarring met Henricus *Hollerus,* die aan het slot der acta van de Zutfensche synode v. 3—7 aug. 1631 vermeld staat als nieuw aangekomen te Wolde in stede van den in dat jaar aldaar overleden pred. Johannes Bourmannus. Neen, hij *bleef* Remonstrantsch, en hielp volg. Tideman, De Remonstr. Broederschap, bl. 288, 89, in 1630 de Remonstr. gemeente te Tiel (de eenige plaats in Gelderland, waar destijds zoodanige gemeente bestond; zie Tegenwoordige Staat v. G., bl. 71), werd in 1642 aldaar vast predikant, was in Oogstmaand van dit jaar op de generale vergadering te Amsterdam, en werd aug. 1652 vervangen door Bernardus Craeyvanger. Doch mr. E. D. Rink bericht in zijne Beschrijving van Tiel, bl. 302, met verwijzing naar het stedelijk Resolutieboek in dato 27 april 1647, (eene bron, zoo betrouwbaar mogelijk!) dat Craeyvanger in laatstgenoemd jaar predikant was der Remonstr. gemeente daar ter plaatse. Heeft dus H. Hollingerus Tiel niet eerder verlaten? En is het bericht van Tideman te dezen aanzien wel juist? Is ook de Nav. XXIX, bl. 172, noot 1, vermelde Mr. Krayevanger een zoon van Bernardus?

J. ANSPACH.

Tractaat van 27 maart 1658. Bestaat er een grenstractaat van 27 maart 1658, gesloten met Spanje? Ik zie het aangehaald, doch kan het nergens vinden. Wel dat van 26 aug. 1658.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Afbeeldingen van den vos en andere dieren in kerken (XXVIII, bl. 521, 597; XXIX, bl. 19, 202). Kan de kerk van 't dorp Stroe op Wieringen, voor zij aan St. Willebrord gewijd werd, alligt gewijd zijn geweest aan den H. Antonius? Of stond op de plaats dier kerk, voordat er een kerk kwam, een kapel gewijd aan dien heilige, die gewoonlijk met een varken wordt afgebeeld?

Misschien weet een der lezers van den Navorscher wel op te geven, in welken tijd men voornamelijk kerken en kapellen wijdde aan St. Antonius (met het varken). Ik meen dat deze Antonius (want er zijn verscheidene heiligen van dien naam) een der eerste is, die men in l'Art de verifier les dates, 2e deel, vindt. Eene lijst, waarop ik, zoo noodig, de aandacht vestig van allen, die verlegen zijn, wanneer zij in oude stukken, in plaats van een dag der maand, een heiligendag als datum vinden aangegeven. De eerst vermelde was patriarch en stierf 17 jan. 356, de tweede was monnik, hij stierf 28 dec. 520 of 530. Beide zijn dus ouder dan Willebrord, die 22 nov. 695 gedood werd (zijn feest valt op 7 nov.). Ik weet niet, wanneer deze personen zijn heilig verklaard, maar acht het niet onwaarschijnlijk, dat al kerken aan Antonius gewijd werden, voor men die hulde aan Willebrord bewees.

Het vermoeden, dat men te Wieringen een varken boven de deur der kerk zou geplaatst hebben om de Joden er uit te weren, wekt lust om te vragen: hoe kan men zoo iets bedenken? De Joden hebben nooit veel lust getoond om christenkerken vrijwillig in te gaan, en hoeveel Joden zouden er van Christus geboorte tot de kerkhervorming wel op Wieringen een voet aan wal gezet hebben? — 't Varken zou den duivel kunnen beteekenen; maar

waarom zette men dien op een eereplaats boven de deur? Dat zijne helsche majesteit bedoeld werd, is alzoo niet waarschijnlijk.

A. J. C. KREMER.

Afbeeldingen in kerken. In de kerk te Eck en Wiel ontwaart men op het koor aan de eindpunten der kruisbogen of kapiteelen in gips de attributen der vier Evangelisten, t. w. de buste van een engel, een stierenkop, een leeuwenkop en een arend met uitgespreide vleugels. Men bemerkt, dat ze hier niet in de juiste volgorde staan, als men let op de opgaaf van Jeremias de Decker:

Een Engel bij Matthijs of Serafijnsche man,
Bij Markus eenen Leeuw, gewoon het overwinnen,
Een Os bij Lukas en een Arend bij Sint Jan.

Iets verder treft men aan eindpunten van kapiteelen de afbeelding aan van het hoofd van Luther tegenover die van het hoofd van Calvijn, alsmede de voorstelling van het hoofd eens ridders, kenbaar aan zijn helm met open vizier, tegenover die van een omkranst of omplooid menschenhoofd. Omtrent deze laatste twee figuren kan men vragen, of wij hier niet te doen hebben met de stichters der Ecksche kerk, Barthold v. Pantaleon en zijne gade Walburgis v. Mauderick, beide begraven onder het koor. Vgl. over hen Nav. XXVII, 197; Herald. Bibliotheek 1878 79, bl. 111—118; Geld. Volksalm. 1875, bl. 16—23. Een drievoudig menschenaangezicht (waarschijnlijk louter fantasie, in het schip der kerk op soortgelijke plaats boven een steenen pilaar) zonder pendant, besluit de rij der afbeeldingen in ons kerkgebouw.

J. ANSPACH.

VI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

181. *v. Mieris* geeft III, blz. 115, op het jaar 1545, een penning in 1543 geslagen ter eere van den te Sleide bij de grenzen van Limburg in 1507 geboren geleerde *Johannes Sturmius*. Deze penning is, volgens *Dr. von Duisburg* (*Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde*, IV, S. 251) gesneden door *Friedrich Hagenauer*, stempelsnijder te Augsburg (± 1526—1543), even als

die ter eere van *Caspar Hedio* van 1543 bij *v. Mieris* III, blz. 69. Merkteekens: *Druivenblad* en *vijfpuntige ster.*

182. *v. Mieris,* III, blz. 121, vult aldaar het slotwoord: *dominat,* aldus aan: *domina(n)t*: beter is *domina(teur).*

183. *v. Mieris,* III, blz. 125. De zich in het Koninklijk Penningkabinet te 's Gravenhage bevindende fraaie penning ter eere van *Cornelis van Mierop* van 1558, waarvan *v. Orden* (*Tijdschrift,* I, blz. 503) den maker »niet wel wist te bepalen", al had het lettermerk, even als bij *v. M.,* II, blz. 403, en bij *van Loon,* blz. 26 en 47, zijne aandacht getrokken, is van *Ste(phanvs) H(ollandiae), Etienne van Hollant* genaamd in de *Revue,* 1860, p. 178, en in de *Histoire de la gravure des médailles,* p. 10, door *A. Pinchart.*

184. *v. Mieris,* III, blz. 136 (2), n°. 16 der Lutherpenningen, kwam voor in *Cat. Jonkh. mr. J. van Iddekinge* c. s. 1867, n°. 67, met kantschrift: *verbum Domini* etc.

185. Aldaar is te vinden onder n°. 78 een zilveren *penning* (Gew. 11) Mm. 36. Vz.: Borstbeeld. Omschrift: *Martinvs Lvthervs obiit an. dn.* 1546. *Aet* 62. Kz.: *Plaudite Germani rasae lugete cohortes, romvlevs Christi concidit ense gigas.*

186—187. *v. Mieris,* III, blz. 141. De beide penningen t. a. p. ter eere van *Anna* en *Maria,* dochters van den Roomschkoning *Ferdinand,* behooren volgens *Pinchart, Histoire,* p. 27 (8—9) tot »une groupe, une sorte d'histoire numismatique des femmes de la maison d'Autriche, oeuvre due à un artiste du XVIe siècle."

188—189. *v. Mieris,* III, blz. 182—183. De prachtige penningen ter eere van Karel V, t. a. p. te zien, schrijft *Pinchart,* p. 16, toe aan *J. da Trezzo.* Den laatstgenoemden met de voorstelling der Titanen of reuzen, die den Olympus bestormen, noemt hij, teregt, ook om de »supériorité d'exécution, un véritable tableau avec les poses hardies, les raccourcis si savamment étudiés que l'on admire dans le *Jugement dernier* de *Michel Ange Buonarotti.*"

190. *v. Mieris,* III, blz. 185. De t. a. p. zich bevindende penning ter eere van den kardinaal *Pietro Bembo* is waarschijnlijk door *Benvenuto Cellini* gesneden. Zie zijn *Leven,* 1, blz. 328—330, ofschoon hij t. a. p. spreekt van een kop met een *korten baard,* op zijn venetiaansch, en van een Pegasus *in een mirtenkrans.*

191. 1547. *Zeer zeldzame Nederlandsche Gedenkpenning.* Onder

dit opschrift vindt men in het *Tijdschrift v. d. Chijs*, I. blz. 890, de vertaling der beschrijving door *Bergmann* (Dir. van de K. K. Munt- en Penningverzameling te Weenen) van eene penningplaat ter eere van *Maximiliaan, Graaf van Buren* † 1548, met zijn borstbeeld. *Maximilianus, Graf zu Büren z. c. aetatis suae.* 38, *anno* 1547. Het monogram daarop, H B, zal wel *Hans Burgmayr*, stempelsnijder in Neuremberg († 1559) aanduiden. *Bergmann* verwijst ook naar eenen Duitschen kunstenaar.

192. 1548. Vierkant draagpenningje met oog (*Revue*, 1872, p. 233—234, pl. c. (16). Vz.: Bb. van keizer *Karel V*, regts gewend, tusschen *Karo* — *Roma*, daaronder PH als monogram. Kz.: De dubbele gekroonde keizerlijke adelaar met twee koppen, houdende in zijne klauwen de Hercules-zuilen. Daaronder *Plvs-Ovlt(re)*. Graaf *Nahuys* verwijst t. a. p. ter vergelijking naar den penning bij *v. M*, III, blz. 208 (1).

193. Op het jaar 1549 is door *v. Mieris* (III, blz. 219) een gedenkpenning tot lof van Nijmegen geplaatst. *W. J. de Voogt* in zijne *Aanteekeningen betrekkelijk de Nijmeegsche vroedschaps- en vereering-penningen*, Amst., 1866, blz. 16, zegt dat de bewerking van dezen penning eene groote gelijkenis heeft met die van de munten te Nijmegen in 1602 geslagen. Hij meende dus te mogen aannemen dat dit stuk ongeveer in dien tijd werd geslagen.

191. (1549). Het tableau en bas-relief, zooals *Pinchart*, *Histoire*, p. 13, den prachtigen gedenkpenning, bij *v. Mieris* III, blz. 224 afgebeeld, noemt, is volgens dezen ter eere van Philips, des keizers zoon, door den »sculpteur de l'empereur", den in 1549 te Brussel wonenden Italiaanschen stempelsnijder *Leo Leoni van Arezzo* gesneden. »L'artiste y a déployé tout son génie, c'est une de ses plus belles médailles."

195. *Z. J.* (*van Gelder*, n°. 451, K. Groot 32). Vz.: Borstb. links. *Margarita Austria Caroli V Imp. F(ilia)*. Kz.: Allegorie. *Nec me mea cura fefellit.*

196. De voorzitter van de Société royale de Numismatique Belge, *R. Chalon*, heeft in de *Revue* 1866, p. 146, een penning laten afbeelden, ter eere van *Francisco de Enzinas*, den vertaler in het Spaansch van het Nieuwe Testament en schrijver van *Mémoires* tot de Nederlanden betrekkelijk, uitgegeven door de Société de l'histoire de Belgique in 1862 te Brussel in 2 deelen. *Enzinas*

(encina, yeuse of groene eik) is meer bekend onder den naam van *Dryander*. Hij werd wegens de genoemde vertaling te Brussel in hechtenis genomen en stierf te Straatsburg 21 dec. 1551. Deze zeer zeldzame penning vertoont Vz: een regts gewend mans borstbeeld. Omschrift: *Spes. mea-sola devs. Ae*(*tatis*) *S*(*uae*). 2. (?) Kz.: Een wapenschild, waarin een wild zwijn en eikels. Men brengt deze figuren in verband met den familienaam.

197 (1550) *v. Mieris,* III, blz. 244 (1). Deze penning op de hoop eener toekomstige gelukkige regeering van Filips komt ook kleiner voor (*Cat. Noot-Nagel*, 1868, n° 102. Mm. 32, zilver).

198. De legpenning van 1550, afgebeeld bij *van Mieris,* III, blz. 244 (3) met *Spes Altera*, is meermalen hernieuwd. Zie *v. Orden* en *Dugniolle.* Een der varianten z. j. met *Spes altra* heeft als kz. het wapenschild en de spreuk van de 1/5 kroon van Philips III. Afgebeeld in de *Revue* 1862, pl. XVI, n°. 3, p. 349, 350.

199—200. *v. Mieris,* III. blz. 246 (1—2). Aldaar zijn twee penningen ter eere van *Paulus Pfintzing,* duitsch geheimschrijver van keizer Karel (1550—1553) en later raad van Philips II, afgebeeld, in 1555 en 1556, blijkens het *Aet.* XXXII, *Aet.* XXXIII en het jaartal 1556 in den geknotten arm, geslagen. Deze penningen kent *Pinchart*, *Histoire,* p. 17, aan den medailleur *J. da Trezzo* toe.

200. (1550 of wat later geslagen. Zie *Graaf Nahuys* in de *Revue*, 1872, p. 355). Vz.: Wapen der familie *Croonendael* (omschreven l.l. p. 352). Kz.: in vijf regels met zoogenaamde duitsche bijbelletters: *tot ghenuechte laet u croonen daelen.* Zie ald. pl. d (18).

201. 1551. Penning van *Simon* op den schilder en schrijver *P. Coeckius*, geb. te Aalst. Mm. 47. Volgens Jöcher † 1550.

202. v. Mieris III, blz. 456, bij dezen ter grootte van den muntmeter *van Gelder* (43), komt in den Cat. *P. Smidt van Gelder* n°. 456 ter grootte van slechts 25 voor, in lood, met het opschrift *Maria Austr. Reg*, *Boem.*

203. Bij de penningen ter eere van *Philippus Melanthon* afgebeeld door *v. Mieris* III, blz. 280 nog te voegen een door den reeds bij n°. 181 genoemden *Fr. Hagenauer* gesneden stuk. Vz.: Borstbeeld links gewend, gedekt met een hoed. Omschrift *Philippvs Melanthon* A°. *aetatis svae* XLVII. (Twee stempelmerken, drui-

venblad en vijfpuntige ster,) kz. Psal 56. [1]) *Svbditvs esto deo e(t) ora evm anno* (M. D. XLIII.) Brons. (*Berliner Blätter* IV. S. 250 (3).

204. Bij *van Mieris* III, blz. 309 reg. 4 v. b. is het woordje *et* op den legpenning voorkomende overgeslagen.

205. 1552, *v. Mieris* III, blz. 314. (1-3). Bij deze gedenkpenningen op den voorspoed der Fransche wapenen worden de keerzijden wel eens verwisseld. Zie *v. Hoogstraten Cat.* 1827, n°. 195, alwaar *v. M.* III, blz. 314, n°. 1 met kz. van n°. 2. Aldaar n°. 196 met vz. van n°. 3.

206. 1552. *v. Mieris* III, blz. 325. *Pinchart Histoire* p. 27 (11), rangschikt ook dit stuk als »médaille" onder »le groupe d'oeuvres dues à un artiste flamand ou allemand du XVIe siècle." Wij betwijfelen of deze Savooische *munt* daar onder wel behoort. Zeker is zulks van den penning bij *v. Mieris* III, blz. 330 afgebeeld.

207. 1553. *v. Mieris* III, blz. 341, (1—2). Legpenningen met afbeeldingen van een kaars, uil en bril en de omschriften

Wat baat keers of bril,
Dien niet sien en wil.

Dit een en ander plaatste een Dortenaar in de Voorstraat, aldaar op zijn luifel. Zie *v. Lennep* en *ter Gouw. De Uithangteekens,* II, blz. 354.

208. In het *Verslag over de aanwinsten van het Leidsche Penningkabinet* in het jaar 1859 (*Konst- en Letterbode* 1860, blz. 55) komt voor een looden penningplaat met het borstbeeld van *Cornelis à Weldam* .·. 53. (*Aetatis*) of 15 (53)? zijnde een met doctorale barret gedekte, bejaarde man der 16e eeuw. Daarbij werd opgemerkt, dat *Weldam* een aanzienlijk Zeeuwsch geslacht is en dat dit stuk oorspronkelijk tot de verzameling van *C. J. Hellingwerff* te Alkmaar behoorde. (Deze verzameling is Septb.-Octb. 1857 verkocht, doch in den Cat. daarvan komt deze penningplaat niet voor.)

209. De prachtige penning ter eere van den Utrechtschen schilder *Antonivs Mor(us)* (*Moor*) bij *van Mieris,* III, blz. 348 afgebeeld, kent *Pinchart* in de *Revue* 1860, p. 181 aan *Steven van Holland* doch in zijne *Histoire* 1870, p. 18 aan *J. da Trezzo* toe. Het laatste te regt, want de signatur *Ste. h. f.* ontbreekt.

---

[1]) Psal. 56. *v. Mieris* heeft Ps. XXXVI.

210. In een Catalogue van *F. Verhulst* (24/25 Augt. 1864 te Gent) vindt men als n°. 144 (tusschen twee penningen van 1554 en 1559) een verguld bronzen uitstekend bewerkt stuk opgenomen, aldus omschreven. S(ans) D(ate): Médaille à chainettes et à belière, s'ouvrant en forme de boite pour perpetuer le souvenir du mariage de *Jean de Montmorency* avec Marie *De Haene*: elle répresente les bustes des époux.

211. *Van Mieris*, III, blz. 246, geeft twee gedenkpenningen ter eere van *Paulus Pfintzing* (vergelijk ons n°. 199). Volgens *Pinchart*, *Revue*, 1854 p. 334, beschrijft *Nagler* in zijn *Neues allgemeines Kunstler-Lexicon*, Th. XXII, S. 176 (München 1852), een penning door een stempelsnijder *Jacob Zagar* met het borstbeeld en het opschrift of de inscriptie, *Sigfrido Pfintzingo J.Zag. Amic(us) fec.* 1554. Deze broeder van Paul Pfintzing woonde in Brussel alwaar hij, 14 October 1555, oud 25 jaren, door een toeval omkwam. *Pinchart* berigt nog dat Sigfrieds broeder aan hem een grafschrift wijdde, te vinden bij *Sweertius* in zijne *Monumenta sepulcralia*, p. 281. Eerst hield *Pinchart* den stempelsnijder voor een fortuinzoekenden Spanjaard, naar de Nederlanden, als zoovele andere in de 16de eeuw afgezakt (*Revue* 1854, p. 334), doch latere nasporingen deden hem in Zeeland eene familie *Zagar* kennen: »une personne de ce nom fut d'abord fonctionaire de la ville de Middelbourg, puis, en 1575, Conseiller du Conseil de Hollande". *Jacob Zagar* werkte in België in 1554, 1566 en 1571 zooals wij later zullen zien.

212. *v. Mieris*, III, blz. 378 (1) blz. 408 (2), *van Loon*, I, blz. 8 (2). Voorzijde, borstbeeld van den keizer, volgens *Pinchart*, *Revue* 1854, p. 233, *Histoire* p. 22, door *Jonghelinck* gesneden.

213. Aan *J. da Trezzo* kent *Pinchart*, *Histoire* p. 11, den penning van Philips en Maria van *v. Mieris*, III, blz. 378 (2) toe.

214. Z. J. Vz. Regts gewend borstbeeld: *Carolvs a Berlaymont Baro*. Kz. (vergelijk *van Loon* I. blz. 212 Vz.) de standvastigheid bij een gebroken kolom op een door een woedende zee besprongen rots geplant. Omschrift *In adversis constans*. Graaf *Nahuys*, dezen penning in de *Revue* 1872 p. 357, (pl. d. (20) mededeelende merkt teregt op dat hij vóór 1574 (toen de *baronij* van Berlaimont tot een graafschap werd verheven) is geslagen en wel waarschijnlijk in 1555 toen (27 Jan.) *Karel* baron van Berlaimont ridder van

het gulden vlies werd. Zijn buste draagt dan ook die orde.

215. Groote koperen penningplaat met het regtsgewend borstbeeld van keizer Karel V, gedekt met een barret en versierd met de insignia der orde van het gulden vlies. Omschrift, *Carolvs. V. Rom. Impr. Avgv.*

216. Als boven in lood. Bb. van Philips. *Philippvs, Avstr. Caroli. V. Caes. f.* Onder den arm NNH. Deze beide penningplaten plaatste Graaf Nahuys in de *Revue* 1872 p. 358—359 (pl. e. n°. 22—23) op 25 October 1555, den dag der regeringsoverdragt van Karel V.

217. Den 9 October 1555 stierf te Coburg een medehelper van Luther, oud 63 jaren (*Seckendorff*, II, blz. 389), *Justus Jonas*. Een koperen penning vertoont Vz. Jonas uit den visch te voorschijn komende. Kz. De opstanding van Christus. (Meded. van den heer mr. *K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg*). Zoude deze penning niet zuiver allegorisch zijn?

218. 1556. *Thomas Cranmer,* aartsbisschop van Canterbury (*v. Mieris* III, 190 (2)) overleed in dit jaar volgens een penning van *J. Dassier.*

219. 1556. Dit geboortejaar vindt men op den penning van den Haarlemer schilder *Hendrik Vroom* (Simon).

220. Penningplaat in zilver, Vz. Borstbeeld met spitsen baard en knevels, gekleed in een sierlijk wambuis en smallen geplooiden halskraag. Omschrift. *Heer Goerdt van Reede, rid(de)r, heer tot Zaesfelt.* In het veld van den penning ter wederzijden van het borstbeeld *Aeta*—XXXVIII en op het geknotte armstuk 1556. Cat. Deketh 1857, n°. 970. (Zie over deze verz. *Alg. Konst- en Letterbode* 1857 n°. 46) Kon. Kab. *Aanwinsten* 1857, blz. 2. (Zie over *Goert v. Reede. Konst en Letterbode,* 9 Junij 1848 n°. 23.

Loyola penningen. Den 31 Julij 1556 overleed *Ignatius Loyola* stichter van de orde der Jesuiten. Tot hem hebben betrekking de twee penningen bij *van Mieris,* III, blz. 390 afgebeeld en onder anderen nog de volgende (221—224), voorhanden bij het Zeeuwsch Genootschap (Cat. n°. 44—47).

221. Draagp. Vz. Bb. links, Omschr. *S. Ignatius Lojo. Soc. Jesu Fund.* Kz. Bb. regts. *S. Francinus Xaveris Apos. Ind.* (Geel koper).

222. Als voren. Omschr. *S. F. Xave-rius Ind. Apost.* Kz. *S. P. Ignatius P. S. Jesu.* Gk.

223. Draagp. Omschr. *S. Franc. Xav. S. J.* Kz. *S. Ignat. S. Jesu F.* Gk.

224. Als voren doch kleiner en rond. Omschr. *S. Franc. Xa. Jes.* Kz. *S. Ignat. S. J. F.* (Koper).

225. Ovaal G. K. Draagp. Kz. Bb. regts gewend, ziende naar het zoogenaamde Constantijnsteeken, *S. Ignat. Soc. Jesv.* F. (*vndator*). De afgebeelde houdt in zijne handen een geopend boek waarin men leest: *Almae Or. f. dei c (hr) regvla So.* Kz. Bb. regts gewend met bloemtak door een hemellicht bestraald. *S. Francis a. s. i. ind. ap.* (Verz. Dirks).

226. Bij *van Mieris*, III, blz. 422 zijn twee prachtige penningen ter eere van Hendrik II, koning van Frankrijk, gemaakt, afgebeeld, gesneden zegt *van Orden* blz. 673 door den grooten *Johannes Antonius Rubens* van Milaan. *Pinchart Histoire* p. 13, noemt hem *Jean Antoine de Rossi* en voegt er bij »appelé en France."

227. *v. Mieris*, III, blz. 428 (2). De akelige voorstelling der keerzijde van dezen grooten penning, komt ook voor op een penning op het overlijden van *Willemina van Lijnden*, 1685. De stempel is echter wat veranderd. De oude letters schemeren er nog op door. (Verz. *Jhr. M. A. Snoek* te 's Hertogenbosch). Zie verder op het jaar 1685.

Bijvoegsels tot de Aanteekeningen op v. Mieris werk I—III.

De naam *Hendrik Reitz* in n°. 128 en n°. 133 moet vervangen worden door *Hans Reinhart*. Graaf *Nahuys* verwees ons naar de *Lettre de M. Camille Picqué à M. Alex Pinchart sur le médailleur H. R.* (1535—1547), (*Revue* 1872, p. 512—516), die zich grondt op eene ontdekking door *Gersdorf*, (Conservator van het Penningkabinet te Leipzig) gedaan in oude gildepapieren, die hij even mogt inzien, en medegedeeld in de *Blätter für Münzfreunde* n° 31, Juli 1877, »*zur Medaillenkunde des Meisters*, H. R. 1535—1547."

18*. 1467. *Philips de goede*, in dit jaar overleden, door Jouvenel. Mm. 47. Brons.

N°. 56 (1508) en n°. 65 (1514). *Penningplaten van Albert Durer.* Men zie daar over nog: eene voorlezing den 12 Mei 1878 te Brugge in de zitting van de Société Royale de Numismatique

gehouden, *Des vieux maîtres d'orfèvrerie en Allemagne et de l'authenticité des médailles d'Albert Durer*, opgenomen in de *Revue Belge de Numismatique*, 1878, p. 389—401. De heer *Picqué*, de schrijver er van, meent dat *A. Durer* in het geheel geene penningen gegraveerd heeft, op grond ook van het gevoelen van *Thausing*, den besten levensbeschrijver, volgens hem, van *A. Durer*. Latere graveurs zouden het bekende lettermerk AD op hunne producten gezet hebben. Tegen een uitval van hem op den heer *A. von Sallet*, p. 393, 394, komt deze in zijn in Junij 1879 verschenen *Zeitschrift*, Band VII, S. 211, 212, op. Wij zeggen: *Adhuc sub judice lis est.*

71* (later dan 1517). *Luther te Wittenberg* houdt een toespraak in de kerk aldaar tot een paar edellieden en eenig landvolk. Omschrift: *Mit Gott begonnen in Wittenberg den* 31 *October* 1517. Penningpl. Mm. 103. Koper. Cat. *'t Hooft*. Julij 1879, n°. 49.

72*. 1518. *Maximiliaan van Bergen, Heer van Zevenbergen*. Vz.: zijn borstbeeld van de regter zijde met barret en de orde van het gulden vlies. Omschr: *Maximilian De Berghes. Aet*(*atis*) *Ann*(*o*) XXXV. Kz.: Zijn wapenschild. Omschr,: *Reg*(*is*) *Cath*(*olicae*) *Hisp*(*aniae*) *Orator An*(*no*) *S*(*alvtis*) MDXVIII. Koper. Mm. 52 (Cat. *'t Hooft* Julij 1879, n°. 53) met deze aanteekening: «Karel van Oostenrijk »had aan dezen Heer van Bergen voornamelijk zijn verheffing tot »keizer te danken."

76. De onder dit nummer opgenomen penning van *Ritter Hans Walhart* isbeschreven en afgebeeld door Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1872, p. 360, pl. f., n°. 25. *Johannes* of *Hans Walhart* was een der bevelhebbers der duitsche troepen in 1566 tot bedwinging der onlusten in de Nederlanden aangeworven. Zie *Revue* t. a. p. (Mededeel. van Graaf *Nahuys*.)

78*. 1521. *v. Mieris*, II, blz. 87, geeft op het jaar 1519 als *penning* een *thaler* van *Mathys*, kardinaal-aartsbisschop van Salzburg van 1522. In *Cat. 't Hooft*, 1879 komt een dergelijke thaler onder n°. 56 (Mm. 42) (Z. 25) voor met het jaartal 1521 en het omschrift op de Kz.: *Ora pro nobis Deum Sancta virgo radiana.*

88*. *v. Mieris*, II, blz. 252 (1) geeft op het jaar 1526 een penningplaat met de afbeeldsels van *Bilibaldus Birkeimer* en *Albert Durer*. Het omschrift luidt: *H. Bilibaldi Birkeym: Albert: Dvrer.*

De letter H. vult *v. Mieris* aldus aan: *habitvs*, en vertaalt: *De wezens van......* *Van Orden* meldt ons dat *Lochner* las *Ir(ones)*. Zou dat niet *Icones* moeten zijn? *εἰκόνες: de beeltenissen?* — *Van Orden* zegt »ook waarschijnlijk door *Albert Durer* gesneden," maar diens lettermerk AD ontbreekt niet alleen, maar onder den arm van *Durer* leest men zelfs bij *van Mieris:* CREIT.

89*. *v. Mieris*, II, blz. 255. Penning ter eere van *Balthasar Castilione.* Over dezen, den schrijver van het beroemde *Libro del Cortegiano* (Het boek voor den hoveling), zie *Roscoe* l. l. IV, p. 113—124.

117*. 1534. *v. Mieris*, II, blz. 238, geeft op 1529 een penning en een penningplaat ter eere van *Andries Gritti*, doge van Venetië. Bij *'t Hooft* is n°. 116 in verguld K. Mm. 37 aldus omschreven. Vz.: Gritti's borstbeeld. Omschr.: *Andreas Gritti dux Venetiar(um)* MDXXIII. Kz.: Het paleis (?) van St. Marcus. Omschr,: *Divi Francisci* MDXXXIV.

121*. 1535. *v. Mieris* beschrijft II, blz. 408—410, den aanslag der Wederdoopers te Amsterdam op 10 Mei 1535. Hiervan bestaan geene gedenkpenningen, maar wel een achthoekige langwerpige paarlemoeren, later gegraveerde gedenkplaat (Cat. *'t Hooft*, n°. 119), voorstellende de overrompeling van het stadhuis te Amsterdam, het vermoorden van den burgemeester enz. blijkens het opschrift: A° 1533, 10 *May naemen die wederdopers de Marckt en 't Stadthuys van Amsterdam en vermoorden Burgemeester M. Pieter Colijn en die de wacht hadden.*

N°. 129 In te vullen achter penning op D. Erasmus (*v. Mieris*, II, blz. 450).

N°. 128 en 133. Lees voor *H. Reitz Hans Reinhart* (op grond van het aangevoerde bij n°. 158.)

133*. 1537 *van Mieris* III, deelt blz. 335 een penningplaat ter eere van Calvijn, van 1552, oud 48 jaren, mede. Bij *'t Hooft*, Cat. n°. 190, was een dergelijke met borstbeeld, en façe, Omschr. *Johan Calvin Aet.* 33, zonder jaartal. Mm. 64, Z. 27.

147. (1541). Op den togt naar Algiers. Cat. *'t Hooft van Benthuyzen*, Juli 1879 n°. 43 met.... *Cristian(orum) & libertatis vindex*, en *Σωφροσύνη* (Verstand, wijsheid). Zilver 40. Mm. 40.

160*. 1546—1560. *Van Mieris*, II, blz. 442 kent een zeer grooten

gedenkpenning, teregt, hoewel zonder omschrift aan Koning *Frans I* toe. Bij *'t Hooft* n°. 123 komt voor een dergelijke met het portret van koning *Hendrik* II, (1546—1560), blijkens het omschrift *Henricus II, D. g. Galliarum rex.* Deze ovale plaat heeft Kz. de afbeelding van Hendrik II te paard gezeten, als bij *v. Mieris* II, blz. 442.

164. (IV, blz. 286 (2). Psalm 93 aldaar genoemd is geene vergissing. Dit is geschied volgens de *Vulgata.* Daar in zijn Ps. 9 en 10 niet zooals bij ons *twee* psalmen maar slechts één. Later komt dat weder in het gelijk, door dat Ps. 146 in *twee* deelen is gescheiden, zoodat men in de *Vulgata,* even als in de Statenvertaling, 150 psalmen heeft.

176. (blz. 291.) De zin is *Heiligheid* is *in onrechtvaardigheid* en *wijsheid in dwaasheid verkeerd. Perversa,* te vinden op n°. 165, is op den penning hier niet herhaald.

N°. 177 bij *'t Hooft* n°. 153 met: *Vader der werelt is en duivel bij Godt.* Joh. 8. 44. — *Weisheit is verkert in Sotheit. Rom.* 1 C(apittel) Z. Z. W. (22 vers.)

Einde der aanteekeningen op *van Mieris,* nader aan te vullen uit die van *G. van Orden* in het *Tijdschrift voor Algemeene Munt- en Penningkunde* uitgegeven door *Dr. P. O. van der Chijs,* I, 1838 en de aldaar aangehaalde schrijvers.

Onderscheidingsteeken, (XXIX blz. 204.) In antwoord op de vraag van den heer K. v. S. betreffende eene anti-thorbeckiaansche (lees liever: anti-katholieke) vereeniging van 1853, kan ik het volgende mededeelen:

Kort nadat de stormen der aprilbeweging eenigszins uitgewoed hadden, maakte een op winst bedacht graveur te 's Gravenhage van de ontstane opwinding gebruik om een gedenkpenning uit te geven, vergezeld van eene gesteendrukte verklaring als herinnering aan deze dagen. De gedenkpenning vertoont aan de eene zijde de Nederl. maagd leunende op den Bijbel, met omschrift *Hanc tuemur, hac nitimur;* keerzijde: *Geloof, Hoop, Liefde,* 1517, 1648 *en* 1853. De verklaring heeft het opschrift: »Protestantsche Gedenk- en »Verbondspenning," en bevat de volgende toelichting:

»In den jare 1854 heeft men doen slaan een Protestantschen *gedenk- en verbondspenning,* en bij elk exemplaar dit bijschrift, 1°.

om te vermelden de oorzaak, die geleid heeft tot het vervaardigen van den penning, 2°. te verklaren de insigne en jaargetallen enz. en 3°. de strekking van den penning aan te toonen te gelijk als gedenk- en verbondspenning. De eerste aanleiding tot het doen vervaardigen was de aankondiging door de Ultramontanen en Jesuïten, dat er een penning zou worden geslagen ter eere der herstelling van de *geregelde Kerkordening* (of liever van de *Bisschoppelijke Hierarchie*) in Nederland.” — Volgt de verklaring en daarop de aanduiding der strekking: ».... nu in 1853 niet is kunnen geweerd worden wat den Protestant ergelijk is, of verkregen, wat hij met regt heeft verlangd, nu zal die zelfde penning ook strekken tot het sluiten van een *verbond* dat zich ten doel stelt onze dierbaarste belangen te blijven voorstaan, en met alle kracht weerstand te bieden aan, en des noods strijd te voeren tegen alle verdere aanmatigingen van de zijde van Rome.

Door het bezit van dezen *gedenk- en verbondspenning* en het overgaan van denzelven van ouders op kinderen en kindskinderen, zal dan ook het bewijs gegeven worden, dat men in 1853 niet alleen heeft deelgenomen aan de zoogenaamde *Aprilbeweging*, maar ook heeft aangegaan het *verbond* van krachtigen strijd voor de vrijheid van geweten in het geloof aan Gods woord met de wapenen van *Geloof*, *Hoop en Liefde*.”

Onderaan is plaats opengelaten ter invulling der namen van hen, die den penning deden vervaardigen en tot een zoodanig verbond toetraden.

Het blijve aan anderen overgelaten, na te vorschen en mede te deelen, of de hierin bedoelde kath. penning zoowel als de protestantsche geslagen zijn, door wien en waar.

Amst. J. F. VAN SOMEREN.

Onderscheidingsteeken. ’k Heb in dien tijd wel eens van een geheim genootschap G. H. L. iets gehoord. Men zeide mij, dat die letters beteekenden, Groot Hertogdom Limburg. X. X.

Onderscheidingsteeken. Bedoeld geheim genootschap was een soort van vrijmetselarij — men heeft mij zelfs gezegd dat het was een tak der groote vrijmetselarij. — Het had departementen door het

geheele land. Slechts protestanten waren lid, — 't was niet bepaald anti-thorbeckiaansch maar anti-roomsch. — De leden herkenden elkander door teekens; zij hadden genootschapsnamen die in correspondentie enz. gebruikt werden. De naam van het genootschap is mij onbekend. Ik zag een onderscheidingsteeken, zijnde: van zilver een klein klaverblad met op ieder blaadje een letter, van links naar regts G. H. L.; ik meen beteekenende: Geloof, Hoop, Liefde. — Ik ben nooit lid geweest, maar ken onderscheidene personen die lid waren: zij zouden er meer van kunnen zeggen, nl. als ze willen of mogen. A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Twello-Gedenksteen. In den buitenmuur van het kooreinde der kerk van Twello is een steen ingemetseld, waarschijnlijk uit de 15de eeuw of ouder. Het slot van de inscriptie daarvan is: *Bidt voor de ziele.* De verweerde toestand, de hooge plaatsing en een regenbui beletten mij dien te kopiëren (2 junij l.l.). Wie deelt het opschrift mede? De voorstelling daarboven is de kruisafneming.

J. D.
L.

Duivelsteen in de bosschen van Brederode. Een groote blaauwe steen met het beeld van een langoorigen duivel en de geheimzinnige letters BEH... ligt bij den Duivelshoek (bij het tolhek op den Santpoortschen straatweg) volgens den heer F. W. van Eeden in de Volksalmanak 1879, bl. 197. De letters zullen wel den aanvang bevatten van *Behelzebub* of *Behelzebul*, den bekenden duivelsnaam. — Bl. 163 aldaar is sprake van drie oude grenssteenen, *waarvan een met een raadselachtig opschrift.* Wie deelt dit opschrift eens naauwkeurig gecopieerd mede in den Navorscher?

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

M. Sasbout. — J. van der Noot. De twee boeken waarvan in de rekeningen der stad Hulst 1579—1580 melding gemaakt wordt, zijn in het bezit der gentsche universiteitsbibliotheek. Het eene is getiteld:

Dictionaire Francoys-Flameng Tres Ample Et Copievx, Avqvel on trouuera vn nombre presque infini de termes & dictions, plus qu'en ceux qui jusques à present sont sortiz en lumiere, auec plusieurs formes & manieres de parler tres-elegantes. Recueilli des plus accomplis Dictionaires dernierement imprimez en France, par Mathias Sasbovt. A Anvers chez Iean Waesberghe, ...1579...

't Is een in 8°. van 472 ongenummerde bladen, niet eene bloote woordenlijst, maar een echt woordenboek, zeer verdienstelijk voor dien tijd.

Het andere draagt den titel:

Cort begryp der XII Boeken Olympiados Beschreven Devr I. Ian Vander Noot, Patritius van Antwerpen. Abregé Des Dovze Livres Olympiades Composez Par Le S. Iehan Vander Noot, Patrice d' Anvers. En Anvers, De l' Imprimerie de Giles vanden Rade. L'An M. CCCCC. LXXIX. 't Is een klein in-fol., van 7 voorbladen en 88 bladzijden.

De dichter bezingt hier, eerst in vlaamsche, daarnevens in fransche verzen, hoe hij door het toedoen van Jupiter en Mercurius, in zijnen slaap de goddelijke Olympia te zien krijgt, met belofte haar eens te zullen bezitten; en hoe hij zich, door dit visioen aangedreven, aanstonds op weg begeeft om zijne welbeminde te zoeken, tot dat hij ze, na vele lotgevallen en wederwaardigheden, eindelijk terugvindt en met haar door het huwelijk vereenigd wordt.

Zoo als licht te begrijpen is, moet dit boek onder het oogpunt van nut, voor het eerste onderdoen, maar het bevat 17 zeer fraaie kopergravuren, die er eene soort van prachtwerk van maken. Deze laatste omstandigheid zal denkelijk wel eenigen invloed gehad hebben op de vrijgevigheid der stad Hulst.

Wij onthouden ons in verdere bijzonderheden te treden, omdat eerlang beide werken nader zullen beschreven worden in de Bibliotheca belgica van den heer F. Van der Haeghen, bibliothecaris onzer hoogeschool.

Gent. R. VAN DEN BERGHE.

VRAGEN.

A. Altius. Deze gaf in 1681 in 4°. in het licht »Hogheliedt Salomonis overgeset in verscheiden nederl. gedichten." Hij moet predikant geweest zijn. Waar? Welke lotgevallen zijn van hem bekend? J. ANSPACH.

Een proces van mr. Joh. Kinker. Kinker heeft in zijne jeugd eene procedure gehad over een literarische zaak. Bilderdijk heeft hem toen ter zijde gestaan. Waar kan ik iets over die zaak vinden?

De Spectator van tooneel, enz. In 1843 en volgende jaren verscheen bij van den Bergh te 's Gravenhage De Spectator van tooneel, koncerten en tentoonstellingen. Welke was de redactie en wie de medewerkers, x ³, N., C. enz.?

KUNSTGESCHIEDENIS.

Spotprent op Nederlanders. De Illustrated London News deelt sedert eenige maanden uittreksels en prentjes mede, ontleend aan Illustrated pamphlets uit de 17de eeuw. In n°. 1079 van 19 april 1879, p. 374 kan men een houtsneê vinden met het onderschrift: Portrait of Admiral van Galen. From the Faithful Post. De daarbij gevoegde tijding is van Woensdag 6 April 1653 en luidt nagenoeg aldus:

Uit Amsterdam meldt men ons als volgt. Van Gallen (Galen) admiraal van de Hollandsche vloot in het Kanaal, heeft een

gouden stilletje (chair) ontvangen wegens zijne luttele dapperheid in den laatsten krijgsdienst. Het gemeen vereert hem boven mate, zoo zelfs, dat menig boer zijn standbeeld en portret zich heeft aangeschaft en het heeft opgehangen in de meest uitstekende beste plaatsen van de Nederlandsche gebouwen, en wel als een persoon met twee zilveren sleutels in de handen, waarmede hij de schatkamer van hunnen vijand zal ontsluiten, zoo als dit onderstaande portret hem vertoont.

In een voorafgaand nummer van the Faithful Post vindt men nog al berichten omtrent de engelsche en hollandsche vloten en in het nieuws uit Lubeck kan men lezen dat de Hollanders een prent op den admiraal *van* Tromp hebben gemaakt. Zij beeldden hem af met een ander man, die Tromps borst opent om zijn hart te vinden, maar al zoekende vindt hij het in de kuit van zijn been (Het hart was hem in de schoenen gezonken, zouden wij zeggen).

In een ander nummer van the Faithful Post is eene voorstelling van een staartster (blazing star) in Duitschland gezien. Het reeds vermelde portret van den admiraal van Galen, de staartster gevoegd bij een kaartje, aantoonende de gevolgen van een grooten storm en watervloed in Holland, zijn gedrukt in the Politique Post for 4 Januar 1653, maar zonder verwijzing wat het portret van van Galen betreft, en de staartster wordt beschreven als te Pembroke in Wales te zijn gezien.

Over een staartster op de hoogte van Aberdeen in zee gezien (julij 1652), over eenen storm uit het NW., »ijselijk, zoo als Tromp schreef, om te hooren" (aug. 1652), over de vermeende kleinhartigheid van Tromp »met een te klein hart voor zijn groot schip", zei een der afgevaardigden, belast om zijn dagboek te onderzoeken, zie Arend c. s, IV, 1, bl. 297, 298. Van Galen was 1 sept. 1652 en later in de Middellandsche zee, t. a. p., bl. 312, 323. Op het einde des jaars 1652 scheen er weder een staartster, hier te lande te zien, t. a. p., bl. 315.

J. D.
L.

TAALKUNDE.

Meer of meir. (XXVIII, blz. 569). Ik weet zeer goed dat meer en meir 't zelfde is. In Mayvogels Gulden spiegel b. v. lees ik:

»In 't rode meyr verdrinckt Pharonis groote macht,
Maar Israël die wordt droogvoets daer door gebracht."

't Is dus voor zee. Maar nog eens, mag bepaald de antwerpsche plaats Meer genoemd worden en was daar wel een meer?

Ik blijf daarom aan meir, maire, marais dus maere, moeras, denken. G. P. ROOS.

Meer of meir. (XXVIII, blz. 569). De bekende plaats te Antwerpen heet niet Place de la Maire, maar Place de Meir, Meirplaats. Vroeger was hier een *water*, van daar welligt de naam.

den Haag. J. C. D. R.

Rijmslagen uit de volksspreektaal. (XXIX, bl. 211). By de rijmslagen uit de volksspreektaal ter boven aangehaalder plaatse opgenoemd, mogen ook nog de volgenden een plaats erlangen.

Ik wist in die vreemde plaats *heg* noch *steg;* ik kende daar *wegen* noch *stegen.*

By die menschen is 't maar alle dagen *teren* en *smeren, drinken* en *klinken.*

De kat eet de rat op met *ham* en *gram* 1). (In deze zelfde beteekenis hebben we, nevens met *huid* en *haar*, ook nog 't stafrijm: met *kop* en *kont.*)

Dat wijf valt van 't eene uiterste in 't andere; 't is met haar zoo *hui*, zoo *fui.* (Of ook: zoo *hei*, zoo *fy.*) 2) Dit zelfde, in stafrijm gezeid: zoo *lachen*, zoo *lipen* 3).

Dat laffe vroumensch zit te *lipen* en te *pipen* 4), omdat haar zuster met Mei 'n breed ooryzer krijgt, en zy niet. Nu loopt haar man te *grommen* en te *brommen.*

Die vent doet anders niet als *kletsen* en *zwetsen.*

Sta daar niet zoo stijf als een *stok* en een *blok!*

Gissen doet *missen.*

Die juffer heeft veel noten op haar zang; men moet haar *letten* en *zetten* 5).

Ik heb nu al zoo lang met haar verkeerd: ik ken haar *lekken* en *brekken* 6).

Hier zit ik nu in *heer* en *feer* 7).

Die slons slepen de *vellen* en *bellen* na.

Wat een klein kamerke is dit: ik kan er my *keeren* noch *weren* 8).

Ik heb geld van hem geleend, maar hy heeft my *saand* noch *maand* 9).

Gy houdt uw meening achter baks; gy zijt altijd *lau* en *flau*. (In stafrijm gezeid: *laf* en *lau*.)

Gy moocht by die bruiloft mijn viool te leen hebben; maar op uw eigen *hoed* en *noed!* 10)

Die weide leit niet slecht, maar met *hobbels* en *bobbels*, met *hulten* en *bulten*.

De wallen van dat meerke zijn met *liesen* en *biesen* begroeid.

Die jonge vrou heeft niet veel aan haar man: hy is *oud* en *koud*.

'T is éen pot nat; 't is *helen* of *stelen*.

Een matrosenherberg te Harlingen draacht den naam van *zaaien* en *baaien*. Men kan, of kon, namelik van daar uit het veld zien, waar men *zaait*, en de zee, waar men *baait* (baadt).

Ten slotte nog 'n leeuwarder kinderrijmke, met staf- en endrijm beide. Men neemt dan 't opene, vlakke handje van 't kind in z'n eigen linkerhand, en slaat er, by ieder regel van 't deuntje met z'n eigen vlakke hand op, zoo als vee-, boter- en kaaskooplui doen, als ze met boeren een koop aangaan (althans in Friesland).

Houd op jou hand,
Verkoop jou land,
Jou *land* en *sand*,
Jou *huus* en *hof*,
Jou *heid'* en *greid'* 11),
Jou *kalf* en *koe*,
En nog 'n *klein*, *klein kideltsje* toe!

By den laatsten regel kittelt (*kidelt* volgens den leeuwarder tongval) men het kind met den vinger in de holle hand, totdat het schatert van lachen.

Deze rijmslagen zijn genomen uit de volksspreektaal van Leeuwarden. Sommigen daarvan eischen dus wellicht eenige verklaring voor den onfrieschen lezer. Hier volgen dus nog eenige aanmerkingen.

1) *Ham* en *gram* is 't zelfde als *hom* en *grom*. *Hom* = vischkuit; *grom* = vischingewand. De spreekwyze past dus oorspronkelik slechts op 't verslinden van eenigen visch in z'n geheel, maar wordt by overdracht nu ook gezeid van 't verslinden van iets anders. De woorden *ham* en *gram* komen overigens in den leeuwarder tongval niet meer voor, want vischingewand noemt men *grom*, en *ham* kent men zoo min als *hom*, maar noemt dit steeds *week kuut*, in tegenoverstelling met de eigenlike kuit, de *harde kuut* of *korreltsje-kuut*.

2) *Hui* of *hei*, uitroep van vreugde; *fui* en *fy*, 't hollandsche *foei*, oudhollandsch ook *fy*, uitroep van verdriet en afkeuring, misbehagen.

3) *Lipen*, zachtjes schreien, zooals ontevredene meisjes en jonge vrouen, en pruilende, dwingende kinderen doen. Ook in de friesche taal *lipia, lîpje*. Hangt dit woord samen met *lip*, de *lip* laten hangen? Men zeit ook, rymend, tot pruilende, dwingende kinderen: *Of 'st nou lîpste, in of 'st nou pîpste, of 'st nou hooch springste, in of 'st nou leech springste, dîn sin kryste niet! Pipen*, in 't friesch ook *pipia, pîpje*, letterlik pypen, een pypend geluid voortbrengen.

5) Dit wil zeggen: zy wil met opmerkzaamheit en voorkomendheit behandeld worden; men moet op hare wenschen *letten*, en men moet haar *zetten*, haar doen zitten, haar laten plaats nemen op haar gemak.

6) Of: ik ken hare fouten, tekortkomingen en gebreken; ik weet waar dat vaatje *lekt* (*leekt*), en wat haar *ontbreekt* (*untbrekt* in 't friesch.)

7) Ik zit hier op mijn gemak, op mijn eigendom en in overvloed.

8) Wenden noch verweren, omdraaien noch verdedigen.

9) *Saand* noch *maand* volgens den leeuwarder tongval, in 't hollandsch gesaand (of gezaand?) en gemaand. Dit werkwoord *sanen* wordt, voor zoo verre my bekend is, in Friesland nooit anders gebruikt als in dezen rijmslach, en is my ook overigens gantsch onbekend. Weet iemand my dit woord nader uit te duiden?

10) *Hoed* en *noed*, hoede en nood; 't is te zeggen: ik stel dit

of dat onder uwe hoede, of op uwe verantwoording. *Noed stean*, nood staan, voor 't een of ander, wil volgens 't friesche spraakgebruik zeggen: iets met bizondere zorg, en onder verantwoordelikheit, bewaren en beschermen.

11) *Heid'* en *greid'*, *heide* en *greide*; *greide* is 't friesche woord voor weide, gras- of groenland. Van daar de met een latynschen steert voorziene friesche geslachtsnaam Greidanus of Greydanus = van der Greide of van der Weide, evenals Heidanus en Heydanus, van der Heìde.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Voor *met ham en gram* hoort men ook wel *met him en grim.*]

Spreekwijzen. Doctor Snel. (V, bl. 63, 179.) Uit de verklaringen van die spreekwijze gegeven, is zeker de eenvoudigste en aannemelijkste die, welke *snel* opvat in de beteekenis van een *bekertje* en *doctor* daaraan toegevoegd acht ter aanduiding van 't weldadige, 't heilzame. Mij dunkt, dat die verklaring versterking vindt in de gelijksoortige uitdrukking *doctor van Houten*, waarmeê somtijds, vooral door predikanten, de *preêkstoel* wordt aangeduid, op grond van de ervaring, dat kleine ongesteldheden onder de afleiding en de inspanning van het spreken overgaan. In *beide* spreekwijzen wordt een *voorwerp* tot *doctor* gemaakt, wegens den gunstig werkenden invloed, aan dat voorwerp toegeschreven.

E. LAURILLARD.

Van den hak op den tak. (XXVIII, bl. 568.) Ik schut v. d. Palm. $\frac{J.D}{L.}$ zal moeite hebben om veel hakken door hem bedoeld aan te wijzen, vooral met vogels er op. Zie hier wat in Aardenburg gebeurt: er wordt jaarlijks slag- of hakhout (vlaamsch talie en talje, fransch bois tailli) verkocht. Dit hakhout ligt dan op lange rijen geveld en heet in de z.-vl. schrijftaal den hak. Van dezen hak springen honderden vogelen op den tak.

G. P. ROOS.

Iemand de doode hand nadragen. (XXIX, bl. 211). Dit spreekwoord brengt mr. E. D. Rink in zijne Beschrijving v. Tiel (1836),

bl. 234, noot, tot de lijfstraffelijke rechtspleging der middeneeuwen te huis, in dezer voege: »in 't geval van een niet openbaren doodslag werd aan het lijk, alvorens het te begraven, de hand afgenomen, en de naaste vrienden van den doodgeslagene klaagden dan daarmede den dader aan. In later tijd nam men in plaats van de hand, een stuk der kleeding van den vermoorde, waarop zich bloed bevond. Zoo vindt men nog in het signaat v. Tiel v. 23 mei 1603 gewag gemaakt van een bloedig teeken op het wambuis, dat op het stadhuis was gebracht". Gezegde schrijver, den oorsprong der spreekwijs aanwijzende, verklaart ze echter niet, wat Nav., l. cit. geschiedt. Hoort men inderdaad het spreekwoord nog tegenwoordig wel (in den genoemden zin) bezigen?

J. ANSPACH.

De doode hand. Ik heb het spreekwoord »iemand de doode hand nadragen" nooit gehoord. 't Is mogelijk, dat het van een oud gebruik afkomstig is: misschien weet een der lezers van den Navorscher dat uit te leggen. Wat ik van de doode hand vond deel ik intusschen mede, misschien is het de moeite waard in dit »papieren museum" te worden opgenomen.

De uitdrukking doode hand, manus mortua, had twee beteekenissen. Manus mortales of manus mortuae werden zij genoemd, die, hoewel van slavernij bevrijd, toch nog met een soort van slavernij belast bleven. In Frankrijk was het jus manus mortuae niets anders dan het regt van een ondergeschikten te erven.

Manus mortua werd en wordt nog gezegd van kerkegoederen en in het oude regt beteekende *amortisatio* het regt onroerende goederen in de doode hand te brengen, te hebben en eeuwig te bezitten. *Amortisare* is in het oude regt: humano commercio eximere.

Wat het afhouwen van de hand van een lijk betreft, vind ik dat dit geschiedde, wanneer een lijfeigene niets voor zijn heer te erven naliet. Dan werd den overledenen de regterhand afgehouwen en deze aan zijn heer gebragt.

Verder vind ik nog een doode hand vermeld in het volgende verhaal van Schottelius:

»Chytraeus deelt mede, dat men de hand van een vermoorde

afsneed en nadat zijn overig ligchaam begraven was in de gevangenis van Itzehoe ophing, waarin zij volle tien jaren aan een draad gehangen heeft. Eindelijk werd iemand, die op diefstal betrapt was, daarheen gebragt en begon de bijna verdorde hand bij zijn eerst binnenkomen te bloeden. Daarop werd de dief scherp ondervraagd en bewogen te erkennen, dat hij voor tien jaren een man op de straat had omgebragt, wiens hand deze was. Weshalve hij ook het verdiende loon door den dievenbeul ontvangen heeft."

A. J. C. KREMER.

Bamis in den winter. (XXIX, bl. 112). Mis van St. Bavo, patroon eener Gendsche en Aardenburgsche parochie, in z.vl. Bamesse, is de eerste october. Groede behoorde oudtijds mede tot het kapittel van St. Bavo te Gent en heeft nog zijne (hoewel onbeduidende) Bamesse kermis. G. P. ROOS.

[De bijvoeging *in den winter* doet vermoeden, dat er meer dan één feestdag van St. Bavo is. Zoodanige bijvoeging toch is alleen noodig, wanneer er twee feestdagen van gelijken naam zijn. Daarom spreekt men van St. Jan in den zomer en St. Jan in den winter. Maar bij St. Pieter en Paulus te voegen *in den zomer* of bij Driekoningen *in den winter*, waartoe zou het dienen? Bovendien wie het 1 october reeds winter noemt, mag wel over een langen winter klagen.]

VRAGEN.

Ghyeselsayen. Manheven. In een oorkonde van den jare 1316, waar by graaf Willem III van Henegou en Holland, aan die van Utrecht eenige toltaxen geeft, staat onder anderen:

»van enen scarlaken sestien penninghe Hollandsche.

»van enen dobbel gheverweden laken achte penn. H.

»van enen striipten of blawen laken vier penn. H.

»van enen witten laken of *ghyeselsayen* twee p. H.

»van ere *manheven* marserien tvee huven ende tvee paer hanscoen tvee scell. Holl."

Wat beteekenen de woorden *ghyeselsayen* en *manheven?* Kan *ghyeselsayen* hier 'n bizondere soort van *saai*, geweven wollen stof zijn?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Veestghelt. In den jare 1315 verleende hertoch Jan van Lotharingen, Brabant en Limburg den duitschen kooplieden handelsvrijheid voor Antwerpen. In d' oorkonde, die daar van opgesteld werd, staat dat genoemde kooplui hun waren uit- en invoeren mochten, «absque prestatione alterius cujuscumque consuetudinis »juris thelonei vel exactionis vel cujuscumque pecunie vulgariter »dicte brugeghelt, veestghelt, causideghelt, werfghelt, vel alterius »cujuscumque quocumque nomine nuncupetur facienda."

Wat is de beteekenis van dit woord *veestghelt?*

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapen de Mey van Streefkerk, (XXVIII, blz. 573.) Het wapen van de Mey van Streefkerk is van azuur met een gouden chevron en in elken bovenhoek een gouden zespuntige ster. Tusschen de beenen van den chevron een meiboom au naturel op een grond van sinopel.

den Haag. J. C. D. R.

Wapen de Raet. Daar er misschien lezers van den Navorscher zijn die er belang in stellen, stel ik hier de verschillende wapens bij elkander door dit geslacht gevoerd.

I. Stamwapen. [In het Intendit des preuves de la filiation et de la noblesse de Damoiselle Louise Josephe Isabelle Eleonore Eugenie de Raet, Baronne du S. E. R. présenté à la très-révérende et très-illustre Dame, Madame la Baronne de Hamme, très-digne Abbesse de la très-noble abbaye de Herkenrode etc. etc., vind ik de volgende aanmerking: Un acte notariel duement légalisé avec

appension des armes en cire verte qui prouve le port des armoiries de la famille de Raet depuis l'an 1220: n°. 13 — ik ken dat document niet.] In rood drie regtop staande gouden schaatsen, half-aanziende helm met goud-rooden wrong. H. eene schaats van het schild tusschen eene vlugt van goud en rood. Dekkleeden rood en goud. (Nav. XXVIII, bl. 586.)

II. In rood 3 gouden schaatsen met zilv. ijzers, met blaauw hartschild, waarin een gouden leeuw. Twee met goud gekroonde helmen. 1°. Tusschen eene blaauwe vlugt de gouden leeuw uitkomende. Dekkleeden blaauw en goud. 2°. Eene schaats uit het schild tusschen eene roode vlugt. Dekkl. rood en goud. Schildh. 2 gouden griffoenen.

(Vermeerdering van Joannes de Raet, zoon van Gerhard en Maria van Herwijnen, heer te Laer, door baronsdiploma van 10 junij 1416 van keizer Sigismund.)

III. Als I. met groenen lauwerkrans om de schaatsen. (Onderscheiding toegekend aan Louis Antoine de Raadt, zoon v. Willem en Jeanne de Jan, door prins Maurits van Oranje wegens zijne dapperheid in den slag van Nieuwpoort 1600).

IV. Als I. met rechts een franc quartier zilver met eene opgeheven roode linkerhand (kenteeken der engelsche baronets, wapen van Ulster, Nav. XXVIII, bl. 95.)

(Vermeerdering door Karel II van Engeland bij diploma van 30 mei 1660 voor Gualtherus d. R., zoon v. Elias en Jenne de Vloots, raadsheer in het hof van Holland, die hierbij tot ridder baronet verheven werd.)

V. In goud een zw. dubbele adelaar, waarboven de keizerskroon, zwevende: op de borst het onder II beschrevene schild als middenschild. Drie helmen, 1) bedekt met eenen lagen, ronden, met gouden kroon omgeven hoed van hermelijn, daarop als cimier een gouden leeuw uitkomende tusschen een blaauwe vlugt: dekkl. blaauw en goud, 2) hoed en kroon als boven, daarop staande de zwarte dubbele adelaar, gekroond met gouden L (figuurletter van 's Keizers naam) op de borst; dekkl. zwart en goud, — 3) hoed en kroon als boven, daarop eene schaats van het schild tusschen roode vlugt, dekkl. rood en goud. — Schildh. twee gouden griffoenen elk eene gouden lans met banier houdende, de eerste rood met

zilveren schuinbalk, waarboven de keizerskroon, de tweede rood met de figuren van het middenschild.)

(Vermeerdering door keizer Leopold I met baronsdiploma, resp. erkenning, Weenen 11 oct. 1676, voor Arnold de R. heer van der Voort, president der leenkamer te 's Hertogenbosch en Elisabeth de Loeff.)

Den zoon des ontvangers van dit diploma, Arnold Philip d. R. »eques militaris ordinis Jesu Christi in Lusitania", (tr. Johanna Maria de Moirliart, van Zieriksee) werd als bijzondere onderscheiding toegestaan, voor zich en zijne afstammelingen den griffoen rechts door eenen zwarten adelaar, gekroond met goud, te vervangen.

VI. Gedeeld, 1. als IV doch met blaauw hartschild, waarin een gouden leeuw. 2. in zw. twee golvende zilveren dwarsbalken vergezeld van drie gouden ruiten, 2 boven, 1 onder de balken. Helmen, helmt. en schildh. als bij II.

VII. Als II, doch met een zilveren franc quartier regts, waarin een opgeheven roode linkerhand.

2e. VI en VII wapens der gebroeders Jacob van Cats d. R. en Willem d. R., zonen van Arent Arentsz. en Elisabeth Alida v. Cats, erfdochter v. Willem Maurits en Cornelia v. Wouw. — Beide werden bij diploma van 22 apr. 1843 in de Nederlanden als baronnen erkend.

Het onder I beschreven stamwapen is het laatst gevoerd door Johan Babtist de R. Leopoldsz., drost. v. Boxmeer, geheimraad van den reg. vorst van Hohenzollern-Sigmaringen; hij werd 28 aug. 1814 lid der ridderschap van Noordbrabandt. Hij stierf ongehuwd en met hem stierf deze tak uit.

De tak der familie die nu nog de 3 schaatsen alleen behouden heeft voert het wapen Nav. XXVIII, bl. 580 beschreven.

In mijn bezit is een glas 18 cm. hoog, 17 cm. breed, waarop het volgende wapen geschilderd. Gedeeld 1°. in rood 3 gouden *links* gekeerde schaatsen met zilveren ijzers (Raet), 2°. taillé: boven 1 en 4 in zw. een gouden ster, 2 en 3 in goud en zw. ster, hartschild blaauw met zilveren wassenaar (Loeff); beneden in zilver een zwartbruine kop (moor) met blaauwen hoofdband (Moringh of Morincx). Half aanziende helm met rood-gouden wrong. H. eene *regts* gekeerde schaats tusschen vlugt van goud en rood.

Dekkl. rood en goud. Onder het wapen staat DERICH DE RAET ANNO 16.. — Theodorus (Dirk) d. R. † 1678 zoon van Arnold de R. Arnoldsz., burgemeester te Bommel, exsul pro libertate nobis a°. 1572 en Margareta de Winters, dochter v. Rochus en N. v. Gent, tr. Elisabeth de Loeff, dochter v. Jan en Margareta Moringh, dochter van N. en N. Mouliaert.

Ik kan hier nog bijvoegen dat er volgens oude familiepapieren in België geweest zijn of nog zijn die nevens de drie schaatsen in het midden eene ster voeren. Daartoe behoorde Gilles de Raedt Fariseau (of Variseau, de naam is onduidelijk geschreven) die in 1658 met Johanna v. Opstal getrouwd was. Waarschijnlijk was hij kolonel van een spaansch regiment en in België zeer gegoed. Gaarne zou ik iets omtrent zijne ouders, en ook omtrent zijne afstammelingen, indien deze er zijn, vernemen. Kent iemand het vermelde wapen? Ik vermoed dat de ster eene brisure zal zijn.

Den volgenden de Raet, die in den Héraut d'armes 1873 in de Matricule des Pélerins ou des voyageurs des Pays-Bas en Terre Sainte genoemd wordt, weet ik niet te huis te brengen.

»Gisbert de Raet, prêtre de Saint Jean de Gouda", † 1505. Wie waren zijne ouders? Van hem wordt gezegd, dat hij »à son retour d'un pèlerinage en Terre-Sainte, restaura à ses frais la chapelle des Frères de Saint-Jérôme à Gouda, l'arrangea en chapelle du Saint-Sépulchre et y fut enseveli, en 1505, sous une belle lame de cuivre qui fait aujoud'hui partie de la collection de Mr. van der Kellen. Elle figurait, avec honneur, dans la galerie de l'Histoire du travail à l'Exposition universelle de 1867, section des Pays-Bas n°. 101. — Cette dalle montre au centre l'Ange de la Résurrection tenant deux écussons aux attributs de la prêtrise et aux armoiries de Jérusalem. Il est entouré de la légende tirée du livre Job, 17, 12, 13: In tenebris stravi lectulum meum et rursum post tenebras spero lucem. — Les quatre plaques angulaires de cette tombe représentent les symboles des Evangélistes. — Armes: de gueules à trois patins d'or, posés en pal."

DE RAADT.

Geslacht Ruijsch. (XXIV, bl. 253; XXVI, bl. 94, 308, 479, 621; XXVII, bl. 98; XXVIII, bl. 362.) In zilver een roos van azuur.

In den vorigen jaargang van dit tijdschrift, bl. 362, worden

door den heer Jhr. L. H. G. M. van Asch van Wijck verscheidene mededeelingen gedaan betreffende voornoemd geslacht. Ter aanvulling van deze diene de volgende genealogie, waarin ik zooveel mogelijk getracht heb niet in herhaling te vervallen van de daar ter plaatse reeds vermelde personen, geboorte en sterfjaren, etc.

I. Coppen Ruijsch, liet na:

II. Jacob Gerrit Ruijsch, schepen te Amsterdam, A°. 1351. Deze liet na:

III. Jacob Ruijsch, schepen te Amsterdam in 1381, hoofdofficier aldaar in 1383, die twee zonen had, nl.:

1°. Sijmon Ruijsch, die volgt sub IVbis.

2°. Jacob Ruysch, die volgt.

IV. Jacob Ruijsch, schepen te Amsterdam in 1417 en 1419, burgemeester in 1422 (wapen: de roos, vergezeld in den rechter bovenhoek van een kruis van keel).

Uit zijn huwelijk met N. N. liet hij 4 kinderen na, t. w.

1°. Stijn Ruijsch, geh. met IJsbrand Hein Mijndertz de Wisselaer (in keel 3 gouden dwarsbalken, vergezeld van 9 zilveren sterren, geplaatst: 3. 3. 2. 1.) burgemeester van Amsterdam in 1417, schepen in 1419.

2°. Mr. Jacob Ruijsch, die volgt sub V.

3°. Heijmen Ruijsch, (de roos, vergezeld in den rechter bovenhoek van een gouden ster) schepen te Amsterdam in 1451, burgemeester in 1461.

Hij verwekte bij N. N. 3 kinderen nl.

a. Cop Ruijsch.

b. Dirk Ruijsch, burgemeester van Amsterdam in 1483, schepen in 1471, raad in 1475, tr. Catharina Dirks, welke hem eene dochter schonk met name:

Catharina Ruijsch, geh. met Gerrit Jansz. Benninck (in goud een ankerkruis van azuur), raad te Amsterdam A°. 1498.

c. Haesje Ruijsch, tr. Jacob van Ouder-Amstel, welke 4 kinderen verwekte:

A Heijman van Ouder-Amstel (gedeeld *a.* in goud een adelaar van sabel, *b.* in zilver een roos van azuur) schepen te Amsterdam in 1517, burgem. in 1528,

hoofdofficier in 1534, tr. Engeltje Coite. B Jacob, C Duifje, D Catharina.

4°. Dirk Ruijsch tr. Aleid de Grebber (in azuur een zilveren zwaan).

V. Mr. Jacob Ruijsch (de roos, vergezeld in den linker bovenhoek van een klaverblad van sinopel), schepen te Amsterdam in 1438, schout in 1445, burgemeester in 1468 tr. Aafje Joostendr. de Vroede (doorsneden: a. in keel een zilveren St. Andrieskruis b. in zilver 2 palen van keel).

Zij lieten na:

1°. Jan Ruijsch, die een zoon had met name Jacob Ruijsch, schepen te Amsterdam in 1506. In een onder mij berustend ms. wapenboek, vervaardigd in het laatst der 17e eeuw, waarin geteekend en gekleurd staan de wapens van alle personen, die van 1413—1674 zitting hadden in de regeering van Amsterdam, vond ik zijn wapen als volgt: in sabel veld 3 gouden dwarsbalken; tusschen den 2en en 3en balk een wassenaar van zilver.

Was dit werkelijk het wapen dat hij voerde, of is het bij vergissing aldus geteekend?

2°. Stijn Ruijsch tr. Jan Beth Vechtersz (in keel een zilveren schoor(?)) schepen in 1470.

Hunne kinderen waren:

a. Sijmon Beth, schepen in 1482.

b. Ruijsch Jansz. Beth, schepen 1497, burgemeester 1513, hoofdofficier 1514.

c. Alijt Beth tr. Floris Jan Claes den Otter, schepen 1486, burgemeester 1505.

Zij laten 5 kinderen na.

3°. Jacob Ruijsch, die volgt.

VI. Jacob Ruijsch, schepen te Amsterdam in 1466, liet na:

1°. N. Ruijsch, geh. met Dina Reyersdr.

2°. Gerbrand Ruijsch die volgt.

3°. Aaf Ruijsch, tr. Claes Jansz. Gaef (in azuur een gouden raaf met omgewenden kop.)

VII. Gerbrand Ruijsch tr. N. N., bij wie hij verwekte:

1°. Egbert Ruijsch, schepen in 1536, burgemeester in 1540.

2°. Peter Ruijsch, (doorsneden a: Ruijsch b. doorsneden 1 in sabel een gouden ster, 2 in goud een ster van sabel) schepen in 1545, liet na één zoon:

Pieter Ruijsch, schepen in 1572, raad in 1576, trouwde Catharina Bennink, dr. van Cornelis B. en Jacoba Franke.

3°. Mr. Cornelis Ruijsch, schepen in 1537 en 1557.

IVbis. Sijmon Ruijsch, schepen te Amsterdam in 1396, liet een zoon na, met name:

V. Claes Ruijsch, die burger van Utrecht werd in 1412. Hij tr. N. N. en verwekte bij deze:

VI. Jan Ruijsch, vermeld te Utrecht in 1489, overl. in 1505, geh. met Hillegonda........ overl. in 1522, 8 kinderen nalatende, zie bl. 363 v. d. voorg. jaarg., waaronder:

VII. Mr. Nicolaas Ruijsch, volgens de onder mij berustende genealogie van dit geslacht, één en dezelfde persoon met Claes Ruijsch, op de aangehaalde pagina vermeld sub. b.

Hij was raad en secretaris van den heer Robbert van Bergen, bisschop van Luik, die aan de kerk te Gouda een glas ten geschenke gaf, waarop, achter zijn portret, het wapen en de beeltenis van zijn secretaris Ruijsch geschilderd staat.

Zijne echtgenoot was Maria van der Lecke, dochter van Claes van der Lecke, genaamd Wijman, bij wie hij 2 kinderen gewon t. w.

1°. Mr. Jacob Ruijsch die volgt.

2°. Cornelia Ruijsch, geh. met Cornelis van Westerveld.

VIII. Mr. Jacob Ruijsch was eerste raad van den graaf van Aremberg, na wiens dood hij pensionaris van Amsterdam werd, als hoedanig hij, bij resolutie van de 36 raden der stad, den 4en januarij 1582 gecommitteerd werd om namens Amsterdam den eed van getrouwheid aan den prins van Oranje te doen, en aan Z. H. te verklaren, dat de stad zich ontslagen hield van den eed aan den koning van Spanje gedaan.

In 1584 werd hij tot advocaat fiscaal voor den hove van Holland benoemd, uit welke betrekking hij op verzoek den 22 febr. 1594 ontslagen werd, mits genietende zijn tractement tot junij 1595, en voorts een pensioen van *f* 600 's jaars.

Hij trouwde in 1584 Henrica de Jode, gen. de Rijcke, dochter van Bartholomeus de Rijcke, schepen te Utrecht, welke den 17 dec. 1604 overleed. Hij overleed den 26 febr. 1600, 14 kinderen verwekt hebbende, (zie bl. 363 v. d. voorg. jaarg.) waaronder:

1°. Gijsbert Ruijsch, die volgt.

2°. Petronella Ruijsch overl. 7 maart 1635, geh. te 's Gravenhage met Cornelis van Wouw (in azuur een zilveren zwaan met een gouden kroon om den hals. Bek en pooten van keel), schepen te 's Gravenhage, overl. 24 dec. 1625, uit welk huwelijk gesproten zijn:

a. Johan van Wouw, schepen te 's Gravenhage, geh. met Henrietta Ververs. Zij verwekten 3 kinderen.

b. Nicolaas van Wouw, overl. 29 maart 1677, tr. Maria Roemers, overl. 20 sept. 1680. Uit dit huwelijk werden 3 kinderen geboren.

c. Johan v. W. overl. 1648.

d. Bartholomeus v. W. overl. 2 febr. 1657.

e. Barbara v. W. tr. Johan van Steenberg, raad in de vroedschap te Utrecht, overl. 4 nov. 1652, 4 kinderen nalatende.

f. Cornelia v. W. overl. 26 sept. 1681.

g. Ruijsch van Wouw, overl. 26 sept. 1636.

5°. Alith Ruijsch, overl. 8 april 1616, tr. met Everhardt Booth, (in goud een springend hert van sabel), predikant te Utrecht, overl. 14 aug. 1610. Uit dit huwelijk 3 kinderen t. w.

a. Cornelis Booth, overl. 13 julij 1678, burgem^r. van Utrecht, tr. 1°. Amelia van Oort, st. 19 mei 1627, tr. 2°. Digna van Wijkersloot, overl. 25 sept. 1679. Uit het 1e huwel. een dochter, uit het 2e drie zonen en één dochter.

b. Henrica Booth, overl. 9 febr. 1684.

c. Abraham Booth, secretaris van Wijk bij Duurstede, tr. Johanna van Hagenouwen. Hij st. 19 sept. 1636.

IX. Gijsbert Ruijsch overl. 4 mei 1624, eerste secretaris der generaliteits rekenkamer te 's Gravenhage. Hij was gehuwd met Barbara van der Meulen (in azuur een gouden molen-

wiek), overl. in 1630, dochter van Floris van der Meulen, burgemeester van Bergen op Zoom.

Uit dit huwelijk zijn verwekt:

1°. Alida Ruijsch, overl. in 1674, tr. Jan Vonk (in keel een zilveren kruis) chirurgijn van Z. H. prins Frederik Hendrik van Oranje. Hij overleed in 1641, 3 kinderen nalatende t. w.

a. Maria Vonk, overl. 14 april 1670, tr. Dirk Didion, uit welk huwelijk 15 kinderen.

b. IJda Vonk, tr. Jacobus Nauta (in zilver op een terrasgrond van sinopel een boom van dezelfde kleur, waartegen 2 bokken van sabel springen). Hij verwekte bij haar 6 kinderen.

c. Barbara Vonk, geb. 13 oct. 1632, overl. 22 oct. 1712, tr. 8 jan. 1653 met Jan du Vignon, (in zilver op een terrasgrond van sinopel 3 wijngaardranken van dezelfde kleur), geb. 28 febr. 1628, overl. 10 aug. 1717.

Uit dit huwelijk werden 19 kinderen geboren.

2°. Cornelis Ruijsch, secretaris der generaliteits rekenkamer, tr. Magdalene Everhards (dr. van Petrus E. en Magdalena Canin van Poperingen). Hij verwekte bij haar 7 kinderen (zie voorg. jaarg.) waaronder:

a. Floris Ruijsch, geb. 8 april 1619, overl. 15 dec. 1698, commies bij de generaliteits rekenkamer, tr. Christina Hamel, (op veld van sinopel een zilveren ram met gouden horens), bij wie hij gewon:

A. Dirk Ruijsch, luit. te voet, jong overl.

B. Mr. Jacob Hendrik Ruysch, advocaat voor den hove van Holland.

C. Magdalena Ruijsch tr. Johan van Rijn (in azuur een gouden leeuw), advocaat.

D. Agatha Ruijsch.

E. Mr. Cornelis Ruijsch, advocaat en adjunct-commies bij de generaliteits rekenkamer.

c. Barbara Ruijsch tr. François Boot, overl. 9 nov. 1681, (zoon van Dirk Boot en Adriana Roussel), secretaris van den hove van Holland.

Hij gewon bij haar 3 kinderen t. w.

A. Adriana Boot tr. mr. Johan van der Haer.

B. Cornelia Boot tr. mr. Robert le Plat, hr. van den Tempel (3 kinderen).

C. Isabella Boot tr. Gustaaf Daniel Smith (3 kinderen).

f. Abigael Ruijsch tr. Theodorus van Elsen, predikant.

g. mr. Johan Ruijsch, advocaat fiscaal voor den hove van Holland. Hij werd in 1672 naar Dordrecht gezonden om mr. Cornelis de Witt te lichten, wat hem den 24sten julij op een zondagmorgen gelukte [1]).

Den 22sten mei 1664 trad hij in den echt met Magdalena van der Dussen (doorsneden: a goud b sabel. Over alles heen een geschakeerd St. Andries kruis zilver en keel in twee rijen), die den 31sten jan. 1723 overleed. Hij stierf den 20sten junij 1696.

4°. Johan Ruijsch die volgt sub. X.

6°. Maria Ruijsch, overl. in mei 1684, tr. met Jacob de Bye (in goud een beurtelings gekanteelde dwarsbalk, vergezeld van 7 bijen van dezelfde kleur), geb. te 's Gravenhage 29 sept. 1603, overl. aldaar den 17 aug. 1661, mr. chirurgijn.

Hij was de zoon van Michiel Anthonisz. de Bye, geb. 29 sept. 1570 te Lier in Brabant, geh. in 1598 met Geertruid Govertsdr. Dutry (in azuur 3 gouden sterren, geplaatst 2 en 1; midden in het veld een zilveren stijgbeugel), en verwekte de volgende kinderen:

a. Pieter de Bye, geb. te 's Gravenhage 15 mei 1629, overl. 19 oct. 1661, mr. chirurgijn, tr. 25 april 1660 met Cornelia Smout (in goud een dwarsbalk van sabel, vergezeld van 3 wassenaars van dezelfde kleur), dochter van Rochus Smout, kapitein der schutterij te 's Gravenhage, en Catharina van Groenestein (een dambord: azuur en goud), geb. 23 jan. 1630, overl. 21 junij 1704. Uit dit huwelijk 1 zoon.

b. Geertruida de Bye, geb. te 's Gravenhage 28 jan. 1634, overl. 25 aug. 1660.

[1]) Zie Wagenaar, Vaderlandsche Historie, dl. 14, bl. 142.

c. Gijsbert de Bye, geb. 17 mei 1635, overl. 21 sept, 1685, tr. 5 febr. 1662 Martina Nobel, overl. 7 junij 1708 (1 zoon en 1 dochter) (gevierendeeld 1 en 4: in sabel een zilveren visch, geplaatst schuins links, vergezeld van 2 gouden sterren, 2 en 3 in sabel 3 vierbl. rozen van goud, 2 en 1 geplaatst).

d. Michiel de Bye, geb. 3 jan. 1637, st. 23 oct. 1707, tr. 1 jan. 1664 met Elisabeth van Teijlingen, overl. te 's Gravenhage 18 jan. 1705 (in goud een leeuw van keel, waarover een barensteel van zilver).

7°. Hendrik Ruijsch tr. Anna van Berchem (in zilver 3 palen van keel).

Hunne kinderen zijn:

a. Hendrik Ruijsch, overl. 28 sept. 1665, tr. Wendelina Vignon of Vignois, uit welk huwelijk 5 kinderen t. w.:

A. Johanna Ruijsch tr. Daniel de Lorette de la Vigne, overl. 24 dec. 1701, die 20 kinderen bij haar verwekte.

B. Wijna Ruijsch tr. N. Beukholt, koopman in Zweden. Kinderloos in Polen overleden a° 1704.

C. Reinier Ruijsch, overl. in Oostindië.

D. Henrietta Ruijsch, overl. te Haarlem.

E. Barbara Ruijsch, overl. te Haarlem.

b. Barbara Ruijsch, tr. N. van Eijk (gevierendeeld: 1 en 4 in zilver eene koe »au naturel" op een terrasgrond van sinopel, 2 en 3 in zilver op terrasgrond van sinopel een boom van dezelfde kleur), 2 dochters en 1 zoon.

c. Pieternella Ruijsch tr. Jan Vignois.

e. Gijsbert Ruijsch stierf krankzinnig te 's Gravenhage den 3 julij 1708.

f. Frederik Ruijsch, prof. in de med. te Amsterdam, geb. 23 maart 1632, overl. 22 febr. 1731, tr. Maria Post, welke overleed 3 kinderen nalatende, nl.:

A. Rachel Ruijsch, geb. te Amsterdam 1664, overl. 1749, die zich eene europeesche vermaardheid verwierf in het schilderen van bloemen. De keurvorst van den Paltz benoemde haar tot hofschilderesse [1]).

[1]) Biogr. Woordenboek van v. d. Aa.

In 1695 was zij gehuwd met Jurian Poole (2 zoons 1 dochter).

B. Elisabeth Ruijsch.

C. Anna Ruijsch tr. Isaak Hellenbroek (1 zoon en 2 dochters).

10. .Floris Ruijsch }
11. Agatha Ruijsch } jong overleden.

V. Johan Ruijsch, commissaris ordinair van de monstering binnen 's Hertogenbosch, tr. Clara Beunen (zie pag. 395 van den voorg. jaarg.).

Uit dit huwelijk zijn verwekt:

1°. Gijsbert Ruijsch, die volgt XI.

4°. Hendrik Ruijsch, secretaris van 's Hertogenbosch, tr. 12 febr. 1652 Alida Tullekens (in goud een dwarsbalk van sabel, beladen met 2 zilveren ramskoppen), overl. 3 jan. 1684. Hij overl. 25 aug. 1678.

Uit dit huwelijk 14 kinderen w. o.:

h. Adriaan Ruijsch, geb. 23 julij 1663, st. 27 julij 1736, tr. Suzanna Maria Crayenest (in keel een gouden nest, waarin een kraai met 3 jongen van sabel), overl. 26 julij 1711, een zoon nalatende:

Christiaan Adriaan Ruijsch.

n. Hendrik Ruijsch, geb. 8 nov. 1672, overl. in 175., predikant te Delft, tr. 5 febr. 1710 Adriana Voorhof. Uit welk huwelijk:

A. Hendrik Jan Adriaan Ruijsch, geb. 11 april 1712.

B. Adriaan Rutger Ruijsch, geb. 15 aug. 1713.

C. Wilhelmus, geb. 8 sept. 1717.

D. Mijndert, geb. 20 jan. 1719.

6°. Dirk Ruijsch, commissaris ordinair van de monstering te 's Hertogenbosch, tr. N... Wijll (in zilver een keper van sabel, met een schildhoofd van sabel, waarin 2 vogels van zilver).

7°. Johanna Clara Ruijsch.

XI. Gijsbert Ruijsch, luitenantkolonel van een regiment paardevolk, overl. 25 jan. 1687, tr. Theodora Ploos van Amstel, overl. 11 sept. 1676.

Uit dit huwelijk 6 kinderen, t. w.:

1°. Isabella Clara Ruijsch.
2°. Adriana Ruijsch.
3°. Johanna Cornelia Ruijsch.
4°. Johan Gijsbert Ruijsch die volgt XII.
5°. Adriana Elisabeth Ruijsch tr.... Farwel, kapitein te voet, luitent. van den Tower te Londen.
6°. Maria Florentina Ruijsch, tr. dec. 1690 met mr. Joost baron van Gent tot Mijnderwijk, kapitein onder het regiment van Essen, overl. 17 nov. 1691.

XII. Johan Gijsbert Ruijsch, overl. 17 aug. 1704, ritmeester, tr. Isabella Margaretha van Zijll (in sabel een zilveren kruis, vergezeld in den rechter bovenhoek van eene meermin van hetzelfde metaal), dochter van Abraham Ferdinand van Zijll, luitenantkapitein ter zee.

Uit dit huwelijk 7 kinderen met name:
1°. François Willem Ruijsch, luitenant te voet, tr. Catharina Therese Heemsing (1 zoon).
2°. Wilhelmina Ruijsch, jong overl.
3°. Gijsberta Diderica Maria Ruijsch.
4°. Johan Gijsbert Diderik Ruijsch.
5°. Hendrik Ruijsch, die volgt XIII.
6°. Johan Gijsbert Ruijsch } jong overleden.
7°. Arent Willem Ruijsch }

XIII. Hendrik Ruijsch, heer van Lunenburg, geb. 17 aug. 1702, overl. te Zutfen 13 maart 1776, generaal majoor der infanterie, tr. 13 sept. 1725 Sara Henrietta Josephine Hoeufft, geb. 17 aug. 1700, overl. op Lunenburg 11 junij 1736 [1]); tr. 2°. te Zutfen 8 febr. 1746 Helena Alexandrina van Eijs (dr. van Pieter v. E. en Helena Catharina van Essen), geb. te Zutfen 10 nov. 1723, overl. aldaar 14 sept. 1776.

Uit dit huwelijk twee zoons, t. w.:
1°. Daniel Ruijsch, geb. 7 maart 1759, overl. te Heemstede 15 jan. 1814, burgemeester van Arnhem, tr. 24 febr. 1792 met Jos. Louise Rutgers van Rosenburg, weduwe van mr. Jacob van de Poll, geb. te Amsterdam 11 april 1768, overl. te Rozendaal 22 jan. 1824.

[1]) Annuaire Genealogique, 1875. Genealogie Hoeufft.

Uit dit huwelijk eene dochter met name:

Eleonora Cornelia Ruijsch, geh. met Gerard François van den Steen van Ommeren [1]).

2°. Jhr. Hendrik Alexander Ruijsch [2]), geb. te Zutfen 7 febr. 1767, st. 14 nov. 1839, vice-admiraal, ridder der militaire Willemsorde, ridder van het Legioen van Eer, tr. 29 aug. 1797 Wilhelmina Agatha Commelin.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

VRAGEN.

Muntz en Kraijenhoff. In der tijd nam ik afschrift van een op doek geschilderd wapenbord, ingerigt zoo als onderstaande schets aangeeft. Eene onvolledige genealogie Muntz geeft mij geen genoegzaam licht om onderstaand tableau voldoende op te helderen. Wie kan over meerdere gegevens beschikken?

Diepenbroick. Holtman. Muntz. Muntz. Battem. Kraijenhoff. Battem. Appeldoorn.
Volden. Riedt. Rutenbergh. Mekren.
Muntz. Binkes. G.B.de Wendt. Muntz.
Straus. Maschereel. Doediehem. Ulger.
Kraijenhoff. G. v. Dingen.
Redinckhoven. Dript. Valck. F.R.de Wendt.
Twickelo. Remen.
Riswick. Sloet.
Muntz. Kraijenhoff. Goeterman. Valkenar.
Knechtgen Hatstein. (man) (vrouw.)
Rudolphus Muntz, in leven collonel over de Infanterie voor de Nederlandsche Oostindische Compagnie, en Theodora Kraijenhoff zijn Huisvrou.
Saroels. Appeldoorn.
Till. Beltgens.
Prouningh. Kerckhoefs.
Tucking. Heister.
Prouningh. Hillegondt.

Diepenbrock. De degens.

Holtman. In z. 2 gekruiste boomstammen in nat. kleur.

Volden. Als Volden van Lombeck.

Riedt. Doorsneden: 1 in r. een zw. ster tusschen 2 z. schelpen; 2 in z., 2 r. sterren, van onderen vergezeld van een r. schelp.

Straus. In zw. een z. struisvogel.

Maschereel. Als Mascherel of Marchèlreil.

Redinckhoven. Als Redinghoven in Westfalen.

[1]) Nederl. Kwartierstaten. Kw. Van den Steen.

[2]) Biogr. Woordenb. van v. d. Aa.

Dript. Als Treipt en Dript in Westfalen.

Riswick. In g. een gr. eikentak bevrucht met 2 eikels.

Sloet. De wassenaar.

Knechtgen. In purper? een linksziend naakt kind, de regterhand in de zij, de linker opgeheven, een kroontje ophoudende.

Hatstein. Geschuind van 7 stukken z. en r.

Till. Als de baronnen.

Beltgens. In z. een zw. schuinbalk beladen met 3 z. penningen, elk overladen met een hermelijntje.

Tucking. In z. een r. dwarsbalk vergezeld van 3 gr. schuinregts liggende lindebladeren.

Heister. In z. 2 zw. palen, waartusschen een geplante g. boom.

Binkes. Als Binkes in Friesland.

Valck. Als de Jonkheeren.

Kraijenhoff. Als baron Kraijenhoff.

Battem. In bl. een hertenkop en hals in nat. kleur, vergezeld van 7 witte roodgeknopte bloemen met zes bladeren. Een tusschen de hoorns, de andere aan de buitenzijden der hoorns geplaatst en daarvan het beloop volgende.

De Wendt. In r. een z. lelie, overtopt door een roos van 't zelfde.

Appeldoorn. Adelaar en sleutel.

Rutenberch. De penningen, enz.

Mekern. 't Ankerkruis.

Ulger. In z. een zw. keper vergezeld van 3 r. rozen g. geknopt.

Twickelo. De schoorsteenhaak.

Rermen. In r. een z. dwarsbalk, waarop 3 eendjes stappen.

Goeterman. Geschuind; a geschuind van 4 st. g. en zw.; b. id. van 4 st. r. en g. over alles heen een g. schuinbalk beladen met een r. visch.

Valkenar. In bl. een z. korf?

Saroels. In z. een zw. leeuw.

Prouningh. Als van Deventer gezegd Prouninck.

Kerckhoefs. In z. een r. dwarsbalk gekanteeld en tegengekanteeld, vergezeld van 3 bijen in nat. kleur.

Hillegondt. In bl. 3 g. hoorns.

Muntz voert het kruis met den knoop van boven vergezeld van 2 penningen.

Het wapen v. Dingen schijn ik verzuimd te hebben te noteeren.

In mijne genealogie Muntz vind ik nu: Theodorus M. tr. 2° Anna Mastmans, waaruit: Werner, geb. 2 mei 1575, ontvanger van 't land van Dingslaken, Ringenberg en Biselick, tr. Johanna van Diepenbroek, waaruit: Johan Theodor, j. u. d., raad van den keurvorst van Brandenburg, schout en burgemeester van Duisburg, geb. 19 aug. 1603, tr. Christina Holtmans, Johannes en Catharina van Wolden dr. Uit dit huwelijk Johannes Wilhelmus, tr. Wilhelmina de Battem. Hun zesde kind tr. jonker Dirk Proening, luitenant onder Maleprade. Het tiende Rudolf Muntz, tr. Theodora Kraijenhoff, dochter van den predikant Kraijenhoff. Hieruit slechts: Johanna Wilhelmina tr. Gerhardus Beijlanus de Wendt, brigadier en hoofd der militie te Batavia, die verwekten Theodora Rudolpha de W., gehuwd met Iman Falck, secretaris der hooge regeering van Indië.

Theodora Kraijenhoff, st. 22 apr. 1769, na den 20 aug. 1768 hertrouwd te zijn met Werner Wilhelm Muntz, geb. 4 feb. 1714, st. te Doesburg 25 febr. 1788, ex Wassing, weduwnaar met 10 kinderen van Antonia Arnolda Piper, geb. 10 juli 1718, st. 8 aug. 1766. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Schimmelpenninck. Op de vraag van D. V. kan ik geen antwoord geven. In mijne genealogie der oud-adellijke familie Schimmelpenninck van der Oye komt Gerrit, de vader van den raadpensionaris, niet voor. Dat hij tot dit geslacht behoorde, zou kunnen worden afgeleid uit zijn wapen, dat *hetzelfde* is als van Schimmelpenninck van der Oye, hetgeen echter vermeerderd is met (naar ik meen) van der Oye. Doch daartegen staat over, dat de raadpensionaris in den adelstand is *verheven*, wat niet zou zijn geschied als hij geweest was van het adellijke, en alzoo *erkende* geslacht Schimmelpenninck van der Oye. Kan iemand die tegenstrijdigheid ophelderen?

Leiden. O.

MENGELINGEN.

Trouwen met den handschoen. (XXIX, bl. 280.) Volgens het kanoniek recht in R. K. Kerk werd het huwelijk eerst als volkomen wettig en geldig en alzoo als onverbreekbaar beschouwd,

wanneer het was geconsommeerd of beslaping had plaats gehad. Vanhier aan sommige hoven, zoo als aan dat van Frankrijk, wel de singuliere vertooning van een zoogenaamd *coucher public*, wanneer namelijk het jonge echtpaar, na zich van de bruiloft verwijderd te hebben, eenige oogenblikken later de deuren van het slaapvertrek moest zien openen voor al de genoodigden bij dat laatste bal, die alsnu getuigen konden, dat zij het vorstelijk paar hadden te bed zien liggen. In de Mémoires van Saint-Simon kan men lezen, hoe gelukkig hij zich gevoelde, dat ook het spaansche hof tot die vertooning overging bij het huwelijk van den prins van Asturiën met de dochter van den regent. Bekend is bovendien dat Hendrik VIII die met de weduwe van zijn broeder trouwde, trouwen mocht, als men dan zoo wil, op grond, dat het kortstondig huwelijk van Catharina van Arragon met den ziekelijken Arthur, Hendriks ouderen broeder, nog niet was geconsommeerd, en dus geen *eigenlijk* huwelijk had plaats gehad, ten gevolge waarvan het als *non-avenu* kon worden beschouwd. Toen onze Maximiliaan van Oostenrijk na den dood van Maria van Bourgondië met Anna van Bretagne dacht te trouwen, hield zijn gemachtigde voor dat huwelijk, het eene been, tot de knie ontbloot, in het bed waarop de bruid lag, en las zoo de trouwacte voor; welk symbolisch versterkingsmiddel, of hoe men zulks mocht willen heeten? — trouwens toch nog niet baten zou, daar de kloeke Anna van Beaujeu, de bruid van Bretagne, in weerwil van dat dan reeds op voornoemde wijze gesloten huwelijk met Max, zoo wat dwong te trouwen met haar jongeren broeder Karel VIII. — En dat nu, waar het huwelijk eerst voor goed gesloten beschouwd werd, na het elkander toereiken van de rechterhand, — die hand dan ook *ontbloot* moest wezen, laat zich gemakkelijk verklaren: immers voor het symbool van corporeele aanraking. En hieruit volgt weer even duidelijk waarom bij een huwelijk bij volmacht — de handschoen primitief wel degelijk moest *aangehouden* worden, iets, naar ik vrees, dat de ambtenaar van den burgerlijken stand bij den heer L. eenvoudig niet wist en naar den eenmaal algemeenen regel van de *bloote hand* te geven — dan ook niet *toeliet*.

E.

GESCHIEDENIS.

Schermmeester van den Haag, 1678. Daniel Obryn schermmeester van den Hage aangesteld den 16 februarij 1674, met verbod van by het leven van Mr. Dirck Vliech school te houden zonder het uitsteeken *van den arm met de floret*; als mede *niet* in het principaalste van den Haag, maar ergens ter zijde af. Wordt gelast zich hier na te reguleren en specialijk den arm voor zijn logement op het Spuy gedaan uitsteeken willen om in te trecken.

Dagboek van den Haag,
26 Junij 1678.

LABORANTER.

Cockerellen-spel. (XXIX, blz. 17, 237, 281). De benaming *cockerel* of *koekerèl* wordt vrij algemeen in een groot gedeelte van Limburg, met eene kleine variatie in de uitspraak, voor draaitol gebezigd. Zoo noemt men o. a. te Sittard en omliggende plaatsen den draaitol *koekeràl*. De oorsprong en beteekenis van dit woord worden op de volgende wijze verklaard: De eerste aldaar gebruikelijke draaitollen zouden uit Duitschland, voornamelijk uit Neurenberg, afkomstig zijn geweest en waren in zoo verre verschillend in vorm van de tegenwoordige, dat zich boven op den tol een mannetjesbeeld bevond, hetwelk er op vastgelijmd of door middel van een spilletje bevestigd was; dit voorwerp nu droeg den naam van een »*Guck überal*", omdat het zich als het ware te gelijker tijd naar alle zijden wendde. Als verkorting ontstond hieruit in de spreektaal *Kucküral*, dat later nog meer verbasterde en het ontstaan schonk aan de benamingen, *Koekeràl*, *Koekerèl*, *Cocquerel*, enz.

Rotterdam. ARN. JANSEN.

[Deze verklaring is wel aardig gevonden; maar zoolang daar-

historische bewijzen aan ontbreken, zal zij wel niet veel geloof vinden, te minder omdat *überal gucken* even gebrekkig Hoogduitsch is als *overal kijken* gebrekkig Hollandsch.]

VRAGEN.

Geschiedenis der Walsche Kerken. De commissie, die de bouwstoffen voor de geschiedenis der Walsche Kerken verzamelt, heeft bij het opmaken der lijsten van de registers en bescheiden tot haar leedwezen bevonden, dat er in de archieven van vele vroegere en nog bestaande kerken groote gapigen bestaan. Waarschijnlijk zijn registers en lidmatenboeken, diakonieboeken en dergelijke stukken door heeren predikanten en diakenen te huis gebruikt wordende niet altijd naar het archief van het consistorie teruggebracht in geval van overlijden of verplaatsing. Als secretaris van genoemde commissie noodig ik ieder beleefd uit, die zulke boeken of bescheiden in zijne familie mocht bewaren, mij daarvan bericht te zenden, ten einde wij kunnen weten welke bouwstoffen voor deze geschiedenis moeten worden geraadpleegd.

Leiden. Dr. W. N. DU RIEU.

Boekdrukkerij te Amerongen in 1692. Bauke Claases (Claaszoon) de Vries gaf, volgens de Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk. d. Nederl., hoofdred. dr. Schotel, in 1692 te Amerongen in 4° in het licht: »Nuttige consideratiën of sedige aanmerkingen over het hedendaags Tabaksuigen, of en hoeverre hetselve geoorloofd sij of niet. Alsook eenige aanmerkingen tegen verscheyde stellingen, vervat in het Tractaat, onlangs in het licht gebracht door J. J. W. Beintema v. Peyma, M. D., tot lof van den tabak, voerende tot tytel: Tabacologia ofte korte verhandeling over den tabak, deszelfs deugd, gebruik en kennisse. Hierna volgen dan nog verscheide Maatgedichten over aanmerkelijke zaken; — met aanhaling van dr. Schotel's Letterk. Bijdragen tot de geschied. v. den Tabak, de Koffij en de Thee ('s Gravenhage, 1848, bl. 55, 59, 127 alsmede van v. d. Aa, N. B. A. C. Wdk. Bestond destijds te Amerongen eene drukkerij? Dr. A. M. Ledeboer in zijn Boek-

drukkers, enz. in Noordnederland (1872), bl. 3, spreekt van Amerongen niet. Wat is van die drukkerij bekend? Ze moet nog al aanmerkelijk geweest zijn, zoo ze in 1692 een geschrift in kwarto kon afzenden. De Amerongsche predikant Bernardus Keppel evenwel liet zijne (26 fijngedrukte kwartobladzijden groote) Predicatie over de zeeghafte helddaden van den generaal v. Ginkel, bij gelegenheid der terugkomst van Godert v. Reede, grave v. Athlone, heer van Amerongen, 21 maart 1692 ter plaatse gehouden, te Utrecht drukken (bij Gerrit Muntendam). Zie Geld. Volksalm. 1874, bl. 54—76, waar ook (bl. 65) sprake is van een boeksken, door dienzelfden B. Keppel als predikant te Amerongen in 1661 uitgegeven, getiteld: Den keursteen des Geloofs, en aan genoemden Godert v. Reede opgedragen ten tijde dat deze het kerkelijk onderwijs van hem genoot. Van dit boekske moet nog een exemplaar op het kasteel te Amerongen voorhanden zijn. Doch of het te Amerongen, dan wel elders gedrukt werd, is mij onbekend. Sedert ettelijke jaren bestaat ter plaatse wederom eene drukkerij, welke nieuwsbladen voor den omtrek uitgeeft. Nog deze vraag: was Bauke Claases de Vr. blijkens zijn voornaam blijkbaar van friesche familie, de Nieuwe Uitgaaf noemt nog twee Friezen, t. w. Klaas de Vr., geb. 1716 te Leeuwarden, leeraar bij de Doopsgezinden te Amsterdam, † ald. 1766, van wien het geleerde hollandsche geslacht de Vr. afstamt; alsmede Klaas Klaases de Vr., schrijver van een tooneelspel: De onderdrukte vrijheid der Friezen (1785). Die Bauke was hoogstwaarschijnlijk van dezelfde familie. Doch hoe kwam hij er toe, te Amerongen zijn geschrift te doen drukken? Zou hij te dezer plaatse bevorderaar of uitoefenaar zijn geweest der tabaksteelt, die er nog tegenwoordig sterk gedreven wordt?

J. ANSPACH.

Gapers. Bij G. van Hasselt, Over de eerste Vaderlandsche klugtspelen, Utrecht 1780, lees ik op bladz. 15: »Van de kappen met »bellen hebben wij nog een overblijfsel in de gaepers met zoda»nige kap, welke voornamelijk tot een uithangbord der Apotekeren »dienen. *Apotheca* heet *voorraed plaets* en dus veeltijds *wijn kelder*, »en hier van dragen de kruidmengers hunnen naem, omdat zij

»in vroeger tijd, gelijk nog in sommige plaetzen van Duitschland, »tegelijk gelaghouders waren, waerom dan bij hen zodanig hoofd »uithing tot een teken van vreugde, van een huis, waer men zich »onder den wijn vermaeken konde." Deze verklaring van »de gapers" strookt niet met die, welke in 't algemeen er van wordt gegeven, namelijk dat het een persoon afbeeldt, die de tong uitsteekt, als zinnebeeld van den zieken, die dit voor den doctor moet doen; maar bovendien, waar vinden we in ons vaderland nog «gapers" met een kap met bellen? Voor zoo verre ik mij die uithangteekens herinner, zijn zij alle meer gedekt met een soort tulband, of wel is hun een doek om 't hoofd gewonden. Kan die tulband of oostersche doek ook daarmede in verband staan, dat eerst bij de Arabieren sprake is van apothekers, die de recepten klaarmaakten, en geneesheeren, die ze schreven? In de 8e eeuw waren er te Bagdad openbare apotheken, die onder het toezigt stonden van den staat, volgens Winkler Prins.

's Gravenhage. A. V. E.

[De vrager kan een aantal verschillende oplossingen van zijne vraag vinden in den Navorscher I, bl. 59, 111, 149, II, bl. 63, 128, 189, Bijbl. 1855, bl. XX, en bij v. Lennep en ter Gouw, Uithangteekens, bl. 106—108. Tot de minst aannemelijke behoort die van van Hasselt: want, wat hoofddeksel die gapers ook dragen, hoe zij gekleed zijn en of zij de tong uitsteken of niet, in éene zaak komen zij alle over een, namelijk dat zij *gapen*, en wanneer Nederlanders gapen is dit gewoonlijk geen uitwerksel van vreugde, maar van verveling: het zal dat bij de Duitschers ook wel zijn.

Wij zullen, dunkt mij, hier het best tot de waarheid komen, wanneer wij al die geleerde heeren met rust laten en de gapers zelven ondervragen. Blootshoofds ontmoeten wij ze nooit, maar de eene draagt eenen tulband, de andere eenen helm, een derde eene kap met bellen, een vierde eene muts. Zelfs ken ik er eenen met eenen ronden hoed en ik meen er ook eens eenen met eene pet gezien te hebben. De meeste echter zijn getulband, en dit is ook de oudste mode. De overige zijn van lateren tijd, toen men de beteekenis van den gaper reeds vergeten was. Er is ook niets vreemds in, dat deze en gene apotheker en drogist, die niet meer

wist wat zijn gaper moest voorstellen, het uitheemsche hoofdtooisel door een inheemsch vervangen heeft; maar wel zou het vreemd zijn, indien men de inlandsche dragt voor eene buitenlandsche, en nog wel eene turksche, had verwisseld en dit vrij algemeen navolging gevonden had.

De gaper is dus een Turk. Waarom gaapt hij? Wij hebben, om dit te weten, maar te letten op hetgeen vroeger naast hem, dikwijls aan denzelfden stang, hing en nog wel eens hangt, namelijk eene of meer risten slaapbollen. Deze waar hingen apothekers en drogisten bij voorkeur ten toon, voor bijna niemands winkel ontbrak zij, en de gaper moest dienen om de werking daarvan zigtbaar voor te stellen. Hij gaapt reeds en dit gapen zegt, dat de slaap spoedig zal volgen. Nu begrijpen wij ook, waarom de gaper op zijn turksch gekleed is: de Turk toch, de opiumeter en -rooker, gebruikt veel slaapbollen, veel meer dan de Nederlander, die ze alleen als geneesmiddel bezigt.]

Major van Nederbetuwe. Bernard (Barend) Cock, in 1689 lidmaat te Tiel, wordt getiteld Major van Nederbetuwe. Wat beduidt dit? Stond het niet met het justicieele in verband?

J. ANSPACH.

Johannes Hus. Bij Van Mieris, 1_e deel, lees ik op bladz. 29, dat Johannes Hus »op zijnen geboortedag het tweeënveertigste jaar zijns ouderdoms gedood wierdt, hebbende tot verklaring," enz. en op bladzijde 33:

»Hij is geboren in het jaar 1370 en verbrand geworden in 't jaar 1415."

Dit laatste jaargetal 1415 houd ik voor goed; maar is Hus geboren in 1370, dan was hij niet 42, maar 45 jaar toen hij verbrand werd. Of is Hus geboren in 1373? Wie kan mij dit ophelderen?

L. H. K.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Stadhuispenning bij van Loon afgebeeld, 2de deel bl. 399. In den 20sten jaargang van den Navorscher, bl. 398, werd door den heer mr. Jo. de Vries Jzn. een medaille-bijschrift van Vondel medegedeeld, getiteld: Machtige Neering, en het jaartal 1659 dragende. De geachte inzender voegde daarbij de opmerking, *niet* te weten op welke medaille dit bijschrift toepasselijk is.

In de Vondel-uitgave van van Vloten, even als in die van van Lennep, wordt dat versje gesteld op 1655, en toegepast op de medaille der plegtige inwijding in dat jaar van het toen nog onvoltooide [1]) nieuwe stadhuis te Amsterdam. Bizot, in zijne Medall. Historie, plaatst het ook onder de afbeelding dier medaille, echter met het jaartal 1659 er onder.

Die medaille echter, zoo als ze daar afgebeeld staat, en bij Bizot, en bij van Loon, en bij van Lennep in zijnen Vondel, en door alle op dezelfde wijze beschreven en tot het jaar 1655 gebragt, is *niet* van het jaar 1655, en de beschrijving bij alle — althans wat de *achterzijde* der medaille betreft — is *onjuist.*

Die medaille is van het jaar 1659; al staat het jaartal er niet in cijfers op uitgedrukt, de medaille draagt onwederlegbaar in zich zelven (ten minsten op de eene zijde) dat jaartal 1659, door wat er op afgebeeld staat.

De voorzijde der medaille doelt zeer duidelijk op de plegtige inbezitneming van het stadhuis in het jaar 1655, de namen der toen regeerende burgemeesteren en thesaurieren (en zelfs bij Bizot het jaartal 1655) staan er duidelijk op, — er valt dus niet aan te twijfelen dat men dit gewigtige feit op deze zijde heeft willen vereeuwigen. Dit *kan* in het zelfde jaar gebeurd zijn, doch niets belet te denken, dat men het ook pas vier jaar later gedaan heeft — — eene gebeurtenis die reeds heeft plaats gehad, kan men later door afbeelding of voorstelling in het geheugen willen terugroepen, en dus vereeuwigen; — maar moeielijker valt, het vier jaar vooruit

[1]) »Het dak was doen daar nog niet op, dat eerst vier Jaer daar na daar op wiert gebragt", schrijft M. Fokkens, Besch. v. Amstelredam enz. bl. 107.

eene voorstelling of juiste beschrijving of opsomming van personen te geven, die vier jaar later in de eene of andere betrekking werkzaam zullen zijn; van den knapsten medailleur is die profetische geest niet te eischen, die buitendien nergens toe dienen zou! En toch, indien de eerste stadhuis-medaille, bij van Loon afgebeeld en beschreven, in het jaar 1655 zou vervaardigd zijn, moest die profetie hier plaats gevonden hebben.

De opgave bij van Loon van de vier burgemeesteren, de twee thesaurieren, en de zesendertig raden aan het bewind in 1655, toen het nog onvoltooide stadhuis ingewijd werd, is zeer juist — en even juist door andere vòor en na hem medegedeeld — maar, *niet* deze burgemeesteren, thesaurieren en raden zijn door hunne wapens op de keerzijde der medaille aangeduid geworden, zoo als hij en alle melden.

Het zijn de wapens der vier burgem., twee thesaur. en 36 raden van het jaar 1659.

De keerzijde der medaille moet op de volgende wijze beschreven worden:

De leeuwen naast de Amst. maagd, enz. houden de wapenschilden van Cornelis de Graeff, Johan Huydecoper, Hendrik Dirksz Spieghel, en mr. Symon van Hoorn, burgemeesteren in 1659.

Midsgaders van:

dr. Cornelis Jan Witzen en dr. Nicolaas Tulp, beide schatmeesters of thesaurieren in 1659.

De rand, in plaats van omschrift, verbeeldt de wapenschilden van deze zes-en-dertig raden,

Dr. Claes Pieterz. Tulp,	Dr. Cornelis van Dronckelaar,	Dr. Roetert Ernst.
Dr. Gerard Schaep,	Mr. Lambert Reynst,	Gerard Hasselaar,
Johan Huydecooper,	Mr. Coenraad Burg,	Jacob Theunisz. van Stralen,
Hendr. Dirksz. Spieghel,	Dr. Joachim Rendorp,	Dr. Henrik Hooft,
Albert. Dirksz. Pater,	Nicolaas Pancras,	Willem Schrijver, 1656,
Mr. Joris Jorisz. Backker,	Dr. Johan Blaeu,	Frederik Alewijn, 1657,
Cornelis de Graeff,	Jacob van Neck,	Cornelis de Vlaming v. Oudshoorn. 1657.
Dr. Cornelis Witzen,	Cornelis Geelvinck,	Jacob Jacobsz. Hinloopen, 1557,
Jan van de Poll,	Dr. Gilles Valckenier,	Cornelis Backer, 1658,
Bernard Schellinger,	Cornelis van Vlooswijck,	Joan van Waveren, 1659,
Mr. Symon van Hoorn,	Nicolaas van Loon,	Dr. Joan van Hellemont, 1659,
Mr. Pieter Cloeck,	Hans Bontemantel,	Dr. Frans Reael, 1659.

Deze lijst vergelijkende met die bij van Loon voorkomende, zal men er *acht* der daargenoemde raden op missen, die in het tijdsverloop van vier jaren door dood of andere reden uitgevallen, door acht nieuwe raden aangevuld zijn (die natuurlijk de acht laatste zijn, die op bovenstaande lijst voorkomen, waar ik achter *hunnen* naam het jaar van hun aankomen heb gesteld) en volkomen sluiten met de wapenschilden op de medaille. —

Met welke bedoeling, vraagt men, werd deze penning in 1659 vervaardigd? Het antwoord ligt voor de hand; als er nog geen penning ter vereeuwiging van het feit der eerste zitting in het stadhuis bestond in dat jaar, dan is het eenvoudig geweest om dat feit te vereeuwigen, zoo als op de eene zijde geschiedt, en dan bevat de andere zijde de herinnering der regeeringspersonen, die tot die vereeuwiging order gegeven hebben, en dezen penning deden vervaardigen om hem als geschenk te vereeren.

In die handelwijze zou niets vreemd zijn; — in 1656 bijv. was het graven der trekvaart tusschen Haarlem en Leiden begonnen, in 1657 voer de eerste schuit, dit was dus het gewigtige feit; — doch eerst in 1659 deden de haarlemer burgemeesteren eenen penning ter vereeuwiging van dat feit slaan, — en terwijl de voorzijde van dezen penning, het *feit zelf* en de namen der ontwerpers en regeerders, onder wier bestuur het plaats vond, vertoont; — zoo vertoont de achterzijde de namen en wapens der burgemeesteren van 1659 die den penning deden slaan. (Zie van Loon 2e. deel bl. 421.)

Bestond er nu echter reeds in 1659 een penning ter herinnering van de inbezitneming van het stadhuis in 1655, dan moet dat de *tweede* zijn die bij van Loon afgebeeld wordt, en waarvan de voorzijde gelijk is aan die van den eersten. Het bijschrift van Vondel, matige Regeering, met het jaartal 1655, doet dat bestaan vermoeden. Ook meldt Wagenaar dat de regeering penningen deed schroeven bij Valkenier, ter herinnering van die plegtigheid en de feesten die daar bij plaats vonden. Ik weet niet of Wagenaar met deze woorden den *tweeden* bij van Loon afgebeelden penning kan bedoeld hebben, maar,... misschien dan ook dezen alleen; want de *derde* penning op dezelfde bladz. bij van Loon afgebeeld, zou ik haast gaan vermoeden, dat ook pas in 1659

vervaardigd is geworden; — op de eene zijde: het *voltooide* stadhuis, zonder eenige allegorie, en op de andere zijde: de Beurs van binnen. De Beurs nu had in het jaar 1659 belangrijke veranderingen en verbeteringen ondergaan, welke gereedelijk aanleiding kunnen gegeven hebben, om ze met het voltooide stadhuis op éénen penning af te beelden; en het versje van Vondel: Machtige Neering, met het jaartal 1659 er onder, ziet misschien op deze 3e medaille. In 1655 bestond er geene dadelijke reden om de beurs op eene medaille af te beelden. Men versta mij echter wel, — het is daarom niet onmogelijk, dat het toen toch geschied zou zijn; — eene voorstelllng van de Beurs in volle bedrijf, op de tegenzijde eener medaille die het trotsch voltooide stadhuis vertoonde, zou nog geen misplaatste allegorie geweest zijn en eene diepe beteekenis hebben kunnen hebben. Ieder weet dat, kort nadat men het nieuwe stadhuis was beginnen op te trekken, de handel in Amsterdam zoo kwijnde en de tijden daardoor zòo slecht waren, dat de regeering huiverig werd, en geweifeld heeft om het trotsche gevaarte zoo op te trekken en te volbouwen als in het plan gelegen had; — alleen eene nieuwe en krachtiger herleving dan ooit van den handel, na den vrede met Engeland, gaf moed en deed de regeerders hun plan volvoeren. Het afbeelden van de Beurs als voorstelling van dien handel kan dus reden hebben gehad.

Doch dat daar gelaten — en aannemende dat de 2de bij van Loon afgebeelde penning reeds in 1655 geslagen is geworden, dan heeft men de voorzijde van den bestaanden penning genomen en daar in 1659 eene andere tegenzijde aan gemaakt; te eerder vraagt men nu, met welke bedoeling? waarom indien er al een penning bestond ter vereeuwiging van een gewigtig feit, was het dan noodig, vier jaar later dien penning zoo te veranderen, dat hij te gelijk met de herinnering van 1655, ook eene herinnering 1659 bleef bewaren?

Mijne onderstellingen te dien opzigte wil ik nog mededeelen, doch geheel onder voorbehoud, ze gaarne voor betere meeningen prijs gevende. Ik kan daarin met geene zekerheid spreken, zoo als ik het over den penning zelven wel heb kunnen doen. Toen ik een jaar of vijf geleden in den penning zelven, het jaartal 1659

ontdekte, bezat ik Bizot niet en wist niet dat een der bijschriften van Vondel dat jaartal droeg; ik wist ook niet, zoo als thans, dat van Lennep in zijn Vondel eene afbeelding van dien zelfden penning geeft doch nog voorzien van een randschrift (waarschijnlijk op de dikte of rand van den penning voorkomende, en bij van Loon niet vermeld), dat de namen der vier burgemeesters van 1659 en dat jaartal bevat. Het verwondert mij nu alleen sterker, dat men daardoor niet te eerder er toe gekomen is, dien penning eens wat naauwkeuriger te gaan beschouwen. Ik deed het in der tijd omdat ik een der wapens daarop wilde raadplegen, en bemerkte toen, zoo als ik eerst meende, verwarring in de plaatsing, die mij verwonderde en die ik haast onmogelijk achtte, waarom ik eerst dacht dat de opgave der namen bij van Loon misschien verward kon zijn. Dit bleek mij echter niet het geval te wezen en zoo kwam ik langzamerhand tot de ontdekking van de onjuiste beschrijving bij van Loon die van 1655 spreekt, terwijl de medaille mij toen duidelijk van 1659 sprak.

Zonder mij er toen heel erg in te verdiepen, waarom de medaille pas in dat jaar gemaakt was, achtte ik het boven vermelde waarschijnlijk; en met het besluit te eeniger tijd misschien de fout bij van Loon bekend te maken, hechtte ik alvast in mijn exemplaar van dat werk een blad papier met de verbeterde beschrijving, ten einde door de verkeerde in het boek niet in de war gebragt te worden, indien ik bij tijd of wijle de medaille nog eens zou willen raadplegen; en ik raad ieder die in het bezit is van het zoo veel omvattende en voor het overige zoo naauwkeurige werk van van Loon, datzelfde te doen.

Maar tegen mijn vermoeden, dat er (ter herinnering der inbezitneming van het stadhuis in 1655) vóór 1659 nog misschien geen penning bestond, en dat men in dat laatste jaar, door de voltooiing van het gebouw, aanleiding gevonden heeft, om dien te laten vervaardigen, (te meer daar toen ook pas het gebouw meer algemeen zal vermaard geworden zijn) valt welligt nog veel in te brengen. Zòo althans deed iemand aan wien ik in der tijd de fout mededeelde die ik bij van Loon ontdekt had, — hij had veel in te brengen tegen die voltooiing van het gebouw in 1659, die ik hem toen als waarschijnlijke reden opgaf, en vraagde,

ongeloovig: waarom er in het jaar 1659 eene medaille zou geslagen zijn, die, volgens hem, in dat jaar geen reden van bestaan had, en in 1655 wel! — Ik kon het niet helpen! — De medaille bestaat, — mijne medegedeelde onderstellingen evenwel voor de reden van dat bestaan, wil ik gaarne voor betere prijs geven en zal er hier niet verder over uitweiden, hoeveel er misschien toch nog voor te zeggen zou zijn.

Eene andere onderstelling heb ik later gemaakt en misschien is deze de juiste. — Ik geef ze evenwel ook voor beter.

De stad Amsterdam (die zich zoo weerspannig betoond had tegenover prins Willem II, en die, waarschijnlijk tot redding van haren handel, te gereeder tot een verbond met Engeland toegetreden was, waarbij de latere Willem III buiten regeering gesloten werd) begon, in de jaren die daarna volgden, van tijd tot tijd zich gunstiger gezind te betoonen jegens enkele leden van het huis van Oranje, vooral jegens de dochters van prins Frederik Hendrik, die met duitsche vorsten gehuwd waren. De oudste dochter was gehuwd met den keurvorst van Brandenburg, die in 1658 de eerste souvereine vorst van Pruisen werd, en reeds in 1655 had Amsterdam bij de geboorte van een zoon van dezen vorst het peterschap aanvaard. En toen in 1659 eene andere dochter van prins Frederik Hendrik in het huwelijk ging treden met den stadhouder en veldheer van den Brandenburger keurvorst, namelijk met den prins van Anhalt, en de bijlager of bruiloft, zoo als Aitzema schrijft, in Groningen gevierd werd, scheen Amsterdam er bijzonder op gesteld te zijn, dat deze vorstelijke personen hunne huwelijksvereeniging nog eens te Amsterdam zouden vieren, en zond een der burgemeesteren (Huydecooper, heer van Maarseveen, die reeds zeer gezien was bij den Brandenburger) om al die vorstelijke personen tot een bezoek uit te noodigen.

De uitnoodiging werd door alle aangenomen, — behalve door de prinses royaal, wed. van Willem II, en haar zoon, — en het bezoek had plaats in augustus 1659. Wanneer men het gedicht van Vondel op die gelegenheid: »De vorstelijke bruiloft te Amsterdam enz." leest, zou men daar haast uit besluiten, dat het eigenlijke huwelijk toen pas te Amsterdam is voltrokken. De feesten te dier gelegenheid duurden eenige dagen achtereen, met »vertooningen, vuurwerken" enz.

De »vloten op het Y" waren van boven tot onder met vlaggen gesierd, »Daar een lucht van dartelheid in omzweeft" zegt Vondel. — De aanzienlijkste jongelui van Amsterdam te paard vormden zeker eene eerewacht. De beurs stond stil — en duizenden van buiten stroomden de stad binnen om deel aan de feesten te nemen.

Bij dat alles bekleedde het nieuwe raadhuis eene aanzienlijke plaats: "Een Hymen komt de Kroon op 't raadhuis sluiten, »begint Vondel zijn gedicht, — en het was daar dat de vorstelijke personen ontvangen en verwelkomd werden door »Amstels burgervadren, en 't gansche steêhuis daar al de Goôn vergadren;" — het raadhuis boog zich voor de afkomst van Frederik Hendrik, en voor zijne weduwe Amalia van Solms. Deze werd nog afzonderlijk door Vondel toegezongen:

Hoe blonk ons Kapitool van binnen,
Doorschenen van een schooner zon,
. . . .
Toen gij, der Goden moeder, daar
Ter feest, zoo hemelsch zat ten toone,
Dees Koopstad, moedig op haar krone,
U eerde, als op 's lands hoogste altaar. enz.

Vondel eindigde zijnen bruiloftzang met de volgende woorden, waarin de namen genoemd worden der vier burgemeesteren van 1659, wier wapenschilden op den penning door de leeuwen worden vastgehouden.

Dat zong ik in de vreugd van 't algemeen,
Toen vrijheer Graeff en ridder Maarseveen,
Heer Spieghel en van Hooren al de goden
En godheên van Oranje en Nassau noodden,
Op 't heerlijk feest van Anhalt en zijn Bruid,
Zoo schoon gelijk de kroon op 't raadhuis sluit.

De herhaalde zinspelingen op de Amsterdamsche wapenkroon zal ieder opmerken; Vondel begint en eindigt zijnen bruiloftzang met eene toespeling daarop. En op het dak van het nieuwe raadhuis is die kroon ook viermaal als versiering aangebragt, gedragen door vier arenden (even als ze den top van den Westertoren bekroont, in 1638 voltooid). De gemelde luisterrijke vertooningen in 1659 worden omstandig door Jan Vos beschreven, en de laatste

staatsiewagen vertoonde het oude en het nieuwe wapen van Amsterdam omgeven door attributen van handel enz. — Vos eindigt zijn bijschrift op dien wagen met de woorden:

Het Raadthuis beurt haar kruin op d' aankomst van Nassauwen.
Wie dappre helden eert, kan staat en steeden bouwen.

En Vondel, na eene beschrijving van het Argonauten-schip op eene der besproken penningen, eindigt zijn bijschrift: Machtige regeering, daarop, met eene zinspeling op het oude amsterdamsche wapen en de magt der stad:

Maar *d'Amsterdamsche kog* gewis
Veel grooter koopvaardijschip is,
Vol neering, rijkdom en vermogen.
Men trekk' te water of te veld,
De stad van Amsterdam schaft geld.

Amsterdam was toen trotsch op haar magt en geld, en men schijnt aldaar van lieverlede eene bijzondere beteekenis te hebben gaan hechten aan de keizerlijke kroon op het wapen, en die langzamerhand te hebben gaan beschouwen als een zinnebeeld van eene soort van zelfstandige en onafhankelijke magt; zoo althans komt eene zinspeling op die kroon dikwijls voor, in de vorige eeuw naar het schijnt als leuze gebruikt voor de anti-stadhouderlijke regeering tegenover de prinsgezinden; en het koffiehuis de Kroon in de Kalverstraat, waar, naar ik meen, in het einde der vorige eeuw de patriotten veel te zamen kwamen, heeft welligt daarom die leuze als uithangteeken aangenomen, of werd om dat uithangteeken bij voorkeur gekozen als plaats van zamenkomst.

Maar om tot de feesten van 1659 terug te keeren; — men kan nog uit Vondel vernemen, dat Govert Flink toen, ter eere dier vorstelijke bezoekers van het stadhuis, eenige historische schilderijen vervaardigde, die aldaar geplaatst zijn. Die schilderijen hebben verder, wat de voorstellingen betreft, weinig met die vorstelijke gasten te maken, en misschien moet men het alleen zóo verstaan, dat Flink vóór dat bezoek reeds de opdragt tot vervaardiging dier schilderijen had, maar op verzoek der regeering gezorgd heeft, dat ze voltooid en geplaatst waren, eer die vorstelijke personen het raadhuis betraden, ten einde deze te meer lof zouden kunnen geven aan het prachtig geheel door Amstels regeering te voorschijn geroepen.

Hoe dit zijn moge, uit alles blijkt, hoe hooge waarde aan dat bezoek gehecht is geworden en hoeveel kosten daarvoor gemaakt zijn [1], — niet vreemd is het dus te onderstellen, dat men daarom dan ook eene herinnering van dat jaar 1659 in metaal heeft willen behouden, en daarom den penning heeft doen munten, die met het prachtige en geroemde raadhuis, tevens de regeering van 1659, die zelfstandig vreemde vorsten ontving, moest vereeuwigen.

En de fraaie penning van Abeele, met de voorstellingen van de nieuwe wapens en kroon schenkingen aan de stad? zijn er bewijzen dat deze reeds vóór 1659 bestond? Ik meen dat een jaar of acht vroeger de glazen in de Nieuwe kerk, waarop diezelfde geschiedenissen afgebeeld zijn, vervaardigd en geplaatst zijn geworden; en het is mogelijk dat omtrent dienzelfden tijd die penning vervaardigd geworden is. Anders zou men haast geneigd zijn te gaan gelooven, door al de toespelingen op die feiten in 1659, dat ook toen pas die fraaie penning gemaakt is, misschien dadelijk met de bedoeling om als penning-doos te dienen, waarin de andere penning aan de vorstelijke personen en verdere deelnemers en aanleggers van het feest als een aandenken uitgereikt is geworden. Bestond hij echter reeds vroeger, dan belet toch niets te denken dat hij toen evenwel tot dat einde is gebruikt.

En hiermede geef ik mijne onderstelling, — over de *reden*, waarom in 1659 de penning vervaardigd is geworden, — voor betere en juistere meening.

Nog een paar woorden over de op den penning vertoonde raden wil ik hierbij voegen. Eén (misschien drie) daarvan hebben de feesten in aug. 1659 niet meer bijgewoond, doch hunne plaats kon daarom op eenen penning als deze niet onvervuld blijven, zonder een verkeerd denkbeeld te geven van het aantal raden der stad; en hunne plaats moest in werkelijkheid onvervuld blijven tot het volgende jaar, — de verkiezing of aanvulling der raden had te Amsterdam plaats op 28 januarij.

In den loop van 1659 zijn drie raden door overlijden óf om

---

[1] De keurvorst zond later nog schriftelijk dankbetuiging aan de stad Amsterdam voor haar vorstelijk onthaal.

andere reden, afgevallen, want 28 januarij 1660 werden drie nieuwe raden verkozen.

Van die drie uitgevallene kan ik slechts éénen noemen en deze was 7 maart 1659 reeds overleden. namelijk de oud-burgemeester Albert Dirksz. Pater, de brouwer in de Zwaan op de N. Z. Achterburgwal [1]), wiens brouwerij en huizinge aldaar in mei 1645 grootendeels afgebrand is, even als in 1654 zijn moutmolen op het Otterspad buiten de Regulierspoort, waar hij voor een derde eigenaar van was. Hij was raad sedert 1638, en hij wordt op den penning op zijne plaats en rang naar ouderdom nog vermeld en medegerekend, en het kon ook moeielijk anders, of men moest zijne plaats aan het eind der overige door een ledig wapenschild hebben doen vervullen; en dat dit niet geschied is — zou men daaruit misschien moeten besluiten, dat de regeering van 1659 kort na hare installatie reeds order tot de vervaardiging van den penning gegeven heeft? Een zoodanige penning wordt toch ook niet op éénen dag gemaakt. Misschien kan nog uit oude stadsrekeningen of andere documenten van het jaar 1659 de juiste maand gemeld worden, waarin de penning gemaakt of althans gereed geweest of afgeleverd geworden is.

Amsterdam. JOH. HENDR. V.

VII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

Aanvulling op het *Eerste deel* van de *Beschrijving der Nederlandsche historiepenningen* (1555—1603) van *Mr. G. van Loon.* 's Gravenhage 1723.

Toen de heer *G. van Orden*, in het jaar 1837, het tweede (niet voltooide) deel van het *Tijdschrift voor algemeene Munt- en Penningkunde van Dr. P. O. van der Chijs* met het vervolg van zijne *Beredeneerde Naamlijst van al de Gedenk- en Legpenningen, Munten, Noodmunten, Belegeringsmunten enz., welke gevonden worden in het aangehaalde eerste deel van van Loons werk*, opende, gaf hij daarbij

---

[1]) Voorbij de Gasthuismolensteeg naar den kant van 't Spui, schrijft Fokkens, bl. 78.

eene *Inleiding*, om eenigzins het standpunt aan te wijzen, waaruit hij zijnen arbeid wenschte beschouwd te zien. — Het zij ons veroorloofd om ook op zijn voorbeeld eenige opmerkingen bij dezelfde gelegenheid te maken.

1°. Zijn in ons *Repertorium* (op enkele uitzonderingen na) de *legpenningen*, *noodmunten* en *munten* onaangeroerd gelaten als, sedert 1837, door *Dugniolle, Malliet, v. d. Chijs, P. Verkade* (*Muntboek*, Schiedam 1848), *W. J. de Voogt* (*Geschiedenis van het Muntwezen in Gelderland*, Amst. 1874) enz. enz. aangevuld.

2°. Herhalen wij onze verwijzing naar de *Naamlijst* van *van Orden*, die niet minder dan 258 bladzijden, alleen dit eerste deel betreffende, beslaat, »hebbende (blz. 2) meerdere uitgebreidheid daaraan nu gegeven."

3°. Zullen wij, op zijn voorbeeld, niet telkens den naam *van Loon* of *Deel I* herhalen, waar zulks niet noodzakelijk is, en dus alleen aanwijzing doen der bladzijden volgens *v. L. hollandsche tekst.*

4°. Ofschoon het bij de bewerking van het Eerste Deel voornoemd niet zoo dringend noodzakelijk is als bij die der volgende deelen, zoo hebben wij onzen arbeid reeds nu, bij ieder jaar, aldus gesplitst.

A. *Aanteekeningen* op de bij *van Loon* afgebeelde penningen, volgens zijne bladzijden.

B. *Aanvulling* der *historiepenningen.*

C. *Geboorte-* of *gedachtenispenningen.*

D. *Huwelijkspenningen* { *a. Groene bruiloft.* / *b. Zilveren* » / *c. Gouden* » }

E. *Sterf-* of *begrafenispenningen.*

F. *Varia.*

228. 1555. *Van Loon* I, blz. 4 (1). Opdragt van de regeering door Karel V aan zijnen zoon Philips II. »Onder het borstbeeld," zegt *v. Orden* II. blz. 11, »staat de naam van den graveur of stempelsnijder *Jac. Trezo,* waarschijnlijk een Italiaan, goudsmid van beroep, die leefde in de 16de eeuw." Volgens *Pinchart* heet hij *Jacopo da Trezzo* en was hij een Milanees van geboorte. Volgens *Vasari* stond niemand met hem gelijk in de kunst om portretten, in metaal, volgens de natuur te maken. *Zani* noemt hem

een *mostro di scienza* (een monster van kennis) en zegt dat hij reeds in 1530 werkte. Waarschijnlijk kwam hij met *Ferdinand van Gonzaga*, ontslagen gouverneur van Milaan, in 1554 in de Nederlanden.

229. 1555. I, blz. 4 (2). Toen *Maria Tudor*, koningin van Engeland en gemalin van Philips II in September 1555 in Brussel kwam, vond *Trezzo* gelegenheid om dezen penning (blz. 4 (2) *naar de natuur* te make zoo als *Pinchart* zegt (p. 15), die *da Trezzo* in ons land van 1555—1559 laat werken (p. 14 en Table p. 85) en p. 15—16 zijnen arbeid optelt. Somtijds komt deze penning voor met ingesneden omschriften. Cat. *Luzac* (1873), blz. 8, n°. 200.

230. (1555). blz. 5. Maria, koningin van Hongarije, als rustige bestuurster der Nederlanden. Deze penning behoort, volgens *Pinchart*, p. 27 (4), tot de reeds meer genoemde serie. Bij *van Orden*, blz. 72, leze men *Virgilius* in plaats van *Horatius*.

231. (1555) blz. 8 (1). *Philippvs* = *Hercvles*. Gesneden door den Florentijner *Giovanni Paolo Poggini*, die te Brussel (1555—1559) vertoefde. In 1557 sneed hij de stempels voor den nieuwen Philippusgulden, den nieuwen zilveren halven reaal enz., blijkens de posten daarvoor als uitgaven geboekt en te vinden bij *Pinchart*, p. 19, die zijne in Nederland gemaakte penningen vermeldt, p. 19, 20. Bij *Luzac*, n°. 201. Iets grooter met II *Hispan*.

232. Bij *P. Smidt van Gelder* (1846), n°. 359 komt een penning op de overdragt van de kronen van Spanje, Indië enz. ovaal en veel kleiner ter grootte van 20, voor, in koper, zeer fraai, zonder titel rondom het regtsziende borstbeeld, terwijl de Atlas door Hercules regts getorscht wordt, als op blz. 8 (2). Voorts als blz. 8 (1).

233. 1557. Dit jaartal vindt men in plaats van 1555 veelal op den penning Philippus-Hercules, I, blz. 8 (2).

234. 1555). I, blz. 8 (3). Vz.: Borstbeelden van Karel V en kz. van Philips. *Pinchart* schijnt p. 22 dezen penning aan *J. Jonghelinck* (geb. te Antwerpen 21 Oct. 1530, † 31 Mai 1606) toe te kennen.

235. (1555?) Penningplaat met het gelauwerde b.b. van Karel V en het ongelauwerde b.b. van Philips, nevens elkander geplaatst. Achter het eerste het teeken van den bliksem, als zinnebeeld van oppermagt. *De Vries en de Jonge*, pl. VII (2), Deel II, blz. 9—11.

236. (1556). Verg. *v. L.* I, blz. 10 (4). Van dit penningje (geen legpenning) is een variant, afgebeeld door Graaf Maurijn *Nahuys* (*Revue* 1872, pl. d. (21), p. 357, 358. Vz.: Omschrift: *Philip(pvs) re(x) Ang(liae) F(ranciae) Ne(apolis) P(rinceps) H(ispaniarum).* Achter het beeld van den koning leest de Graaf *Nahuys* RX = *Rex. V. Orden* spreekt van een muntmerk. Kz. is *Fidei* aldus afgebroken *Fide-i.*

237. = Tweede variant volgens *van Orden* n°. 571 met *Philippus rex Arragon, Utr.*

238. Derde variant volgens *Le Clerc, Histoire des provinces Unies des Pays-Bas. T. IV. Explication des médailles,* p. 6. IX, n°. 4, met *Philip. Rex Angl. Fr. et Hibern* en op de kz.: *Fide defenso* (volgens Graaf *Nahuys* en *v. Orden*).

239. *v. L.* 1, blz. 10 (3). Gesneden door *J. da Trezzo.*

240. 1556. Looden penningplaat met borstbeeld in toga gehuld van *Levinus Bloccenus à Burgh*: in de afsnede IAC. ZAG(ar) f(ecit) 1556. Lieven van Burgh (Kon. Penningkab. Aanwinsten 1856, blz. 19. *Pinchart,* p. 20) zegt de heer J. F. G. Meijer, komt voor onder den zeeuwschen adel; zijn zoon Cornelis was gehuwd met de dochter van Joachim Hoppers, bekend door zijne briefwisseling met Wigle (Viglius) Aijtta.

241. (1557) blz. 15. Penningplaat met het b.b. van Emanuel Philibertus, Hertog van Savoye, door *Pinchart* p. 11 toegekend aan *J. da Trezzo.* Desgelijks:

242. 1557). *Ferdinand Gonzaga en Isabella Capua* bij *van Loon* I, blz. 16 (1) (*v. Mieris* III, blz. 406). Deze laatste vz. komt ook gecombineerd voor met vz. *v. Mieris* III, 182 (1). Cat. *Guioth,* n°. 376.

243. Op 1557 plaatst *van Loon* I, blz. 17 een zeldzaam voorkomenden legpenning met de wapens van *Lamoraal* Prins van *Gavere,* Graaf van *Egmond* en *Sabina* van de *Palts,* Hertogin van *Beijeren.* Zij huwden 8 Mei 1544 te Spiers in het bijzijn van keizer Karel V, koning Ferdinand, aartshertog Maximiliaan, de keurvorsten en vele andere vorsten, zooals A. C. S. V. S. te 's Gravenhage (*Navorscher* XXII, blz. 552 (b) naar aanleiding van onze vraag (*Nav.* XXII, blz. 352) berigtte. Op dit huwelijk zal dit stuk (ook afgebeeld in de *Revue* 1863, pl. IX, n°. 58) geslagen zijn. *L. Deschamps de Pas* is (*Revue* 1863, p. 38) ook van die meening en

Dugniolle, n°. 1992, zegt ook: »Ce jeton doit avoir été frappé antérieurement à l'abdication de Charles X, puisque le mariage avait eu lieu en presence de celui-ci.

244. 1557. *Van Mieris* III, blz. 405 vermeldt het aandeel, dat Hertog Erik van Brunswijk aan den roemrijken slag bij St. Quentin op St. Laurensdag (10 aug.) nam. De heer *Camille Picqué* (9 Mei 1875) bragt te Brugge (*Revue* 1875, p. 421) ter tafel een fraaien penning ter eere van dezen ruitergeneraal geslagen. »Modelée par l'auteur des médailles du comte d'Egmont, du comte de Hornes et de Marguerite de Parme."

245. 1557. B.b. van Karel V in eenvoudige kleeding. *Carolus Q. T. S. Imp.. M.* 1557. Kz.: Beeld der overwinning door een Romeinsch krijgsheld gedragen. *Victori Carolo laurea ne una satis est.* (*Salm* 1864, n°. 349, zilver).

246. 1557. Bij *Renesse, Mes Loisirs* III, n°. 28611, komt een looden of tinnen penningplaat voor van *Hans van Bauhuysen ae*(tatis) 25 *a°. do.* 1557, zooals rondom zijn b.b. is te lezen.

247. 1557. Onuitgegeven verguld zilveren gedenkpenning ter eere van *Jacob Hannibal*, Graaf van *Hohen-Embs*, bevelhebber der Duitsche benden hier te lande, in dienst van Phillips II, met borstbeeld en wapen, 1557, (Verslag kon. kabinet 1875. blz. 16.)

248. 1557. *Petrus Nannius* rondom zijn b.b. kz.: *Natus Alkmariae* etc. MDLVII (*Simon*) (Renesse, n°. 29341.)

249. Den 5 Jan. 1551 werd Ferdinand, broeder van Karel V, oom van Phillips II, te Keulen tot Roomsch Koning gekozen en den 11 Januarij 1556 te Aken gekroond, (zie van Loon I, blz. 8, v. M. II, blz. 345—349.)

Bij den heer *Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg* te Utrecht, is een gouden penning, dien men op de overdracht op 27 Januarij 1556, van de keizerlijke kroon door Karel V aan Ferdinand, (van Loon I, blz. 10,) of de verkiezing door de keurvorsten op 14 Maart 1555 van dezen tot keizer (v. M. III, blz. 437) kan toepassen, daar er drie keizers op zijn afgebeeld. Vz.: De beeltenissen der drie keizers. Randschrift: *Maxi. I. Caro V et Ferd. d. g. Rom. Caes. Reg. Hisp.* ✠ kz.: Dubbele adelaar met wapen op de borst. Omschrift *Hvng. Bo. Dal. Cro. zc. archid. avst. dv. bvrg.* ✠

250. 1558. Op het sneuvelen van den maarschalk *Pietro Strozo* voor Diedenhoven (Thionville) 20 Mei, vgl. v. Mieris III, blz. 428. Vz. = v. M. III, 428, 2. kz.: Eene sierlijke graftombe met emblêmes op een schild gegraveerd: *Pietro Strozo periit manu inimici Diedenhoviam* (sic) op een wimpel, daaronder D(*ie*) 20 *Maj* (i) a^{o}. 1558. Cat. *Stricker* (Bom) 19 Decb. 1859. n°. 1868 kop. verg. *f* 3.—

251. 1558. Gedenkp. met kabelrand en oog. Zilver verguld. vz.: Bb. van Philips II met ingesneden opschrift. *Phs. d. g. Hisp. Rex.* kz : De geregtigheid en ingesneden opschrift. *Dilygite Justic(i)am quy Judicatis terram. Cat. Munnicks van Cleeff I* (1867) n°. 388. *Houck* (1863) n°. 116.

252 1558. Raadsteeken of presentie- en wijnpenning van Nijmegen, afgebeeld bij *W. J. de Voogt. Aanteekeningen betrekkelijk de Nymeegsche Vroedschaps- en Vereeringspenningen.* Amst. 1866. zie ald. blz. 4—5 met de stempels of dutten, 4—9. Een ander met 5 stempels, 4. 1. 7. 7. en 9 wordt blz. 7 vermeld.

253. V. L. I. blz. 26. Groote penning ter eere van *Wouter van IJler*, als baljuw van de Duitsche Orde *te Maastricht* (alzoo vertaalt *v. L. Trajectensis*), doch vermits de graveur *Steven van Holland* (zie *Pinchart*, p. 10. Revue 1860, p. 179) te Utrecht te huis behoorde, leze men *Utrecht*, alwaar de Duitsche orde nog eene rijke balije heeft.

254. 1558. Gegraveerde, doorboorde, zilveren gedenkp. op de geboorte van *Willem van Bronkhorst van Batenburg*, gegeven door den Baron *van Gronsfeld*. De inscriptien op voor- en keerzijde wijzen zulks aan en luiden: *Baronis in Grōsfeld donum in memoriam nativitat(is) domini Guilhelmi, de Bronckhorst et Batob(urg)*. De laatste naam staat bij het wapenschild. Cat. *de Smeth*, 1810, n°. 264. *Mm.* 28½ 2¼ Eng. *f* 5.50 Cat. *Becker* 1853 (verkocht in Junij-Julij 1854), p. 165, n°. 120. Gr. 28. Gew. 55,5: Verwijzing naar Vaderl. Historie VI. 399. 422-429.

255. 1558. Op het overlijden van *Corn. Grapheus* ook *Scribonius* (vertalingen van zijnen eigenlijken naam *Schrijver*), vlaamsch geleerde, door *Simon*. Hij was geb. in 1482. *Jöcher op Corn. Scribonius.*

256. 1559. *V. L.* I, blz. 28 (1—2). Op den vrede met Frankrijk: beide gesneden door *G. P. Poggini*. De kz.: van n°. 1 is gecopieerd naar den penning van Benvenuto Cellini van 1534, (*van Mieris* I blz. 315, 395. Zie ons Repertorium n°. 95 en 117). De heer

Camille Picqué in de *Revue* 1879 p. 298. (Afdruk p. 21), dit opmerkende voegt hij er bij: »Il nous a semblé qu' il prenait un peu son bien ou il le trouva".

257. Bij *V. L.* I, blz. 35, is eene afbeelding te zien van een schutterspenning van »*het Groote Gilde te Brussel*". Merkwaardig, volgens *J. W. Wolf*, (in 1848 te Brussel wonende, zie *Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande XII*, Bonn 1848 S. 30) is het voorkomen daarop van de Moedermaagd Maria, in een zeilboot zittende en kenbaar aan de aanroeping, *O Mater Dei memento nostri*, als omschrift der voorzijde. *Wolf* t. a. p. in zijne verhandeling *Die Dea Nehalennia*, ziet in dit deel van den *Ommeganck* (S. 30—36) verband met de overoude Nehalenniavereering.

258. I blz. 37 heeft als kz.: het bb. van *Margaretha* van Frankrijk. Als vz.: komt het voor in de *Revue* 1878, pl. I, n°. 3, met de spreuk: *Hic nihil Expectes*, op de keerzijde, zie Graaf *Nahuijs*, t. a. p. p. 62—63, over deze vorstin en dezen koperen penning.

259. I blz. 38, is zeker ook een huwelijkspenning van *Willem van Croy en Anna van Renesse, maar wanneer had dit huwelijk plaats*? *Van Loon's* plaatsing op 1559 schijnt niet juist te zijn. *Willem de Croy* overleed in 1565.

260. I blz. 39 is volgens *Pinchart Revue* 1854, p. 234, en zijne. *Histoire de la gravure des Médailles*, p. 22, van *Jacob Jonghelinck*

261. 1559. In de *Revue* 1872, pl. *f.* (n°. 24) p. 359—360 is door Graaf *Nahuys* een penning beschreven z. j. en toegepast op den vrede van Kamerijk (3 April 1559), vz.: Links gewend b.b. van Philips, versierd met de orde van het gulden vlies. Omschrift: *Philipvs dei g. hispaniarvm rex invic(tus)*. kz.: Een gekroonde wapentrofée. Omschrift: *Pax mvlta diligentibus legem tvam*, ontleend aan Ps. 119 vers 165.

262. V. L. I blz. 41, *Joost Damhouder* 1566. Gegraveerd volgens *Pinchart* (*Revue* 1854, p. 236, *Hist.* p. 24) door *Jonghelinck*.

263. 1559. vz.: Regtsgewend borstbeeld, in wambuis en blootshoofds. *Peter Pan. hvis. aet.* 30 *A°.* 1559. kz.: zijn wapenschild. Omschrift: *En espoir, vive.* Daaronder: *Ste(phanus) H(ollandiae) f(ecit)*. Medegedeeld door den heer *Th. M. Roest* in de *Revue* 1870 pl. XI (6) p. 513—514. In de *Revue* 1871 p. 91—93 deelde de heer *H. Schuermans* van Luik nog eene inscriptie van 1566 van Peter

Panhuis »de Limbourg marchand residant à Anvers", mede.

264. 1559. *Van Loon* I, blz. 353, geeft een penning van 1559 met het borstbeeld van *Hans van de Broeck*, kz.: De liefde en *Charitas omnia suffert.* Deze penning is op het jaar 1584, vrij misplaatst, te meer daar hij een huwlijks penning schijnt te zijn, althans dezelfde penning komt ook voor met deze kz.: Links gewend zeer rijk gekapt en getooid borstbeeld van eene schoone vrouw. Omschrift: *Blanca Pansana Carcania.* Afgebeeld in de *Revue* 1852, pl. VIII, p. 240, door den heer *R. Chalon. Pinchart* kent dezen aan *J. Jonghelinck* toe.

265. 1559. Gedenkpl. met het borstbeeld van *Egidius Hoftman*, p 23, oud 38 jaar. (Lood). *Westhoff* 1848, n°. 314.

266. 1559. *Cesilia Veeselaar.* Reeds in 1850 deelde de hoogleeraar *C. P. Serrure* in de *Revue* pl. VII (3) een penningplaat mede, waarop het links gewende borstbeeld van eene eenvoudig maar degelijk gekleede vrouw, met het omschrift: *Cesilia Veeselaar*, *Aet*: 37. *A*°. 1559, en vroeg aldaar aanwijzingen over deze persoon. — In 1860 deelde de heer *Pinchart* in de *Revue* 1860 p. 179 onder n°. VI) denzelfden penning als een product van *Steven van Holland* mede, omdat het bekende *Ste. h. f.* onder den arm is te zien. Aanwezig, gegoten, met dat monogram) in het Kon. Kab. te s'Gravenhage.

In de *Revue* 1867 pl. VII p. 347—348 deelde de heer *W. J. de Voogt* de kz.: van dezen looden penning mede. Het geloof met kruis eñ de Mozesslang staande op een rots, waartegen een vrouw en wapenschild leunt. (Veld |van goud waarin een chevron en drie schelpen van sabel. Omschrift: *Trop fier. abvse. C(esilia) V(eeselar.)*

267. 1559. Looden penning even groot als n°. 266. Voorzijde het regtsgewend borstbeeld van een welgesteld burger. Omschr.: *Floris Alewijn Aet.* 37, 1559, ten vervolge door *W. J. de Voogt*, pl. VIII derzelfde *Revue* 1867, p. 348—349, medegedeeld. (Beide stukken te gelijk aangekocht door de Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam). *De Voogt* vroeg wel, p. 348: »Y avait-il entre *Cecilia* et *Floris* quelque lien de parenté? quelque autre rapport que d'être nés la même année? Maar zijn antwoord was: *Je l'ignore. Pinchart, Histoire* 1870, p. 11, zag er *echtgenooten* in en wij met hem, te meer omdat de naar elkander *regts* en *links* of vis-à-vis gekeerde houding hiermede geheel overeenstemt. Vrage: Wie weet

iets over *Floris Alewijn* en *Cecilia Veeselaar*, beide 37 jaren oud in 1559, mede te deelen ter aanvulling van hetgeen Graaf Nahuys te Utrecht (26 Mei 1861) over de familie *Alewijn* schreef, opgenomen in de *Revue* 1867, p. 506—510?

[Caecilia Vezeler, dochter van Joris en Margaretha Boghe, was getrouwd 1. met Melchior Baldi, 2. met Floris Alewijn. Zie Theod. Jorissen, Constantijn Huygens, dl. I, bl. 351.]

Makelaarspenningen te Amsterdam. (XXIX, bl 239.) In mijn (zoo ik hoop) nog dezen zomer in het licht verschijnend werk over de Noordnederlandsche Gildepenningen zijn de twee t. a. p. besproken penningen op pl. VI, n°. 66 en pl. XVI, n°. 113 afgebeeld en dl. I, bl. 85—88 opgehelderd. De penning met het monogram zamengesteld uit de letters MKRST (*makelaarsteeken*) of MKRS (zonder T) is de penning »die bij het graf teruggevraagd »werd, ten bewijze dat men het lijk *zoo ver gevolgd was*." [1]) Toen men ontdekte, dat de makelaars wel *acte de présence* gaven aan het sterfhuis en op de begraafplaats, doch niet in orde naar het sterfhuis terugkeerden, maar zich huiswaarts begaven, werd het afgeven van twee penningen ingevoerd. Art. 16 van het reglement van 24 (28) mei 1797 zegt toch: »zullende de gildeknecht »(als *aanspreker*) aan de comparanten (als *aangesproken*) *twee penningen ter hand stellen*, waarvan de eene hun op de begraafplaats »zal afgevraagd worden en de tweede bij de terugkomst aan het »sterfhuis, ten einde de begraving in orde geschiede." De penning met het monogram is kennelijk *ook om de bewerking*, veel jonger dan die van 1612 en dus niet een oudere van 1578 (zoo als mr. Th. Stuart t. a. p. als »ongetwijfeld" verzekert) en niet afkomstig van dit laatste jaar, als dat der oprichting van het makelaarsgild aangegeven. De Amsterdamsche gildepenningen klimmen ook niet zoo hoog op. MR. J. DIRKS.

Een koperen penning, (XXIX, blz. 203). Deze is een zoogenaamde legpenning, in het bekende werk van Van Loon, Beschrijving der

[1]) Aldus te lezen in een oud briefje gevoegd bij zulk een penning.

Nederl. Historipenningen, Dl. II, blz. 40 verklaard en afgebeeld. De penning is van Utrecht, zooals het wapen van dit gewest en der stad dit aanduidt. Bij gelegenheid, dat 's Lands Advokaat Johan van Oldenbarneveld, die het sluiten van een Twaalf jarig Bestand voorstond, deswege den haat van velen op zich laadde en daarom eerst zijne hooge bediening neêrlegde, doch op aandrang der Staten van Holland in 1608 weder hervatte, namen Amsterdam, Friesland, Overijssel, Groningen en de Ommelanden, voorts ook Utrecht, er genoegen mede, dat een Bestand getroffen zou worden, zooals dit dan ook in 1609 geschiedde. Men vertrouwde, dat God, die het Land dusver in den oorlog behoed had, dit ook gedurende het Bestand, als er toe besloten wierd, bewaren zou. Dit is de beteekenis van den penning, uitgedrukt door de latijnsche omschriften: *Non dormit, nec dormiet qui custodit Israël.* »*Hij, die Israël hoedt, slaapt niet en zal niet slapen,*" ontleend aan Psalm CXXI vers 4, luidende volgens de vertaling van v. d. Palm: »*Hij sluimert niet en Hij slaapt niet, de Wachter Israëls!*" Hierop doelt dan ook de afbeelding op de voorzijde van een Herder, leunende op zijnen staf, terwijl, op de keerzijde, eene schaapskudde door Hemelsch licht bestraald wordt. De penning, gelijk dit van de meeste legpenningen kan gezegd worden, is niet zeldzaam. De legpenningen komen veel in zilver en koper voor, doch hoogst zeldzaam in goud.

Amsterdam. J^o. DE VRIES JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Vrouw van Roemer Visscher. (XXVIII, bl. 599; XXIX, bl. 250.). Jacobus Scheltema zegt, dat hem uit een briefjen van Tesselschade van april 1630 gebleken is, dat hare moeder Magdalena heette en dat het toen gestorven dochtertjen den naam droeg van hare moeder die zij niet gekend had. Wij hebben reeds gezien dat Tesselschades moeder niet Magdalena maar Aefje heette, en dat zij die moeder wel degelijk gekend heeft; want Tesselschade is boren in 1596 en Aefjen Jans is overleden in 1619.

Er blijft ons dus, zullen wij aan dit berigt van Jac. Scheltema geloof slaan, niets over dan aan te nemen dat Tesselschade in dit briefjen niet van hare eigene, maar van Krombalghs moeder spreekt. Op zich zelven is dit niet waarschijnlijk. Als zij zoo geheel zonder nadere bepaling zegt *mijne moeder*, dan hebben wij meer reden om te gelooven dat zij van hare eigene moeder spreekt: en waarom het haar zooveel genoegen gaf, dat de naam van haar dochtertjen haar denken deed aan dien van haars mans moeder *die zij nooit gekend had,* valt niet gemakkelijk te begrijpen. Doch er bestaan ook andere bezwaren. Op het archief van Alkmaar, waar ik naar inlichtingen omtrent haar en hare familie zocht, heb ik niets kunnen vinden, dan dit alleen, dat daar den 19en februarij 1625 gedoopt is Teetje, dochter van Allert Jansz. Crombalch en Tesselscha — met dezen naam alleen wordt zij in het doopboek genoemd.

Tesselschade is getrouwd 26 november 1623: Teetje moet dus haar oudste kind geweest zijn. En daar het, vooral in dien tijd, eene vrij vaste gewoonte was, het oudste kind, zoo het eene dochter was, naar eene der grootmoeders, gewoonlijk naar 's vaders moeder te noemen, hebben wij reden om te vermoeden, dat Crombalghs moeder niet Magdalena, maar Teetje geheeten heeft. Dit kind verloor Tesselschade in mei 1634. In den brief waarin zij Hooft daarvan kennis geeft, noemt zij haar Tadea (v. Vloten, Tesselschade Roemers, bl. 12), welke naam blijkbaar verknoeid is uit Teetje.

Misschien zegt iemand: het is mogelijk dat Teetje, in 1625 geboren, het dochtertjen is wier overlijden Tesselschade in het genoemde briefjen vermeldt, en dat een later geboren dochtertjen, dat denzelfden naam droeg, in 1634 overleden is. Dit kan evenwel het geval niet zijn. Dat dochtertjen zou dan niet eerder dan junij 1630 geboren kunnen zijn en was dan bij haar overlijden in mei 1634 nog geen vier jaren oud. Doch Huygens (Korenbl. II, bl. 148) noemt het in dat jaar gestorven kind

De groener vrucht als rijp, de rijper vrucht als wrangh,

en Hooft verhaalt er van (Brief 475) dat het »een voeghlijk meisken, krank aen de poxkens, op de moeder verzocht hadt, de koeken, die, nae zijn overlijden en 't gebruik aldaer, den bujrkin-

deren zouden verscheenen zijn, by zijn leven uyt te deilen. 't Welck geschiedt zijnde, zejd het, als thans niet meer te doen hebbende, gereedt te zijn tot sterven, en gaf vier uiren daernae zijnen geest." Dit doet ons meer aan een meisjen van negen, dan aan een van nog geen vier jaren denken. Bovendien noemt Huygens haar (t. a. pl.)

De voor-vrucht in de rij van Tesselsche planten,

dus het eerst geborene van hare kinderen.

Hoe langer ik het briefjen bezie, hoe meer ik aan de echtheid ga twijfelen. Toch zou het wel wat vreemd zijn, indien Jac. Scheltema, die meer handschriften van Tesselschade onder de oogen heeft gehad, zich hiermee bij den neus had laten nemen.

P. LEENDERTZ WZ.

Brieven van Mr. W. Bilderdijk; één aan P. J. Uylenbroek en één aan T. van Limburg. Medegedeeld door H. de Jager.

Den Heere P. J. Uylenbroek.

Mijn Heer,

Ik heb de eer u, door deezen, myn' opregten dank te bewyzen voor het Exemplaar van de Fedra, en dat van den Brief aan de Schryvers der Nieuwe Vaderlandsche Letteroeffeningen. Ik heb hetzelve Treurspel met de uiterste voldoening een- en anderwerf herleezen, en daarin de overtuigenste blyken gevonden, zoo wel van eene diepe kunde en verheve bekwaamheid, als van een' regt Poëtischen geest, uwen beroemden Voorganger waardig; en ik heb mij zelven in dit oordeel gesterkt gezien door zoo veele verstandigen als ik myn genoegen door de Lecture heb deelachtig doen zijn. Ik verheugde mij van uwentwegen over het gunstig en regtmaatig getuigenis door de Vaderlandsche Letteroeffenaars van uwe kunstvruchten gegeeven, en beschouwde hunne aanmerkingen (verre van ze beledigend voor u te achten) als u vereerende, en hunne voorgewende verbeteringen als onverschillige kleinigheden, u door henlieden in bedenking gegeeven. Doch welke verwondering beving mij op het zien van uw tegenschrift! En welk tegenschrift? Dat hen van scherpheid en verachting, van onkunde en waanwijsheid, gepaard met bedilzucht, beschuldigt; hen, die u de verdiende lof niet spaarzaam geschonken, alle achting beweezen,

verbeteringen aan de hand gegeeven, en dezelve op de nederigste wijs aan uw eigen oordeel onderworpen hebben!

Te goede gedachten heeft mij de [Fedra van u ingeboezemd, om mij te kunnen verbeelden, dat gij dien Brief anders dan in eene Poëtische verrukking hebt opgesteld en het licht doen zien, en ik zou u verraaden, indien ik verbloemde, dat dezelve u geen eer aandoet. Eer dit uw tegenschrift gepubliceerd was, hield men u voor eenen verstandigen, kundigen en achtenswaardigen jongeling; van wien men reden had de vleiende hoope te koesteren, dat hij te eeniger tyd by de beste dichters onzer Eeuwe te tellen zou zijn; men waardeerde uwe verdienste, en niemand achtte uw roem in 't allerminste bezwalkt door 't zeggen van naamlooze schryvers, dat uwe eersteling, hoe verheeven boven de gemeene pruldichtjes, echter iets had, dat hun mishaagde. Deeze uwe tegenaanmerkingen zijn 't, die (even als Davus bij Terentius) alles in de war helpen, dit gevoelen tegenstaan en u de smet der verwaandheid aanwrijven, eene feil, welke, als 't onkruid de akkervruchten, de bekwaamheden en roemwaarde hoedanigheden van 't verstand verstikt en doet verslensen. Te vergeefsch brengt gij hier tegen in, *dat iemand zijner eere alles verschuldigd zij;* de uwe wordt oneindig meer beledigd door de onvoordeelige gedachten waartoe uw tegenschrift reden gegeeven heeft, dan door te erkennen dat Fedra niet geheel zonder gebreken is. Te vergeefsch betuigt gij *overtuigd te zijn van 't gebrekkige van uw werk*, wanneer gij de misslagen, u aangeweezen, voor zoo veele schoonheden wilt doen doorgaan. Te vergeefsch wilt gij ter uwer verdediging aanvoeren de *voorbeelden van beroemde Dichters van onzen tijd, die valsche berichten, door dezelfde schrijvers opgegeeven, en de nadeelige gevolgen, daar uit getrokken, te keer zijn gegaan*, terwijl gij het zwaard aangordt, omdat zij gelooven, dat gij het een of ander gelukkiger en behaaglijker hadt kunnen uitdrukken. Te vergeefsch tracht gij de beschuldiging van *kwaadwilligheid af te weeren,* daar gij de kwaadspreekendheid en wreevel zoo ruim den teugel viert, dat gij alle gelegentheid aangrijpt (jaa zelfs in 't ontkennen van kwaadwillig te zijn) om hen verwijtingen te doen en te bespotten.

Maar, behalven deeze smartelijke uitwerksels van uwen Brief, staa mij toe te zeggen, dat dezelve geheel en al afwijkt van

't doelwit, waartoe hij is ingericht. Immers het einde van alle redeneering is te overreden; en uwe verdediging, verre van den Lezer tot uw gevoelen over te haalen, is eer geschikt om hem, na eenige weinige overdenking, uw partij te doen verlaaten, en uwe tegenschrijvers te doen toevallen. Want, behalven dat gij hem tegen u inneemt, door henlieden betichtigingen te laste te leggen, wier valschheid klaarblijkelijk is, zoo zijn de redenen, met welke gij uwe stellingen poogt te staaven, niet van de gelukkigste, en een zwakke verdeediging is in een verschil van dien aart nadeeliger dan de sterkste aanval.

Vergun mij, mijn Heer, onbevooroordeeld en zonder zucht tot partijschap, dit uw tegenschrift te onderzoeken; en ik durf mij vleien, dat gij zelf (zoo slegts de eigenliefde u niet te eenemaal verblind heeft) zult moeten erkennen, het driftig vuur der jeugd te veel toegegeeven te hebben, met u, op eene zoo zegenpraalende wijze tegen de schrijvers der Letteroeffeningen te verzetten.

Kan men grooter bescheidenheid vorderen, dan door den Beoordeelaar van de Fedra ten uwen opzichte gebruikt is? Wel verre van, op den trotsen toon eens gezaghebbenden Konstrechters, uwe stellingen te verwerpen, en zijne verbeteringen als onbetwistbaar voor te stellen, neemt hij alle mooglijke voorzorg om u regt te doen; *laat een voorafspraak gaan, waarin uwe oplettendheid erkend wordt*; *geeft zijne aanmerkingen slegts op als bedenkinggevend*; (het komt ons niet eigen voor, men zou dus mogen zeggen, 't is waarschynelyk: zijn zijne eigen woorden), en stemt toe dat uw gevoelen, hoewel tegen 't zijne strijdende, *te verdedigen zij*. Ondanks dit alles wendt gij voor, *te duchten dat de Lezer hier uit besluiten zal, dat gij tot dat soort van vertaalingmaakers behoort, die, zonder historiekunde, zoo maar op een onderwerp aanvallen en heenknoeien; dat hij die afkeuring voor stellig zal neemen; en zich aan dien u nadeeligen schijn vergaapen*: doch ik bidde u, mijn Heer, is 't op deeze wijze dat men den Lezer zich geneegen maakt, en in zijn belang brengt, door hem te verdenken van de onvergeefelijkste en buitenspoorigste domheid en lompheid? Want wie toch zou niet alle verstand en kennis velooren moeten hebben, jaa ik durf zeggen, *met krankzinnigheid begaafd zijn*, om uwe vrees te wettigen? De Schrijver zegt: *het komt ons, schoon men 't konde verdedigen, niet eigen voor*... wat

lezer zal hier uit begrijpen: *het is een ongeschikte sottise van een' lompen, onweetenden knoeier?* Inderdaad (ik herhaale het) de zotste mensch kan zulks daar niet uit verstaan; en ondertusschen is uw geheele verdeediging ingericht om dit begrip, dat bij niemand dan u plaats kan vinden, te weeren, en u van de kwaade gevolgen, die daar uit mogten ontspruiten, te ontheffen. Kan men dit anders heeten dan tegen zijn schaduw vechten?

Dat een *volkoome en grondige kennis der Fransche taal* onontbeerlijk zij voor iemand, die een regtmatig oordeel over de Poëzij zal vellen; dat hij, welke, zonder deeze kunde te bezitten, zich bekwaam acht om eene gezonde en redelijke Critica te oeffenen, *ten uiterste dom en vermetel* zij, is een voorgeven, dat, schoon door u zonder bewijs bijgebragt, mij zeer ongerijmd voorkomt. Wat behulp geeft de Fransche bastaardspraak om over Nederduitsche Dichtstukken te vonnissen? Is 't de welluidendheid, is 't de qerhevenheid onzer heldenvaerzen, die naar de lamme lafheid der vers Alexandrins gerekend moet worden? Daar kunt gij uw zegel niet aan hangen. Kan men geene kennis van de oudheid hebben dan door de oppervlakkige schriften der Fransche Beaux-esprits? en zijn niet de zelfde bronnen waar uit zij putten, voor ons toeganklijk? Dit kunt gij niet betwisten. Is 't de fransche schikking der Toneelspelen, die deeze kennis zoo noodzaaklijk maakt? Maar de schikking, 't beloop van uw Treurspel is niet gewraakt: de zaak, uit welke gij gelegenheid neemt om dit aan te voeren, is een verschil ten opzichte van de oudheid. Doch hier uit blijkt ten duidelijkste uwe verlegenheid: hier uit (zegge ik) dat uwe verdediging alleen steunt op 't gezag van Racine en Suikers, en om het zeggen des eerstgemelden te verstaan, wordt de kennis van het Fransch noodwendig vereischt. Maar dit is altoos het werk van den geenen die ongelijk heeft, dat hij, zich door geen redenen konnende zuiveren, dwaalingen van mannen van naam, welke hij als onfeilbaar wil aangemerkt hebben, ten zijnen voordeele zoekt te doen gelden. Waarom dan, mijn Heer, toevlugt genoomen tot zoo vernederend eene verdediging, zoo gij beter middel hadt kunnen ter hand neemen? Zeker, het zeggen van uwen tegenschrijver, *men zoude 't kunnen verdedigen*, is sterker verdediging voor uw gevoelen dan al wat gij op drie Bladzijden bijbrengt. Doch welke

tegenstrijdigheid! Op de 9de bladz. schrijft gij: *Gij ziet dus, Mijnheer! dat ik als een jongeling omzichtig en oplettend ben te werk gegaan, en lieden, wier roem in de waereld gevestigd was, meer heb betrouwd, dan mij zelven.* Dit sluit in dat gij zelf die uitdrukking afkeurt (want, met hen overeenstemmende, betrouwt gij uw zelv' en niet hen), terwijl uw geheele redeneering daar heen strekt, om die uitdrukking te wettigen, en beslooten wordt met te zeggen: *Het komt mij voor, dit vaers wel te hebben uitgedrukt.*

Indien Racine dezelve fout met u begaan heeft, zijt gij beide aanspraakelijk, verr' van dat zijn misslag de uwe regtvaardigen zou. Doch Racine heeft zich minder onnatuurlijk geuit dan gij; want *le sacré soleil*, mannelijk zijnde, geeft terstond het denkbeeld van den blonden Febus; terwijl *de goddelijke zon*, van 't vrouwelijk geslacht zijnde, dat denkbeeld, zoo veel als mogelijk is, verwijdert. Intusschen is 't niet de zon, maar Apollo, van welken Fedra afkomstig is, en geen Suikers is magtig dit te weêrleggen.

Aanmerkelijker echter is de misslag tot welke gij vervallen zijt in 't weêrspreeken van de verbetering: *der straalen van Apoll.*

Gij brengt voor *dat de zonnestraalen niets anders zijn dan de zelfstandigheid van het licht;* zeer wel: maar besluit hier uit verkeerdelijk dat de uitdrukking

Kunt gij nog 't licht verdraagen
Der straalen van Apoll, die oorsprong uwer maagen,

te verwerpen zij; en waarom? Om dat het als dan beteekenen zou: *kunt gij nog 't licht van 't licht van Apoll verdraagen*, hetwelk, naar uw begrip, *mislijk* weezen zou. Maar, mijn Heer, wat mislijkheid bestaat hier in? Wie ziet niet klaar, dat het eerste woord *Licht* in beteekenis verschilt van het tweede, en gebezigd is voor *verlichting* of *verlicht worden*? Zoo dat de zin is: *kunt gij nog verdraagen* verlicht of bescheenen *te worden van 't licht van Apoll.* En wanneer men in uw vaers:

Kunt gij nog 't licht verdraagen
Der goddelijke zon, die oorsprong uwer maagen?

het woord *licht* in eene andere beteekenis neemt, dan die van *verlichting*, drukt het op verr' na de zin van uwen voorganger niet uit, welke letterlijk zegt: »kan ik nog 't gezicht verdraagen van die goddelijke zon, van welke ik afgestamd ben?" Maar gebruikt men het in

deeze zin, zoo vervat het juist hetzelfde; want het gezicht is niets anders dan het gevoel der lichtstraalen, die ons beschijnen of verlichten.

Dus ziet gij, mijn Heer, dat de voorgewende *mislijkheid* niet in de verbetering, maar in uw verstaan te zoeken zij. Dit moest u echter niet ontsnapt zijn; want in een Poëet kan de scherpzinnige kundigheid in de Physica geen fout in de taalkunde opweegen; en het smart mij waarlijk van uwentwegen, dat gij, om dit vertoon van geleerdheid te maaken, u een regtmatige bespotting hebt op den hals gehaald.

Eer ik van dit punt afscheide, kan ik niet voorbij u te doen opmerken 't verkeerd uitwerkzel door een kwalijk gepaste plaisanterie veroorzaakt. Immers kan ik het voor niets anders dan plaisanterie houden, wanneer gij op het zeggen van uwen beoordeelaar: »Pasiphaë, Gemalin van Minos, uit welken Fedra" aantekent: *hier is iets uitgelaten, 't geen den Schrijver zekerlijk door overijling is ontslipt.* Maar andere, minder dan ik van uwe kundigheid overtuigd, achten deeze Note een gebrek van doorzicht in deszelfs Autheur te verraden, en gelooven dat gij van het gebruikelijkste siersel der Welspreekendheid onkundig zoudt zijn; *welk vermoeden te doen plaats grijpen uw voornemen niet kan geweest zijn.* Alle die dit leezen zijn niet bewust, dat gij vermaak schept in tegen uw beter weeten te handelen: alle zien zij echter dat de uitlaating van de woorden »gebooren is" niet door *overijling* veroorzaakt zij; maar dat de schrijver zich, met welberaade zinnen, van de Figuur der Rhetorica bediend hebbe, welke, onder den naam van Ellipsis of verzwijging, den minsten schooljongen bekend is; en dat hij zulks met reden gedaan hebbe, om zijn stijl niet te wijdloopig te maaken. Wat moet hier nu uit volgen, dan dat zij u van gezegde onweetenheid verdenken? Ik voor mij zie geen kans om u hier van te zuiveren, dan door de feil der *overijling* van uwen tegenschrijver op u over te draagen.

Dus veel van uw eerste verschil; zien wij wat van het tweede te zeggen zij.

Zal het kwaadwilligheid of onachtzaamheid genoemd moeten worden, ter dier plaatse den beöordeelaar valschheden te verwijten, die uit uwe eige woorden weêrlegd kunnen worden? Wat

redeneering toch is dit? *Ik haat een zwak vaers, Mijnheer!* Fedra, *hoop ik, heeft dit voor mij aan de kundige waereld beweezen; maar, helaas! 't is mij leed, dat gij mij een zwak bijvoeglijk woord willende aanduiden, ongelukkig u zelven schuldig maakt aan een, dat hier ter zaake volstrekt oneigen is. Ei lieve! wat staat er tegen* slap *over? Immers* stijf. *Nu betekend een stijf vaers geheel iets anders dan een sterk vaers.* Waar heeft de Schrijver het vaers van slapheid beschuldigd? Zeker nergens. Hij heeft gezegd [en wederom met dezelve behoedzaamheid]: »Dit byvoeglyk" woord *doodsch* schijnt hier te slap". Wie toch kan u van zoo schandelyk eene botheid verdacht houden, dat gij niet weeten zoudt dat een byvoeglyk naamwoord geen vaers is? Wie van zoo onvergeeflyke onoplettendheid, dat gij u zoudt verbeelden dat het verschil over het vaers, en niet over het woord is?

Wat het verschil zelve betreft, schoon de verandering in »sterk" aftekeuren zij, des beöordeelaars aanmerking omtrent het woord *doodsch* is echter juist. Dat dit woord niet, in deeze zin, op de liefde toepasselijk zij, zal men terstond begrijpen, wanneer men de moeite neemt van deszelfs echte beteekenis na te gaan. *Doodsch* is dat geen, dat een akelig denkbeeld, een denkbeeld van den *dood* in den aanschouwer verwekt; dus bestaat het in 't uiterlyke; en men kan uw zeggen niet wettigen, dan door overbrenging; als: *een doodsche wanhoop, een doodsche liefde,* voor een wanhoop, een liefde, die den geenen, welke daar van bevangen is, een *doodsch gelaat,* een *doodsch uitzicht* geeft. Doch in uwen brief wordt dit woord op eene beklaaglyke wyze misbruikt, en ontfangt het dezelfde beteekenis met *droevig, beklaagenswaard, gevaarlijk, verderflyk,* jaa, met het fransche *fatal,* dat noodlottig, rampspoedig, doodelijk betekend. Hoe zeer gij ook geneigd moogt zijn, mijn Heer, om u door voorbeelden te verdeedigen, zou ik u toch wel durven uitdaagen om eenig gezag voor deeze beteekenis van het woord *doodsch* by te brengen. Maar wat zegt gij vervolgens? *Dat ik intusschen eene doodelyke liefdedrift meene, is onwaarachtig.* Hoe! mijn Heer, Racine, *de groote Racine, een der grootste mannen van Vrankryk, in wiens grondige geleerdheid gij zoodanig berust,* zegt *fatal,* en gij, gij wijkt van hem af! Geef u slegts de bedaardheid van geest om het wortelwoord te onderzoeken, en gij zult bevinden dat *fatal* afgeleid

wordt van *fatum*, het welk zoo in 't byzonder voor den dood, als in 't algemeen voor 't noodlot gebruikelijk is, en moeten toestemmen dat alleen de zucht om uwe feilen te regtvaardigen, en uwen tegenschryver te weêrspreeken, u dit heeft doen ontkennen. Doch gij behoorde te bedenken, dat hij gelukkig is, die nooit dwaalt; maar verstandig hij, die zijne dwaalingen erkend en verbeterd.

Maar het is het woord van *Liefdedrift* niet, dat de kracht heeft van 't fransche woord *Chàrme*: gelukkiger zou hetzelve door betovering uitgedrukt worden. De geheele redeneering van Enone is geschikt om in Fedra de wroegingen des harte te smooren, door haar zich zelve als onschuldig te doen aanmerken, en haar misdrijf als een verrichting des noodlots te doen voorkomen, in welke zij geen deel heeft. Nu zegt uw vaers

Een doodsche Liefdedrift heeft u tot kwaad gedreeven,

of, gelijk gij goedvindt het te verklaaren, *Die gevaarlyke liefde, die u kwijnen doet, vervoert u anders te handelen dan wel zou betaamen*, op verr' na niet het geen uitgedrukt wordt door te zeggen: Een noodlottige betoovering dwingt u tot misdaaden: het eerste geeft niet meer te kennen dan: gij zijt te beklaagen dat gij, om een onwettige liefde te voldoen, uwe toevlugt tot kwaad doen moet neemen: terwyl het laatste duidelyk insluit: gij zijt niet aansprakelijk voor het misdrijf, dat gij begaan hebt, als het vrij gebruik van uw zielsvermogens ontbeerende, en door een' onweêrstaanelijken nooddwang gedreeven.

Intusschen, mijn Heer, beledigt gij uwen tegenschrijver ten hoogsten door het voorgeven, dat hij *in een jaar tyds* niets berispelijks tegen uw Fedra heeft kunnen vinden, *schoon hij haar tot de geringste deelen heeft nagegaan.* Deeze beschuldiging, hoewel tot tweemaal herhaald, is niets minder dan juist. Zij wil aanduiden, dat hij gepoogd heeft op hetzelve Treurspel te vitten, 't geen door de enkele leezing van de beoordeeling weêrlegd wordt. Hij beöordeelt uw stuk in 't algemeen; prijst het; schrijft tot eene proeve een der schoonste gedeeltens uit; en merkt, in 't voorbij gaan, twee woorden aan, welke hem oneigen voorkoomen. Dit is het werk niet van eenen haatelijken berisper en bedilzuchtigen vitter. Zeker, indien hij getracht had uwe feilen op te luisteren, daar was gelegenheid genoeg geweest in een Dichtstuk van die uitgestrekt-

heid. Hoe had hij zich ten uwen koste kunnen vermaaken, b. v. over de vaerzen:

Herstel uw zwakke kracht, dewyl 't u word vergund
Dat ge uw vervallen kracht op nieuw versterken kunt.

welke *uwen haat tegen de zwakke vaerzen* (misschien *door overijling*) *ontslipt* zijn!

Hoe zou hij gestreept hebben de vaerzen:

Erkent, in 't eind' gedwee, eene Overwinnares...
Ken in Aricia mijn Medeminnares!

welke of geen rijmklank hebben, of vaerzen van vijf voeten zijn.

Wat zou hij schielijk de zwakke plaatsen aangerand hebben, waar in 't Oorspronkelijk de Navolging zoo verre te boven gaat! als in 't zesde Toneel des vierden Bedryfs, waar Racine Fedra doet zeggen:

Enone, qui l'eût crû? j'avois une rivale.
.....Hippolite aime, et je n'en puis douter.
Ce farouche ennemi, qu'on ne pouvoit domter,
Qu'offensoit le respect, qu'importunoit la plainte,
Ce tigre, que jamais je n'abordois sans crainte,
Soumis, apprivoisé, reconnoit un vainqueur.

»Enone, wie zou dit geloofd hebben? ik had eene medemin»naresse.... Hippolitus bemind, en ik kan daar niet aan twijfelen. »Die woeste vijand, dien niemand vermogt te temmen, dien 't eerbewijs »verstoorde, dien de klagt verharde, die tijger, dien ik nooit zonder »siddering genaakte, erkent, onderworpen, getemd, een' overwinnaar". Waar van gij het vierde vaers op deeze wijs tracht uit te drukken:

Wiens hart noch eerbewijs noch klachten konden raken.

Welk vaers zoo veel van dat van uwen Voorganger verschilt, als de Hollandsche Spreekwoorden »boter aan de galg smeeren" en »olij in 't vuur werpen" van elkander verscheelen.

Hoedaanige voorbeelden meer voorhanden zijn, welke het mijn zaak niet is op te haalen, als die ligtlijk in de zon een vlek verdraagen kan, en zonder moeilijkheid aanschouwen, dat de goede Homerus somtijds een dut heeft.

Zie daar, mijn Heer, 't geen ik denke van uwe verschillen met den bewusten Schrijver. Hier mede geloove ik voldongen te hebben dat het beter waar geweest uwe verdediging achter te laaten, dan dezelve met zulk eene verhaasting in 't licht te geeven. Doch dit

is geschied. Mogten wij altoos de reden raadpleegen eer dan onze driften, wij zouden ons zoo licht niet der verwaandheid en vermetelheid, de Jeugd zoo eigen, overgeeven, en de berispingen (verr' van er ons zoo hevig tegen te verzetten) tot onze verbetering dienen doen.

Middelerwijl mij in uwe vriendschap beveelende, heb ik de eer, van met alle achting te zijn, enz.

1772.

Den Heere T. van Limburg.

Met het allerstrelendst genoegen ontfang ik in den al te verplichtenden brief, waar mede UWE. 't verloren boekje verzeld heeft doen gaan, eene gepaste gelegenheid, om U mijne gevoeligheid uit te drukken voor alle de oplettendheid, welke uwe gulhartige inborst mij gelieft te bewijzen. Geloof het, mijn Heer! dat mij nimmer iets aangenamer kan zijn, dan aan een zo heiligen plicht, als de erkentenis is voor een hart dat gevoel heeft, te beandwoorden, en dat ik niets hooger schatte dan in eenen man van uwe verdiensten eenen vriend gewonnen te hebben. — Dan, waarde Vriend! op wat proef stelt gij mij! — Mij te noodzaken om, of U het eerste, dat onze vriendschap U van mij doet vergen, te moeten ontzeggen; of om te besluiten tot iets dat mij (zeedlijk gesproken) ondoenelijk is. — Hoe kan ik het eerste voorkomen, zonder mij geweld aan te doen; hoe het laatste verrichten!

Ja, 't is mij ondoenlijk, mijn Heer! de vereerende nodiging tot het Lidmaatschap van den Haagschen zangrei, hoe vleiend ze ook zij voor mijne eigenliefde, hoe zeer ik het wenschte, aan te nemen. — Ik wil hier geen misplaatste nedrigheid voordoen, de geringheid van mijn vernuft aanvoeren, noch van mijn gebrek aan de kundigheden die eenen dichter, zal hij in zijn kunst slagen, noodzakelijk zijn, eenig gewag maken. 't Is de zaak van 's Genootschaps Bestuurderen, te zien, of zij in de rij hunner Medebroederen een' onwaardigen plaats geven. 't Is hunne zaak, niet des genen dien deze eer te beurt valt, onderzoek te doen of zij licht hunne gunstbewijzen verkwisten. Ik beroep mij ook niet op de menigvuldigheid, op den last mijner tegenwoordige dringende bezigheden, die (wie weet dit beter dan UWE.?) van een' aart zijn,

naauw bestaanbaar met den onbezwaarden geest, dien de oefening der Dichtkunde vordert. — Zo ooit een ontschuldiging grond heeft, het is buiten twijfel, als zij steunt op een reden, uit den drang van eenen noodzaaklijken arbeid, van wiens invloed mijn gantsche levensloop voor 't vervolg schijnt te moeten afhangen; maar zodanig een reden is deze, en ik behoefde de verdooving van geest, die mijne tegenwoordige beoefening mij aanbrengt, zo min als de natuurlijke schaarschheid mijner dichtluimen bij dezelve te voegen, om mijne verschoning te wettigen. — Dit al echter, van hoe veel gewicht ook, waar' weinig tegen 't verzoek uwer vriendschap opgewogen. 'k Zou mooglijk besluiten, om, in weêrwil van mijne neiging om nuttig te wezen, een werkeloos lid te zijn in een Maatschappij, die mijne medewerking verwachtte, en trachten door die kleine trouwloosheid de vriendschap in haar eischen te bevredigen. — Maar daar is meer! — Reeds door meer dan een genootschap bij herhaalde reizen aangezocht, heb ik altoos hun verzoeken met weigering beandwoord, en hoe kan ik mij thands, nu de redenen van weigering verdubbeld zijn; nu mijn tijd ongelijk meer bezet, mijn bezigheid bepaald en onafgebroken is; ja nu ik der dichtkunst vaarwel heb gezegd, mij tot eenig ander begeven, zonder dezen in der daad te beledigen? — Gij beseft het, mijn Heer! hoe veel hatelijks het in heeft, den voorkeur te geven, in gelijke gevallen een zelfde aanzoek door dezen gedaan te verwerpen, door dezen te omhelzen. Wat, zo de gevallen niet gelijk staan, en de redenen tot verwerping aangegroeid zijn! — Oordeel dan zelf, mijn Heer! of 't mij doenlijk zij, mij 't vermaak in te willigen van mijn hart hier in op te volgen, en of ik in staat ben, aan 't verzoek Uwer WelEd. te kunnen, te mogen voldoen. — Het belang, 't welk de Heeren Bestuurders des Haagschen Genootschaps in mij schijnen te stellen, vereert mij ten hoogste, en treft mij. Vergun, Hooggeachte Vriend, dat ik U bidde, Hun WelE. van mijne hoogachting te verzekeren, mij bij Hun WelE. te verschonen, en door Uwe vriendschap te vervullen het geen ik niet machtig ben uit te drukken. Laat ik mij Uwer vriendschap aanbevolen houden, en geef mij dikwijls gelegenheid U te vernieuwen, hoe waarlijk ik ben enz.

Leijden d. 9 Nov. 1780.

W. Sluiter. Voor een exemplaar van W. Sluiters Lof der Heilige Maagt Maria, Amst. 1669 4°., staat het volgende dichtjen, door Sluiter zelven geschreven.

Aan de Eerbare, Zeden- en Zegenrijke Juffrouw,
Juffr. Elizabet Bornius.

Een oud' Elisabet ontfing Mary wel-eer,
En roemd' haar salig, ja op 't hoogst van Godt gezegent;
O jong' Elisabet, ontfangt haar heden weêr
Met sulk een lof, als s'u in dit gedicht bejegent.

Heer, sus lust my u' will'.

In Eibergen,
28 Jun. 1669.

Of het reeds hier of daar gedrukt is, weet ik niet: ik heb geene gelegenheid dit na te zien.

P. LEENDERTZ WZ.

Engelsche geillustreerde blaauwboekjes met hollandsch nieuws. (XXIX, bl. 360.) The Illustrated London News (May 10 1879, p. 447) deelt in zijn verslag van het oude Illustrated News mede, dat in 1664 in Engeland een waar en getrouw verhaal verscheen van eene vreemde en wonderbare verschijning in de lucht op 14 aug. 1664 bij Goeree in Holland. Op dien dag tegen den avond zagen een aantal aanschouwers eene verschijning op den oceaan van twee van elkander onderscheidene vloten in gevecht, hetwelk langer dan een half uur duurde en toen verdween. Daarna verschenen twee leeuwen, welke elkander met groote woede en geweld driemalen besprongen, zonder dat de een den anderen kon overwinnen, totdat ten laatsten beide vermoeid van het aanhoudend gevecht, ademloos ter nederzonken, toen plotseling een derde leeuw van zeer groote gestalte te voorschijn kwam en eerst den eenen en dan den anderen aanviel en beide doodde. — Nadat deze verschijning verdwenen was, kwam een koning met een kroon op zijn hoofd te voorschijn en wel zoo duidelijk zigtbaar, dat de aanschouwers zelfs de knoopen van zijn rok konden onderkennen. Nadat alles verdwenen was, zagen de aanschouwers, nog af en aan op het strand wandelende, zoo ver zij dien konden zien den

geheelen oceaan bloed te zijn. — Op den volgenden morgen was hetzelfde verschijnsel in alle bijzonderheden weder gezien en de waarheid er van, onder eede, voor de regeering van Goeree door de genoemde aanschouwers bevestigd, zoodat, zegt de berigtgever, men aan de waarheid er van niet kan twijfelen. »Te meer heeft men iets van deze vreemde verschijnselen in dezen tijd te duchten," voegt hij er bij, »omdat meer dan zes maanden (vóór dat *van Trump* (sic) geslagen werd) in den vroegeren oorlog met Engeland nagenoeg op dezelfde plaats eene verschijning van een aantal schepen met elkander vechtende in de lucht gezien was.

Bevat de Bibliotheca Duncaniana ook iets van deze berigten over van Galen (Nav. XXIX, bl. 360) of over de luchtverschijnsels?

J. D.
L.

VRAGEN.

Mevrouw Voller's reisavonturen: het Jubilé te Mechelen, fragment uit een onuitgegeven verhaal. Wie is toch de schrijver van deze prettige schets? — In het veelomvattend register op de veertig eerste jaargangen van den Gids, waarin het in 1842 verscheen, wordt het wel vermeld, doch zonder naam van den auteur?

M. J. C. A.

J. J. Struys Reisen. Jan Jansen Struys gaf in Amsterdam in 1676, in kl. folio, versierd met 20 platen, een werk uit getiteld: Drie aenmerkelyke en zeer rampspoedige Reysen door Italiën, Griekenlandt, Lijflandt, Moscoviën, Tartarijën, Mediën, Persiën, Oost-Indiën, Japan en verscheyden andere gewesten.... aangevangen 1647 en voor de derde of laatste reys thuis gekomen 1673. — Dit werk van 377 bladzijden (behalve de daarachter gevoegde brieven) was vroeger zeer gezocht. Eene engelsche vertaling er van door J. Morrison verscheen reeds in Londen, in 1683, met platen. Eene fransche door Glanius in 3 deelen 8°. te Rouaan in 1724; ook eene duitsche zag te Gotha in gr. 8°. het licht. In welk jaar? Struys heet daarin J. Straussen.

Andere Nederlandsche uitgaven zijn van 1686 4to en van 1746 4to. Aan den laatsten nieuwen druk is toegevoegd van der Heiden, Schipbreuk van 't Jacht Ter-Schelling.

J. Ter Gouw in zijne Volksvermaken, Haarlem 1871, blz. 230 (6), deelt ons een uittreksel mede uit de Amst. Courant van 9 junij 1688. Toen was op den Overtoom »op Pinxter" te zien »de stadt Jerusalem met alle harer kostelycke Huysen en Tempels, en het Heylig Graf, al te samen "seer cierelyck van hout gebout, met alle haer glasen, vensters, alles met gout en silver en met seer kostelycke verwe geschildert, een kunstwerk van een zekeren kapitein Jan Struys, zegt de heer Ter Gouw.

Waarschijnlijk vinden wij hier in dezen kapitein Jan Struys, den opperzeilmaker van 1668 (Reijsen, blz. 121) terug.

Toen wij dezen winter ook zijne Derde aenmerkelijke en rampspoedige reise in verband met die van De Bruyn en vele andere reizen in Persië c. a. lazen, zeiden wij bij ons zelven dikwerf, Jan, Jan, (zoo noemt de S. zich dikwerf zelf, (familiaar) loopt er niet wat van St. Anna onder je verhalen? Hoe is het mogelijk dat jij *als slaaf* blz. 228 een lange reis naar den berg Ararat kondet ondernemen ter herstelling van de breuk van eenen heremiet, alleen vergezeld van een drijver (blz. 231) om terug gekeerd in Erivan in de ketting te worden gesloten? Waarom? Omdat uw patroon vreesde dat gij onder het gebied van den grooten Turk zoudet ontvluchten, gij die een maand lang op vrije voeten ver van huis waart geweest. Gij zegt blz. 232, een ieder nieuwsgierige kunt gij verzekeren, *dat de Berg Arrarat nog zeer wel is op te klimmen tegen de meeninge en het seggen* van veele, die willen, dat men daar *tegenwoordigh onmogelijk kan bijkomen* blz. 232. Gij spreekt er zelfs van (blz. 229), dat de Arke Noachs nog onverrot op den top staat »ter zake de onveranderlijkheid] van het luchtgestel! Jammer, dat wij daarvan ook geene fantasie-afbeelding bij u vinden, zoo als van het »Konincklycke H. Graf van Persepolis," (blz. 348). Maar Jan was niet in de Arke Noachs geweest, wel de heremiet die er hem een stuk er van in den vorm van een kruis gefatsoeneerd gaf, »een stuk met mijne eygene handen van een vertreck afgesneden," en die aan Jan »mondelyk en nauwkeurigh de waarheyt hadde vertelt, hoe en op wat maniere de Arke ge-

maakt was." — In het begin dezer eeuw meende J. Morier (1809) Reis in Perzië (Haarlem, 1814 I, 213) dat de Ararat toen nog nooit beklommen was. Is zulks later gelukt? zoo ja, door wien? Hoe het zij, met Olivier, (ook een oostersch reiziger) houdt Morier Jan Jansen Struys voor een romanschrijver.

J. D.
L.

Gellert. In het te Parijs bij Girard (imprimerie de J. Didot) in 1830 in groot folio uitgegeven prachtwerk, Voyage de l'Arabie Pétrée par Léon de Laborde, komen een aantal (zoo als de Cat. der Prov. Bibl. van Friesland II, 414 berigt) *naar het leven* geteekende afbeeldingen der monumenten, gebouwen enz. in Steenachtig Arabië en zijne omstreken voor. — Hoe weinig vertrouwen men daaraan en aan de reproductiën daarvan in andere reisbeschrijvingen en geïllustreerde Bijbels kan schenken, verklaart G. Ebers in zijne Reis van Gosen naar den berg Sinaï (Enschedé 1878, bl. 119). Hij zegt t. a. p.: »Ik kon te Wadi Mokatteb slechts met een glimlach terugdenken aan de voorstelling, die ik mij naar de Laborde's steendrukplaat en de reproductiën daarvan gevormd had. Het is met de zeer opgesmukte teekening van den overigens zeer verdienstelijken Franschman gegaan (men kan ook met potlood overdrijven) als met *Gellerts kind met de hazenooren!*" Waar vind ik in *Gellerts Werken* (Carlsruhe 1774, 10 deelen) deze aangehaalde vergelijking, te vergeefs aldaar en in de fraaie vertaling van Gellerts Fabelen en vertelsels in ned. verzen (Amst. 1775) gezocht?

J. D.
L.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Klokkespelers in den Haag.

In plaats van Harmanus van Eyck, Pieter Pater op den Toren van de Groote Kerk op een gagie van drie Hondert guldens s' jaars, profyten en Emolument als van Eyck heeft gehad.

Dagboek van den Haag,
13 January 1678.

Klokkestelder.

Jan Jacobsz. Boom overleden, in zijne plaats gesteld Libert van den Burch op *f* 300 enz.

Als voren 28 augustus 1679.

LABORANTER.

Klokkespelers in den Haag. Naar het oordeel van Huygens was van Eyck een uitstekend klokkespeler. Het blijkt uit het volgende grafschrift.

De wondere van Eyck wierd in dit Graf gedragen,
Soo wij 't ons' ooren vragen,
Ruym vijftich jaer te vroegh. Tot sijn volkomen eer
Hoefd' hij der niet een meer;
En 't waer haer te vergeven,
De domme Moordenaers, d' onredelijcke Doot,
Hads' ons maer laten leven,
Doens' hem ter neder schoot,
Dat alle Constenaers verschrickten en vermanden,
Sijn onbegrijpelijck, sijn weergaloos paer handen.

Op van Eycks opvolger Pater maakte hij de volgende puntdichten:

't Hoogmogende bewint, daer wij all' onder hooren,
Is maer van 't Laeger Huys, by Paters op den Toren.
Is hij soo mogend nu als hoogh in sijn beleidt,
Hij is d' hoogmogenste van all' hooghmogentheit.
Maer 't is een ned'righ man; en echter hoogh te achten
Als die den hoogen dienst soo ruchtich sal betrachten,
Dat m' er af hooren sal. In een woord al geseit,
Men is hem schuldigh Eer, Gehoor, Gehoorsaemheit,
Diens onderhoorighe zijn all' de hoogste machten.
Dus praette een prater
Van Pieter Pater.

Van d' onderste Musijck tot in den hooghsten top
Is Pater g'avanceert: laet het hem niet benijen,
't En is met eene schré niet schielijck te beschrijen,
Men raeckter moeyelijck en bij mel trappen op.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Oude schilderij te Zaltbommel. De gemeente-secretaris te Zaltbommel, de heer H. A. van de Garde, geeft in de Tielsche courant van 8 juli 1879 de beschrijving eener schilderij, aanwezig in de raadzaal van het gemeentehuis daar ter stede, als pendant eener andere in 1711 door denzelfden schilder (Gerard Hoet) vervaardigde schilderij (schoorsteenstuk) ter zelfder plaatse en voorstellende de figuren van Justitie en Policie in een zusterlijk verbond. Eerstgenoemde schilderij in olieverw op doek, binnen de lijst hoog 1.10, breed 1.20 M., stelt voor: op den voorgrond links als hoofdfiguur eene vrouw, gezeten op eene verhevenheid of troon, getooid met gouden haarband, waarin een juweel, het hoofd met een lichtkrans omgeven; in de rechterhand een schepter, in de linker een half geopend boek. Aan hare linkerknie leunen twee kinderen, zich half verschuilende in de plooien van haar kostbaar opperkleed. Op denzelfden troon staat naast haar eene jonge vrouw met een lauwerkrans om de slapen, dragende op haar linker schouder een zwaren steen, en aan haar linkerzijde een zwaard. Voor de hoofdfiguur knielt in aanbiddende houding eene jonge vrouw; naast de knielende ligt links een hond, rechts een geknielde biddende bejaarde vrouw, gehuld in een zwarten mantel met de kap over het hoofd, waardoor slechts een gedeelte van het gelaat en de gevouwen handen zigtbaar zijn. Achter beide staat eene jonge vrouw met een hoorn des overvloeds in den arm; op het daarin aanwezige ooft aast een vliegende raaf en strekt een door een wolf gevolgde griffoen zijne klauwen uit. Op den achtergrond ontwaart men eene vuur-]en rookspuwende vrouw met slangen om het hoofd en met een dolk in de opgeheven rechterhand. Naar alle waarschijnlijkheid, zegt de heer van de Garde, past op dit, in eene kunstig en fraai gesneden houten lijst gevat schilderwerk de navolgende aanteekening in het stedelijk resolutieboek (7 dec. 1715—23 sept. 1719): »Mercury den 21 Dec. 1718. Memorie. Dat de brandschatspenningen op den 24 Nov. 1718 door Nicolaas van Ravestyn betaald aan den schilder G. Hoet off well desselffs swager Jan Hip tegens quitantie is overgesteld eene somma van honderd guld: voor het schilderen van een historiestuck op

de vertreckkamer voor de schoorsteen". Bij de verbouwing van het stadhuis in 1763 veranderde men deze schoorsteenstukken in omlijste schilderijen voor de raadzaal.

Welke is nu de beteekenis van de aldus beschreven schilderij? Kan het werk van Kramm, Leven en Werken der Kunstschilders, hier ook uitsluitsel geven? Doch dit is mij niet ter hand.

J. ANSPACH.

[Bij Kramm wordt deze schilderij niet vermeld.]

TAALKUNDE.

Pissebed (XXIX, bl. 32, 209). Dezer dagen iets nazoekende in Dr. G. Lammert's Volksmedizin und medizinischer Aberglaube in Bayern und den angrenzenden Bezirken, begründet auf die Geschichte der Medizin und Cultur (Würzburg, 1869), een boek dat d' aandacht der navorschers overweerdig is, vond ik daarin toevallig de reden, waarom men de *molsla*, in Holland zoogenoemd, d' eerste uitspruitsels van Leontodon taraxacum of Paardebloem in 't fransch *Pissenlit*, en in 't flaamsch *Pissesla* hiet. In dat werk staat namelik op bl. 135 't volgende:

»Für das Bettpissen der Kinder gelten" (onder 't volk in Beieren) »mancherlei Ursachen; so seit ältester Zeit der Umgang mit Feuer. »Aulus Gell. noct. attic. XIX, 4: Aristoteles in problem. physic. »quaerit, cur accidat, ut eum, qui propter ignem diutius stetit, »libido urinae lacessat, etc. Desshalb warnt man die Kinder, mit »einem brennenden Lichte oder auf der Wiese mit dem geflü»gelten Samen von Leontodon taraxacum zu spielen, weil sie sonst »in 's Bett pissen würden. Der Löwenzahn [1]) (dessen Milchsaft im »Frühlinge als auflösend ausgesogen wird) führte früher mit Chico»reum intybus [2]) den gemeinschaftlichen Namen Cichorie, und stand »nach der Signatura plantarum, in Beziehung zur Harnröhre, als »Pfaffenröhrlein, Röhrelkraut, Urinaria (Dierbach, Beitr. 73. Uri»naria. Lobel II, advers. 84), Lectiminga. Raius sagt in der Hist•

[1]) De duitsche naam van Leontodon taraxacum.

[2]) De gewone cichoreiplant.

»plant.: Plus lotii derivat in vesicam, quam pueruli retinendo »pares sunt, praesertim inter dormiendum, eoque tunc imprudentes »et incauti stragula permingunt. Dieser diuretischen Kräfte wegen »heisst die Pflanze im Auslande *Pisse-en-lit, Kaarsjes pis in 't bed.* »Nemnich, Pol. Lex: II, 366."

Zeer opmerkelik schijnt het me toe, dat nog heden ten dage in Friesland de zelfde volkswaan heerscht als in Beieren, en die, volgens bovenstaande aanhaling ook by d' oude Grieken in zwang ging; namelik dat kinders, als ze met vuur spelen, in 't bed pissen zullen. Zeer dikwijls heb ik te Leeuwarden tot kinders, die met vuur of licht speelden of morsten, hooren zeggen: »Ei, kînde's, »griem 'nt so met füür om! Jimme pîsse fan nacht nog in 't bed!"

Maar dat men zoo verre ging om dezen waan van 't vuur en 't licht ook over te dragen op in 't zaad geschoten paardebloemen, op de zoogenoemde *kaarsjes*, is door my in Friesland nooit opgemerkt. Buitendien is my ook nergens in de noordelike gewesten van Nederland voor deze *kaarsjes* de benaming *Kaarsjes pis in 't bed,* door Lammert aangegeven, voorgekomen. Ik vermoede dus dat deze benaming (en de volkswaan, die daarvan d' oorsprong is?), met *pissesla* en met *pissebloem,* die ik als bepaald flaamsch aangegeven vinde in Van Hall's Neêrlands Plantenschat (Leeuwarden, 1855), voor Leontodon taraxacum, slechts in de zuidelike gewesten van Nederland in gebruik zij.

Ook vermoed ik dat 'n soortgelyke oorzaak als hier by de paardebloem-plant het geval is, ook de reden is waarom aan de krob, *Oniscus asellus*, de hollandsche, in Friesland onbekende naam van *pissebed* gegeven is. Zeker is 't, dat krobben, vroeger en nog in de vorige eeu, in ons land als artseny in gebruik waren. In ouderwetsche, reeds lange bestaan hebbende apotheken, zijn nog wel gedroogde krobben te vinden. Tegenwoordig echter worden z' in de geneeskunde wel nooit meer gebruikt. Of men vroeger pisdryvende eigenschappen aan deze zonderlinge artseny toeschreef, en als zoodanig haar aanwendde, en of de naam *pissebed* alzoo daar van afkomstig zij, zoo als my niet onwaarschijnlik voorkomt heb ik niet met zekerheit te weten kunnen komen.

Verder nog twee onzer beste woordeboeken naslaande, op dit woord *pissebed* voor 't dier en voor de plant, zoo vinde ik by

Halbertsma, Lexicon frisicum, op 't woord *eameler*, mier, in Friesland veelal *pis-eameler* genoemd, 't volgende:

Confunditur *pis-eameler*, formica, cum *pisbedde*, asellus, cutio, porcellus, millipeda, F. *krob*, insecta despecta, deformis, pigre hærens in rimis parietum et non nisi lente prorepens (Nl. *pisbedde*, lectum commingens: planta *pisbedde*, Angl. *piss-a-bed*, urinaria, dens leonis, Gal. *dent de lion*, Angl. *dandelion*; credebant veteres hanc plantam puerorum vesicas adeo replere urina, ut lectum dormientes commingant.

En in Kiliaan's Etymologicum teutonicae linguae, op 't woord *Pisbedde*. Holl. Asellus, cutio, porcellus, enz.

Pisbedde, *Pisbloeme*, Urinaria, dens leonis, chondrilla. Gal. *pissenlict*: Ital. *pisso in a lecto:* herba sic dicta, quod puerorum vesicas adeo repleat urina, ut lectum dormientes commingant.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Diernamen in den Reinaert (2e boek.) *Idelbalch* (ledige buik) en *Seldensat* zijn kinderen van den Wolf (vs. 4969).

Als het kroost van *Rukenau* (die nauwkeurig riekt) vinden we *Biteluus*, *Vuulromp* en in vers 5155 *Harenet* (5172 *Hareneet*). Stellig moeten we met Grimm hier *Hatenet* lezen d. i. die de neten haat. Het verband van den zin eischt die beteekenis.

5156. Een dochter is mijn derde kint,
Die ic lief heb, heet *Harenet*:
Dese weet ooc wel haer wet,
Ende is voortgaende in der neringen
Op thooft dat node *sceert geringen*,
Met langen haer, *ongedwogen*.
De dienstmageden dees gherne *plogen*, enz.

Lees: *Hatenet*, *geert sceringen*, *ongedwegen* en *plegen*. De zin is dan: Mijne dochter Hatenet zoekt haar kost op het hoofd dat niet gaarne geschoren wordt; tusschen lange, ongewasschen haren. En de dienstmaagden, die 'snachts dansen en 'smorgens slapen, houden veel van haar.—

Wat beteekent in 5194 Slupecade? Er staat:

Die das, met enen snellen trade (*tred*),
Met sinen wive, vrou *Slupecade*.

Moet dit ook *Slupetrade* zijn? Dat is: met *sluipenden tred*, in tegenoverstelling van den snellen tred van mijnheer haar echtgenoot. Of hebben we hier te denken aan het sluipen *langs het water*, want *kade, kaay* = ora, litus (Kiliaen)?

Verder vinden we »*dat eenkoorn*" (het eekhoorntje), de *fluwijn* (huismarter), »dat *musont*" (de wezel), den *marter*, den *bever* met mejufvr. *Oordegale* (= Sale joie, die in onreine dingen vermaak schept. Oorde = ordure), en de *genet* (wilde kat).

Wat beteekent Oostrale, in Vs. 7422 Ostrole genoemd?

In 5212 lees ik: »Vrouw *Aelcrotte* (dat is: een *aal in den modder*, want *crotte* is *modder*) en de *Quanteskieve*."

Wordt met dit laatste woord soms *de kreeft* bedoeld, die met schuinsche schreden gaat (skieve = scheef?)? Maar wat is dan *Quante?* Wel ken ik het woord quinct, dat »*met onzekeren tred* beteekent. *Quinteskieve* zou dan kunnen beteekenen: die met *wankelende*, *scheve* treden loopt. Kan iemand mij hier op den weg helpen?

Met *forries* wordt stellig de *muis* bedoeld, en de dichter zal dan ook wel *sories* of *sorries*, (Lat. *sorex*, Fr. *souris*) geschreven hebben. Mij dunkt de *rat* en de *muis* behooren daar zeer goed bij elkaâr. Hoe jammer dat die ongelukkige *watermael* daar juist tusschen in geslopen is (of *gevlogen*?). T. V. L.

[De voorgestelde verandering van *forries* in *sorries* is zeer aannemelijk. De muis komt hier wel te pas. De f en s gelijken in het oude schrift veel op elkander. Een afschrijver kon dus deze fout ligt maken.

Eene gelukkige verbetering is ook vs. 5160 *geert sceringe* voor *sceert geringe*. — Het praet pl. *plogen* en het deelwoord *gedwogen* zijn vormen die niet deugen: toch komen beide wel in middeneeuwsche geschriften voor en daarom zou het niet onmogelijk zijn dat de dichter van het tweede boek van den Reinaert hier ook zoo geschreven had. Maar het praesens *plegen* past hier beter dan het praet. *plogen*. Ik acht daarom ook deze de door T. V. L. voorgestelde verandering eene verbetering. — Willems vond vs. 5157 en in het ms. en in de proza *hatenet*. Ongelukkig veranderde hij dat in *harenet*, zoo als hij elders vond. Hij had het moeten veranderen in *hateneet*, en in het volgende vers *wet* in *weet*. Wij

zeggen nog van iemand die zijn zaken wel weet, die knap is, even als hier de apinne van hare dochter: *hij weet zijn weetjen wel.*

Slupecade, vs. 5194, of Slupelcade, zooals wij vs. 7408 lezen, zou ik liever onveranderd laten. Het geeft zoo een goeden zin.

Aelcrotte (wat zeker niet is wat T. V. L. gist) Quanteskieve, Oordegale en Oostrale weet ik nog niet te verklaren].

Aas en nel. (XXIX, bl. 265). De *as* was bij de Romeinen de grondslag van het muntstelsel. De oorspronkelijke beteekenis van het woord was waarschijnlijk *een*. Vandaar dat bij ons de *een* op de kaart en op den dobbelsteen *aas* geheeten wordt.

In het kaartspel is de *heer*, de koning, de hoogste kaart: somtijds wordt de aas er boven gesteld, doch dit is niet altijd het geval. Hij heeft natuurlijk nevens zich zijne vrouw, zijne koningin, die in rang op hem volgt. Doch er zijn ook spelen waarin de knecht zich boven zijnen heer verheft, b. v. het vijfhonderden of smousjassen. Die boer, die nu de plaats van zijnen heer vervangt, moet even als hij eene vrouw hebben. Maar in het gansche kaartspel is geene andere vrouw te vinden dan die, welke den koning toebehoort. Daarom moet eene der andere kaarten, die eenvoudig met een nommer geteekend is, hare plaats vervangen. Waarom men daartoe juist de negen verkozen heeft, weet ik niet.

Den koning en de koningin, den heer en de vrouw, noemt men bij hunnen titel. Maar een boer heeft geenen titel, hem noemt men bij zijnen naam, Jas, verkorting van Jasper, Kasper. Zijne vrouw moet eveneens eenen naam hebben, en voor haar heeft men dien van Nel, verkorting van Pieternel, Petronella uitgekozen. Het is een vrouwennaam, die op het platte land nog al vaak voorkomt,

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Badeloch. Komt de onwelluidende vrouwennaam »Badeloch" (zoo als Vondel de vrouwe van Aemstel, gemalin van Gijsbrecht van Aemstel noemt) nog meer in Holland voor, en heeft hij eene beteekenis?

ALBERT HAAGER.

[Alle oude duitsche namen hebben eene beteekenis, zoo ook deze, dien de vrager — ik weet niet waarom — onwelluidend noemt. Ik weet hem die echter niet op te geven; het eerste deel der zamenstelling beteekent *strijd* (angels. *beado*); maar omtrent de beteekenis van het laatste deel ben ik niet zeker. De naam was vroeger niet zeer zeldzaam. De volgende voorbeelden er van teekende ik aan uit van Leeuwen, Batav. illustrata.

blz. 828 Badeloge van Adrichum, 1373.
» 829 Badeloge, dochter van Engelbrecht v. Aemstel, 13e eeuw.
» 930 Badeloge van der Does † 1441.
» 974 Badeloge van Haemstede 14e eeuw.
» 1148 Badeloge v. Wassenaer 13e eeuw.
» 1149 Eene andere van denzelfden naam 14e eeuw.
» 1155 Badeloge van Duvenvoorde 15e eeuw.
» 1168 Badeloge van Strijen 14e eeuw.

Eene zamentrekking van Badeloch schijnt mij Balich te zijn, dat wij in lateren tijd ontmoeten. Eene van dien naam uit de 15e eeuw vinden wij b. v. in het Necrologium Harlemense in het Kerkhist. Archief van Kist en Moll, 1e dl. blz. 146, en eene Ballichtje Hulft uit de 16e eeuw wordt genoemd Nav. XVI blz. 319. Ook op de lijst in het Belg. Mus. komt de naam voor.

Maar in Brederoos Spaanschen Brabander draagt een man den naam van Balich. Elders heb ik dezen naam als mansnaam nooit aangetroffen].

Gepasseerd en verleden. — Welke is de beteekenis en oorsprong dezer woorden in den zin van: acten passeeren — en wordt eene acte *door* of *voor* een notaris *verleden of gepasseerd*? — B.

Opmerkingen en vragen betreffende het spraakgebruik.
(Vervolg van blz. 266.)

15

Vergelijkingen van menschen met dieren.

Op verschillende wijzen worden, in onze spreektaal, menschen met dieren in vergelijking gebracht.

a. Men noemt iemand eenvoudig een dier, zonder in den diernaam verandering te brengen of er iets aan toe te voegen. Op

die manier wordt iemand: een *zwijn*, een *kemphaan*, een *uil* of *uilskuiken*, een *spreeuw*, een *rekel*, een *papegaai*, een *kat*, een *bok*, een *bloedzuiger*, enz.

b. Men zet vóór den diernaam een lid, waarin de eigenschap ligt, die men bepaaldelijk voor oogen heeft. Zoo wordt iemand: een *trapgans*, een *luistervink*, een *werkezel*, een *brombeer*, enz.

c. Men versterkt den diernaam door een bijvoeglijk naamwoord. Aldus wordt iemand: een *slimme vos*, een *dikke gans*, een *trotsche pauwin*, een *vuil zwijn*, een *onnoozel schaap*, een *vet molletje*, een *ongelikte beer*, een *dunne spiering*, een *kale jakhals*, enz.

d. Men maakt de vergelijking in den vorm van *zoo—als*, - b.v.: *zoo glad als een aal*, *zoo plomp als een beer*, *zoo wit als een duif*, *zoo dom als een eend*,[1]) *zoo lui als een ezel*, *zoo frisch als een hoen*,[2]) *zoo moê als een hond*,[3]), *zoo ziek als een kat*,[4]) *zoo doof als een kwartel*, *zoo zacht als een lam*, *zoo arm als de mieren*, *zoo blind als een mol*, *zoo stil als een muis*, *zoo lomp als een os*, *zoo sterk als een paard*, *zo dood als een pier*, *zoo kaal als een rot*, *zoo mak als een schaap*, *zoo plat als een schol*, *zoo vet als een slak*, *zoo mager als een spiering*, *zoo boos als een spin*, *zoo vuil als een varken*,[5]) *zoo gezond als een visch*,[6]) *zoo vrij als een vogel*, *zoo bang als een wezel*.[7])

e. Men zet op den voorgrond de handeling of verrichting waar de vergelijking op ziet. Iemand *loopt als een haas*,[8]) *zingt als een lijster*, *slaat door als een vink*,[9]) *stinkt als een bunsing*, *zet een gezicht als een oorwurm*, *slaapt als een os*, *eet als een wolf*, *s.... als een reiger*, *schreeuwt als een varken*,[10]) *steelt als een ekster*,[11]) *beeft als*

---

[1]) Ook: *zoo dom als een ezel.*

[2]) Ook: *zoo gezond als een hoen.*

[3]) Ook: *zoo ziek als een hond.*

[4]) Ook: *zoo misselijk als een kat.* En: *zoo nat als een kat.*

[5]) Ook: *zoo dom als een varken*, of: *als het achtereind van een varken.* Ook: *zoo lui als een varken.*

[6]) Ook: *zoo koud als een visch.* En: *zoo stom als een visch.*

[7]) Ook: *zoo bang als een haas.*

[8]) Ook: *loopt als een kievit.*

[9]) Of: *als een blinde vink.*

[10]) Of: *als een mager varken.*

[11]) Of: *als een raaf.* Ook: *als de raven.*

een juffershondje, zwemt als een otter, [1]) *werkt als een paard.* [2])

f. Men maakt van den diernaam een werkwoord, als *ezelen, wurmen, muizen.* Half behoort hiertoe *kranewaken.*

Vragen: Wat is hier tot aanvulling bij te voegen?

Waarom zegt men: *zoo doof als een kwartel?*

Waarom: *zoo dood als een pier?*

E. LAURILLARD.

Hopman. Mr. E. D. Rink in zijne welbekende Beschrijving van Tiel, bl. 285, noot 1, te kennen gevende dat een kapitein oudtijds ook *hopman* werd geheeten, gist, dat dit woord eene verbastering is van *homan,* als oude benaming van een hoofd der schutterij. In een stuk uit den jare 1567 bij Dodt van Flensburg [Archief V (1846), bl. 362] zag ik het woord echter »hoopman" geschreven. Zou hierin geene aanwijzing liggen van den oorsprong, alzoo dat »hopman" verbasterd zij uit «hoopman", d. i. de (eigenlijke) man of het hoofd van een »hoop" krijgsvolk?

J. ANSPACH.

[Men vindt het woord meer *hoopman* geschreven. Misschien dat zij, die het zoo schreven, meenden dat het eene zamenstelling met *hoop* was. Dit is het evenwel niet. Het is bedorven uit het hoogduitsche *hauptman.* In vroegeren tijd bestond ons krijgsvolk voor een groot deel uit vreemdelingen. Vandaar dat de meeste woorden, die op den oorlog betrekking hebben, van vreemden oorsprong zijn.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Foeyt. (XXVII bl. 101, 340, 579). Floris Foeyt, heer van Emiclaar was gehuwd met Gijsberta Cecilia van der Burgh, dochter van Casper van der Burgh, heer van Veldhuysen en van zijne eerste vrouw Maria Cornelia van Renesse van Wilp; Gijsberta Cecilia van der Borgh was bij haar huwelijk weduwe van Bar-

[1]) Ook: *zwemt als een kat,* of: *als een rot,* of: *als een waterrot.*

[2]) Ook: *heeft de koorts als een paard.*

tholomeus van Vloten ; zij sterft 11 jan. 1711 in den ouderdom van 67 jaren, en is begraven in de Buurkerk met deze acht kwartieren,

Van der Burch.	Renesse van Wulven.
Brouxelles.	Botter van Snellenburg.
Foeyt.	Renesse van Elderen.
Monix.	Nyenrode.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Grauwert. (XXVII, bl. 103.) Dorothea Grauwert, geh. met Jan Rengers van Arenshorst behoorde tot het adellijke sticht-sche geslacht van dien naam. Zij was eene dochter van Roelof Grauwert, heer van Weerdenstein en van Margaretha van Brederode. Deze Roelof Grauwert was een zoon van Roelof Grauwert, heer van Weerdenstein, geboren uit zijn huwelijk in 1506 met Aleida Both van Scherpenzeel; en had een broeder Beernt Grauwert, wiens nakomelingen niet vermeld worden en van wien dus mogelijk de friesche personen van dien naam afstammen.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van Munster, Mönster, Monster. (XXIX, blz. 51, 52). Tot dit geslacht, voerende in rood een zilveren hartschild beladen met twee blaauwe dwarsbalken, behooren:

Hendrik van Munster, heer van Rhijnen tr. 15.. Anna van Raasfelt dochter van Reinier van Raasfelt, heer van Luttekehaven en van zijne eerste vrouw Heilwich van Haeften.

Agnes van Munster, dochter van Hendrick van Munster heer van Rhunen enz. en van Sophia van Oldenbockum, trouwt 12 oct. 1622 Johan van Raasfelt, heer van Twickelo, Eze en Schulenborch, drost van Vollenhove, daarna van Twenthe, zoon van Johan van Raasfelt en Lucia van Heiden. Hij sterft 1648, zij 1631.

George Hendrick van Munster van Sourenberg trouwt 16.. Magdalena Sophia van Raasfelt (dochter van Hendrik v. R. heer van den Eze en Schulenborch en van Elisabeth Margaretha v. Eyll.)

Christoph van Munster (Christophsz. ex Jutta van Kervenheim) trouwt Anna van Gograaff, wier moeder was N. van Korenberg. Hunne dochter Anna Christina van Munster trouwt 16.. Engelbert van Höevell, zoon van Otto van H. en van Christina van Raesfelt.

Tot dit zelfde geslacht behooren ook den personen onder de naam van Mönster door baron van Heeckeren in de Herald. Biblioth. vermeld. In de Geslachtk. Aant. van mr. van Doorninck komen verscheidene personen van dit geslacht voor.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht van Münster. Over het Overijsselsche geslacht van dien naam raadplege men het Tijdrek. Register op het oud archief v. Overijsel, de Geslachtk. aanteek. van wijlen Mr. J. v. Doorninck en Fahne, die Freiherren van Hövell, p. 228. Op de wapenkaart van den ov. adel door v. Mierloo voert het: doorsneden van rood en goud. Waarschijnlijk behoorde echter tot dat geslacht ook Wilhelmus v. M. priester vicarius te Almelo 1502, die aldus zegelt: het schild door 2 horizontale en 2 verticale lijnen in 9 deelen gedeeld, in het middenste een kerktoren.

V. DOORNINCK.

Geslacht van Munster, enz. (XXIX, bl. 51). Hendrik van Munster, Jozef van Arnhem, Wolf van Ommeren (tot Ede), Lodewijk Bruyninck, Gerrit van Bervelt (van Doesburg) werden op de Arnhemsche synode van 11—14 nov. 1579 voorgesteld, uit wie een generaal computentmeester ende furwalter geestelycker goederen in Gelre en Zutfen zou worden verkozen, terwijl men in de graafschap Z. Jacob Eldenus en in het Arnhemsche kwartier Carolus Gallus tot collectoren wenschte te benoemen. — Theodora Margaretha van Munster, gehuwd met Johan Otto van Hasselt, secretaris der staten en gedeputeerden der graafschap Zutfen, had tot zoon Mr. Gijsbert van Hasselt, geb. 12 maart 1737, drost der hooge heerlijkheid en stede van Borkelo, stadhouder van het houtvestersambt der graafschap Zutfen in 1767, burgemeester van Lochem sept. 1778, burgemeester van Zutfen 17 dec. 1782, echtgenoot van Elisabeth Brantsen.

Frederik van Baden, bisschop van Utrecht, schreef 4 nov. 1512 uit Zwolle zijn leenman Gerrit van Zuylen van Nijevelt aan, zich op St. Catharynendag naastkom. wel toegerust bij hem te vervoegen, ten einde hem te helpen het huis Koevorden, door Roelof van Munster, 's bisschops amptman aldaar, eerst verlaten, en daarna

met een deel knechten afgeloopen, weder in 's bisschops macht te brengen. (Archief v. Dodt v. F. l., I, 130, 31). Ook kunnen over dit geslacht geraadpleegd worden Nijhoff's Oorkonden, VI, 1, 2, 3.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Amsterdamsche geslachten. Ik zal wel niemand die de geschiedenis van ons vaderland beoefent, en evenmin de lezers van dit tijdschrift in herinnering behoeven te brengen, hoe nuttig ja noodzakelijk het dikwerf is om de hulp der geslachtrekenkunde in te roepen. De oppervlakkige onderzoeker moge de schouders ophalen voor den tijdroovenden arbeid van genealogen, historici die in de geheimen van het verledene doordringen en de soms kleine oorzaken van groote feiten willen opsporen, kunnen zonder het licht van deugdelijke geslachtlijsten vaak niets uitrichten en zetten zich bij gebreke van anderen die hun den weg baanden zelve aan 't werk.

Bij iedere verzameling van bronnen voor de geschiedenis, voornamelijk dus bij archieven, behoorde naar mijne meening eene verzameling van goede geslachttafels te bestaan die het noodige supplement voor gene vormen.

Het is daarom dat ik op het Amsterdamsch archief een begin wensch te maken met het verzamelen van genealogiën, hoofdzakelijk van Amsterdamsche magistrale en andere familiën, die door hare leden luister aan de stad »die als keizerin de kroon draagt van Europe" hebben bijgezet, onverschillig of ze zich in 't openbare of bizondere leven bewogen, of ze wetenschap, kunst, handel of nijverheid bevorderd hebben.

Ik moet daarbij rekenen op den steun en de medewerking van velen, omdat de meeste dier geslachtlijsten alleen in handschrift bestaan of niet in den handel verkrijgbaar zijn gesteld, en alzoo buiten het bereik van den verzamelaar vallen. Ik reken er te liever op, omdat ik daardoor hoop verbeterde exemplaren van oude geslachtlijsten, die in vorige eeuwen niet zelden door knoeiende genealogen werden saamgesteld en uitgegeven, te verkrijgen.

In verband met eene dergelijke verzameling zou eene verzameling van biografiën en portretten van beroemde en bekende Amsterdammers ten archieve zeer goed op hare plaats zijn. Portretten worden voor de gemeentelijken historisch topografischen atlas reeds bijeengebracht, doch deze collectie, pas in haar begin, telt nog slechts weinige tientallen van nummers en is dus nog voor uitbreiding vatbaar.

Niemand van degene, die uit amsterdamschen stamme gesproten zijn stelle mij te leur in het vertrouwen, dat hij de genealogiën, die hij vaak met opoffering van veel tijd, moeite en kosten heeft opgemaakt, wanneer hij ze ongedeerd, als het ware onder de beschermende vleugelen van den Amsterdamschen magistraat, voor 't nageslacht wenscht te bewaren, gaarne een plaatsje in deze verzameling verzekeren wil. Geene genealogen die geslachtlijsten van Amsterdamsche familiën uitgeven of uitgegeven hebben, verzuimen een exemplaar aan de te vormen collectie te schenken.

Amst. Mr. N. DE ROEVER,
Adjunct-archivaris.

Wapen van lazuur met gouden helm. Zou ook iemand mij behulpzaam willen zijn om den naam te vinden van het geslacht, dat tot wapen heeft:

Een veld van lazuur, beladen met een gouden helm, waarop drie vlaggetjes (één van lazuur, één van keel, één van goud).

Het komt voor onder de quartieren van Margaretha Elisabeth Ripperda van Wijtwerd, gehuwd met Unico Ripperda tot Weldam.

Zij leefde in het laatst der 17e en in het begin der 18e eeuw.

Hare kwartieren zijn 1 Ripperda, 2 Ripperda, 3 wordt hier gevraagd, 4 Clandt.

Zijn ook eenige bijzonderheden, aangaande deze familie en hare kwartieren te vinden?

Welk is het wapen van Wijtwerd?

Twickel. BITTER.

Geslacht van Oort. Wie was Casparus van Oort, A. L. M. Phil Doct. te Randwijk 1752? Hij schreef Diss. de meteoris quibusdam aqueis Ultraj. 1744. Men vraagt ook naar zijne voorouders en afkomelingen. V. O.

Geslacht van Thoor. Men vraagt genealogische gegevens van dit geslacht, waartoe behooren Maria v. Thoor, gehuwd met Hendrik Tulleken, schepen en raad te Middelburg, dochter van....? en hare zuster Susanna van Thoor, gehuwd met Johannes Evertsen te Middelburg, zoon van....?

Zij leefden anno 1680. V. O.

Geslacht Rombouts. Wie kan iets mededeelen omtrent het geslacht Rombouts? Het geslachtwapen bestaat uit 2 ooievaars met lofwerk ter zijde en boven de koppen.

Arnhem. W. ROMBOUTS.

Wapen de Pauw enz. Indien iemand mij eenige inlichtingen kan geven omtrent de volgende familiewapens zal mij zulks zeer aangenaam zijn.

De Pauw, de Hauuere, van Haelst en van der Vreeken (uit België, de Pauw uit Dendermonde (waar het wapen in een der kerken te vinden is), Le Beck of Lebeck (in het begin der vorige eeuw was eene Lebeck, weduwe van den majoor Visboom, gehuwd met jhr. Schorer, opperhoofd en opperkoopman van Trinkonomale), Enklaar, Scheers en Diebers (uit de provincie Gelderland), Servaes of Servaas en Philipart. R. B.

Geslacht Moons of Moens. Wie was de vader van Willem Moons † te Biervliet 23 sept. 1512, tr. Henrietta v. d. Mase?

Zijn zoon was Pieter Wz. Moons, ontv. generaal der beden in Holland, oct. 1488.

Wie was de vrouw van Pieter Moens, kapitein in zweedschen dienst 14 mei 1615, zoon van Pieter, stadhouder van den Briel, en Anna van Cuylenburg?

Tweed n. Lymington. W. J. C. MOENS.

Philips de la Tour, gezegd de la Torre. Deze, volgens sommigen één der verbonden edelen, had tot moeder iemand uit het geslacht de Cock v. Opijnen. Hoe heette zij? Bij Henrica v. Culenborgh, dr. v. Inedus (?) had hij een zoon (hoe geheeten?), gehuwd met de dochter (wie?) van Kaspar v. Poelgeest bij Anna v. Dorp. Deze

zoon liet eene dochter (wie?) na, gehuwd met eenen (welken?) v. Spangen († 17 maart 1680 te Leiden, en aldaar met zijne acht kinderen begraven). J. ANSPACH.

Donia v. Redinghe. Wie deelt mij het wapen en de genealogie van dit geslacht mede? Herald. Bibl. a. 1876 wordt het wapen van Donia († friesch gesl.) aldus beschreven: Gedeeld: a. in go. een zw. leeuw; b. in bl. een wassenaar, tusschen twee rozen, alles paalwijze gesteld van zi. — Zw. — zi. wr. Ht. een go. bladerlooze boom. Volgens een lakafdruk in mijn bezit is het wapen van D. v. R.: Gedeeld: a. in ..... een ..... leeuw; b. in ..... 3 paalwijze gestelde rozen. A.

Van der Meeren. Volgens een ouden lakafdruk is het wapen van dit geslacht: in ..... een ..... dwarsbalk, waarover de leeuw uitkomende. Kan iemand mij genealogische mededeelingen omtrent dit geslacht en eene naauwkeurige beschrijving van het wapen geven? N.

MENGELINGEN.

Eene vrouw met eene vrouw getrouwd. In januarij ll. te Hontenisse iets zoekende, nam ik uit het trouwboek de volgende aanteekening over:

29 mei (14 juni) 1694

ondertrouwd Jan Foccaart j. m. geb. te Nederbrakel int lant van Aelst met Maria Bien Amij j. d. (dogh die over de 8 jaren is getrouwt geweest met een vrou, die sigh door kleedinghe eñ soldaten dienst uitgaf voor een manspersoon sigh latende noemen Evert Hermansen Veltcamp, welke trou als geen houwelyk synde van de Ed. Achtbare Heeren van Hulster ambacht is vernietight en sij Maria Bien Amij voornoemd tot een ander wettelyk houwelyk toegelaten den 19 mei 1694) geb. tot Moerbeek in tlandt van Waes ende beyde in woonende onder Hontenisse.

Getuige de vader Joos Bien Amij.

F. CALAND.

GESCHIEDENIS.

De voormalige kerk van het Zuideindsche Gasthuis te Brielle, in 1528 een kweekplaats van de »nyeuwe religie" aldaar. Gewagende van het St. Catharina of Zuideindsche Gasthuis[1]), aan de zuid-oostzijde van de straat, genaamd het Zuideinde, te Brielle, zegt W. Plokker in zijne »Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving van Voorne en Putten etc.", bl. 121, het volgende: »Het is een oud gebouw met eene kerk, voorzien van een' spitsen toren, die beide zeer bouwvallig zijn. De kerk wordt heden tot eene bergplaats van haardasch gebruikt."

Deze beschrijving is op het nog altijd aanwezige [2]) Zuideindsche Gasthuis niet meer van toepassing. Het gebouw is, sedert Plokker schreef, uit- en inwendig vernieuwd [3]). Wat de kerk betreft, uit

---

[1]). Volgens Van Alkemade, Beschr. van Briele, Deel I, blz. 74, komt de naam het *Zuidendse* Gasthuis voor in een Schepen-vidimus van 7 Jan 1610. Dat die naam in gebruik was, blijkt uit het »Memoriaelbouck", begonnen 19 Aug. 1543, en uit de nog aanwezige Rekeningen van het Gasthuis. In de oudste dier Rekeningen heet het Gasthuis nu het »Zuytendsche", en dan het »Sinte Katherine" gasthuis In de latere leest men alleen van het »Zuyteyntse gasthuys." In een M.S. Notitie van de Rekeningen, die in zijne dagen aanwezig waren, spreekt Van Wijn van de Rekeningen der Gasthuismeesters »van onzer Lieve Vrouwe of Sinte Catharyna Gasthuys der Stede van den Brielle int Zuytende, anders gezegd het Zuid-eindsche Gasthuis.").

[2]) De Brielsche Vroedschap trad in de jaren 1700—1703, toen het plan was geopperd om het Gasthuis te laten vallen in de te maken fortificatie-werken, met goed gevolg op voor het behoud van het oude gesticht. De ingenieur-generaal Coehoorn werd geraadpleegd over de mogelijkheid om het Gasthuis in wezen te houden, en de Gecommitteerden der stad behoefden aan Gec. Raden geen geld te vragen, om een nieuw gasthuis te bouwen.

[3]) Die vernieuwing is vóór omstreeks 25 jaren begonnen. Aan 't gesticht, zooals het oudtijds was, herinnert alleen nog de steen, in den gevel boven den ingang geplaatst en in Plokkers werkje, blz. 121, beschreven.

de oude Rekeningen van het Gasthuis, die nog aanwezig zijn [1]), blijkt, dat zij lang vóór Plokkers dagen voor een dergelijk doel, als door hem is gemeld, gebezigd werd. Evenals in latere Rekeningen, staat reeds in de Rekening van 1581—1582 te lezen, dat aan den persoon, die belast was met het »besorgen vanden turf opte wachten", de gasthuiskerk tot berging van turf werd ver-

---

[1]) De nog bestaande Rekeningen zijn de volgende: 4 rekeningen van Engel Dircxze, rentmeester van het Z. E. gasthuis, van 1532—1536; 2 rekeningen van den boekhouder Korstiaen Jacobsze, van 1553—1554 en 1555—1556; 2 rekeningen van den boekhouder Jan Pietersse Tinnegieter, van 1561—1562 en 1565—1566; 1 rekening van den boekhouder Anthonius Gerritsze, van 1577 1578; 2 rekeningen van den boekhouder Vrerick Corneliszе, van 1581 — 1582 en 1586 - 1587; 2 rekeningen van den boekhouder Lenaert Claesze, van 1588—1590; 1 rekening van den boekhouder Adriaen Willemsze goutsmit, van 1600—1601; 10 rekeningen van den boekhouder Abraham Jansze Commersteijn, van 1608—1609, 1611—1612, 1615—1616, 1617—1620, 1621—1624 en 1633—1634 (3 dezer rekeningen missen één of twee bladen); en 3 rekeningen van den boekhouder Johan van Dijck, van 1636—1638 en 1644—1645. In 't geheel zijn er dus slechts 27 rekeningen van het Z. E. gasthuis aanwezig. Ter toelichting zij hier vermeld, dat er tot 1537 jaarlijks 2 rekeningen van verschillenden inhoud werden gedaan, één door een rentmeester, die door de Gasthuismeesters aangesteld werd, en één door een boekhouder, en dat die posten door twee onderscheiden personen werden bekleed. In 1503 was Coen Jans Tynneghieter rentmeester en Servaes Ariensze boekhouder. De rekening over 1537—1538 was van Cornelis Servaas als rentmeester en boekhouder, en na dien tijd werden de rekeningen der rentmeesters en boekhouders, meest onder den naam van boekhoudersrekeningen, ineengesmolten en gedaan door één persoon, die eerst zoowel rentmeester als boekhouder werd genoemd, maar daarna alleen boekhouder heette — Van de bovengenoemde, aanwezige Rekeningen loopen die van den rentmeester Engel Dircxze en die van de boekhouders Korstiaen Jacobsze, Jan Pietersse Tinnegieter en Anthonis Gerritsze van »derthiendach" van het éene jaar tot »derthienauont" van het volgende jaar. De overige Rekk. loopen van 1 Nov. tot 31 Oct. Over deze verandering en over het rekenen van 13 dag tot 13 avond zie men wat ik schreef in den Navorscher XXVIII, blz. 114. Nog zij hier medegedeeld, dat er in de dagen van Van Wijn veel meer rekeningen van het Gasthuis bestonden. Blijkens de reeds vermelde MS. Notitie ontbrak er toen van de Rentmeesters-rekeningen, waarvan de eerste die van 1473—1474 was, slechts één. De eerste der toen bestaande Boekhouders-rekeningen was die van 1474—1475, de laatste die van 1648—1649, en aan de gansche reeks ontbraken er slechts 12, terwijl er 5 in duplo bestonden.

huurd. In het jaar 1866 werd de kerk, die reeds onderscheidene jaren, vóór Plokker zijn werkje schreef, in een' treurigen toestand verkeerde [1]), afgebroken, en de grond, waarop zij stond, in een tuintje herschapen.

Voor 1572 werd de Gasthuiskerk gebruikt voor het doel, waarmede zij gesticht was [2]), en zij had haar eigen pastoors. Dit is mij gebleken uit het »Memoriaelbouck van alrehande saecken der Stede vanden Brielle," begonnen 19 Aug. 1543, en uit enkele nog bestaande Rekeningen. Wegens de plaats gehad hebbende spoliatie, waarvan ik in het Voorbericht van mijn werkje »Het Brielsche Archief, Geschied- en Letterkundige Naoogst" bericht gaf, ben ik niet in staat de namen van veel pastoors te vermelden, maar een viertal kan ik toch noemen.

De eerste pastoor, van wien het gezegde »Memoriaelbouck" spreekt, is *heer Claes Michielsze,* door Oud en Nieuw Gerecht van Den Briel den 16 Aug. 1544 aangesteld. Fol. 4 verso leest men:

---

[1]) In 1809 ontving het stedelijk Bestuur van Den Briel eene aanschrijving van den Landdrost in het Departement Maasland, waarin, ter voldoening aan eene Koninklijke decisie, gegeven te Deventer den 7den van Lentemaand, gerequireerd werd eene opgave der bestaande kerkgebouwen te Brielle, welke óf ledig stonden óf tot andere dan godsdienstige einden in gebruik waren. In de vergadering van den 24sten van Lentemaand werd er over deze aanschrijving gedelibereerd, en het besluit is aldus genotuleerd: »is goedgevonden den heer Landdrost bij missive te informeeren, dat er in deeze stad geene kerkgebouwen exsteeren, in de termen dezer aanschrijving vallende, dan de oude, zoogenaamde Gasthuis-kerk, een gebouw, zeedert jaaren lang bij den lande in huur tot een turffmagazijn, en zoodanig tot in zijne fundamenten toe verouderd en vervallen, dat, zoo het al tot een Godsdienstig einde bruijkbaar zoude kunnen gemaakt worden, hetwelk deeze vergaedering (deszelfs slegten staat in aanmerking neemende) niet mogelijk voorkomt, zulks importante sommen vereijsschen zoude."

[2]) De boekhouders-rekeningen van vóór 1572 maken dan ook gewag van gelden betaald voor wijn en »romenye in de kercke verbesicht" — Dat er in het Gasthuis een »cruijsen outaer" was, blijkt o. a. uit de Rekening van 1618—1619, waar men onder de ontvangsten op blz 14 vso. leest: »Van desen Bouckhouder als ontfanger van de Ecclesiastijcque goederen uyt het derde paert van de vicarie van Margareta van Crake, specterende opt Cruysen Outaer in desen Gasthuijse jaerl. verschenen Catrina 1618 ; . . . . 6 £." In een andere Rekening heet de gezegde vrouw *Margarita van Kraecke tot Leyden.*

»Heer Claes Michielsze is bijde stede angenomen tot pastoor in Sinte Catheryne gasthuys binnen den Brielle ter presentie vande gasthuysmeesters vp de conditien hier naer volgende:

Inden eersten soe is de voirn. Heer Claes schuldich ende wordt gehouden te doen twee missen ter weecke, te wetene, sondaichs, van meye tot bamisse, eene ontrent zeuen vuyeren in de zomer, ende des winters ontrent acht vuyren, van bamisse tot meye toe, ende des heylige daichs, alsser inde weecke een oft meer heilige compt, ende alsser geen en compt, des vrydaichs noch eene vp de zelue vuyeren. Ende onder die misse te bidden voor die gheene, die voirn. gasthuys goet gedaen hebben, ende principalick voor Ariaen Pier Coninck [1]), zyne ouders etc. ende voor alle geloouige zyelen.

Is noch gehouden sondaichs den zyecken, inden zyeckhuyse wesende, als hy de misse gedaen zall hebben, wynwater te geuen ende tevangelie voor te lesen ende die zelffde dat te exponeeren nair die gracie, die God hem geuen zall.

Is noch gehouden die ziecken te administreren die sacramentalia ende die ziecken dagelicx te visiteeren ende troostelick te wesen in haer vuyterste, by nachte mede daer by te wesen.

Om te volbringen tgundt dat voors. is, soe hebben die stede mit die gasthuysmeesters belooft de voorn. Heer Claes eenen eerlicken huysmans cost binnen den zeluen gasthuyse met huysvestinge [2]), bedde ende slapelakenen, zonder verbonden te wesen in eenigen wyn, ende daerenbouen an gelde jaerlicx twaelff Rinschgulden, tstuck voor xx stuuers gereeckent, daer teerste jaer off inneginck meye 1544 lestleden. Ende oft gebeurde datter eenige discentie offe twist quame tusschen die stede mit die gasthuysmeesters tegens Heer Claes, zoe zullen zy Heer Claes vuyten gasthuyse nyet stellen, sonder hem eerst een halff jaer te voeren te waerschouwen: van gelycken, indien Heer Claes vuyt den gasthuyse gaen wilde, zal mede gehouden wesen die stede mit die gasthuysmeesters een halff jaere te voeren te waerschouwen. Actum den XVIen Augusti 1544."

---

[1]) Blijkens de twee eerste der aanwezige Rekeningen van den Rentmeester Engel Dircxze werd door Arien Pier Coninck eenig land aan 't Gasthuis gemaakt.

[2]) Volgens de Rekening van 1553—1554 was er in het Gasthuis een kamer, die genoemd werd »de pastoerscamer."

In 1547 werd de hier genoemde pastoor, evenals Mr. Pieter de organist, tijdelijk aangesteld om te Brielle »de schoele te bewaeren" Eene Resolutie van 17 Dec. 1547 luidt: »Up huyden soe zyn byden Gerechte der stede vanden Brielle angenomen Heer Claes Michielsze ende mr. Pieter den Organist, omme te bewaeren de schoele, de kinderen te leeren, regieren ende stieren tot alle duechden ende goede leeringe, mits hebbende de proffyten tsamen, zoe van tmonitoerscip als anders, ende dat ter tyt toe de stede van eenen goeden Rectoer oft scoelmeester voirsien sal zyn." Den 24 Maart 1548 werd deze Resolutie genomen: »Up huyden is geordonneert ende gesloeten by den Schout ende Gerechte der stede vanden Brielle, datmen Heer Claes ende mr. Pieter als schoelmeesters loenen sal met hem beyden, naer aduenandt datze gedient hebben ende dienen sullen, tot sulcke wedden als mr. Eenwout gehadt heeft."

Ofschoon fungeerende als »scoelmeester," bleef Heer Claes Michielsze als pastoor in het Gasthuis werkzaam. Zoowel in de Rekening van 6 Jan. 1553—6 Jan. 1554 als in die van 6 Jan. 1555—6 Jan. 1556 komt onder de uitgaven van »jaerloen" een post voor van 2 £ gr., betaald aan Heer Claes Michielsze, pastoor van het Gasthuis. In de Rekening van 6 Jan. 1561—6 Jan. 1562 wordt gewag gemaakt van een' »schultbrieff", door Heer Claes Michielsze aan het Gasthuis gemaakt, en komt eene geheele bladzijde voor, vermeldende »vuytgeuen van memorien ende van tgheene dat Heer Claes Michgilsze beset heeft jaerlicx te geuen." Heer Claes was dus toen gestorven. Dat hij niet onmiddellijk een' opvolger kreeg, zegt ons de omstandigheid, dat er in de laatstgenoemde Rekening geen post is uitgetrokken voor »jaerloen" ten behoeve van een' pastoor; maar zonder opvolgers bleef hij toch niet. Hij had er nog drie, te weten: *Jacob Dircxze, Jan Jacobsze Podt* en *Barthout Vincentsze Annocque.*

Van de aanstelling van den eersten van dit drietal maakt het »Memoriaelbouck" geen melding. [1]) Dat Heer Jacob Dircxze pastoor

[1]) Dat hij »prouisoer" was, blijkt uit eene Resolutie i. d. 15 Jan. 1555, luidende aldus: »Alsoe Heer Jacob Diricxsze prouisoer vp gedaan heeft een stucxken wyns, daer an hij versocht heeft an die van der stede van den

van het Gasthuis geweest is, bleek mij alleen uit eene fol. 105 verso voorkomende aanteekening, luidende: »Ten zeluen daeghe (12 Junij 1563) is by de Burgermeesters, Oudt ende Nyeuw Gerechte gegondt ende gegeuen Heer Jan Jacobsze Podt, vicedeecken ten Bryelle [1]), het pastoerschap vant Zuyteynsche gasthuys ende dat all tot weederseggen vande stede, twelck Heer Jacob Dircxze gehadt heeft, ende dat op alsulcke prouffyten ende lasten als Heer Jacob Dircxze tselue gehadt ende beseten heeft."

Op den 12 Junij 1563 werd Jacob Dircxze dus opgevolgd door Jan Jacobsze Podt. De Rekening van 6 Jan. 1565—6 Jan. 1566 vermeldt, dat hem »ouer een jaer weddens, dat hij tgasthuys gedient heeft", betaald werd 2 £ gr.

Reeds vóór zijne aanstelling tot pastoor in de Gasthuiskerk was Jan Jacobsze Podt in aanraking geweest met de Regeerders van Den Briel. In het »Memoriaelbouck" komt zijn naam niet alleen voor in eene Res. van 11 Junij 1550, maar ook in een verslag, dat fol. 45 gelezen wordt en dus luidt: »Up huyden den XIX^en^ Meye 1554 soe zijn Heer Jan Pot, Heer Philips, Heer Ariaen den Vlaminck, Heer Zegher, pastoer, ende Heer Maerten, Canonicken van Sinte Katherijne Kercke ten Brielle, met eenige cappellaenen ende vicarissen, tsauonts naer dat tloff geclipt was, gecompareert vpt stadthuys vanden Brielle, aldaer Burgemeesters ende Gerechte vergadert waeren angaende tbescrijuen vanden excijs, aldaer Heer Ariaen den Vlaminck het woort voir hemluyden allen voerde, hem zeer beclagende vuyten naem van hem allen als dat zijluyden brieffkens mosten haelen, zoe wanneer zijluyden eenich bier begeerden vp te doen. Oeck mede zoe en wilden hemluyden den excijsenaers geen bier meer laeten volgen dan hemluyden quam binnen elcke zes weecken excijse, seggende dat zijluyden inden winter bij tyden van vorst hemluyden wel

---

Brielle te hebben vrij excijs, zoe hij prouisoer is, hebben Oudt ende Nyeuw Gerechte geconcludeert ende gesloeten gelickel. dat den voors. Heer Jacob van den wijnen, die hij ingeleijdt heeft oft dien hij noch vpdoen ende inleggen sal, betaelen sal van excys de vierde kanne als een ander poorter ende burger deser stede doet."

[1]) In een Resolutie van 6 Dec. 1566 wordt hij genoemd »vicedeecken van Sinte Katharijnen Kercke te Brielle."

souden moegen versien ende bier inne leggen voir eenen zeeckeren tyt, buyten haeren tax, van gelicken inden maert dat tbier alsdan gebrouwen lange dueren mach, mits teynden siaers eens te afrekenen; ende nyet meer vrydoms te genieten, dan zij van oudts gewoenlicken zijn. Waer jegens burgemeesters ende Gerechte sustineerden ter contrarien, ende deden vp die tyt vplesen de ordonnantie vant verhuyeren vanden excysen bijden secretarys. Ende naer dat die tweemael voir hemluyden opgelesen was, is den voirs. canonicken, cappellaenen ende vicaryssen ter antwoirde gegeuen, datze hemluyden reguleeren souden achteruolgende de voirs. ordonnantie van oudts geobserueert, ende dat de stede die egeenssins te buyten gaen en wilde. Ende zoe zijn de voirs. canonicken *all murmureerende* gescheyden. Actum ten dage ende int jaer alsbouen."

Ruim 3 jaren na zijne aanstelling werd er eene voor den pastoor Jan Jacobsze Podt onaangename Resolutie genomen. Fol. 137 van het »Memoriaelbouck" leest men: »Tenseluen daege (19 Sept. 1566) es geordonneert, datmen Heer Jan Jacobsze Podt sal doen insinueren omme hem vuyt het Suyteynsche gasthuys te versien binnen den tydt van zes weecken eerstcommende, alsoe die stadt hem ontseydt zyne pastorie aldaer, ouermits die groote armoede vant selue gasthuys, ende es ge rdonneert, datmen den seluen ofte een ander by de jaeren sal annemen, omme tot allen tyden byde zyecken te commen ende den dyenst te administreren, alst van noede wesen sal, welcke insinuatie hem oick de facto by een roedraeger gedaen es." Na verloop van eenige dagen werd dit besluit eenigszins gewijzigd. »Up huyden" — leest men verder — »es byden Bailliu, Burgermeesters, Oudt ende Nyeu Gerechte geordonneert. dat Heer Jan Jacobsze Podt noch sal moegen blyuen int gasthuys zes weecken naerde expiratie vande eerste ses weecken, die hem toegelaeten zyn, mitsgaders datmen hem sal doen restitutie van zijne gedebarseerde penningen, geemployeert ande reparatien aldaer by hem gedaen. Actum coram omnibus vpden 2en Octobris anno 1566." Bij besluit van 28 Dec. 1566 werd de termijn weer verlengd. Den pastoor werd toen »geaccordeert tot Meye eerstcommende zyn residentie int gasthuys" te houden.

In den aanvang van 1568 kreeg Jan Jacobsze Podt een plaats-

vervanger. Het »Memoriaelbouck", begonnen 7 Jan. 1568, heeft fol. 1 deze aanteekening: »Ten seluen dage (7 Jan. 1568) hebben die Bailliu, Burgemeesters, Oudt ende Nyeuw Gerechte geordonneert, datmen int Zuyteynsche gasthuys een pastoer sal annemen achtervolgende die fondatie ten minsten coste. Ende dien achtervolgende es Heer Barthout Vincentsze Annocque angenoemen omme deselue pastorye te bedienen vpte conditien ende lasten als zijne predecesseurs gedaen hebben, behoudelicken nochtans dat hem nyet en zall volghen die 2 £ gr. vls. tsiaers, die zyne predecesseurs voor huer costen genoeten hebben, ende dit al tot wederseggen van der stadt." [1])

Het met 7 Jan. 1568 beginnende »Memoriaelbouck" eindigt met eene Res. in dato 19 Sept. 1573, maar heeft helaas! eene gaping. Van hetgeen er besloten is door Burgemeesters, Oud en Nieuw Gerecht na 28 Maart 1571 en vóór 6 Aug. 1573, vermeldt het boek niets. Bestond die gaping niet, er zou dan waarschijnlijk nog wel iets van Barthout Vincentsze Annocque genotuleerd staan.

In een der Doopregisters van de Groote kerk der Herv. Gemeente te Brielle wordt vermeld, dat den 7 Aug. 1594 een kind werd gedoopt van *Bartelt Annocke Vincentsze* en *Dirkje Huijge dr.* En uit de Rekening dierzelfde kerk, expireerende 31 Oct. 1610, blijkt dat den 9 Jan. 1610 begraven werd *Barthout Anocque.*

[1]) De armoede van het Gasthuis verhinderde niet de jaarwedde van den boekhouder van dat huis, te voren 20 sc., te vermeerderen. Op den 7 Jan. 1568 »es geordonneert dat den boeckhouder vant zuyteijnsche gasthuys 2 £ gr. vls. tsiaers sal hebbben voor zijn gaige ende weddens." Desniettemin was men op het boekhouderschap niet gesteld. Althans niet in 1578. In het »Memoriaelbouck", begonnen bamis 1574, leest men op blz. 54: »Up huijden soe es bij mijnen Heeren die Burgemeesters ende Gerechte dezer stede geresolueert, dat men Lenert Adriaensze jonge comen als gestelt ende gecommitteert tot het boeckhouderschap vandt suydteyndtsche gasthuys sal insinueren, dat hij het zelffde aenvaerde, ofte dat men hem tegens de voors. stede te gijsel sal leggen. Actum coram omnibus opten XXen Nouembris 1578" Op denzelfden dag compareerde voor de Heeren Daniel Cornelisze Tael. Deze »accepteerde in de plaetze van Lenert Adriaensze coomen voorn., zijnen vader, het bouckhouderschap vandt zuyteyntse gasthuys, mitz datmen hem nyet meer dan voor dezen jaere daermede sal belasten ende het toecommende jaer in zijne plaetze eenen anderen te stellen."

Hebben we hier aan denzelfden persoon te denken, dien ik 't laatst als pastoor van de Gasthuiskerk vermeldde, dan zou Heer Barthout Vincentsze Annocque zijn overgegaan tot de »nyeuwe religie."[1])

Dit is zeker, dat de Gasthuiskerk een kweekplaats was van die religie. Misschien reeds in 1527. In 't »Correctie-bouck der stede van den Brielle," begonnen anno 1478, leest men het volgende:

---

[1]) In de Brielsche Registers van gedoopten, getrouwden etc. komt de naam *Annocque* nog al eens voor. Den 30 April 1600 trouwde Huych Barthoutsz. Annocque j. m. met Lijntge Jans Boogaerts. j. d. vroeger te Antwerpen, toen te Brielle. Den 13 April 1632 trouwde Willem Huge Annocque j. m. met Annetje Joosten j. d.; weduwenaar geworden trad hij den 23 Oct. 1640 in den echt met Sara van Waesbergen, wed. van Pieter Cleijborch. Den 1 Maart 1665 fungeerde deze vrouw als doopgetuige en zij was toen wed. van Willem Annocque. Den 5 April 1680 werd zij begraven. Blijkens de Rek. van de St. Catharina Kerk, expireerende 31 Oct. 1651, werd de moeder van Willem Huygensze Annocque den 1 Junij 1651 begraven. De weduwenaar Marten Cornelisse den Osch trouwde den 21 Febr 1634 met Annetje Vincents Annocque, die, weduwe geworden, den 9 April 1635 in den echt trad met den wedr. Dirk Cornelisze 't Hoen. In Aug. 1640 trouwde Neeltje Vincents Annocque j. d. met Roelof Hendricxsze. Den 11 Dec. 1640 tr. Barthout Vincents Annocque j. m. met Stijntge Jacobs j. d., die twee kinderen ter wereld bracht: Cornelis gedoopt 28 Febr. 1646 en Huych ged. 24 Aug. 1650 In de aanteekening van den doop van dit laatste kind wordt de moeder niet genoemd; zij was zeker gestorven. Weduwenaar geworden, trad Barthout Vincentsz. Annocque den 10 April 1658 in den echt met Lysbeth Arents wed. van Cornelis Dircksze Both. Den 9 Aug. 1648 werd een kind gedoopt van Roelant Hendrick van Noorthoorn getr. met Aeltje Vincents Annocht. Hugo Barthoutsze Annocque j. m trouwde den 7 Mei 1680 met Maartijntje Claes j. d., die een kind ter wereld bracht Aaltje ged. 5 Febr. 1681. Den 5 Febr. 1709 tr. Claes Huyghen Annocke met Maartje Cornelis Waterman De echtelingen Barthold Huygens Anocke en Engeltje Labi kregen 4 kinderen. Martijntje ged. Julij 1712, Maria ged. 30 Aug. 1716, Hugo ged. 14 Sept. 1723, en Lavijntje ged. 4 Sept. 1725. Den 8 Mei 1718 tr. Willem Annocke j. m. met Neeltje Louwkuise. Den 2 Maart 1738 tr. Jan Plooij j m. met Martijntje Anokke j. d. die het aanzijn gaf aan: Anna ged. 30 Mei 1738, Barthoud ged. 10 Jan. 1740, Bartholomeus ged. 31 Maart 1741, Jan ged 13 Oct. 1743, Engel ged. 6 Mei 1746, Cornelia ged. 22 Nov. 1748 en Bartha ged. 21 April 1754. In Aug. 1780 trouwde Jacob van der Wal met Geertrui Annocque. Eindelijk vermeld ik nog dat den 6 Sept. 1587 gedoopt werd Jan, zoon van Jan Lenertszoon Annick en Anna Ariaens. Misschien moet hier Annock gelozen worden.

„Gepubliceert den XIen in Meije 1527.

Alzoe Lambrecht Lambrechtsze de slotemaecker hem zeluen qualicken bevoelt heeft vander institucie der Heiliger Kercken, van tvegevyer, voor tbidden vande zijelen, van dat de Heiligen naer de meijnschen doot voor de zijelen vanden zeluen meijnschen nijet bidden en moghen, ende van meer andere abuijssen; ende voort alsoe hij hem ooc ontgaen heeft tegens de placcaten der Keijsserlicke Maiesteijt, als gelezen te hebben verboden boucken ende ooc geweest te hebben in vergaderinghen, daer men gedisputeert heeft vande heilige evangelien, epistelen ende anders, twelcke alzoe nyet en behoert, ende is geheel ende al contrarije theilige kersten geloeue ende een zaecke van grooter pugnicie; maer ouergemerct tgroote leetwesen dat dezelue Lambrecht heeft van zijnder dwalinghe, bekennende dat hij hem qualicken an tguendt dat voorscreuen is bevoelt heeft; ende alzoe hij beloeft heeft ende beloeft noch, nymmermeer de voors. opinien te houden, maer die gansselicken afgaen, bevoelende hem geheelicken daer inne gedwaelt te hebben, soe heeft de voors. Lambrecht hem zeluen ouergegeuen ende verbonden vp peynen, te weten, indien hij tot eenighen tijden mach achterhaelt werden dese voors. articulen ende opinien weder gehouden te hebben, alsdan veruallen te wesen als geconvinceert ende verwonnen van ketterijen, ende was deselue Lambrecht begheerende gracie ende genade: dit ouergemerct, gehoert bijden Bailliu, Burgemeesters, Scepenen ende Raedt der stede vanden Brielle, tleetwesen vanden voors. Lambrecht Lambrechtsze, geneghen wesende tot barmherticheijt, ende zonder strengycheijt van justicie, hebben geordonneert als dat de voers. Lambrecht gaen zal vp Zondach eerstcommende als (alias) morghen voor de processie, in een paer linnen cleederen, blootshoofts, hebbende een kaersse van een halff pont was wegende in zijn handt; ende naer dat de processye innegecommen zal wesen, te bliuen staen voor tchoer, verwachtende den voors. Bailliu ende Gerechte; ende als die bij hem commen zullen, te reuoceren alle de articulen ende opinien, voeren verhaelt, ende te bidden den voors. Bailliu ende Gerechte om verghiffenisse van zijn misdaet, ende dat zijluijden om de minne Gods hem tguendt dat voors. is vergheuen willen. Dat gedaen wesende, sal hij de selue kaersse

bringhen ende laten voer twaerde Heilige Sacrament ten Briel. Voort zal de voors. Lambrecht noch gehouden wesen te houden zijn vangenisse binnen zijnen huijsse den tijt van drie maenden, beginnende vpden dach van huijden datum van desen, ende daer nijet vut te gaen geduerende den zeluen tijt, dan bij consente vanden Baillin, vp de peijne voors.

Inder manieren hier naer volgende zoe heeft de voors. Lambrecht Lambrechtsze slotemaecker gereuoceert binnen der kercke vanden Brielle de articulen ende opinien, hier voeren gemencionneert. Actum den derden zondach naer Paesschen ende was den XII^en in Meije 1567.

Ick Lambrecht Lambrechtsze wederroupe alle de opinien, bij mij gehouden ende daer ic mij qualicken inne bevoelt hebbe.

Te wetene, vander institucie der Heiliger Kercke, van tvegevyer, van tbidden voor den zijelen, van dat de Heiligen naer de menschen doot voor de zijelen vanden zeluen menschen nijet en zouden moghen bidden, ende van meer andere abuijssen.

Voort alzoe ic oec mijn zeluen ontgaen hebbe tegens de placcaten der K. M., als gelezen te hebben verboden boucken, ende dat ic ooc geweest hebbe in vergaderinghen, daer men gedisputeert heeft vande Heilighe evangelien, epistelen ende anders, biddende God Almachtich ende U mijn Heeren den Baillin, Burgemeesters, Scepenen ende Gerechte, dat ghij mij mijne misdaet wilt vergheuen om de minne Gods.

Voort zoe beloeue ic Lambrecht Lambrechtsze nymmermeer noch tot gheenen tijden de voors. opinien ende dwalinghen te houden, maer ga die gansselicken ende geheel aff. Ende voort zoe verbinde ic Lambrecht Lambrechtsze mij zeluen vp peijnen, te wetene, indien ic ter eenigher tijden achterhaelt worde alle ofte eenighe van dese voors. articulen ende opinien weder gehouden te hebben, ofte oec te doen tegens de placcaten der K. M., tzij int lezen van eenighe verboden boucken, ofte oock in eenighe vergaderinghen te commen, daermen disputeert vande Heilige Evangelien, epistelen ende anders, soe gheue ic Lambrecht Lambrechtsze mijn zeluer ouer als geconvinceert ende verwonnen te wesen van ketterijen."

Dat Lambrecht met de »ketterijen" kennis maakte in de Gast-

huiskerk, is in deze stukken niet gemeld, maar mag toch met het oog op enkele vonnissen, in 1528 geveld, waarschijnlijk worden geacht. In hetzelfde »Correctiebouck" leest men enkele bladzijden verder het hierna volgende:

»Gepubliceert den VI^en in Februario 1528.

Alzoe Ale Jan van Doens, Arien Lijsbeth Claps, Ale Philips ende Anna Splinters ende elcx bysonder haer zeluen veruordert hebben te doen tegens de placcaten vande K. M. ende contrarie zeker brieuen ende beuelen, bijden Houe van Hollant gescreuen ende gesonden, als geweest te hebben tot diuersche stonden *in tzuijteijntsche gasthuijs* ende *vanden pastoer aldaer* gehoert te hebben int heymelick zeker sermoenen, twelck geheel ende al is tegens tgebot vande voors. K. M. ende vanden voors. Houe, ende is een zaecke van grooter pugnicie; nietemin alzoe de voors. Ale Jan van Doens, Arien Lijsbeth Claps, Ale Philips ende Anna Splinters haer zeluen geheel ende al gesubmitteert hebben anden Bailliu ende Gerechte der stede vanden Briel, begherende gracie ende gheen recht, belouende nijnmermeer tzelue of van gelijcken meer te doen: dit ouergemerct bijden voors. Bailliu ende Gerechte ende gehoert tgroot leetwesen vande voors. parsonen, deweicke meer geneijcht wesende mit barmharticheijt dan tot strengycheijt van justicie, hebben geordonneert, dat de voors. Ale Jan van Doens, Arien Lijsbeth Claps dr., Ale Philips ende Anna Splinters ende elcx bijsonder gehouden zullen wesen ten naesten bannedaghe te commen in gebanner vierschaere, ende bidden aldaer den voors. Bailliu ende Gerechte verghiffenisse vande misdaet; voort zullen de voors. Ale Jan van Doens, Arien Lijsbeth Claps dr., Ale Philips ende Anna Splinters ende elcx van hem bysonder, noch gehouden wesen te blijuen ende huerluyder vangenisse te houden binnen hueren huysse een tijt van twee maenden, beginnende ende innegaende vp den dach van huijden datum van desen, ende daer nijet vuijt te gaen gedaerende denzeluen tijt dan bij consente vanden Bailliu, wel verstaende zoe zullen de voors. parsonen ende elcx bysonder wel moghen gaen zonder verbueren vp sondaghen ende heylighe daghen, ende gheen ander daghen, inder Brielsche Kercke, ende nerghens elders, om den dienst Goids te hoeren, als de hoochmisse, vesperpreecken ende tlof; maer zullen

elcx vande voors. parsonen gehouden wesen, naer dat de diensten Goids inder voors. Kercke gedaen zullen wesen, wederomme elcx in zijn huijs ende vangenisse te gaen, zonder dat zijluijden oft elcx van hemluijden zullen moghen elders gaen. Al te volbringhen vpde peijne van XX Karolus guldens, te verbueren naer vuijtwijsen tvoors. placcaet, bliuende altijts de correctie in waerde.

Upten zeluen dach.

Alzoe Cornelis Maertsze de messemaecker hem zeluen veruordert heeft te doen tegens de placcaten vande K. M. ende contrarie zeker brieuen ende beuelen, bijden Houe van Hollant gescreuen ende gesonden, als geweest te hebben tot diuersche stonden *in tzuijteijntsche gasthuijs* ende *vanden pastoer aldaer* gehoert te hebben int heymelick zeker sermonen etc.

(Hetgeen hier volgt, komt overeen met hetgeen in de vorige uitspraak staat, slechts met dit verschil, dat Cornelis »zijn vangenisse houden" moest »binnen zijnen huijsse den tijt van *drie* maenden").

»Eodem die."

Alzoe Cornelis de decker hem zeluen veruordert heeft te doen tegens de placcaten vande K. M. ende contrarie zeker brieuen ende beuelen, bijden Houe van Hollant gescreuen ende gesonden, als geweest te hebben tot diuersche stonden *in tzuijteijntsche gasthuijs* ende *vanden pastoer aldaer* gehoert te hebben int heijmelick zeker sermonen etc. (zooals in de twee laatste vonnissen). Het slot van de uitspraak luidt: »hebben geordonneert dat de voors. Cornelis de decker gehouden zal wesen ten naesten bannedaghe te commen in gebanner vierschaere, blootshoofts biddende den voors. Baillu ende Gerechte verghiffenisse vander misdaet. Voort zal de voors. Cornelis de decker noch gehouden wesen tot drie sondaghen eerstcommende ende achtereenvolgende te gaen voorde processie ten Briel blootshoofts, hebbende een kaersse van een half pont was weghende in zijn handt, welcke keersse dezelue Cornelis den alderlesten sondach, als hij mitter processie ommege weest zal hebben, draghen ende laeten zal voor twaerdighe Heijlighe Sacrament ten Briel. Al te volbringhen vp de peijne van XX Karolus guldens, te verbueren naer vuijtwijsen tvoors. placcaet, bliuende altijts dese correctie van waerde."

Uit het bovenstaande blijkt de, naar ik meen, thans voor 't eerst medegedeelde bijzonderheid, dat de kerk van het Zuideindsche Gasthuis te Brielle althans in 1528 aldaar een kweekplaats was van de nieuwe religie. Of ook »Hubrecht Jan de mandemaeckers zone" in die kerk zijn »quade opinien" gekregen heeft, kan ik niet met zekerheid zeggen. Het »Correctiebouck" vermeldt slechts van hem, dat hij »zeker quade opinien gehadt heeft ende ooc gedaen heeft tegens de placcaten vande K. M. int lezen van eenighen verboden boucken." Als de vroeger genoemde personen submitteerde hij zich geheel en al en ten zijnen aanzien werd den 10 April 1529 het volgende geordonneerd: »dat de voors. Hubrecht gaen zal vp morghen voor de processie in linnen cleederen, blootshoofts, baruoets, ende hebbende een barnender wassen keersse van een vierend. pont was wegende in zijn hant, ende int innecommen vander processie sal deselue Hubrecht bliuen staen voor thooch choer, verwachtende den voors. Bailliu ende Gerechte, ende vallen vp zijn knijen, ende bidden aldaer den zelven Bailliu ende Gerechte om verghiffenisse van zijn misdaet. Dat gedaen zal hij deselue keersse draghen ende laten voor twaerde heilige sacrament ten Briel. Voort zal deselue Hubrecht noch gheuen tot reparacie vander stede XX duysent steens, 11 sc. gr. voor tduyst, tot vermanen van den Bailliu ende Gerechte. Dit al te volbringen vp een peijne van vijftich Karolus guldens, behoud: den Heer zijn boete."

Van »Dymmen Arienssze" staat evenmin vermeld, of hij zijn ketterschе denkbeelden aan den pastoor van het Zuideindsche Gasthuis te danken had. Deze persoon werd veel zwaarder gestraft dan de mannen, die ik noemde, en geen wonder! Hij submitteerde zich niet. De hem betreffende uitspraak, »gepubliceert den XXVIen in Meije 1529", luidt aldus:

»Alzoe Dymmen Arienssze de bieruoerder gedaen heeft tegens den placcaete vande K. M. ter cause van eenighe verboden boucken van Martinus Luther ende andere zonder een ghe intitulacie, die onder hem gevonden zijn, twelc is een zaecke van grooter pugnicie ende men van hem ofte van nyemant anders gehengen en wilt, ende waerom de voors. Dymmen gecondempneert is gebannen te wesen vut der stede vanden Brielle ende vut der Heerlicheijt van Voorne, vp zijn lijff, ende voort tderde paert van

zijnen goeden geconfisqueert tot proffijte vande K. M. ofte zijnen officier: soe is geordonneert bijden Baillin ende Gerechte der stede vanden Brielle achteruolgende de voors. condempnacie als dat de voors. Dymmen Ariensze gebannen zal wesen vut de voors. stede vanden Brielle ende Heerlicheijt van Voorne achteruolgende tvoors. placcaet, te wesen vut de voors. stede ende Heerlicheijt van Voorne tusschen dit ende auont voor der zonnen onderganck, vpde verbuerte van zijn lijff ende goet."

Ten slotte wensch ik hier nog een paar bescheiden uit het jaar 1527 mede te deelen, die betrekking hebben op hetzelfde onderwerp. Het eerste, waaruit blijkt, dat, als men iemand beschuldigde, zonder het te kunnen bewijzen, zulks niet ongestraft bleef, is gepubliceerd den 14 Mei 1527 en geldt een' reeds door mij genoemden persoon. Het luidt aldus:

»Alzoe Cornelis Maertsze de messemaecker hem zeluen ontgaen heeft van onergeseijt ende angeseijt te hebben Trijn Pieter Harrent vaers huijsvrouwe, hoe dat zij geweest is den derden paeschdach lestleden tzijnen huijsse, aldaer dezelue Trijn geseijt zoude hebben, dat zij vrouwen weet, die geseijt hadden dat Maria de moeder Goids nijet beter en zoude wesen dan auder vrouwen, twelck is geblasphemeert ende blasphemye gesproecken tegens de moeder Goids; ende alzoe de voors. Cornelis Maertsze tzelue nijet en heeft connen goet doen, waermaecken ende bewijsen ouer de voors. Trijn: soe is de zelue Cornelis gecondempneert in een boete van XX £ Hollants ende correctie. Ende der correctien angaende, soe is geordonneert bijden Bailliu, Burgemeesters ende Gerechte der stede vanden Brielle, dat de voors. Corneis Maertsze gaen zal vp saeterdach eerstcommende, tsmorgens, alsmen vp onser lieuer Vrouwe misse luijt, binnen der kercke vanden Briel voor onser vrouwen choer in linnen cleederen, bloetshoofts, baruoets, hebbende een keersse van een half pont was wegende in zijn handt, ende vallen aldaer vp zijn knijen voor tzelue choer, ende hoeren de misse van onser vrouwe vp zijn knijen al vuijt, mitter barnende keersse inde handt. Dat gedaen wesende, zal de voors. Cornelis commen in manieren, voeren verhaelt, vpder stede huijs in gebanner vierschaere, ende bidden aldaer den voors. Bailliu ende Gerechte om verghiffenisse van zijn misdaet. Dat gedaen

zal hij de selue keersse dragen ende laten voor theilige sacrament ten Briel. Voort zal hij gheuen twaerde heijlighe sacrament ten Briel een toortse van drie pont was wegende, onser liever Vrouwe aldaer oock een toortse van drie pont was wegende, ende tot reparacie vander stede zes duijsent steens, II sc. gr. voor duijst, tusschen dit ende onser lieuer Vrouwe half ougst eerstcommende. Al te volbringen vp een peijne van XXV Karolus guldens; bliuende altyts de correctien in waerden."

De andere publicatie, die ik bedoelde, is van 18 Mei 1527 en strekt ten bewijze dat personen, die met leedwezen hunne dwalingen hadden erkend en gecorrigeerd waren, wel eens wat hooren moesten. Zij bevat het volgende:

»Geordonneert ende beuolen byden Bailliu, Mannen van leene ende Gerechte der stede vanden Brielle, inden name vande Keijsserlicke Maiesteijt, dat hem nijemant en veruorderen, gheestelicken oft waerlicken, jonck ende out, te beroepen, beclappen oft te verwijten eenighe parsonen, mannen ofte vrouwen, die mogen gecorrigeert wesen van eenighe abuijsen ende dwalingen, daer eenighe parsoenen inne mogen gedwaelt hebben tegens de ordonnancie der Heijliger Kercken ofte anders, voorden dach van huerer correctie, vp een boete van thien pont. Ende indien eenighe jonghen wesende binnen huer jaeren hem zelven hier inne ontgaen, dat zal wesen vp peijne van gegeesselt te wezen."

H. DE JAGER.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

VIII.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

JACOPO DA TREZZO.

267. Van de fraaie gedenkpenningen ter eere van *Antonius Perrenot* als Bisschop van Atrecht (v. L. I, bl. 48, 1—6) zijn volgens *Pinchart,* p. 17, eenige door *Jacopo da Trezzo* omstreeks 1559 gesneden. *Da Trezzo* vertrok naar Spanje met koning Phi-

lips II in 1559. Hij was ook goudsmid en steensnijder. De koning droeg hem op het maken van den tabernakel in de kerk van het St. Laurens klooster, als een wonderstuk beschreven; hij werkte er trouwens ook zeven jaren aan. In Spanje sneed hij ook nog eenige gedenkpenningen, onder anderen, in 1578, eenen ter eere van *Jan Herrera*, den beroemde bouwmeester van het Escuriaal, op de keerzijde een bevallig beeld van de bouwkunden vertoonende, afgebeeld (even als de zoo even vermelde tabernakel) in het werk van *Ponz*, *Viage de España*, T. II, p. 27 en 53, en beschreven door *J. Gaillard* in zijne *Description des monnaies espagnolles*, p. 482. Verder dien van *Gianello Torriano*, den uurwerkmaker van Cremona, die den afgetreden keizer Karel V in zijne afzondering vergezelde en hem in het uurwerkmaken onderwees (*Ponz*, I, p. 144). Ook van *Antonie Moor* (of *Moro*) van Utrecht, den beroemden schilder, die lang in Spanje vertoefde (*V. Mieris* III, blz. 348 en ons *Repertorium* no. 209). De laatste penningen die ik van hem ken, zegt *Pinchart*, *Histoire* p. 18, zijn van 1588, (*v. Loon* I, bl. 393. Ed. Fr. p. 387). *Da Trezzo* stierf in 1595; eene der fraaiste straten van Madrid draagt zijn naam. *Pinchart* verwijst nog ten opzigte van dezen beroemden graveur, die van 1554—1559 in de Nederlanden werkte, naar *Cean Bermudez*, *Diccionario histórico de las bellas artes en España* T. V. p. 77 en (*F. Quilliet*), *le Arti italine in Ispagna* p. 51.

De penningen ter eere van Antonius Perrenot, meer bekend als kardinaal van Granvelle.

In de *Revue de la Numismatique Belge*, 1857, p. 228 breekt de heer *L. Deschamps de Pas* van St. Omer, bij het te voorschijn brengen van den penning (268), een lans voor den aan zijne meesters Karel V en Philips II getrouw gebleven bisschop van Atrecht later kardinaal *Antonius Perrenot.* Hij verwijst naar eene notice van *Ch. Weiss*, geplaatst voor de op last van het ministerie van binnenlandsche zaken uitgegeven *Papiers d'Etat du cardinal de Granvelle.* »Il suffit de parcourir cette volumineuse correspondance pour se convaincre de l'importance qu'acquit Antoine Perrenot. Mêlé à toutes les affaires et à toutes les intrigues diplomatiques, il devint facilement suspect aux seigneurs flamands, malgré tout le bien qu'il s'efforça de faire,

à cause de son influence et de son élévation. Ces faits expliquent les couleurs odieuses sous lesquelles l'ont depeint les auteurs flamands ou hollandais. *Perrenot* défendait les intérêts de son maître; et il eut été *autrement* repréhensible, s'il eut profité de la confiance de Charles V et de son successeur, pour les trahir. La publication citée venge dignement cet homme célèbre des calomnies qui ont été déversées sur lui à pleines mains." Wij gelooven dat dit een en ander ook ten opzigte van *Wigle Aytta* (*Viglius ab Aytta*) wel eens uit het oog is verloren, doch het is hier de plaats niet om hierover uit te weiden.

De penningen ter eere van *Antonius Perrenot* bij *van Mieris* III, blz. 249, en *v. Loon* I, blz. 48 en 59 voorkomende, zijn 14 in getal. *Vijf* daarvan (v. L. I, blz. 48) zijn geslagen gedurende den tijd, dat hij *bisschop van Arras of Atrecht* (1539—1561) was, blijkens den titel van *Episcopus Atrebatensis*. Een daarvan (*v. Loon* I, blz. 59 (5)) heeft Perrenots wapenschild onder eenen aartsbisschoppelijken hoed, zoo als *v. L.* I, blz. 61, zegt [1]. Zeven geven ons den kardinaalstitel (1561—1586), terwijl één penning (*v. L.* I, blz. 48 (6)) alleen zijn zinnebeeld, het door de golven geteisterde schip van Aeneas, en zijne zinspreuk *Durate* (*Volhardt*) vertoont. (*Deschamps* l.l. p. 238 zegt: »*van Loon* en donne quatorze (lees: *v. Mieris* et *v. Loon*), dont cinq en qualité d'Evêque d'Anvers (lees: *Arras*); p. 239 herhaalt hij zulks nog eens en noemt 1540 (lees: 1539) als het jaar van aanstelling.)

268. De penning door den heer *Deschamps de Pas* (*Revue* 1857 pl. XV) afgebeeld was door den heer *Dewismes* te Sint-Omer aan hem verstrekt. In den catalogus van diens *Collection*, 1875, p. 433 n°. 2830. (Lood, Diam. 80 mill.) Kz. Links gewend borstbeeld van een krachtig man met scherpen blik. Omschrift: *Antonivs Perrenotvs Episc. Atrebatensis.* Kz. Ulysses en zijne lotgenooten in een schip, ter regter zijde in de nabijheid van eene steile rots waarop drie Sirenen, waarvan de eene zingt en de andere het gezang met een lier en dubbele trompet accompagneren. *Ulysses*, (kenbaar *Perrenot* zelf) aan den mast gebonden (Odyss. L. XII) geeft

---

[1]) Kenbaar aan den staf met de afhangende 20 kwasten. De bisschopshoed had er 12 (zie *van Loon* I, blz. 48 (5). Ook wel 6 (*v. L.* I, blz. 46). De proost van St. Bavo had er 12 (*v. L.* I, blz. 235).

last aan Eurylochus (en Perimedes) om hem verlokt door het Sirenengezang, los te maken, maar een hunner bindt hem nog steviger en drie andere zetten meer zeil bij of halen het groote zeil op om de verleiding te ontvlieden. Onder deze fraaie voorstelling staat 's bisschop zinspreuk: *Durate*, ontleend aan *Virgilius* Aeneid, I, 207,

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Deze penning valt tusschen 1539 en 1560 toen *Perrenot* aartsbisschop van Mechelen werd (Publ. 8 Jan. 1560) (V. L. I. blz. 46). *Deschamps* bepaalt dien nader op den tijd der onderhandelingen over het huwelijk van Philips met Maria van Engeland (1553/54). Il faut parcourir les correspondances à ce sujet pour se convaincre des voies détournées et des moyens en apparence insignifiants que l'ambassadeur de Charles Quint, *Simon Renard* (een gepaste naam voor zulk eene missie), digne elève en tous points de Perrenot, et que celui-ci dirigeait d'ailleurs, employa pour parvenir à son but. L'on avait à faire à trois concurrents, Edouard, fils de Henri Courtenay, comte de Devonshire et marquis d'Exeter, issu de sang royal, l'infant de Portugal, et le fils du roi des Romains, Ferdinand, frère de Charles V. L'évèque d'Arras a tout conduit: il a soin de le rappeler dans une lettre à Charles Quint, et datée du 23 Septembre 1554. La médaille a été frappée á l'occasion du succès de ces négotiations, à l'habileté, avec la quelle elles ont été conduites et les difficultés de tout genre qu'avait eu à surmonter l'évèque d'Arras. Peut-être même pourrait on voir dans le matelot, qui attache Ulysse au mât de son vaisseau la représentation de *Simon Renard*, *la créature de Perrenot*, suivant l'expression mise par *Victor Hugo* dans la bouche de *Marie Tudor*, si bien dépeinte par lui.

369-378 *Nog andere Penningen ter eere van Ant. Perrenot.*

369. Cat. *Salm* n°. 390. Vergelijk *van Loon* I blz. 48 n°. 2, zilver 41 (w) zonder muts en *Antoni. Perrenot. Epi. Atrebat.*

370. Cat. *Stricker* (II, Novb. 1860) n°. 19, zilver Mm. 39 *f* 48, als *van Loon* I, blz. 48 (2) doch het borstbeeld binnen het randschrift. Kz. van v. L. I 59 (1) doch grooter in Cat. *Oudh. Leiden* n°. 32 met eenige verandering.

371. *Collection Dewismes* n°. 2832 Vz. Regts gewend b. b. in

lange toga. *Antoni. Perrenot Epi. atrebat.* Kz. *Durate* en voorstelling als v. L. I 49 (1) waar omhoog eer regenboog is te zien.

372. *V. Orden*, blz. 31, vermeldt twee malen den penning van *v. L.*, I, 59 (1), als *zonder muts;* in 1823 bij *Jan de Bosch Jr.* en in 1827 bij *van Hoogstraten* in z. voor *f* 14.75 en *f* 10.50 verkocht.

373. *Renesse*, n°. 28910 (koper). *Ant. s. r. e. pbr. card. granvelanus* (= *v. L.*, I, 59, 2 en 3) Buste. Vaisseau, port, globe; *durando* (sic).

374. *v. Dam*, n°. 524, *Hooft*, n° 246 = *v. L.* I, 59 (2), doch het b.b. regts te zien. Op het armstuk *Jo. Y. Melon f.* Koper *f* 4.25, bij *v. Orden*, blz. 31, *Jos. v. Melon.*

375—378. *Legpenningen*, 375. Wapen als v. L. I, 48 (5) met 10 kwasten. *Ant. Cardinalis*: *Granvellani.* 1584. Kz.: Het schip met gevallen mast, en slechts twee stuks bemanning. *Dvrate. Revue*, 1857, pl. XVI (2).

376. Als n°. 375, maar zonder jaartal, bij *Fontenay*, *Manuel de l'amateur des jetons*, p. 153, 7, Paris 1854 (niet 1874 zooals *Dugniolle* n°. 3024 heeft).

377. Als boven, doch vz. 15—84 nevens het wapen en geene Kz. = *Revue* 1857, pl. XVI (2). Zie aldaar (3).

378. Als n°. 377, maar zonder omschrift op de Vz., en Kz.: *Durate* onder het schip. *Dugniolle*, n°. 3026.

Nicolaus Perrenot.

379. Onder n°. 142 hebben wij het bestaan van een penning ter eere van *Nicolaus Perrenot*, heer van Granvelle, den vader van Antonius Perrenot, vermeld. Van dezen geheimschrijver van Margaretha van Parma, de landvoogdes der Nederlanden (1559—1567) komt inderdaad een penning voor bij *van Cleeff* (1861, I) n°. 444 in lood. Beter dan daar is de penning beschreven in de *Revue* 1879, p. 292, door M. *Camille Picqué.* Borstbeeld regts gewend. Omschrift, *Nicol. Perrenotvs: Sic visvm Svperis.* Kz.: God, die uit eene wolk te voorschijn komt. In de afsnede: *Satiabor cvm apparverit.* Groot 60 millimeter. (Belgisch rijkskabinet.)

380. 1560. Koperen penning. De Vz. als penningplaat reeds beschreven door *Dr. v. d. Chijs* in zijn *Tijdschrift* II, blz. 953. Vz. en Kz. door den heer *Th. M. Roest* in de *Revue* 1870, p. 514—515, afgeb. pl. XII. Middellijn 6.5 (Leidsch P. Kabinet).

Vz.: een naar de regterzijde gekeerd borstbeeld, blootshoofds, gebaard en in deftige kleeding (fraai gesneden). Omschrift: *Anthoine. de. Blocklant. Aet.* 26. *Niet sonder rede(n)*. In de afsnede *Ste(phanus van) H(olland)* — 1560.

Kz.: Een naakt kind, dat aan palmboomtakken zich schommelt. Links een kasteel op een heuvel; regts eene rots. Omschrift: *perfer. et. obdura.* Over dezen schilder, vooral van naakte beelden, *Anthonie van Montfoort, gezegd Blokland*, eerst 20 jaren te Delft en naderhand te Utrecht gevestigd, (waar Steven van Holland waarschijnlijk ook woonde) en aldaar in 1581 gestorven, zie *de Chalmot* en *van Mander*, t. a. p. vermeld. In Cat. *v. Orden.* Vz.: n°. 508 *f* 2.25 Lood (abusief op 1570 geplaatst). Cat. *Jamieson-Feyens*, als Ppl. n°. 217. K. Mm. 68, als ook *Revue* 1874, p. 317 (*Geelhand*).

381. *v. Mieris* III, blz. 397 gewaagt van *Kristina van Wachtendonk*, vrouw van Jan Baptista van Taxis, heer van Hemessen, opperpostmeester van keizer Karel V. Er bestaat een looden penning. Vz. jeugdig borstbeeld regts gewend: Omschrift *Wilhelmvs Wachtendonck.* Onder den arm B. B(on) Kz. Een sarcophaag of kist waarop een lijk ligt; omgeven door een slang die in zijn staart bijt. Daaronder *B. Bon f(ecit)* Cat. *Guioth* Brux. 1865 n°. 395, met de bijvoeging: médaille inédite et incontestablement du temps (1560—1570.)

382. Eenzijdige gestempelde penning. Regts gewend borstbeeld met langen baard, in deftige burger kleeding: omschrift: *Jacob. Hofman. Aet.* 53 *An.* 1560. *Men*: (se) *Apri*(lis) 30. Graaf *Nahuys* dezen penning in de *Revue* 1878 pl. 2 (4) afbeeldende zegt p. 64, dat hij niets betrekkelijk dezen persoon heeft kunnen opsporen.

383. Bij van *Orden* (Tijdschrift I blz. 28 reg. 11 v: o: leze men: *Bisschop* en valle reg. 9, *slinger* weg.

384. V. L. I bl. 54 (1559) De groote penning ter eere van *Lucas Munich* is, volgens *Pinchart* p. 12, door Stephanus van Holland gesneden.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Figuurlijke verzen. Ofschoon ik het volkomen eens ben met het toenmalig bestuur van den Navorscher ('k meen in een der eerste afleveringen van het allereerste of tweede deel [1]) dat het arme vernuftspelingen zijn en ik met mijne inzending toen bijna een blaam op mij laadde, geloof ik toch dat ze tot de geschiedenis der letterkunde behooren en ook de eeuw waarin ze voorkwamen kenmerken. In den Enkhuizer voor 1801, toen reeds door de M. t. N. v. 't A. uitgegeven, is een schippers nieuwjaarswensch te vinden, dien ik hieronder mededeele:

Patronen! ontvang mijn ronden Wensch.

Dat
Dit jaar, uw' handel kroonen!
Schat,
Lust,
Moed,
Spoed,
Rust,
Vreugd,
Deugd,
Eer
en
wat
Men
meer
Schat,

Hier werpt mijn hoop haar anker neer!

Als er aardigheid in is, dan is dit wel een der aardigste, om de woordduidingen in ring en bladen. G. P. ROOS.

[1]) Het was dl. IV, bl. 211.

Een proces van mr. Joh. Kinker. (XXIX. bl. 360). Over de procedure over eene literarische zaak, die Kinker in zijne jeugd voerde en waarbij Bilderdijk hem als raadsman ter zijde stond, vindt de geachte vrager vele bijzonderheden in het werk van mr. M C. van Hall, getiteld: Mr. Johannes Kinker. Bijdragen tot zijn leven, karakter en schriften, bl. 13 v.v.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Albert Girard. Zijne geboorteplaats. Collot d'Escury getuigt dat »deze Albert Girard was een wiskundige van rang en aanzien in het vak, en het is inderdaad te bejammeren, dat wij zoo weinig van hem weten". Bitter weinig, inderdaad, tot zoover dat de meeste biographische en algemeene woordenboeken hem niet eens bij name vermelden. Enkele noemen hem eenvoudig weg een »Hollandsch" geleerde. Waarom? dat hij in Holland gewoond heeft en zelfs in betrekking is geweest met prins Maurits, staat vast. Ook verschenen zijne werken aldaar, namelijk zijne *Invention nouvelle en algèbre* te Amsterdam in 1629 bij Blaeu, zijne *Tabulae sinuum, tangentium et secantium* hetzelfde jaar in den Haag bij Elsevier, enz. Dit is echter niet voldoende om hem een Hollander te noemen. Immers, op het titelblad van zijne fransche vertaling der cijferkunde van Simon Stevijn [1]), noemt hij zich zelven: *Samielois.* Wat beteekent dat *Samielois*?

Ik heb het vertaald door: geboortig van Saint-Mihiel (departement der Maas, Frankrijk), in 't Latijn Fanum S. Michaelis, *Samielum,* Samiellum in Lotharingia (volgens het *Dict. de géogr. anc. et mod. à l'usage du libr. et de l'am. de livres,* Parijs, Firmin Didot, 1870).

Opzoekingen, op mijn verzoek en op bevel van het municipaal

---

[1]) Leiden, Elsevier, 1625.

bestuur der stad Saint-Mihiel, in de boeken van den burgerlijken stand (opklimmende tot het jaar 1579) gedaan, hebben echter tot geenen uitslag gevoerd.

Weet iemand er nu iets anders of iets beters op?

Antwerpen. ARTHUR CORNETTE.

[Eene vraag omtrent hetzelfde onderwerp is reeds Nav. XV, bl. 331 gedaan, zonder dat een voldoend antwoord op is ingekomen.]

Zonderlinge opgaaf der plaats van uitgave van een boek Volgens den titel is de Nederduytsche Spraakkonst van Wm. Sewel uitgegeven te Amsterdam, *ten huyze* van Robert Blókland, aan den Dam, 1712. Heeft dat *ten huyze* eene bijzondere beteekenis?

G. P. ROOS

[Wanneer wij in onzen tijd onder aan den titel van een boek lezen *bij J. C. Loman Jr.*, dan wil dit zeggen dat de heer Loman de uitgever van dat boek is. Maar *bij* beteekende oudtijds *door*, en in het begin der 17e eeuw was men dit nog niet geheel en al vergeten. Als men toen, hetzij op den titel, hetzij aan het einde van een boek, eenen naam vond met *bij*, dan was dit de naam van den drukker. Het boek was *bij*, dat is *door* hem gedrukt *voor*, op last van, den uitgever, en deze plaatste dan ook het laatstgenoemde voorzetsel voor zijnen naam. Zoo vindt men b. v. onder aan den titel van Hoofts Warenar 1617 4°, t' Amsterdam, *voor* Cornelis Lodowijcksen van der Plassen, maar aan het einde van het boek, t' Amsterdam *bij* Nicolaas Biestkens. Van der Plassen was de uitgever, Biestkens de drukker van het boek. Soms werden beide op den titel genoemd. Zoo lezen wij op dien van J. v. Beverwiick Van de Wtnementheyt des Vrouwelicken geslachts, Tot Dordrecht, gedruckt by Hendrick van Esch. Voor Jasper Gorissz. Boeck-verkooper. Waarschijnlijk zal Robert Blokland met zijn *ten huize* hebben willen te kennen geven, dat het boek niet door hem gedrukt was, maar dat het bij hem, te zijnen huize, te koop was.]

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Engelsche toonkunstenaars in de 16_e eeuw. Niet alleen ieder mensch, zegt Erasmus Encom. Mor. (L. B. 1851, p. 71), maar ook ieder volk is met zich zelven ingenomen; »atque hinc fieri, ut Britanni praeter alia formam, musicam et lautas mensas proprie sibi vindicant: Scoti nobilitate et regiae affinitatis titulo, neque non dialecticis argutiis sibi blandiantur: Galli morum civilitatem sibi sumant" etc. Muntten dan de Engelschen in dien tijd in de muziek zoo zeer uit? Ik meende dat in Erasmus leeftijd de beste musici in de Nederlanden gezocht moesten worden. x.

[In het begin der 15_e eeuw hadden de Engelschen goede musici gehad; maar in de laatste helft van die en de eerste der volgende eeuw werden zij door de nederlandsche meesters (Josquin des Prés, Adriaen Willaert en andere) verre overtroffen. Uit de aangehaalde woorden schijnen wij te moeten opmaken, dat zij dit niet wilden toegeven. Misschien waren zij daartoe ook te weinig met de nederlandsche muzijk bekend. Althans Kiesewetter zegt in zijne door de 2_e kl. van het Instituut bekroonde verhandeling, bl. 55, »Niederländische Meister sind im Verlauf der ganzen Periode [15_e en 16_e eeuw] niemals nach England gezogen werden, und die Engländer wollen auch den Niederländern so wenig als nachmals den Italienern, ihre in der damaligen Zeit dort noch einheimische Musik zu verdanken haben.]

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik. (XXIX bl. 159.)

9. *Alliteratie.*

Een schrale noordoostenwind waait over *bosschen* en *beemden*; — *bloem* en *blad*, het staat alles even *dor* en *doodsch*.

Wie *lui* en *log* door het leven henengaat, zonder zich te *bekreunen* of te *bekommeren* om den dag van morgen, zal het zich zelven te wijten hebben, als hij in zijn ouderdom *heul* noch *hulpe* vindt. Zelfs onder *leed* en *lijden* zal hij moeten ondervinden, dat de harten zijner medemenschen *koel* en *koud* voor hem blijven.

Geheel anders daarentegen is het met hem, die onder *zwoegen* en *zweeten* iets van het zijne tracht op te leggen voor den kwaden dag. Al mogt hij soms ook door onvoorziene omstandigheden te eeniger tijd in *ramp* en *rouwe* worden gedompeld, geen nood!

Daar hij zich steeds als *vroom* en *vroed* heeft doen kennen, mag hij zich *vrank* en *vrij*, zonder *blikken* of *blozen*, tot zijne natuurgenooten wenden, bij wie hij te allen tijde medelijdende *harten* en *handen* zal aantreffen.

In den strijd onzer dagen, waarbij alle *hoofden* en *harten* in *vuur* en *vlam* worden gezet, vragen wij ons zelven vaak af: waar moet het heen? Hier is het onophoudelijk jagen naar *rijkdom* en *roem*, daar vurig streven naar *praal* en *pracht*, *glans* en *glorie*, ginds heftig strijden voor *recht* en *reden*, overal rusteloos *woelen* en *werken* op elk gebied. — Hoort alle partijen en iedere partij zal *stijf* en *sterk* staande houden, dat zij het bij het regte einde heeft; dat zij alleen in staat is *welvaart en weelde*, *vrede* en *vreugde* rondom zich te verspreiden! En wat is in den regel de uitkomst van het *schoon*, dat u door allen werd voorgespiegeld? Niets dan *schijn!*

L.

Alliteratie. Een postbode liep steeds door *weer en wind*, was in zijn jonge jaren van oordeel dat *rust roest*, en zat nu op zijn ouden dag met zijn vrouw als *jip en jille* uit te rusten van zijn vermoeiend leven. Hij bewoonde een huisje *lucht en licht*, de deur er van was geschilderd zoo *groen als gras*; 's zomers was het daarin zoo *heet als de hel*. Hij had bloemen van *kunst tot keur*, dit was zijn grootste liefhebberij, en hij hield niet van *wijn als water* te drinken, dat maakt maar *zat of zot*, plag hij te zeggen. 't Was wel eens gebeurd, dat men hem van *Pontius naar Pilatus* zond of hem van *biboord naar baboord* deed loopen. 't Was zoo *klaar*

als een klontje dat, kreeg hij geen *kroon na kruis*, *Leiden in last* zou zijn geweest.

Een veld met bloeiend oliezaad is zoo *geel als goud*,

's Morgens vroeg kan iemand al *klinkklaar* wakker zijn.

Weduwen en weezen vertroosten.

Iets doen zonder *blikken of blozen*.

Lui en lam daarheen loopen.

Iets verrigten *te gooi* (zeeuwsch: hooi) *en te gras*.

Iemand kan zijn *vroom en vroed*.

Weldoen is zijn *lust en leven*.

Brassen en bassen en *kijven en keffen* is het eenige, wat hij geheele dagen uitvoert.

Op stel en sprong ergens heengaan.

Van *slaven en slooven* wordt men *moe en mat*.

Die waagt die wint.

Zoo gewonnen zoo geronnen.

Rijden en rossen.

Laden en lossen.

Lieven en loven.

Een *lamp* voor den voet en een *licht* voor het pad.

Er is geen *schijn of schaduw* van.

Zonder *boe of bah* te zeggen.

Hij eet *rijp en rot*.

Een paal verrot *tusschen water en wind*.

Pimpelpaarsch van koude.

Sls. J. A. D.

Alliteratie. Waarde heer Laurillard, ik vinde uwe uitdrukking *vleesch* noch *visch* beter dan onze zvl. *mossel* noch *visch*, ofschoon daar ook nog wel iets voor te zeggen zou zijn, doch ik wil trachten, volgens uwe vraag, nog een beetje aan te vullen. Vooraf echter wilde ik u vragen: zoudt gij juist onder alliteratie alleen woorden met dezelfde beginletters willen bezigen? Doch ik heb er geen zwak op, ik vinde de alliteratie, zoo als bij Tollens, een allerliefst toevoegsel tot de vormen van het gedicht, vooral het lied, doch mag de klankverwante uitdrukkingen ook gaarne lijden, al wil ik niet *stijf* en *sterk* staande houden, dat ze

alliteratiën zijn. Om op het geval te komen van uw persoon, die zich *zus* of *zoo* van kant gemaakt had, ik heb zulk een persoon gekend en ben in staat u mede te deelen, hee *lijden* en *lot* verder bij hem wisselden. Marji! 'k geloof het wel, dat hij baloorig werd, 't zat hem in 't geweten, weetje! maar hij is omgekeerd als een zak, zoo als je zult komen te hooren. Hij was zoo ver *geraakt* en *gerocht*, dat hij niets meer *te breken* of *te branden* had; hij die zich hoofdzakelijk, helaas! bij *wijntje* en *trijntje* met *kaart* en *kan* had bezig gehouden, kwam tot inkeer Zonder *vaer* of *vrees* voor iemand, beleed hij schuld en avontuurde zijn lot met een boerendochter, die behalve dat ze *kuisch* en *kelf* was, nog een hofstedeken met *land* en *zand* ten huwelijk bragt. Hij werd naarstig, *vroom* en *vroed* en — door *klei* en *klont*, in *wind* en *weer*, was hij bij de *wege* en de *werke*. Natuurlijk wisselden gedurende zijn huwelijk *wel* en *wee* elkander af, maar zijne vrouw was vroom en braaf, en toen ze na haar derde kraambed stierf, wist hij dat haar *leven* van *lijden* en *lieven* een heerlijk einde genomen en zij *lust* voor *last* en *kroon* voor *kruis* ontvangen had, zoo als ze in haar leven *kracht* naar *kruis* had verworven. Zijn bedrijf heeft zich merkelijk uitgebreid, dank zij zijn *zweeten* en *zwoegen*, onder Gods zegen bloeien *aarde* en *erf*, al heeft hij het soms zoo druk, dat *man* en *maag* helpen moeten. Hij spaart *teugel* noch *toom*, *beugel* noch *band*, want *rust* hij zoo *roest* hij. In een woord, hij is een flinke weduwnaar in de volle rijpheid der mannelijke jaren en menige jeugdige boerendochter zou met hem nog gerust in 't bootje stappen, doch daar dankt hij voor: de tijden zijn voorbij, toen hij zoo *katsch* als *krulsch* de eerste de beste muts naliep: trouwens er viel in die dagen menig *krab* en *krauw* en soms zette hij alles op *haren* en *snaren* om zijne zinnelijkheid te voldoen. Hij had 's levens zee bezeild, doch hoe hij 't ook mocht keeren en wenden van *lij* te *loever*, hij ontving menig schot tusschen *water* en *wind* en was blijde dat hij er zonder grondschoten afkwam!

Misschien kunnen deze alliteratievormen nog aanmerkelijk vermeerderd worden en 't onderwerp is de proef waard, misschien vinden we er zelfs nog te *kust* en te *keur!*

G. P. ROOS.

[Een groot aantal voorbeelden uit Hoofts werken verzameld, kan men vinden bij Oudemans, Taalk. Woordenboek op de werken van P. C. Hooft, bl. 20 en 21.]

Niet het minste. (XXVIII, bl. 567.) Daargelaten, dat we den geheelen zin niet gelukkig achten — want de wagens zullen òf *de vaart zelve*, òf *de kracht van den schok door de vaart ontstaan* gebroken hebben, maar nooit de vaart van den schok, daar de laatste in de eerste zijn oorsprong vindt, — moeten we opkomen tegen eene dubbelzinnigheid die zou liggen in het slot van den zin: »*Niet het minste.* Er kan, als men goed leest, niet anders uit begrepen worden, dan dat de locomotief meer schade bekwam dan de wagens. Had de steller 't tegenovergestelde bedoeld, hij zou hebben moeten zetten: *in het minst niet. Niet het minste* laat niet anders toe dan te denken aan *het meeste*, eveneens als *niet het meeste* gelijk is aan *het minste.* Trouwens een ongeoefend schrijver zou, willende uitdrukken dat de locomotief weinig schade had bekomen, al eens gezegd hebben: »de locomotief werd niet beschadigd"; »bekwam geene schade"; »bleef onbeschadigd". Wij antwoorden den vrager dus: er staat, »de locomotief heeft het meeste geleden."

's Gravenhage. A. V. R.

Niet het minste. Niet het minste zegt, eigenlijk genomen, het meeste. Onlangs liep hier werkelijk een personentrein op een goederentrein. Op mijne vraag of er veel schade was, antwoordde mij een echte Rouselaarder, in et miinste niete!

G. P. ROOS.

V R A G E N.

Pynder. Dit woord wordt (Nav. XXVIII, blz. 296) geschreven *peinder*. In de Etude sur les noms des rues et des maisons de la ville de Bruges par Ch. Verschelde, (Brugge 1876) leest men: »Le nom de la rue de Portefaix ou rijke Pyndersstraat, doit

remonter au milieu du XIV siècle. Cette corporation était divisée en deux catégories: les pynders et les rijke pynders;" enz.

Nu sla ik Kramers woordenboek op Portefaix op en vind: lastdrager, pakdrager, kruier. Overdrachtelijk lomp, ruw, onbeschaafd mensch, enz. Kiliaen naslaande op het woord pynder, tref ik aan: Extinctor incendii: cujus officium est etc. Mijn Lat. Lexicon van Kaercher wijst mij op blusscher, vernietiger van brand, enz.

Hoe zit dit nu in elkander?

De peinder in den Nav. bedoeld komt mij voor een soort van executant, deurwaarder of zoo iets te zijn De spelling zal dan in Brugge wel de ware zijn, pijnder, ten ware men moet denken aan peine = boete, en dus peinder iemand die de boeten in vordert.

Extinctor voor blusscher geeft ons dus den oorsprong van den naam extincteur: een cylindervormig vat, dat met schouderriemen op den rug gedragen kan worden en met een vuurdoovend vocht gevuld is, dat om de twee of drie jaren vernieuwd wordt. Door middel eener buis en koperen pijp spuit men daarmede het vocht in de vlam en deze dooft uit. 't Ware te wenschen dat er in alle openbare bibliotheken en bewaarplaatsen van archiefstukken, even als te Aardenburg en te Sluis, zulke toestellen geplaatst werden. Maar — heeft deze pijnder of peinder nu iets gemeens met den uitdoover of blusscher?

G. P. ROOS.

[*Pine* (het lat. *poena*, fransch *peine*) had in de middeneeuwen niet alleen de beteekenis welke *pijn* nog heden ten dage heeft, maar ook die van *moeite* (nog overgebleven in de zegswijze, het is niet de pijne waard,) en van *arbeid*. *Pijner* is dus *arbeider*. Maar een woord dat oorspronkelijk een ruimer beteekenis had, neemt later wel eens eene meer beperkte aan. Zoo is het met *pijnder* gegaan. Eigenlijk is dit de naam van elken arbeider. Maar later is het de naam geworden van eene bepaalde soort van arbeiders, hier van den zakkedrager, daar van den brandblusscher, elders van den geregtsbode. Andere woorden hebben hetzelfde lot gehad, zelfs het woord *arbeider*. Een boer heeft arbeiders in dienst, die op zich zelven wonen en bij den dag of bij de week betaald

worden. Hij heeft er ook die bij hem inwonen en die hij bij het jaar huurt. Beide zijn arbeiders en doen de zelfde soort van arbeid. Toch heeten alleen de eerste boeren*arbeiders*: de laatste zijn boeren*knechts*.)

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Belle. (XXVI, bl. 49; XXVIII, bl. 52.) Heer Everhart, vaidt (voogd?) zo Belle, huwt Stijnen van Hardevuyst. Zij zijn de grootouders van Stijngin van Belle (Willem Gerhards dochter), die met Edwart van Guylich, bastaardzoon van hertog Willem van Gulik en Gelre, zich in den echt verbond (huwlijksvoorwaarden van St. Philippus- en-Jacobusdach Apostolorum 1418). Zie Mr. G. van Hasselt, Arnhemsche Oudheden, I, 202, en vgl. Herald. Bibliotheek, 1878, bl. 221, noot 3.

J. ANSPACH.

Wapens op het huis Breckelkamp. (XXVII, bl. 39, 316; XXVIII, bl. 47, 360.) Zoude de heer A. v. Sasse v. Ysselt de vriendelijkheid willen hebben, door middel van dit tijdschrift, nog wat mede te deelen omtrent de katholieke Bentincks? Eene Fenna Elisabeth, een Herman Henrich en eene Juliana Wilhelmina, gehuwd met eenen de Raet, werden slechts ter loops door Zijn Hoog Wel Geb. aangeroerd.

J. D. WAGNER.

Geslacht van Raasfelt (XXVIII bl. 540, 631). De kwartieren van Goossen van Raasfelt, in 1539 drost van Twenthe zijn bl. 631 enkel opgegeven van vaders zijde: ook zijn die daar niet goed gesteld: er wordt eene filiatie te veel gegeven. Volgens de genealogie in Fahne »Herren von Hövel" en andere gegevens, kom ik tot den volgenden kwartierstaat

Bitter van Raasfelt
tr. Catharina Steck
leefden 1358—1371.

Willem van Baack
tr. Lutgart van Dorth.

Hendrik van Homoet
tr. Stephania van Wisch.

Jan IV, Heer van Cuilenburg
tr. Alijt van Gutterswich zuster
van den graaf van Bentheim.

Bitter van Raasfelt
1394 † 1451
tr.
Bertha van Baack.
Zij wordt getocht 1428.

Johan van Homoet tr. Agnes van Cuilenburg.

Goossen van Raasfelt 1452 trouwt Bertha van Homoet.

Johan van Vaasfelt tr. 1509 Judith van Wylich.

Adolph van Wylich
tr. Hillla van Hessen.

Johan van Bijlandt
tr. Elisabeth van Sombref.

Otto van Bijlandt
tr. Elisabeth de Rode
van Heeckeren.

Gosewijn van Lynden
tr. Frederica van Randwijck.

Dirk van Wylich tr. Elisabeth van Bijlandt.

Otto van Bijlandt tr. Cunera van Lynden.

Adolf van Wylich trouwt Elsabé van Bijlandt.

(Johan van Raasfelt tr. 1509) Judith van Wylich.

Hierbij moet echter opgemerkt worden, dat Agnes van Cuilenburg bij Voet van Oudheusden p. 54, noch bij Slichtenhorst, Tooneel des Lands bl. 57a, onder de kinderen van Jan heer van Cuilenburg genoemd wordt. Van Spaen echter, Inleiding der Gesch. v. Geld. deel I bl. 371, noemt haar dochter van Johan heer van Cuilenburg.

Alzoo zijn de 16 kwartieren van Goossen van Raasfelt,

van vaders zijde Raasfelt, Homoet, Baack, Cuilenburg, Steck, Wisch, Dorth, Gutterswich,

en van moeders zijde Wylich, Bylandt, Bylandt, Lynden, Hessen, de Rode van Heeckeren, Sombref, Randwijck.

W. DE HAAS.

[Ook de heer de Raadt gaf ons eene dergelijke geslachtlijst. Bij hem echter is de moeder van Johan van Homoet eene van Senden.]

Zegel van den richter van Borne. (XXIX, bl. 50). Een zegel van Borne van 1456 vertoont een gedekte hangtoren, gehouden door twee leeuwen en met het randschrift: Sigillum scabinorum de Borne.

Zegel van den richter van Borne. De richter van Borne qua talis had geen zegel, want zegels van richterampten bestonden in Overijsel niet. Moest hij eene acte bezegelen, dan gebruikte hij zijn eigen zegel. Wil men een voorbeeld? Geerd de Ruter, richter te Borne 1468, 1476, zegelt met een liggenden wassenaar, waarboven eene roos. V. DOORNINCK.

Boogaert van Alblasserdam. (XXVIII, bl. 369.) Mr. Paulus Briel, baljuw en opperdijkgraaf van de stad Brielle en den lande van Voorne, tr. Elisabeth van Beaumont, dr. van mr. Herbert en Elisabeth de Jonge (haar vader was Johan Anthonisse, heer van Oosterland, Ellemeet enz). Zij hebben o. a. drie dochters, Maria Arnoudina, Isabella en Kornelia, van welke dus eene met een Boogaert zal getrouwd zijn (Balen, 935).

J. D. WAGNER.

Geslachten Smits en de Reiger. (XXIX, bl. 53.) Godard de Reyger tot Alerdinck st. als luitenant op het fort Rees 13 nov. 1635, tr. Gesintgen de Baecke, geb. 1610, dr. v. Robert tot den Velner en......

Isaak van Utterwijck tot Heemse tr. 30 oct. 1608 Geertruid van Armel of Amele, st. omstreeks 1662, wede. van Steven de Reyger. Hun zoon Peter v. U., sedert 13 apr. 1648 van Alerdinck, verschreven als gecommiteerde uit de ridderschap ten landdage van Overijsel.

Lubbert Blankvoorth tr. Wendela de Reyger. Hun zoon Steven Bl. tot Collendoorn st. 1626. Johan Rammelman tr. Henrika de Reyger. Hun oudste zoon Melchior R. tot Dubbeling st. 1654. (v. Doorninck, Geslachtk. aant.) J. D. WAGNER.

Geslachten Smits en de Reiger. Het adellijke Twentsche geslacht de R. voerde denkelijk een sprekend wapen. Arent en Herman (de Reijgher zegelden ten minsten in 15C4 met een regtszienden reiger.

V. DOORNINCK.

Wapens gevraagd. (XXIX bl. 52.) De gevraagde wapens zijn als volgt. Van der Chys: In groen drie gouden eendjes (canettes) rood gebekt.

Heinsius: Gevierendeeld: 1 en 4 in goud een zwarte klimmende wassenaar in 't schildhoofd en een zwarte ster geplaatst en pal; 2 en 3 in goud een zwart kruis, in elken hoek vergezeld van een rood blok (carreau) en beladen met vijf zilveren rozen, geknopt en gepunt als 't veld.

Hanneman: In zilver een keper kepersgewijze doorsneden, de bovenste keper van azuur beladen met drie gouden sterren, de onderste van keel beladen met drie zilveren kruisjes.

Wat het geslacht Loosen betreft, in Gorinchem heeft een geslacht gewoond dat het wapen voerde, gevierendeeld, 1 in goud drie bloemen van keel, 2 in — ? een zilveren bloem groen geknopt, gebladerd en gesteeld, 3 in — ? drie sterren van azuur, 4 in sabel een zilveren leeuw beladen met een horizontalen pijl van keel, gepunt en gevederd van 't zelfde.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Bredius. (XXIX, bl. 54.) Meinardus Bredius, Hubertuszoon, werd pred. te Zwammerdam in 1621 en aldaar emeritus 1658.

Abraham Bredius, Meinardi cogn., werd als prop. aangesteld tot ambassade-predikant te Londen in 1663, werd pred. te Pijnacker 1669, en te Harderwijk 1699, waar hij 5 oct. 1721 overl., oud 81 jaar en in 't 58ste jaar van zijn dienst.

Philippus Bredius werd geb. te Oudewater 1 mei 1688 uit Jacobus Bredius, lid van de vroedschap dier stad, en Sara Wilhelmina Munter. Hij studeerde te Leiden, werd beroepen te Schalkwijk en ald. bevest. 22 sept. 1715; verroepen naar Thamen aan den Amstel en ald. bevest. 30 nov. 1721. Aldaar trouwde hij 22 sept. 1722 met Sara Renetta van Lobbrecht, oudste dochter van Matthias van Lobbrecht, in leven notaris en procureur te Utrecht en schout en secretaris te Schalkwijk, bij wie hij 8 kinderen verwekt heeft, n.l. 4 zoons en 4 dochters, van welke de 2 oudste zoons vóór hem overl. zijn. Hij overl. te Thamen, na eene ziekte van 5 weken, den 10 april 1752, oud 63 j en 11 maand, zijne wed. met 6 kinderen nalatende.

Abraham Bredius Boonen, werd 10 april 1752 prop. bij de cl. Amsterdam; als pred. bevest. te Angerlo en Drempt 25 mei 1755, te Beekbergen 17 maart 1757, te Hattem 1 april 1759 en te Nijmegen 8 maart 1767, waar hij in hoogen ouderdom overl. is. Zie Soermans, Z. Holl. pred., bl. 45 en 143; de Jongh, Geld. pred., bl. 267; v. Rhemen en Voet, Utr. pred., bl. 53 en 101; Verbeek, Class. Zutfen, bl. 10, en Boekzaal 1752, 55, 57, 59, 66 en 67.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslacht van der Muelen. (XXVIII, bl. 621—628). In eenige oude aanteekeningen over het geslacht van der Muelen wordt de afstamming uit het adellijke geslacht van Steene opgegeven, zoo als dit Nav. XXVIII, bl. 621, 22, 23 voorkomt, echter eenigzins uitgebreider en met het volgende verschil in de tweede generatie. Clovius van Steene, heer van Osmael en Wing, trouwt Gudula van Dormael (als Gudula Gilis Nav. XX, bl. 622 vermeld), dochter van Gilis heer van Dormael en van Barbara d'Hauterive Rutgersdr. Hun zoon Carel komt dan ook voor als heer van Dormael en was

gehuwd met Bertha, vrouwe van Hespen, Wang en Laer; haar moeder, als Cuna van Heelu opgegeven, is echter Cuna van Walhain. Deze geslachtsnaam stemt ook overeen met het opgegeven wapen: het Luiksche geslacht Walhain toch voerde in goud een hartschild van sinopel.

Verder is de afstamming dezelfde en het is zeker verwonderlijk, dat ook hier verscheidene personen met dezelfde letters en verwijzingen naar folio's worden aangeduid, zoo als zulks in den Navorscher, bl. 621—623, voorkomt. Het zelfde boek schijnt dus gebruikt te zijn ter zamenstelling van die beide geslachtlijsten.

Wat het wapen betreft gevoerd door het geslacht van der Muelen, hiervan wordt gezegd dat Daniel van der Meulen heer van Ansegem de eerste was, die den dorren boom enkel als wapen aannam, terwijl zijne voorouders dien altijd als surtout op 't wapen van Steene hadden gevoerd; en dat zijn broeder Andries, gehuwd met Susanna de Malapert (dochter van Nicolaas de Malapert en Josina Kethele) en van wien het utrechtsche regeeringsgeslacht van der Meulen afstamt, voor het eerst heeft gevoerd de gouden molenwieken in azuur:

Wat Elisabeth Segers, de echtgenoot van Johan van der Meulen, betreft, hare moeder was van den Eynde, want een der kinderen van Andries en van Machtelt Catharina van Santen werd te Utrecht begraven en in de Mariakerk een wapenschild met zestien kwartieren opgehangen, waaronder de moeder van zijne overgroot moeder Segers als van den Eynde voorkomt.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslachten van Rotterdam en van Limburgh. (XXVIII, bl. 110, 209, 467; XXIX, bl. 269.) In de mededeelingen over dit geslacht t. l. a. pl. is door eene mij verstrekte verkeerde opgave eene fout ingeslopen.

Johanna Dorothea van Rotterdam, dochter van Nicolaas v. R. en van Margaretha Geertruida van Limburgh (dochter van jhr. Andries van Limburgh, ridder, baron des H. R. Rijks, heer van Waardenburg, amptsjonker der Nederbetuwe, en van Gerhardina van Wijck) trouwt anno 1723 Richard de Raadt, zoon van Willem Frederik de Raadt (Karel Jansz. ex Henrietta de Romviller) en van

Gerhardina van Renesse. Dit geslacht Renesse voerde: de gueules à 3 patins d'or, ferrés d'argent. Willem Frederik de Raadt vestigde zich in de Betuwe, waar bij den inval der Franschen in het jaar 1672 zijne woning verwoest werd. Hij was bevelhebber van eene afdeeling der fransche ruiterij onder de Rouvigny, zamengesteld uit protestanten, streed bij den inval in Engeland van Willem III in Ierland, was tegenwoordig bij den slag van Agrim, werd echter gewond en stierf aan zijne bekomen wonden.

Onder de schepenen van 's Hertogenbosch komt in 't jaar 1750 ook nog voor Frans van Rotterdam.

De heer Anspach deelde, Navorscher XXVIII, bl. 472, het wapen van het geslacht van Limburgh mede, doch vermeldde niet, welk helmteeken dit geslacht heeft gevoerd. Zou iemand mij dit ook kunnen opgeven? L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Wapen van lazuur met gouden helm. (XXIX, bl. 439.) Zeer waarschijnlijk is dit het wapen der westfaalsche familie von Schade, die voert in blaauw een zilveren helm met gouden vizier, bedekt met eenen wrong en versierd met drie vaantjes, rood, goud en zilver. Volgens Kneschke was dit geslacht in het noorden van Westfalen, in het Osnabrugsche, in Lingen, in Oldenburg, Frankenland, Thuringen en Bremen gegoed. DE RAADT.

De la Tour, gez. de la Torre. (XXIX, bl. 439.) Herkenrodes Nob. des Pays-Bas stelt mij in staat op de vraag het volgende mede te deelen.

Jacques de la Torre, uit een spaansch geslacht (zoon van François) was secrétaire du conseil privé, daarna schepen van het Vrije van Brugge. Zijne vrouw was Adriana de Cock van Opijnen (dochter van Pieter en Adriana van Baenst.) Een zoon van deze was

Philippe de la Torre, heer van Valkenisse, Kempe-Hofstede enz., tr. Henriette v. Culenborch, dochter v. N. en Anna v. Culenborch. Hun zoon

François de la Torre, heer van Valkenisse, tr. in tweede huwelijk Isab. Adriana de Boisot. (De naam der eerste vrouw wordt niet opgegeven). Van deze

Charles de la Torre, heer v. Valkenisse, Toll en Middelharnis,

tr. 22 nov. 1683 Cornelia Maria v. Spangen, barones v. Spangen, vrouwe van Baudries, Marienburgh, Nieucoop, Noorden, Achttienhoven, enz. Uit dit huwelijk slechts eene dochter,

Justina Adriana de la Torre, erfgenaam van al de voornoemde heerlijkheden, † ongehuwd 1704.

Van deze oudadellijke familie bestond 1774 nog een tak, waartoe behoorde Charles Emanuel de la Torre, kapitein der infanterie bij het regiment Deynse, die drie broeders en eene zuster had.

In hetzelfde werk vind ik in de genealogie van Spanghen,

Philippe Jacques baron van Spange en des H. Rijks, geb. 30 oct. 1638 (zoon v. Cornelis en Henr. v. Braeckel, dochter v. Assuerus en Anna Mom), heer v. Baudries, tr. 1°. 1662 Philippina Maria v. Wassenaar, vrouwe v. Nieukoop, Noorden en Achttienhoven, † 10 maart 1673 (dochter v. Albert en Corn. de Bruyn v. Buytewegh). Hij trouwt 2°. 16 aug. 1677 Margareta Helena de la Torre, vrouwe van Tol en Middelharnis, dochter van François en Maria v. Poelgeest, die stierf in 1680 zonder kinderen.

Uit het eerste huwelijk negen kinderen.

Zie ook geneal. v. Spangen bij v. Leeuwen, Bat. Illustr.

DE RAADT.

Geslacht Schimmelpenninck. (XXIX, bl. 183). Geen wonder, dat O. te Leiden, wanneer hij naar den »vader van den raadpensionaris" onder de Schimmelpennincks van der Oye zocht, dezen niet gevonden heeft. Beide familiën toch hebben *volstrekt niets* met elkander te maken. De eene is van ouden gelderschen adel, de andere is van geheel burgerlijken oorsprong uit Almelo, waar de grootvader of overgrootvader van den raadpensionaris een ellewinkel deed, terwijl de grafelijke titel eerst in deze eeuw aan zijn zoon ten deel viel. Een geschilderd portret van dien almelooschen kleinhandelaar is, naar ik meen, te Zwolle in handen van een der predikanten bij de hervormde gemeente, die vroeger te Almeloo stond. De schijnbare »tegenstrijdigheid", van welke O. spreekt, is hiermede tevens weggenomen. De vader van den raadpensionaris dreef een wijnhandel te Deventer, die op den broeder van dezen laatsten en zijne kinderen overging, en nog altijd — als genoegzaam bekend is — bloeit. N.

Kwartieren Beens. (XXVII, bl. 363.) Het geslacht Beens treft men het eerst aan te Breda, waar zijne leden de aanzienlijkste betrekkingen bekleedden. De oudste bekende, welke voorkomt in de helft der 16e eeuw, was Frans Beens, die, te oordeelen naar zijne zoons, welke alle in de regeering van Breda zitting hadden, toen reeds eene goede maatschappelijke positie zal gehad hebben.

Te vergeefs heb ik getracht de namen zijner ouders en dien zijner echtgenoot te weten te komen; wellicht bewijs ik echter den vrager een dienst door hem mede te deelen, wat mij omtrent dit geslacht bekend is, mij steeds voor aanvulling aanbevolen houdende.

Wapen: in goud 3 tegen elkander aangedrukte vlammende bommen van sabel, geplaatst 2, 1, daarboven een vuurstraal van dezelfde kleur.

I. Frans Beens, geb. ± 1520, tr. N. N. en liet na

1°. Meerten Beens, tienman te Breda van 1572—'77, 1579, 1584—'91, regent van het gasthuis aldaar van 1582—'83.

2°. Cornelis Willem Beens, tienman te Breda in 1579. Hij maakte zich in 1581 verdienstelijk bij de verdediging van Breda tegen de Spanjaarden.

3°. Adriaan Beens, tienman te Breda in 1591.

4°. Huijbrecht Beens, die volgt.

5°. Willem Beens, geb. te Breda ± 1570, overl. te Breda 31 maart 1620, was burgemeester van Breda in 1612—13 1615—16, ... schepen in 1601—1602, 1607, 1610—11, tienman in 1597, 1600, 1603—1606, 1608—1609, regent van het weeshuis van 1616—1619. Hij was gehuwd met Maria Backx of Bacx, overl. te Breda den 19 jan. 1627, eene dochter van Christiaan Bacx Fransz., burgemeester, schepen en tienman te Breda, en van Maria Matthijsdr. Dingemans.

Uit dit huwelijk 5 kinderen, t. w.

a. Maria Beens, overl. te Breda 29 mei 1672, tr. 6 nov. 1616 met Roelandt Jacobsz. van den Brandelaer ex van Baerle, vermeld in Nav. XXVIII, bl. 529, uit welk huwelijk tien kinderen geboren zijn.

b. François Beens trouwde Josina van Ruth, dochter van Job Wijnantsz. van Ruth, tienman te Breda van

1591-93, 1601-11, weesmeester van 1613-15, 1619-24.
Uit deze is mij slechts één zoon bekend, met name François Beens, geh. met Catharina van Bergen.

c. Dingena Beens tr. met Lodewicus van Renesse, th. professor en predikant te Breda, alwaar hij in 1671 overleed.

d. Catharina Beens tr. met Jan Jacobs van den Brandelaer, broeder van Roelandt voorn., geb. te Breda 13 junij 1587, overl. aldaar 2 januarij 1648.

e. Corstiaan Beens, schepen en tienman te Breda 1641—56.

II. Huijbrecht Beens, regent van het gasthuis te Breda van 1588—89, tr. met Cattelijne van de Putte, uit welk huwelijk ... kinderen, t. w.

1°. Willem Beens, die volgt

2°. Pauwels Beens, tienman te Breda in 1612—14.

3°. Dingena Beens, geh. met Carel Jansz. van der Hoop, overl. te Dordrecht in 1625.

III. Willem Beens, tienman te Breda van 1615—16, 1620—24, tr. Adriana Dingemans, eene dochter van Dingeman Matthijsz. Dingemans en van Catharina Christoffelsdr. van Dongen.
Hij verwekte bij haar 6 kinderen met name

a. Dingeman Beens, tienman te Breda in 1638—39, geh. met Cornelia Gerrits.
Uit dit huwelijk 4 kinderen, t. w.

A. Willem Beens, jong overl.

B. Peter Beens.

C. Huijbrecht Beens, jong overl.

D. Een jong gest. zoon.

b. Anna Beens tr. 1°. Aert Jansz. van de Raeck, 2°. Hendrik van der Lith.

c. Dingena Beens, jong overl.

d. Maria Beens tr. Adriaan 's Graeuwen.

e. Frans Beens, jong gest.

f. Dingena Beens tr. Johannes van Alphen

Nog zijn mij bekend de volgende personen, die ik echter niet in de hierboven vermelde geslachtslijsten weet te plaatsen, nl.:

Dingena Beens, geh. met Jan Blok, burgemeester van Zevenbergen a°. 1600 ongev.

Joris Beens, tienman te Breda van 1638—39.

Cornelia Beens, ongev. in 1600 gehuwd met Johan de Beaumont.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Heeren van Sliedrecht. (XXVIII, bl. 369). Mijne vraag wordt opgelost door den omslag van den Gids van mei 1878. In 1694 was Jan Teding van Berkhout heer van Sliedrecht.

J. D. WAGNER.

VRAGEN.

Geslachten van der Haer gen. de Kemp, van de Graaff, van Dormage, van Someren, Bax. Kan iemand mij ook de acht uitgewerkte kwartieren, met vermelding van geboorte-, trouw- en sterfdatums, opgeven van de volgende personen?

1°. van Wouter van der Haer gen. de Kemp secretaris der stad Rhenen in 16.. (zoon van Jan van der H. gen. de K. en van Maria Vonck van Lynden) en van zijne echtgenoot Alyt van Someren (wier moeder was v. Dueverden of de Bruyn).

2°. van Sebastiaan van de Graaff (Adriaansz. ex N. Vermey) en van zijne echtgenoot Jacoba Bax (wier moeder was Francken). Hun zoon Francois van de Graaff was 1672 veertig, 1675 schepen en 1676 postmeester der stad Dordt.

3°. van Anna van Dormage (echtgenoot van Jan Snouck, raad, schepen en thesaurier der stad Gorinchem en gestorven 18 sept. 1625), gestorven 28 juli 1620.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Wapen Buys. (XXVIII, bl. 528). Daar ik de haarlemsche wapenkaart niet bezit, deed de heer Wagner mij een genoegen met mijne vraag te beantwoorden. Gaarne zou ik 't volgende nog aangevuld zien.

Mr. Jan Louwsen, **geb.** 1578, burgem$_r$. van **Kampen**, tr. Aaltje Peterss.	Mr. Paulus Buys, professor te Franeker, st. ald. 23 sept. 1617, tr. 28 oct. 1599 Willemken Rutgers Petersdr.	Reynier Buys Willemsz. tr. Lucia van Loon.	Ysbrand van Os Jacobsz. tr. Aagje Suijderhoef Willemsdr.

Louwe Janssen, st. 1670, tr. voor 1631 Geertje Buys.	Willem Buys, raad en schepen te Haarlem tr. 1°. Beatrix van Os.

Mr. Paulus Buys tr. Eva Buys.

Mr. Willem Buys, ged. te Amst. 29 mei 1661, ambassadeur etc. Zie geneal. Backer in de Herald. Bibl.

Over de familie Buys of Buis zie van Doornincks Gesl. Aant. In andere gegevens (bij mij) is de echtgenoot van mr. P. Buys. Willemken van Putten genoemd, en ook Louwe Janssen, burgemr. van Kampen. De wapens van P. B. en zijne vrouw Eva B. zijn mij nu bekend, maar hoe was dat van Geertje B., of voerde haar zoon Paulus het wapen zijner moeder, en hoe dan het wapen van den kamper burgemr.? Of behoorde Geertje Buys tot de familie van Willem Buys met Beatrix van Os gehuwd?

Zijn deze vragen op te lossen en eenige datums etc. in te vullen? Een opgave der twaalf kinderen van den afgezant mr. W. Buys ware mij daarbij zeer aangenaam. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht de la Faille. Bestaat er ook eene volledige tot op den tegenwoordigen tijd bijgewerkte genealogie van den in het koningrijk der Nederlanden gevestigden en niet als adellijk erkenden tak der familie de la Faille (della Faglia), met duidelijke vermelding van zijne afstamming van en relatie tot den belgischen tak?

Zoo ja, waar kan men die dan vinden? Zoo niet, dan meen ik heeren genealogen op dit oud adellijke geslacht opmerkzaam te moeten maken, opdat er eenig uitzicht besta op eene verschijning zijner genealogie. V. D.

Geslacht le Breton. Hoe is het wapen van de? of le? Breton of Brethon? Kent men eenige van zijne familiebetrekkingen? Eene

Judith de Brethon sterft te Suriname 7 feb. 1702 en was gehuwd met Gerbrand van Sandick te Suriname. Er bestaan vijf verschillende wapens der familie de Brethon, in Bretagne, Normandië etc., maar hoe is het wapen en de naamspelling van den in Suriname geleefd hebbenden? J. C. F.

Mom. Een geslacht van dezen naam was in de 16e eeuw te Bommel gevestigd? Welk wapen voerde het? Oudere genealogische mededeelingen zouden mij zeer aangenaam zijn.

Voet. Men verzoekt mededeelingen omtrent het adellijke overijsselsche geslacht Voet, dat voerde in keel een zilveren voet.

Wapen met eenen beer. Zou iemand de goedheid willen hebben mij aan zich te verplichten, door mij mede te deelen, of hem ook iets bekend is van de familie, die het volgende wapen voert: een staande beer (zw.?) op een veld van zi. (?) en op een groen (?) terras, houdende in zijn rechter voorpoot een gouden troffel.

Heeft dit laatste werktuig ook eenige beteekenis in de heraldiek?

R.

Wapens gevraagd. *Ferens.* Anna (of Sophia) Ferens tr. Karel baron van Boetzelaer † 1708. Wie waren hare ouders? Hoe was het wapen harer moeder?

Otters. Diderica Maria O. tr. Martinus Vitringa † 1798.

Stilten. Eva Stilten tr. Willem Six † 1676.

Sloffer. Anna Sloffer tr. Pieter Kemp, heer v. Moermont.

De Bave, *Wielant*, *Milet.* N. de Bave tr. N. Wielant, wier zoon Adrien de Bave tr. Louise de Halewijn, dochter van Bernard v. Halewijn en N. Milet. Genealogische mededeelingen omtrent de Bave zullen zeer aangenaam zijn. N. N.

Geslacht Maes. Men vraagt de kwartieren van Willem Maes, heer van Sevenberghen, Ranst en Millighem, † 12 nov. 1666 (in rood drie gouden hertekoppen) en zijne vrouw Margareta van Nieuwenhuizen (in zilver een zwarte leeuw, armé et lampassé d'or). W. Maes wordt vermeld in den Nob. des Pays-Bas etc. van Her-

kenrode, waar ook zijn grafschrift gevonden wordt. Beschrijving van zijn wapen zal mij aangenaam zijn. x.

Eenige genealogische mededeelingen gevraagd. Heilwig Triest tr. Arent de Raet, drossaert en rentmeester van graaf Henrik v. d. Berg. In eene vrij volledige genealogie Triest komt zij niet voor. Wie waren hare ouders, grootouders enz.?

Dominicus de Raet tr. Jacqueline (of Isabella) Puteanus (wapen?), dochter van den auditeur-generaal. In eene genealogie komt zij niet voor.

Arnold de Raet, burgemeester van Zaltbommel, † 1563, tr. Nenna Naye, dochter v. Gijsb. Naye en N. v. Dieden. Wat is omtrent het geslacht Naye bekend?

Wat weet men van het gesl. Boudewijns, waaruit Emerentia B., vrouw van Arent de Raet? Wapen B. in rood een gouden verkort Andries kruis met zilveren schildhoofd, waarin een zwarte leeuw.

Gualtherus de Raet van Dubbeldam, † 1663, tr. Elis. Maes, weduwe v. mr. Maarten van Sijpestein. Hoe is haar wapen en wie kan iets omtrent hare voorouders mededeelen? Hun zoon was Dirk de Raet, tr. Françoise Fagel, die eenen zoon hadden, Gualtherus de Raet, tr. Marg. Ros. Fagel. Welke zijn de kwartieren dezer beide Fagels?

Henriette Françoise de Raet (dochter van Mr. Jean Phil. de Raet van der Voort † te Kuilenburg 1719 en van Jeanne Marie de Moliaert van Zieriksee † 1718) tr. jonker Ram v. Schalkwijk. Wat weet men van dezen? Hare grootmoeder is Maria Isab. de Raet, geb. de Vloots, † 1662, dochter van Jan de Vloots, raad en tresorier van 's Hertogenbosch (geb.... gest.... afstammend van...? en zijne vrouw Johanna van.... genaamd.... Deze twee namen zijn in de genealogie onleesbaar.)

Ik bezit eene teekening met de volgende kwartieren, die gediend hebben bij de opneming in het kapittel van Nivelles.

Moliaert.		Vianen.
De Raet van der Voort.		v. der Burch.
	Moliaert.	
Glummer.		Groenevelt.
Naye.		Doublet.

Wapen Moliaert: gevierendeeld met een zwart middenschild, waarin een zilveren ossenkop met gouden horens (welk geslacht?), 1 en 4 in zilver een regts-dwars geplaatste roode visch (Moliaert), 2 en 3 in zilver een rood Andries kruis (welk geslacht?) Het wapen de Raet is dus geteekend: gesneden (verticaal) 1 gedeeld (horizontaal) boven in blaauw een gouden leeuw met dubbelen staart; onder in rood een met den voet regts liggend schild met een verkort zilveren kruis: 2 in rood drie regts geplaatste gouden schaatsen. Wat beteekent dit wapen?

Voorts vind ik eene geschrevene aanteekening betreffende de kwartieren der gravin v. Straetman, geb. Moliaert, zuster van Jenne Marie de Raet, geb. Moliaert, waarvan ik afschrift laat volgen.

Wie kan mij omtrent de juistheid van het eene of het andere stuk inlichten? Naar het volgende stuk moesten de kwartieren deze zijn:

de Moliaert.	v. Vianen.
de Moliaert.	v. d. Burch.
N N.	v. Groenevelt.
de Raet.	Doublet.

Gerard Moliaert van Zieriksee tr....	Adrien Moliaert (zoon v. Jan, burgemeester v. Bommel omstr. 1540 en Petronella Glummer) tr. Mechtilde de Raet, dr. v. Rudolf, schepen te Bommelin 1529 en 30 † 1562 en Johanna Nay.	....v. Vianen tr. v. Groenevelt.	....v. d. Burch tr.... Doublet.
Alxander Moliaert v. Zieriksee.	Johanna Moliaert.	Corn. v. Vianen, raad te Utrecht.	Mechtilda v. d. Burch.
Gerard Moliaert van Zieriksee, heer van Neereggen en Bosch.		Cornelia van Vianen.	
Maria Mechtilde Moliaert tr. graaf Straetman.			

Hendrik de Raet tr. Mechtelt Roelofs gen. v. d. Poorten; zij hadden eenen zoon

Jacob de Raet † 1563, tr. Maria Fey, dochter van Arent en eene van Heusden. Hun zoon,

Hendrik de Raet tr. Catharina Schoock. Deze drie de Raets waren burgemeesters van Bommel.

Schoock voert in zilver drie zwarte linker schuinbalken en een rooden schuin geplaatsten dubbelen adelaar tusschen den eersten en den tweeden balk.

Fey voert doorsneden van zilver en groen, het zilver beladen met negen zwarte hermelijnstaartjes, 5 en 4 (juist als v. Broekhuyzen. Zijn die twee geslachten van denzelfden oorsprong?)

Roelofs gen. v. d. Poorten d'argent au cor de chasse de sable, lié du même, virolé, pavillonné et embouché d'or. Kan iemand mij mededeelingen doen omtrent de vroegere leden dezer drie geslachten?

DE RAADT.

De Jong. Jean Baptist de Raet van der Voort, kapitein kommandant bij het regiment Rhijngraaf † 1726, tr. (wanneer?) Justina Maria de Jong van den Nieuwenhuyse (zijne nicht?). Wat is van dit geslacht bekend en welk wapen voert het? Genoemde echtgenooten zijn begraven te Dongen in het koor der kerk, waar de wapens nog aanwezig moeten zijn. Vindt men er ook grafschriften? DE R.

Potier. Een adellijk geslacht van dezen naam, uit Henegouwen oorspronkelijk, zette zich later ook te Leuven neer. Maria Anna P., † 5 aug. 1721, tr. Willem Gerardi Chevalier, heer van Clercxhove, † 1697. Wie kan hunne kwartieren en wapens mededeelen? N.

MENGELINGEN.

Bangmakers. (XXVIII, bl. 592.) In Aardenburg Jan Hake die uit den regenbak komt. Onder Eede enz. langs de grenzen Ooschaert, de waterduvel. Verder in Roeselare Pietje Beu, die

weer aan 't zvl. piebeu herinnert. Piebeu spelen is, dat een meisje zich het voorschot over 't hoofd werpt en het weder in eens afrukt, te gelijker tijd uitroepende, Piebeu! om het kleine broertje of zusje te doen lachen of — schrikken. Nu is dit Piebeu spelen, helaas, ook een spel voor volwassen kinderen geworden, doch zoo onschuldig niet, namelijk in een verkeerd bed stappen.

Jan Hake en zijne familie is historisch; zij zijn nu in Aardenburg bijna uitgestorven, ze waren berucht om hunne potsen.

G. P. ROOS.

Uit onze dagbladen.

DANSCURSUS.

De Dames en Heeren buitenlieden, welke zich des Vrijdags [1] in de Danskunst wenschen te bekwamen, vinden daarvoor de gunstigste gelegenheid op de ruime zaal van den Koffijhuishouder S. van der Velde, bij het Paleis v. Justitie, Zaailand.

F. V. D. VELDE, *Dansonderwijzer.*

(*Leeuwarder Courant.*)

Nederlandsche spot- en scheldnamen. (Alg. Reg. I en II; XXI, bl. 56, 657; XXIII, bl. 168; XXVI, bl. 103 263, 272, 327, 432). »Het dorp Haaften in den Tielerwaard schijnt voor ettelijke jaren, door zijn lanen, dreven en hoogopgaand houtgewas, waarvan nog een gedeelte aan het zoogenaamde »Zwart van Honger" overig is, een uitverkoren plekje voor kraaien geweest te zijn. Een spoor hiervan is te ontdekken in het volgende versje, dat nog in den mond van het volk uit dien omtrek leeft:

Bommel, Bommel blinkt schoon,
Waardenburg spant de kroon,
Tuil dat leit op 't allerbest,
Haaften is een kraaiennest,
Hellouw is een eendenpoel, enz.

Van daar dan ook, dat de inwoners van Haaften in de lagere volkstaal dikwijls eenvoudig met den bijnaam van kraaien worden aangeduid. Eenige dezer »kraaien" moeten, naar de sage luidt, in het laatst der vorige eeuw, ten tijde der patriotsche

---

[1]) Marktdag te Leeuwarden

woelingen, te Gorinchem een manufactuurwinkel geplunderd hebben, en, tuk op buit, elkander hebben toegeroepen: »Jongens, hou maar op den zak! 't is goeie streep." — Geldersche Volks-Almanak voor 1870, bl. 127 (de noot).

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Cladich. In Dr. Wijnne's Geschiedenis, blz. 133, wordt gesproken van: »de onderschout met al zijn dienaars en de geweldige met zijn *Cladich.*" Welke betrekking is dat?

M. J. C. A.

Het voeten vegen door werkvolk aan bezoekers. Onlangs bezocht ik met eenig gezelschap een in aanbouw zijnd huis. Onderweg zeide ik »de Heeren kunnen zich prepareeren om een fooitje te geven, want het werkvolk zal ons de voeten wel vegen." Niemand begreep dit en toen ik den uitleg deed schudde men 't hoofd. Daar ik uit Utrecht kwam, meende ik, dat dit misschien een plaatselijk gebruik was en zweeg. Nu doorloop ik A. Fokke Simons Moderne Helicon en met hem binnen getreden zijnde in de smederij, waar gloeiende harten, ingewanden en aderen, gloeiend puin, doorweekt met bloed en tranen, ja »donderklooten en bliksems" worden gefabriceerd, worden we bij het uittreden verrast door een der Cyclopen, die naar ons toekwam om »met een schoenschuijer (ons) de voeten te vegen". Het spreekt van zelf dat ik onmiddellijk dacht aan 't gebruik in mijn geboortestad, en nu aan den Navorscher vraag, of iets naders daaromtrent zou zijn mede te deelen. Dat de Amsterdammer Fokke ook met dit gebruik bekend is, bewijst dat het toch niet zoo plaatselijk is, als ik eens dacht. Waaraan heeft het zijn ontstaan te danken? Welk zinnebeeld ligt er aan ten grondslag? Waar is dit gebruik nog meer in zwang of vroeger in zwang geweest? Zeker staat het in verband met het neerleggen van een steen voor de voeten der bezoekers van een steenplaats. Het doel, een fooi of drinkgeld, is het zelfde, alleen het middel verschilt.

's Gravenhage. A. V. R.

GESCHIEDENIS.

Johannes Hus (XXIX, bl. 389) is geboren in 1373. De fabrikant (C. Wermuth, te Gotha 1688—1739 werkende,) van den penning, bij v. Mieris, I, bl. 32 afgebeeld, nam het zoo naauw niet. Ook op de fabriekpenningen van Simon zijn vele fouten te zien.

[Dat zelfde jaartal noemde ons de heer Aarsen, volgens de aanteekening bij het portret van Hus in den Volksalmanak voor Nederl. Protestanten, 1854.]

De Waalsche Gemeente te Brielle. Bernardus Craeijvanger Med. Dr. kwam volgens Prof. J. Tideman (De Remonstr. Broederschap. Biographische Naamlijst enz.) in Dec. 1658 van Tiel als predikant te 's Gravenhage en stierf ald. in 1677. Daar nu Mr. Theodorus Krayevanger in Nav. XXIX, bl. 172, noot 1, genoemd is »fils de Mr. Krayevanger de son vivant ministre de l'Eglise Arminienne à la Haye", en er geen andere Krayevanger Rem. pred. in den Haag is geweest, zoo moet op de vraag, of Theod. Krayevanger een zoon was van Bern. Craeijvanger, een bevestigend antwoord worden gegeven. De Brielsche Registers vermelden van Mr. Theod. Krayevanger nog, dat hij, »j. m. wonende in 's Gravenhage" in Sept. 1690 met Maria Molewater, j. d. te Brielle, aldaar ondertr. is en »buijten getrouwt", en dat hij weduwenaar geworden zijnde te Br., waar hij toen woonde, in Maart 1693 ondertr. is met »Margareta Tedingh van Berkhout j. d. wonende tot Monikedam". Ook toen trouwde hij »buijten".

H. DE JAGER.

Trouwboek der Walsche Gemeente te Zutfen.

26.	6.	1695.	Jean Rousselin, Henriette Sprakels.
22.	10.	99.	Thomas Porteau, Louise Staets.
19.	9.	1700.	Jean L'Amérique, Anne Gabr. Basnage.
2.	4.	01.	David Lewis,
27.	10.	01.	Jean Louis des Portes de la Marquisié, Jeanne Marie de Basnage.
18.	10.	02.	Laurent Matarat, Judith van Eck.
27.	4.	04.	Gosuinus Versteege, Geertr. Sluyter.
13.	3.	08.	Wm. Welmers, Marie Targison.
15.	1.	13.	Jodocus Schomaker, Madeleine van Kuernheim.
15.	1.	18.	Sam. van Eck, Jac. Maria Centis.
7.	5.	21.	Harm. van Allen, Geertr. Weyerman.
13.	3.	21.	Conr. van Essen, Elisabeth Kaldenbach, proclamation.
23.	10.	21.	Herm. Hendr. v. Lamzweerde, Albert. Hadewig Opgeldre.
8.	12.	26.	Gerard de Putter, Cath. Stenge.
29.	6.	27.	Barth. v. Diemen Opgeldre, Joh. Reinira Optenoort.
23.	10.	27.	Horse Aisma v. Lauta, Anna Geertr. Swaen.
14.	3.	28.	Mr. de la Terrasse de Cérériés, Susanne Loofs.
29.	8.	28.	Ernst Löben Sels, Petron. Curina Optenoort.
10.	10.	28.	Jean Otthon v. Hasselt, Theod. Marg. v. Munster.
31.	10.	33.	Jean Geo. Rousselin, Joh. Boxmond.
30.	6.	37.	Sam. du Clos, Cath. Marie Anne des Portes de la Marquissié.
12.	12.	45.	Louys Meys, Joh. Agneta van Dillen.
27.	12.	45.	Dan. Jean v. Knuth, Hel. Cath. Wentholt.
2.	1.	46.	Adr. Pieter Paats, Jacoba Hasebroeck.
8.	2.	46.	Henri Ruysch, Hel. Alex. van Eys.
3.	1.	47.	Jacob de Rook, Wilh. Aleide v. Hasselt.
6.	12.	48.	Beat Leonard Holshalb, Anne Marie Daulnis.
9.	8.	50.	Maurice Corn. Fréd. Charon de S. Germain, Anne Marie Flenderus.
13.	12.	50.	Ern. Jean van Straubensee, Emilie Alide Hasebroeck.
7.	3.	51.	Pierre Wentholt, Helena Corn. Verspijk.
9.	3.	51.	Guill. Henri de Sonsbeeck, Jeanne Abigaïl v. Eys.
15.	3.	52.	Mr. de Valcke, capitaine, Marg. Wentholt.

4. 11, 1753. Lambert Jacobi Swart, Anne Elisabeth Wyne.
7. 5. 58. Wijnand. Adr. Wierts, Madel. Charl. Franck.
4. 6. 59. Josep Dominique André de la Porte,
Gualtéra Mechtelina Helena Knippenbergh.
14. 1. 60. Maurice Did. van Löben Sels, Jac. Corn. v. d. Muelen.
8. 8. 62. Will. Henri Bon. de Broeckhuysen, à Deventer,
Scheltina Anna Ide Aitsma de Lauta, à Wilp.
18. 9. 63. Henri v. Allen, Phil. Louise Lohoff, Vve. J. C. Bauman.
21. 10. 64. Evert Corn. Schutter, Isab. Marg. Elisab. Soltkast.
21. 4. 65. Jean Sam. Fauqué, Anne Elisab. Lohoff.
21. 4. 65. Joh. Laur. Menetre, veuf d'Elisab. Hemerdinck,
Mary Marg. Piet, Vve. Matth. Smith.
7. 7. 65. Gerh. van Altena, veuf de Hendrica Wolthuijs,
Suz. Wilh. Lohoff, Vve. Geo. v. d. Mijn.
13. 9. 72. Phil. Nic. Louis van Vierssen,
Jeanne Macht. v. d. Heuvel.
25. 8. 75. Guill. Geo. Stedman, Charl. Marg. Hultman.
1. 7. 92. François Louis Daniel Duvoisin, pasteur de cette
église, parents demeurant à Bonvillars en Suisse,
Marthe Guérin, de l'E. W. à Aix-la Ch. qui
s'assemble à Vaals.
17. 6. 93. Corn. Fréd. Eckhard, Cath. Visser.
3. 10. 93. Chr. Leefers, Jacq. Ag. André de lu Porte.
5. 5. 1808. André de Bons, Cath. Wilh. Teresia Craan.

De huwelijken in 1792 en 1808 zijn beide vermeld op de keerzijde der pagina, waarop die van 1775 en 1793 staan; hier zijn dus geen bladen weggeraakt.

Volgens het trouwboek der hollandsche gemeente, is de tiende opgaaf onjuist; de dagteekening moet gelezen worden 14 october 1714, en het daarop volgende huwelijk is gesloten 7 mei 1719.

Zutfen. Medegedeeld door J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Een dienaar van Hoogerbeets. In eenen brief van 1 mei 1626 (te vinden in P. Cunaei Epistolae, p. 120) beveelt J. Forestus aan Cunaeus eenen jongeling aan, die Hoogerbeets gediend had en

hem ook in zijne gevangenis op Loevestein was bijgebleven. Hoogerbeets had hem daar onderwezen eerst in de grammatica, daarna in de regtsgeleerdheid. Nu Hoogerbeets overleden was, wilde hij te Leiden gaan studeren en daar promoveren. Hoe was de naam van dezen getrouwen dienaar en wat is er meer van hem bekend?

Regeering te Utrecht. Die vive in 't voerjaer en in 't najaer. Op eene lijst van magistraatspersonen der stad Utrecht in het Gr. Utrechtsch Plakkaatboek, III, 110 vg., aanvangende met den jare 1402, staan soms beneden de »Busmeysters van den Rade", soms beneden de »Cameraers", de »Libellemeesters", den »Bagynmeester" of de »raden", gedurig vermeld vijf personen, onder het hoofd: »Die vive in 't voerjaer". Soms volgt daar onmiddellijk onder, eene rubriek »Die vive in 't najaer", soms niet; maar meesttijds oningevuld, met één regel puntjes, in plaats van persoonsnamen. Soms staat er alleen: »Die vive", of: »Dit zyn die vive van Sinte Jacobsdag tot Lichtmisse toe"; of ook: »Die vive van 't yerste en van 't leste halve jaer". Op het jaar 1421 leest men: »Die vive zyn nu ses"; terwijl er dan vervolgens onder dezelfde benaming van »Die vive" altoos zes personen vermeld worden. In 1508 waren de schepenen Egbert van Gruenenberch en Geryt Knijff burgemeesters van »De vive" te Utrecht. Eerst in 1408 leest men van »die vive in 't voerjaer en in 't najaer". Vóór dien tijd ontmoet men: »Totten quadien in 't voerjaer" en »Totten selven in 't najaer, tusschen »Busmeysters" en »Totten wegen en diepen" in. W beduidt »quadien", en hoe was de regeling met de »vive"?

J. ANSPACH.

[*Quadie* — een woord dat in middeneeuwsche geschriften in het meervoud dikwijls, in het enkelvoud zelden voorkomt — beteekent boosdoener. Er wordt dus hier waarschijnlijk gesproken van hen, die met de politie belast waren.]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Penning met ruiter en monnik. (XXVIII, bl. 598). In mijn bezit is een zilveren penning (?) ter grootte van een rijksdaalder. Op de bovenzijde staat een gekleede buste, waaronder 't jaartal

1621 — met omschrift: Leopold: D: G: Archidux Aust. Dux. Bvr: et Sac: Caes: Mtis et. — Op de keerzijde 't wapen gedekt door de kroon — met omschrift: Reliq: Archid: Gubern: .....: et Com: Tir: Land: Als: — De penning — of liever 't doosje opent zich door schroefgang, en bevat tien plaatjes mica (moscovisch glas), die met de daarop aangebrachte afbeeldsels ter bekleeding dienen van eene aan de binnenzijde zich bevindende buste — de afbeeldsels zijn van geenen politieken of min kieschen aard, zij geven slechts onderscheidene kleederdrachten weer.

Van eenen dergelijken penning (?) vind ik nog gewag gemaakt in: De Spectator — of verrezene Socrates uit 't Engelsch vertaald door P. le Clercq, 2de druk, verschenen in 1752. Daar wordt gezinspeeld op »een doosje met afbeeldsels, waarin maar een aangezicht was, dat — door er eenige stukjes moskovisch glas op te leggen — veranderde in: een stemmigen Raadsheer, of een kluchtigen Jan-Potaadje, eene Dame met de troni vol mouches, of eene zedige Non, een zwarten Moor of eene blanke Venus, een Landjonker of Toovenaar, en verscheidene andere vertooningen — zoo vermakelijk als verscheiden."

't Wordt daar aangemerkt, als voor een kinderlijk tijdverdrijf. De beeldenaar blijft daarbij onvermeld, even als 't jaartal en de herkomst.

In 't Haagsch Museum moet een gelijke penning berusten.

J. M. VAN ASCH VAN WIJK.

IX.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. Dirks.

De penningen ter eere van Wigle Aytta van Zwichem
(Viglius ab Aytta Zuichemus).

De hoofdbron voor het leven van dezen beroemden regtsgeleerden, staatsman en prelaat is het door hem zelf in het latijn geschreven *Vita of leven* geplaatst met zijn afbeeldsel in het eerste deel van de *Analecta* van Hoynck van Papendrecht (Hagae Comitum 1745) p. 1—54 met de aanteekeningen van den uitgever daar op (p. 55—194). Het testament van *Viglius ab Aytta* (p. 195—216). *Notae* daar op (p. 217—226); *Codicillus*, 8 Maji 1577,

p. 227—232; *Inventaria duo*, p. 233 - 242; De *Indulta*, p. 243—254; De *Genealogia Ayttana* p. 255—277 enz.

Vooraf gaat t. a. p. eene *Synopsis Chronologica vitae Viglii ab Aytta Zuichemi.* Hieruit ontleenen wij de volgende opgaven, die ons bij onze aanteekeningen op de penningen te pas zullen komen.

Wigle Aytta werd geboren den 19 October 1507. Den 8 Mei 1529 verkrijgt hij te Valence den doctoralen graad in de regten. Hij houdt lezingen in 1529—1531 te Bourges, in plaats van den beroemden Alciatus, naar Italie vertrokken, en bewerkt aldaar het eerste voortbrengsel van zijnen geest; (primum ejus fetum, Jurisconsulti Institutionem). In 1531 verhuist hij naar Padua en houdt aldaar, in 1532, voorlezingen over de Instituten, waaruit hij zijnen beroemden *Commentarius in X tit. Institut.* zamenstelt. In 1535 wordt hij lid van het Keizerlijk en Rijks-Kamergerigt te Spiers, maar van 1537—1542 vinden wij hem als hoogleeraar te Ingolstad. In April 1542 verlaat hij den leerstoel en vangt zijn staatkundig leven aan. Hij wordt toen lid van den Raad (Consilium Privatum) die de Landvoogdes der Nederlanden Maria bijstaat in Brussel. Den 22 Mei 1543 wordt hij lid van den Hoogen Raad van Mechelen. In 1544 Comes Palatinus en krijgt zitting in 's Keizers Raad. Den 7 Jan. 1549 wordt hij Voorzitter van het Consilium privatum, zegelbewaarder ridder en in April 1549 Kanselier van Philips, den zoon van keizer Karel V. In plaats van *Joannes a S. Mauritio* wordt hij in 1553 Voorzitter van den Staatsraad. Gehuwd in 1543 (Granvellano faciente) met *Jacqueline Dumant,* doch weduwnaar geworden in 1552 en geene kinderen uit dit huwelijk hebbende, belet hem niets om zich in 1556 tot Coadjutor van *Lucas Munich,* den abt der schatrijke abdij van St. Bavo te Gent te doen benoemen. Ook koning Philips geeft hem in 1556 zitting in den Staatsraad. Nadat *Lucas Munich* (18 Jan. 1562) was overleden, doet *Viglius* (3 Febr. 1562) zijnen plegtigen intogt in Gent; maar eerst na zijne wijding in October 1562 tot priester door den kardinaal Granvelle kan hij de eerste mis vieren. Hij ontvangt van dezen het regt om den abtszegen uit te spreken en mijter en staf te voeren. Intusschen was hij in Junij 1556 nog Kanselier van de orde van het Gulden Vlies geworden. In 1563 (Aug. ?), na het vertrek van Granvelle (13 Maart 1563), ont-

vangt *Viglius* het diploma en den hoed van het apostolische pronotariaat. Als *priester*, voorzitter van een wereldlijk collegie te zijn, begint hem nu te bekruipen. Ook om redenen van gezondheid vraagt hij in het laatst van 1564 zijn ontslag. Kort daarna (sub Kalend. Jan. 1565) wordt hij door eene beroerte getroffen, doch hoewel *Viglius*, op het einde van 1565, vermeldt, dat hij uit 's konings brieven verneemt, dat *Karel Tysenach* hem als Voorzitter van den Geheimen Raad zal opvolgen en hij de betrekking (*dignitas Consiliarii Status*) zal behouden, zoo teekent hij eerst op 28 Jan. 1569 aan, dat *Karel Tysenach*, uit Spanje komende, hem als Voorzitter van den Geheimen Raad is opgevolgd; alsmede dat hij Voorzitter van den Staatsraad bleef en den titel en bezoldiging van lid van den Geheimen Raad behield. Den 19 Oct. 1569 rigt hij in Leuven het naar hem genoemde Collegium op. In April 1573 schrijft hij, dat hij sedert lang huiszittende is door ziekte zonder hoop op herstel of geschikt tot behandeling van zaken. Den 13 April 1575 vraagt hij zijn ontslag als Voorzitter van den Staatsraad, doch te vergeefs, want op den 14 Sept. 1576 leest men: In vincula rapitur cum Consilio Status. *Viglius* overleed den 8 Mei 1577 te Brussel.

Bij vergelijking van sommige der opgenoemde jaartallen met die voorkomende op de bij *van Loon* afgebeelde penningen ter eere van *Viglius ab Aytta* geslagen, zal men daarin geene overeenkomst bespeuren, in dien zin, dat het jaartal daarop voorkomende overeenstemt met dat van den aanvang of het verkrijgen van de daarop vermelde waardigheid. Zoo vindt men op de penningen van *Viglius* met den titel van *J(vris) U(trivsqve) D(octor)* (*v. L.* I, blz. 43) de jaartallen 1568 en 1571, terwijl *Viglius* reeds sedert 8 Mei 1529 doctor in de beide regten was. Ook de daarop voorkomende aanwijzingen van *Viglius* ouderdom kloppen niet altijd geheel; b. v. op den penning I, blz. 43 (1) staat *Aet.* LXV *en* 1571, op dien van I, blz. 56 (1) staat *Aet.* LXII *en* 1568, terwijl, het geboortejaar van *Viglius* 1507 (19 October) zijnde, 65 + 1507 = 1572 en 62 + 1507 = 1569 had moeten zijn. Misschien zit dit verschil in den *Hofstijl*, *Stilus Curiae*, die het nieuwe jaar met Paschen (tot 1 Januarij 1576) deed beginnen [1]), of komt

---

[1]) Zie *mr. J. Minnema Buma* in zijne *Bijdrage tot de Geschiedenis van het Dijkregt in Friesland*, Leeuwarden 1855, blz. 96—99 (3), die verwijst naar de

het daarvan, dat alle cijfers op de penningen van Viglius voorkomende niet *daarop* in den stempel zijn gesneden en dus afgedrukt zijn, maar na de stempeling van den penning *daarin* gesneden of afzonderlijk gestempeld zijn.

Van Loon volgende vinden wij:

A. Als *Praeses*.

384, 385. I, blz. 42, 1—2. Twee penningjes met het omschrift: *Viglivs Zvichemvs Praeses Z*. N°. 1 met 1561 wordt gewoonlijk als een legpenning gecatalogiseerd, soms ook de kleinere n°. 2, maar met *van Orden* (blz. 24) gelooven wij, dat het kleine *gedenkpenningen* zijn [1]).

B. Als *J(vris) V(trivsqve) D(octor)* [2]).

386. Als *v. Loon* I, 42 (1). maar Vz. Breeder hoofd. Omschrift: *Viglivs Ayta a Zvichem v. i. doc*. (zilver 6). Cat. *Jamieson-Feijens*, 1870, n°. 262.

387. Als *v. L.*, 43 (1) blootshoofds met spitsen baard. I. *V. D.* [3]). *Aet*. LXV en 1571.

388. Vz.: Borstbeeld ongedekt en regts gewend. Onder het armstuk 1571. Omschrift: *Viglivs Ayta Zvichemvs v. i. doc*.

Kz.; Het gehelmd wapenschild als bij *van Loon* I, blz. 44 (2) en *Vita mortalivm Vigilia*. Kleine penning. Mm. 18. Z. 10.

Afgebeeld onder n°. 2 in de *Zeldzame Gedenkpenningen en Munten in eene verzameling te Rotterdam (van Dam van Noordeloos)*, in goud voorkomende. *Cat. van Dam* n°. 642 Mm. 18, w. 10.7 *f* 30. Kab. van

---

Paaschtafel van *Huydecoper* (*Melis Stoke*, 1772, Dl. I, blz. 331) en de gewigtige opmerking maakt, dat *Hoynck* bij de uitgave der brieven van *Viglius* (die als in Brussel wonende den Hofstijl volgde) dit vergat, zoodat alle vóór Paschen geschreven brieven één jaar te vroeg in de volgorde staan. Zouden al onze historieschrijvers dit wel opgemerkt hebben? Wij betwijfelen zulks en vestigen daarop de aandacht ter oplossing van gewaande verschillen.

1) *v. L*. 1, 42 (2). In goud met oog en ring. *Gids*, *Hist. Tent. van Friesland*, blz. 90 (1). Welligt, even als andere in goud, geschenken van Viglius zelf aan zijne talrijke familieleden in Friesland. Aldaar n°. 2. Z. in dubbele zwaarte.

2) *Van Orden* teekent blz. 24—25 bij dezen penning aan: Ter eere van V. *te Dole in Bourgondië en* te Valence in Dauphiné tot leeraar in de beide regten *verkozen*. Doch in de *Synopsis* staat alleen: Valentiae gradum doctoratus suscipit.

3) *Gids* n°. 4 in goud, met oog en ring.

Prinses Marianne der Nederlanden. Zie *van Orden*, bl. 26. *Hooft* (1879) n°. 232. Bij *de Haan*, n°. 61. Z. 16 (Valsch) *f* 3 75. Nog kleiner n°. 62. Z. 17. *f* 13.50 (Versnayen). Verz. *Fr. Gen.* (3), alle met 1571. *Gids* n°. 6.

389. Als *v. Loon* I. 43 (2) met den *pileus* of doctoralen hoed en 1568.

C. Als *Praeses Consilii Caesareae et regiae majestatis* [1]).

Voorzitter van den K. K. *geheimen raad.*

390. Als *v. L.* I, 44 (1) met *Aet.* XLIX en 1556; hetgeen met het geboortejaar, 1507, overeenkomt. In het opengeslagen boek staat:

DE(VS) OP(ti)MA (*dat* of *dedit?* [2])

391. Bij *Bizot* in het *Nootwendig Voorberigt* voor zijne *Medalische historie van Holland.* Amst. 1690, blz. 20, fig. 1, vindt men den penning met het zoo even vermelde omschrift, doch met het borstbeeld *regts* gewend, zonder *Aet.* en met 1571. Ook het gelaat met korten baard wijst een verschil van 15 jaren (1556— 1571) aan [3]).

392. Als *van Loon* I, 44 (2) met *Aet.* XLIX, vertoonden al de voorafgaande penningen (behalve 388) op de keerzijde *Viglius* zinnebeeld (een tafel, waarop een opengeslagen boek, een brandende kaars en een zandlooper) omgeven door zijne zinspreuk: *Vita mortalivm Vigilia* (het leven der stervelingen is eene nachtwake), vergezeld van zijn wapen (een koornschoof van goud op een veld van lazuur). Op dezen penning daarentegen komt op de Kz. het gehelmde wapenschild voor.

D. Als *proost* van *St Bavo* [4]).

393. Als *v. Loon* I, blz. 55 (1) met op de Vz. Bb. regts en I, V. D., *Aet.* LXV, dus geheel overeenkomende met *v. L.*, I, 43 (1), maar op de Kz. met het nieuwe wapenschild. In den *Catalogus van Oudheden* (Leiden 1824, blz. 12) onder n°. 31, als met eenige

---

[1]) *V. Orden*, blz. 25 zegt verkeerd »benoemd tot geheimraad."

[2]) *V. Orden*, blz. 25 verwijst ook naar *Bizot*, doch bij *v. L.*. I, 43 (1), waar een *I. V. D.* penning voorkomt.

[3]) Voor de keerzijde van den penning *v. L.* I, blz. 44 (1), (dien met de tafel) zijn *twee* verschillende stempels gebezigd, vooral kenbaar aan den verschillenden vorm van het wapenschild. (Aanwijzing van den heer *Corbelyn Battaerd*).

[4]) *V. Orden*, blz. 29, heeft, »als leeraar in de beide regten", terwijl de Kz. kennelijk het proostschap aanwijst.

verandering destijds in het kabinet van den heer Alb. Kleynenbergh te Leiden voorhanden, vermeld (Kab. *Kleynenbergh*, n°. 52, verkocht in 1841 *f* 17.50).

394. Als *van Loon* I, blz. 55 (2) met den doctoralen hoed. *V. I. D.*, dus als I, blz. 43 (2), maar Kz. het nieuwe gecombineerde wapen.

395. Vz. de Vz. van *v. L.*, I, blz. 55 (1) (sic). Kz. van I, 55 (1), ingesneden met *J. V. D.* (Cat. *Jamieson-Feyens*, n°. 222 Z. 9.)

E. Als *Kanselier van de orde van het gulden vlies* enz.

396. *v. Loon* I, blz. 56 (1) met *Viglius praep(ositus) S(ancti) B(avonis) Praeses Secreti Consilii regiae majestatis et cancellarius ordinis aurei velleris. Aet.* LXII en 1568. Kz.: De tafel c. a.

397. *v. L.* I, blz. 56 (2), als de voorgaande, maar op de Kz. het gehelmde, gecombineerde wapen en geen jaartal [1]).

398. De bronzen penning van *Simon* met de om- en opschriften: *Viglius* (Aytta) *Zuichemus. Natus in Barthusen* (lees: *Barrahuis*) *in Frisia.* An. MDVII *obiit. An.* MDLXXVII.

399. Draagpenningje. Ovaal 21/16 Z. Vz.: Een vorst met opgeheven zwaard en scepter. Op den achtergrond een gebouw, de abdij te Gent, *S. Bavo.* Kz.: De moedermaagd. Z. 6 w. *Westhoff*, n°. 334 (Dirks.)

Er blijft ten opzichte der Viglius-penningen nog de vraag ter beantwoording over, op wiens kosten zij alle (ns. 384 tot en met 397) geslagen zijn. *Joachim Oudaan Fransz*, in zijn *Noodwendig Voorbericht* voor *Bizot*, zegt bl. 20—21. »Deze penningen zijn (gedag)tekent van den Jaare 1561 en 1571. En dat ze bij hem zelf zijn gedaan maken, word ik vroed uyt zekere zijne Codicillare Dispositie van dato 14 Maart 1577 (ende zulks geen twee maanden vóór zijn dood, 9 Mei 1571) gesteld." In dien *Codicillus* [2]) (*Hoynck* v. P. I, blz. 227—232) is herhaaldelijk sprake van gouden (11) en zilveren (18) penningen (waarop het portret van Viglius »Effigies mea") als gedachtenis gelegateerd. Zijn geheel pen-

---

[1]) *Pinchart, Hist.*, p. 23 (1, 2), p. 24 (9, 10) houdt de Vigliuspenningen bij *v. L.* I, blz. 44 (Ed. fr., p. 43) en blz. 56 (Ed. fr., p 54) voor het werk van *Jonghelinck.*

[2]) Toen »in Originali" bij *Oudaan* berustende.

ningkabinet werd aan zijne broeders gemaakt, maar er waren ook nog meer exemplaren van penningen met Viglius beeldtenis. [1]) Alhoewel dus uit het Codicil niet stellig blijkt wat *Oudaan* verzekert, zoo leidt het aanwezig zijn van zoo vele exemplaren wel tot het vermoeden dat de rijke Viglius het vervaardigen er van zal ondersteund hebben.

400. 1561. *Noel Carpentier*. In den Cat. *Hooft* n°. 236 (Nederlander?) Vz. Bb. en profil. Omschrift: *Noel Carpentier Anno Aetat.* XXI. Kz. Een vuurtoren en eenige schepen op den achtergrond, omschr. *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* (Uw woord is een licht voor mijn voeten). 1561. Mm. 67. Vg. Koper *f* 30.—

401. 1561. *Thomas Terlaen* 1561. Dezen naam en dit jaartal leest men op eene zeer groote penningplaat van *Ste(phanus) H(ollandiae)*, voorstellende, zoo als de heer Th. M. *Roest* in de *Revue* 1870, p. 515 (zie aldaar pl. XIII) schrijft: un buste à trois quarts et à mi-corps d'un jeune homme aux cheveux crépus, vêtu d'un pourpoint aux revers brodés. Waar schuilt de keerzijde? Huwelijkspenning?

402. 1561. *Charles Cockiel*. In de *Revue* 1857 p. 117—119, pl. I. (6) deelde de heer Ch. *Rahlenbeck* den volgenden penning, toen nog in het bezit van de familie *Cockiel*, mede: Vz. Regtsgewend borstb. met muts en opperkleed. Omschrift: *Carle Cockiel ae.* 53. Gemerkt *Ste. h.* (als no. 401, 403—408). Kz. Wapenschild. Omschrift: *Pas à pas passons.*

In deze lijfspreuk of dit devies [2]) van *Charles Coquiel*, lid van het consistorie der Lutheranen te Antwerpen in 1566 en vroeger, vindt de heer *Rahlenbeck* een reden om dezen penning onder de *méreaux des églises sous la croix* te plaatsen. Deze penning had echter veel te veel werk gekost om eenvoudig als een herkenningsteeken, gelijk R. wil, te dienen, uitgegeven door den ouderling[3]) *Charles Cockiel*, zoodat het *Pas à pas passons* zoude betee-

[1]) Alia vero, quae penes me reperiuntur *tam effigiei meae quam aliorum do ac lego*, etc. p. 229—230.

[2]) *Pinchart* p. 11, verwijst nog naar J. C. Schultz Jacobi, *Oud en nieuw uit de geschiedenis der Ned. Luth. Kerk.* Rott. 1863, blz. 42.

[3]) Jan Taffin had tot lijfspreuk: *A Dieu ta vie, à Dieu ta fin.* Zie over dezen Calvinist. leeraar. *C. Sepp, Drie Evangelisten, uit den tijd der Hervorming*, Leiden 1879.

kenen. *Présentez-vous à l'assemblée de nos frères, seul et discrètement.*

De heer *Rahlenbeck* deelt nog het volgende mede: p. 119. »On possède] un jeton de la même famille qui a été recueilli par *Van Loon*. Il a été frappé à l'occasion de l'anoblissement des frères *Michel* et *Nicolas Cocquiel* par Charles Quint en 1539." Wij hebben dezen penning nergens kunnen vinden. Wie kan dien mededeelen?

Nog zes penningen van *Steven van Holland* (1552—1562).

403. 1552. *Richard Martin.*

404. 1561. *Thomas de Montrichier.*

405. { 1561. *De markies van Northampton.*
1562. *De markiezin van Northampton.*

406. 156? *Maria Newce*, vrouw van *Jan Dimock*. Deze personen, alle Engelschen, beeldde *Steven van Holland* (1552—1562) op vier penningen af. Van zijne hand zijn nog:

407—408. Twee gedenkpenningen met dezelfde jaren ter eere van *Sigismundus Augustus* koning van Polen, op een van welke ook diens gemalin is afgebeeld. *Pinchart Hist.* p. 11, die ook bij penning 402 verwijst naar *Pinkerton*, *The medallic history of England*, 1790, pl. X.

409. (1561)? Gedenkp. van de abdij van *St. Amand*. Vz. *St. Amand*. Kz. *Fidelitas advocati et majoris de Scin.* Vermeldt door M. de *Courmaceul* in zijne *Histoire de Saint-Amand*, p. 256, volgens Graaf *van Limburg Stirum* in zijne notice III. *Medaille de l'abbaije de Saint-Amand. Revue* 1867, p. 434—435.

410. (1562—1572) *Schutterspenning van Middelburg. v. Orden* pl. VII. (1) blz. 45. Kz. met een sierlijk compartiment. *Dirks Essai* p. 35, no. 124).

411. Als no. 410 wat de Vz. betreft, maar de Kz. met het schip in nood voorkomende op de penningen van Granvelle uit dezen tijd.

Afgebeeld door ons in de *Revue*, 1866, pl. VIII, (3). Zie aldaar p. 136, no. 125, en *Essai* p. 35 n°. 125.

Bij *Westhoff* op 1572 geplaatst, door ons tusschen 1562—1572 om de allegorie reeds in 1562 *en vogue*. Een nieuw Schuttershof van den Edelen Voetboog verrees in 1540. Zie *Smallegange*, *Chronyk van Zeeland*. Middelb. 1696, bl. 421 (b) en pl. 1 bij bl. 448.

412. 1562 *Schutterspenning van Antwerpen* van *Jan van de Velde*.

(*Revue* 1866. p. 107. *Dirks*, *Essai d'une monographie des médailles et méreaux des corporations armées des Pays-bas.* (1550—1800) p. 6, no. 23. (Houtsnee).

413. 1563. Groote penningplaat ter eere van *Jan Walravensz.* v. L. I. bl. 64. *Pinchart Histoire* p. 29—30 merkt op, dat de portretpenning van *Jan Baptist Houwaart*, v. L. I, 245 (1) is onderteekend: *Alexander* P. F(ecit) (1578). Hij veronderstelt dat dit groot medaillon, »si précieux au point de vue de l'art d'un incontestable talent" van denzelfden *Alexander* P. is. *Maistre Oom* had in 1561 te Antwerpen den prijs behaald „du plus beau personnage. Zie *Histoire de Bruxelles* P. I, p. 392.

414. 1563. In dit jaar werden twee gouden penningen door de regering van Nijmegen aan *Elbert die Leeuwe* (*Leoninus*) vereerd. *Nijhoff Bijdragen* IV, blz. 294, *de Voogt Aanteek.* blz. 12.

415. 1563. *Maximiliaan Morillon.* Gedenkp. Vz. Regtsgewend borstbeeld gedekt met de doctorale muts. Omschr. *Maximilianus Morillon Praepositvs Arien.* (Aire). Kz. Op den voorgrond van een rijk gestoffeerd landschap een dansend paar. In de wolken het hemelsche Jerusalem door zonnestralen omgeven (?) Zoo vraagt de heer R. *Chalon.* In de afsnede het devies van *Morillon. Vnvm est necessarivm.* (*Eene zaak is noodig*). Zie *Revue* 1851, pl. XV, p. 273—276 en p. 428, waar men de aanvulling van het jaartal 1563 vindt. *Max. Morillon*, geb. te Leuven in 1523, stierf als A. B. van Kamerijk (21 Mei 1586) te Doornik. Zie zijn leven t. a. p.

416. Z. J. Vz.: Regts gewend b.b. als 415 (?) Kz.: In een vierhoek: *Unum est necessarium.* Mm. 28. Brons. *Catal. Weltz de Wellenheim*, n°. 14334. *Revue* 1851, p. 276.

417. 1564. Spotpenning op Filips II. Kz.: Salomons eerste regt. Z. Cat. *Schetsberg*, n°. 58.

418. 1564. *Andreas Vesalius*, beroemd ontleedkundige. Mm. 41. Door *Lefèvre* (Brons).

419. Als boven door *Jouvenel.*

420. 1564. *v. L.* I, blz. 67. De voorstelling der keerzijde van dezen zeldzamen legpenning werd nog in 1580 herhaald, mede op een legpenning, afgebeeld in de *Revue* 1866, pl. IX, n°. 3, p. 95. *Dugniolle*, n°. 2822.

421. 1565. *Legpenningen* (6 stuks) *op het ontzet van Malta.*

Dr. v. Köhne, Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde IX, S. 339—340 in eene aankondiging van *Furse Il Medagliere Gerosolimitano*. Malta 1864 4°) zegt: Von *Claude de la Sengle* Grossmeister des Johanniter Ordens zu Malta, kennt man noch einen Jeton (= *van Loon* I, 69 (1)). Derselbe kommt in Silber und Kupfer vor. Sie *Reinhart, Kupfer-Kabinet*, II, n°. 2999. Zoude dus n°. 1 op Malta geslagen zijn? Wij betwijfelen zulks, omdat deze legpenning zoo veelvuldig *hier te lande* voorkomt. Ook hier had deze gebeurtenis diepen indruk gemaakt en men vereeuwigde dit, even als op de vier medailles »auf die Vertheitigung Maltas und die Gründung Lavalettes. Besonders originell davon ist die erste mit der Legende *Habeo te* und einem Malteser Krieger auf einer Galeere, welcher einen Elephanten beim Rüssel packt." *V. Kohne* l. l.

422. 1565. *v. L.* I, 96, Penning ter eere van *Anthony van Strale* heer van Merxem en Dambrugge. Volgens *Pinchart, Revue*, 1854 p. 236, en *Histoire*, p. 23, 24, door *Jonghelinck* gesneden. De beschrijving in *Rethaan Macaré Cat.* (1862) n°. 812, is fautief. Voor pag. 77, te lezen 96 en voor *Deo, Aet.* als bij *v. Loon.*

423. 1565. Ter eere van den *Graaf van Hoorn.* Vz. als *v. Loon*, I, blz. 76. Kz.: *ΑΠΛΑΝΩΣ* (*unbeirt*). Aldus ook in plaats van de vertaling *oprecht, v. L.* I, blz. 76). »Ein Kriegschiff von den Winden, die durch vier blasende Köpfe bezeichnet sind, besturmt. (Op den zeldzamen legpenning I, 68 zijn het *vier bloempjes*). Der Schiffer blickt nach dem Gestirn des grossen Bären am Himmel. Unter ein band auf welchem APLANOS steht (Niederländsche Arbeit)," *Dr. J. Friedländer* und *Dr. A. von Sallet, Das Königliche Münzkabinet*, Berlin 1877, n°. 130, S. 314. Deze penning is ook in 1853/54 in het Kon. Penn. Kabinet te 's Gravenhage opgenomen. Zie de *Aanwinsten* 1853/54, n°. 5. Het schip voert de vlag van Bourgondië van den top van den grooten mast.

424. 1565. Vz.: Eene bijna geheel naakte vrouw, die met hare linkerhand op een gebroken kolom steunt, achter haar een leeuw enz. (Zie *Revue* 1878, p. 64). Omschrift: *Nvllis cedo malis et fortiter omnia vinco* 1565. Kz.: Een goed gekleede vrouw, die een tegen haar opspringend lam streelt enz. Omschr.: *Svstineo qvemvis patienti corde do(lo)rem.* Zie wat Graaf *Nahuys* in de *Revue* 1878, p. 64—67 over dit stuk mededeelt: aldaar afgebeeld pl. 2, n°. 5.

424a. Een zilveren penningplaat van *Levinus Bloccenus a Burgh* is onder n°. 240 op het jaar 1556 geplaatst, op grond dat dit jaartal 1556 was aangegeven in de *Aanwinsten* van het Kon. P. Kab. 1876, blz. 19, alwaar men leest: JAC. ZAG. 1556, terwijl de heeren *Alex. Pinchart* (*Revue* 1854, p. 335, *Histoire*, p. 20) en *Camille Picqué* (*Revue* 1879, p. 305) hebben gelezen: *Jac. Zag.* 1566, trouwens onleesbaar op de afbeelding van dezen penning in de *Revue* 1872, pl. XVII (5). Ook de heer *Camille Picqué* vraagt nog mededeelingen. *Lievin*, est-il un compatriote Zélandais de *Zagar?* Aurait-il été baptisé dans le diocèse de Gand? Où prit-il ses grades? Pas à Louvain etc.

☞ In n°. X *De Geuzen- en Antigeuzenpenningen.*

VRAGEN.

Penning van 1734. Op een zilveren penning, waarop aan de eene zijde een wapen, gesteund door krijgstoerustingen, en omringd van 5 andere wapens, waarvan een mij voorkomt te zijn van 's Gravenhage en een ander van Nederland, lees ik aan de keerzijde het volgende opschrift:

Deze
vereert
aan de onder:
Officieren en
Rotsgesellen
van het Groene
Vaendel, wegens
de Honderdste Mey:
planting, gedaan
den 1 Mey 1734 door
den Luitenant
Antoni Gouzy.

Dit opschrift is omringd door 5 andere wapens, met bijvoeging der namen: C. Linthorst, Vaandrig; L. Scheltus, Capitein; J. ten Hove, Colonel; J. Boutesteyn, Hooftm.; A. Gouzy, Luitenant;

Misschien is er wel iemand, die de beteekenis van dezen pen-

ning wil toelichten. — Wat is eene meyplanting? En zijn er ook bijzonderheden bekend aangaande dien luitenant Gouzij?

Twickel. BITTER.

Caspar Duarte. Onder de papieren van Huygens (hss. der Kon. Academie) vinden wij het volgende opschrift. Fratri sororibusque dilectissimis, Gaspari, Leonorae, Catharinae, Franciscae et Isabellae Duarte, communis omnium, omnium optimi parentis effigiem, aere perenni, ut merebatur, se procurante, hic expressam, ut ubique sit superstes, Jacobus Duarte frat. primog. perpetui amoris arrham d. d. d. L. M. CIƆIƆCCLX. Het moest dus dienen voor eenen penning, dien Jacobus Duarte ter gedachtenis van zijnen vader wilde laten slaan. Bestaat er zulk een penning of is het bij het plan gebleven?

Die vader was waarschijnlijk Caspar Duarte, op wien Huygens in 1653 een latijnsch grafschrift maakte,

Duartus hic, hic alter Amphion jacet enz.

(Moment. Desult. p. 393), dat hij den 28 augast. 1654 in het Hollandsch vertaalde (Duarte, Brabantschen Amphion enz. Korenbl. II, bl. 531). Hij was het waarschijnlijk, wien het (onuitgegeven) gedicht van Anna Roemers gold, Aen den E. Heere Duarte, hebbende de eer gehat hem met sijne dochters te horen singen en speelen (N. Beets, Mededeeling betreffende onuitgegeven gedichten van Anna Roemer Visschers, bl. 31 van den overdruk.) Francisca, de derde zijner dochters, zal wel dezelfde zijn, die door haar gezang Hooft en zijne gasten meermalen in verrukking bragt. — Wie weet meer van dien Duarte en zijn gezin?

P. LEENDERTZ WZ.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Een oud lied van Ronse. Wat hebben of hadden wij Noordnederlanders toch met Ronse te maken? Deze vraag kwam menigmaal bij mij op. De Deken van Ronsse is menigmaal, meen ik,

vroeger in den Navorscher aan eene welverdiende vergetelheid ontrukt. In Vondels Warande wint de schildpad den nachtelijken tocht met 's morgens vroeg reeds te Ronssen voor de stad te zijn. Dit alles laat zich nog al verklaren, als men den beruchten deken, den beul der »seven kruijsgemeijnten" als historische figuur behoeft en weet, dat de prenten bij Vondels fabelen van een Zuidnederlander zijn; — maar toch! Ik vond toevallig, in een klein (32°) boeksken bladerende — 't is de Nieuwe Vlissingse Tijd-korter of. verbeterd Snaakje, 7de vermeerderde en verbeterde (!) druk, bij Gabriel Clement te Middelburg z. j. uitgegeven — dat Ronsse alweer in 't Noorden. Ik merk nog op, dat als de een of ander lust mogt hebben om Witsen Geysbeeks en v. d. Aas Anth. Crit. Woordenb. der Ned. Dichters te vervolgen, hij kan aanteekenen dat Standaart-Leijn (de eenige genoemde rijmer in 't boeksken) er in deed plaatsen eene »Samenspraak tusschen Bruydegom en Bruyd, wegens hare trouwbeloften, die zij malkanderen doen," op de wijze: Adieu mijn lief, den trommel slaat; de regels,

Aanhoord mijn Bruyd, verstaat wel mijn,
Ik zal u nooijt begeven,

zijn voldoende om er de poëtische waarde van te kenmerken.

Het door mij bedoelde lied is getiteld: Den wagen van Ronse. Ik zou haast vragen, waren de Ronsenaren in der tijd ook groote zuipers? of was Ronse wat men in Holland Vianen en Kuylenburg nagaf?

Men oordeele:

Sa Musiseen,
Al op de been,
Wij komen u besoeken,
De wagen staat gereet past op en neemt er uw boeken,
Gij moet al mee met ons,
Met bas en violons,
Gaan een bedevaart doen naar Rons,
Met ander viese grollen,
Van bollen,
Van quinten stijf gezwollen,
Al was de key,
Groot als een ei,

Al in u kop geswollen.
Gij moet al meê,
Naar Rons ter stee,
Omdat gij staat,
Mijn kammeraat,
Geteykent op de rolle.

En vervolgens wordt Holland genoodigd het geweer op te nemen omdat Bacchus werft; men moet er twee voor een kunnen schieten, met gebrouwen kartouwen; het grof kanon is een ton en het vier is wijn en bier.

Vervolgens worden meêgenood »den Bruggeling en Oostendeling" die de eerste plaats krijgen; voorts de Gentenaars, de winkeliers en de taverniers »om te spelen Jan van Liers" (?). Ook lakensnijders, kooplui en procureurs, welke laatste er niet weinig van langs krijgen. Nog noodt men den verkwister, het Smelis kind (?), dat zijne vrouw geslagen heeft, de exploiteurs en reperateurs (?) 't moet al mee en de wagen is goed voorzien van tabak, snuif, bier en wijn en —: »de wagen en anijs (?) sullen de keij (?) doen dragen van menig viesen griek (?) die erger is dan ik, van den rooms en quinter riek (?) Nog moeten mee de h....n, de paap en de non, den edeldom, borgers en boeren, van harssens krank, scheef en mank, 't moet maar mee, want daar is eene vloot van 36 schepen, meestal met blaauw lint (?) geladen, aangekomen. Ten slotte zijn vooral welkom al die de uitwendige teekenen van de Bachusoffeianden dragen, ook gouverneurs en controleurs en zelfs den flerecijnlijders zal men op de voetjes passen.

Waar ik een (?) stelde zag ik gaarne eenig licht. Blaauw lint moet een pseudoniem voor het een of ander zijn, het schemert mij flaauw in 't geheugen, wat men er door aanduidt. In de dieventaal heet de looddief, die het lood van goten en daken steelt, een handelaar in blaauw laken.

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

God save the king. (XXVIII, blz. 564.) In de Jahrbücher van Chrysander, Bd. II, S. 287—407, wordt door den schrijver onweerlegbaar bewezen, dat Henry Carey de componist van dit lied is.

TAALKUNDE.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik.

2. *Verandering van beteekenis.* (XXVIII, bl. 571.)

Dat vele woorden van beteekenis veranderd zijn is overbekend. Daaronder zijn schalk en maarschalk. Schalk was eertijds een knecht, maarschalk een paardeknecht, van mare, merrie, vrouwelijk paard. Zoo schildwacht de man, die het schild bewaakte, dat voor 's ridders herberg in den vreemde hing, ten teeken dat de ridder daar zijn verblijf hield.

Stinkend was vroeger welriekend, reuk gevend in goeden zin, en een vrouwenborst of beter tepel, heette oudtijds, even als thans die der dieren nog, een speen. Van stinken en speen, trof ik de volgende voorbeelden aan. In Wm. Sewel Nederduijtsche Spraakkonst, te Amsterdam ten huyze van Robert Blokland aan den Dam, 1712, op blz. 448 komt een stukje voor, zijnde eene soort van geestelijke verklaring van het Hooglied, waarvan S. zegt: Salomons Hoogelied zoude voor 500 jaren (dus begin der XIIIe eeuw) aldus gevonden en door Paulus Merula in 't licht gegeeven zijn; daarin leest men: »wanda bezzere sint thine *spune*, themo wine, sie *stinchent* mit then bezzesten salvon."

Bovenbedoéld stinken leeft nog in Zeeuwsch Vlaanderen, doch steeds met de bijvoeging lekker, in den mond van den minderen stand: »Die krunagels stiinken lekker, ze sturmen net as o de kalonde." Krunagels zijn seringen, dus naar den vorm benoemd. Sturmen, stormen is een welriekenden geur verspreiden.

Dietsch maken, iemand iets ongerijmds of onwaars doen gelooven, was voorheen iemand iets doen verstaan in de lands- of volkstaal, de taal van het *died*, vandaar den lateren vorm verduutschen (verduitschen) in Zeeuwsch Vlaanderen, even als vervlaamschen in Oost- en West-Vlaanderen.

Is runderhaas iets wat eigenlijk niet bestaat, van gelijken aard is *schenkeltong*, dat ik aantrof in Jan van Dijk, Lotgevallen van eenen Nederlandschen kolonist in de binnenlanden van Zuid-Afrika (Rotterd. 1858) bladz. 247: »De spieren van den schenkel (n.l' des kaapschen elands) leveren, als zij gedroogd zijn, eene lekkernij, die onder den zonderlingen naam van *schenkeltong* bekend is."

Kruid en lood. Er is een spreekwoord, van iemand die ten einde raad is, door haast of voortvarenheid: hij heeft al zijn kruid en lood op eens verschoten. Dit spreekwoord is betrekkelijk jong, even als het gezegde, de inneming der stad zal veel kruid en lood kosten, namelijk na de uitvinding der snaphanen. Zijn andere, b.v. zich voor iets het harnas aangorden, iemand in 't harnas jagen, dank zij misschien den kurassiers, nog niet door nieuwe spreekwijzen vervangen, ons kruid en lood is zulk eeen plaatsvervanger. Ik trof bij Despars (Chron. van den lande en Graefscepe van Vlaenderen, Uitg. Brugge en Rotterdam 1840) bl. 520, dl. IV, dit aan: »Die hertoghe Albrecht van Sassen, merckte in hemselven wel datter te Gent niet dan *pijl ende loot* te halene was." Inderdaad waren in 1492 de snaphanen nog niet in gebruik of hoogst zeldzaam en kende men alleen kanonnen.

Schaker. Daardoor verstaat men thans een ontvoerder van jonge meisjes, vroeger een boosdoener, moordenaar, enz. Van Vloten, Nederl. Geschiedz. II, blz. 5 (Amst, 1864) heeft:

Gheliick men leest in Samuel,
Door d'arcke zijn ghebroken
Al die affgoden alsoo snel

Die *schaecker* ende zijn ghesel,
End ouck den grooten Bel,
Een vyer ginghen sy stoken.

Men weet dat de protestantsche rechtzinnigen alles, wat buiten de liturgische schriften gaat, met den naam van Baälsdienst, aan de geschiedenis van Elia ontleend, bestempelen. Voor de Geuzen der XVIe eeuw was het crucifix de groote Bel (Baäl); de schaecker ende syn ghesel waren de beide medekruiselingen.

Haveloos, zonder have, bezitting, arm, is thans slordig, ook verwaarloosd Van daar eene school voor havelooze, dat is verwaarloosde kinderen. Havelooze school is dus onjuist. Hier te Rousselare hoorde ik met vastenavond zingen:

Iik bin d'er 'n aveleus meissen,
'k en eender geen gelde of geen goed!

Men lette op de uitspraak der i als ii (niet ie) en op de duitsche ö (eu) voor oo en *een* voor hebben, Z.vl. ên.

Voorhoofd voor gevel? Zou de heer L. 't goed voor hebben? Hij kan gelezen hebben van »'n huys het anker b. v., palende O. het huis de snebbe, W. de Craene, zuid den lochting (tuin) en voorhoofdende de straat." Hoofd komt mij hier voor den hoofdingang te beteekenen.

Keeren voor vegen hoort men hier nog dagelijks. *Rijzen*, transitief gebruikt voor verhoogen, hoort men, in den vorm *rizen* natuurlijk, door geheel Z. Vl.: De molen stiink (stond) 't ooge (te hoog) z'ên im (hem = dien) gerezen.

De stratemaker, die te veel naar de laagte werkt, moet de bedding *rizen*.

G. P. ROOS.

[Het eerste deel der zamenstelling *maarschalk* is niet ons *merrie*. Vooreerst is in dit laatste woord de oorspronkelijke *a*, door invloed der *i*, in de volgende lettergreep, in *e* overgegaan. Ten anderen is *ie* hier ontstaan uit *ia* na uitwerping eener *h*. Ware dus *maarschalk* eene zamenstelling uit *merrie* en *schalk*, dan zou het moeten luiden *merrieschalk*, want wel wordt *meer* voor *merrie* eene enkele maal gevonden, maar toch zelden, en ik geloof dat die verkorting van niet zeer ouden tijd is. Het woord *maarschalk* daarentegen is zeer

oud. Het komt van *mar* = paard, wat in onze taal niet gevonden wordt, maar dat in het ohd. *marah*, oudn. *mar*, ags. *mære* is. De maarschalk had ook niet het toezigt over de merriën alleen, maar over alle paarden.

Speen, in de beteekenis van tepel, behoort niet tot de verouderde woorden: het is nog hier en daar in gebruik.

Verduutschen hoort men ook nog in Friesland.

Een *schaker*, al wordt dat woord, even als *dief*, wel eens in eene uitgebreider beteekenis genomen, is toch eigenlijk een roover.

Keren = vegen heeft de korte *e* (ohd. kerjan) en is een ander woord dan *keeren*, *omkeeren*.]

Opmerkingen en vragen, betreffende ons spraakgebruik. (XXIX, bl. 40.) Den heer Winkler betuig ik dank voor de gegeven inlichting over 't woord *veelvraat*. Bij dit onderwerp heb ik thans nog twee andere woorden. Vooreerst: *kamperfoelie*. 'k Heb eens ontdekt, dat iemand, door vorm en klank misleid, daar *Kampen* en *foelie* in vond. Is 't niet eenvoudig eene verbastering van *caprifolium* (*chèvre-feuille*)? Ten anderen: *scheurbuik*. Heeft de daardoor aangeduide ziekte werkelijk iets, wat dien naam rechtvaardigt? Of is ook deze naam een verbastering, — en dan van *scorbutus*? En geldt dit dan ook niet van het hoogduitsche *Scharbock*? Maar wat is de eigenlijke zin van *scorbutus*?

E. LAURILLARD.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik.

13. **Diergeluiden.** (XXIX, bl. 265).

Het eigenaardig geluid van meikevers, bijen, kapellen en andere gekorven dieren heet op de Veluwe *torren*. Van de padde wordt het *knorren* genoemd, terwijl hazen en konijnen, als ze in benauwdheid zitten, even als de muizen, *piepen*. 't Zingen, tjilpen, slaan, enz. van de vogels wordt in een woord *schreeuwen* genoemd. De specht maakt hierop eene uitzondering. Die *lacht*, wanneer hij in zijn doen is. 't *Lachen* van de specht hooren de boeren in den hooitijd niet graag, want, volgens 't volksgeloof, is er dan

regen op handen. »'t Kan best woar wezen, moar 't is vake nie zoo."

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Roervink. (XXIX, bl. 311.) Dat *roervink* kan beteekenen *rietvink,* mag ik niet betwisten. Maar 't is toch niet onnatuurlijk, aan *roering, beweging,* te denken, als men weet, dat, op de vinkenbaan, bepaaldelijk *die* vinken *roervinken* genoemd worden, die, vastgemaakt aan eene lijn, door gestadig rukken — wreed genoeg! — worden in beweging gehouden, — iets, wat alweer dienen moet, om de vrije vinken te lokken. E. LAURILLARD.

V R A G E N.

Zoo zout als brem. Brem is hier de bekende geelbloeiende struik: maar hoe komt de gelijkstelling met zout hier te pas? Om de bitterheid?

[Men zegt ook wel *breinzout*: ik heb dat in Friesland meermalen gehoord. *Brem* beteekent zout water, zeewater, pekel, in het Angelsaksisch *brim.* In deze taal vinden wij ook in dezelfde beteekenis *brine,* dat in het Engelsch gebleven is (*brine*). Dit is zonder twijfel hetzelfde woord als ons *brein.*

Etmaal = Vier en twintig uren tijds of een dag. Men vraagt de afleiding van dit zamengestelde woord.

[Dr. Verdam zegt Taal en Letterbode IV, bl. 194, »*Etmael* is eigenlijk hetzelfde als dit *mael* (= tijd), met het voorvoegsel *et* d. i. *weder,* waarvan *eder* of *heder* (bekend uit *ederkauwen*), samengetrokken *her,* de comp. is. *Etmael* beteekent dus eigenlijk een *tijd met zijn weertijd,* d. i. een dag en nacht. Het voorvoegsel *et* bezitten wij, behalve in *etmael* ook nog in *etgroen.*" Hoeveel er anders voor die afleiding te zeggen is, moet ik toch opmerken dat, indien zij de ware is, de *e* hier gelijk is aan de oudhoogduit-

sche *i* en dat het dan wel wat vreemd is dat wij in onz taal niet alleen *ettinge* maar ook *attinge* vinden. — Kiliaan geeft behalve *etmael* ook *eetmael* en *atmael,* en hij voegt er bij dat in het eerste deel van het woord het werkw. eten te vinden is: doch dit doet ons vragen of hij ook misschien die twee andere vormen zelf uitgedacht heeft. Want waar Kiliaan eenvoudig het woord en zijne beteekenis opgeeft is hij een uitmuntende gids; maar waar hij woordafleidingen geeft is hij niet te vertrouwen.]

Ebbenwerker. Aart Ottens, ebbenwerker, werd 1622—23 tot nieuw burger te Utrecht aangenomen. Wat is een ebbenwerker? Een werkman in ebbenhout? J. ANSPACH.

[Ebbenwerker is de werkman in ebbenhout en andere fijne houtsoorten. De schrijnwerker bewerkte greenen- en vurenhout.]

In rep en roer. De wereld is in rep en roer. Welke kan toch de beteekenis zijn van rep en roer? Vroeg ik het soms eens aan iemand die de uitdrukking bezigde, dan vond men mijne vraag (om met een geacht medewerker te spreken) wel heel »kranig", maar ik bleef even wijs. ANONIMO.

[*Reppen* en *roeren* beteekenen beide aanraken, vervolgens bewegen. Tot zoo verre is de beteekenis dezelfde. Maar wanneer men nu een stap verder gaat en beide bezigt om eene sterke beweging te kennen te geven, loopen de beteekenissen uit elkander: *reppen* wordt dan gezegd van eene snelle, *roeren* van eene levendige, luidruchtige beweging. *Reppen* is dan haasten en het daarmee zamenhangend bijv. naamw. *rap*, vlug. Maar het noordholl. *reurig* zijn, *reuren* is luidruchtig, vrolijk, jolig zijn. *In rep en roer zijn* is dus zich haasten en daarbij veel beweging, veel drukte maken.]

Syphilis, is dat woord Grieksch of Latijn, en wat beteekent het? Ik vindt het in mijne lexica niet.

[Van Hieronymus Fracastorius, die in de 16e eeuw leefde, hebben wij gedichten in het Italiaansch en in het Latijn. Onder de

laatste is het uitgebreidste *de Morbo Gallico*: het onderwerp is ongelukkig gekozen, maar er zijn stukken in, waar Vergilius zijnen naam bij had kunnen zetten. In het derde boek verhaalt hij, hoe een herder. Syphilus, den zonnegod eenen grooten smaad aandoet, daarin nagevolgd door de overige herders in die landstreek. waarop de vertoornde God hun tot straf de ziekte toezendt, die sedert naar den naam van Syphilus genoemd is.

Syphilus (ut fama est) ipsa haec ad flumina pastor
Mille boves, niveas mille haec per pabula regi
Alcithoo pascebat oves: et forte sub ipsum
Solstitium urebat sitientes Seirius agros:
Urebat nemora: et nullas pastoribus umbras
Praebebant silvae: nullum dabat aura levamen.
Ille gregem miseratus, et acri concitus aestu,
Sublimem in Solem vultus et lumina tollens,
Num quid, Sol, te, inquit, rerum patremque Deumque
Dicimus, et sacras vulgus rude ponimus aras,
Mactatoque bove et pingui veneramur acerra,
Si nostri nec cura tibi est, nec regia tangunt
Armenta? an potius Superos vos arbitrer uri
Invidia? mihi mille nivis candore juvencae,
Mille mihi pascuntur oves: vix est tibi Taurus
Unus, vix Aries caelo (si vera feruntur!)
Unus et armenti custos Canis arida tanti.
Demens quin potius Regi divina facesso,
Cui tot agri, tot sunt populi, cui lata ministrant
Aequora, et est Superis, ac Sole potentia major?
Ille dabit facilesque auras, frigusque virentum
Dulce feret nemorum armentis, aestumque levabit.
Sic fatus, mora nulla, sacras in montibus aras
Instituit regi Alcithoo, et divina facessit.
Hoc manus agrestum, hoc pastorum caetera turba
Exsequitur: dant thura focis incensa, litantque
Sanguine taurorum, et fumantia viscera torrent.
Quae postquam rex, in solio dum forte sederet
Subjectos inter populos, turbamque frequentem,
Agnovit, Divûm exhibito gavisus honore,

Non ullum tellure coli, se vindice, Numen
Imperat, esse nihil terra se majus in ipsa:
Caelo habitare Deos, nec eorum hoc esse, quod infra est.
Viderat haec qui cuncta videt, qui singula lustrat,
Sol pater, atque animo secum indignatus, iniquos
Intorsit radios, et lumine fulsit acerbo.
Aspectu quo Terra parens, correptaque ponti
Aequora, quo factus viro subcanduit aër:
Protinus illuvies terris ignota profanis
Exoritur. Primus, regi qui sanguine fuso
Instituit divina, sacrasque in montibus aras,
Syphilus, ostendit turpes per corpus achores.
Insomnes primus noctes, convulsaque membra
Sensit, et a primo traxit cognomina morbus,
Syphilidemque ab eo labem dixere coloni.

Was de ziekte in den tijd van Fracastorius reeds onder dezen naam bekend en heeft hij daarom zijnen herder zoo geheeten? Of heet omgekeerd de ziekte naar den herder uit zijn gedicht? Volgens de beide laatste verzen zou men meenen dat de dichter spreekt van eenen naam die reeds vroeger in gebruik was. Mogelijk is dit zeker: maar ik geloof niet dat men er tot nog eenig bewijs van gevonden heeft.]

Opmerkingen en vragen betreffende het spraakgebruik.

16. *Samenstellingen van plaats- en diernamen.*

Om bepaalde karakters, bedrijven, gezindheden, enz. aan te duiden worden somtijds woorden gebruikt, die uit plaats- en diernamen zijn samengesteld, als: *huismosch*, *kerkuil*, *schoolvos*, *waterrot*, *zeerob*, *landkrab*, *keukenhen*, *beunhaas*. Voor *huismosch* hoort men ook wel zeggen: *huishen*. Schertsenderwijze heb ik een kat wel eens een *dakhaas* hooren noemen; ook wel een *balkhaas*. Eenigermate behoort tot deze rubriek ook *boekwurm*. Wat *beunhaas* betreft, dat was oudtijds de naam van een snijder, die, niet bekwaam genoeg om lid van het gild te zijn, zich met zekere blooheid op zijn *beun* of *zolder* terugtrok en daar zijn knoei- en lapwerk maakte. Van *schoolvos* blijf ik dit de natuurlijkste verklaring achten, dat men er zekere valschheid en gniepigheid meê

wil uitdrukken, die (ik zeg niet: aan onderwijzers eigen *is*, maar) door de schooljeugd niet zelden aan onderwijzers toegekend wordt. [1])

In 't algemeen zijn die samenstellingen niet onvernuftig en er is wel natuurlijke aanschouwelijkheid in. *Mosch* en *hen* drukken wel een karakter uit, dat past bij *huis* en *keuken*. Het strakke en zure gezicht van een *uil* is niet ten onrechte in verband gebracht met personen, als die gewoonlijk *kerkuilen* worden genoemd. In *waterrot* ligt juist ter snede het begrip van *vertrouwd met het water*, en het denkbeeld van iets *plomps* en *ruws* is ten volle aanwezig in *zeerob*; — terwijl in *landkrab*, een naam dien de zeelieden met zekere minachting aan de landbewoners geven, de gedachte ligt van iets *traags*, iets *hulpbehoevends* en *scharrelends*.

Vraag: Welke samenstellingen van deze soort zijn er meer?

E. LAURILLARD.

Spreekwijze: hij is bij de pinken. Van waar de uitdrukking hij is bij de pinken voor iemand die vlug of uitgeslapen is?

Wantsnijder, Cordewanier, enz. In 1491 waren te Utrecht Jan Foeyt en Jacob van Leeuwen »wantsnijders", Jan Dirksz. en Gerrit van Bueren »cordewaniers". Zij behoorden tot de »Meentemannen". De burgemeester en raad der stad, Henrick van Ghent, was in 1501 »riemsnyer", Gijsbert Paeu in ditzelfde jaar raad en »bijlhouwer". Dit laatste wordt van »steenbicker" (Dirx Weyman, tevens raad) onderscheiden. Ook had men destijds »banne- of libellemeesters" (libelmeesters), ook enkel banmeesters geheeten. Totten banne = libelle. Wat waren dat voor betrekkingen?

J. ANSPACH.

[*Wantsniders* zijn kleermakers. *Cordewaniers* zijn schoenmakers (eigenlijk zij die corduaansch leer bewerken: het woord leeft nog voort in het fransche *cordonnier*). *Bijlhouwers* zijn timmerlieden.]

Spreekwijze: Hij heeft het in de mot. Hij heeft het in de gaten, is eene bekende uitdrukking voor hij heeft het bespeurd of opgemerkt; maar van waar de spreekwijs, hij heeft het in de mot?

[1]) Zie Nav. XXVI, 617.

Froenen. Geërfden, gildemeesters en huisluiden van Lichtenvoorde eischten in 1639 vaste bepalingen ten opzichte hunner betrekking tot het huis en den heer dezer plaats; en het hof van Gelderland verklaarde in dato 20 dec., dat het den heer (destijds George Ernst graaf tot Limburg en Bronckhorst) niet vrijstond hen te *froenen* of tot diensten te doen ontbieden (Zie Registers op het archief van het voorm. hof v. G., door P. Nijhoff, 1856, bl. 94) Was dit de beteekenis van froenen, dat men iemand tot het verrichten van leenmansplichten ontbood? Of had het woord nog een anderen zin? En wat is de afleiding?

J. ANSPACH.

[Van goth. *frauja,* oudhoogd. *frô,* dat heer beteekent (in onze taal komt het woord, voor zoo verre ik weet, niet voor) komt *frôn* = wat den heer aangaat, dat wij hebben in de zamenstellingen vroonland, vroondienst enz., en ook het werkw. vroonen, in het door den heer A. aangehaalde stuk *froenen* geschreven. Wat echter hier dit woord beteekent, hetzij iemand als dienstman beschouwen en gebruiken, hetzij iemand belasting, schatting opleggen (die in de plaats getreden was van heerendienst), hetzij iets anders van dien aard, is uit deze ééne plaats niet op te maken.]

Berlijn. Is 't waar, vraag ik, al kan ik alleen de legende, wellicht slechts conjectuur, aangeven, dat voor het geweld der zee en des krijgs in vroeger eeuwen eenige Aardenburger vluchtelingen zich naar de kusten der Oostzee begaven en zich landwaarts in nederzetten? Hun aanvoerder zou de Beer, vl. Bêr, geheeten hebben, in de wandeling Bêrtjen of Bêrke en deze de stad Berlijn — dus Bêrke of Beerke — gesticht hebben? Geslachten de Beer, Bert en de Bert vinden we nog hier, even als den voornaam Bêrke, verkorting van Albertus, Engelbertus en Bernardus.

G. P. ROOS.

[Men vergunne mij, de vraag van den heer R. »is het waar", waarop men gerust »neen" kan antwoorden, door eene andere te vervangen, namelijk, op welken grond rust deze opmerkelijke over-

levering? Dat men in *Berlijn* een verkleiningsvorm van Beer vond, is gemakkelijk te begrijpen. Maar hoe is men er toe gekomen, Berlijn door vlugtelingen uit Aardenburg te laten stichten?]

Wijlen. Is wijlen niet wijlen eer, weleer? Ik vestig de aandacht op het woord, omdat het in beteekenis gewijzigd is. Hedendaags wordt het alleen van personen gebruikt: wijlen de graaf van Hogendorp, wijlen generaal Chassé; vroeger gebruikte men het ook van zaken: het huis wijlent (natuurlijk wilent) den ovaere, de plaatse daar wijlent de kerke van Coxij stond, enz.

G. P. ROOS.

[Beide *wijlen eer* en het enkele *wijlen* komen bij onze middeneeuwsche schrijvers veel voor. Het laatste is eigenlijk de verbogen naamval van het zelfst. naamwoord *wijle*, dat uur, tijd beteekent. Het is dus »in vroegeren tijd" Wij drukken nog hetzelfde uit door »in der tijd".]

Overeind, overhoop. In het hoofdstuk der Syntaxis van Brill waarin gehandeld wordt over de beteekenis des voorzetsels lezen we aan het slot van de paragraaf: »*Over* beteekent *op* in de »zamengekoppelde bijwoorden *overeind* en *overhoop*, d. i. *op een der »uiteinden, op een hoop*." We hebben daar niets tegen te zeggen. Zelfs willen we de voorbeelden volledig maken door op een werkwoord »overhoopen" te wijzen, dat Dirk Smits in zijn Rottestroom, 2e zang, als volgt gebruikt:

»'t Riemen, 't stikken, 't *overhoopen*,
't Zeventurven, en wat voort
Tot den noesten turfbouw hoort," enz.

Hij geeft van die vier technische benamingen eene toelichting in zijne »aanteekeningen", waar hij van dit *overhoopen* zegt: »het (is) »'t opnemen der turven, en 't om- en opzetten om ze te doogen." Nu komen we tot de vraag: Hoe kan in zoo'n *paar* woorden, slechts *op* en *over* dezelfde beteekenis hebben verkregen? We zeggen een paar woorden slechts, want hoewel zeer dikwijls in saamgestelde woorden *op* en *over* naauw verwant zijn of kunnen

zijn, zoo als in *overste* en *opperste*, *overweg* kunnen, 't overdrachtelijke van met iemand *op den weg* kunnen zijn, *overgeven* en *opgeven* dat èn in reëelen zin, èn in overdrachtelijken zin elkander zeer nabij komt, denken we slechts aan *braken* en *bloedspuwen*, dat beide denzelfden weg gaat, en aan 't *zich aan den vijand overgeven* en *de verdediging opgeven*, zoo maken deze partikels bij samenstelling doorgaans groot verschil van beteekenis, zoo als een *overtrek* en een *optrekje*, *een blad overslaan* en *een boek opslaan*, *overnaaien* en *opnaaien*, *overgooien* en *opgooien* e. a., zoo als dan ook *op* en *over* op zich zelf groot verschil in beteekenis aangeven. Immers wat *op* gaat, is nog niet altijd *over* iets heen, wat *op* een afstand ligt, is niet *over* de grens van die ruimte = afstand. Kan die verwantschap ook wijzen op één zelfden oorsprong? Misschien door te spreken *over* de beteekenis, komen we van zelf *op* de beteekenis.

's Gravenhage. A. V. R.

Fobitasie, foberdie. In de Middelnederlandsche Dramatische Poezie, ingeleid en toegelicht door den hoogleeraar Moltzer, vinden we in de Sotternie, welke we Lippyn willen noemen, op bladz. 73 de volgende regels:

Daer bi biddic u dat ghi ontfaet
In dancke ons *fobitasie*

Bij dit door ons gecursiveerde woord teekent die hoogleeraar aan: »Fobitasie d. i., zooals uit het verband voldoende blijkt, »*pots*, *klucht*, stellig een woord van Fransche orgine en even jam»merlijk verbasterd als *alemoer* (à la mode), *bestuur* (postuur) »*frobentomie* (astronomie), *mekanyk* (mesquin), *stiredomstantien* »(circonstance) en dergelijke uit de XVIIe eeuw, verg. Wb. Bred., »bl. 507 vlgg."

Mogen we dat woord echter niet in verband brengen met *foberdie*, dat, in zijn verbuigingsvorm *foberdien*, voorkomt in de sotternie de Buskenblaser, op bl. 127, en waaromtrent de heer M. aanteekent: »*Foberdien* van *foberdie* d. i. *gekkernij*, *scherts*, kennelijk »afkomstig van *fobaert*, die Rose vs. 8030 variant. Kil. heeft het »woord niet, en mij is geen tweede voorbeeld bekend. Kausler »Denkm. III, bl. 262 teekent er bij aan: »»Verwandt mit dem

»hochdeutschen foppen, engl. fob [1])." " — Moet dit foberdie wijzen op *fopperij*, kan dan ook *fobitasie* niet wijzen op *foppage?*

's Gravenhage. A. V. R.

Voorhouden. In den Maurits Lijnslager van Loosjes, zoo ook in zijne andere werken worden verscheidene woorden òf zeer oneigenlijk gebruikt, òf vormt hij daarmede afleidingen, welke in tegenwoordige nederlandsche ooren zeer barbaarsch klinken. Zoo spreekt hij b. v. van »een zusje *levendig* maken", Ie deel, bl. 5, en van »een *levendige* adonis", bl. 170; van 't »*krijgen* van eene *overhelling* tot dwepen", bl. 5; van 't »spreken met een *onaandoenlijk* man", bl. 20; van »nu *liep* het zangstuk *af*, bl. 28; van »Julie, die nog *bezweken* lag, IIe deel, bl. 5; van »hij *maakte van haar* een schilderstuk", bl. 120; van »*zwevende* verschillen," bl. 132; van »een weinig *overdachte* lofredenaar," bl. 145; van »dat gij *peinsachtiger* waart; van »zijne bezoeken heel *zigtbaar* en druk herhaald," IVe deel, bl. 11, en zoovele meer, die we aan den tijd, waarin hij werkte en leefde, willen toeschrijven. Maar hij gebruikt ook het werkw. *voorhouden*, in een zin zoo als het ons tot heden niet voorkwam. Hij zegt namelijk, waar sprake is van het plagen van een jong getrouwde vrouw: »Daar nu Elisabeth van Vliet de »eenige getrouwde vrouw was, moest deze bij die gelegenheid »niet weinig *voorhouden*, en men rustte niet." enz. enz. Het is duidelijk genoeg, dat dit *voorhouden* gebruikt wordt in den zin van *hooren* of *vernemen*. Vooral daar Loosjes later dit *voorhouden* in zoo'n zelfden zin en in dezelfde beteekenis gebruikt. De vraag is nu: Wat is de eigenlijke oorsprong en beteekenis van dit »voorhouden" in den zin zoo als 't hier gebruikt wordt en wie, voor Loosjes, hebben 't gebruikt? Met dit wie bedoelen we enkel eenige voorname schrijvers.

's Gravenhage. A. V. R.

Lichtomdijne. In den Almanak der Maatschappij tot N. v. 't A. voor 1805 staat een van de beste stukjes uit den saaien tijd. Het schetst ons hoe eene lasteraarster te pal gezet wordt. Deze

[1]) Is dit niet »to fop", dus met een *p?* vragen wij, en ook is »geckerdie" niet op denzelfde leest geschoeid als »foberdie"; gekkerij dus naast fopperij?

wordt sprekend ingevoerd en zegt van een meisje, dat een praatje met haren broeder houdt:

»Dat ligte ding.... daar zoo te praten
»In d' avond met een manspersoon,
»Was zij mijn dochter, zij zou 't laten,
»Of 'k stelde haar publiek ten toon.
»'k Zou ééns fluks al die *ligtomdijnen*
»Zoo ik Baljouw waar, één voor één,
»Natuurlijk doen van straat verdwijnen
»En leeren spinnen, zoo ik meen.

Ik begreep, dat de lasteraarster baljuw zijnde, de straatnimfen in het spinhuis zou doen plakken, maar wat beteekent *ligtomdijnen?*

G. P. ROOS.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Apeldoorn. (XXVIII, bl. 40.) Jan de Raet (zoon van Jan de Raet, ridder, heer van eene ridderlijke hofstede te Bommel 1274, en van Aleid v. Mekeren gen. Batenburg) heer van Laer, burgemeester van Bommel 1307, was getrouwd met Catharina v. Apeldoren. Op eene door de brabantsche wapenherauten R. de Grez en M. C. J. de Grez te Brussel zamengestelde geslachtlijst wordt het wapen van Cath. v. Appeldoren afgebeeld als volgt: In zilver een roode adelaar, op de borst een zilveren schild dragend, waarin een schuin liggende roode sleutel met het handvat in den linker beneden-, den baard in den regter bovenhoek. In het door de wapenherauten Dandelot, Flacchius en C. Boutelin den 10en dec. 1675 te Brussel aan de familie de Raet gegevene adeldiploma wordt het wapen van Appeldoorne aldus beschreven: d'or à laigle esployé de gueullés chargé d'un escusson d'argent a un clef de gueulles mise en bande. De ouders van Catharina v. Apeldoorn worden niet vermeld.

Geslacht Ruysch. (XXIV, bl. 253; XXVI, bl. 94, 308, 479, 621; XXVII, bl. 98; XXVIII, bl. 362; XXIX, bl. 371.) Het geslacht Ruysch, voerende in rood een gouden St. Andries kruis, is een oudadellijk, doch thans uitgestorven geslacht uit het Sticht van Utrecht. De geslachtnaam werd oudtijds ook als Roesche, Rusche geschreven, doch na de veertiende eeuw komt deze voor als Ruysch of Ruisch.

Dit geslacht bezat gedurende meer dan drie eeuwen het goed Pijlsweert en later gedurende langen tijd de ridderhofstad Wayestein; het had even als zoo vele andere aanzienlijke geslachten, in de stad Utrecht een huis, dat zijn naam ontleende aan het geslacht, door hetwelk het gesticht was; dit huis, Ruyschenstein genaamd, was gelegen op de Oude gracht aan den N. O. hoek der Bakkersteeg.

Van Leeuwen vermeldt in den jare 1168 reeds een Floris Ruysch, met anderen van adel door de Friesen verslagen. Bij andere schrijvers wordt zijn naam ook gevonden als Flor. Roesche. Tot dit geslacht behooren nu de volgende personen.

Anno 1282 geeft h. Jan van Cuyck last Willem Rusche van Linscoten te transporteren aan de kerk van St. Marien te Utrecht 26 m. l. gelegen »tot Werconden" (het tegenwoordige Werkhoven), die hij had gegeven tot een »dote" aan Geertruyt, zijne vrouw. Deze Willem Ruysch was getr. met Geertruida van der Aa, dochter van Harman van der Aa en Mabelia van Reen. In dit zelfde jaar 1282 was het geslacht Ruysch van Linschoten als riddermatig bekend (Placcaatboek van van de Water, deel I, 283).

Heer Gisebrecht Ruysch van Linscoten ridder noemt in eenen brief anno 1316 joffer Jutta, Tydeman Soudenbalchs vrouw, zijne nicht. Deze Gijsbrecht of Giselbert had een zoon, Johan R. v. L., in het jaar 1355 nog vermeld.

Nicolaas Rusche was omstreeks het jaar 1305 predikerbroer te Utrecht.

Aan Willem Rusche en aan Willem zijn zoon geeft het capittel van St. Marien in pacht de helft van zestien morgen lands in het jaar 1313.

De geregelde aaneenschakeling van de leden van dit geslacht begint met

I.

Peter Ruysch, burger te Utrecht, draagt den graaf van Holland eene »sate" van 20 m. l. in Camerik op en zal dezelve weder houden van de grafelijkhid te leen a° 1307. Hij bezat Pijlsweert door zijne vrouw Christina vrouwe van Pijlsweert, die eene dochter was van Wouter van Hardenbroeck.

Laat na een zoon. Volgt.

II.

Jan Ruysch bezat de goederen Pijlsweert en Nienoirt, en was schepen te Utrecht in 1358. Hij was getrouwd met Aegte van Langen en wordt in de jaren 1374, 1375 nog vermeld in brieven van heer Gijsbrecht van Abcoude.

Laten na *zes* kinderen.

III.

1). Dirck Ruysch van Pijlsweert was getrouwd met Elisabeth Trinde, dochter van Evert Trinde en N. Droem.

Hij is begraven met zijne vrouw in de Buurkerk te Utrecht voor het koor onder een grafzerk, waarop hunne nakomelingen hebben doen houwen het volgende wapen: gevierendeeld: 1. Ruysch. 2. Trinde. 2. de Lange. 4. Droem. Op de zerk stond de volgende inscriptie:

»Dirck Ruysch Heer van Pijlsweert ende Juff. Elisabeth Trinde syn huysvrou... God hebbe de ziel. Anno 1378.

Zij leeft echter nog in het jaar 1412, toen haar dochter huwde. Zie de volgende generatie.

Laten na *drie* kinderen.

2). Margaretha Ruysch trouwt Johan van den Spiegel.

3). Peter Ruysch op de Nienoirt trouwt Corina de Wael van Lichtenberch, dochter van Jan de W. v. L. Hij was schepen te te Utrecht in de jaren 1403, 5, 6, 7, 9, 10, 11, cameraar 1403, heemraad 1405. Hij zegelde met 't St. Andries kruis, maar had tot helmteeken een antieke vlucht, de vleugels beladen met 't kruis van 't schild. Zij laten na *vijf* kinderen.

4). Alyt Ruysch trouwt Jan van Wolfren.

5). Jan Ruysch (waarschijnlijk) gehuwd met eene dochter uit het geslacht van Amerongen, voerende in zilver een schapenschaar van sabel. Laat na *één* kind.

6). Dirck Ruysch, kanunnik van St, Jan te Utrecht. Hij is een der stichters van het kruisgasthuis, dat oudtijds buiten de Wittevrouwenpoort te Utrecht stond en in het jaar 1585 afgebroken werd, terwijl de inkomsten aan het krankzinnigengesticht werden geschonken. In dit gasthuis vond men dan ook een wit tafereel met deze inscriptie:

»In 't jaer onzes Heeren 1408 op St. Lorensdag leid Meesr. Dirck Ruysch op die tijd Canonic van St. Johan den eersten steen van dezen gasthuyse, bid voor hem en alle diegene, die daer goed toedoen."

IV.

1). Jan Ruysch van Pijlsweert was getrouwd met Jacoba van der Haer, dochter van Loef van der Haer en N. van der Meer. Hij bezat Pijlsweert »ende de husinge van Rusenstein tusschen backer ende Bayerbrugge aen de westzijde." In dit Ruyschenstein waren in het begin der zeventiende eeuw in de ramen nog te zien de volgende wapens. Van Jan Ruysch:

Ruysch.
Trinde.
Lange.
Droem.

Van Jacoba van der Haer:

van der Haer.
van der Meer.
van der Planck.
Ingelmunster.

In de Buurkerk te Utrecht heeft een steen in den muur gestaan, betrekking hebbende op deze beide echtgenooten, met deze woorden:

»Johan Ruysch, heer van Pijlsweert ao 1407 en juff. Jacoba van der Haer."

2). Frederika Ruysch trouwt a°. 1412 Jacob de Voocht van Rijnevelt, wiens moeder was N. van Clarenburg.

3). Peter Ruysch trouwt Mechtelt Heremans. In het Stichtsche leenregister wordt Peter Ruysch ten behoeve van Mechtelt Dircsdr.

zijne vrouw verlijd met het huis Wayestein »eñ sij toebehoorē" idem met het goed »te Clempt" tot Doorn. Hij was schepen te Utrecht in het jaar 1431. Zij sterft te Utrecht anno 1467. Hij sterft ook aldaar a°. 1482. Zij laten na *vijf* kinderen.

1). Jan Ruysch trouwt Alpharda van Lichtenberch; wordt verlijd met den Kroest te Zeyst. Hij was raad in de vroedschap te Utrecht in de jaren 1422, 24, 27, 31, 33, 35, 38.

Zij laten na *twee* kinderen.

2). Jacob Ruysch trouwt N. van Weteringe.

3). Aernt Ruysch trouwt N. de Jeude (van Leeuwen, Bat. Illustr. pag. 993).

4). Lubbert Ruysch.

5. Dorothea Ruysch trouwt Godfried Godard d'Edell, zoon van Gerard d'Edell en Jutta van Zijll. Zij sterft anno 1462.

1). Jan Ruysch, abt van Oostbroeck omstreeks het jaar 1446.

V.

1). Dirck Ruysch van Pijlsweert was gehuwd met Petronella de Haze. Hij komt voor in een maagscheid, gemaakt door Lubbert de Wael onder zijne kinderen a°. 1488; in een compromis tusschen de kinderen van N. van der Haer als »segman" anno 1494. In het jaar 1498 is hij »hylicxman" tusschen Beernt van Groenevelt en Mechtelt de Voocht van Rijnevelt. Hij zegelde met 't St. Andries kruis, maar had tot cimier eene buste.

Laat na één zoon.

2). Loef Ruysch, domheer en proost te Rees.

1). Peter Ruysch was gehuwd met N. Uteneng.

Laten na *twee* kinderen.

2). Elisabeth Ruysch trouwt Christoffel van Haarlem.

3). Dirck Ruysch na den dood van zijnen vader a°. 1484 verlijd met 4 m. l. bij Oudewater en anno 1497 met het huis Wayestein. Was getrouwd met Geertruide van Rijn van Groenenberch.

Laten na *twee* kinderen.

4). Alyt Ruysch, abdisse van 't adellijke klooster Mariendaal buiten Utrecht.

5). Winalt Ruysch.

1). Alphart Ruysch trouwt Elisabeth van der Horst, dochter van Willem v. d. H. In het jaar 1469 belooft hij »4 loot silvers aen den cureyt van de Buerkerck voor de begancheuisse sijnder vrinde." Hij was schepen te Utrecht in de jaren 1468, 71, 75, 77, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 91.

Laten na *drie* kinderen.

2). Aernt Ruysch wordt anno 1466 beleend met de Kroest »met syn geregt ende toebehoren" te Zeist bij overgifte van zijne moeder Alpharda, weduwe van Jan Ruysch. Hij geeft dit goed in het jaar 1471 aan zijnen broeder Alphart over. Hij was schepen te Utrecht 1467, 1481.

VI.

1). Johan Ruysch van Pijlsweert, na den dood zijns vaders a° 1514 beleend met Pijlsweert. Trouwt te Utrecht 1510 Catharina van der Borgh, dochter van Hendrik van der Borgh en van zijne eerste vrouw Geertruyd van Scherpenborg. Hij is verscheidene malen schepen der stad Utrecht geweest als in de jaren 1502, 7, 9, 17, 21, en is omstreeks 1530 gestorven. In het jaar 1522 zegelde hij mede de huwelijksvoorwaarden tusschen Gerrit van Cuylenburg en Elsabe van der Haer.

1). Peter Ruysch was gehuwd met Margriet Salms, wier moeder was Loenresloot. Hij was eenige jaren schepen te Utrecht als 1516, 18, 19, 22, 24, 25, 26, en sterft te Utrecht anno 1528.

Hebben gehad *drie* kinderen, o. a.

Hillegonda Ruysch, trouwt Hendrik van Nyenrode, heer van Gunterstein, baljuw van Loosdrecht, Minden en Tekkop, waarsman van den Zeeburg en Diemerdijk. Hij sterft omstreeks 1518. (Zie Jhr. J. J. de Geer, Geslacht van Nyenrode.)

1). Hugo Ruysch van Wayenstein, na den dood van zijnen vader in 1515 beleend met het huis Wayestein, trouwt Josina Pieck van Yzendoorn, dochter van Joost P. v. Y.

Hebben *zes* kinderen gehad.

2). Joffer Ruysch trouwt Gerbrand van Duyst.

1) Jan Ruysch was schepen te Utrecht in de jaren 1507, 1509, 1513, 1517. Hij was getrouwd met Anthonia Pallaes van Sanden-

burg, dochter van Floris van Pallaes en van Anthonia de Ridder van Sandenburg. In het jaar 1497 wordt Jan R. beleend met de Kroest te Zeist. Hebben *vier* kinderen gehad.

2). Aernt Ruysch sterft z. o.

3). Christina Ruysch trouwt Bernt Proeys.

(*Slot volgt.*) L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Geslacht Petreus. (XXVII, bl. 416). Aegidius Petreus geb. 30 april 1712, overl. 3 febr. 1778, was predikant te Kapelle in Zuidbeveland. Den 25 sept. 1759 trouwde hij met Cornelia Geertruid van Nievelt, geb. vermoedelijk te Acquoy bij Leerdam den 21 maart 1716, overl. 11 jan. 1793, eene dochter van Sybertus van Nievelt, schout en secretaris van Acquoy en van Maria van Slingelandt.

Het wapen door hem gevoerd was: in zilver een bok van sabel opspringende tegen een rots van sinopel.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Wapens gevraagd. (XXIX, bl. 52). De wapens, door vier van de ter aangehaalder plaatse opgenoemde geslachten gevoerd, zijn als volgt:

Van der Chijs. In sinopel 3 sijsjes van goud geplaatst 2 en 1.

Loosen. In zilver 3 goudsbloemen van keel geplaatst 2 en 1.

Heinsius. Gevierendeeld, 1e en 4e kw. in goud eene 5p. ster van sabel, waarboven een wassenaar van dezelfde kleur, 2e en 3e kw., in goud een kruis van sabel, beladen met 5 zilveren vierbladige rozen, vergezeld van 4 blokjes van keel.

Hanneman in zilver een keperswijze doorsneden keper, a. lazuur, waarin 3 gouden sterren, b. keel, waarin 3 zilveren kruisjes.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

[Het wordt ons ook medegedeeld door K. v. S., die de beide andere gevraagde wapens aldus beschrijft:

Buijs een gouden keper in rood, beladen met vijf roode koeken, vergezeld van 3 zilveren penningen.

Handboek door Rietstap pag. 414 bij Martini Buijs.

of 1 en 4 3 vogels van zilver op azuur met 3 gouden sterren; 2 en 3 op rood, 3 fleurs de lis van zilver. (Armorial Général).

Hessel van Dinter. Drie zilveren roozen op rood bout. d'or; op zilver een paardekop rood, houdende in den bek een hoefijzer van azuur.]

Geslacht Du Peyrou en de Villepontous. (XXVIII, bl. 434, 586.)

Op het archief van Haarlem berusten de volgende acten.

29 Sept. 1711. Acte waarbij Frederic Ramp c s. opdragen de oude hoffstad ende heerlijke huysinge genaamd Rolland, gelegen tot Overveen aan Jean du Peyrou koopman te Amsterdam.

28 Jan. 1720. Acte voor den notaris Philippe de Marolles te Amsterdam verleden, waarbij Joan Dupeyrou de jonge koopman tot Amsterdam zich borg stelt voor de heeren mr. Michiel ten Hove secretaris in 's Gravenhage, Jacobus Dupeyrou Jansz. en Frederik Berewout kooplieden te Amsterdam zijne broeders en behuwdbroeders in zoo verre zijn nog minderjarige broeder Etienne André Dupeyrou niet mogt goedkeuren hunne handelingen als voogden.

15 Febr. 1720. Compareerden voor den notaris Jan van Midlum te Amsterdam vrouwe Judith Dupeyrou, weduwe van den heer mr. Johan Festus van Breugel, in zijn leven pensionaris der stad 's Hertogenbosch. Mr. Michiel ten Hove secretaris in 's Gravenhage, als in huwelijk hebbende vrouwe Anna Maria Du Peyrou; de heer Jacobus Dupeyrou Jansz.; de heer Frederik Berewout in huwelijk hebbende vrouwe Maria Dupeyrou; jufvrouw Maria Cornelia Dupeyrou; de heer Jacobus du Peyrou Jansz. als voogd van den heer Etienne André du Peyrou minderjarige zoon ende alsoo en in dier voege vermits de renuntiatie door den heer Joan Dupeyrou den jongen hun comparanten broeder en behuwd broeder als eenige erfgenamen van wijlen den heer Jean Dupeyrou den ouden en vrouwe Anna Maria de Villeponteus haar comparanten ouders en behuwd ouders.

23 Mei 1757. Compareerden voor den notaris Jan Ardinois te Amsterdam jonkvrouwe Anna Maria Dupeyrou meerderjarige dochter van wijlen Jacobus Dupeyrou Jansz. uit zijn eerste huwelijk met vrouwe Petronella Agneta Bouwens. Jonkvrouwe Anna Maria Dupeyrou mede meerderjarig; de heer Jacob Jan Dupeyrou mondig geworden door veniam aetatis van den hoogen overheid in dato

23 Junij 1756, welke laatste kinderen zijn insgelijks van den heer Jacobus Dupeyrou doch uit zijn laatste huwelijk met wijle Maria Catharina Freschow, te kennen gevende dat hun vader Jacobus Dupeyrou Jansz. in leven heer van Limmen en kollonel van de burgerij der stad Amsterdam den 8 Junij 1756 ab intestato is overleden.

20 Sept. 1776. Compareerde voor den notaris Wessel van Kleef te Amsterdam, Jacob Jan Dupeyrou heer van Limmen, wonende te Amsterdam, op de Leidschegracht, verklarende in te stellen tot zijn erfgenaam zijne zuster vrouwe Anna Maria Dupeyrou huisvrouw van den heer M. Francois de Mey oud burgemeester enz. enz. der stad Gouda.

24 Maart 1777 overleed Jacob Jan Dupeyrou blijken de kwitantie voor het regt van successie afgegeven door den secretaris der stad Amsterdam.

Geslacht van Barneveld. (XXVIII, bl. 581). Een en ander wordt nader opgehelderd en toegelicht in de gen. Barneveld door J. H. Scheffer uitgegeven te Rott. bij v. Hengel en Eeltjes 1878.

J. D. WAGNER.

Geslacht van Oldenbarneveld. (XXIX, bl. 166). De vrouw van Reinier v. O., heer v. Groeneveld was Anna Weitsen, † 1648, vrouwe van Brandwijk en Gijbeland, die hertrouwde met den bekenden dichter Jacob Westerbaen, geb. 1599, † 31 Maart 1670.

H. C. VAN BAKKENES.

[Hetzelfde deelde ons de heer A. Aarsen mede.]

Ridderprent. (XXIX, bl. 119.) Naar alle waarschijnlijkheid is de teekening de afbeelding van eene grafzerk, voorheen gelegen hebbende in de Catharijnen kerk te Utrecht.

De namen van de kwartierwapens des ridders zijn in de orde genomen, zooals de wapens aldaar zijn beschreven: 1 Leefdaal. 2 Het wapen wordt gezegd te bestaan uit drie arendspooten, maar voor dit kwartier vind ik Leijenburg opgeteekend. Het geslacht Leijenburg voert echter een geheel ander wapen namelijk: in zilver twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken van keel, overtopt in 't schildhoofd door drie meerltjes van sabel. Mogelijk wordt hier

echter bedoeld het stichtsche geslacht van Ledenberg, voerende in azuur drie gouden weerhaken; door onjuiste afteekening van de mogelijk reeds geschonden grafzerk zijn de weerhaken misschien in arendspooten overgegaan.

3. Vijanen van Rijzenburg. 4 Ruijchrok.

De kwartierwapenszijner echtgenoot zijn: 1 Ranst. 2 van Drongelen. 3 Spapen. 4 Duffel. De kwartieren Ranst, Drongelen en Duffel reeds doorden heer Anspach vermeld Nav. XXIX 120.

Deze kwartieren behooren echter in eene eenigzins andere orde gerangschikt te worden en zijn aldus:

Leefdaal.	Ranst.
Vijanen van Rijzenburg.	Spapen.
Ledenberg (?)	Drongel.
Ruijchrock.	Duffel.

L. H. J. M. VAN ASCH VAN WIJCK.

Ridderprent. Zouden de beschreven wapens ook de kwartieren kunnen zijn van Jan v. Leefdael, ridder, heer van Laer, in 1487 gehuwd met Cornelia van Ranst, vrouwe van Etten, Meeuwen, Babylonienbroek en Thielen, met hunne kwartieren in het koor der kerk van laatstgenoemde plaats begraven?

Jan. v. Leefdael was een zoon van Lodewijk, heer van Laer en Poppendonck, gehuwd met Elisabeth van Vlienburg Willemsdr. en een kleinzoon van Dionys, ridder, heer van Laer, † 1478 en van Margaretha van Weese. Cornelia v. Ranst was een dochter van Philips v. R. Danielszn. en van Odillia v. Drongelen, dochter van Robbrecht en van Odillia v. Merwede, vrouwe van Etten Meeuwen en Waalwijk.

Dewijl Filips v. Leefdael, achterkleinzoon van Jan en van Cornelia bovengenoemd, gehuwd is geweest met Margaretha v. Westerholt, dochter van Herman en van Johanna v. Wassenaar Duivenvoorde, en Frederik v. Leefdael, de grootvader van moederszijde van Willem v. Lier, heer van Oosterwijk en Katwijk † 1654, mede een achterkleinzoon van Jan en Cornelia was, zou het aanwezig zijn in het Wassenaar-Katwijksche archief van eene teekening eener grafzerk uit een kerk te Thielen in Belgie, hiermede tevens toegelicht zijn.

De opgegeven plaatsing en naar ik meen ook de beschrijving der wapens, komt echter niet in allen deele met deze genealogische opgaven overeen.

H. C. VAN BAKKENES.

Ridderprent. Ter beantwoording van deze vraag het volgende:

Dirk v. d. Merwede, ridder, heer van Ethen, Meeuwen, Baardwijk, baljuw van Z. Holland, kastelein van Geertruidenberg † 1459, begraven te Meeuwen onder verheven tombe met 4 kwartieren, tr. Catharina van Ranst, Costijnsdochter.

Odilia v. d. Merwede, vrouw van Ethen, Meeuwen Waalwijk, tr. Robbregt van Drongelen.

Odilia v. Drongelen, tr. Philip van Ranst, zoon van Daniël v. Ranst, die een broeder was van Cath. van Ranst, vrouw van D. v. d. Merwede.

Cornelia v. Ranst, na den dood van hare broeders Daniël en Hendrik (beide ong. overleden), vrouw van Ethen en Meeuwen, tr. Jan van Leefdael, ridder.

Philips van Leefdael, heer v. Ethen, Meeuwen en Waalwijk, tr. 1516 Anna van Gavere van Liefsingen, dochter van Arnout van Gavere Arnoutszoon en Jeanne van Deurne.

Anthonie v. Leefdael, heer v. Thielen, tr. Margaretha v. d. Werve.

Philipote v. Leefdael,

die in de kerk de Morshoven (bij Veghel?) begraven is. Het volgende grafschrift is, of was daar althans, aan de noordzijde van het koor te lezen: »Hier leet begraven Joncvr. Philipotte van Leefdael, dochter was van Jonckhr. Anthonis van Leefdael ende Jonckvrouwe Margarite van de Werve, Heer ende Vrouwe van Thielen ende in Gierle, etc. sterf, den XX augusti 1628" — met deze kwartieren: Leefdael, Ranst, Gavere, Deurne, Werve, Beuckelaer, Elst, Scheijf.

DE GAVERE.

Geslacht van Bassen. De Nav. XXIX, 166, vermelde niet-adellijke van Bassens, omtrent wie ik verder niets vermag mede te deelen, zullen, naar ik geloof, gesproten zijn uit den, Herald. Bibl. 1876, bl. 318, besproken Johan Ernst van Bassenn, wiens kleindochter — die niet van adel schijnt geweest te zijn, omdat zij zóó nadrukkelijk vertelde, dat haar *grootvader* een edelman was! — de bewuste ontmoeting met Jan Adriaensz. Leegwaeter had. Daar nu deze in 1654 overleed (Nav. XXIX, 136), zullen gezegde kleindochter Anna Ernst van Bassen en haar echtgenoot, de amsterdamsche koopman Dorhout nagenoeg gelijktijdig geleefd hebben met den Nav. t. a. pl. genoemden Matthias v. B. en de oudste zijner kinderen. Tot dezen niet-adellijken zijtak van het later geldersch geworden adellijke geslacht zal te rekenen zijn Barthel van Bassen, die, volgens Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh. bl. 158, omstr. 1634 (in 1804 nog voorhanden) teekeningen vervaardigde voor een nieuw, destijds echter niet opgebouwd raadhuis te Arnhem, waarvoor hij van 's Gravenhage herwaarts was gereisd. Hij ontwierp bij die gelegenheid de plans dier soortgelijke gevels, welke in 1804 nog stonden in de Bakkerstraat naast de Catrijnekerk, naderhand de Oude Waag, en in 1804 het Komediehuis geheeten, mitsgaders het voorwerk van het Gasthuis op de Beek, hetwelk van Hasselt meende dat de poort geweest was. Volgens deszelfden schrijvers Kronijk v. A. (1790), bl. 274, 75, besloot de magistraat van A. in 1634, den gevel van het stadhuis te vernieuwen, aldaar eene nieuwe kamer te maken, en te dien einde het wijnhuis te verkoopen; doch van die vernieuwing kwam niets, uitgezonderd een bundel fraaie teekeningen en twee bestekken, door zekeren Sr. Bassum vervaardigd.

Hoogstwaarschijnlijk behoorde tot het adellijk geslacht, omdat hij den ruiter met opgeheven sabel voerde, Walraad Ernst van Bassen, schepen van Amsterdam (Wagenaar, Beschrijv. v. Amst., IV, 381). Een brief van dezen uit den jare 1625, gesterkt door zijn goed geconserveerd zegel, is nog aanwezig.[1]) Insgelijks zal denkelijk tot het adellijk geslacht v. B. gerekend moeten worden

[1]) Thans het eigendom van onzen medewerker, den heer A. A. Vorsterman v. Oijen.

Eleonora Catharina van Bassenn, gade van Jacob Frans van der Oosten, die, gelijk mij dezer dagen uit eene ms. geneal. v. Keppel vriendschappelijk bericht werd, erfgenaam was der kinderloos overleden Helena Catharina Clautier, dr v. Johan, ontvanger en commissaris te Wezel, bij Adriana Reyners. Deze H. C. Clautier, die Walijen erfde van hare zuster, huwde Derk Herman v. Keppel tot Odinkhof (geb. 1617, † 15 jan. 1689). Vgl. over de filiatie der laatstgenoemde J. v. Doorninck, Geslachtk. Aant. bl. 77, 78.

J. ANSPACH.

Onbekende wapens. (XXIX, bl. 168.) Het alliantiewapen der vrouw, twee loopende vossen, is waarschijnlijk twee loopende wolven, Zoo komt het wapen in mijne genealogie voor, als van de familie de Salve de Bruneton, twee loopende zwarte wolven boven elkander in zilver met een uitgeschulpten rooden schildzoom. Deze de Salve de Br. was gehuwd met den luitenant generaal Johann Martin baron de Behr, broeder van Johann Thomas Bär. In tweede huwelijk was Johann Martin de Behr gehuwd met Olympe Jeanne Charlotte Zoë gravin Borel de Bottmont. Zou iemand mij eenige inlichtingen kunnen geven aangaande hunne nakomelingen uit beide huwelijken? J. M. d. B. stierf in 1855 te Breukelen; zijne nakom. gingen naar Frankrijk. Johan Thomas Bär huwde jonkvrouwe Albertine Theodora Sibrandina Schorer, dochter van Jan Willem Schorer, geb. te Middelburg. Wie was hare moeder en welk wapen voerde deze laatste? Met een spoedig antwoord zal men mij zeer verplichten.

Roermond. RAIMOND BÄR.

Geslacht van de Kasteele. (XXIX, bl. 53.) Petrus of Pieter van de Kasteele werd 1743 als predikant beroepen te Ellewoutsdijk; hij wordt bij die gelegenheid genoemd »proponent te Lingen". In een protocol van de classisvergadering te Lingen gehouden 2 october 1742 en volgende dagen (aldaar aanwezig) wordt het volgende van hem gezegd. «De HE. Petrus van de Casteel S.S. Theol. studiosus geboortig uijt den Haag, heeft de E. Vergadering verzogt, dat tot een Examen pparatorium mogt worden toegelaten, het welk na vertoning van sijne so Kerkel. als Academische Attestatiën an sijn E. ingewilligt is.

Na een proef-predikatie uijt Joh. 21 v. 17 regtsinnig en welgeschikt, met een bijsondere parrhesie gedaan te hebben, trat men over tot het ondersoek van sijn kennis en progressen in de Hebr. en Grieksche Talen, daarop wird sijn E. niet alleen van den HE. Examinator Meijling, maar ook van verscheijde HE. Predikanten in verscheijde stukken der Godgeleertheit getoetset, met welker waarheden te bevestigen, te verdedigen en te beweren, sijn E. sulken voldoening gaf, dat de E. vergadering eenparigl. besloot, denselven onder het Getal de Candidaten, met blijdschap op en aen te nemen, en Hem vrijheit verleende om sijn Talent in 't openbaar voor de Gemeentens te doen blijken.

Met een Wensch dat 't den HE. des oogstes moge believen, Hem als eenen Arbeijder en gesegent Werktuijg in sijnen oogst te gebruijken

Amen."

DE RAADT.

Geslachtwapen met drie ossenkoppen, enz. (XXI, bl. 432.) Daar mijn antwoord den heer S. v. S. nog van dienst zou kunnen zijn, geef ik op, dat het gevraagde wapen door de familie Janszen gevoerd wordt. De kleuren zijn mij onbekend. Beide velden denkelijk zilver, volgens een lakafdruk in mijn bezit, van Cornelis Janszen gehuwd met Wilhelmina Petronella Jacoba Gockinga. Zij hadden een zoon. Zie Herald. Bibliotheek, 3de jaargang, bl. 183.

BACKER VAN LEUVEN.

V R A G E N.

Wapen op eene glasruit. Omstreeks 1600 heeft in de kerk te Vaassen gestaan een glasruit met een wapen, gedeeld in vieren als volgt:

1 Eene roos; 2 drie boomen met drie sterren in het schildhoofd; 3 eene lelie; 4 een degen met de punt naar boven.

Wie voerde dat wapen? W.

Wapen van het geslacht Pagniet. Dit wapen, hetwelk men in het Armorial Général niet aantreft, wordt Nav. XXVI, 589, opge-

geven. Zie een kleine variant in Nav. XXVII, 134. Ik zag echter onlangs op een geschreven stuk een zegel in rood lak van Karel Lodewijk baron de Pagniet van den jare 1779, gevierendeeld: 1 en 4 de keper, verzeld van drie handen; 2 en 3 drie palen van vair, met een schildhoofd, beladen met 2 kepertjes naast elkander, elkander rakende, — en een hartschild als 2 en 3. Het schild is gedekt door eene vijfbladerige kroon, met twee gevleugelde draken als schildhouders. Wat mag aanleiding gegeven hebben tot deze kwartileering? Met welk geslacht? J. ANSPACH.

Geslacht van Oldenbarneveld. Wie waren de ouders van Claes v. O., ambtman van de abdis van Elten en van diens echtgenoot Aleyda v. Lockhorst, overgrootouders van den advocaat?

Geslacht Bakker Korff en Bakker. (XXVII, 534). Behoort tot dit geslacht professor Gerhard Bakker te Groningen, rector magnificus 1821—22, gehuwd met Johanna Jacoba Pouldrie, dochter van....?, en wier dochter huwde den leidschen hoogleeraar van Oordt? V. O.

Geslacht van Loon. Gaarne zou men met eene beschrijving van het wapen der familie Wolters, genealogische opgaven bekomen betreffende de ouders van mr. Willem v. Loon Janszn., gehuwd met Catharina Johanna Wolters, en van mr. Jan v. Loon, gehuwd met Maria Backer (18e eeuw).

Vier belgische wapens gevraagd. Van Bouchout. Tot welk geslacht behoorde Jacques v. B., geb. 1599, † 1620, begraven in de Lieve-vrouwen-kerk te Antwerpen, tr. 1620 Digna Janssens? Zijn zoon was Laurentius v. B., die eenen zoon had Joh. Laurentius, van wien afstamde Joh. Emanuel v. B.

v. Cantfort. Jean Baptiste v. C. tr. Marie Françoise Geerts, wier dochter Anna Pauline v. C. 18 junij 1744 tr. Joh. Em. v. Bouchout, boven gemeld.

v. Pruyssen. Ferdinand Charles v. P., geb. te Antwerpen 11 oct. 1743, tr. 1 sept. 1772 Barbe Françoise Josephe Werbrouck, geb. 7 april 1749 te Antwerpen. Zijn broeder Jacques Joseph Charles

v. P. tr. Marie Josephe Antoinette v. Gameren en wordt 29 sept. 1793 door keizer Frans in den adelstand verheven.

De Wilde. Marie Anna Claire de Wilde tr. 22 dec. 1739 Ferd. Herman Joseph v. Pruyssen te Antwerpen, vader der boven genoemde gebroeders.

Meer mededeelingen over deze vier geslachten zullen eveneens welkom zijn. — Het wapen van den adelbrief der v. Pruyssens is bekend. x.

MENGELINGEN.

VRAGEN.

Het oorijzer. Men vraagt, wat met historische zekerheid te zeggen valt over den oorsprong van het friesche oorijzer? M. i. kan hier niet aan eene willekeurige handeling gedacht worden, noch aan eene poging om bij de bewerking van den boter de zindelijkheid te bevorderen.

Zoo het echter eene mode geweest is, en wel eene van adellijke en aanzienlijke vrouwen ook, wanneer is dan die mode in zwang gekomen? en wanneer door het zoogenaamde fransche kapsel verdrongen? Gaarne wordt hierop een naauwkeurig antwoord te gemoet gezien. A. TE B.

Een rekenkunstig grafschrift. Ik lees in den Enkhuizer Almanak voor het jaar 1879:

»»Op een graf te Jouwer in Friesland vindt men het volgende: »Klaas Lieuwes Fopma ligt hier begraven. Zijn ouderdom, toen hij stierf, geteld bij de helft der jaren na Christus geboorte geeft $878\frac{549}{730}$ *en het vierde van zijne jaren na Christus geboorte vermenigvuldigd, komt er* $17159\frac{19391}{26645}$." De vraag is, wanneer hij gestorven is, en hoe oud hij was.""

J. Waltman. Algebra.

Maar noch op de Joure, noch te Hiaure is dit grafschrift bekend. Waar is het te vinden? En zijn de cijfers juist? Maar de cursief

gedrukte zin is zeker *niet* juist. Hoe moet die zijn? — De laatste twee vragen zijn wellicht te beantwoorden door iemand, die Waltmans Algebra" heeft, een boek, dat niet in mijn bezit is.

E. LAURILLARD.

Een geschenk. In oneere enen doeck gesent Des woensdags op St. Michiels-avond 1446 besloot de magistraat van Utrecht, dat Aleid van Haeften twee jaren buiten de stad moest blijven en daarenboven aan die stad eene boete zou geven van 3000 steens, »omdat si enen priester in oneere enen doeck, daer menschenquaet in gebonden was, tot enen cleenoot gesent heeft" (Dodt v. Fl., Archief, V, 211). Wat had Aleid van Haeften dan bedreven?

J. ANSPACH.

[Antwoord: zij had den priester in oneere — d. i. om hem oneer, smaad aan te doen — quasi een kleinood, een geschenk van waarde gezonden, en dit bestond in een doek »daer menschenquaet in gebonden was.". Als nu de vrager weet, dat *quaet* ook drek beteekent, dan zal hij erkennen, dat de straf, die men Aleid oplegde, zeker bovenmate streng was, maar dat zij toch voor die vuile grap wel wat verdiend had.]

Het Brazielsche roode register. De in de Herald. Bibl. 1879, bl. 175—178, opgenomen wapenbrief van keizer Karel V, voor Nicolaas Jacobi i. d. 17 dec. 1549, werd geregistreerd in de Rekenkamer te 's Gravenhage in het Brezielsche roode register, dat aldaar sedert kerstmis 1540 gehouden is. Ziet dit Brezielsch (Braziliaansch) op de *stof* of op de *kleur* van den band des boeks, waarin men dat register hield? Zoo ja, op welke stof? leder of linnen? Zoo het op de verwstof doelt, gelijk men nu nog van turksch rood spreekt, welke soort van rood wordt er dan door aangeduid?, en is die verwstof nog in gebruik? Of heeft dit »Brezielsch" een anderen zin? J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS.

Ontvreemding van charters door diefstal met braak, ten jare 1536. In een register van »Oude Privilegiën en Verordeningen", ter secretarie van de gemeente Hoogwoud berustende, vindt men het volgende geboekt.

»Ladmorael Prince van Gaveren, Grave van Egmont &a, Heere van Fiennes, Anxi, Armentieres, Hoochtwout ende Aertswout etc., Ridder van den Ordene van den Gulden Vliese, Capiteijn ende Gouverneur der Graefschap van Vlaenderen ende Arthoijs,

Laten weten eenen yegel. van Hoochtwout, dat alsoo ons ondersate, Schout ende Schepenen, mitsgaders de geheele Rijckdomme ende gemeente van onse voorn. Heerlijckheijt van Hoochtwout ende Aertswout, onsen ondersaten, op onsen huldinge getoont hebben seker quoijer in franchijn, inhoudende heur hantvesten ende previlegie, henluijden eer tijt gegeven bij den Heere van Hoochtwout ende ook geconfirmeert bij onsen lieven Heere ende Oom, Heere Georgius van Egmont, Bisschop tot Utrecht, als Heere van Hoochtwout ende Aertswout, in dato den 16den martio 1539, stilo trajectensi, geteijckent bij de hant van onsen Heere ende Oom voornoemt ende besegelt met rooden uijthangenden zegel,.... biddende ons, ter lieff van onse voorscr. blije incomste, deselve henluijden te willen confirmeren, approberen ende aggreren [1]), in alder maniere gelijck die henluijden bij onsen voorscr. Heere ende Oom, als Heere tot Hoochtwout, geconfirmeert, gelaudeert ende geapprobeert hadden geweest, daer van den Teneur van woorde tot woorde hier naer volcht."

[1]) agreëeren.

»»Wij George van Egmont, bijder genade Godts Bisschop tot Utrecht, Abt ende Heere tot Sinte Amants, Heere tot Hoochtwout ende Aertswout en Spanbroeck, doen cont eenen ijegelijcken wient aengaen mach, dat voor ons gecomen zijn Mieuwes Janssen, onsen Schout tot Hoochtwoude ende Aertswoude, Cornelis Baarts ende Pieter Wijerts, Schepenen aldaer, voor hun selven, ende representerende vande geheele Rijckdomme ende Gemeente van Hoochtwoude ende Aertswoude, onsen ondersaten, ons ootmoedelijcken te kennen gevende, hoe dat in den winter, bij ongevalle, inden Jare vijftien hondert ende sesendartigh. alle Previlegien, die sij hadden van onse voorsate ende die wij in onse huldinge geconfirmeert hadden — heijmelijcken ende diefachtigh, inder nacht, uijt de kerck gestoolen ende wech gevoert sijn, sonder te weten ofte konnen voornemen waer die gebleven sijn, hoewel de selve vast ende wel geslooten lagen inde kercke tot Hoochtwoude, in een stercke kiste, daer aen hangende seven vaste slooten, die altesamen met crachte daer af gebrooken waren....... ons presenterende alle die Copijen van dien, geautentiseert bij Claes Pieters Camerlinck, Altarist tot Hoochtwout, dewelcke ons in *Verbis Sacerdocij* verclaert heeft, dat deselve copijen voor ons huldinge bij hem gescreven waren uijt de principaele brieven, alsnu verlooren, ende dat het inhouden van dien in seeckere previlegie hun bij onse voorsaten waeren gegunt, ende bij Ons in onse huldinge geconfirmeert,..... Op ons ootmoedelijcken versoeckende, deur de redenen vooren verhaelt, dieselve van nieuws altesamen te willen confirmeeren, soo die van woorde tot woorde uijt de voorscr. Copije hiernaer gescreven staen."''

(Hier volgen Privilegiebrieven,

a./. van Eduwaert Bastert van Hollant, Heere van Hoochtwout, gedagteekend 29 Maart 1450;

b./. » Eduwaert Bastaert van Hollant, Ridder, Heere van Hoochtwoudt &c., gedagteekend 24 September 1453;

c./. » Eduwaert Bastaert van Hollandt, Ridder, Heere van Hoochtwoude ende Aertswoude, gedagt. 6 Maart 1456;

d./. » Anthonis, Ridder, Heere van Hoochtwout ende Aertswout, gedagteekend 22 December 1488;

e./. van Denzelfden, gedagteekend 13 September 1490;
f./. » Willem, Heere van Hoochtwoude ende Aertswout, gedagteekend »Sinte Laurisdach Anno 1490",)

»»Confirmatie van GEORGIUS VAN EGMONDT.

Soo ist dat, achtervolgende welcke Ernstigh ende Ootmoedigh versoeck van den voorscr. mijnen ondersaten van Hoochtwout ende Aertswoude, wij George van Egmondt bovengenoemt, als Heere van Hoochtwout ende Aertswout ende Spanbroeck, deur de redenen voorn. verclaert, deselve alle heure previlegien, vooren gescreven, alsnu van nieuws geconfirmeert ende geratificeert hebbende, confirmeren ende ratificeren mits desen. Willende, dat deselve voortaen van waerden gehouden sullen worden ende in haere oude cracht ende macht blijven, die userende gelijck als sij deselve tot nu toe geuseert ende gebruijckt hebben. In Oirconde met onsen hande geteijckent ende onsen gemeen Zegel hierbeneden aengehangen, opten 16° martio Anno 1539 naet schrijven onses Bisdoms van Uijtrecht. Onderteijckent *G. d'Egmont*, ende was gezegelt met een uijthangende roode Zegel." "

Hierna volgt de »Confirmatie van »Lamorael d'Egmont", dd. 30 Junij 1561, door hem geteekend en met zijn »grooten Zegel" bekrachtigd.

De regering der heerlijkheid Hoogwoud en Aartswoud bestond in de 15de eeuw uit den schout, ook wel oficier genoemd, die den heer der heerlijkheid vertegenwoordigde en voorzitter van het bestuur was, uit schepenen en uit 14 der voornaamste ingezetenen, die in de voorhanden stukken, bij afwisseling, de veertien en de rijkdom genaamd worden. Later waren er bovendien ook nog burgemeesteren.

't Was wel gelukkig voor de bewoners van genoemde dorpen en onderhoorigheden, dat de altarist Claes Pieters Camerlinck, een geestelijk heer, zooveel belang stelde in de wereldlijke aangelegenheden der parochianen van Hoogwoud en Aartswoud, dat hij zich de niet geringe moeite had getroost, om afschriften van de bewijsstukken hunner regten en voorregten te vervaardigen. Had hij zulks niet gedaan, ware de inhoud dier stukken verloren of

in vergetelheid geraakt, dan toch zoude zulks een onherstelbaar verlies zijn geweeet, waardoor mogelijk onrust, verwarring, ongerief, schade en verlies zoude zijn veroorzaakt. Dat de ingezetenen hem daarvoor dankbaar zullen zijn geweest, is wel als zeker aan te nemen, maar of ze hem daarvan tastbare bewijzen hebben gegeven en of de bisschop Georgius van Egmond, heer van Hoogwoud en Aartswoud, zijnen onderzaten aldaar hunne oude privilegiën pro Deo op nieuw bevestigd heeft, is mij niet gebleken. Hoe dit ook zij, men brenge hulde aan de nagedachtenis van den Hoogwouder altaarpriester Claes Pieters Camerlinck, wiens prijzenswaardige handelingen allezins navolging verdienen; men doe steeds als hij deed en geve geene belangrijke stukken uit handen, zonder er afschriften van te houden en te bewaren, ter voorkoming dat hun inhoud te loor ga.

Hoogwoud,
op mijn 83^{n}. verjaardag, MAGNIN.
7 October 1879.

Privilegie, in 1561 aan het Brielsche gilde van St. Franciscus gegeven. Wy Bailliuw, Burgermeesters, Schepenen, Raedt, Oudt ende Nyeuw Gerechte der stede vanden Brielle, doen te weeten eenen yegelicken, dat wy, om te maecken goeden regul ende polecie ende ordonnantie onder den gildebroeders van Sinte Franciscus gilde binnen onsser voors. stede, genaempt die droechscheerdiers ende cleermaeckers gilde, het voors. gilde gegundt ende verleent hebben, gonnen ende verleenen mitsdesen die poincten ende articulen, hier naer volgende: Inden eersten dat nyemandt van nu voort aen binnen deeser stede vanden Brielle ofte vryheyt vandien dambacht van droechscheeren ende cleermaecken en sal moegen vpsetten, hy en zy eerst poorter deeser stede, ende zijn prouue gedaen sal hebben, ende daer nut ende bequaem toe bekendt byde goede mannen vanden ambachte, daer thoe gecoeren zynde ende voorden gerechte ofte by eenen Burgermeester der voors. stede beedt zynde, omme off die zelue bequaem ende nut es om der luyden laeckenen te scheeren ende cleeren te maecken off nyet. Ende die proeue gedaen hebbende, alsdan sal een poorter ten prouffyte vant voors. gilde betaelen eenen philips gulden, ende die vreemde twee philips gulden, all eer hy disch ofte tafel sal moegen

stellen ende het ambacht exerceren; alleen vuytgesondert meesters kinderen vanden ambochte, die heur proeuen sullen moegen doen, mits eens betaelende tot prouffyte vant voors. gilde vyfthien grooten. Weluerstaende dat die weduwen van meesters droechscheerdiers ende cleermaeckers, eerst betaelt hebbende trecht vant gilde, sullen moegen continueren tambacht, van heurluyder man zaliger achter gelaeten, mits an haer disch ofte vp haer tafel nemende eenen knecht, die poorter es ende zyn proeue oick gedaen sal hebben. Voert soe en sal nyemandt der droechscheerdiers ambacht moeten leeren, [1]) hy en sal moeten leeren twee jaer ouer knecht ende gheuen tot prouffyte vant gilde een quartier van een nobel, tot vyftich stuuers die nobel; ende daer sal die meester voor zeggen, dien hem zyn ambacht leeren sall. Ende dan zall hy teynde die twee jaeren noch een jaer ouer knaep wercken ende scheeren, alleer hy meesterie setten mach. Ende off hy teynde deeser drie jaeren meesterrie setten wilde, zoe sal hy dan moeten connen scheeren driederhande laecken ende in elck laecken drie zwaden ofte dischen. Ende dat zullen die hooftmans waerdeeren ende schouwen. Indien hyt can, soe sall hy meesterye moegen setten. Ende can hys nyet, zoe sal hy noch een jaer ouer knaeploen moeten wercken. Des en sal den knecht van zynen meester nyet scheyden, voor dat hy zijnen meester voldaen sall hebben, als voors. es, ofte met gheenen anderen meester moegen dienen binnen der voors. stede, by twaelff scellingen vls. te verbeuren aenden knecht ende aenden meester, die hem daer naer anneempt. Voort en moet gheen scheerder laicken annemen van eenige snydere, dat zyn zelffs nyet en es, hy en nemer zyn volle gelt off loon aff, als hy vanden luyden zeluer ontfangen soude, by twaelff scellingen hollandts te verbeuren. Oick zoe en moet gheen scherier eenich laecken annemen te scheeren van yemandt, wye hy zy, dan byder ellen, ende nyet byde hondert off halff hondert, by twaelff scellingen hollandts te verbeuren. Voorts dat nyemandt vanden droechscheerdiers ambacht en sal meer dan een leerknecht annemen, ende gheen ander inslaen, voor dat die eerste zyn huyer ende leerjaeren vuyt zijn, by te verbeuren als bouen. Noch soe en sal nyemandt, die tot anderen plaetsen dan binnen den Brielle zyn ambacht geleert heeft, hier

[1]) In plaats van *moeten leeren* zal men moeten lezen: *moegen exerceren.*

binnen moegen wercken, hy en sal eerst Sinte Franciscus gilde geuen thien scellingen vlaems ofte zeuen grooten ter weecke, ter tyt toe hy die voors. thien scellingen betaelt heeft. Voorts offer eenich droechscheerdier eenich laecken bedurff met scheeren off beuonden werde te nae geschoeren te zyn, zal hy gehouden weesen tzelue laecken den eygenaer te betaelen, alsoe hyt gecocht heeft, ende tot correctie vande hooftmans. Voorts zoe sullen oick int voors. gilde moeten weesen alle die gheene, die eenich lant-laecken annemen om buyten te doen veruwen, wandt anders die droechscheerdiers daer by zeer vercort werden. Ende zullen die zelue mede last dragen inden gilde voors. metten gildebroeders. Voorts zoe sullen die knechts gehouden weesen te wercken van smorgens te vyff vuyren tot sauondts te acht vuyren; ende en sall nyet moegen scheeren eenige laeckenen, bouen die gulden waerdich weesende, dan by dage, ende by die keerse slecht laecken onder die gulden, vp die verbeurte van thien scellingen vls., telcken reyse des beuonden sal worden. Voirts zoe en sal gheen poorter ofte oick vuytheemsch geselle binnen deeser stede in eenigerley huysen, in besloeten plaetsen, ofte eenichsins int theymelick, snyen ofte moeten nayen, vp die boete van drie ponden Hollandts; ende indient vp staende voet nyet vernoemen en werde, soe sal tselue noch binnen siaers gecauseert werden byde gezwoerens off mettet werck dat alsulcx gemaeckt zynde te voorschyne gebracht sall worden, ende dat vuyt oersaecke vandien, datmen verhoeden will gheen gestoelen cleederen te moegen breecken ende, in andere forme gemaeckt zynde, int heymelick te vercoepen, twelck zulcx dickwyls beuonden es. Item men sal vrouwen persoenen gedoegen ende toe laeten te moegen gaen nayen ende lappen binnen die goede luyden huysen, sonder nochtans eenich nyeuwt fatsoen van oudt ofte oick van nyeuwe cleeren bouen die elle groot te moeten maecken, dan alleen jonge kinder cleerkens tot heurluyder drie jaeren toe, ende dat vp die boete van drie ponden Hollandts. Item den Bailliuw, Schout, Rentemeester ende mannen van leenen slandts van Voirne, ofte allen den gheene, die gewoenlick zyn een cleermaecker knaep te houden, sullen moegen een knecht houden binnen heurluyder huys, die heur jaerlicx een huyer aff wint, omme te maecken, dat zy binnen heuren huyse behouuen, ende vorder

nyet, vp die boete van drie ponden Hollandts. Item een poorters jonge, diemen anneempt, om te leereu het ambacht van cleermaeckers, sal gehouden zyn te betaelen tot behouff vant voors. gilde vyfthien grooten vlaems, all eermen den zeluen iu zynen dienst sal moegen nemen; mer een vuytheemsche jonge vyfthien stuuers, all eer hy in zynen dienst mach commen; ende dat vp die boete van drie ponden Hollandts. Ende indien contrarie gebeurde, sal die meester gehouden zyn zeluer te betaelen, ten waere den jongen zoe miserabel ende arm waere, dat hy zyne cost moste bidden, in welcken gevalle tgilde daer van nyet prouffyteren en sall. Item soe en sal gheen meester eenige jongen annemen te leeren tvoors. ambacht vanden cleermaeckers, dan teen jaer om tander, vp die boete van drie ponden hollandts. Item off het gebeurde, dat eenich leerjongen binnen zynen twee jaeren vanden meester scheyde ofte wechliepe ende zynen dienst nyet voldede, soe soude die meester zyn schade ende intereste vandien moeghen verhaelen an des zelffs jongen ouders ofte anden gheenen, die hem den jongen besteedt hebben gehadt, ende dat vp die verbeurte van thien schellingen grooten. Item een meester vanden voors. cleermaeckers ambachte en moet nyet meer dan een jongen teenen mael annemen, ende den zeluen zyn leerjaeren vuyt zynde, alsdan eerst een ander leerjongen moegen annemen, vp die boete van drie ponden Hollandts. Item die meesters en sullen gheen meyskens moegen annemen, om tvoors. cleermaeckers ambacht te leeren, dan den tyt van twee jaeren, mits geuende ten prouffyte vant gilde, als voors. es vanden jongeren, vp die boeten als voeren. Ende indien dat meyske naer zyn twee leerjaeren van een ander meester te werck geset werde, sal die meester verbeuren drie ponden Hollandts. Ende alsoe daer eenige persoenen zyn, die gheen meesterye en begeeren te stellen, off oick proeuen te doen, maer alleen mouwen, coussen, coletten ende dier gelycke stucken te maecken vp die coep ende om te venten, soe sullen die zelue moegen volstaen, mits alleen volle gildebroeder ofte zuster te zyn, ende eens ten prouffyte vant gilde te betaelen voor heurluyder incompste twee philips gulden, ende een vreemde drie philips gulden. Item dat nyemandt, hy zy man ofte knecht, poorters weesende, en sal moegen tafelle ofte meesterye vp stellen, voir ende alleer hy zyn

prouue gedaen sal hebben van vier stucken wercx, te weeten, een mans ende vrouwen tabbaert, een paer mans coussen met een vrouwen keurs, ende daer van gepresen by twee keurmeesters, die byden wet daer toe geedt zullen zyn, ten byweesen vanden vier hoeftmans. Ende wye zyn werck nyet gepresen sal worden ende nyet vpgenomen en werdt voir goet, die sal weederomme moeten wercken by een meester, voor elck stuck wercxs, daer van hy beschout ende gecalengiert es, een vierendel jaers lanck. Ende zoe wye zyn proeue versouckt, sal tgeselschap voors. scencken een maeltyt ofte thien scellingen vls. daer voor, onuermindert die voors. penningen vanden incompste voors., een yegelick in zyn regardt. Ende wye zyn proeue sal willen doen, tzy droechscheerdier ofte cleermaecker, die zal eerst verbonden zyn met zyn bescheyt ofte certifficatie te verthoenen den hooftmans, dat zy twee jaeren lanck gewrocht ende tambacht geleert hebben by eenen goeden meester binnen den Briell ofte daer buyten in een ander stede, ende brengen certifficatie van schepenen besegelt vanden plaetse, daer zyluyden dambacht geleert hebben. Item van nu voort an salmen die feeste van St. Franciscus gilde houden den eersten sonnendach, naer dat hy inde weecke gepasseert sal zyn. Ende sullen alsdan gehouden weesen alle droechscheerdiers ende cleermaeckers, die heur proeue gedaen sullen hebben, mittet gilde te kercke te commen, te vespertyt ende ter hoochmissen, ende helpen luyden ende inde misse offeren, vp die boete van twee scellingen vlaems, ende dat tot pronffyte vanden gemeen gildebroeders, int mael te verteeren, nootzaecke vuytgesondert, als beddevast ende van huys te zyn, nochtans altyts den deeckenmeesters, alsdan weesende, om oerloff te bidden ofte laeten bidden. Item alle droechscheerdiers, cleermaeckers ofte vrouwen, die coussen, mouwen, coletten te coep houden, ofte yemandt, die hem met die wolle scheere geneert, jonck ofte oudt, tot zyn eygen prouffyt, laeckenvercoopers, boxevercoopers sullen geuen drie grooten vlaems siaers tot heur jaerpenning ende twaelff gr. vlaems tot heur dootschult, teynde heur leuen. Item vp die feeste van St. Franciscus sullen alle gildebroeders droechscheeriers [1]), die heur proeuen gedaen sullen hebben, gehouden weesen een maeltyt des smiddaechs byden anderen te teeren. Ende wye compt

[1]) Hier zal bijgevoegd moeten worden: ende cleermaeckers.

ofte nyet en compt, sal euenwel zyn mael betaelen. Ende alsdan salmen kiesen byde meeste stemmen tot die twee oude deeckenmeesters, die noch dat jaer sullen dienen, twee nyeuwe deecken-meesters, tzy een droechscheerier ende een cleermaecker, ofte twee cleermaeckers, mits datter altoes een droechscheerdier dienen sall: ende zal die zelffde dienen twee jaeren achter een, ende dan weeder een ander, die oick twee jaeren dienen sall. Ende daer sullen offgaen die twee jaer gedient zullen hebben, ende blyuen stille sitten twee jaer lanck, ten waere dat zy geroepen werden vanden deeckenmeesters, om eenige proeuen te helpen ontfangen off vant voorleeden jaer, daer zy nyet in gedient hebben, die rekening te hoeren, off om eenige andere saecken, die tgilde notelicken zyn tzelue nyet te moegen weygeren, wanneer zy vanden deeckenmeesters byden knape vant gilde ontbooden sullen wesen, vp die boete van telcken reyse te verbueren thien scellingen vlaems, tot prouffyte vant gilde. Noch soe salmen, als voors. es, byde meeste stemmen kiesen vp Ste Franciscus feestdach ouer mael tot die twee oude deeckenmeesters twee nyeuwe deeckenmeesters, welcke vier alsdan tot haer kiesen sullen vuytet ghemeen geselschap tende die twee jaeren twee keurmeesters, omme die proeuen te helpen judiceren, welcke keurmeesters twee jaeren dienen sullen. Ende die twee nyeuwe deeckenmeesters met die twee keurmeesters sullen metten ouden deeckenmeesters gaen binnen acht dagen daer naer voorden Burgermeester, om beedt te werden, om hem trouwelicken te dragen in heurluyder officie, naer inhoudt deeser ordonnantie, vp die boeten vanden inhouden vanden articulen, daer zyluyden onaxaem inne beuonden sullen werden, ende daer en bouen noch thien scellingen grooten vlaems, twelcke all ten prouffyte weesen sal tottet gilde, zoe verre men tzelue ouer hem kennelicken maecken ende goedt doen sal moegen. Item zoe sullen die deeckenmeesters gehouden weesen alle jaere rekeninge ende bewys te doen binnen zes weecken, naer dat zy van heur deeckenmeesterschap geset sullen weesen, van alle boeten, correctien, inncompsten ende renten, tvoors. gilde van Ste Franciscus toebehoerende ende noch vercrygen mach, van alle twelcke zy zullen leueren gelt off het vuyterste recht, vp die verbeurte van heur neerynge te laeten, ter tyt toe zy haer rekeninge gedaen sullen hebben, ende daer en bouen een boete van drie

ponden Hollandts. Ende waert datter yemandt waere, die de boeten off zyn ongelt inder maniere voors. nyet en gaue off en betaelde, die soude zyn ambacht moeten laten, ter tyt toe hy zyn boeten ofte ongelt betaelt sal hebben, vp die verbeurte, soe dicke hyt daer en bouen dede, een pondt Hollandts sdaechs. Noch zoe sullen die voors. deeckenmeesters alle deese voors. boeten moegen inhaelen metter stedeboode, als off het een schepen verlydt waere. Item wanneer een gildebroeder in zyn sacrament leyt, hy zy ryck off arm, zoe zullen alle die gildebroeders gehouden weesen, hem te geuen ter weecke een groetgen vlaems, eenen tyt van zes weecken. Ende blyft hy bedde vast leggen, soe salt noch zes weecken dueren. Den knaep, die dit gaeren sal, sall hebben alle weecke voor zyn arbeyt twee grooten vlaems. Ende en sall den knecht nyet ommegaen, hy en zy eerst geaduerteert vanden hooftmans vant voors. gilde. Ende soe wanneer een gildebroeder sterfft, hy zy droechscheerdier off cleermaecker, zoe sullen alle die andere gildebroeders gehouden weesen hem ter aerde te doen ende te beofferen, op die boete van een pondt was, den knecht voor zyn arbeyt twee grooten. Item sullen alle cleermaeckers knechts gehouden weesen soemerdaechs smorgens te vyff vuyren te werck te commen, ende sauondt, naer ouder gewoente, zoe lange te wercken, alsmen zyen mach. Ende zwinters zullen zy gehouden weesen te werck te commen te ses vuyren, ende sauondts te wercken tot negen vuyren toe. Ende en sal gheen meester, tzy hy een droechscheerdier ofte een cleermaecker es, deene den anderen zynen knechts nyet moegen onderhuyeren met gheene schoene woerden ofte meer loenen, vp die boete van twee ponden Hollandts, anden meester ende anden knecht, die sulcx gedaen sal hebben, te verhaelen. Item indien in deese preuilegie eenige duysterheyt ofte difficulteyt geviele, tzelue sal staen tot verclaerynge vanden gerechte. Ende sal deese preuilegie gedueren tot weederzeggen vande voors. stede. Actum coram Adriaen Colff burgermeester, Jacob Adriaensze, Jacob Jansze, Cornelis Heynricxze, Cornelis Philipsze, Mr. Pieter Pietersze, Mr. Willem Rutgertse, Jan Pietersze, Ariaen Heerman, Jan Jorisze ende Leenert Gysbrechtsze, all representeerende Oudt ende Nyeuw Gerechte, vpden xx[en] Augusti anno MDLXI.

Medegedeeld door H. DE JAGER.

Varia. Uit de Thesauriersrekeningen van 's Gravenhage 1592—1638.

1592—1593.

fol. clj

Betaelt Jacques Boomgaert de somme van twaelff ponden, hem bij de Burgemeesters toegevoucht, voor seecker constich hantwerck van wasch, daermede hij de Burgemeesteren in heurluyder caemer als in de camer van Schepenen hadde vereert, blijckende bij ordonn. en quit. dus hier xii £.

1596 -1597.

fol. ij^{c}.vj.

Betaelt Ael Bours, huysvrouwe van Gerrit Pouwelsz. de somme van vijff en twintich ponden, tot behouff van Roemert Heyndricxz. die derde mael es gesneden vant scheurssel ende andere accident, tot sustentatie van deselue kure, blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hier xxv £.

1613.

fol. ij^{c}.lxviij.

Betaelt Theodore Petri, Dienaer des Goddelicken Woorts, de somme van acht ponden, den zelven vuyt commiseratie toegelegt omme daermede te vertrecken. Blijckende bij ordonn. eñ quitantie dus hyer. viij £.

Betaelt aen de Gedeputeerde der Stede Calcar de somme van dertich ponden, henluyden tot opbouwinge van eene nyeuwe kerck toegevoucht. Blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hyer xxx £.

1614.

fol. ij^{c}.lxij^{v}.

Betaelt de Gecommitteerde van Rosendael, de somme van veertich ponden, hen toegeuoucht tot subsidie van 't opbouwen van een kercke voor de gemeente Christi der gereformeerde religie aldaer, blijckende bij ordonn. eñ quit., dus hyer xl £.

fol. ij^{c}.lxix.

Betaelt de Gecommitteerde van de gereformeerde gemeente tot Oudenbosch, de somme van vijf ende twintich ponden, dzelue tot subsidie van het bouwen van een kercke aldaer toegeuoucht, blijckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hyer xxv £.

fol. ij^{c}.lxx^{v}.

Betaelt de Gecommitteerden van de gereformeerde gemeente tot

Santen, de somme van twaelff ponden, dezelnen tot een subsidie van het opbouwen van een kercke aldaer toegeuoucht, blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hyer xij £.

fol. ijc.lxxiij.

Betaelt de Gecommitteerde vañ gereformeerde kercke tot Oosterhout in den Lande van Breda, de somme van achtyen ponden dezelue toegeuoucht tot subsidie vañ coop van seecker huys omme tot een kercke aldaer geemployeert te worden. Blijckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hyer xviij £.

1615.

fol. ijc.lxxxiv.

Betaelt de Gedeputeerde vañ christelicke gereformeerde gemeente van Loudwijler int Graeffschappe van Nassauw, de somme van twaelff ponden, dezelve toegevoucht tot subsidie van het voorgenomen werck in haer credentie brieven vermelt. Blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hyer xij £.

fol. ijc.lxxxiiijv.

Betaelt de Gecommitteerde van ter Heyde bij Breda, de somme van vijff ende twintich ponden, hem toegevoucht tot een subsidie der opbouwinge van de kercke eñ kerckehuys aldaer, blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hyer xxv £.

1615.

fol. ijc.lvxxiijv.

Betaelt Jan Thijl de somme van twaelff ponden, hem toegeuoucht voort maecken van eenige modellen van watermoolens. Blijckende bij ordonn. eñ quit., dus hyer xij £.

1617.

fol. iijc.v.

Betaelt Theodorum Petri Dienaer des Woorts tot Delft, de somme van zes ponden hem over eenige consideratien toegevoucht, tot reys ende teercosten omme te commen tot off omtrent Emmerick, blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hyer vj £.

1616.

fol. iijc.xxxiij.

Betaelt de Gecommitteerde van Wybels Eyberch gelegen omtrent Zutphen eñ Berckeloo, de somme van zes ponden, hem toegevoucht, ten behoeue van de arme gemeynte haer huysen ende goederen

affgebrant ende verdestrueert zijnde, blijckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hyer vj £.

1617.

fol. ij^{c}.lxxxviij.

Betaelt de Gedeputeerde van Wijdenesse, de somme van dertich ponden, dezelve tot opbouwinge van haer verbrande kercke toegeuoucht. Blijckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hyer xxx £.

1618.

fol. ij^{c}.lxxxvij^{v}.

Betaelt de Gecommitteerde van de Magistraet ende kerckenraet der stadt Axel, de somme van veertich ponden, dezelve tot een subsidie tot opbouwinge van een kercke binnen de voorsz. stadt toegevoucht. Blijckende bij ordonn. eñ quit., dus hyer xl £.

1620.

fol. ij^{c}.lxxxvij.

De Gecommitteerde van de christelycke gemeente tot Houff in Ault Louwenburch, de somme van vijfthien ponden, henluyden tougevoucht tot subsidie ende voortplantage [1]) van haere voorsz. gemeente, blijkende bij ordonn. eñ quitantie, dus hyer xv £.

1621,

fol. ij^{c}.lxcvj.

Claes Melisz. Schuytvoerder, de somme van acht ponden, vuyt zaecke hij met zijne schuyt de magistraet gevoert heeft tot Delft, op te begraeffenisse van de Princesse van Oraingen, blijckende bij zijne cedulle, innehoudende ordonn. eñ quit., dus hyer viij £.

1624.

fol. iij^{c}.xxvij.

De Gecommitteerde der Stede van Ommen in Overyssel, de somme van vyfftien ponden, uyt sake van gelijcke somme henluyden toegeleyt, tot opbouwinge van hare kercke ende de geledene schade deur den laetsten brant aldaer, blijckende bij ordonn. eñ quitantie, dus hier xv £.

1624.

fol. iij^{c}.lij^{v}.

Die van Heemstede de somme van vyfhondert ponden, hem

[1]) Voortplantinge?

luyden op de ernstige recommandatie van den E. Heere Pentionaris Pau, Heere van Heemstede, tot opbouwinge van eene nieuwe kercke binnen haren voorscreve dorpe, op hare supplicatie toegevoucht, blijckende bij ordonn. eñ quit., dus hier v^c £.

1628.

fol. iij^c.lxix^v.

Maerten Reymboutz, Hellebardier van Sijne Ex^tie, de somme van acht ponden, hem by Burgemeesters vereert, tot een boombroot [1]) van het brengen van de eerste tydinge *vant veroveren van de Silvervloot.* Blijckende bij ordonn. eñ quit. dus hier vij £.

1629.

fol. iij^c.xivv.

Jan Jacobsz. van Wouw, de somme van twee hondert twee eñ tsestich ponden, twee schell., over penningen bij hem verstreckt op de *Victorie vande Silvervloote,* blijckende bij ordonnantie dus hier ij^c.lxij £ ij ß.

1631.

fol. iij^c.xxvij.

Johannes Heuuelmans van Amsterdam, de somme van Hondert vijftich ponden, ouer seecker nieuw geinventeerde waterspuytende instrument, bequaem omme in tijde van brant deselue daermede te lissen (slissen?) bij de Magistraet tot dienste van 's Grauenhage van hem ouergenomen. Blijckende als voren, dus hier cl £.

1635.

fol. iij^c.

De Gedeputeerden van het Classis van Haerlem, de somme van vijfftich ponden hen toegeleyt tot subsidie vant opbouwen van een nieuwe kerck tot Bloemendael in de Heerlyckheit van Brederode. Blijckende als voren, dus hier l £.

1636.

fol. 490.

Frans Damesz. Bleckwercker, de somme van elff ponden, seuen schellingen ses deniers over eenige blecke P. bij hem gelevert omme voor de geïnfecteerde huysen te smyten [2]). Blijckende als voren, dus hier xj £ vij ß. vj d.

---

[1]) Bodenbrood.

[2]) Waar de pest heerschte.

1638.

fol. iiij^c.ix.

Cornelis Pietersz. van den Burch, de somme van elff ponden, acht schelling., ouer het luyden van eenige posen, ouer de victorie van Breda, ende het inhalen van Sijne Hoocheyt. Blijckende als voren, dus hier xj £ viij ß.

fol. iiij^c.ix^v.

Cornelis Pietersz. van den Burch voornoemt, dezelfde som voor het luiden bij het inhalen van de Reine mère en over de geboorte van den Dauphin in Frankryk.

1638.

fol. iiij^c.xxxj.

D'Erffgenamen van Jan Jansz. Houttuyn, de somma van een en veertich ponden, ses schell., ouer het geene in de Herberge van de Roeder? alhier bij eenige is verteert, op het congratuleren van den nieuwen Admirael Maerten Harpersz. Tromp. Blijckende als voren, dus hier xlj £ vj ß.

Gebruik van ringen tot het meten van honden. In de heerlijkheid *Hoogwoud* en *Aartswoud* moesten de groote honden vast, binnenshuis of op het erf gehouden worden, doch mochten de kleine of huishonden losloopen. Hoe bepaald werd, of een hond tot de groote of de kleine van zijn ras behoorde, werd uitgemaakt op de wijze in de navolgende stukken vermeld:

»Den E. Officier, Burgermeesteren ende Schepenen der Stede en Heerlicheyt van *Hoogtwoudt* ende *Aartswoudt* hebben gekeurt en geordonneert, gelijck Haer E. E. keuren en ordonneren bij desen, dat alle de jngesetenen in dese geheele jurisdictie, niemant uijtgesondert, die groote honden hebben, gehouden sullen sijn, deselve honden wel vast te leggen ende te houden, dat deselve op geene heeren wegen ofte in de velden los en loopen, op pene dat de eijgenaeren, telcken contrarije bevonden werdende, sullen verbeuren, ten proffijte vanden Officier, een boete van ses Car. guldens. Actum den 4 Martij 1698"

»Op den 13 Januarij 1705, bij de H^n Off^r., Burgem. en Schepenen en Veertien dese Keure in waerde gehouden, doch geamplieert, datter een Ring sal worden gemaect, en alle die haer

honden los willen houden, sullen op Woensdag, den 21 Januarij 1705, voor tstadhuijs, deselve door den ring moeten laeten trecken, en die daer niet door en kunnen, sullen weg gedaen of vast gehouden moeten werden, op pene als boven."

»Den 22 Januarij 1737 dese Keur geapprobeert in alle deelen, en den dag om door d'ringh te trecken gestelt op den 12 Februarij 1737."

Later werd een tweede ring, van grootere afmeting, aangeschaft, doch den 22^{n} maart 1768 weder buiten werking gesteld Nog in 1793 werd de ring hier gebruikt.

Hoogwoud. MAGNIN.

[Ook elders vond men zulke ringen. Zie Nav. XXV, bl. 382, XXVI, bl. 101.]

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

X.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

De Geuzen- en Antigeuzen-draagpenningen en de daartoe betrekkelijke médailles.

De oorsprong der *Geuzenpenningen* dagteekent van den 6 April 1566, ofschoon zij wat later vervaardigd werden. Op dien dag hing *Hendrik van Brederode*, heer van Vianen, een bedeltas om en dronk zijne dischgenooten ten huize van *Floris van Pallant*, Graaf van Kuilenburg, te Brussel uit een houten bedelnapje het *Vivent les Gueux!* toe, als antwoord op den schimp: *Ce ne sont que des gueux*, door *de Barlaimont* hun toegevoegd.

Zes dier napjes vindt men bij *van Loon* I, blz. 83 afgebeeld. Een daarvan, n°. I—II, draagt op den bodem de inscriptie: $15\,\frac{\text{D}}{\text{VE}}\,66\left\{\begin{matrix}\text{Dynasta}\\ \text{Vianae}\end{matrix}\right\}$ *H. de Brederode.* Een ander WIVELDIEG? hetgeen *van Loon* blz. 84 aanvult: *Wie vel dien Geus?* maar zou dit niet beteekenen: *Vivent les Gueux?* zoo als men ook op den geuzenpenning bij *v. L.* I, blz. 85 (4) de letters V. L. G. op de kz. ziet. Zoo niet, dan is dit gouden geuzennapje zeker door een

antigeus met die vraag voorzien [1]). *Van Loon* geeft I, blz. 85 en blz. 105 zeven afbeeldingen van geuzenpenningen, allen met de b.b. van Philips, maar met verschil in omschrift, grootte en voorstellingen. 1. Bb. regts gewend. Omschrift: *Philipp. d. g. hisp. rex* etc. Kz. Twee ineengesloten handen (als zinnebeeld van trouw en de uitdrukking van het gebod *jungite vos omnes*) uit wolken te voorschijn komende en een dubbelen bedelzak houdende. Omschrift: *Jvsqves à porter la besaçe.*

Deze en ook de andere geuzen draagpenningen komen veelal nagemaakt en als gegoten voor. Enkele echte zag men, in 1872, nog voor den dag komen [2]), toen het derde eeuwfeest van de inneming van den Briel, 1 April 1572, het aanbreken van den dageraad der vrijheid, zoo luisterrijk in Nederland gevierd werd. De geuzenpenning herleefde toen voorzien van de jaartallen 1572—1872, zoo ook het *En tout fidelles av roy* en het *jvsqves à porter la besaçe* (Zie *Revue de la Num. Belge* 1872, pl. XVI (1) (2) en p. 472 [3]).

Hoewel modern, legde men er soms aanteekeningen bij, die den drager (natuurlijk één der Verbonden Edelen) aanwezen, b. v. Cat. *Rethaan Macaré* (1862) n°. 812, waar men leest: Geuzenpenning met de napjes Z. (Modern). Hierbij gevoegd eene aanteekening, volgens welke dit stuk zoude gedragen zijn door *Gijsbert van Duvenvoorde*, een der Edelen, volgens Cat. *de la Faille*, Amsterdam 7 Junij 1852, n°. 435!? (Teregt zijn deze teekens !? er bijgevoegd, althans ook ons is deze verkooping onbekend. Die van *Dr. J. Baart de la Faille* hadden eerst in 1869 plaats.)

426. *v. L.* I, 85 (1). Met *en tout* etc in plaats van *Philip.* Cat. *du Bois* 1828, bij *v. Orden*, *Tijdschrift* I, blz. 40 (1) en bij *Bizot*, p. 1.

427. *v. L.* I, 85 (2). Bb. links gewend. *En tovt fidelles av roy.* Kz.: De twee edellieden als omschreven blz. 86 (2) met napjes en

---

[1]) Bij *Hooft* n°. 259 met *Wivel die Guis.*

[2]) Vermeld in den *Gids*, *Hist. Tent. van Friesland*, blz. 90 (13). Kleiner dan *v. L.* I, 85 (1) met het kalabasfleschje.

[3]) Varianten bij mij: *a* afgegoten met 1566 naar *v. L.* I, 85 (3) met 2 kalabassen en bedelnapjes. *b* Links gewend bb. *En tout fidelles au roy. Vive le gevs.* Kz.: *Jvsqves etc* 1572. 1 *April* 1872.

bedeltassen. De buitenrand verschilt bij *Bizot*, p. 1*. (N°. 426—427 zijn zonder jaartal.)

428. 1566. *v. L.* I. blz. 85 (3). Bb. links gewend. *En tout* etc. Kz.: Dubbele bedeltas enz. tusschen 1-5-6-6.

429. 1566 en 1572. Ovale penning (groot 28/22) met oog. Vz.: Bb. van Philips. Links te zien. Omschrift: *En tovt fidelles au roy*. Onder het b.b. 1572. Kz.: De ineengeslagen handen en de dubbele bedelzak. Omschr.: *Jvsqves à porter la besaçe*. Daaronder 1566 (Z.). Cat. *J. van Dam DWz.* 1858, n°. 653. Kooper de heer *Eeven*, Archivaris te Leuven *f* 15. Afgebeeld in 1835 onder n°. 3 in de *Zeldzame Gedenkpenningen en Munten in eene verzameling te Rotterdam* voorhanden. *Navorscher* VII, blz. 46.

430. z. j. *v. L.* I, 85 (4). Vz.: Links gewend b.b. *En tout* enz. Kz.: De twee edellieden. *Jvsqves* etc., maar tusschen hen de letters: *V(ivent) L(es) G(ueux)*. Deze komt niet veel voor en is bij *Bizot*, bl. 2* (3), wat het b.b. vooral betreft, slordig afgebeeld. Bij *Mr. Jer. de Vries Jerz.* in versierden rand. Bij Zeeuwsch Gen. n°. 78 de beelden anders (als 2?) geplaatst.

431. z. j. *v. L.* I, blz. 85 (5). Vz.: B.b. links gewend. *En tout fidelles* etc. Kz. als n°. 1 met den dubbelen bedelzak en de zamengevouwen handen.

432. 1568. Cabinet *de Jonghe* 1860, n°. 2704. *v. L.* I, blz. 85 (5) Ed. Fr. p. 84 (5), mais avec la date de 1568 au lieu de 1566 en deze opmerking: Malgré l'étrangeté de sa gravure cette pièce de cuivre est bien de l'époque.

433. 1567. Hetzelfde penningje als n°. 431, maar met het jaartal 1567 onder het b.b., afgebeeld bij *v. Loon* I, blz. 105 als, in zilver verguld, aan den verbondsbrief (*v. L.* I, blz. 103—105) in de plaats van een zegel bevestigd. Deze verbondsbrief strekte tot het opbrengen van zekere geldsommen en was geteekend door *H. de Brederode* voor *f* 4000 (Caroli), *Diederick Sonoy* *f* 400 (Brabants), *Crispynus van Albrucx* *f* 200, *Adolf van der Aa* *f* 400 (Brabants), *Willem van Zevenberch* *f* 100 (Caroli), *Dierick van Haeften* *f* 400 (goldencronen). *A. Domberch* *f* 100 croonen mit samen myne persoen, en *Christoffel van Leefdael* *f* 200 Brabants. Het origineele stuk werd 18 Jan. 1848 (Cat. der Verz. van *Kornelis van Alkemade* en *Mr. Pieter van der Schelling*, n°. 127) ver-

kocht. Ald. wordt verwezen naar *Te Water, Hist. van het Verbond en Smeekschrift der Edelen* II, 105, IV, 60—67.

434, z. j. Cat. *Joh. Muntendam.* 1851, no. 56. Vergelijk v. L. I, 85 (1) doch Bb. geheel anders en omschrift: *en tout fidelles au roy.* Kz. De handen niet uit de wolken komende en het omschrift boven aan de regterzijde beginnende, blijkbaar geslagen op een munt. (Dit zal een proef zijn) Vgl. Zeeuwsch Gen. Cat. n°. 80. De legende aan de bovenzijde beginnende.

435, z. j. Cat. *Luzac* c. s. Juni 1873 p. 10 n°. 131. Geuzenpenning *met nederduitsche omschriften.* Vz. Bb. links *Altyt tr(ou)w dem coninc* Kz. De handen en de bedelzak. *Tot . den . bedelsac . toe dr(agen).* »Eenig bekend exemplaar onbeschreven." Wie bezit het nu? (Het metaal wordt niet vermeld.)

436, z. j. *v. L.* I, 85(6) Vz. Links gewend bb. met de de orde van het gulden vlies versierd. *En tout fidelles* Kz. Een uitgestrekte hand (ter regterzijde) een adder in het vuur werpende, of de daad van den Apostel Paulus, *Handelingen* XXVIII geboekt. Omschrift: *Si Devs nobiscvm qvis contra nos? God met ons, wie tegen ons?* Zie daarover *v. Orden* II, *Handl.* blz. 164—165. Deze spreuk werd ook gebezigd door *Robert Melun* op zijnen legpenning (v. L. I, blz. 357) en door de koningin Maria Stuart van Schotland (en niet van Engeland zoo als *v. Orden* t. a. p. zegt) in 1572 op den penning afgebeeld door *van Loon* in de *Inleiding* f°. bl. 73.) Om de gelijkenis van het links gewend bb. zien wij daarin Koningin Elisabeth van Engeland die op hare munten het *Posvi devm adjvtorem mevm* (*God is mijn helper*) steeds (1558—1602) plaatste. Zie *Edw. Hawkins. The Silver Coins of England* London 1840 pl. XXXV—XXXVI. *Maria* Koningin van Engeland (1553—1558), staande hare huwelijk met Philip (1554—1558) gebruikte mede het *Posvimus devm adjvtorem nostrvm.*

437. Blazoen van den graaf *Hendrik van Brederode*, zijnde een groote zilveren Geuzenpenning, omvat in eenen sierlijk gebloemden rand en hangende aan drie kettingjes, waar aan boven een zilveren stokje tot vasthechting in een knoopsgat. Aan beide zijden van dien penning hangt een napje; op het een staat: *Vives les Gueux*; op het andere: *H. de Brederode* D V (*Dominus Vianae*) 1566. Onder aan hangt een kalabasje met de woorden *Etsi Mortuus vrit*, zijne gewone spreuk. (Zie *v. L.* I, blz. 79 en 83) Z. (Cat. *Bom* 15 Juli 1845, n°. 50).

438. *V. L.* I, 85(3) Vz. in het armstuk 1566. Kz. z. j. In plaats van de gewone ornamenten, kalabas en bedelnap, hangt alleen onder aan dezen penning een hart door twee pijlen kruiselings doorboord. Cat. *van Dam* n°. 566, *Munnicks van Cleeff* 1861 n°. 495.

439. *Van Damme* II, p. 315 n°. 715. Médaille portée par les nobles confédérés avec des ornemens extraordinaires. Une lance surmontée *du chapeau de la liberté* d'argent, une écuelle et une calabasse en ivoire — By *Roos* (Cat. 9 Febr. 1859 n°. 19) = Een zilveren naald waaraan een zilveren *pelgrims*hoed en ivoren kalabas en nap.

440. 1566. Wij voegen bij deze *draag*penningen nog een penning vermeld door *Pinchart*, *Histoire* p. 26 van Willem Hertog van Gulik, Kleef en Berg. Vz. Bb. *Gvillem (vs) Dvx Jvliae Cliviae Mont, etc.* Onder den arm 1566. Kz. De Centaurus Nessus Dejanira wegvoerende. Omschrift *Laesae libertatis affectvs.*

Antigeuzen draagpenningen.

Van Loon Dl. I, blz. 88 kent den oorsprong der door hem t. a. p. afgebeelde en beschreven Halsche bedevaarts- of antigeuzen-draagpenningen toe aan den hertog van Aarschot. Met zijn gevolg ter bedevaart in 1566 gaande naar zeker Mariabeeld aan de kerk van Hal, vroeger door zijne voorouders vereerd, werden zij als een tegenblazoen gedragen.

441. N°. 1. Achtkant Z. vertoont op de Vz. het regts gewend bb. van Christus met het omschrift: *Salv(ator mvndi)* (De Zaligmaker of redder der wereld) en Kz. Het rijk getooide Liefvrouwenbeeld van Hal, omgeven door de woorden *N(otre) Dam(e) de Hal.*

442. n°. 2. Achtkant is gelijk maar kleiner en heeft *Salva(tor mvndi* en *N. da. d. Hal.*

443. n°. 3 is ovaal. Vz. Bb. links gewend, zonder omschrift. Kz. *NDD/Hal.*

444. n°. 4. Achtkant nog kleiner dan maar overigens als n°. 1, 2 heeft *Salva(tor)* en *N. d. d. Hal.* (Alle vier ook afgebeeld in L. *Minard van Hoorebeke Description* etc. 1879 III, p. 183—184 [1]). Van deze draagpenningjes bestaan vele varianten b. v.

---

[1]) Zie over Dl. II van dit kostbare met groote schroomvalligheid te gebruiken werk onze *Nalezing* II achter *De Gildepenningen van Noord-Nederland.* Tweede Deel en onze Recensie in de *Revue* 1880 I.

445. Veel grooter dan v. L. I. blz. 88. Vz. De *Veronica*. Kz. Een Mariabeeld tusschen twee wierookvaten. (*v. Dam* n°. 576. *f* 1.50.) Kooper Eeven te Leuven.

446. Bij *Westhoff* n°. 367 Z. 22 Wigtjes als antigeuzenpenning onderscheiden van de daarop volgende n°. 368—372 penningjes van O. L. V. van Halle waarvan 371—372 Varieteiten.

447. Vz. het hoofd regts met *sal-mvndi* (v. L. I, 884). Zeeuwsch Gen. Cat. n°. 84.

448. Tot de antigeuzenpenningen kan men ook brengen het penningje afgebeeld bij *de Jonge* en *de Vries* pl. III (3) beschreven Dl. I, blz. 37—39 ter eere van de landvoogdes Margaretha. Vz. Haar Bb. Kz. Twee zamen gevatte handen met de letters I. V. O. waaruit wij het liefst *jvngite vos omnes* zouden lezen.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Eenige bizonderheden betreffende de familie van Roemer Visscher. Op verzoek van den geachten redacteur van dit tijdschrift deel ik hier gaarne mede, wat ik tot dusverre omtrent de familie van den dichter der Sinnepoppen heb aangeteekend.

In de eerste plaats betreft dit zijne woning.

Wanneer we eenige maanden geleden de westzijde der Geldersche kade langs wandelden en Storm-, Waterpoorts- en Kromelleboogsteeg waren voorbijgegaan, werd ons oog terstond getroffen door een huis van deftig antiek aanzien, dat ofschoon het niet meer het jaartal CIↃIↃCXXXXI in den geveltop droeg, noch ooit het wapen van den bouwheer boven de deur had gedragen, aanstonds den indruk gaf, dat een aanzienlijk amsterdamsch koopman daar zijn woning boven zijne pakkelders moet hebben gehad. Inderdaad weten we dan ook, dat Abraham Pietersz. Croock [1]). een telg uit het amsterdamsche schepengeslacht, dat den zilveren waterland-

[1]) Deze Abr. Pz. Croock was met Immetje Jorisdr. Eenhoorn gehuwd en overl. in 1658. Zijne weduwe, die den 7 mei 1600 of 1602 geb. was, overl. 20 oct. 1675 of 1678.

schen zwaan in het lazuren veld voerde, dit huis in dien toestand had laten brengen door den bekenden architect Philips Vingboons [1]); en dat Croock een man van smaak en gevoel voor kunst was, blijkt niet alleen uit de keuze van den bouwmeester voor zijn huis, maar uit het feit, dat hij de zaal aan de zuidzijde behing met kostbare wandtapijten, waarop jachttafereelen waren afgebeeld, waar tusschen het welige groen vogels schitterende van vederpracht schenen op te schrikken van het hallalie, dat uit den waldhoorn weerklonk [2]).

Wat wonder, dat de levendige fantasie van den novellist er toe had kunnen komen, zich dit huis in den toestand vóór de verbouwing van 1641 te denken en dáár, onder het gastvrije dak van den Hollandschen Martiaal, Reael en Vondel, Coster en Brederoo te laten aanzitten aan den feestdisch. Doch de fantasie speelt den scherpzinnigsten denker wel eens parten. Zoo ook zou het hier gegaan zijn. Want hadden we ons in de eerste decennia van de XVIIe eeuw langs de Geldersche kade bewogen, dan hadden we op de plaats, waar het thans verbouwde huis gelegen is, een lang dubbel pakhuis van weinig diepte opgemerkt, dat de volle lengte van zijn dak reeds in 1536 den voorbijganger vertoonde [3]). Ten noorden van dit pakhuis lag een huis, dat aan beide zijden met zijn belendende op gemeene muren stond, en het in diepte van dit pakhuis won. Dit huis, reeds in den aanvang der XVIIe eeuw als woonhuis in gebruik, behoorde met het dubbele pakhuis in 1639 aan Pieter, den weinig bekenden zoon van Roemer Visscher, en we mogen het er daarom voor houden, omdat wij weten dat Roemer ook op de Geldersche kade woonde, dat het hier bedoelde huis, dat thans N°. 16 draagt, ook Roemers woning was. De eigendomspapieren van dit huis geven geen licht, daar ze eerst met het midden der XVIIIe eeuw aanvangen. Doch de registers van kwijtscheldingen voor schepenen bevatten de overdrachtsacte, die Pieter Visscher den 14 mei 1639 ten behoeve

---

[1]) Gronden en afbeeldsels van gebouwen, die Philips Vingboons geordineert heeft, plaat 44, 45.

[2]) Deze tapijten zijn bij de jongste verbouwing verkocht geworden. Ze hadden door den tijd al hunne schoonheid verloren.

[3]) Vgl. de kaart van Cornelis Anthonisz.

van Hendrik Bouwer passeerde, en waarbij hij erkende de som van *f* 4300.— te hebben ontvangen [1]). Uit de omschrijving van het huis bemerken we, dat het achter tegen een huis, vermoedelijk een pakhuis, dat reeds Hendrik Bouwers eigendom was, uitkwam, en de tegenwoordige toestand leert ons, dat Bouwer waarschijnlijk de nog bestaande communicatie tusschen beide huizen maakte. Nadere bizonderheden omtrent de beide pakhuizen vond ik in de registers der willige verkoopingen (veilcondities en rol van veiling) over 't jaar 1639. Het blijkt daaruit, dat Pieter Roemersz. Visscher tegen den 25 januarij 1639 ter publieke veiling had aangeslagen èn het woonhuis èn het daarnaast gelegen pakhuis, doch 't blijkt alléén dat hij het eerste verkocht. Hoe liep het toen met dit pakhuis af? Ziedaar een vraag, waarop ik geen antwoord zou kunnen geven, indien niet de goedheid van den heer Vinke, den tegenwoordigen eigenaar, mij in staat had gesteld inzage te nemen van de eigendomspapieren. Ongelukkig genoeg is de reeks registers van kwijtschelding voor schepenen niet compleet, want in het tijdsverloop van 1639—1645 ontbreken niet minder dan drie registers [2]). Ja, zelfs de verpondingsboeken, het adresboek van de vorige eeuwen voor wie ze met oordeel weet te gebruiken, laten ons hier in den steek, niet omdat ze eerst in 1647 aanvangen, maar omdat ze het huis niet behoefden op te nemen, vermoedelijk wijl het, nieuw gebouwd, vrij van belasting was. Die eigendomspapieren wezen nu uit, dat Pieter Visscher inderdaad dit pakhuis verkocht aan Abraham Pietersz. Croock, maar bijna twee jaren later dan het woonhuis, op den 23 april 1641.

Wij willen, met de aangehaalde gegevens tot bronnen, nu nog even een blik werpen op de bezitting van Pieter, en dan blijkt het ons dat het pakhuis aan de straat eene breedte van ongeveer $57^1/_2$ amsterdamsche voet (hetgeen volkomen met de voetmaat van Vingboons planteekening overeenstemt) bij eene diepte van 30 en $32^1/_2$ voet had — dat het in twee deelen was verhuurd en dat de huurder van 't zuidelijkste deel met een hek zijn pakhuis

---

[1]) Register van kwijtsch. O. bl. 167.

[2]) Het zijn de letters P. Q. en T.

van den openbaren weg had afgesloten. De kwijtscheldingsbrief van 1641 meldt nu als belendende van het aan Croock verkochte pakhuis, aan de noordzijde Hendrik Bouwer, en aan de zuidzijde Jan Luyden of Luden [1]) terwijl de veilconditiën zeiden dat het woonhuis, insgelijks verhuurd zijnde en door den huurder van een hangkamer voorzien die hij moest laten wegbreken, tusschen het tweede gedeelte van het pakhuis en Reyer of Reinier Loots gelegen was. Slaan we nu het oudst aanwezige verpondingboek, van 1647, op, dan vinden we inderdaad Hendrik Bouwer geërfd ten zuiden van Reyer Loots, terwijl, zooals wij reeds zeiden, het huis van Croock overgeslagen is.

Het is nu niet onaardig eens even te letten op de cijfers van de huurwaarde waarvoor de daar staande huizen waren aangeslagen. Het hoekhuis, een zwaar en diep huis dat aan de burgemeesterlijke familie Schaep behoorde, op den hoek van het Kromelleboogsteegje [2]) was aangeslagen voor *f* 400.—. Het huis daarnaast was van Jan Luden en gold, ofschoon het lang niet zoo diep is, *f* 500.— het moet dus een breed perceel zijn geweest dat gemakkelijk in tweeën kon gesplitst worden. Inderdaad treft men op die plaats tegenwoordig twee niet zeer breede huizen aan. Daarna volgt het huis van Croock, dat later aan Adam Adamsz werd verkocht en onder den naam van dien eigenaar in de latere registers op eene huurwaarde van *f* 550 werd aangeslagen, daarnaast Hendrik Bouwers huis op *f* 230 geschat, verder noordwaarts het huis van Reyer Loots dat *f* 320 gold en een huis met een spijker er naast, geschat op *f* 550. Eindelijk vijf andere huizen respectivelijk getaxeerd op *f* 300, *f* 600, *f* 400, *f* 250 en *f* 278. Vergelijken wij deze cijfers met die waarop de huizen in de Warmoesstraat waren geschat, dan blijkt het dat de Geldersche Kade geen zeer gezochte buurt was, hetgeen bovendien blijkt uit de aanwezigheid van vele

[1]) Deze Jan Luyden of Luden was nog eigenaar van een pakhuis op de Kolk en 2 huizen in de Kromelleboogsteeg, die te zamen op eene huurwaarde van omstreeks *f* 750 waren geschat.

[2]) Ik vernam dat dit steegje vroeger het Zaaihaversteegje heette. Dit in verband gebracht met den naam van Visschers huis »de Korendrager", wettigt eene gissing dat Roemers huizinge en pakhuis graanschuren waren geweest. Was Roemer zelf wellicht koornkooper?

pakhuizen in den tijd toen Pieter Visscher ze verkocht. Ja de huurwaarde van Roemers woonhuis komt mij in vergelijking met die van de overige huizen in de buurt zoo gering voor, dat ik bijna zou durven beweren dat het een oud en leelijk gebouw moet zijn geweest, en zóó klein dat de huurder van 1639 er een hangkamer bij had moeten timmeren. Toch schijnt Roemer geen onbemiddeld man te zijn geweest: want wanneer wij, de waarde van het woonhuis in aanmerking nemende, het pakhuis op *f* 5000.— à *f* 6000.— stellen, dan zou men daaruit mogen opmaken dat Roemer aan ieder zijner kinderen ten minsten den kapitaal van 10 mille naliet. Op de vraag, wanneer Roemer dit pakhuis met het annexe woonhuis kocht en zonder het daarom nog te gaan bewonen tot kantoor en pakhuis inrichtte, geeft wellicht de onderstaande acte antwoord [1]).

Van Pieter Visscher heb ik verdĕr weinig aangeteekend. Mij is alleen gebleken dat hij de betrekking van vader van de wijnroeiers bekleedde (of dit een eerepostje was durf ik niet uitmaken). Hij werd den 29 juni 1655 vervangen door Johannes Fontein [2]) doch het blijkt uit deze acte niet of de plaats door zijn overlijden vacant was geworden. Er staat dat Fontein in de plaats »van Pieter Roemersz Visscher" werd aangesteld, en niet »van wijlen P. Rz. V."

Claes van Buyl, substituut schout, en Willem van Buyl waren bij beide hier genoemde overdrachten zijn borgen. Willem v. B. bekleedde later dezelfde betrekking als zijn broeder. Deze moet vóór 1658 overleden zijn. Althans Geertruid Roemers wordt weduwe genoemd toen zij een voordeelig gewijsde kreeg in haar geding tegen den curator over den aan de Desolaten boedelkamer vervallen boedel van Jurriaan Voskuyl, om, mits onder eede haar eigendomsrecht stavende, teruggave der aan haar toebehoorende en te zijnen

---

[1]) Roemer de Visscher compareert 19 mei 1590 voor Comm. van Huw. zaken van wegen Lyven Pietersz. van Roye uit de Peel, wonende te Rotterdam, verzoekende dat zijne geboden mogen ingaan te Rotterdam met Aeltje Jans van Delft, wonende *op de Oudezÿds Kolk*. Wordt toegestaen nadat Comm. door Dirk Govertsz. Brasser en Roemer Visscher voldoende zijn ingelicht. (Puiboek 3). Zou hij hier niet opgekomen zijn voor den bruidegom van een buurmeisje?

[2]) Acte in het groot Memoriaal IV, bl. 65vo.

huize berustende meubelen en huisraad te erlangen [1]). Zij schijnt dus bij Voskuyl te hebben ingewoond. Voskuyl was echter meer dan haar huisheer alleen, voorzeker een goed vriend van de familie van Buyl, want Claes van Buyl, stelde zich borg voor Jurriaan toen deze in 1646 een klein huisje verkocht.

Hoe gering deze inlichtingen ook zijn, koester ik de hoop dat ze althans eenige duistere puntjes zullen ophelderen.

Amsterdam. N. DE ROEVER.

W. Sluiter. Al weet ik de Nav, XXIX, 421 verlangde bizonderheid niet op te geven, zoo is het misschien toch niet ongevallig vermeld te zien, dat een der vier verzen van Magnus Umbgrove (1639 theol. stud. te Groningen, 1642 pred. te Westervoort, 1646 te Zelhem, 1657 te Nede, 21 oct. 1666 te Borkelo, 1690 emeritus, † 1694), alle gedrukt vóór, en toepasselijk op de dichtwerken van »den Gelderschen Cats," Willem Sluyter, pred. te Eibergen (geb. 22 maart 1627 te Nede, † dec. 1673 te Zwolle als predikant te Rouveen) een »anagrammatismus" bevat van den naam Wilhelmus Sluyter, uit welken door omzetting der letters ontstaat: »Heer, sus lust mij u' will". Uit dit anagram blijkt, dat hij zijn naam met een y schreef. Eene keurige levensschets van hem treft men aan in den Geld. Volksalm. 1836, van de hand van mr. L. A. J. W. baron Sloet.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Aanhaling. *Deliberante Senatu perit Saguntum.* Van wien is dat woord en waar te vinden?

Van Lennep heeft het niet in zijne *Citaten* opgenomen.

---

[1]) Preferentie-rolle N°. 4.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

De beeldsnyder Redlef Garrels. In d' oude en schoone St. Ludger's domkerk te Norden in Oost-Friesland, bevindt zich 'n fraaie, kunstvol gesneden houten preekstoel, die, volgens voorhanden oorkonden, in 1711 en '12 gemaakt geworden is door zekeren Redlef Garrels, een beeldsnyder te 's Gravenhage, die aldaar den 9 Mei 1750, in den ouderdom van 76 jaren moet gestorven zijn. Deze Redlef Garrels — men vindt z'n naam ook Redelf, Redolph en Redolpff geschreven, 't eerste is de friesche, 't laatste de hollandsche form van dezen naam — was uit Norden geboortig. Men wenscht eenige nadere levensbizonderheden van dezen frieschen kunstenaar te vernemen, en vooral ook of er in Holland of elders in de Nederlanden nog meer kunstwerken, in kerken of elders, van hem bewaard gebleven en nog in wezen zijn. — Zie Ostfriesisches Monatsblatt, Band VII, bl. 436, Die Kanzel zu St. Ludger in Norden.

Haarlem JOHAN WINKLER.

Archibarbitos. Const. Huygens schrijft in eenen brief (in hs.) aan J. A. Ban 19 aug. 1642 uit het leger te Bodberg: »Confestim atque *ἵκωμαι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν* erit in mea potestate Archibarbitos e Gallia domo mihi arcessita, organum, ut referunt auriti testes, mirabilis opulentia et suavitate. (Zoodra ik te huis zal gekomen zijn, zal een archibarbitos in mijn bezit zijn, mij uit Frankrijk ten geschenke gezonden, een wonder rijk en liefelijk instrument, zoo als zij die het gehoord hebben zeggen). Het is, voegt hij er bij, iets nieuws, waarover hij het oordeel van Ban verlangt te vernemen. Wat was dat voor een instrument? I. LEENDERTZ WZ.

TAALKUNDE.

De doode hand. (XXIX, bl. 211, 365 en 366). De vraag is naar den oorsprong der uitdrukking: iemand de doode hand nadragen, voor iemand iets nageven, van iets betichten of beschuldigen. Uit de gegevene antwoorden, aan Rink en Schottelius ontleend, wordt

deze zegswijze opgehelderd, doch het is niet overtollig hierbij een oorspronkelijken getuige op te roepen.

In de Middeleeuwsche keurboeken van de stad Leiden, uitgegeven door dr. H. G. Hamaker, Leiden, 1873, bl. 319, leest men:

XXIII Dat men van genen doden de hant of zetten en zel.

Item alsoe lange tijt gehantiert, geüseert ende voor een oude gewoente gehouden is, dat *als yemant doot geslegen* ende van mans handt gestorven *is*, dat *men als dan den doden de hand afzet, om daermede recht te spreken opten hantdadigen;* ende want dese maniere van doen onnatuerlic, onredelic ende oeck den vrienden van den doden zeer verdrietelick is, soe hebben den scout ende achte scepenen by rade ende guetduncken van den burgermeesteren eendrachtelick gekuert dat, indient geviel, dat god verhoeden moet, dat yemant, tsij man of wijf, doer quetsinge van eenen anderen doot bleue, ende scepenen kenlic waer, dat den doden van mans ofte wijfs hant gestorven waer, soe soude die scout in der tijt wesende van dier kennesse scepenenbrieve nemen, daermede hij tot alre tijt, alst van den vrienden van der doder zijde an hem versocht wordt, of dat hij den hantdadigen gevangen hadde, of dat hij den hantdadige ballinck lants leggen wilde, recht ende justicie doen zal, *gelijck of den doden handt tegenwoordich waer;* welcken brief die vrienden ende magen van der doder zijde zullen moegen verborgen binnen 6 weecken, na ouder gewoonten, *gelijck men die dode handt plach te verborgen.* Actum der 4en dach in Meye, anno 1509.

Op bl. 366 komt eene verklaring van de doode hand voor, in eene andere beteekenis, dan uitdrukkelijk opgegeven is. Wij kunnen die opheldering gerust overlaten aan het proefschrift van den heer mr. A. Telders, Utrecht, 1868, en merken hierbij op, dat bij verklaringen van woorden of uitdrukkingen meermalen van de opgaaf wordt afgeweken, hetzij door verkeerde spelling, als *bedelleen* (CXXVIII, bl. 359), door onnauwkeurig afschrift, vooral door het historisch verloop der beteekenis of het niet onderscheiden van het woord in zijne volle heerschappij of in de dagen van verval, wanneer er een zeldzaam en »onbestemd" gebruik van gemaakt wordt. Als een voorbeeld diene:

Cockerellen. (XXIX, bl. 17, 257 en 281.) Twee antwoorden leeren ons, dat in een hedendaagsch gewestelijk spraakgebruik door dat woord het spelen met een zweeptol verstaan wordt, welk voorwerp overigens in 't spaansch peon, en in 't italiaansch paleo heet. De vraag betreft evenwel eene handeling, die in de middeleeuwen thuis behoort. Toen ik het in de graaflijkheidsrekeningen zag, herinnerde ik mij het gehoord te hebben van eene moeder, die haar kind zoo noemde, en dat eene cockerelle-muts voor een zotskap gebruikt werd.

De rekening van den heer van Gomengies, rentmeester van hertog Aelbrecht van Beijeren, 1390—1391, zegt, dat die scoelkinderen te Leiden voor dezen landsheer cokerelden. De geldersche hofrekening van Pyeck over 1403 vermeldt een geschenk »den scoelren tot Renen, dye kokerelden, gegheven XXIIIJ gr. Matthys de Casteleyn, die eene eeuw later leefde en er alles van wist, wat kon gezegd worden van de rederykers, met wie hy »goet chier gemaect" had, schrijft in zijn Conste van Rethoriken over »cocorullen" op Allerkinderendag.

Wij hebben dus te doen met een der velerlei handelingen uit onze tooneelgeschiedenis, die oorspronkelijk vorstelijk gunstbetoon verwierven, doch later ontaardden en moesten verboden worden, gelijk trouwens in de historie der rederijkers geleerd wordt. Wat eens gediend had om de hoffeesten op te luisteren, kwam later op de straat en de »cannekijkers" moesten een halve eeuw na den dood van den kunstminnenden hertog geweerd worden: de stedelijke keuren toonen aan, dat het kwaad algemeen was en den vertooners, die vroeger in aanzien waren, werd als vagebonden om hunne boeverije het recht van voorstellingen te geven ontzegd. Dit verbod strekte zich, gelijk de vraag ook aanduidt, tot andere onschuldige zaken uit, die buitensporigheden geworden waren.

Kiliaen ed. van Hasselt verklaart het als gastereeren, smullen, goede cier maken, en Fokke Simonsz. gebruikt het voor spijzen gereed maken.

Aan een van deze woorden heb ik mij eens deerlijk bezondigd in De Nederlandsche Spectator in 1873. Op blz. 164 der aangehaalde Leidsche keurboeken staat dat het *sack slepen* verboden was; zoo als het nu staat, zonder verdere opheldering, zou men gaan denken aan het onschuldig vermaak van in den zak loopen. Een

bij het afdrukken weggevallen zin had kunnen ophelderen, dat er geenszins voorniet drie pond op gezet was, voor de liefhebbers en allen, »die den sack mede volchden". De zaak is deze, en heldert mede het verbod van cockerellen en andere ontaarde bedrijven op. De jongelieden gingen in de buurt rond om gelden in te zamelen, ten einde eene openbare vermakelijkheid te bekostigen, niet ongelijk aan hetgeen voor straatversieringen nog wel plaats heeft. Bij de inzamelingen hadden groote ongeregeldheden plaats, daden van bedreiging, afpersing, geweld en het verworvene werd besteed aan bier, zoodat uit deze dronkenmansfeesten derzulken, »die van den lossen levene zijn", vechtpartijen, oploop en doodslag ontstonden. Daar het moeilijk was, bij zoo geringe macht van justitiedienaren, de orde te handhaven, dat door de welgezinde en meer bezadigde burgers geschiedde, werd het kwaad voorkomen door te dreigen met een straf, die in onze oogen, bij ongenoegzame kennis van het misdrijf, wel wat zwaar is.

Zutphen. J. G. FREDERIKS.

Cockerellen. De heer Frederiks schijnt het er voor te houden, dat het cockerellen oorspronkelijk eene soort van tooneelvertooning is geweest en later van aard veranderd is. Ik twijfel daar nogtans aan.

Mr. W. C. Ackersdijk heeft er in de Jagers Magazijn, dl. III, bl. 75—79, iets over geschreven. Hij houdt het woord voor eene verbastering van het latijnsche *jocularia.* Hoewel ik dit niet als zeker durf aannemen, onmogelijk is het niet. Dat het latijnsche *joculari* in onze taal *gokelen, kokelen* geworden is, is bekend. En eene omzetting van *l* en *r*, nog stouter dan in dit woord, vinden wij in het italiaansche *regoliza* (fransch *réglisse*) van het latijnsche *liquiritia.*

Veel nieuws deelt Ackersdijk ons in dit stukjen niet mede. Slechts een paar plaatsen, maar die niet onbelangrijk zijn. Vooreerst zegt hij ons, dat E. L. Mellema, in zijnen Schat der Duytsche Tale, cockerellen vertaalt door celebrer quares meaux, d. i. quarremaux, welk woord, volgens zijn Dictionnaire François Flamen, vastenavond beteekent. De beteekenis wordt daardoor wat meer beperkt dan bij Kiliaen, die het celebrare hilaria noemt.

Het tweede wat wij van Ackersdijck vernemen is, dat Matthijs de Casteleyn, in zijne Const van Rhetoryke tweemaal van cocorullen melding maakt. Op de eene dezer plaatsen gewaagt hij van »cocorullen op alle kinderen dagh", op de andere zegt hij, »simple Beuseldicht heedt men cocorullen".

Van het cockerellen in de middeneeuwen deelt de heer Frederiks twee voorbeelden mede. Ackersdijk voegt er een bij uit van Hasselts Bijdragen voor de oude Geldersche maaltijden. In eene rekening der Landschap van Gelre, over 1408 en 1409, zegt hij, leest men, den scoelren tot die kokerelden gegeven 24 gr." Ik neem die woorden over zoo als hij ze geeft, maar er is zeker eene fout in: waarschijnlijk is het woordje *tot* te veel. — Eindelijk vind ik nog in de rekeningen der tresoriers van hertog Albrecht (bij dr. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren) in 1397. »Item x dage in Februario den coraelkens tot horen vastenavont gegeven 1 sc. Ende den scoilkinderen van Leiden, die aen minen here cokerelden, gegeven bi Wailwiin ende den domproefst 5 scell. gr." En in 1399, »Item (III dage in Februario) den scoelkinderen van Leyden, die aen mynen here cokerelden gegeven II ny gulden"

Omtrent het cockerellen in wat lateren tijd, het begin der 17e eeuw, is mij het volgende bekend.

Vooreerst ontving ik eenige dagen geleden van den heer Magnin deze vraag.

»In de Keuren, Statuten ende Ordonnantien, bij den Officier der Heerlijckheijt Hoochtwout ende Aertswout mitsgaders Burgemeesteren, Schepenen ende haere Veertienen aldaer gemaect, gestatueert ende geordonneert, opten Stadthuijse, A°. 1617, opten laesten Maart omme van nu voortaen bij eenen ijegelijcken onderhouden ende achtervolcht te werden, op de boete ende pene aen elck naevolgende Artijckel gespecificeert, leest men onder anderen:

Mommen.

Item gekeurt, dat hem niemant, het sij jonck ofte out, sal vervorderen nu voort aen te loopen mommen ofte coquerellen bij de huijsen, ende alsoo ijets de luijden afgaan, het sij wat het soude mogen wesen, opte verbeurte van ijder persoon te verbeuren xxx Schell., de oude voor de jongen te betaalen, ter Schepene kennisse, ten proffijte van den Officier.

Is mommen en coqnerellen hetzelfde? Is hier niet verboden, om vermomd rond te loopen en alzoo den ingezetenen tot het verstrekken van spijs, drank, versnaperingen of iets anders te dringen?"

Ten anderen vond ik in Samuel Costers Klucht van Teeuwis de boer deze regels:

't Schijnen wel Lucyker Walen, die nou lopen kokerellen,
Die hier met ien Krydt-Ben komen in 't Landt,
En blyven ons voort al haer leven aen de handt.

Er wordt gesproken van een paar bedelaars, die ook liedjeszangers zijn.

Mij dunkt, dat wij uit dit alles te zamen vrij goed kunnen opmaken, wat het cockerellen geweest is.

Bij de drie eerste voorbeelden uit de middeneeuwen wordt niet vermeld, in welken tijd van het jaar het is voorgevallen. Maar bij de beide laatste staat het duidelijk in verband met den vastenavond. In den post uit de rekening van 1397 wordt de gift aan de schoolkinderen die cockerelden zamengevoegd met de vastenavondfooi aan de coraelkens gegeven. In die van 1399 vinden wij te zamen met de gift aan de schoolkinderen eene »den coralen in der capellen" en eene »Everlijns bastaertdochter ende alrehande maechden". Die giften hadden dus zeker alle drie op dezelfde zaak betrekking. Hier wordt wel niet van den vastenavond gesproken, maar dat wij er toch wel aan zullen moeten denken, vermoeden wij, omdat wij ook hier de schoolkinderen en koralen te gelijk begiftigd vinden. Laat ik er bijvoegen dat in dit zelfde jaar reeds verscheidene dagen vroeger eene vastenavondfooi vermeld wordt.

Moeten wij hier dan aan een vastenavondspel denken? Hetgene wij bij van Wijn, Avondstonden, hl. 353 vermeld vinden, en daaruit door Ackersdijk en ook door den heer Frederiks overgenomen is, zou er ons misschien aan doen denken. Maar ik geloof, dat deze anders zoo naauwkeurige schrijver hier niet naauwkeurig genoeg geweest is. Ziehier wat hij zegt:

Behalve dat ik, in eene Rekening, onder Aelbrecht van Beiere, heb gelezen, dat voor hem »die Scoelkindren te Leyden, *cokerelden.*"

De woorden, die tusschen aanhalingsteekens geplaatst zijn, geloof

ik wel dat zoo in het handschrift staan zullen. Maar de woorden die hij er bijvoegt, *voor hem*, geloof ik niet, dat men er in vinden zal. Een klein woordeken kan soms veel afdoen, en dat is onder anderen hier het geval. Op beide plaatsen, die ik uit het door dr. Verwijs uitgegevene werk aanhaalde, lezen wij van schoolkinderen, »die *aen* mijnen here cokerelden." Daar men nu *voor*, maar niet *aan* iemand speelt, kan er geene sprake zijn van een spel in de tegenwoordigheid van den hertog gespeeld, maar moeten wij aan iets anders denken.

En komt bij dat Paschen in 1397 op 22 maart, in 1399 op 30 maart viel. In het eerste dezer jaren werd de gift aan de schoolkinderen gegeven op 10 februarij, dus op vastenavond, maar in het andere 3 februarij, dus een paar weken voor dien tijd.

Dit en de vertaling van het woord door Mellema gegeven, bewijzen dat wij met iets te doen hebben, wat niet op den vastenavond behoefde te geschieden, maar toch met den vastenavond in verband stond. Nemen wij hierbij in aanmerking, dat wij kort voor en na 1400 vijf voorbeelden van het cokerellen kennen, dat het altijd schoolkinderen zijn die het verrigten, dat zij er altijd eene gift voor ontvangen en dat tweemaal vermeld wordt dat zij *aan* den hertog cokerelden, dan wordt de zaak ons duidelijk: het is het zingen van vastenavondliederen, soms misschien door het opzeggen van een rijmpjen afgewisseld, ten einde geld of andere gaven in te zamelen, waarmee men zich op den vastenavond vrolijk kon maken. Onder cokerellen *aan* verstonden de tresoriers van hertog Albrecht ook waarschijnlijk hetzij den heer iets toezingen, hetzij hem zingende een gift vragen. Dat geschiedde soms verkleed en gemaskerd. Het rondloopen tegen vastenavond met den rommelpot en de liederen daarbij gezongen, zijn van het oude cokerellen een armoedig overblijfsel.

In welken tijd des jaars het mommen (verkleed rondloopen) en cokerellen (liedjens zingen aan de huizen) te Hoogtwoud geschiedde, meldt de keur van 1617, die de heer Magnin ons mededeelde, niet. Dat het geschiedde om der burgerij giften af te dwingen wordt uitdrukkelijk vermeld. Was de tijd die den vastenavond vooraf ging, die waarin het het meest plaats had, andere feesten gaven er ook aanleiding toe. Matthijs de Castelein spreekt van »cocorellen

op alle kinderen dach." En het is nog niet zeer lang geleden, dat men hier en daar, wanneer St. Martijn op handen was, de jeugd aan de huizen der burgers zag aanschellen, de bekende liedjens zingende en vragende om brandstof of geld, ten einde op den feestdag een lustig vuurtjen te kunnen stoken.

Van de cocorullen, de liederen en rijmen die men bij zoodanige gelegenheid liet hooren, kennen wij nog verscheidene. 't Is niet veel bijzonders. Dat men er al vroeg zoo over oordeelde, blijkt uit hetgeen de oude rethorijker ons verhaalt, dat men in zijnen tijd cocorullen met »simple beuseldicht" gelijk stelde.

Daar het bij dit zingen om eene gift te doen was, is het geen wonder dat later al zoodanig zingen, bij welke gelegenheid dan ook, dezen naam kreeg, ja, dat het zelfs, zoo als uit Costers klucht blijkt, op bedelende straatzangers werd toegepast.

P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze: Wat ben ik in mijn nopjes. (XXVI bl. 566; XXVII bl. 37). Ter laatst aangehaalde plaatse zegt de heer G. P. Roos, dat, indien het waar is dat een overkleed of overjas van nopjeslaken eene zekere gegoedheid, deftigheid van stand aanwees, het spreekwoord duidelijk is.

Uit het volgende zal blijken, dat de spreekwijze inderdaad op de kleeding betrekking heeft; er behoeft echter niet juist aan laken gedacht te worden.

De eerste beteekenis van *in zijn nopjes zijn* is *gekleed zijn.* Van Effen zegt ons (Holl. Spectator dl. VI vertoog n°. 154 bl. 29) van een rijk heer, die zeer burgerlijk leeft: »hij was niet beter *in de noppen* dan een welgesteld huisman."

Bij voorkeur werd de uitdrukking echter gebruikt, wanneer er sprake was van iemand, die goed in de kleeren, die er warmpjes in zat. Zoo lezen wij bij den zelfden Van Effen (Holl. Spect. dl. VI vertoog n°. 157 bl. 55), waar hij van een heerenknecht spreekt: »Hoe kan 't minder wezen, of een jakhals, die by zyn ouders nauwlijks voedsel en kleeding gehad heeft, *zig wel in de noppen* vindende .. moet van zig zelven, zo wel als van anderen een valsch denkbeeld vormen."

Ook van vrouwen werd gezegd, dat zij in de noppen waren.

»Men drie dogters" — schrijft een boer, in de Grijzaard" (dl. I 199) een door J. Hartog in zijne Spectatoriale Geschriften besproken tijdschrift — »waren zoo as zij altijd binnen, *gnap in de noppen*, gouwe oorijsders op." En wie nu meenen mocht dat deze vrijsters juist *lakensche* kleeren droegen sla de Batavische Arcadia van Heemskerk op, en leze op bl. 24 van den vierden druk (1663): »Den onder-rock (diemen, door dien de boven-rock opgespelt was, meest sagh) was van *witte nopjes*." Men denke hierbij ook aan het rijmpje, dat wij in Ernest Staas vinden (bl. 11), en waarin van kinderen gezegd wordt:

Het zijn zegens des Heeren,
Maar zij houden de knoppen van de kleeren.

Tusschen *knoppen* en *noppen* zal wel geen verschil bestaan. *In de noppen zijn* is dus oorspronkelijk *in de kleeren zijn*; vervormd tot *in zijn nopjes* gaat het niet alleen beteekenen zijn *Zondagsche kleeren, zijn beste plunje aan hebben* — maar het gaat op den inwendigen mensch slaan. De mooie kleeren worden als een teeken van vroolijkheid beschouwd: die *in zijn nopjes, in zijn goedgaren, wel gemutst* is, moet ook in een goeden luim verkeeren. Vandaar de hedendaagsche beteekenis van de spreekwijze.

CONST B.

[Ik heb het spreekwoord dikwijls hooren gebruiken, doch altijd hooren zeggen, Kinderen zijn een ze en des Heeren, maar zij houden de *noppen* van de kleêren. *Knoppen*, zooals de heer Const. B. t. a. pl. vond, zal, vermoed ik, bedorven zijn uit *noppen*. Ik vermoed dit, omdat *knop* in deze betekenis mij nooit is voorgekomen, maar vooral ook omdat Kiliaan alleen *noppe* opgeeft. Anders zou het wel een andere vorm van het woord kunnen zijn. Want waar in vroegeren tijd een woord met kl, kr of kn begon — en dit was het geval met *noppe*, zoo als het angelsaksische *hnoppe* ons leert — is die h later òf verdwenen òf in k veranderd. Meestal is een van beide geschied, soms echter zijn beide vormen in gebruik gebleven b, v. *nijpen* en *knijpen, ring* en *kring*. Dit zou ook met *noppe* en *knoppe* het geval kunnen zijn.]

Bamis in den winter. (XXIX bl. 112, 367). Mijn vriend G. P. Roos heeft gelijk — 1 oct. is de St. Bavo in den winter en 1 aug. is de St. Bavo in den zomer. In den Wegwijzer der Stad Gent voor het jaar 1873 vind ik: 1 aug. Bavo verheffing — dat m. i. zéggen wil: 1 aug. wordt (eene mis) gevierd voor de verheffing (tot een heilige) van St. Bavo.

F. CALAND.

Peinder (XXIX, 469). Uit Nav. XXVIII, 296, blijkt, wat in de middeneeuwen »peinders" waren. Op voorgang van Nijhoff, Oorkonden, IV, blz. 217, noot 1, omschreef ik t. a. p. het woord door »schout", doch betwijfel nu of deze omschrijving wel geheel juist is. Er werd in de middeneeuwen eene lagere (inferieure) betrekking door aangeduid, dan die van schout was. Zulks leert ons de oorkonde (n°. 229, in dato 24 dec. 1445), waarin het door Nijhoff als schout omschreven woord voorkomt, in dezer voege: »Also nu Jorden van der Lawick van knechten ende huysgesijnde Johans van Homoet ende anderen geslagen, zweerlich gewont, geuangen, myshandelt, ende soe van leuen ter doet bracht is, alle uyt ende weder op Johans slate (slot) ende bewijnde, desgelijcken meer groter swaerre gewelde ende ouerdade, langtijt heer ende dagelix meer ende meer van denseluen Johan, sijnen amptluden, *dyeneren ende peynderen* ouer ende an den inwoenren ende gegueden in onsen lande van Ouerbetu langtijt heer geschiet sijn", enz. enz. Van Spaen (Inleiding, IV, 279) spreekt van peynders of rechters, die, krachtens hertoglijken brief v. 6 juli 1432, geene »nootbeden" mochten doen; waarbij ook bepaald werd wat zij bij »peinding, bodinge of bezaat" genieten zouden. »Zij heetten ook wel, gelijk wij Nav. XXVIII, 296, zien, „gezworen (geswaeren) peinders" of »boden" Door hen gesteund *peinde* een schuldeischer *op* de gereede of ongereede goederen van zijn schuldenaar, om daaraan de schuld te verhalen. »Peinding" is dus z. v. a. beslaglegging. Zie over dezen post, ten opzichte van Maas- Waal, Over- en Nederbetuwe,: »Aanteekeningen op de Gereformeerde Landrechten, enz. van 't Rijk v. Nijmegen" door Mr. J. J. v. Hasselt (Nijmegen, Is. v. Campen, 1777), bl. 123, 24. Men sprak in plaats van »peinder", ook wel van »pander," en treft voor eene gansche

provincie, ten minsten voor Overijssel en Drenthe, nog in het midden 18e eeuw zoodanigen gerichtspersoon aan. Zoo wordt mr. Albertus van Riemsdijk (geb. in 1718), nadat hij eerst rentmeester namens R. B. R. graaf van Rechteren der huizen te Gramsbergen en te Kollendoorn, rentmeester en ontvanger van het stedeke Gramsbergen, verwalter-scholtus en ontvanger der verpachte middelen van het gericht Hardenberg, Heemse en Grambergen geweest was, als procureur-fiscaal van Koevorden en *'s lands pander* van Drenthe betiteld. Eindelijk bekleedde hij den post van scholtus en rechter van Havelte en Vledder. Men bemerkt dus, dat in lateren tijd dit ambt veel meer in aanzien stond dan in de middeneeuwen, en het toenmaals tot de functien behoorde van een opperschout.

J. ANSPACH.

Kakographie. De St. Markuskerk, de parochiekerk van het *dogelijk* paleis [te Venetië].

Op die wijze de oude helden te *verkappen* en te idealiseeren is nimmer de roeping der kunst.

Voor den Nederlandschen lezer die vroeger op een goede school *is* gegaan.

Ons middagmaal tegen één uur met een glas *bescheiden* Moezelwijn, wat zou dat smaken!

Het volmaakte voorbeeld van wijsheid, heiligheid en liefde, waar, voor die hem als hunnen heiland erkennen, kracht tot deze*n* van uitgaat.

Men kon *zijner* niet gedenken zonder hem in het middenpunt te zien van dien kring van groote mannen, die zich om hem heen bewogen.

Op een zeer warmen dag, als het *bladstil* was.

Onder het frische groen der Geldersche eiken begonnen zich de eerste sporen van het *herfstelijk* bruin te vertoonen.

In 1873 kon men een oogenblik gelooven dat door middel van een verdrag met het huis van Bourbon, een *herboring* van het oude systeem niet onmogelijk was.

Niet *eerder* had zij dit — vernomen, of zij keerde naar hare woonplaats terug, om terstond de hand aan het werk te slaan.

Hij was gevoelig, en met recht, *aan* de loftuitingen zijner landgenooten.

De *aangezette* spijsen, waarmede lekkerbekken hun maag bederven.

Ieder jaar moeten zij in de hoogste klassen een examen afnemen, en aan de *geslaagde* leerlingen een bewijs uitreiken, waarop zij tot de hoogeschool toegelaten worden.

VRAGEN.

Latijn onder de jongens op straat. Een vijfentwintig jaar geleden heerschte er in sommige streken van Friesland, ten minsten in het stadjen Dokkum, onder de jongens een vreemd gebruik. Er viel gewoonlijk niet veel te klagen over onregtvaardigheid en oneerlijkheid. Zoo men al niet zuiver was ten aanzien van het tiende gebod, kwam het toch zelden zoo ver, dat men de hand uitstak naar het goed van zijn kameraad. Ieder had zijn eigendom, knikkers, stuiters, noten enz. in bijna veilig bezit. Maar naauwelijks waren de sterren zigtbaar geworden of men moest zooveel mogelijk op zijne hoede zijn; want de echte straatjongens, door de overige spelende jeugd gevreesd en gehaat, stortten zich — neen nooit op tollen, hoepels en dergelijke — maar op knikkers, stuiters en noten onder het geschreeuw van *hoere! hoere!* Zoolang het dag was zouden ook zij er niet aan denken zich aan eens anders goed te vergrijpen; maar met de verschijning der sterren verkregen zij naar hun oordeel het *regt* om te rooven en hieven bij hun overval, ten teeken, dat zij niet anders deden dan van hun recht gebruik maken, dien kreet aan: *hoere! hoere!*

Het komt mij voor, dat dit hetzelfde is als *hora!* de tijd, het uur. Men gaf dus door dat woord te kennen, dat het uur of de tijd verschenen was, waarop er niet langer gespeeld mogt worden, zoodat wie dan nog, dat is, na het zichtbaar worden van een paar sterren, zijn spel voortzette, zich niet beklagen mogt, wanneer men zijn eigendom buit verklaarde.

Leefden wij in eene uitsluitend joodsche maatschappij, wij zouden mogen besluiten, dat dit gebruik oorspronkelijk moet samengehangen hebben met de intrede der sabbatsrust. Zou iemand mij echter kunnen ophelderen hoe het in eene christelijke maatschappij heeft kunnen onstaan?

de Rijp. W. J. V. D.

Opmerkingen en vragen betreffende ons spraakgebruik.

17.

Diernamen in de aanduiding van gebreken, ondeugden, enz.

Met onderscheidene lichaamsgebreken of ongesteldheden worden diernamen in verband gebracht. Iemand heeft een *hazenlip* een *paardevoet.* Een mensch kan *kippig* wezen. Kortzichtig wordt somtijds ook *kippenblind* genoemd. Door een schrik krijgt een mensch *kippenvel.* Ook kan iemand *katterig* zijn en in *katzwijm* vallen.

Maar *kattig* doelt op een zedelijk gebrek. — Opmerkelijk is hierbij, dat, op menschen toegepast, *poes* iets liefs en *kat* iets leelijks zegt. Voorts worden zedelijke verkeerdheden aangeduid door: *hondsch, bokkig, hanig, ezelachtig.* En *kippenkuren* behooren tot dezelfde rubriek.

Ook kan men hierbij denken aan woorden als: *geldwolf, vischteef, boekwurm.*

Vraag: Wat is er meer zoo?

E. LAURILLARD.

[*Kippig* behoort tot deze soort van woorden niet. Het is eigenlijk *kipig* en komt van het werkwoord *kipen,* d. i. gluren. De dichter van den Lekenspieghel gebruikt het in de Prologhe van zijn werk, vs. 33, waar hij van de »beniders" spreekt,

Die altoos kapen ende kipen,
Hoe datsi moghen begripen
Dat dichters bringhen voort.

In Friesland is het nog in gebruik. Wanneer de bijziende iets goed onderscheiden wil wat op eenigen afstand van hem is, zien wij hem *kipen,* gluren. Later raakte het woord langzamerhand in onbruik: reeds een der afschrijvers van den Lekenspiegel verstond

het niet meer en veranderde daarom *kapen ende kipen* in *gapen ende kijken*, al kwam dit niet in het rijm te pas. Het volk, dat nu het afgeleide *kipig* niet meer verstond, deed hier zoo als het in meer dergelijke gevallen deed. Het bragt het in verband met een bekend woord, en het woord dat het naast voor de hand lag was *kip*. Het maakte er dus *kippig* van, er niet op lettende dat gluren eene handeling is aan kippen niet eigen, en dat evenmin bijziendheid een gebrek is waar zij aan lijden.]

Vragen betreffende ons taalgebruik.

1. Waarom zijn er zoovele schrijvers die *honderde* en *duizende* zonder n schrijven, terwijl wij toch nooit *millioene* lezen? Bilderdijk verwonderde zich daar reeds over (Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden IV bl. 54 en 55). In beide gevallen hebben wij toch met den meervoudsvorm van een *zelfstandig naamwoord* te doen, al wordt er een ander zelfstandig naamwoord achter geplaatst.

2. Waaraan is het toeteschrijven, dat er tegenwoordig zulk eene neiging bestaat om de bijvoegelijke naamwoorden niet zelve door achtervoeging van *er* en *st* in den vergrootenden en den overtreffenden trap te brengen, maar van de woorden *meer* en *meest* gebruik te maken (betrekkingen van den *meest* vriendschappelijken aard, *meer* juiste rechtsbegrippen, een *meer* ruim lokaal)? Is dat niet meer Fransch dan Hollandsch? En zoo het geen Hollandsch is, verdient dan deze omslachtige schrijftrant niet zooveel mogelijk vermeden te worden? M. i. zijn er drie gevallen waarin het gebruik van *meer* of *meest* gewenscht is.

Wellicht weet een ander betere regels te geven.

1°. Als men niet verschillende personen of zaken, maar de verschillende eigenschappen van één persoon of ééne zaak vergelijkt: hij is *meer* verwaand dan knap, het boek is *meer* onderhoudend dan degelijk.

2°. Bij deelwoorden. De beteekenis moet aanwijzen of een woord deelwoord of bijvoegelijk naamwoord is. Een bijvoegelijk naamwoord toch kan den vorm van een deelwoord hebben. *Beroemd* is naar den vorm een deelwoord, maar naar de beteekenis een bijv. naamwoord: wij zeggen dus *beroemd*, *beroemder*, *beroemdst*. Spreken wij van een *schreeuwend* onrecht, dan is *schreeuwend* een bijv. nw.,

omdat daarbij niet meer aan een werkwoord gedacht wordt, dus *schreeuwend*, *schreeuwender*, *scheeuwendst*. Daarentegen een *meer* onderwezen personeel, een *meer* vermogend vorst, (= een vorst, die meer vermag).

3°. Als de welluidendheid de achtervoeging van *st dringend* verbiedt, hetgeen echter m. i. bij weinig woorden het geval is.

CONST B.

Chemin de Saint Jacques. Waarom wordt de melkweg in het Fransch zoo geheeten?

Houtschild. Een sjouwerman wordt te Utrecht een *houtschild* genoemd. Van waar deze zonderlinge benaming?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht v. d. Muelen. (II bl. 125; III bl. 120; bijblad 1853, bl. 63, 98, 130, 141, 146; IV bl. 125; bijblad 1855 bl. 71; VIII bl. 264; omslag XIV n°. 5; omslag XV n°. 6; XV bl. 30; XVI bl. 347; XXVII bl. 43, 46; XXVIII 621, 628.)

In mijn bezit is een oud handschrift waarachter het volgende geschreven staat:

»Eenige notitiën van voorsaten der van der Meulens bij moije Sara v. d. Meulen wed. van Ant. Lempereur van Opwijck heer van Malaret. (Deze Sara was zuster van Andries v. d. M. den ouden, jongste kind van Johan v. d. M. en jonkvr. E. Segers.) Alles wat cursief gedrukt staat is van de hand van Andries v. d. M. den jongen.

Joncker Willem v. d. Meulen.

1. Is edelman geweest van den coninc van Vranckrijk ende omdat hij hem bij de coninc getrouwelijck gedraegen hadde in de inneminge van de stad Bovignes (Covignes is abusief) in het graefschap Namen soo is hem aldaer Louise de Carondalet, tot recompense ten houwelijck gegeven een Juffrouwe waer door hij een slodt

buyten de selfde stadt erfde daer hij sijn leven *lan*' op gewoont heeft welcks huysvrouwe is geweest tot Antwerpen op de bruyloft van haeren *Soon* Johan v. d. Meulen. Is gestorven omtrent den jaere 1500 op sijn slodt buytten Bovignes.

(Bovignes, nu Bovines, is een plaatsje gelegen in de belgische provincie Namen, op den linker Maasoever tusschen Dinant en Namen. Onder Philips Augustus, koning van Frankrijk, is bij dit plaatsje slag geleverd. Het was toen slechts een goede weideplaats gelijk de naam ook aanduidt.

Messire Luys Guicciardini zegt er in zijn bekend werk: »Description de touts les Pays bas" het volgende van, pag. 724. Bovines leyt op de slincke zijde van de Mase vier mijlen van Namen: ende de stadt is cleyn maer oudt: ende eertijds wel betimmert ende beter bewoont, maer door oorloge dickwils verwoest ende bedorven: ende selfs lest in het jaer 1554 heeft coninc Hendrik de tweede van Vranckrijck selve in persoone daervoor geleghen met eenen gheweldigen leger ende Bovines ingenomen ende seer rouwelijck ende vijandelijck onthaelt ende geschent, maar wort nu wederom met den peijs opghemaeckt ende bewoont etc.)

2 Jan v. d. Meulen canonicus Dom t' Utrecht lijt aldaer int midden van de dom aen St. Stephanus pilaer daer sijn wapen, de twee vleugels van de Meulen in de pilaer gehouden staen. *Dese is genoemt in 't registerboeck van den Dom dominus ac magister de Molendino obiit* 14 *Oct. anno* 1505, (Zie hierover C. P. Hoynck van Papendrecht, analecta Belgica V, p. 199, waar hij mr. Jo. ter Molen genaamd wordt. Deze Johan is de broeder van voornoemden Willem.)

Jan v. d. Meulen. Die is 't eerst 't Antwerpen coomen woonen is aldaer gestorven op den Borcht Anno 1537. *Sijn huysvrouwe was Jonkvr. Catrina Aertsens.*

4. Is van Bergen op Zoom, alwaer hy een cosyn hadde Niclaes Aertsen, dewelcke twee kinderen hadde, de een studeerende tot Leuven, ende een dochter welke troude aen Hubrecht Marcessus, rentmeester van Bergen op Zoom. *Dese is genaemd Catrina Aertsen getrouwt met den voornoemden Jan v. d. Meulen gestorven Anno* 1557.

5. Is 't Antwerpen gebooren ende gestorven, is begraven op het borchkerckhof omdat hij toegedaen wae de gereformeerde religie.

Dese was myn grootvader Jan v. d. Meulen zoon van voornoemden Jan v. d. Meulen.

6. Is gebooren te Lier, troude 't Antwerpen, gehaelt synde door haeren bruydegom tot Mechelen, daer sy woonde by haeren oom Michiel Zegers. Haar vader was Arnoldus Zegers, wierde in syn jonckheyt in den kryg van Italie van Keyser Carolus Quintus ridder geslaegen; haer moeder was Anna van den Eynde, wiens vader heeft gehad 24 kinderen, broeders ende susters, van de welcken allen de contrefytsels tot Lier sijn in 't choor die haer ouders daer gesticht hebben. Heeft in haer weduwelycken staet om de parsecutie van dux d'Alba tot Ceulen 7 jaeren gevlucht *geweest* daer naer weder 't Antwerpen *woonde* tot d'inneminge van de stadt *door de prince Parma* te Bremen 2 jaeren gewoont ende begraven in onse lieve vrouwekercke voor 't groote choor, alwaer haer wapen op de steen staet met dit opschrift:

Elisabeth Segers Johannis Molenaei viduae quae vixit annos 67 obiit 17 Junij A° 1587 optimae matri Andraeas et Daniel Molenaei.

Elisabeth Segers mijn grootmoeder.

7. Dese is gebleven *out sijnde* 28 jaeren in de spaensche furie tot Antwerpen A° 1576 wesende in sijne wapenen om de stadt te defenderen heeft gereyst in Vranckryk en Duitsland.

Oom Jan v. d. Meulen broeder van mijn vader Andries ende oom Daniel v. d. Meulen.

8. Is gebooren tot Antwerpen, alwaer hij gewoont heeft tot de leste inneminge door de *prince van Parma,* is daer in de magistraet geweest ende van wegens de provintie van Brabant gedeputeert in de Staeten Generael, oock is hij geweest, wesende aldaer de aertshertog Mathias, van 9 mannen om de religions vrede t' onderhouden, ende raetheer *van den hertoge van Anjou* broeder des coninck van Vranckryck, was heer van Ranst ende Millingen, naer 't overgheven der stadt in handen *van de Prins* van Parma is hij vertrocken naer Bremen, alwaer hy 22 jaeren gewoont hebbende is tot Utrecht in sijn 62 jaer in den Heeren overleden ende aldaer begraven in de buijrkercke daer sijne wapenen hangen (hij is overleden 2 jan 1610).

Myn vader Andries v. d. Meulen die oock raetsheer was van Willem prince van Orangien.

9. Wiens vader was Nicolaes de Malapert ende haer broeder oock Nicolaes de Malapert hr. van Jutphaes bij Utrecht etc.

Mijn moeder Susanna de Malapert huysvrouwe van Andries v. d. Meulen hr. v. Ranst etc. etc.

10. Is tot Antwerpen gebooren alwaer hij gewoont heeft tot sijn 15 jaeren, gereyst in Vranckryck, Duitslant ende Denemarken, daerna door die van Brabant gedeputeert ter vergaderinge van de raet van Staeten in 's Gravenhage, was mede raetsheer van de coninck van Denemarken ende eens extraordinaris ambassadeur van de generaele Staeten aen eenighe duitse vorsten *anno* 1599.

. . . .

Is gestorven tot Leyden, alwaer hy een schoon huys gebout heeft op *'t Rapenborch* Anno 1600 is begraeven in St. Peterskercke in 't choor, met dit opschrift, gemaeckt door Franciscus Junius, professor Theologiae aldaer,

Hic situs est vir honoratissimus D. Daniel van der Meulen pietatis, probitatis, doctrinae, virtutis instructissimus rei public. amantissimus natus Antwerpiae die 23 Oct. Anno 1554 mortuus Leydae die 25 Julij Anno 1600.

NB. *Op sijn grafsteen staet sijns moeders wapen van Segers* (Dit wordt bevestigd door de correspondentie tusschen jhr. Daniel de Hochepied hr. van Grançon en Andries v. d. M. den jongen diens vollen neefs kind in de jaren 1642—1645 gevoerd.) *H. Oom Daniel v. d. M.*

11. Wiens vader was Joncker Jan della Faille haer broeder baron van Nerele in Vlaenderen.

Moye Hester della Faille vrouwe van oom Daniel v. d. Meulen.

Uit dit oude handschrift blijkt, dat de genealog·e in 1650 opgemaakt, wat het begin aangaat, vol fouten is, zoo niet totaal gefingeerd. Van den anderen kant levert het mijns inziens ook niet den minsten grond voor de afstamming van de familie v. d. M. van hr. Pieter van Steene hr. tot Osmael. Buitendien zijn in mijn bezit brieven van Johan v. d. M., gehuwd met Maria v. d. Horst, waarin hij zich eenvoudig teekent J. v. d. Meulen. Van de verdere afstamming der familie blijkt uit stukken in mijn bezit slechts het volgende.

A. 1. Johan v. d. M. (de Molyn) tr. jonkvr. C. d'Aerssens.

2. Jan de Molyn tr. jonkvr. C. de Witten.

B. 1. (kind van A 1) Johan de Molyn tr. 1543 jonkvr. Elisabeth Segers, geb. 1520 gest. 1587.

2. (kinderen van A 2) 1. Janne v. d. Moelen. II. Andries v. d. Moelen. III. Anna v d. Moelen in 1561 gehuwd zijnde met Jan Janz.

C. (kinderen van B 1) I. Jan. II. Anna. III. Andries. IV. Daniel V. Sara, van welke laatste in menigte bewijsstukken aanwezig zijn.

Mij komt het waarschijnlijk voor, dat ons hier alleen berichten en stukken bewaard zijn gebleven van den tak der familie, die de gereformeerde religie is toegedaan geweest. Uit het Antwerpsche archievenblad uitgegeven door Génard blijkt ten minsten, dat gedurende de 16e eeuw meerdere personen van dien naam (de Molin, Molyn, v. d. Muelen, Vermeulen, v. d. Molen etc.) in Antwerpen een rol gespeeld hebben.

Wat aangaat het wapen kan ik nog het volgende vermelden Het is genomen uit brieven gewisseld tusschen D. de Hochepied en Andries v. d. M.

Andries v. d. M. heeft zijn wapen gedeeld met het wapen van Segers, omdat haar vader zonder mannelijk oir gestorven was.

Andries de jonge voerde op zijne cachetten gekwarteleerd, 1 en 4 de molenwieken, 2 en 3 de narrenbellen (Segers). Als D. de Hochepier ergens Andries vraagt, waarom hij het wapen zijner voorvaderen, den dorren boom, niet meer voerde, was zijn antwoord, dat hij het deed in navolging zijns vaders. Deze had namelijk, zoo als verder blijkt, de molenwieken als zijn wapen doen beitelen tusschen de ramen van het huis Pletzenberg (in 1617 aan de familie de Malapert overgedaan). Het motief zijns vaders hiervoor was: »que telles étoient les ruines des armes de son ancêstre J. v. d. M. chanoine à Utrecht mort l'an 1505." Willem v. d. M., zoon van Andries den jongen, was de eerste die geregeld de molenwieken als zijn wapen voerde.

Wat nu aangaat den 6 dag na trinitatis (jaargang XXVII, p. 624, n°. XI), daarover ben ik niet tot klaarheid kunnen komen. Trinitas valt altijd den eersten zondag na Pinksteren. Dit feest zou in 1543 vallen op den 22 mei, de voltrekking van het huwelijk op 28 mei. Zie Paaschtafel van Balthasar Huydecoper achter zijn

1e boek der uitgave van de rijmkroniek van Melis Stoke (te Leyden bij Johannes le Mair 1772). Deze berekening nu komt in rechte tegenspraak met de huwelijksche voorwaarden van dat paar, in mijn bezit. Deze zijn van den 2n. julij te drie ure na noen. Uit deze acte blijkt nog, dat haar vader Aert heette. In de familie-aanteekening van Vrouwe Sara v. d. M. wordt hij Arnoldus genoemd. Dat haar moeder is Anna v. Eynde, welke een broeder had mr. Willem v. Eynde, clercke ter secretarye, en eindelijk dat Jan 't Hooft is zwager van jonkvr. E. Segers.

De overijsselsche tak der familie, wier hoofd is geweest Jan André v. d. M., gehuwd 14 nov. 1737 met jonkvr. Charlotte de Geer, heeft, te beginnen met voornoemden J. A. v. d. M., in 1749 in een hartschild op de molenwieken den dorren boom weder opgenomen. Dit blijkt te zijn geschied op de autoriteit van den heer E. v. Wachendorff. Deze had bevonden, dat op een zerk, waaronder het stoffelijk overschot rustte van den Hoog Edelen Welgeboren Heer Joncker Daniel Jan van der Meulen, dit van Steene tot Rixtel en Ansegem, de dorre boom in het hartschild in het daarop gebeitelde wapen was opgenomen. Een copij van de zerk, waarop de volgende kwartieren waren gebeiteld, zond hij den heer J. A. v. d. M. te gelijk toe.

v. d. Meulen dit v. Steene.		't Hooft.
Becx.		Hertong.
v. d. Horst.		v. Veen.
Eynthouts	v. d. Meulen	v. d. Velde.
Della Faille.	dit v. Steene.	Woestenhove.
v. d. Water.		Dullemans.
Gerardi.		Emmichoven.
v. Stralen.		v. d. Kelk.

Deze D. J. v. d. M. dit v. St. was de achter-achter-kleinzoon van D. v. d. Meulen gehuwd met Hester della Faille.

Een ieder, die vollediger en juister inlichting over de afstamming der familie v. d. M. zal kunnen of willen verschaffen, zal aan zich ten zeersten verplichten

Utrecht. C. J. V. D. MEULEN.

Genealogie Huyghens. (XXVI, blz. 58, 322, 435; XXVII, bl. 41.)

I. Anthony
ux. Adelheyt Heeck.
——— zoon: ———

II. Willem heer tot Schoonderlogt en Opvoorst,
Burgemeester van Arnhem,
Gecommitteerde in de Staten-Generaal.
Overleden den 18 Augustus 1616;
trouwt 19 Juli 1584 Willemken Tulleken,
derde dochter Rutger en Geertruyt Gaymans:
——— 8 kinderen: ———

III. Anthonius,	IV. 1.	
Rutger,	IV. 2.	
Willem,	———	geb. 1589. ———
Jan,	———	geb. 1591. ———
Jan II,	IV. 3.	
Alidt,	———	geb. 1594. ———
Everhart,	IV. 4.	
Derck,	IV. 5.	

IV 1. Anthonius, geb. 27 Mei 1585, Jur. Dr.
Raadsheer in 't hof van Gelderland.

ux. Johanna de Bye tot Waayenstein.
drie kinderen:
IV 1. *a.* Alit, *b.* Johan, *c.* Geertruyt } kinderloos gestorven.
Johanna de Bye hertrouwde met den Raadsheer Johan Glimmer.

IV 2. Rutger, geb. 27 Aug. 1587. Ridder, Eerste Burgemeester van Arnhem, Raadsheer extraordinair, Gecommitteerde ter Staten-Generaal, Rentmeester in Veluwen, eerste Huismeester van Nicolaes, Heer tot Claarenbeeck, Gecomm. op de Vloot in 1665 † 21 Aug. 1666.

ux. 1ª. de Lintelo kinderloos.

2e. Charlotta de Mittkerke. Volgens trouwboek den Haag, Charlotta Loysa van Meetkerke 28 Nov. 1627.
vier kinderen:
IV 2. *a.* . . . . .
b. Agnes V 1.
c. Willem † ongehuwd ——————
d. Louisa † ongehuwd ——————

3e. Anna Margaretha van Stralen.
zes kinderen:
IV 2. *e.* Anna Wilhelmina V 2.
f. Wilhelmina Catharina V 3.
g. Anastasia Geertruyt V 4.
h. Willem Gosuyn tot Clarenbeek, Burgr. van Arnhem, Staten-Genl. † 2 Aug. 1699 ongetrouwd ——————
i. Gosewijn Philips, ongehuwd ——————
k. Jan Anthony, ongehuwd ——————

IV 3. Jan, geb. 23 Januari 1592. Commissaris der monstering, Kolonel der Infanterie; sneuvelt voor 't Genniperhuis, 19 Juli 1641;

ux. Margareta Panhuys tot Cronesteyn.
drie kinderen:
IV 3. *a.* Willem V 5.
b. Bartholomeus V 5.
c. Rutger ——————

V 4. Everhart, geb. 13 December 1594. Heer van Overhagen en »de Logt", Commissaris van Monstering; Huismeester van St. Pieter, ook Burgemeester van Wageningen † 3 Febr. 1675.

ux. Maria van Ommeren,
dochter Johan, en Anna Budding.
elf kinderen:
IV 4. *a.* Wilhelma . . . . V 7.
b. Jan, te Arnhem bij de Sabelpoort verdronken 20 Juli 1656.
c. Willem. V 8.

d. Anna, geb. 19 Febr. 1647. Sterft *kinderloos* 14 Nov. 1719.

e, Anthony. Vid. hieronder ————

f. Rutger. Vid. id. ————

g. Maria. Vid. id. ————

h. Rodolph. Vid. id. ————

i. Derck. V 9.

k. Johan. Vid. hieronder ————

l. Albertina. Vid. id. ————

IV 4. *e.* Anthony, geb. 7 April 1648. Burg^r^. en hoogschout te Wageningen, overleden 27 April 1724. *Zonder kinderen.*

IV 4. *f.* Rutger, Burgem^r^. van Hattem, geb. in 1649, overleden 5 Januari 1729. *Zonder kinderen.*

IV 4. *g.* Maria geb. 1652 † 1656 ————

IV 4. *h.* Rodolph 20 Sept. 1674 's avonds de ronde doende *doodgeschoten* te Breda.

IV 4. *k.* Johan te Arnhem uit een venster *doodgevallen* 3 Nov. (A°. ?).

IV 4. *l.* Albertina geb. 29 Jan. 1660 † 26 Jan. 1664.

IV 5. Derck. Capiteyn ten dienste van de Staten-Genl. der V. N. daarna L^t^.-Colonel en eerste Commandeur van Arnhem, later van Breda, Heer tot Opvoorst:

ux. Anna Cornelia Pauw van Heemstede.
vijf kinderen:

IV 5. *a.* Anna.

b. Adeleid.

c. Anna.

d. Anna II.

e. Willem.

V 1. Agnes Huyghens dr. Rutger IV 2 en Charlotta de Meetkerke, geb. 1631 † 2 Mei 1708.
tr. Willem Verbruggen, Burg^r^. Vlissingen, ter Gener. Rekenkamer. geb. 1617 † 28 Dec. 1701.
Zonder kinderen.

V 2. Anna Wilhelmina dr. als V 1. zij † 22 Maart 1686; tr. Adriaan van Heerdt tot Crayevelt; Waltgraeff des Nederryxe Walt, Burg^r^. Nijmegen Staten-Gener.
hertrouwt Johanna van Bronckhorst, en † 13 Juli 1714.

V 3. Wilhelmina Catharina, dr. als V 1. Zij † in 1709 10 Aug. tr. Casijn van der Hell, tot de Wiltbaen en Clarenbeek, eerste Raet en Stadhouder van de Leenen in Gelderland en Zutphen.
vier kinderen:

V 3. *a.* Gerhard Casijn, tot de Wiltbaen.
b. Anna, tr. Majoor van Til, met kinderen.
c. Rutger, heer van Clarenbeek
ux. 1°. Moulardt. *Zonder kinderen.*
2°. (niet opgegeven).
d. Luisa Stephania, tr. Moulardt, broeder harer schoonzuster. *Zonder kinderen.*

V 4. Anastasia Geertruyt, dr. als V 1. geb. 1635 † 19 Juli 1714 (zij of hij?) tr. Daniel de Marets, intendant van Koning Willem III.

V 5. Willem H. zoon Jan IV 3 en Marg^a^. Panhuys tot Cronesteyn, heere tot Cronesteyn, Burg^r^. Arnhem, Gedeputeerde in 't quartier Arnhem, daarna in de Staten-Generaal,
tr. Johanna Goris, dr. Lambrecht, Raad en pensionaris van Nijmegen.
een kind. VI 1.

V 6. Barthold H. heer tot Opvoorst, Capiteyn, zoon als V 6.
kinderen. VI 2.

V 7. Wilhelma dr. Everhart H. en Maria van Ommeren, IV 4.
tr. Gabriel de Lannoy, ontvanger en rentmeester van Koning Willem III in de Willemstad en de Klundert, zoon van Overste Luit^t^. Charles, hij † 3 Oct. 1699. Zij † in 1722
hadden eene dochter, tr. Captn. de Mackay.

V 8. Willem zoon van als V 7. Commissaris van monstering en Burg^r^. Arnhem.
ux. Ida Sluysken, dr. Burg. Everard S. tot Watergoor en Kamminga en Naleken van Dans tot Presikhaaff, hij † 30 Junij 1700, zij † 3 April 170(?).
twee kinderen.

V 9. Derck, zoon als V 7. geb. 3 Maart 1655 † 18 April 1711.
ux. Maria van Ommeren,
dr. van O. rekenmeester van Gelderland en Albertina Pauw.
twee kinderen: VI.

Maria van Ommeren hertrouwt Johan le Cavalier, Capiteyn.

VI 1. Willem H. tot Cronesteyn en Johanna Goris' dochter.
Margareta tot Cronesteyn tr. Willem van Heukelom, L[t].-Generaal † 22 Maart 1710.
twee kinderen: *a*. . . .
b. tr. rentm[r]. Menthen.

VI 2. Van dezelfde als VI 1.
Bartholomeus, elders Barthold (V 6).
VI 2 *a*. Johan »doot".
b. Anna Maria, tr. Herreford. Zonder kinderen.
c. Rutger »doot".

Het Geldersche geslacht der Huyghens werd meermalen in dit maandschrift ter sprake gebracht, zoodat uit verschillende opgaven wel eene genealogie kan opgemaakt worden. Met het doel om uit eene andere bron ook iets op te geven, nam ik het vorenstaande over uit eene genealogie der familie Tulleken, die in de achttiende eeuw werd geschreven.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

Geslacht v. Riemsdijk. (XXIX, bl. 224). Jeremias v. R., in 1765 raad en direkteur v. O.-Indie, sedert 28 dec. 1775 gouverneur generaal v. O. Indie, overleed 3 oct. 1777 te Batavia, en is aldaar 7 oct. met groote statie begraven. De predikant ter plaatse, Theodorus Vermeer hield eene, ook aldaar in hetzelfde jaar gedrukte

lijkreden op hem, getiteld: 't Oppergezag der Godheid in het afsterven van aardsgrooten verheerlijkt, of Leerrede bij gelegenheid van 't afsterven van Zijne HoogEdelheid, den HoogEdelen, GrootAgtbaare en wijdgebiedende Heere Jeremias v. R., in leeven Gouv. Gen. v. N.-I. enz., enz. Zijn vader Scipio, geboren te Utrecht, werd als proponent 18 jan. 1701 te Bunnik en Vechten beroepen, 7 maart aldaar bevestigd, huwde te Utrecht 5 juni 1702 Johanna Bogaerd, die hij als weduwe achterliet, toen hij 8 sept. 1737 plotseling kwam te sterven, terwijl hij zich te Utrecht op de synode bevond. De ouders van dezen Scipio waren Jan en Margreta van Loosdorp (gehuwd 23 oct. 1661). Volgens Nav. XVI, 23, zou de gade van dezen Jan eene dochter v. Adriaan van der Werff, kleindochter van den vermaarden Leidschen burgemeester Pieter Adriaanszoon van der Werff geweest zijn, doch ald. bl. 150, wordt op hechte gronden deze verbintenis ontkend en aangetoond dat in de familie v. d. W. de naam Riemsdijk *niet* voorkomt. Hoe is men dan toch aan deze samenkoppeling gekomen? Want denkelijk is het geen bloote vergissing, maar bestond er aanleiding toe. Zou die aanleiding ook te zoeken zijn in de relatiën der v. Loosdorps? Wat weet men van deze familie, en bepaaldelijk van Margreta? Gezegde Jan v. R. was nog zeer jong, toen zijn vader Pieter als officier bij het beleg van Breda in 1637 den dood der helden stierf, aan wiens vaderlandsliefde prins Frederik Hendrik hulde deed door de schenking van een jaarlijksch pensioen van 500 gl. aan den zoon, en dat wel levenslang. Herinnert Nav. XXIX, 224, aan Johan v. R., in 1646 te Rotterdam woonachtig en gehuwd met Pauline van Swieten, het is opmerkelijk, dat Sophia Catharina v. R., dochter van Pieter Willem Helvetius v. R. bij Sophia Cornelia Bangeman, geb. 27 maart 1810, gehuwd is geweest met Pieter van Swieten die als gepens. luit. generaal in 1874 naar Atchin vertrok, om aan het hoofd van het Ned. Indisch leger dezen muitzieken staat voor ons vaderland te behouden. Zou men derhalve via v. Swieten geene inlichting nopens de herkomst v. R. (1646) kunnen erlangen? Gaarne zou ik hiervan gebruik maken. J. ANSPACH.

Geslacht Albers. (XXIX, bl. 168.) Het onderzoek in de Boekzalen door den heer Wagner verzocht, is reeds geschied door Chalmot,

aan wiens Biogr. Woordenboek grootendeels ontleend is, wat ik volgen laat aangaande Jan Coenraad Albers. Ik voeg daar echter bij, wat mij van elders bekend is. J. C. A. dan was in nov. 1686 uit godvruchtige ouders in het graafschap van der Lippe geboren; hij volbragt zijne studiën in de godgeleerdheid te Harderwijk inzonderheid onder opzicht van zijn landgenoot Johannes Meijer, hoogl. in de godgeleerdheid en de oostersche talen aan die academie, werd in 1713 proponent te Amsterdam en vertrok in 1714 als beroepen predikant naar Indië. Zijne eerste plaats was Ternate, waar hij echter eerst in 1716 bevestigd werd en tot 1726 bleef. Den 5 julij van dat jaar vertrok hij naar Batavia als buiten-predikant. Na hier twee jaar werkzaam geweest te zijn, trok hij naar het vaderland terug met een »zoet stuivertjen" en vestigde zich te Utrecht.

Op 25 mei 1733 huwde hij met Johanna van den Souw (geb. 1704, † 9 mei 1743) uit Deventer en weinig tijds later, denkelijk reeds voor 1738, verhuisde hij naar het Holthuis te Twello. Daar schreef hij Over den Sabbath en Het aanwezen en kennelijke Gods, de onstoffelijkheid en onsterfelijkheid der ziele... betoogd uit de natuur en de H. Schrift. Deventer, A. van Wezel 1762. In hetzelfde jaar 1762 vestigde hij zich te Deventer, waar hij 4 aug. 1781 zijn leven eindigde 94 jaar en 9 maanden oud, waarvan hij de laatste jaren in blindheid doorbragt.

Zijne kinderen waren:

1. Joanna Albers, geb. 2 febr. 1745, † 2 maart 1765, tr. Hendrik Lamberts, graanhandelaar te Deventer, waarvan een zoon Jan Coenraad Lamberts.

2. Joannes Albers draagt 15 april 1557 zijne dissertatie aan zijn vader op en noemt zich Twello-Gelrus.

3. Bernardus Albers, geb. 19 dec. 1737, med. dr. te Deventer † 1780, tr. 1766 Elisabeth Jacobson, dochter van G. W. Jacobson en S. H. Jordens, geb. 1749, † 1797. Zij hadden acht kinderen, waaronder:

1). Johanna Conradina Albers, geb. 1768, † 1826, tr. 1799 Johannes Loth, luitenant bij de cavallerie, die † 1814. Hieruit geen kinderen. Zij hertr. 1817 Gerrit Sebel, med. dr. te Gorkum. Ook hieruit geen kinderen.

2). Jan Coenraad Aibers, geb. 1775, † 1781.

3). Bernardina Albers, geb. 1780, tr. 1801 Frederik Hendrik Wagner, kolonel bij de infanterie, † te Wiltepsk' in Rusland 27 maart 1813. Hiervan 6 kinderen. Zij hertr. 23 dec. 1814 J. Schouten, luit. kol. der infant., later commandant te Deventer, waaruit 5 kinderen.

MR. J. I. VAN DOORNINCK.

Vier belgische wapens gevraagd. (XXIX, 534) Van Cantfort. Een heer van C. heeft mij het wapen ter bezichtiging beloofd.

Misschien kan echter de vrager het wapen wel krijgen bij de aanverwante geslachten. In de R. C. trouw- en doopboeken van Goes vond ik:

Johan: van Dalewijk.
Johanna van Cantfort.[1])

Teresa Pieta. Franca. ged. 18 juni 1739.
Joh. Wilhs. Josefus » 11 dec. 1742.
Theod. Paul Josefus » 21 oct. 1746.

Johannes Oostdijk huwt 19 feb. 1756
Joha. van Cantfort.
(Misschien dezelfde.)

Maria Teresia ged. 1 febr. 1757.

Wilhm. Mathias Cannaert d'Hamale huwt 15 mei 1720
Pieterna. Maria Cantfort.

Mathias Pieter Cannaert ged. 12 m. † 1721.

Bij den doop van Maria Petra. Josefa Anta. 10 mei 1740 dr. van dominus Teod. Wm. de Bye en

domina Pieta. Christa. Oostdijk, geh. 11 mei 1734, komt als get. voor Joha. Maria Josefa Cantfort.

Deze Teod. W. de Bye was zoon van Corn. François.

Hulst. F. CALAND.

V R A G E N.

Eenige genealogische en heraldieke vragen.

1°. Tot welk geslacht behoort het volgende wapen?

Links geschuinbalkt van rood en zilver; over het geheel een linker schuinbalk van blaauw, beladen met 3 achtpuntige, gouden sterren; aanziende helm met goud-rooden wrong, waarboven een kroon met 6(?) paarlen; als helmt. een tak van een boom (waar-

[1]) De naam Cantfort was overal slecht te lezen — lang twijfelde ik of het niet Santfort was — 'k meen echter gerust Cantfort te mogen zetten.

schijnl. laurierboom) van groen, die in het midden wordt afgebroken door een gouden kroon met 5 paarlen.

Dit wapen komt voor in vereeniging met — en waarschijnlijk als vrouwelijk alliantiewapen van — het wapen v. Buren van Reijgersoort in het jaar 1625.

2°. Het volgende wapen?

Een veld v. blaauw, waarop een gouden boom (het schijnt wel een appelboom), die onder aan den stam wordt vastgehouden door een, uit den regter kant van het schild te voorschijn komenden poot met klaauw, eveneens van goud. Dit wapen komt voor als mannelijk alliantiewapen met dat van het geslacht Mom.

3°. Welk wapen voerde de familie van Dulcken, waartoe o. a. behoorde Rochus v. D., burgemr. van Rhenen omstreeks het jaar 1600? —

4°. Welk wapen voerde de fam. Bloeyland (Bleuland, Boulant of Blockland), waartoe o. a. behoorde Catharina B., de vrouw v. Engel Bongart, zn. v. Nicolaas B., ontvanger van de verponding der stad Arnhem en Jenneken Craeyvanger?

5°. Wie was de vrouw v. Frederik Wilbrenninck, ook wel Frederik Dulken W. genaamd, geb. juli 1629, ob. 1664, zn. v. Hendrik W., ontvanger van de Veluwe en diens 2e vrouw Agneta v. Dulcken?

6°. Wie waren de ouders van mr. Willem Volmer, advocaat te Winterswijk omstreeks 1685? Heette zijn vrouw Theodora Bester? Wie waren hare ouders? Is er ook een geslachtwapen dezer familie Bester bekend? Waren Ottho Volmer, predikant te Winterswijk in de jaren 1690 en 92, ob. 1701 (zie v. d. Aa, Aardr. woord. XII, blz. 514) en Diderick V. burgmr. te Groenlo, getr. 19 sept. 1713 met Christina Elisabeth Cuper v. Holthuizen, zijne zonen?

Is er ook een Willem Volmer geweest, die burgemr. was van Gouda (of Groenlo)? zoo ja, heette dan zijne vrouw v. Munster?

7°. Is Gerrit Noey, subst. griff. in het hof v. Geld, 23 mrt 1650, later griff. en rentmr v. Arnhem, gehuwd 1°. met Helena Tulleken en 2°. met Lucretia v. Brienen, de zoon van Johan N. en Evertje Tulleken? of wie waren anders zijne ouders? (zie Geld. V. A. 1877 Geslachtreg. Tulleken, blz. 56 en 58.)

8°. Frans van Appelthorn van de Poll tot het Wolthuis, lid der

ridd. v. Veluwe en luit. kol., huwde Anna Frenck. Hunne dochter Anna trouwde Alexander Schimmelpenning v. d. Oye, geb. 1669, heer v. Holthuizen, enz. enz. (zie Ferwerda, Geneal. Schimm. v. d. O.) Voerde deze Anna Frenck ook een familiewapen en welk?

Wie omtrent een en ander mij eenige inlichtingen weet te geven, zal mij zeer verplichten.

Zutfen. H. M. WERNER.

Twee wapens gevraagd. Op eeu steen uit een ring staan twee wapens:

1°. regts: de gu-an lion contourné (misschien aldus gezet, omdat hij naar het andere wapen zien zou) d'arg. acc. en chef d'une étoile. (6)

2°. Links: d'or à 3 abeilles (mouches) au naturel. Casque couronnée; C. une abeille du champ.

Ik zeg *uit* een' ring, doordien de steen jaren geleden alleen gevonden is in Hulst en men den eigenaar van den ring tot nu toe niet heeft kunnen opsporen. F. CALAND.

Geslacht de Bie. Wie weet mij eenige mededeelingen te doen omtrent dit geslacht (vooral in de 16e en 17e eeuw), waartoe o. a. behoorde de thesaurier de Bie, in Vondels Roskam met lof vermeld?

Geslacht van Matenes. »Claes v. Matenes, † 1617, getrouwd met Geertruid v. Lokhorst, liet na Cornelis v. M., heer v. Hazerswoude en eenige dochters, waarvan d'oudste [Maria] verloofd was met Jacob v. Wassenaar, heer van Warmond, maar verdronk ongelukkig in 't ijs; en trouwde naderhand Jacob v. Wassenaar voorz. met haar zuster." Zoo zegt v. Leeuwen Bat. Ill. bl. 1003. Vrage, wanneer is de oudste dochter des heeren van Matenes verdronken? Wanneer heeft het huwelijk van Jacob v. Wassenaar met hare zuster (Jaqueline volgens v. Leeuwen, bl. 1160) plaats gehad? Wat is er meer omtrent dezen Jacob v. Wassenaar bekend?

Geslachtnaam van Saparoea. Wat is de oorsprong van den geslachtnaam Van den Berg van Saparoea? — Dit Saparoea is toch een plaatsnaam? Waar ligt dan deze plaats?

GESCHIEDENIS.

Kerkgebouw te Axel. In eene portefeuille met manuscripten, meestal op Zeeland betrekking hebbende, en op welwillende wijze mij door den WEd. heer mr. C. P. Lenshoek te Wolfaartsdijk ter inzage verstrekt, vond ik o. a. een stuk, hetwelk terstond mijne aandacht tot zich trok, als ten opschrift voerende: »Reeckeninghe van ontfangh ende uytgaeve ten behouve van de nieuw geboude kercke te Axel."

Trouwens, ten opzichte van het ontstaan van het kerkgebouw der Hervormde gemeente te Axel, verkeerde men tot nog toe in onzekerheid. Bij v. d. Aa toch, in het Aardrijksk. Woordenboek der Nederl., dl. I, bl. 395, wordt van die kerk gezegd, dat zij »in de naar haar genoemde Kerkstraat staande, eertijds eene kapel was, aan St. Barbara toegewijd; dat zij in 1695 vergroot werd, als wanneer zij de gedaante verkreeg van een half kruis, welke zij nog heeft, en dat zij sedert, vooral in 1714, maar nog meer in 1772, van binnen en van buiten aanmerkelijk verfraaid is." Eveneens getuigt Scharp, in zijne Costumen van Axel, 2de stuk, bl. 210—211 en 226—227, »dat deze gemeente zich voor hare godsdienstoefeningen bediend heeft van de voornoemde kapel, tot dat deze in 1695 vergroot werd." Alleen te Water, in zijn Kort verhaal der Reformatie van Zeeland in de 16de eeuw, maakt op bl. 203—204 met enkele woorden melding van het bouwen eener nieuwe kerk, omstreeks 1617, waartoe de predikant Johannes Panneel, die er destijds, van Baarland beroepen, in dienst trad, zoowel als zijn voorganger Nathan Vay, toen naar Bergen-op-Zoom verroepen, zich door het doen van collecte-reizen volijverig gekweten hebben.

Dit laatste bericht is, uit gemeld autentiek manuscript, mij

thans gebleken volkomen naar waarheid te zijn. Men vindt toch hierin eene volledige specificatie van de ontvangsten en uitgaven voor den bouw eener geheel nieuwe kerk te Axel, ter vervanging van de kapel, met welke men zich aanvankelijk beholpen had. Met de stichting, in 1618 aangevangen en in 1619 voltooid, wordt alzoo onwedersprekelijk de nieuwe kerk aangeduid, en niet de kapel, welke, voor de toegenomene behoefte der gemeente, in 1695 vergroot is moeten worden.

Naardien dus deze rekening en verantwoording het ontstaan van dit kerkgebouw volkomen aan het licht brengt, en daarenboven menige bijzonderheid te dier zake vermeldt, laten wij dan ook hier een naauwkeurig afschrift daarvan volgen, ten einde voor de vergetelheid bewaard te blijven, en dat te meer, naardien zulks in het gemeente-archief, noch in dat der kerk, berustende blijkt te zijn, wijl anders de volijverige onderzoeker, de predikant Scharp, tot het zamenstellen van zijn werk, de Costumen van Axel, zich daarvan gewis bediend, en alzoo zich naauwkeuriger uitgedrukt zou hebben, dan nu wel het geval geweest is.

»Collecte van Mr. Gilles Burs, dienaer des goddel. woorts binnen Middelburgh:

	£ vl.	sch	gr.
Ontfanghen voor de kercke van Axel binnen de stad van Vere,	14	5	6
tot Vlissinghen,	28	16	9
Ter Tholen,	6	0	0
Lillo,	8	6	8
St. Anneland,	1	10	0
Vossemaer,	4	0	0
Domburch,	4	0	0
Oostzouburgh,	4	0	0
Békerke,	2	0	0
Van de gemeynte tot Londen,	105	15	0
Van Pr. de Vos,	2	0	0
Van Andries van Thoor,	1	0	0
Westzoubnrgh,	5	8	3
Oostcappel,	1	0	0
Westcappel,	3	0	0
Van de Oostindise Compagnie binnen Middelburgh,	33	6	8

	£ vl.	sch.	gr.
Gapinge,	2	4	0
Polder,	1	11	4
Van d'hr. Jacob Verpoorte	1	16	8
Totaal	230	0	10

Collecte ds. Vay doen ter tyt Dienaer des Woorts binnen Axel ende nu binnen Bergen-op-Zoom:

Mr. Nathan Vay, vergeselschapt van Mr. Gilles Burs, heeft ontfanghen:

	£ vl.	sch.	gr.
Van d'E. Magistraet van Leyden,	13	6	8
Van d'E. Magistraet van Amstelredam,	33	6	8
Van de Admiraliteyt aldaer,	16	13	4
Van d'E. Magistraet van Haerlem,	13	6	8
Van d'hr. Key, Coopman binnen Haerlem,	8	6	8
Van d'E. Magistraet van Rotterdam,	10	0	0
Van d'E. Magistraet van Dordrecht,	16	13	4
Totaal	111	13	4

Collecte Joh. Pannelij, Dienaer des Woorts binnen Axel:

	£ vl.	sch.	gr.
Ontfanghen uyt de collecte gedaen binnen Middelburgh,	80	5	2
Item van 2 particul. personen aldaer, n.l. d'hr. Roosbeke & Jkhr. Meunickx,	7	0	0
Item van die van Seraeskercke in Walcheren,	2	16	0
Item van d'E. Magistraet der stede Goes,	8	6	8
Item van particuliere persoonen binnen der Goes,	11	5	4
Item van die van Yersecke,	2	10	0
Item van die van Weerden,	0	12	6
Item van die van Cloetinghen,	3	0	0
Item van die van Hoedekenskercke,	3	0	0
Item van die van 's Gravenpolder,	2	0	0
Item van die van Capelle-Bieselinge,	4	0	0
Item uyt handen van Mr. Gilles Burs door d'hr. Droogenbroot,	33	6	8
Item van Syne Excell. den Prince van Oragniën,	16	13	4
Item van Syne Excell. Graef Willem,	5	0	0

		£ vl.	sch.	gr.
Item	van Syne Excell. Graef Hendrick,	5	7	0
Item	van d'E. Magistraet binnen 's Gravenhage,	6	13	4
Item	binnen Utrecht,	8	6	8
Item	vand'E. Magistraet van der Goude,	8	6	8
Item	van d'E. Magistraet van Amstelredam,	25	0	0
Item	van d'Engelse gemeynte aldaer,	5	0	0
Item	van d'heeren Bewinthebbers van d'O. Ind. Comp. aldaer,	23	6	8
Item	van particuliere persoonen aldaer,	22	5	4
Item	tot Beverwyck, van d'E. Magistraet,	4	0	0
Item	van d'E.E. heeren Staeten van Vrieslant,	16	13	4
Item	binnen Zierickzee,	14	0	9
Item	tot Sommelsdijck,	2	10	0
Item	tot Sonnemaer,	1	0	0
Item	tot Ouderkercke,	1	5	4
Item	tot Renisse & Noortwelle,	2	10	8
Item	tot Oostduvelant,	1	6	8
Item	van particuliere persoonen binnen Haerlem,	53	5	11
Item	van d'E. Magistraet van Assendelft,	3	11	8
Item	van d'Ed. heeren Gecommitteerde Raden van de Staeten van Westvrieslant, ende het Noorder-quartier, vergadert binnen Hoorn,	58	6	8
Item	van d'Ed. heere gecommitteerde der Admiraliteyt aldaer,	12	10	0
Item	van particuliere persoonen binnen Leyden	83	17	10
Item	den 28n. Martij 1619 door Jooris de Vos uyt het sterfhuys van Adriaen van de Vivere, om op intrest te gebruycken voor de kercke,	50	0	0
Item	van den Rentmr. Burchgrave ontfangen twee hondert ponden vls. vergunt van d'Ed. heeren Staeten van Zeelant,	200	0	0
Item	van den Griffier Wispelaer gelycke twee hondert ponden vls. vergunt van de H. M. heeren Staeten-Generael,	200	0	0
	Totael	988	19	5

I.	230	0	10
II.	111	13	4
III.	988	19	5
	1330	13	7.

Summa tot alles van dese ontfanck bedraecht de somme van derthien hondert dertigh pont, derthien schell. ende seven grooten."

»Staet van becostinghe van de kercke van Axel, beghinnende in Martio 1618.

Metswerck.

In den eersten soo is het metswerck mette leverantie van de steen ende kalck daertoe behoevende, mitsgaders de vrachten soo van schuyten als wagens, lossen ende laden, op 't werk te leveren, aengenomen by Cornelis Vannes, metser tot Zierickzee voor de somme van 315 pont vls.

Hierop is betaelt als volght:

	£ vl	sch.	gr.
Vooreerst betaelt den 23 Martij 1618 aen Corns. Vannes,	10	0	0
Item den 5 Mey aen denselven om de calckdraegers te betaelen,	6	5	0
Item ten selven daghe aen Jacob Michielsen voor leveringhe van een schip kalcks, in minderinghe van de helft,	20	0	0
Item den 7 dito aen denselven in volle betaelinghe van de voorsz. eene helft,	6	13	7
Item den 8 dito aen Corns. Pieterse Verhelle in minderinghe van 't gene hij bedonghen heeft voor het voeren van de steen,	4	0	0
Item den 1 Juny aen Corns. Vannes betaelt de somme van,	20	0	0
Item aen Abraham Wittewrongel om steen te coopen,	1	4	0
Item den 1 July aen Aernout Thomassen voor het voeren van steen,	3	0	0
Item den 12 dito aen denselven in volle betaelinghe,	3	16	0

		£ vl.	sch.	gr.
Item	den 16 dito betaelt aen Cornelis Vannes,	11	2	1
Item	den 24 dito aen denselven getelt,	18	3	4
Item	den 13 Augusti getelt aen Jacob Michielsen in betaelinghe van de andere helft van een schip kalcks,	26	13	7
Item	den 8 Septembris aen Laurents Rollaert ende sijne metgesellen, voor datse in absentie van Vannes gearbeyt hebben, om 't werck in sijn viercant te helpen,	6	14	8
Item	den 13 Octobris gegeven aen Abraham Wittewronghel, voor metsen aen de kerck,	16	13	4
Item	den 19 dito aen Adriaen Wouters als Collecteur van de vier schell. over de bieren, betaelt voor Vannes,	0	2	0
Item	aen de arbeyders van St. Jans gilde voor het lossen van kalck, steen, etc.,	1	14	8
Item	den 28 dito aen Lieven de Waut 't gene hij verschoten hadde, soo aen Corn^s^. Pieterse voor het voeren van steen, als oock aen twee arbeyders van laden,	2	11	4
Item	den 29 dito aen de Arbeyders van St. Jans gilde voor het lossen ende invoeren van 4000 hollantse klinckaert,	0	10	0
Item	den 2 Novembris ten versoucke van Schaepmr. gegeven aen Corns. Vannes tot eenen reyspenninck,	0	10	0
Item	den 13 dito aen Corn^s^. Claessen Schipper in minderinghe van vrachten,	6	0	0
Item	den 5 Decembris getelt aen Jaques Briseau in minderinghe van sekere obligatie van Vannes aen hem verleden, inhoudende twaalf pont vls.	6	0	0
Item	den 9 dito aen Abraham Wittewrongel,	5	4	0
Item	den 1 January 1619 getelt aen Mr. Niclaes Pets, voor Corn^s^. Vannes, voor leveringhe van sout ende meel,	7	7	7

		£ vl.	sch.	gr.
Item	den 2 dito aen Laurents Bollaert voor lossen & laden van steen,	1	15	0
Item	den 9 dito aen Willem van Gaffel voor het visiteren van het metswerck & 't prijseren van 't overwerk,	3	0	4
Item	den 12 dito aen Jan Andriessen in betaelinghe van d'een helft van den ouden steen, vercocht aen Vannes,	8	3	4
Item	den 14 dito aen St. Jans gilde voor het lossen & draeghen van kalck, steenen, vloersteenen, etc.	1	1	2
Item	betaelt aan Corns. Claessen schipper tot verscheyden reysen, te weten: eens 2 pont, eens 1 pont & noch eens 12 sch. 3 gr. tsamen,	3	12	3
Item	betaelt binnen Middelburch voor de voorseyde vloersteenen,	28	6	8
Item	den 18 dito aen Hendrick Jochims voor het vervoeren van oude vloersteenen totte kercke,	0	5	0
Item	den 25 dito aen Lieven de Waut voor bieren gelevert aen Corns. Vannes ende sijn gasten,	3	13	0
Item	den 11 Febr. aen Jooris Horlewijn voor het bringhen van hondert vloersteenen ende 4 rollen loots,	0	7	0
Item	den 15 dito aen St. Jansgilde voor het indraegen van de voorseyde vloersteenen,	0	9	2
Item	den 16 Marti aen Hendrick Jochims voor dat hy zandt hadde ghevoert tot behouf van de kercke,	0	5	5
Item	den 5 Aprilis getelt aen Jaques Briseau in volle betaelinghe van de obligatie van Vannes, hiervoore vermelt,	6	0	0
Item	den 8 dito aen Abraham Wittewrongel in minderinghe van syn bedonghen loon,	9	2	0
Item	den 11 dito aen denselven om calck te coopen,	10	10	5
Item	den 28 Mey aen Laurents Bollaert voor			

		£ vl.	sch.	gr.
	Jacob, Metser van Zierickzee, als hy ghequest lach,	1	0	0
Item	den 29 dito betaelt aen Pieter de Clerck voor Wittewrongel,	4	4	0
Item	ten selfden daghe aen St. Jans gilde voor 't lossen van 15 hoet calcks,	1	10	0
Item	van den Griffier Aernouts een obligatie aenveert & betaelt aen Alart Martens tot laste van Abraham Wittewrongel, inhoudende,	5	6	10
Item	ten selfden daghe betaelt aen denselven Alart voor leveringhe van materialen totte kercke,	8	6	4
Item	den 21 Juny getelt aen Jan Andriessen in volle betaelinghe van den ouden steen,	8	3	4
Item	den 23 July getelt aen de huysvrouw van Jan Gillart over montcosten gehaelt by Corns. Vannes,	3	0	0
Item	den 25 Septembris betaelt aen Janneken Jooris van bieren, afgesproken door Corns. Vannes ende Andries Soetaert,	1	5	8
Item	den 26 Octobris aen Corns. Vannes bij laste van Schaepmr. ende Lieven de Waut,	3	0	0
Item	den 13 Novembris aen Cornelis Claessen schipper in volle betaelinghe van syn vrachten,	4	17	8
Item	den 13 Decembris getelt aen Abraham Wittewrongel in volle betaelinghe van alle sijne pretensiën,	3	0	0
Item	den 16 dito aen denselven getelt noch seven schell. die hij seyde hem noch te resteren op het calck gelevert totten kerckhofsmuur,	0	7	0
Item	den 6 Martij 1620 aen Maerten de Rijcke mennen van steen & zandt,	5	14	4
Item	den 31 dito gesonden aen mijn broeder Gerson, om te behandighen aen den steenleveraer in Hollant,	66	13	4

		£ vl.	sch.	gr.
Item	den 10 Decembris 1619 getelt aen Schaepmr. voor het mennen van 't zandt totte kercke, volghens de bestedinghe 5 pont & voor overwerck 2 pont, tsamen,	7	0	0
Item	den 31 May 1620 gesonden aen Mr. Gerson Panneel om te senden in Hollant aen dhr. Willem Pyl, in betalinghe van steen, gelevert voor de kercke,	66	13	4
Item	aen dhr. Pyl vooruytt noch betaelt,	50	0	0
	Totael	500	17	9

Leveringhe van Hout.

Het hout noodich totten opbouw van de kercke, volghende het besteck daervan ghemaeckt, heeft aengenomen binnen Axel aen de kaeye te leveren Sr. Matthys van Nederhoven, Coopman binnen Dordrecht, ende dat voor de somme van 325 pont vls.

Hierop is betaelt als volght:

		£ vl.	sch	gr.
In den	eersten is betaelt aen Sr. Nederhoven den 20 Decembris 1617 de somme van	108	6	8
Item	den 15 Decembris 1618 assignatie gegeven aan den Burchmr. Jan Lambrechtsen Cool opd'hr. Secretaris Boreel om te ontfangen in betalinge voor Nederhoven,	79	6	9
Item	den 19 Decembris 1619 getelt aen Burchmr. Crauwelaer om te senden aen den Curator van 't sterfhuys van wijlen Jan Lambrechtsen, in minderinghe van de pretensie van Nederhoven,	50	0	0
Item	den 5 Mey 1620 gegeven aen Abraham Schorrer, ten eynde als vooren, een ordonnantie op den Ontfangher François van Belle, inhoudende ter somme van	66	13	4
	Totael	304	6	9

Volghen de schipvrachten ende eenighe partijen houts, binnen Middelburch gecocht tot laste van Nederhoven:

		£ vl.	sch.	gr
In den	eersten betaelt den 20 Junij 1618 aen Corns. Adriaensen Coopman voor het bringhen van een schip houts,	6	7	8
Item	den 20 July den Ontfangher Jan Gillart gerestitueert, die sulcks verschoten hadde voor vracht van een schip houts,	5	16	8
Item	den 10 Septembris aen Corns. Pieterssen schipper voor 't bringhen van seker hout totte kercke,	0	16	8
Item	den 13 Novembris aen Jooris Horlewijn voor 't bringhen van hondert delen ende 5 balcxkens,	0	11	0
Item	betaelt voor verscheyden partyen houts tot verscheyden maelen gelevert by Andries Soetaert ende Adriaen van Bullestraete, blyckende by hare specificatiën, de somma van	17	2	11
	Totael	30	14	11

Timmerwerck,

	£ vl	sch	gr.
De cappe ende den thoren syn aenghenomen te maecken, volghende het besteck daarvan synde, by Cornelis Gerritsen van Leyden, voor de somme van	74	13	4

Hierop is betaelt als volght:

		£ vl	sch	gr.
In den	eersten betaelt den 8 Mey 1618 in minderinghe van synen bedonghen loon,	7	0	0
Item	den 15 dito aen denselven om naer Hollant te reysen,	2	0	0
Item	den 2 Juny aen denselven ende Jacob syn metgeselle,	8	6	8
Item	voor denselven den 9 July betaelt een halve tonne goet bier ten huyse van Phils. Straetman,	0	11	8
Item	den 26 dito aen Corns. Gerritsen gegeven,	2	13	4
Item	den 9 Septembris aen denselven,	6	0	0
Item	den 13 Octobris aen denselven,	16	13	4

		£ vl.	sch.	gr.
Item	den 21 dito gerestitueert aen den Burchmr. Crauwelaer, die sulcks aen Corns. Gerritsen verschoten hadde,	9	3	6
Item	ten selven dage betaelt aen Adriaen Wouters als collecteur van de vier schell. over de bieren van Corns. Gerritsen,	0	7	0
Item	den 18 Novembris aen Corns. Gerritsen getelt,	8	0	0
Item	den 1 Decembris aen Mr. Maerten, collecteur van den Pachter van de bieren, voor de Timmerluyden betaelt,	1	17	0
Item	den 10 Decembris aen Corns. Gerritsen getelt,	20	0	0
Item	is gegeven aen denselven,	5	0	0
Item	voor de Timmerluyden betaelt van de verteerde costen ten huyse van Jaques de Hane tot Middelburgh,	0	16	2
Item	aen Guillame de Backer om een hout in Vlaenderen te coopen voor de kercke,	0	10	0
Item	aen Corns. Gerritsen, Timmerman,	9	18	6
	Totael	98	17	2

Binnen-wercken.

Het leveren ende maecken van de binnen-wercken, volghende het besteck, heeft aengenomen Cornelis Gerritsen, voor de somme van 55 pont vls.

Hierop is betaelt:

		£ vl.	sch.	gr.
In den	eersten voor leveringhe van hout, gedaen by Adriaen van Bullestraete ende Andries Soetaert, ende dat tot verscheyden tijden, blijckende bij hare specificatiën ende quitantiën, de somme van,	19	17	9
Item	den 23 Februarij 1619 gegeven aen Corns. Gerritsen om den schipper te betaelen voor 't bringen van 't hout totten binnenwercken, van Dordrecht,	5	0	

		£ vl.	sch.	gr.
Item	voor Corns. Gerritsen den 25 dito betaelt aen Lieven de Waut,	5	7	0
Item	gerestitueert aen den Ontfangher Adriaen de Smit, die sulcks hadde verschoten aen Corns. Gerritsen,	5	0	0
Item	den 16 Marty gegeven aen Corns. Gerritsen,	3	16	0
Item	den 30 dito aen denselven,	12	2	0
Item	den 12 Aprilis aen denselven,	0	18	8
Item	den 27 dito aen denselven,	2	10	8
Item	den 17 Mey voor denselven betaelt aen den Griffier Aernouts,	0	3	0
Item	den 18 dito betaelt aen Corns. Gerritsen,	9	18	6
Item	den 24 dito betaelt aen Jeroen Wallem voor Corns. Gerritsen,	1	2	6
Item	den 15 Junij betaelt aen Jacques Briseau,	4	3	4
Item	den 16 dito voor denselven betaelt aen Jaques Stevens,	5	0	0
Item	den 16 Julij voor denselven betaelt aen Mr. Niclaes Pets,	2	5	0
Item	den 23 dito voor denselven betaelt aen de huysvrouwe van Jan Gillart, voor montcosten,	3	16	8
Item	den 2 Augusti betaelt aen Antheunis Tack voor twee eycken houten, gelevert aen Corns. Gerritsen, om in den Thoren te verwercken,	0	5	0
	Totael	81	6	1

Den Predickstoel.

		£ vl.	sch.	gr.
Den 16	Junij 1619 is betaelt aen Andries Soetaert voor het maecken ende leveren van den Predickstoel	25	0	0
Item	betaelt aen denzelven voor den voetsteen van den stoel,	1	2	4
Item	noch aen denselven voor het iserwerk daertoe behoorende,	0	11	8
Item	tot drinckgelt voor sijn gasten,	0	5	0
	Totael	26	9	0

Iserwerck.

		£ vl.	sch.	gr.
Alle het	iserwerck noodich totte kercke is voor seeckeren prijse te ponde aenghenomen ende gelevert van Jan Craeye, smit binnen Axel, volghende de specificatie bij hem daervan overgegheven, bedraegende ter somme van	49	3	10
Item	den 2 Septembris 1619 betaelt aen Abraham de Jonghe, slotmaecker tot Middelburgh, voor een dubbel slot totte kerckdeure, met ander yserwerck,	3	1	0
Item	gegheven voor 't vermaecken van 't cruys op den Thoren,	1	17	8
	Totael	54	2	6

Naeghelen.

		£ vl.	sch.	gr.
In den	eersten betaelt voor neghen manden naeghelen, gecocht binnen Dordrecht, de somme van	34	3	4
Item	den 9 Decembris 1618 betaelt aen Jeroen Wallem, voor een hondert dobbele boute spijkers,	0	2	4
Item	den 24 Mey 1619 aen denselven Wallem voor naeghelen,	0	2	2
Item	den 17 July betaelt aen Pouwels Huybrechtsen maillenier tot Middelburgh, voor leveringhe van naeghels,	7	18	10
Item	den 7 Augusti aen denselven noch betaelt voor naeghels,	0	17	8
	Totael	43	4	4

Schaliedack.

De kercke ende den thoren heeft aengenomen, volghende het besteck daervan synde, mit schaelien te decken voor 15 guldens de roede viercant, Andries van Thoor de jonghe. dewelcke syn werck volbracht hebbende, is de metinghe daervan geschiet door Mr. Willem van Gaffel, ende bevonden den nomber van 33½ Roeden, bedraeghende teghens 15 gld. elcke Roede, ter somme van 83 pont 15 schell. vls.

Hierop is betaelt:

		£ vl.	sch.	gr.
In den	eersten den 13 Novembr. 1618 gegheven aen de schaeliedeckers voor het leggen van de eerste schaelie,	0	16	8
Item	den 8 January 1619 getelt aen Andries van Thoor,	41	17	6
Item	den 9 dito aen denselven voor seven vorstpannen, die overgeschoten waeren,	0	2	4
Item	ten selven dage aen Mr. Willem van Gaffel voor het meten van het schaeliewerck, visiteeren, etc.	3	0	4
Item	betaelt aen Andries van Thoor in volle betalinghe,	41	17	6
	Totael	87	14	4

Lootgiether.

De specificatie van den lootgiether Hans Smits, woonende binnen Middelburgh, bedraecht 41 pont 17 schell. 6 gr. vls.

Hierop is betaelt:

		£ vl.	sch.	gr.
Vooreerst	den 15 Januarij 1619 aen den voorseyden Hans Smits,	20	17	7
Item	den 15 Febr. aen Jaques Briseau voor thuysligghen en montcosten van Hans Smits ende de syne,	6	0	0
Item	den 21 Augusti getelt aen Burchmr. Crauwelaer om binnen Middelburch over te tellen aen Hans Smits,	14	0	0
	Totael	40	17	7

Glas-vensters.

	£ vl.	sch.	gr.
De glasvensters syn aen stat ende kercke van verscheyden, den dienst Godts liefhebbende persoonen vereert; alleen is betaelt aen Anthony Clèment, glasmaecker binnen Middelburch, voor een venster twee ponden ende tot drinckgelt voor syn gasten, tsamen,	7	2	0

Volghen nu Extra ordinaire oncosten als van reysen & sollicitéeren, eerlycke recognitien, arbeyts looninghen ende andere minuteyten:

		£ vl.	sch.	gr.
In den	eersten heeft d'Ed. Magistiaet van Axel vereert aen de huysvrouwe van Mr. Nathan Vay, tot recognitie van de collecte, by hem ende Mr. Gilles Burs gedaen, volghende den Staet daervan overgegheven den 23 Novembris 1617,	2	18	6
Item	Mr. Gilles Burs ende Ds. Vayus hebben op haere reyse, ter cause van de kercke in Hollant gedaen, verteert,	14	6	0
Item	den 8 Januarij 1618 is den Rendant ter cause van de kercke gereyst naer Zuydtbevelandt, ende heeft verteert,	0	12	0
Item	den 31 dito tot gelycken eynde gereyst in Walcheren, & verteert,	0	6	0
Item	heeft getelt aen den Burchmr. Crauwelaer ten huyse van Jaques de Hane,	5	17	0
Item	noch een reyse gedaen naer Zuydtbevelant ende verreyst,	1	5	0
Item	noch als vooren ende verreyst,	0	10	6
Item	gerestitueert aen Adriaen de Smit, die als Ontfangher van de stat sulks hadde verschoten,	7	0	0
Item	den 14 Mey gegheven voor het legghen van den eersten steen voor de kercke, gheleydt door Mr. Pieter Hondius [1]) uyt naeme van den hr. Livinus Caluwaert,	1	10	0
Item	den 15 dito aen Willem van Gaffel, stats-			

[1]) P. Hondius, Cornsz., geboren te Vlissingen, was predikant bij de Herv. gemeente van Ter Neuzen, van 1604 tot aan zijn overlijden in 1621. Hij heeft zich eenen grooten naam gemaakt door zijnen kruidtuin, *de Moffeschans*, waaromtrent belangrijke bijzonderheden zijn opgenomen in *Cadsandria*, Zeeuwsch-Vlaamsch Jaarboekje voor 1856, bl. 115—135, en voor 1857, bl. 156—188.

		£ vl.	sch.	gr.
	metser van Middelburch, voor het visiteeren van den mortel,	1	1	0
Item	in Julio eene reyse gedaen in Walcheren, om de saecke van de kercke te recommandeeren, tot Vlissinghen ende Ter Vere,	0	6	10
Item	Mr. Gilles Burs heeft ten selven eynde een reyse gedaen nae Zierickzee ende verreyst,	0	13	4
Item	den 3 Septembris gegheven aen Jooris Horlewyn voor het bringhen van de clocke ende seeckere steenen totte kercke,	0	4	6
Item	betaelt aen den heer fiscael Gillarts voor het eerste paeyement van de voorseyde clocke,	8	0	0
Item	den 4 dito noch een reyse gedaen om de collecte binnen Vlissinghen te bevoorderen, ende verreyst,	0	12	0
Item	den 12 dito met Jan Gillart, gedeputeert synde van onsen E. Magistraet, vertrocken naer Hollant, om de collecte te doen voor onse kercke, ende verreyst, blyckende bij specificatie,	12	16	6
Item	den 13 Octobris betaelt aen Lieven de Grave voor het saeghen van drye balcken,	0	13	4
Item	den 14 dito aen de arbeyders van St. Jans gilde, by laste, getelt,	1	14	8
Item	den 22 dito noch een reyse gedaen in Zuydtbeveland & Walcheren, verreyst,	1	3	4
Item	gerestitueert aen Jan Gillart, die aen Adriaen de Caluwe sulcks hadde gegheven voor twee eycken houten,	2	10	0
Item	den 6 Novembris gegheven voor 't inbringhen & ophijssen van de clocke,	0	4	0
Item	den 19 dito aen Lieven de Grave voor het vermaecken van beyde de carren, etc.,	0	14	6
Item	den 5 Decembris betaelt aen Jaques Briseau,	9	0	0
Item	den 14 dito aen de schaeliedeckersgasten			

		£ vl.	sch.	gr.
	voor datse binnen Middelburch 600 vloersteenen hadden helpen schepen,	0	2	0
Item	den 2 January 1619 betaelt aen Pr. Louysen, omdat hy, uyt laste van d'E. Magistraet, opsicht heeft genomen over het metswerk van de kercke,	3	6	8
Item	den 25 dito aen Lieven de Waut over olye ende verwe tottet schilderen van den thoren,	0	17	10
Item	den 15 Februarij aen Jaques Briseau,	5	18	5
Item	den 19 Martij aen den Corporael Bagghe van twee houten uyt Vlaenderen over te bringhen totte kercke,	0	1	8
Item	den 20 dito vertrocken naer Walcheren, ter cause van de kercke, & verreyst,	0	12	8
Item	den 23 Aprilis noch een reyse gedaen naer Zierickzee, als vooren, & verreyst,	1	2	2
Item	den 16 Mey aen Lieven de Grave voor esschenhout tot sluytpinnen ende eenen block totte clocke,	0	6	4
Item	den 17 dito getelt aen den Griffier Aernouts, binnen Middelburgh, verteert als den Timmerman naer Hollant gesonden wiert om 't hout te visiteeren,	0	7	6
Item	den 11 Juny vertrocken naer Vlissinghen, ter cause van de kercke, & verreyst,	0	4	2
Item	den 16 dito met commissie vertrocken naer Hollant om noch eenighe penninghen te collecteeren, ende verreyst,	6	12	8
Item	den 22 dito aan Jan Matthyssen betaelt voor 't suveren van 't kerckhof,	0	15	0
Item	den 22 dito aen Jooris Horlewijn voor het bringhen van hout ende de glasen totte kercke,	0	10	0
Item	den 27 July aen Huybrecht Joossen voor 't effenen & suveren van de noortsyde van 't kerckhof,	0	14	0
Item	den 2 Augusti aen de Arbeyders van St.			

		£ vl.	sch.	gr
	Jansgilde voor het inbringhen van den predickstoel, den voetsteen, den banck van d'Ouderlinghen, etc.,	0	6	0
Item	den 24 dito aen Jacob Maertens voor het opbreecken van de calsye op de botermarckt ende 't afbreecken van den kerckmuur,	1	2	4
Item	den 5 Septembris betaelt aan Jaques Briseau,	2	15	3
Item	den 15 dito aen twee arbeyders die de vulicheyt voor de kercke wech gevoert hadden,	1	13	4
Item	den 22 dito aen Hendrick van den Eynde soo van timmeren als materialen gelevert tot behouf van de kercke,	5	11	2
Item	den 25 dito aen Pieter Cousyn voor het wechvoeren van den schrijnwercker met syn gasten ende gereetschap,	0	5	0
Item	den 10 Octobris aen Louys Scheldewaert ende syn Moeder voor het schoonmaecken van de nieuwe kercke,	0	5	0
Item	den 13 dito aen Mr. Nicolaes Pets voor dat hij den sone van Wambeke hadde genesen,	1	0	0
Item	den 16 Decembris aen Mr. Nicolaes Pets voor 3 delen & een dobbele sperrebalck gelevert aen Hendrick van den Eynde tot behouf van de kercke,	0	6	0
Item	den 6 Martij 1620 aen Hendrick van den Eynde voor het maecken ende leveren van vier Mans- & twee Vrouwenbancken,	1	2	8
Item	den 26 Junij gereeckent met de Waut ende hem betaelt over reste,	0	17	8
Item	den 8 Julij getelt aen Mr. Gerson Panneel tcroos van ijcguldens, teghene 8 ten hondert, ten behoeve van de kercke, gelicht uyt het sterfhuys van Adriaen van de Vivere, van 30 Martij 1619 gebruyckt tot 1 Julij 1620, bedraeghent,	5	0	0
Item	den 10 dito een reyse gedaen naer 't lant			

		£ vl.	sch.	gr.
	van Schouwen, & verreyst,	1	0	0
Item	betaelt aen Laurents Bollaert met consorten, over het slechten van de waeghen-slaeghen op de Contrescharpen,	0	8	0
Item	aen den Griffier Aernoutsen voor 't afvoeren van de straete voor de kercke,	5	10	0
Item	aen Jooris de Vos statsbode voor 3 daeghen vacatie in Zeelant, ter cause van de kercke,	0	15	0
Item	aen Lieven de Waut van twee sloten te coopen aen de deuren van den thoren,	0	5	0
Item	betaelt tot verscheyden maelen ende occasiën, blijckende by specificatie, aen d'E. Magistraet overgebracht den 22 Januarij 1620, de somme van	28	17	4
Item	betaelt als vooren, blijckende bij specificatie, gedateert ende overgegheven mede als vooren,	15	12	8
	Totael	168	2	6

Somma van de uytgaeven of oncosten voor den bouw der nieuwe kercke :

	£ vl.	sch.	gr.
Metswerck,	500	17	9
Leveringhe van hout,	304	6	9
Schipvrachten, etc.	30	14	11
Timmerwerk,	98	17	2
Binnenwercken,	81	6	1
Predickstoel,	26	19	0
Iserwerck,	54	2	6
Naeghelen,	43	4	4
Schaelie-dack,	87	14	4
Lootghieter,	40	17	7
Glas-vensters,	7	2	0
Extra ordinaire oncosten,	168	2	6

Totael uytgaeven:	(*f* 8665,49[5])	of	1444	4	11
Id. Ontvanghen:	(» 7984,07[5])	»	1330	13	7

Te cort: . . . (*f* 681,40) of 113 pont 11 sch. 4 gr. vls. twelck uyt Statsmiddelen betaelt is.

Deze reeckeninghe overgebraght in handen van Burch^ms^. ende Schepenen der stede ende ambt. van Axel, den 2den Marti 1624, bij mij

(*get.*) Mr. JOHANNES PANNEEL.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Onze vlag geheschen in den franschen tijd. Er wordt verhaald, dat, midden in den tijd der fransche overheersching, drie amsterdamsche heeren uit zeilen zijn gegaan op 't Haarlemmermeer en zich daar 't genoegen hebben veroorloofd, de hollandsche vlag uit te doen waaien. Is dit waar? En, zoo ja, wie zijn die heeren geweest?

E. LAURILLARD.

Convenent. In het leven van mr. A. Bogaers (1795—1870) uit zijne nagelaten papieren geschetst door mr. J. G. Gleichman, wordt op bl. 17 melding gemaakt van zekeren Convenent, bekwaam onderwijzer in de algebra en geometrie, van wien de dichter Bogaers een jaar of drie onderricht [te 's Gravenhage?] in genoemde wetenschappen genoten had.

Wie kan mij inlichting geven omtrent de vroegere en latere loopbaan van genoemden C. en van diens afkomst?

M. J. C. A.

OUDHEID-, MUNT- EN PENNINGKUNDE.

XI.

Penningkundig Repertorium. Mededeelingen door Mr. J. DIRKS.

449. 1560—1566. De zeer belangrijke zilveren, gegraveerde penningplaat, (afgebeeld pl. I, no. 4, beschreven en opgehelderd Deel I, blz. 10—15 der *Nederl. Gedenkp. van* DE JONGE *en* DE VRIES) heeft op de vz. en ook op de kz., ieder, *vier* geschied-

kundige tafereelen. De vz. draagt het jaartal 1560, de kz. dat van 1566. De vz. geeft 1. *Granvelle* te midden der nieuw aangestelde bisschoppen; 2. Een gewapende *hagepreek;* 3 en 4. De aanbieding en de afwijzing van het verzoekschrift der edelen. Kz. 1. De beeldstormerij; 2. Hollands ellende; 3. Margaretha van Parma in troebel water visschende; 4. De straf. In den *Navorscher* (1857 VII, blz. 95) vroegen wij of het wapen, (een gebogen tak, omringd door N(*iet*) V(*oor*) D(*eugd*), (blijkens het omschrift) het wapen van Jhr. *Arend van Dorp* was. Of had dit geslacht een ander wapen? Deze penningplaat en dit geslacht is ook besproken door *J. L. A. Immerzeel, van Groningen* en *van Dam van Brakel* in den *Navorscher* VII, blz. 136, 285 en 340. Vgl. *te Water* Dl. IV, blz. 340—343. Wij herhalen onze vraag. Het omschrift doet er ons eerder een allegorisch wapen in zien, herinnerende aan den krommen tak die jong en teer enz.

450. 1566. v. L. I, blz. 82. Ter eere van *Jan*, Heer van *Argenteau* en *Hermallen* (niet *Herstallen* zoo als v. O. II, blz. 39). Toegekend aan *Jonghelinck* door *Pinchart. Revue* 1854, p. 236.

451. v. L. I, blz. 87 z. j. Op de standvastigheid der Landvoogdes Margaretha, doch met Aet. 45 en 1567 onder den arm bij *Bizot*, en ook bij *Pinchart* p. 26 met 1567. Deze neemt no. 451 onder vijf penningen op, kennelijk, volgens hem, van den zelfden stempelsnijder, dien hij echter niet durft aanwijzen. *v. Orden*, II, blz. 42 zegt dat deze penning hem in zilver voorkwam met TREZ(O) PATE(R) op de rots. (Vgl. boven no. 267 over *Jacopo da Trezzo*). Was deze de zoon?

452. v. L., I, blz. 92. Ter eere van *Philips van Cr* Ook dit stuk behoort volgens *Pinchart* onder het zoo even genoemd vijftal. *Antoine de Croy* stierf als protestant, kinderloos, oud 26 j. 5 Mei 1567. Zijn opvolger was *Philips*, (een volle neef), † 1595. Zie Graaf Nahuys, *Revue*, 1872, p. 351—352.

453. 1567. *Van Loon*, I, blz, 98. Ter eere van den *Eques auratus* (*Guldridder*) *Steven de Wit. v. Orden*, II, blz. 46 zegt: sommige exemplaren hadden onder den geknotten arm »den naam des graveurs, *Rem* of *Rensij* onduidelijk." *Pinchart* p. 28 (3) geeft op *C. Fremy* »sur lequel je n'ai pas la moindre notion: je le suppose né dans les Pays-bas." P. voegt er bij dat deze graveur nog

in 1621 in Frankrijk werkte, blijkens eene geheel gelijkluidende onderteekening van eenen grooten en fraaien penning ter eere van *Méri de Vic,* vicomte van Ermenonville, Raad van koning Lodewijk XIII (*Trésor de numismatique* T. I, pl. LVII.)

454. 1567. v. L. I, blz. 99 (1). Op het kloekmoedig en staatkundig gedrag van de Landvoogdes Margaretha.

Bij *van Cleeff,* I, 1861, no. 518 z. *f* 10.—. Onder het armstuk IVL, O. P. P (?) *Pinchart*, p. 30 spreekt van een stempelsnijder *Julianus Jannini*, een italiaanschen goudsmid, die zich omstreeks 1580 in Belgie vestigde en van wien men twee penningen bij *van Loon,* I, blz. 270 vindt, geteekend *Jvliano ff.* Waarschijnlijk stond dit ook op no. 454.

455. 1567. v. L. I, blz. 101. Vz Regts gewend borstbeeld van een geharnast krijgsman. Omschrift bij *van Loon* Ph(*ilippus*) H(*ispaniarum*) R(*ex*) G(*ranatae*) C(*astiliae*) = A(*rragoniae*) L(*egionis*) C(*atalauniae*) M(*ediolanensium*) D(*ux*) 1567, d. i. *Philips koning van Spanje*, *Granada*, *Castilie*, *Arragonie*, *Leon en Catalonie, hertog van Milaan.* In verband met de kz. waarop, volgens v. L., te zien is een geharnaste arm, voerende een blooten degen *op wiens punt een kruis rust* met dit onderschrift op een vliegenden wimpel, *his tandem* (*eindelijk door deze middelen*), werd deze penning toegepast *op het besluit van koning Philips* II *tot den oorlog.* Het b.b. was dat van Philips II. De Heer R. Chalon merkte echter in 1874 op dat dit b.b. niet dat van den genoemden koning was. »Certes Philippe II n'était pas beau, mais il n'avait pas les traits massifs et le profil d'un vieux caporal qui distinguent le personnage de notre médaille enz. Kortom: de heer Chalon las, teregt beginnende bij het begin: A(*lbericus* L(*odronii*) C(*omes*) M(*orsaci*) D(*ominus*) Ph(*ilippi*) H(*ispaniarum*) R(*egis*) G(*ermanorum*) C(*oronellus*) d. i. *Albericus Graaf van Lodron, heer van Morsac, Kolonel der Duitschers van Philips koning van Spanje.*

Bovendien zag de heer *Chalon* geen *kruis* in hetgeen op de punt van den degen zigtbaar is maar »une barre transversale" (*een sluit- of voetblok.* (Zie *Gids Hist. Tent. van Friesland*, blz. 79, no. 196). Une espèce d'entrave ou d'instrument de torture à l'usage des forçats." *His tandem. Door deze eindelijk* (*het zwaard en de galei*) zou men den opstand bedwingen. Dit was de leus van den kava-

lerie-kolonel met het ijzeren aangezicht. Met den heer *Chalon* zeggen wij (*Revue*, 1874 p. 387, alwaar pl. XV (7) deze penning nog eens volgens een uitstekend exemplaar, *verbeterd*, is afgebeeld), »On n'a pas souvent la bonne fortune de pouvoir rectifier *van Loon*."

Wij zouden echter onzen vriend, *in dezen* wel »l'homme aux bonnes fortunes" kunnen noemen, want van denzelfden kolonel »*à la tête mufle*" had hij reeds in 1859 eenen anderen penning n°. 456 medegedeeld. (*Revue*, 1859 p. 266—268, pl. IX (1),

456. Verguld koperen, gegoten penning, veel grooter dan no. 455. Vz. Regts gewend, gedrapeerd en geharnast borstbeeld. Omschrift *Alb*(*ertus* of *Albericus*) *Lo*(*dronii*) *C*(*omes*)[1]) *Ve*(*stini*) *D*(*omi*)(*nu*)*s Phi*(*lippi*) *Hisp*(*aniarum*) *Reg*(*is*) *L*(*egionis*) *Ger*(*manicae*, *Coro*-(*nellus*). Kz. *Mars* staande en steunende op zijne lans bij een wapentrofée. De vrede mede bij een trofée, waarin een ploeg, in de linkerhand een olijftak houdende. In de afsnede: *Bello paceque. Door oorlog en vrede.*

Alberic Lodron had in Tyrol een duitsch regiment geworven; hij en de graaf van Schauwenburg verwelkomden Alva te Thionville. Hij bezette daarna met zijn regiment (uit tien compagnien, van 300 man ieder, bestaande) Antwerpen; hij nam er deel aan de inhechtenisneming van den burgemeester van *Stralen*, die op het kasteel van Vilvoorde onthoofd werd. Lodron en zijne Duitschers droegen vooral bij tot de overwinning die de koninklijke troepen te Daelheim in 1568 behaalden. In 1569 was hij te Valenciennes, waar zijne rebellerende soldaten hem gevangen hielden totdat hij hunne soldij zoude betaald hebben. Het gelukte hem ze tot kalmte te brengen en in de eerste dagen van Januarij 1570 rukte hij met hen naar Antwerpen, onder voorwendsel van eene wapenschouwing, op; maar in de voorstad Borgerhout gekomen, liet hij ze door Spaansche ruiterij omsingelen, en deze op hen toeschietende doodde er een groot gedeelte van. De gevangen genomene werden opgeknoopt.

---

[1]) *Lodron*, oud graafschap bij Trente in Opper-Italië. De graven van Lodron waren heeren van het dal van Vestino (Val di Vestino) dat in relatie stond tot de *Laterani* te Rome en die daarom hunnen stamboom opvoerden tot den consul *Plautius Lateranus*, op last van Nero in het jaar onzes Heeren 65 gedood.

De heer *R. Chalon*, aan wien wij deze berigten ontleenen, zegt niet te weten of er portretten van den graaf van Lodron bestaan. Zoo niet, dan doen deze beide penningen ze ons kennen. »La figure de ce satellite du duc d'Albe est peu aimable. Il avait le physique de l'emploi."[1])

457. (15)(67). Hertog van Alva. Ppl. met b.b. van de regterzijde, omschr.: *Ferdinando Dux de Alba.* A°. 67. Mm. 51. Z. 39. Cat. *'t Hooft* n°. 279 *f* 40.20.

458. 1567. *Hertog van Alva.* Ovale p·p. met b.b. van de linkerzijde; omschr.: *Ferdin. Tolet. Albae Dux. Belg. Praef.* 1567. (Mm. 99. Z. 31. Cat. *'t Hooft* 1879, n°. 280 *f* 32.

459. (1567). Vrij groot medaillon van zilver. Vz.: Philips b.b. *Philipvs II Hispan. et novi orbis occidvi rex.* Kz.: Hertog van Alva b.b. Omschrift als n°. 458. *Pinchart, Hist.* 1870, p. 22, die aldaar zegt: »J'y ai constaté la signature de *Jaques Jonghelinck*, sous la forme d'un monogramme, composé des lettres J et G, superposées et entrelacées (Cj) sous les deux bustes. Dit stuk is in het Kön. Münzk. te Berlijn. Zie *Dr. Friedlaender* en *Dr. von Sallet*, l.l. n°. 1302. Z. 100/90. Mill. gegoten en geciseleerd. Bij de beschrijvers zijn in 1877 de letters C. J. noch »*Initialen eines unbekannten Künstler Niederländisches Arbeites.*"

460. (1567—1573). *Papieren spotpenningen of medaillons op den hertog van Alva.* Hieromtrent vonden wij het volgende in het niet dagelijks voorkomende werk, getiteld: *Monnaies inconnues des évêques des innocens des fous et de quelques autres associations singulières du même temps, recueillies et décrites* par M. M. J. R(*igollot*) d'Amiens, *avec des notes et une introduction sur les espèces de plomb, le personnage de fou et les rebus dans le Moyen Age,* par M. C. L(*eber*). Paris 1837 8°. met 47 platen, p. XCI—XCII. »De trotsche Ferdinand Alvares van Toledo vindt men meer dan eenmaal afgebeeld als onderstuk (soucoupe) onder de zinnebeelden der dwaasheid te midden van koddige figuren en als voorstander van die buitensporigheden. In het midden van eene dezer satyrieke zamenstel-

---

[1]) *Revue,* 1859 p. 267. De verg. koperen penning n°. 456 was toen in het bezit van den heer *Theodorus de Jonghe.* Verkocht in Dec. 1860. Zie *Cat. de Jonghe* n°. 2705 aldaar te verbeteren overeenkomstig *Revue* pl. IX (1) p. 266. Zie ook *Konst- en Letterbode* 1859, Junij 1859 blz....?

lingen, gegraveerd door *Theodorus van Brie*, herkent men het afbeeldsel van den hertog, tot harnas een gekskap hebbende met het bijschrift: *Le capitaine des folies*. Het medaillon van een andere *soucoupe* van denzelfden oorsprong is uit een dubbel hoofd gevormd, waarvan het bovenste gedeelte gedekt is door eene soort van pot, een gekskap voorzien van bellen vertoonende. Het onderste gedeelte bestaat uit een gechargeerd Uilenspiegel-gelaat met ezelsooren; het bijschrift: *Orgueil et folie* voltooit deze koppen."

461. Duitsche gegraveerde zilveren spotpenning op den Paus en den hertog van Alva (Verz. van mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg).

462. z. j. Geldersche *Pronk*daalder, soms als penning vermeld. *v. d. Chijs*, *Gelderland*, pl. XXIV (6), blz. 198.

463. 1567. Als boven, anders = pl. XXIV (7), blz. 198—199. Als Gedenkp. (volgens Cat. *v. Orden*, n°. 484) bij Schoemaker, blz. 9, n°. 19, *Sijpestein*, n°. 317, *de Smeth*, n°. 341. Munt? *Neen.* Ald. in G. K. zonder waarde.

464. 1567. *Nic. van der Burcht* of *de Castro*. Regts gewend b.b., gedekt met den doctoralen hoed. *R(everendissimvs) D(ominvs) Nicolavs de Castro ep(iscopvs) et prel(atvs) Middelb(vrgensis)*. In het veld 1567. Kz.: zijn wapen, (1 en 4) drie palen, (2 en 3) keper beladen met drie ruiten, gedekt met een *hoed* met zestien kwasten en begeleid door de letters *N(icolaus) C(astri)*. Onder het wapen des bisschops zinspreuk: *Protegente Deo* (*God beschermende*). *Revue* 1851, p. 271, pl. XV (1). Cat. *de Jonghe* 1860, n°. 2703, die heeft »chapeau de cardinal" (Lood). De heer *R. Chalon*, dezen hoogst zeldzamen of welligt eenigen penning in de *Revue* l.l. mededeelende, vermeldt p. 273 een negental werken, waaruit hij het volgende over dien bisschop van Middelburg putte.

Nicolaus de Castro of *a Castro*, wiens oorspronkelijke naam *Van der Burcht*, volgens anderen *Verburgh*, *Verborgh*, en in het fransch volgens Père *Richard* (*Dictionnaire des sciences ecclésiastiques*, in fol. T. III, p. 977) *Duchatel* was, werd te Leuven in 1503 geboren. Zijn vader was deurwaarder of pedel der Universiteit. Hij trad den geestelijken stand, den eenigen die destijds den plebejer tot fortuin en magt leidde, binnen, wierd licentiaat in de godgeleerdheid en voorzitter van het collegie der drie talen te Leuven (in

1517 gesticht door *Hieronymus van Busleider*, geestelijk raadsheer in den grooten raad van Mechelen en proost van Aire in Artois) van 1538—1544, volgens *Val. Andreae Fasti academici Lovanienses*, p. 278.

De naamsvertaling, zegt de heer *Chalon*, rust zeer noodlottig op de berigten over dezen persoon. Zoo zeggen sommigen dat hij kannunik van de kerk van St. Jan te Utrecht (?), anderen dat hij het van de collegiale kerk van O. L. V., pas als suffragante van de metropolis Utrecht opgerigt, wierd. Den 18 December 1556 benoemde de koning hem tot geloofsonderzoeker in Holland, Utrecht en Overijssel. Als bisschop voor Middelburg werd hij in 1559 bestemd, gewijd te Mechelen door den kardinaal Granvelle (26 Decb. 1561 of 1562), maar eerst den 4 Jan. 1573 nam hij bezit van den bisschoppelijken stoel. Volgens *Rosweidius* stierf hij den 15 Junij 1574, volgens *Suffridus Petri* den 15 Mei 1573. Hij werd in het koor van de abtdijkerk van O L. V. te Middelburg vóór het repositorium van het H. Sacrament begraven. Geen monument vereeuwigde hem aldaar. De tijd was er niet geschikt voor. *Grammaije* wijdde hem dit distichon:

A Castro ad Burgum properat, praesulque Zelandiae
Est: per terram aeque ac per mare Falco volat.

Het *Falco volat* zinspeelt op het collegie van den *Valk*, waarin *de Castro* had gestudeerd en hetwelk hij niet vergat, want in 1566 begiftigde hij het met een beurs voor de philosophie ten gunste van zijne bloedverwanten, bij gebreke daarvan van de koorkinderen van St. Pieter te Leuven, en ook deze ontbrekende van kinderen te Leuven geboren.

465. *v. L.* I, blz. 116. *Munten van Floris*, Graaf van *Kuilenburg* (n°. 1, 3 en 4). N°. 2 is een legpenning (*v. Orden* zegt II, blz. 51 »gedachtenispenning") van dien graaf, te vergelijken met die van Hendrik van Brederode te Vianen geslagen en die van Prins Willem I te Breda gemaakt. Zie over de munten enz. van Floris de *Lettre de M. W. J. de Voogt à M. R. Chalon dn* 15 *Janvier* 1870. *Revue* 1870, p. 328—354.

466. (1568?) *Renesse* n°. 28843 (raar, brons of koper). Vz.: Gestempeld hoofd van den Graaf van Egmond. Kz.: Een gestempelde M(artyr?).

467. (1568 5 Junij) *Onthoofden van Egmond en van Hoorn. Jouvenel.* Brons).

468. (1568). *v. L.* I, blz. 125 (1). *Op de overwinning van Alva. Pinchart*, p. 28, zag dien met een onontcijferbaar monogram IIR? op verschillende exemplaren. De eerste letter, zegt hij l.l. in noot 2, is een A of H, de tweede een R of K (Cat. *van Cleeff* 1861, n°. 397 met anderen zegenwagen).

469. 1568. *v L.* I, blz. 125 (2). *Op de overwinningen van Alva. Pinchart*, *Hist.*, p. 30, vermeldt een kleinen en grof gesneden penning met het b.b. van Alva. Omschrift: *Ferdinandvs Alvarez a Toleto dvx Alva*, onderteekend *Ivlian. g. f.* Kz. als *v. L.* I, blz. 125 (2). »Allégorie fort mesquinement composée et moins bien encore traduite en bas-relief, nécessaire d'être expliquée par l'inscription." P. houdt den penning voor later gesneden.. (*Cat. Oudheden te Leiden*, blz. 13, n°. 35 als Kab. *Kleynenbergh* 1841, n°. 59, *f* 26, met eenige verandering en den naam des graveurs.)

470. 1568. *De Jonge* en *de Vries* II, blz. 14—17, pl. VII (4). Zeldz. *legpenning*. Vz.: een regterhand: *Jvstice Maintiendra* 1568. Kz.: Oranjeboom, bloeiende en met 3 vruchten. Volgens *Bakhuizen van den Brink* werd deze penning, dien hij *ruiterpenning* in zijne *Studiën en Schetsen*, blz. 327 noemt, door de ruiters van Willem van Oranje in den ongelukkigen veldtogt aan de Maas aan een zwarten band om den hals gedragen (*Kon. Kab. Verslag* 1876, blz. 19. Exempl. verg. Z. in de omstreken van Blaauwkapel gevonden.) Met een oog of belière? Bij *de Jonge* c s. *zonder oog* en bij *Dugniolle* niet onder de legpenningen opgenomen, schijnt het ons toe een gewone medaille te zijn.

471. 1568. Penningplaat. Regts gewend b.b. in deftige kleeding. Vrij gelijk aan die van n°. 472. Daaronder 1568. Omschrift: *Dominvs Joannes Peres Brvgen(sis)*. De heer *R. Chalon* heeft in de *Revue* 1870, p. 516 deze penningplaat medegedeeld, voorhanden in het Penningkabinet der Leidsche Akademie. De kanunnik *van Putte* deelde hem het volgende uit *Peres* leven mede. *Juan Peres* [1]) *di Malvenda*, geboren in 1511 te Brugge, was de zoon van *Diego Peres*, die zich aldaar in 1493 als eerste consul van Spanje kwam

---

[1]) Een uit het zuiden afkomstig geslacht *Perez* is in Leeuwarden nog bekend

vestigen, en van *Margaretha d'Anneron*. Hij huwde *Magdalena de Chantraines* gezegd *de Broucqsault*. Men vindt hem vermeld als proost van de broederschap van het H. bloed [1]) en als burgemeester van Brugge in 1557—1558. Zijn wapen was gequarteleerd 1-4 van keel met een gouden toren, 2-3 van lazuur met een zilveren lelie. Het boordsel van lazuur beladen met zeven zilveren schelpen. Tot helmsieraad een toren.

472 z. j. Gegoten [2]) looden penningpl. voorhanden in hetzelfde. kabinet. B.b. regts gewend met geborduurd wambuis met omgeslagen kraag; daaronder een loshangende mantel met bonten kraag. Omschr.: PETRVS BEIVS SVPER VBI EST [3]).

473. 1568. Gedp. Vz. B.b. Omschrift: *Alexander Card. Farn. S. R. E. Vicecan.* Onder het armstuk F P. Kz.: een gebouw. omschr.: *Domin. Jesv sacrvm.* In de afsnede: *An* MDLXVIII. *Romae* (Brons). Cat. *De Roye van Wichen*, 1863, n°. 398. *f* 3.75.

474. 1569. Gest. looden penningpl. (Leidsch kab. Med. van den heer *M. A. Roest.*) Links gekeerd vrouwelijk b.b. met hoog sluitend gewaad en staande geplooide kraag. Het hoofd gedekt met een mutsje. Omschrift: CORNEA VAN HARWICK. 1569.

475. (1570). v. L. I, 133 (1—3). van *J. Paul Poggini.* Op het voltrokken huwelijk van Philips II met Anna van Oostenrijk. *v. Orden*, II, blz. 57. »In eene verzameling te Rotterdam, iets kleiner dan n°. 3: het b.b. omhangen met de vliesorde. Omschrift: *Philippvs II Hispan. Rex Cathol. Arch. Avstriae* en onder het voorstuk *J. Pavl Pog(gini) f(ecit)*. Verk. Cat. *J. v. Dam* DWz. 1858 n°. 622 *f* 20, (Kab. van Prinses Marianne der Nederlanden). Van dezen graveur is ook n°. 2. Zie v. Orden, bl, 57. *Pinchart* p. 20. Vgl. over *Poggini* n°. 256, en *Pinchart* p. 19—20, die zegt: waarschijnlijk verliet hij in 1559 de Nederlanden met andere dienaren, die de koning naar

---

[1]) *Perez* was Spaanschgezind en als eerste koster der kapel van het H. Bloed onttrok hij in 1578 het kostbare reliek daarvan aan *Ryhoves* benden en stelde het eerst den 30 November 1584, toen Brugge weder Spaansch was geworden, aan den bisschop plegtstatelijk weder ter hand, enz. *Chalon* l. l., p. 517.

[2]) In zand gegoten en uit de hand opgewerkt? Zie *Revue* 1870, p. 519.

[3]) Meded. van den heer *Th. M. Roest. Svper vbi est* (Quis?) *Bejvs?* dan is het vrij verwaand. *Devs?* dan zoude men kunnen vertalen: *Gods(kracht) boven alles* of *boven alle macht*, nog korter: *God is oppermachtig.*

Spanje wilde medenemen. Zijn sterfjaar is onbekend maar hij leefde nog in 1580, want er bestaat (bij *van Loon* Ed. fr. I, p. 283) een penning van dat jaar met zijne onderteekening. (*Holl. Ed.* 288 (2).

476. 1576. Penningplaat beschreven in de *Verslagen en Mededeelingen der K. A. v. Wet.* 2e Reeks I, Amst. 1871, blz. 99—100, doch deze met het jaartal 1570. Beide met de voorstelling der *waarheid* als eene vrouw, van den *tijd* als een gevleugelden man met een zandlooper enz. en de verklaring: *Veritas filia temporis.* (De waarheid (is) de dochter van den tijd.) (Leidsch Penningkabinet en *bis* aldaar in bewerkten, breeden rand). Gezien 18$\frac{3}{18}$71). Zonder jaartal in 1871 bij den heer *F. D. O. Obreen* te Rotterdam. Zie over dergelijke penningen, alle bovendien met de spreuk: *Abtrvsam tenebris tempus me educit in auras. De tijd brengt mij, die in duisternis verborgen was, in het licht*, gesneden door *Huibert Goltz*, Dr. *C. Leemans.* Versl. 2e Reeks I, bl. 98—112. (In te vullen in n°. 149 van ons *Repertorium*, bij den penning op *Paracelsus* bij *v. Mieris* III, blz. 44. Zie *Verslagen*: N. R. I, blz. 100—102). Men vond in 1871 op Nova Zembla onder de voorwerpen door de nederlandsche zeevaarders aldaar in 1597 achtergelaten zulk een penning met de twee bovenvermelde spreuken. In den *Navorscher* 1872, blz. 552 *b.* en 552 *c.* (zie aldaar noot I, blz. 545) vestigden wij daarop de aandacht, ook ten bewijze dat Huibert Goltz (geb. 1526 † 1583) en niet *Hendrik Goltz* geb. 1558 den penning van 1570 sneed.

[Bij 449. Dorothea van Dorp verzegelde hare brieven aan Huygens met een gevierendeeld wapen: 1 en 4 drie leeuwenkoppen, 2 en 3 een gouden dwarsbalk. Dit zal dus wel het wapen zijn van het geslacht van Dorp.]

VRAGEN.

Penning op Wilhelmus Snabelius. De ondergeteekende bezit een gouden penning, ovaal van vorm, aan de bovenzijde van een oogje voorzien. Op de voorzijde staat en relief het borstbeeld van een man, dragende knevels en een puntbaard, hebbende het haar naar achte-

ren gestreken en vallende tot in den nek, en dragende een breeden ronden geplooiden kraag over het kleed. Op de keerzijde staat boven in den rand Wilhelmus Snabelius, onder in den rand 1642, en daartusschen het wapen van Snabelius, zijnde een kraanvogel staande op een grasgrond, in den eenen opgeheven poot een bol omklemd houdende (veld blaauw, vogel zilver, roode sneb en pooten, bol zilver, welke kleuren evenwel op den penning niet te onderscheiden zijn), het schild gedekt door een aanzienden helm met een boom tot helmteeken. Deze Wilhelmus Snabelius was waarschijnlijk de vader van Hieronimus Gulielmus Snabelius A. L. M. SS. Theol. doctor et professor, eerst predikant te Heemstede, daarna te Deventer en eindelijk professor en predikant te Bremen.

Wie kan mij het een en ander mededeelen aangaande dezen Wilhelmus Snabelius?

Zutfen. MR. W. J. L. UMBGROVE.

Mijten. Volgens een Extrait de la Généalogie de la Famille de Lynden, ontleend aan Le Livre aux Généalogies, reposant dans les Archives de l'ancienne église cathédrale de Liége, zal Floris (v. Lynden), de derde heer van Lienden († 1203) in 1199 op St. Peters en Pauwelsavond den Oudenweerd (in Nederbetuwe) als hooge heerlijkheid van de abdij van St. Paulus te Utrecht in leen bekomen hebben, en bestond het heergewaad van dit leen in »dry pont seventhien myten Rinschen gelde". Een mijt of mijte komt dus hier als een onderdeel van een pond Rijnsch geld voor. Welk onderdeel? En wat is de waarde?

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

VRAGEN.

Handschrift van Christina, koningin van Zweden. Men vraagt of een in bruin lederen band net gebonden manuscript, getiteld: Ouvrage de Loisir de Christine, Reine de Suède, reeds in druk is uitgekomen? Bestaan er ook elders exemplaren van dit hand-

schrift, gelijk er mij een onder de oogen kwam? De inhoud is verdeeld in XII centuries, elke centurie bevat 100 spreuken of spreukmatige gezegden in de Fransche taal, van zedelijk-wijsgeerigen inhoud, uitgezonderd de laatste centurie, welke slechts 66 zoodanige gezegden bevat. Zie hier een paar voorbeelden: il faut oublier le passé, souffrir ou jouir du présent et se résigner pour l'avenir. César pleura et ses larmes furent dignes de lui. Savoir que Dieu est Dieu et le sera éternellement, suffit pour vivre et mourir content. On ne fera rien qui vaille sans Dieu, quelque beau raisonnement que l'on fasse, et quelque belle résolution que l'on prenne. Aan het slot getuigt de koninklijke schrijfster van zich zelven: »Cet ouvrage est de qui ne désire, ni craint rien, et qui n'impose aussi rien à personne." In deze woorden komt het fiere, mannelijke karakter, dat zich door toedoen van den kanselier Oxenstiern bij haar gevormd had, krachtig uit. Is dit werk ook wellicht in Zweden gedrukt?

ARCHAEOPHILUS.

Een versje van G. D. Jordens. G. D. Jordens, lid van de Nationale Vergadering, schreef gedurende zijne gevangenschap na den staatsgreep van 22 januarij 1798 op het slot te Honsholredijk een versje aan den schoorsteen. 's Mans kleinzoon mr. W. H. Cost Jordens kende dit vers van buiten.

Weet iemand ook of het ergens is gedrukt? of kent iemand, even als mr. W. H. Cost Jordens, de woorden van buiten?

A. VAN DOORNINCK.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Francisco de Hollanda. Dezen man vind ik genoemd als den geliefden schilder van keizer Karel V en den roem in kunst van Portugal. Welke Hollander is dat geweest?

Amst. FRED. MULLER.

TAALKUNDE.

Monjoie Saint Dénis. (XXIX, blz. 158). Hubertus Thomas Leodiì (van Luik) vermeldt in zijn werkje »de Tungris et Eburonibus" (gedrukt te Antwerpen bij Plantijn, 1585, het volgende: »Ad sinistrum Mosae latus, ultra pergentibus apparet in excelsa rupe *mons Jovis*, arx ita nominata, et a Romanis nimirum constructa: quae quidem hoc loco me admonet, ut Gallis male intellectam regum suorum exclamationem dum proelia ineunt, *Mon Joie sant Denis* declarent, quam protulisse fertur is rex, qui primus inter Francos Christianae religioni nomina dedit, et posteri reges in animandis suis ad fortiter proeliandum usurparunt et utuntur." (Tot gemak van den lezer vertaal ik de rest). »Zij verklaren deze uitdrukking aldus: *Mijne vreugde is de heilige Dionysius.* Dat dit niet zoo is kan ieder begrijpen, want in het fransch is *joie* vrouwelijk; het zou dus moeten luiden: *ma joie sant Denys.* Hier beteekent dus *joie* niet vreugde, maar *Juppiter*, dien de Franken *Jove* noemden. Clodomirus (Clovis in den slag bij Zülpich of Tolbiac) namelijk, rigtte zich, toen zijne troepen op de vlugt sloegen en het aanroepen van Jnpiter niet baatte, plotseling tot de zijnen, voor het grootste gedeelte Christenen, en beleed den God der Christenen, dien Dionysius of iemand anders in Galliё gepredikt had, met de volgende woorden: »Mannen! houdt stand en strijdt wakker. *Mon Jove Saint Denis,*" d. i. mijn Juppiter zal de heilige Dionysius zijn; m. a. w. »ik zal *Jove* verlaten en den God, dien Dionysius gepredikt heeft en dien gij aanbidt, dienen."

»Bij het hooren van die taal, hielden de frankische Christenen stand; zij versloegen den vijand en Clodomirus liet zich te Reims doopen. Later spraken de koningen, als zij deze woorden gebruikten, *Jove* uit als *joie*, daar zij het woord niet begrepen. Dat de Franken Juppiter *Jove* of *joie* noemden, is mij hieruit gebleken, dat zij heden de *Jovii* »*joie*" noemen. *Jovii* namelijk zijn steenen, die de reizigers opeenstapelen tot wegwijzers. Zij, die Sint Jacobus bezoeken, zien langs den weg overal dergelijke steenhoopen, die

de Franschen *Mont-Joie* noemen. Er bestaat in dat gedeelte der Ardennen, dat Eijfelt heet, een *mons Jovis*, Mont Joie geheeten, zoo als ik hierboven reeds opmerkte."

Tot dus verre de schrijver. Ik heb hier niets bij te voegen, dan dat het werk van Hub. Thom. Leodii een zeer merkwaardig en tevens een vrij geloofwaardig boeksken is. L.

Vogelnamen. (XXIX, bl. 266). De eieren van de emberiza citrinella (geelgors) hebben eene matwitte kleur met zwartachtige roode en bruine onregelmatige streepjes, die er uitzien alsof ze met eene pen geschreven waren, vandaar dat de emberiza citrinella alhier »skrēēvert" (schrijver) genoemd wordt.

Helmond. AUG. SASSEN.

Boucaniers, zoo genoemd omdat zij hun vleesch kookten, toebereid met piment, en sap van oranjeappelen, op een *boucan*, eene soort van houten rooster bij de Indianen in gebruik. Later heetten zij *Flibustiers* van *flyboat*, vliegende of snelzeilende boot. (Uit *Le Tour du Monde* n°. 976 (*La Republique d'Haiti par Edgar la Selve*).

VRAGEN.

Vlissingen. Het stadswapen is van keel met een antike flesch van zilver. Ook het kerkzegel vertoont eene soort van flesch, met het randschrift: *Hauri e fonte salutis, Flessinga!* dat is: *Vlissingen! put uit de bron des heils*! — 'k Heb wel eens hooren zeggen, dat dit de flesch is van Willebrord, die ook op Walcheren heeft gewerkt. Dit een en ander geeft mij twee vragen in. 1°. Wat beduidt »de flesch van Willebrord? 2°. Is er verband tusschen het woord *flesch* en den naam *Vlissingen* (*Flissinga*)?

E. LAURILLARD.

[Op het stadhuis te Vlissingen wordt eene zilveren flesch bewaard, die men de flesch van Willebrord noemt.]

Minachten. Soms vindt men het woord: *geminacht*. Moet dat niet wezen »mingeacht"? even als *hoog geacht*, *laag geacht* enz. Nie

mand zal toch zoo dwaas wezen te schrijven: »Gehoogachte heer en vriend!"

[Hetzij men *hoog achten* als één, hetzij men het als twee woorden beschouwt, de beteekenis blijft dezelfde. Daarom, al wordt het soms aan elkander geschreven, men weet dat het toch eigenlijk twee woorden zijn, en zegt *hoog geacht, hooger achten* enz. Maar met *minachten* is dat het geval niet. De oorspronkelijke beteekenis van dit woord is minder achten, maar deze is overgegaan in die van weinig achten. Verboog men het nu alsof het twee woorden waren en zeide *ik heb hem min geacht*, dan zou *min* daar zijne oorspronkelijke beteekenis behouden, men zou dan daarmee zeggen, ik heb hem minder geacht. Daarom, omdat *min* in *minachten* eene beteekenis heeft gekregen, die het op zich zelven staande niet heeft, beschouwt men *minachten* als eene wezenlijke zamenstelling en verbuigt het als zoodanig.]

Gade slaan, voor waarnemen. Dat *slaan*, ja ook dat *gade*, van waar dat?

[*Gade* is een zelfst. naamw. Bij Kiliaan vindt men het met de beteekenis cura, custodia, zorg. Hij geeft bovendien nog een paar afleidingen op, die nu niet meer in gebruik zijn, namelijk *gadeloos*, negligens, onachtzaam, en *gadeloosheid*, negligentia, onachtzaamheid. In het Oudnoorsch vinden wij de verwante woorden *gâ*, acht geven op iets, zorgen voor iets, en *gedh*, geest, verstand, en in het Oudhoogduitsch *getilôs*, moedwillig, dartel.

Wat *slaan* betreft, als wij een of ander voorwerp aan een ander vastmaken, doen wij dit in vele gevallen door middel van spijkers of pennen, die wij er in *slaan*. Zoo heeft dit werkwoord ook de beteekenis gekregen van vastmaken, vasthechten, ook waar dit op andere wijze dan met spijkers of pennen geschied. Als wij b. v. de paarden voor den wagen *slaan*, dan doen wij dit niet met spijkers, maar met touwen of riemen. Even zoo, wanneer wij acht *slaan* op iets dan verbinden, hechten wij onze aandacht, onze zorg aan dat voorwerp; wanneer wij geloof *slaan* aan iets, dan verbinden wij daaraan ons geloof. Daarom spreken wij ook van geloof *hechten* aan iets. De Franschen geven het zelfde te kennen met hun

ajouter foi, al is die uitdrukking wat minder sterk. *Gade slaan* beteekent dus, even als *acht slaan*, onze zorg, onze aandacht aan een voorwerp vasthechten, verbinden.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Vitringa de Wal en v. Ammon. (XXIX, bl. 51.) Op het eerste deel der vraag weet ik niet veel te antwoorden. Het geslacht, waar van gesproken wordt, heet de Wal (met ééne l) en heeft dus met v. d. Wall niets te maken. De opgaven aangaande de beide vrouwen van mr. Arnold de Raadt zijn juist (*Wilh.* Arn. de Raadt is vergissing.) Zijne eerste vrouw, geboren Vitringa († julij 1839) voerde, zoo als mij onlangs welwillend werd medegedeeld, waarschijnlijk, doorsneden, beide velden blaauw, het bovenste met eene ster, het onderste met eene ruit of dobbelsteen beladen. Maria Dominica Vitringa was de dochter van Herman Hendrik V, en Catharina Metta Lucretia baronesse van Hoeklum (of Heuclum, † Harderwijk 28 mei 1813, 55 jaren oud, dochter v. Gerrit en N. Wolfsen). Kan iemand mij de kwartieren der vrouw van Arnold de Raadt opgeven, met wapens?

Von Ammon voert gevierendeeld: 1 en 4 op zilver een zwarte halve adelaar met gouden snavel en poot; 2 gedeeld van rood en blaauw, met twee naar elkander toegekeerde geharnaste armen, die met de handen een gouden koningskroon omhoog houden (de armen in het blaauw, de kroon in het rood); 3 gedeeld van blaauw en rood met eenen op groenen heuvel staanden, maar voren zienden, geharnasten man, in de regterhand eenen zilveren wassenaar houdende, de linkerhand in de zijde. Aanziende gesloten helm met gouden vizier en medaillon, waarop een wassenaar. Dekkleeden, regts zwart en zilver, links rood en goud. Op den helm eene kroon met vijf punten, waarboven een paauwestaart. — Dikwijls heeft dit geslacht twee leeuwen als schildhouders gebezigd, maar die zijn hun niet bij diploom verleend of bevestigd geworden. — Mij zijn ook zegels voorgekomen met een schild, dat slechts het

3e kwartier van het hier beschreven wapen vertoont, waaruit ik meen te moeten opmaken, dat dit het echte, oorspronkelijke wapen is. Eene genealogie laat ik volgen. Wat de waardigheid van baron betreft, wel moet inderdaad de onder II genoemde Reinhard von Ammon minister-resident van het pruisische hof bij Lodewijk XIV, in de Oeuvres de Louis XIV, in 1806 te Parijs uitgegeven, als baron d'Ammon vermeld worden; maar zoo ver ik weet, is toch in geen rijk een v. Ammon baron gemaakt. Het schijnt dat die familie vaak zoo getiteld is geworden, zoo als dan ook in mijne papieren de nederlandsche v. A. steeds baron heeten. De bij IV vermelde Heinrich Christoph v. A. werd bij diploma van 23 jan. 1742 in den pruisischen adel opgenomen, wat 24 feb. 1756 ook tot zijne broeders en zusters en hunne nakomelingen werd uitgestrekt.

I. Andreas, »churpfälzischer Geheimrath" te Mannheim, tr. Maria v. Trautentraut, wijkt in den dertigjarigen oorlog, als protestant, naar Frankrijk uit. Zijn zoon,

II. Reinhard, geb. 1642, † 1712, woonde te Bruck (kant. Bern), raad, minister-resident van Pruisen bij Lodewijk XIV, tr. Anna v. Hirtzel, geb. 1637, † 1708. Zijn zoon,

III. Bernhard, geb. 10 junij 1676, † 2 julij 1734, behoorde tot de fransche colonie te Berlijn, tr. 1709 Louise d'Alençon; hij was secrétaire du roi en had 14 kinderen, waarvan zes jong overleden. De overige zijn,

1. August Ernst, geb. 1710.

2. Isaac Bernhard, geb., 17 nov. 1711, † 1782, »preuss. Hofrath und Director des französ. Colonie-Gerichtes" te Halberstadt, tr. Magdalena Sara v. Zollicoffer von der Altenklingen uit Bern, geb. 12 junij 1715, † 7 julij 1754 te Halberstadt.

3. Heinrich Christoph, geb. 11 dec. 1713 te Halberstadt, † 27 febr. 1783 te Berlijn, »Ober-Gerichts-Rath bei dem französ. Colonie-Gericht, gesandter am churfürstlich sächsischen und kgl. polnischen Hofe in Dresden", eigenaar van het tegenwoordige hôtel de Brandebourg te Berlijn (zie boven).

4. Marie Louise, geb. 13 oct. 1715, †? tr. 1°. Anton Christian Ludwig Marteville de St. Souverain † 1760. Afstammelingen in Denemarken. 2°. den deenschen generaal majoor von Eynden, † 1785 te Glückstadt.

5. Georg Friedrich, geb. Berlijn 29 junij 1723, † Keulen 12 maart 1765, »Kreis-Directorial-Rath u. preuss. Resident in Niederrheinisch-Westphälischen Kreise zu Coeln", tr. 21 julij 1717 Maria Elisab. Heinius (die hertrouwde met den »geheimen Rath" Gottlieb Ludwig von Plassmann in Gelder). Zij had vijf zonen en twee dochters, waarvan 2 zonen en de dochters jong stierven.

6. Georg Christian, geb. 11 aug. 1725, †?

7. Elisab. Charlotte Caroline, geb. 25 oct. 1726, † 18 oct. 1795, werd 1758 te Keulen roomsch, tr. 1°. den munsterschen overste Franz v. Scheller. 2°. 13 dec. 1769 Otto Carl Ludwig, rijksgraaf v. Schwerin auf Wildenhoff, Walsleben en Cartabo »Erfkämmerer der Churmark"; dit huwelijk werd na 11 jaren ontbonden. Van Elis. Charl. Carol. v. N. is de »von Ammonschen Stiftung"

8. Carl Ludwig, geb. 28 mei 1730, † 29 febr. 1796 te Setubal, ging als adjudant van den vorst van Lippe naar Portugal en werd daar overste en commandant v. Setubal, tr. 1769 donna Anna Joaquina de Castro-Vierra Pinto e Barbado.

V. Kinderen van Isaac Bernhard (IV. 2).

1. Ludwig Carl Daniel, geb. 25 feb. 1732, † 2 dec. 1773 op eene reis naar Oostindië.

2. Daniel, geb. 15 sept. 1746, † 3 feb. 1822 te Herford, pruis. luit. kolonel.

3. Carl Ludwig Heinrich, geb. Halberstadt 11 feb. 1750, † 6 junij 1811, pruis. majoor.

4. Friedrich Wilhelm, geb. Halberstadt 8 ap. 1752, † 6 ap. 1823 te Velp, pruis. majoor buiten dienst, tr. 1796 Aletta Christina Henrietta barones v. Voss v. Sinderen, geb. 1766, † 1837 te Velp (wie kan mij hare 8 kwartieren en wapens mededeelen?). Kinderen:

a. Elize Georgine Charlotte, geb. 4 oct. 1797 te Wezel, † 12 jan. 1869 te Brummen, tr. mr. Arnout de Raadt, geb. 1 junij 1762 in den Bosch, † 19 dec. 1863 te Arnhem, begraven in het familiegraf der v. Ammons te Velp, zoon v. Corn. Henr. d. R., ned. majoor der infant., en Cornelia v. Teylingen. (Hij voerde de drie schaatsen *alleen*). Dit huwelijk bleef kinderloos.

b. Louise Carolina Johanna, geb. 25 dec. 1798 te Wezel.

c. Albertina Carolina Johanna Henriette, geb. 2 mei 1804 te

Paderborn, tr. Johann Vichmann, lid van den raad te Brummen.

Kinderen v. Georg Friedrich (IV. 5).

1. Joh. Georg Heinrich, geb. 30 junij 1760 te Munster, † 18 apr. 1836 te Dusseldorp, »Kriegs- und Domänen-Rath bei der clevisch-märkischen Kammer" te Wezel, tr. 30 junij 1789 Bern. Henr. Joh. Friederike v. Oven, geb. 6 maart 1765, † 16 jan. 1830 (kinderen).

2. Joh. Georg Ferdinand, geb. 13 dec. 1761 te Munster, † 1814 te Aken als »General-Rendant bei dem provis. General-Gouvernement", tr. 1°. 24 junij 1792 Jeannette Cath. Gertrude v. Reimann te Kleef (van wie hij scheidde), 2°. 29 nov. 1802 Justine Wilhelmine Caroline Mark, geb. 11 nov. 1784 (kinderen).

3. Gerhard Friedrich, geb. 2 ap. 1764 te Keulen, † 30 sept. 1846 te Kleef, »Kriegsrath, Ober-Empfänger des Fürstenthums Meurs", heer van Walbek (in 1808 verkocht).

Kinderen v. Carl Ludwig (IV. 8).

1. Donna Maria Carolina Auta Elvira da Castro de Ammon Vierra Pinto e Barbado, geb. 1774 21 nov. te Setubal. Erfde de majoraten van haren vader.

2. Donna Marianna Ludovina Virginia de Castro e Chatillon, geb. 7 febr. 1776 te Setubal, erfde 6000 thal. van Marie Louise, rijksgravin van Schwerin.

(Van deze gezusters is verder niets bekend.)

De oudste zoon van Johann Georg Heinrich (zoon v. Georg Friedrich) was Carl Georg Wilhelm, geb. 23 feb. 1793 te Kleef, † 27 junij 1852 te Rheme, was Ober-Steuer-Inspector und Steuerrath te Kranenburg, sedert 1839 buiten dienst; tr. 23 feb. 1829 Susanna Martina Cornelia Wilhelmina von Daehne von Varick uit den Haag.

DE RAADT.

Geslacht Raye. (XXVIII, bl. 255, 579.) Bij le Roux, Rec. de la nobl. de Bourg. Lille 1715 komen voor:

Richard de Ray (portant d'argent à l'arbre de sinople) tr. Jeanne de Robtot. Hunne dochter, Bertholde d. R., tr. Berthold Richardot, procureur et receveur en Bourgogne.

Voorts vind ik Renée de R. dame à Vaudray in 1577 2e vrouw

van François de Vergy, comte de Champlite etc. Zij was dochter van Claude de R. en Anna dame de Vaudray.

Den 22 mei werd Cleriardus baron de R. in het graafschap Bourgondie tot chevalier benoemd. Wapen de gueulles aux raiz d'escarboucle pommetés et fleurdelisé d'or.

(Nob. des Pays-Bas etc.) Albert graaf v. Merode etc. tr. 1636 Marie Célestine baronne de Ray ou Raye en Franche-Comté, fille de François Claude et de Biatrix de Grammont.

Gérard de Pleine, chev. etc. tr. Anne le Ray, fille de Marc baron de Ray. N. N.

Vitringa de Wall (XXIX, bl. 50, 51). Het wapen van Vitringa (Nederl) is volgens het Armorial, p. 1090*a*, doorsneden: 1 in blauw eene zilveren ster, 2 in rood eene zilveren ruit. Maria Diderica V. was de dr v. Herman Hendrik V., geb. sept. 1757, sedert 1779 secretaris van Elburg, 1788—95 ambteloos te Kampen, in 1795 lid v. h. collegie v. politie, financie en algemeen welzijn in Geld., vervolgens secretaris van dat collegie, afgevaardigd naar de staten generaal, in 1796 lid der Nat. Verg. en lid der commissie tot het ontwerpen eener staatsregeling, later lid van het hof v. Geld., in 1799 lid van het wetgevend lichaam, † 1801. C. M. L. v. Heukelom had hij april 1780 gehuwd, en won bij haar verscheidene kinderen. Op het landgoed de Groote Bunte onder Nunspeet overleed ruim 86 jaren oud 17 mei 1879 Alida Schéde, weduwe Mr. C. L. Vitringa. Zou deze een der andere kinderen van Herman Hendrik geweest zijn? Deze Herman Hendrik was de zoon van den Arnhemschen predikant Martinus V. bij Theodora of Diderica Maria Otters, gehuwd juni 1751, oudste dr v. Herman Hendrik O., † sept. 1768, adv. bij h. hof v. Geld., burgem. v. Arnh., zoon van Dirk, boschmr v. Veluwe, rentmr v. de pastoriën en vicariën der stad, keurmr v. Veluwe, (bij N. N. de Gimmer), die wederom een broederszoon was van den vermaarden hoogleeraar Campegius Vitringa. Den 7 sept. 1741 prop. geworden te Leeuwarden, 15 oct. 1741 pred. te Suawonde en Tietjerk, is Mart. V. 1 sept 1750 ber., 22 oct. bev. te Arnh., in 1789 wegens ouderdom en doofheid emeritus, 4 april 1791 te Kampen overleden. Herman Hendriks broeders en zusters waren: mr. Lambertus Julius V., geb. jan. 1753

te Arnh., adv. te 's Gravenhage (zie zijne geschriften in de Nieuwe Uitgaaf v. h. Biogr. Wdbk d. Nederl., hoofdred. Dr. G. D. J. Schotel), † 1810, geh. m. Cunira v. Gelein (vanwaar nog tegenwoordig de combinatie van Gelein Vitringa); Herman Hendrik V., geb. maart 1754, † jong; Elsabe Reinira V., geb. jan. 1756; Abigaïl Martha V., geb. 10 nov. 1761; Maria V., geb. 14 aug. 1765, † 25 mei 1767. In Navorscher XXI, 432, is sprake van Lambertus V., 30 juli 1717 te Leeuwarden gehuwd met Elske Bolman.

J. ANSPACH.

Geslacht v. Omphal. (XXVI, bl. 588; XXVII, bl. 133, 34). In Nav. XXIX, 244 leest men, dat het mannelijk geslacht in den bij bejaarde Hagenaars bekenden luit. gen. baron d' Omphal uitstierf. Volgens mijne aanteekeningen overleed de gepens. luit. gen. A. F. T. F. J. baron v. O. te 's Gravenhage 8 juli 1863. Bij uitersten wil verlangde hij, dat zijn in 1861 door den kunstschilder De Bloeme vervaardigd portret door de erven van de langstlevende zijner zusters aan de rijksverzameling van kunstwerken van moderne meesters te Haarlem zou geschonken worden. Dit portret werd in die verzameling opgenomen, nadat de laatstovergeblevene zuster omstr. aug. 1877 overleden was. Hoe heette dat zustertal? Wie waren de erven? En wat is er meer van dezen generaal bekend? In een Tielsch lidmatenboek vond ik nog, dat Sibilla Maria v. O. juli 1730 uit Opheusden, en Cornelis v. O. Paschen 1739 uit 's Hertogenbosch met attestatie naar Tiel overkwamen.

J. ANSPACH.

Meerminnen als schildhouders. (XXIX, bl. 244). De meeningen der wapenkundigen verschilden, en verschillen soms nog over het gebruik der woorden *supports* en *tenants*. Nu nogtans is het algemeenlijk de door Vulson de la Colombière voorgestelde onderscheiding, die bij voorkeur gebruikt wordt. Hij noemt *supports* alle soorten van dieren, leeuwen, arenden, windhonden, grijpvogels; en *tenants* alle soorten van wezens in menschelijke gedaante, ridders, wilden, engelen, en alle dichterlijke verbeeldingen, als centauren, meerminnen, enz. En deze onderscheiding is op de rede gegrond. Want gelijk Victor Bouton zegt in zijn Nouveau traité

du blason, deze laatste orde van heraldieke figuren heeft niet alleen een menschelijk gezigt, maar daarbij nog de handen om het wapenschild te houden (*tenir* — *tenants*).

THEOD. GRAAF VAN RENESSE.

Geslacht van Schuijlenburch. (XXVIII, bl. 361; XXIX bl. 269). Den heer de Raadt zond ik daaromtrent 't een en ander. Uit een kwartierstaat der familie van der Goes bleek mij later, dat Elizabeth Maas, vrouwe van Dubbeldam en Kijfhoek (huwt den baronet G. de Raat Eliasz.) voerde: in zwart 2 zilv. rozen, waarvan een in den linkerbovenhoek, en een vrijkwartier beladen met een zuil.

De familie Hulshout (Hulsthout) kan gevoerd hebben: rood met een zilv. schildvoet; over alles heen een zilv. boom groen geplant met stam van 't zelfde, en op 't rood vergezeld regts van een molenijzer, links van een lelie, beide zilver. — Zoo voerde Margaretha Hulsthout, echtgenoot van Mijnart van Vianen. Hunne dochter Maria huwde Jacob Dedel. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht du Bois. Ter aanvulling van de aanteekeningen welke over dit geslacht vermeld zijn in Nav. XXVIII, bl. 429, diene nog het volgende.

Den 13n nov. 1605 trouwde te Antwerpen Suzanna du Bois de Nevele met Gaspar Boudaen. Zij was eene dochter van Louis du Bois de Nevele, in 1561 te Antwerpen gehuwd met Geertruid Pellicorne.

Jan du Bois trouwde te 's Gravenhage met Sara de Bije, geb. te 's Gravenhage den 8n mei 1608, aldaar begraven den 21n mei 1681, die eene zuster was van Jacob de Bije, gehuwd met Maria Ruijsch, vermeld op bl. 365 van bovenvermelden jaargang. Hare ouders waren Michiel de Bije Anthonisz., geb. den 29n sept. 1570, in 1598 te Lier in Braband gehuwd met Geertrui Govertsdr. Dutry.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht Piper. (XXVII, bl. 637; XXVIII, bl. 320.) Anthony Piper, geb. 1647, sneuvelt bij Ramillies 23 mei 1706, ritmr. in Staten dienst, tr. 21 febr. 1679 Arnolda Hessel, geb. 1656, st. 16 jan. 1716. Winnen:

1e. Carel Lodewijk, geb. 15 feb. 1680, st. 5 mrt 1736 als luit.-kol. en commandeur van Doesburgh. Hij ging 17 febr. 1703 naar Portugal. Huwde, als kapitein in 't regiment van Welderen, den 13 jan. 1712, Gerharda Crom, geb. 6 junij 1735, waarbij:

Antonia Arnolda, geb. 10 juli 1718, st. 8 aug. 1766, tr. 7 mei 1738 Willem Weener Muntz, geb. 4 febr. 1714, st. te Doesburgh 25 febr. 1788.

2e. Lucretia Arnolda, geb. 28 febr. 1682.
3e. Coenraad, geb. 27 mrt. 1684.
4e. Johanna Louise, geb. 10 febr. 1686, st. 16 mrt. 1695.
5e. Arnold Hessel, geb. 21 febr. 1687, st. 25 mei 1706 als kadet in zijns vaders compagnie, ten gevolge van zeven wonden in den slag van Ramillies bekomen.
6e. Margaretha Gerarda, geb. en st. 7 febr. 1690.
7e. Catharina, geb. febr. 1691.
8e. Gerard, geb. te Nijmegen 11 febr. 1693, st. 2 febr. 1694.
9e. Gerard, geb. ib 17 febr. 1695, st. 29 febr. 1695.
10e. Johanna Magtelt, geb. ib. 13 febr. 1697, st. 16 febr. 1697.
11e. Gerarda Magtelt, geb. 22 aug. 1698, st. te Maastricht 28 juli 1699.

Uit mijne genealogie Gaaf:

Majoor Gerard Piper, st. mrt. 1698, tr. Johanna Elisabeth Kuijsten, st. 1688, st. 1688, dr van Gijsbert, presiderend schepen van 's Hertogenbosch en Judith van Buren. Winnen:

1e. Henrietta Maria, st. 14 dec. 1712, tr. Jan Wijntjes, kolonel en kommandant van Bergen-op-Z., st. 7 nov. 1733, waaruit een zoon.
2e. Coenraad Gijsbert, st. z. k. 9 nov. 1715, als cornet.

BACKER VAN LEUVEN.

VRAGEN.

Geslacht Smit van Baerland. Gaarne zou ik eenige inlichtingen ontvangen omtrent het geslacht Smit van Baerland, bijv. wanneer leefde de oudst-bekende van dien naam? Waren de heerlijkheden

Kruiningen en Dirksland eigendom dezer familie? Sedert wanneer is dit geslacht in den nederlandschen adelstand erkend?

G. S. V. W.

Van Ommeren. Behalve het geslacht van Ommeren met de drie leeuwen (Nav. XXVII, bl. 319) is er nog een geslacht van dien naam, dat op zwart een regts gekeerd op de achterste pooten staand dier (paard?) voert. Vergis ik mij niet, dan zijn er ook nog van Ommerens met een ander wapen. Wie kan mij daaromtrent inlichten? Vooral genealogische mededeelingen de 18e eeuw betreffende zullen welkom zijn. K.

Wapen en geslacht van Ommeren. Van Ommeren voert, naar kwartierstaat de Beaufort, uitgaaf v. Doorn, in goud, halven klimmenden rooden leeuw. naar Rietstap, in goud, drie gaande zwarte leeuwen, gekroond in zwart, boven elkander: naar Vorsterman van Oijen, Nav. XXVII, bl. 165, in goud, drie gaande roode leeuwen, boven elkander.

Wat is het ware?

Cornelis van Ommeren, burgemr. te Wijck, sterft te Wijck 9 nov. 1658, huwt Evertjen van Walburgh.

Wie waren hare ouders?

Welk wapen voerde zij? J. C. F.

MENGELINGEN.

Het voeten vegen door werklieden aan bezoekers. (XXXIX, bl. 488.) Het gebruik, waarvan ter aangehaalder plaatse sprake is, komt ook te Leeuwarden voor. Daar zeit er zelfs de werkman, meestal 'n opperman, 'die den bezoekers de schoenen veegt, 'n rijmke by op, namelik dit:

M'nheer! is 't met verlof?
Je schoenen zijn vol stof!

En ik ben genegen
Om dat er af te vegen.
'T is anders wel geen fatsoen,
Maar 't is om 'n fooitje voor de knechten te doen.

VRAGEN.

Vragen naar iemands welstand. De opmerking is meer gemaakt, dat verschillende volken op verschillende wijze naar iemands welstand onderzoek doen. Deze plichtpleging is zeer oud. Bij de oude Hebreën vroeg men: »is 't wel met u?" Zeker is deze vraag wel de beste. Welzijn, welstand, welstaat, voor iemands zijn, iemands toestand of staat, is in ieder geval zeer eenvoudig en het kenmerkte den ouden Hebreër, die geen hooger voorspoed kende dan rustig onder zijnen wijnstok en vijgeboom te zitten en zijne olijfgaarden na te gaan.

Kenmerkend zijn onze europeaansche vragen: de Nederlander, 't kind der zee, vraagt: hoe vaar je? De stugge Brit: hoe doe je of hoe houd je je? De luchtige, gemakzuchtige Franschman: hoe draagt gij u? De flegmatieke Duitscher vraagt: hoe bevindt gij u?

De Zeeuwschvlaming heeft op zijn klein taalgebied, opmerkelijk genoeg, twee- of driederlei wijze van vragen, want langs de grenzen is de derde in zwang. In Kadzand, Groede enz. vraagt men: oe ist mee je? Sluis en Aardenburg los weg: hoe stel je 't nog? De grensbewoner, niet minder gul, vraagt: oe staat meê 't leven? De Vlaming varieert: Oe est? (Hoe is het?) Oe gaeget? Hoe gaat het?

De Kadzantenaar schijnt dus in 't algemeen naar allerlei welstand te vragen; die van 't middeldeel schijnen te doelen op den geldelijken toestand der renteniers of groot landbouwers, terwijl grensbewoner en Vlaming hun afwisselend karakter in de vraag vertoonen. Zijn de vragen der overige Latijnen, Scandinaviërs en Slaven insgelijks volksaardkenmerkend? G. P. ROOS.

Lijst van vragen uit het XXVIIIe deel, waarop geen antwoord is ingekomen.

Blz.
2. De hollandsche gemeente te Livorno en Johan Paul Schulthesius.
3. Fred. Lodew. Norden en Jan de Rijter of de Ruyter.
16. Spelen van Sinne, 1618, hs.
18. Petofi.
19. Gebrande kerkglazen.
20. Predikant en kunstschilder.
— Portret van den generaal Chassé.
52. Geslacht v. Belle.
53. De Rouville.
— Geslacht en wapen Bouwens.
54. Wapen van het geslacht van Cuyck.
— Wapen van de La Place.
55. Geslacht de Jan en Romvillers.
— Geslacht de Koning.
— Wapens gevraagd van de geslachten Heynen, enz.
65. Bunyans Christens reize.
— Chariclea van Jeremias de Decker.
90. Rundvee.
109. Stryker.
110. Twee wapens.
111. Werkstaking.
123. Coches de respeto.
— Ganzebord.
125. Zeeuwsche duit met luctor et ementor.
138. Hanskuier.
157. Geslacht Balwé.
162. Pieter Gillesen.
— Theophilanthropijnen.
163. Hier te lande, onder het fransche bewind, opgehaalde boeken.
164. Hollandsche tooneelspelers in het buitenland.
— Prins van Weilborg.
165. Bergen op Zoom belegerd.
170. Archief te Alkmaar.
— J. Allart.

Blz.
170. Almanakken.
174. Antoine de Mourcourt.
175. IJ., Glas.
194. Cruylich, buylich, enz.
— Het vuur brandt als een lier.
209. Vraag naar drie wapens.
210. Geslacht van der Straaten.
215. Silvester enz.
241. Kronijk van Delden.
255. Quirinus Leoninus.
257. Willem van Outhoorn.
258. Geslachten Wildervanck en Tjassens.
259. Geslacht van Burmania.
260. Geslacht Gouka.
308. Lodewijk.
319. Nuchteren.
— Lange lijzen.
— Zakken rollen.
322. Geslacht Selsma.
— Wapen Verbrugghe.
— Geslacht Westerlo.
— Geslacht Creygthon.
345. Hendrik Stevin.
346. Geboortedag van Jan de Witt.
347. Pot met drie ooren. Anecdote van Karel V.
348. Raadpensionaris van de Spiegel.
353. Verzen van Byron.
369. Van Riel.
370. Heraldiek werk van de Lannoy.
— Wapen gevraagd.
403. Friesche dichters.
423. Piersemijn.
434. De Kip of de Kype.
— Wapen Bosch.
— Onbekend wapen.
435. Geslacht Hermans enz.
436. Van de Wall.

Blz.
438. Familie Rombouts.
453. Gillis Valckenier.
— Zilveren presenteerblad.
454. Orde- of onderscheidingsteekens.
465. Porren.
486. Geslacht Paré.
— Wapen gevraagd.
488. De pijpenbakker Peter Etschert.
519. Dunninge.
— Oudenburg.
520. Vlugt van een franschen koning.
523. De Hallewyn.
— Pieter van Oordt.
527. Kannenstoppers.
540. Wapen van Mathol.
— Geslacht van Hattum.
542. Oude friesche volksdans.
543. 'S minsken leven is geliik as 'n swineblaas.
551. Militaire uniformen.
552. De ridders van 't heelal.
562. De man van Anna Roemers.
564. Nederlandsche jaarboeken.
568. Dageraad.
— Adamus Billichius.
589. Wapens op eene schilderij.
— Wapen van Raesfeldt.
590. De vier emmers.
592. Pelikaan.
632. Hermanus Noordkerk.
— Geslacht Tuymelaer.
— Geslacht de Hertogh.
— Renesse.
633. Geslacht Waterland.
— Geslacht v. Velsen enz.
— Geslacht Pauw.
634. Geslacht Lieftinck.
— Wapen van duc d'Alba.